Director şi Redactor : **Dr. Vasile Tarnavschi**
Administrator : **Dr. Valerian Şesan**
Redacţia şi Administraţia : Cernăuţi, Facultatea de Teologie
Abonamentele se fac la Administraţia Revistei.
Preţul pentru România este 100 lei anual.
Pentru studenţi 50 Lei anual.
Revista apare lunar. Numărul costă 10 Lei.
Manuscrisele nu se înapoiază.

Institutul de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei"
Cernăuţi, strada Domnească 33.

ANUL XXXV IANUARIE—FEVRUARIE 1924 No. 1—2

CANDELA

REVISTĂ TEOLOGICĂ ȘI BISERICEASCĂ

Raportul literar dintre cele 3 evangelii dintâi

sau

Problema sinoptică

Studiu isagogic de prof. univ. Dr. Vasile Gheorghiu.

(Continuare din Candela 1923)

Aşa fiind încă un punct ar mai rămâne ca să fie lămurit. Se întreabă adecă, dacă Marcu s'a folosit de evangelia aramaică alui Mateiu sau de traducerea ei greacă. Intrebarea aceasta se respunde de unii exegeţi mai noi în felul următor: Marcu depinde de evangelia aramaică alui Mateiu, dară evangelia cea greacă alui Mateiu, la rândul ei, e dependentă de felul, cum s'a exprimat Marcu în limba greacă.

Dovezi pentru dependența lui Mateiu cel grecesc de Marcu ar fi multele asămănări până din cuvânt în cuvânt între Marcu și Mateiu cel grecesc. Iară *dovezi pentru dependența lui Marcu de evangelia lui Mateiu scrisă original în limba aramaică* ar fi următoarele:

Belser[1]) induce mai întâiu faptul, că Mateiu (11, 10) reproducând citatul din Malahia (3, 1) îl încheie cu cuvintele: ἔμπροσθέν σου, iară Marcu (1, 2) reproducând acelaşi citat elimineză aceste cuvinte. El opinează, că lipsa cuvintelor ἔμπροσθέν σου la Marcu ar dovedi, că acest evangelist nu poate să fi folosit textul grecesc al evangeliei lui Mateiu, ci doară numai textul aramaic al lui Mateiu, în care nu se găseau acele cuvinte.

Și mai doveditor ar fi cazul următor: Marcu (14, 27) reproduce cuvintele profetului Zaharia (13, 7) în următorul

[1]) Einleitung in d. N. T., 2 Aufl., 1905, p. 221.

chip: Πατάξω τὸν ποιμένα καὶ τὰ πρόβατα διασκορπισθήσονται. La Mateiu (26, 31) însă noi le găsim în următoarea formulare: Πατάξω τὸν ποιμένα καὶ διασκορπισθήσονται τὰ πρόβατα τῆς ποίμνης. *Belser*[1]) raționează, că dacă Marcu ar fi avut înaintea sa textul grecesc al lui Mateiu, ar fi reprodus citatul lui Zaharia exact în formularea, pe care o are la Mateiu cel grecesc. Dară cum acesta nu este cazul, rezultă, că Marcu trebue să fi avut înaintea sa pe Mateiu scris nu în limba greacă, ci în cea aramaică.

În fine *Belser*[2]) inzistă și asupra următorului caz: Mateiu (19, 1) vorbind despre călătoria Domnului din Galilea spre Ierusalim ne spune următoarele: Μετῆρεν ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας καὶ ἦλθεν εἰς τὰ ὅρια τῆς Ἰουδαίας πέραν τοῦ Ἰορδάνου. Marcu însă scrie la locul paralel (10, 1) următoarele: Καὶ ἐκεῖθεν ἀναστὰς ἔρχεται εἰς τὰ ὅρια τῆς Ἰουδαίας καὶ πέραν τοῦ Ἰορδάνου. Particula καί dinaintea cuvintelor πέραν τοῦ Ἰορδάνου — zice Belser — la Marcu a putut să intre numai din evangelia aramaică alui Mateiu, nicidecum însă din evangelia cea greacă alui Mateiu.

Pentru mine dovezile de mai sus, induse de Belser, nu sunt însă nici decum convingătoare. Căci lipsa cuvintelor ἔμπροσθέν σου la Marcu (1, 2) se explică mai ușor din tendința lui de a fi cât mai scurt și a evita de a da limbii sale un colorit prea evraisător. În evangelia aramaică alui Mateiu e din contra foarte probabil, că n'au lipsit cuvintele corespunzătoare aramaice, pe care traducătorul acestei evangelii în limba greacă le-a redat cu cuvintele ἔμπροσθέν σου. — Din același motiv de a se exprima cât mai scurt Marcu a și zis (14, 27) simplu τὰ πρόβατα διασκορπίσθησονται, pecând Mateiu la locul paralel (26, 31) vorbește despre τὰ πρόβατα τῆς ποίμνης, care se vor împrăștia (διασκορπισθήσονται). — Iară cât privește locul Mateiu 19, 1, și Marcu 10, 1, schimbările, pe care le aflăm la Marcu, eu mi le pot explica foarte ușor ca isvorîte chiar din textul grecesc al evangeliei lui Mateiu. Tendința lui Marcu este și aci aceeași. El vrea să se exprime cât se poate de concis. Mateiu are 2 propoziții, legate cu olaltă cu particula

[1]) Ibd.
[2]) Theol. Quartalschrift, 1913, p. 336 și 353 ss.

καί: Μετῆρεν ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας καὶ ἦλθεν... Marcu, la rândul său, însă redă cuvintele lui Mateiu ἀπό τῆς Γαλιλαίας cu un singur cuvânt ἐκεῖθεν, iară cuvintele lui Mateiu μετῆρεν... καὶ ἦλθεν numai cu o unică propoziţiune participială: ἀναστὰς ἔρχεται. Mai rămâneau determinaţiunile locale ale lui Mateiu: εἰς τὰ ὅρια τῆς Ἰουδαίας πέραν τοῦ Ἰορδάνου. Marcu ar fi trebuit să le reproducă întocmai la fel ca Mateiu. Dară stilul său ar fi devenit în cazul acesta prea greoiu, dat fiind că el cele de mai sus le-a contras într'o unică propoziţiune participială. Pentru a se scăpa de această încurcătură, în care a ajuns în urma contracţiunii celor 2 propoziţiuni dela Mateiu, şi pentru a se exprima mai uşor, Marcu adaugă acuma după cuvintele εἰς τὰ ὅρια τῆς Ἰουδαίας un καί şi apoi lasă să urmeze cealaltă determinaţiune locală: πέραν τοῦ Ἰορδάνου. Acest καὶ Marcu a crezut că-l poate adăuga în text cu atât mai mult, cu cât şi Mateiu la locul paralel are 2 propoziţiuni care sunt legate cu olaltă cu particula καί. Înţelesul cuvintelor acestora ale lui Marcu are să rămână însă acelaşi ca şi înţelesul cuvintelor lui Mateiu: Iisus pleacă din Galilea şi vine preste Perea în părţile Iudeii. Cuvintele καὶ πέραν τοῦ Ἰορδάνου sunt aşadară a se lega nu cu cuvintele ce preced nemijlocit: εἰς τὰ ὅρια τῆς Ἰουδαίας, ci cu verbul finit ἔρχεται. Dealtcum înţelesul cuvintelor lui Marcu ar trebui să fie următorul: Domnul plecând din Galilea vine mai întâiu în părţile Iudeii şi trece apoi şi prin Perea. Cu acestea itinerarul călătoriei Domnului ne-ar apare într'o altă formă, schimbată, decum îl aflăm la Mateiu, ceea ce nu încape. A recurge pentru a explica particula καί dinaintea cuvintelor πέραν τοῦ Ἰορδάνου la textul aramaic al evangeliei lui Mateiu şi a zice, că Marcu ar fi primit-o de acolo, vedem că nu mai este necesar după cele arătate mai sus.

Rezultatul cercetărilor noastre de până acuma este aşadară, că Marcu se foloseşte de evangelia cea greacă alui Mateiu şi nu există pentru noi nici o necesitate imperioasă de a recurge şi la evangelia cea scrisă de Mateiu, original, în limba aramaică pentru a explica raportul literar dintre aceşti 2 evangelişti.

Rezultatul acesta *aruncă lumină* însă şi asupra timpului, când trebue să se fi făcut traducerea greacă a evangeliei aramaice alui Mateiu şi când poate Marcu să fi scris evangelia sa.

După socotinţa unor exegeţi Marcu ar fi scris evangelia sa cam pe la anul 42 d. H., când se crede că ar fi venit pentru prima dată la Roma însoţind pre apostolul Petru. Pe vremea aceea exista numai evangelia aramaică alui Mateiu. Dovedind noi însă în cele de mai sus, că Marcu a utilizat nu evangelia aramaică, ci pe cea greacă alui Mateiu, am zis cu aceasta totdeodată, că Marcu nu poate să fi scris evangelia sa decât atunci, când evangelia lui Mateiu era deja tradusă în limba greacă. Din cauza raportului literar dintre evangelia lui Marcu şi evangelia a treia, alui Luca, noi vom vedea din cele ce urmează, că evangelia lui Marcu trebue să fi fost scrisă mai înainte de evangelia lui Luca.

Timpul compunerii evangeliei lui Luca trebue fixat cel mai târziu in primăvara anului 63 d. H. Dacă e aşa, atunci şi evangelia lui Marcu nu poate să fi fost scrisă mai târziu decât în primăvara acestui an, dacă nu cumva încă în toamna sau iarna anului 62 spre 63 d. H. Pe la anii 60 d. H. trebue să fi fost tradusă însă şi evangelia aramaică alui Mateiu în limba greacă. Şi atunci Marcu s'a putut folosi la compunerea evangeliei sale, după cum am arătat, de traducerea greacă a evangeliei lui Mateiu.

b) Raportul literar dintre Mateiu şi Marcu pe de o parte şi Luca pe de altă parte.

In prologul evangeliei sale Luca (1, 1—4) ne vorbeşte despre „încercările mai multor bărbaţi de a scrie istoria evangelică pe baza mărturiilor celor carii au fost marturi oculari ai vieţii şi activităţii Domnului". Dreptaceea noi vom avea să ne gândim înainte de toate la cele 2 evangelii, care i-au fost anterioare, la evangelia lui Mateiu şi cea alui Marcu, şi să cercetăm, dacă Luca le-a folosit pe acestea şi ca isvoare la compunerea evangeliei sale.

Cercetările ce vor urma ne vor încredința că Luca la compunerea scrierii sale evangelice utilizează într'adevăr atât evangelia lui Mateiu, cât și pe cea alui Marcu.

De Marcu depinde Luca mai ales în ce privește înșirarea evenimentelor, pe cari ni le istorisește în evangelia sa din viața și activitatea Domnului, precum și a unor amănunte, cari lămuresc situațiunea, iară de Mateiu mai ales întrucât privește redarea în extras a cuvântărilor Domnului.

1. *Raportul literar dintre Luca și Marcu.*

Dependența literară alui Luca de Marcu se învederează mai întâiu *a)* din faptul, că Luca în evangelia sa înșiră cele mai multe evenimente din viața și activitatea Domnului întocmai în acea ordine, în care le aflăm înșirate și la Marcu. Ordinea e numai atunci întreruptă, când intervin motive grave, preste cari Luca nu putea trece la ordinea zilei.

Așa ne cumunică Luca dela 4, 31—37 vindecarea unui demonizat în Capernaum, 4, 38—41 vindecarea soacrii lui Petru, iară 4, 42—44 ne dă un raport sumar asupra activității Domnului prin cetățile Galileii întocmai în ordinea, pe care o aflăm și la Marcu (1, 21—28; 29—34; 35—39), pecând la Mateiu cetim 4, 13—17 un raport sumar asupra activității Domnului în Capernaum, iară abia 8, 14—17 ni se istorisește vindecarea soacrii lui Petru făcându-se cu aceasta ocaziune adausul, că Domnul și dealtfel scotea demonii și vindeca bolnavii.

După raportul sumar asupra activității Domnului prin cetățile Galileii urmează la Luca (5, 1—11) raportul despre pescuirea minunată și chemarea celor 4 învățăcei stabili ai Domnului. La Marcu (1, 16—20) raportul privitor la chemarea celor 4 învățăcei stabili ai Domnului stă încă înainte de vindecarea celui demonizat din Capernaum, dară devremece Mateiu (4, 18—22) l-a așezat între raportul sumar asupra activității Domnului în Capernaum și alt raport sumar asupra activității Domnului în toată Galilea, când dânsul vindeca toată boala și neputința și scotea demonii (4, 23—25), Luca a crezut, că cel mai potrivit

este a istorisi acest epizod nu înainte, ci după ce Domnul a desvoltat oarecare activitate prin cetățile Galileii. Luca corectează așadară ordinea evenimentelor redată de Marcu ținând seama și de cele ce ni le cumunică în aceasta privință Mateiu.

In cele ce urmează dela 5, 12—6, 16 Luca depinde iarăși de șirul evenimentelor redat nouă de Marcu (1, 40—3, 19) ș. a.: vindecarea leprosului (Luca 5, 12 - 16 = Marcu 1, 40—45), a paraliticului (Luca 5, 17—26 = Marcu 2, 1—12), chemarea lui Levi și întrebarea despre post (Luca 5, 27—38 = Marcu 2, 13—22), smulgerea spicelor (Luca 6, 1—5 = Marcu 2, 23—28), vindecarea omului cu mâna uscată (Luca 6, 6—11 = Marcu 3, 1—12) și alegerea apostolilor (Luca 6, 12—16 = Marcu 3, 13—19). La Mateiu epizodele acestea sunt împrăștiate prin mai multe capitole: Vindecarea leprosului o cetim la Mat. 8, 1—4, cea a paraliticului la Mateiu 9, 1 8, chemarea lui Mateiu și întrebarea despre post la Mateiu 9, 9—17, smulgerea spicelor și vindecarea omului cu mâna uscată abia Mateiu 12, 1—8; 9—21, iară alegerea, resp. lista apostolilor la Mateiu 10, 1—4.

Cu alegerea apostolilor după indiciile date de Marcu (3, 13) stă în strânsă legătură predica de pe munte (Mat. 5, 1—7, 27). Luca ne cumunică dreptaceea cu aceasta ocaziune un scurt rezumat din ea (6, 20—7, 1).

După alegerea apostolilor urmează la Marcu (3, 20—35) calumnia ridicată contra Domnului Iisus, că Dânsul ar scoate demonii cu ajutorul iui Beelzebul. Devremece însă Luca până acuma ne-a istorisit numai un unic caz de vindecare a unui demonizat (4, 31 ss.), el amână calumnia aceasta pe mai târziu (11, 14—28). El crede că o poate face aceasta cu atât mai ușor, cu cât și Mateiu ne istorisește acest epizod abia mult mai târziu (12, 22 ss.).

Și parabolele rostite de Domnul la lacul Genezaret, care urmează la Marcu (4, 1—34), se amână pe mai târziu (Luca 8, 4—18), evident pentru același motiv, că și Mateiu ni le comunică abia mai târziu (13, 1—52).

După parabole urmează la Marcu (4, 35—5, 43) viforul pe mare, vindecarea demonizatului în laturea Gera-

senilor, vindecarea muerii, care suferia de curgere de sânge și învierea fiicei lui Iair. În aceeași înșirare ni le induce epizodele acestea din viața Domnului și Luca (8, 22—25; 26—39; 40—56), pecând la Mateiu se intercalează după vindecarea demonizaților în laturea Gadarenilor raportul despre vindecarea paraliticului (9, 1—8) și chemarea lui Mateiu împreună cu întrebarea despre post (9, 9—17). Drept însă că până a ne cumunica acestea, Luca a ținut să ne mai comunice încă și restul materialului evangelic dela Mateiu, care rămasese până acuma neutilizat de dânsul, excepție făcând numai acele epizode, cari trebuiau străpuse într'un timp mai târziu. Dreptaceea Luca (7, 2 ss.) ne istorisește acuma vindecarea servului unui sutaș păgân (= Mat. 8, 5—13) apoi intercalează dela sine un raport privitor la învierea fiiului văduvei din Nain (7, 11 ss.). Urmează raportul despre solia lui Ioan Botezătorul (7, 18 ss.) la fel, cum îl aflăm la Mateiu (11, 2—19). Apoi un raport iarăși propriu numai lui Luca istorisindu-ne, că Domnul Iisus este învitat de fariseul Simon la masă (7, 36 ss.). Și tot numai Luca ne cumunică și numele unor mueri pioase, care-L însoțeau pe Domnul pe cale (8, 1 ss.).

Acuma e locul să ni cumunice și parabola sămănătorului dimpreună cu explicarea ei (Luc. 8, 4 ss.) și apoi vizita Maicii și a fraților Săi (8, 19 ss.), care ni se cumunică atât de Mateiu (12, 46 ss.), cât și de Marcu (3, 31 ss.) imediat înainte de parabolele Domnului rostite la lacul Genezaret.

După învierea fiicii lui Iair Marcu continuă a ne istorisi vizita pe care o face Domnul în orașul Nazaret (6, 1 ss.). Luca trece sub tăcere acest epizod, pentrucă dânsul urmând unui indiciu dat de Mateiu (4, 13) ne istorisise încă (4, 16 ss.) prima vizită pe care o făcuse Domnul în patria sa, Nazaret.

Urmând apoi iarăși lui Marcu (6, 7—44) Luca ne istorisește trimiterea apostolilor într'o misiune de probă (Luca 9, 1 ss.), care are drept urmare, că Irod (Antipa) primește știri despre activitatea Domnului și-L socoate Ioan Botezătorul, pe care dânsul îl decapitase (9, 7 ss.) fără să ne mai cumunice pe larg moartea acestuia așa precum

o făcuse Mateiu (14, 1 ss.) şi Marcu (6, 14 ss.). Apoi continuă urmând lui Marcu (6, 30 ss.) şi Mateiu (14, 13 ss.) săturarea celor 5000 de bărbaţi în pustiu (Luca 9, 10 ss.).

Călătoria Domnului în părţile Tirului şi ale Sidonului, istorisită mai apoi de Mateiu (14, 22—16, 12) şi de Marcu (6, 48—8, 26), evangelistul nostru însă o trece sub tăcere, probabil din cauza atitudinei Domnului faţă de muerea Canaaneancă, care uşor putea să-l impresioneze rău pre „preaputernicul Teofil", căruia Luca îi dedică evangelia sa.

După săturarea celor 5000 de bărbaţi urmează deci la Luca imediat mărturisirea lui Petru (9, 18 ss.), schimbarea la faţă (9, 28 ss) şi vindecarea fiiului demonizat (9, 37 ss.), în acelaşi şir în care îşi urmează aceste evenimente şi la Marcu (8, 27—9, 41) şi Mateiu (16, 13—18, 5).

Dela 9, 51—18, 14 Luca ne dă apoi un raport special asupra călătoriilor Domnului, propriu numai lui. În acest raport se intercalează la 11, 14 ss. calumnia ridicată contra lui Iisus, că cu ajutorul lui Beelzebul ar scoate demonii, calumnie cumunicată nouă şi de Mateiu (12, 22 ss.) şi Marcu (3, 20 ss.).

Dela 18, 15—24, 53 Luca urmează preste tot şirul evenimentelor istorisit de antecesorii săi, Mateiu (19, 13 ss.) şi Marcu (10, 13 ss.), intercalând iarăşi unele rapoarte, care sunt proprii numai lui, aşa vizita, pe care Domnul o face lui Zacheiu (19, 1 ss.), parabola analelor încredinţate (19, 11 ss.), învitarea făcută apostolilor de a fi gata la luptă (22, 35 ss.), trimiterea lui Iisus înaintea tribunalului lui Irod Antipa (23, 8 ss.) ş. a.

b) Decâte ori Luca ne istoriseşte aceleaşi epizode din viaţa Domnului ca şi Mateiu şi Marcu se vede preste tot că dânsul ţine seama de amănuntele pe care le află în rapoartele lui Marcu. Amintesc de faptul, că Luca (5, 19) ne istoriseşte la fel ca şi Marcu (2, 4), că cei carii aduceau pre cel paralitic la Iisus au trebuit să se urce pe acoperemântul casei şi să-l descopere slobozind pre cel bolnav prin spărtura făcută cu pat cu tot înaintea Domnului. Mateiu (9, 1—8) ne istoriseşte deasemenea vindecarea omu-

lui paralitic, dară amănuntul de mai sus nu ni-l cumunică. Luca putea să-l aibă aşadară numai dela Marcu.

Luca 5, 27 ss. ne istoriseşte chemarea unui anumit Levi ca învăţăcel al Domnului. La fel ne istoriseşte şi Marcu chemarea unui Levi (2, 13 ss.), pecând Mateiu (9, 9 ss.) aminteşte dreptcă cam cu aceleaşi cuvinte şi în aceeaşi situaţiune chemarea unui anumit Mateiu. Şi faptul acesta arată aşadară, că Luca ţine cont de raportul paralel al lui Marcu. Cine ar vrea să susţină însă, că Marcu depinde de Luca, nu ne-ar putea explica cum de Marcu n'a reprodus şi adausul pe care-l are Luca (5, 39) că „nimene care bea vin de cel vechiu nu vrea nou, căci zice că cel vechiu este bun".

Şi trecerea Domnului cu învăţăceii Săi prin sămănături Luca (6, 1 ss.) o istoriseşte la fel ca Marcu (2, 23 ss.), retăcând numai numele arhiereului Abiatar, pecând Mateiu (12, 1 ss.) ne cumunică la locul paralel încă şi alt argument indus de Domnul ş. a. că „şi preoţii aducând în zilele de Sâmbătă sacrificiile poruncite de lege violează de fapt sfinţenia zilei de Sâmbătă şi cu toate acestea sunt fără de vină". Acest argument nu se află la Marcu şi de aceea nu l-a reprodus nici Luca.

Totaşa şi vindecarea omului care avea mâna uscată, Luca (6, 6 ss.) ne-o istoriseşte la fel ca şi Marcu (3, 1 ss.), pecând Mateiu ne spune (12, 9 ss.), că Domnul li-a atras celor prezenţi totdeodată atenţiunea şi asupra faptului, că „nimene n'ar ezita să dea în zi de Sâmbătă unui animal, care ar fi căzut într'o groapă, ajutorul său", amănunt care lipseşte la Marcu şi în consecinţă şi la Luca.

Aceeaşi constatare facem şi dacă privim mai de aproape alte epizoade din viaţa şi activitatea Domnului. Aşa ne istoriseşte Luca (8, 26 ss.) vindecarea unui demonizat în laturea Gerasenilor. La fel istoriseşte şi Marcu (5, 1 ss.), pecând Mateiu (8, 28 ss.) vorbeşte despre vindecarea a 2 demonizaţi în laturea Gadarenilor.

Şi învierea fiicei lui Iair Luca (8, 40 ss.) o istoriseşte la fel ca şi Marcu (5, 22 ss.), pecând Mateiu (9, 18 ss.) la locul paralel nu ne comunică nici numele mai marelui sinagogii, nici felul, cum s'a descoperit vindecarea tainică

a muerii, care suferia de curgere de sânge, şi nici legătura internă, care există între vindecarea femeii acesteia şi învierea fiicii mai marelui sinagogei. Mateiu nu ne spune adecă nimic, că fiica acestuia a murit între timp, ci o introduce din capul locului „ca moartă de curând (ἄρτι ἐτελεύτησεν)". Mateiu nici nu ne spune, că Domnul a intrat în casa copilei moarte însoţit fiind numai de cei 3 apostoli mai intimi ai Săi şi de părinţii copilei, ci ne spune că a dat afară din casă toată mulţimea, care se adunase.

In fine ţin să mai amintesc, că Luca 16, 18 reproduce în altă legătură de idei şi cuvintele Domnului privitoare la desfacerea căsătoriei, dară nu în înţelesul cuvintelor Domnului cumunicate nouî de Mateiu (19, 9), ci al celor cumunicate nouî de Marcu (10, 11).

c) Dintre locurile, pe cari le întimpinăm numai la Marcu şi Luca, vreu să amintesc numai de următoarele:

După vindecarea soacrei lui Petru la Marcu (1, 35—39) şi la Luca (4, 42—44) urmează un raport sumar asupra activităţii pe care o desvoaltă Domnul prin cetăţile Galileii. Din faptul, că Marcu ne spune, că Domnul a plecat „demineaţă foarte încă fiind noapte (πρωῒ ἔννυχα λίαν)", iară Luca zice la locul paralel: „Iară făcându-se ziua...." rezultă, că raportul lui Luca trebue să fie cel posterior şi dependent de cel al Marcu şi nu viceversa.

Alt caz este următorul: Marcu, dupăce ne-a cumunicat explicarea parabolei sămănătorului, adaugă învitarea pe care Domnul, li-a adresat cu acea ocaziune apostolilor Săi zicând, că „dânşii să nu ascundă lumina care s'a aprins, ci să o predice (4, 21—25)". La fel face şi Luca (8, 16—18). Faptul, că Luca contrage în 8, 18, ceea ce Marcu a spus în 4, 24 şi 25 învederează însă şi aci, că raportul lui Luca este posterior şi dependent de cel al lui Marcu.

Epizoda cu cei doi bani ai văduvei ni-o istorisesc deasemenea numai Marcu (12, 41—44) şi Luca (21, 1—4). Felul însă, cum se exprimă Luca arată, că el trebue să fi avut înaintea sa raportul lui Marcu şi că l-a utilizat. Aşa zice Marcu, că „mulţi bogaţi aruncau mulţi (bani)", Luca însă se exprimă mai în general zicând, că Domnul a văzut „pre cei bogaţi aruncându-şi darurile lor". Marcu

zice, că Domnul a chemat pre învățăceii Săi la Sine de li-a spus ce a făcut acea văduvă, pecând Luca ne cumunică numai cuvintele pe care le-a rostit Domnul, fără să ne mai spună, și cătră cine Dânsul a adresat aceste cuvinte. Cuvintele Domnului își păstrează astfel la Luca văloarea lor pentru oricine le-ar auzi.

Din cele zise până acuma cred, că se va fi convins fiecare, că raportul lui Luca e posterior lui Marcu și scris în locurile menționate în dependență de rapoartele paralele ale acestui evangelist.

Dependența evangelistului Luca de Marcu e recunoscută și aproape de toți exegeții, câți cred, că problema sinoptică nu poate fi rezolvită numai cu ajutorul ipotezei tradițiunii. Excepție fac numai aderenții ipotezei lui Griesbach, care susținea, că Marcu ar fi dependent de Luca și nu, cum zicem noi, că Luca depinde de Marcu.

2. *Raportul literar dintre Luca și Mateiu.*

Acum din cele zise mai sus privitor la raportul dintre Luca și Marcu la punctul *a)* vom fi înțeles, că evangelistul Luca ține în același timp cont și de scrierea evangelică a lui Mateiu.

La acest loc vrem să menționăm numai următoarele:

Privitor la activitatea Botezătorului, Mateiu (3, 1 ss.) și Marcu (1, 1 ss.) ne istorisesc în deplin acord, că Botezătorul își face apariția în pustiu (Mateiu zice: pustiul Iudeii) adaugând că toți mergeau la dânsul, iară el îi boteza în râul Iordanului. Și Luca ne spune, că Botezătorul își face apariția în pustiu, dară dânsul se vede, că află oarecare nepotrivire în rapoartele înaintașilor săi, cari zic, că Botezătorul boteza în pustiu în râul Iordanului, căci valea Iordanului numai pustiu nu se putea numi. Dreptaceea el ține să ne spună, că Botezătorul vine din pustiu mai întâiu în regiunea Iordanului și abia acuma zice, că vine la dânsul mulțime de popor și se botează. Dealtfel Luca caracterizează activitatea Botezătorului la fel ca și Marcu zicând, că „vestea botezul pocăinții spre ertarea păcatelor (κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν)“. Dară cuvintele

de mustrare către fariseii şi cărturarii cei ce veneau la dânsul, care urmează (Luca 3, 7—10), sunt aproape identice cu cele pe cari ni le cumunică Mateiu (3, 7—10) în aceasta direcţiune. Şi cuvintele lui Luca privitor la botezul, pe care-l împărtăşeşte Botezătorul, şi botezul, pe care-l va împărtăşi Messia (Luca 3, 16), sunt dreptcă iarăşi conforme cu cele ce ni le spune Marcu (1, 7, 8), dară, dacă Luca ţine să mai adaugă, că Messia, care vine în urma lui, va boteza nu numai cu Spirit sfînt, ci „şi cu foc (καὶ πυρί)", atunci el sigur, că a consultat iarăşi evangelia lui Mateiu, care s'a exprimat în acest fel (Mat. 3, 11) asupra botezului lui Messia, căci la Marcu (1, 8) cuvintele „şi cu foc (καὶ πυρί)" lipsesc. Şi versul următor al lui Luca (3, 17), în care Messia este caracterizat ca judecător suprem al omenirii, sunt identice cu cele ce ni le spune Mateiu 3, 12. Dependenţa lui Luca de evangelia lui Mateiu este aşadară la acest loc tot atât de evidenţă ca şi dependenta lui de evangelia lui Marcu.

Dependenţa lui Luca de evangelia lui Mateiu se poate cunoaşte şi din pericopa, în care ni se istoriseşte ispitirea Domnului (Luca 4, 1—13; Mat. 4, 1—11). Dacă Luca schimbă şirul ispitelor celor 2 din urmă dela Mateiu şi pune ispita diavolulului de a-l corumpe pre Domnul dintr'un Messia ceresc într'un Messia pământesc, ispită, care la Mateiu e îndusă la locul al treilea, la locul al doile, iară dacă Luca pune ispita a doua dela Mateiu, prin care diavolul încearcă să-L îndemne pre Domnul de a se arunca de pe aripa templului în jos, la locul al treilea, motivele sale par să fi fost, că dânsul a considerat ispita din urmă, prin care se intenţiona deadreptul nimicirea lui Iisus ca ispita cea mai răutăcioasă.

In 4, 13 Mateiu ne spune despre Iisus „Şi părăsind Nazaretul a venit de s'a aşezat în Capernaum". Intrigat de aceasta notiţă scurtă alui Mateiu, Luca la rândul său ţine să ne şi descrie pe larg (4, 16 – 30) vizita pe care o face Domnul prima dată Nazaretului arătându-ne şi felul, cum a fost primit în patria Sa.

Şi din pericopa 6, 1 ss., în care ni se istoriseşte, că Domnul însoţit fiind de apostolii Săi trece prin sămănături,

putem reține un fapt care ne dovedește, că Luca a avut înaintea sa nu numai evangelia lui Marcu (2, 23 ss.), ci și pre cea alui Mateiu (12, 1 ss.). Luca ne cumunică adecă în deosebire de Marcu, că învățăceii „mâncau" spicele, pe care le smulgeau, la fel cum o făcuse și Mateiu la locul paralel. Cine ar vrea să susțină cumva contrarul, că Mateiu ar depinde de Luca, n'ar putea să ne explice însă, cum de vine, că la Mateiu ni se adaugă încă și argumentul, că „și preoții, carii servesc la templu în zilele de Sâmbătă aducând sacrificiile orânduite de lege, violează sfințenia zilei de Sâmbătă, fără se fie vinovați", dupăce acest argument nu se află îndus de Luca și nici de Marcu.

Deosebit de instructivă este în aceasta direcție predica de pe munte a Domnului (Mat. 5, 1—7, 29; Luca 6, 20—7, 1). La Marcu ea lipsește. Predica de pe munte la Luca ni se prezintă ca un extras făcut pe baza raportului lui Mateiu, care ne-o comunică în toată extensiunea. Luca elimineză adecă din ea toate acele părți, cari au un caracter specific iudaic și reține numai acele părți, care au valoare generală pentru toată creștinătatea.

Și raportul privitor la vindecarea servului sutașului din Capernaum, pe care ni-l comunică numai Mateiu (8, 5—12) și Luca (7, 2—10) și care lipsește la Marcu, arată, că Luca este dependent de raportul lui Mateiu. Luca îl utilizează completându-l în acea direcție, că ne comunică, că sutașul nici n'a cutezat să intervină personal pelângă Domnul Iisus Hristos, ci a trimis la Domnul ca intermediari ai săi pe bătrânii Iudeilor.

Dacă din contra Mateiu ar fi dependent de Luca, noi n'am înțelege, cum de Mateiu ar fi putut să treacă sub tăcere acest amănunt, care arată în lumină și mai clară umilința și modestia acestui sutaș păgân.

Și raportul privitor la solia lui Ioan Botezătorul se află numai la Mateiu (11, 2—19) și Luca (7, 18—35) și lipsește la Marcu. Cine cetește ambele rapoarte nu poate să nu rămână adânc impresionat de marele asămănări dintre ele. Aceste asămănări sunt de atare natură, că unul trebue să fie dependent de celalalt. Dependența lui Luca de raportul lui Mateiu se invederează prin faptul,

că el ne spune la fel ca şi Mateiu, ce întrebare îi pune Botezătorul prin trimişii săi Domnului Iisus, dară pentru a motiva şi pe deplin răspunsul Domnului, Luca adaugă, că Domnul chiar în aceeaşi oră vindecase pre mulţi oameni de diferite boale (Luca 7, 20 s.).

Instrucţiunea dată apostolilor când Domnul îi trimite într'o misiune de probă, pe care o cetim la Luca (9, 1—6), dreptcă tradează înainte de toate cunoştinţa raportului paralel al lui Marcu (6, 7 —13). Dară când cetim la Luca (9, 3), că Domnul opreşte apostolilor Săi ca să-şi ia cu sine „vre-un toiag (μήτε ῥάβδον)“ ne vom aduce iarăşi aminte de Mateiu, care la locul paralel (9, 35 ss.) vorbeşte la fel spunându-ne, că Domnul a oprit apostolilor Săi pelângă alte recvisite de călătorie de a-şi lua cu sine „şi sandalele şi toiagul“, pecând după Marcu (6, 8) Domnul li-a îngăduit apostolilor Săi a-şi lua cu sine numai „toiagul“ şi „sandalele“, pecând celelalte recvizite de călătorie le-a oprit. Luca trebue să fi avut aşadară cunoştinţă nu numai de raportul lui Marcu, ci şi de raportul paralel al lui Mateiu.

Şi dacă am extinde cercetările noastre şi asupra restului evangeliei lui Luca, sunt sigur, că am face aceeaşi constatare, că preste tot evangelistul Luca la compunerea scrierii sale evangelice se foloseşte atât de evangelia lui Marcu, cât şi de cea a lui Mateiu ca de isvoare scrise şi e dependent de rapoartele paralele ale lor.

Întrebarea care ne-ar mai rămâne ca să o răspundem la acest loc, ar fi, dacă Luca se foloseşte de originalul aramaic al evangeliei lui Mateiu sau de traducerea ei cea greacă.

La întrebarea aceasta trebue să răspundem, că multele asămănări, până din cuvânt în cuvânt, care există între evangelia lui Mateiu şi cea alui Luca, ne necesitează să zicem, că Luca trebue să se fi folosit de traducerea greacă a evangeliei lui Mateiu. Dovezile, pe care le induce *Belser* [1]) pentru a dovedi, că precum Marcu aşa şi Luca s'ar fi folosit de evangelia aramaică alui Mateiu, nu sunt

[1]) Einleitung in das N. T., 2 Aufl., 1905, p. 225 ss.

convingătoare. *Belser* se provoacă adecă la următoarele locuri:

1. Luca (7, 19 b) formulează întrebarea Botezătorului către Iisus astfel: σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος ἢ ἄλλον προσδοκῶμεν; pecând la Mateiu (11, 3) întrebarea sună astfel: σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν; Termenul ἕτερος face deosebire între două persoane, iară termenul ἄλλος deosebește o persoană de multe altele. Cum Luca fiind grec de naștere, trebuia să cunoască deosebirea, care exista între acești 2 termeni, și cum dânsul în cazul prezent nu putea să nu dea precădere termenului ἕτερος față de ἄλλος mai ales, dacă l-ar fi aflat în evangelia greacă alui Mateiu, Belser susține, că Luca nu poate să fi avut înaintea sa evangelia greacă alui Mateiu, ci numai cea aramaică și că în consecință a tradus termenul respectiv aramaic cu ἄλλος, pecând traducătorul evangeliei aramaice alui Mateiu l-a redat în mod mult mai corespunzător cu ἕτερος. Conclusiunea aceasta însă ar putea fi numai atunci convingătoare, când noi nu am mai putea justifica altfel faptul, că Luca înlocuește pe ἕτερος dela Mateiu cu termenul mult mai general ἄλλος. Acesta însă nu este cazul. Din contra noi putem înțelege pre Luca destul de bine, cum de dânsul n'a scris la locul acesta ἕτερος ca Mateiu, ci ἄλλος. Cu termenul ἕτερος din evangelia lui Mateiu spunea Botezătorul lui Iisus, că dacă nu ar cuteza cumva să se proclame în curând ca Messia, atunci dânsul ar trebui să-L recunoască ca atare pre celalalt, care ar cuteza să o facă. Din aceste cuvinte ale Botezătorului reținem, că dânsul având să aleagă numai între doi vrea să dea precădere aceluia, care s'ar proclama mai întâiu în public ca Messia. Faptul, că Botezătorul se mărginește a alege numai între acești doi, în legătură cu faptul, că ține să cumunice lui Iisus această hotărîre a sa, dovedește, că Botezătorul încă nu se îndoia întru inima sa, cum că Iisus este Messia cel adevărat, dară dânsul nu mai putea suporta ezitarea lui Iisus de a Se proclama în public ca Messia. Cuvintele Botezătorului sunt așadară numai o provocare indirectă adresată lui Iisus de a Se proclama cât mai curând ca Messia îmbinată încâtva cu amenințarea, că de nu o va

face, el se va da de partea aceluia, care se va proclama mai întâiu ca Messia. Cugetarea aceasta, complexă chiar din cauza termenului ἕτερος, Luca crede să o redea, scriind evangelia sa pentru „preaputernicul Teofil", într'o formă mai simplă şi mai uşor de înţeles. El înlocueşte termenul ἕτερος cu ἄλλος, care şi dealtcum îi este foarte apropiat. Cugetareă exprimată primeşte astfel un cuprins mult mai general. Botezătorul pretinde dela Iisus, simplu, să declare, dacă este cu adevărat Messia, iară pentru cazul, când Domnul n'ar putea da aceasta declaraţiune îL anunţă, că este gata să-L abandoneze şi să se dea pe partea altuia, oricare ar fi. Botezătorul nu se mai restringe la numărul de doi şi nici nu zice, că va recunoaşte ca Messia pe proximul, care se va declara în public ca Messia, ci în general pre acela, care se va manifesta ca atare. Din cele expuse vedem aşadară, că Luca avea motive suficiente, pentru cari a ţinut să înlocuească termenul ἕτερος dela Mateiu cu ἄλλος. A recurge la originalul aramaic al evangeliei lui Mateiu pentru a explica această diferenţă după lămuririle date mai sus cred că este de prisos.

2. Alt caz ar fi următorul: Luca (3, 8) scrie: καὶ μὴ ἄρξησθε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς, pecând Mateiu (3, 9) are cuvintele: καὶ μὴ δόξητε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς. *Belser*[1]) crede, că Luca, dacă ar fi cetit textul grecesc al evangeliei lui Mateiu, n'ar fi înlocuit termenul δόξητε dela Mateiu cu ἄρξησθε, şi susţine dreptaceea, că şi la acest loc am avea de a face cu o traducere diferită a cuvântului corespunzător aramaic din evangelia originală aramaică alui Mateiu. Nici aceasta concluziune însă nu este convingătoare, pentrucă şi la acest loc putem arăta, că Luca a avut motive deosebite pentru a înlocui termenul δόξητε dela Mateiu cu ἄρξησθε. Termenul δοκεῖν presupune o mentalitate bine stabilită, din care isvoreşte o acţiune oarecare, pecând termenul ἄρχειν indică numai începutul formării unei mentalităţi oarecare. Lui Teofil Luca nu află cuviincios a-i cumunica, că Iudeii trăesc în idea că fiind fii ai lui Abraam n'ar putea fi condamnaţi, ci el află mai potrivit a-i cumunica, că Bo-

[1]) Ibd.

tezătorul i-a avertizat pre cei cari veneau la dânsul, ca lor nici să nu li vină în gând (începă a gândi) că ar putea rămâne nepedepsiți fiind fii ai lui Abraam, ci se facă fapte vrednice de căință. Nici la locul acesta așadară nu există pentru noi nici o necesitate a recurge la originalul aramaic al evangeliei lui Mateiu pentru a explica diferența de mai sus dintre Mateiu și Luca. Diferența își află explicarea sa suficientă în considerațiunea arătată mai sus.

3. Al treile caz, pe care-l înduce *Belser*[1]) pentru a dovedi dependența lui Luca de evangelia aramaică alui Mateiu este următorul: Luca (12, 39—44) ne cumunică o parabolă de a Domnului Iisus, în care e vorbă, că un stăpân (οἰκοδεσπότης) lasă averea sa în seama unui econom (οἰκονόμος), care pus fiind preste servitorime (θεραπεία) poartă grijă ca fiecare dintre ei să primească hrana cuvenită (σιτομέτριον). Mateiu (24, 45—47) ne comunică deasemenea o parabolă, în care Domnul Iisus spunea, că un domn (κύριος) pune pre un servitor (δοῦλος) preste casnicii săi (οἰκετεία) pentru a le da la timp hrana lor (τροφή). Termenii diferiți — zice Belser — s'ar explica numai așa, că Luca traduce altfel pericopa respectivă din evangelia aramaică alui Mateiu, decum o face cel care a tradus evangelia aramaică alui Mateiu în limba greacă. Dară nici aceasta concluziune nu este convingătoare, pentrucă la o privire mai de aproape vedem, că avem de a face nu cu aceeași parabolă, ci cu 2 parabole de ale Domnului rostite la ocaziuni diferite, deși după cuprins ele se asamănă foarte mult cu olaltă. Parabola, pe care ni-o cumunică Luca a fost rostită în timpul călătoriei Domnului prin Perea, iară parabola pe care ni-o cumunică Mateiu a fost rostită în Ierusalim în timpul săptămânei patimelor. Parabolele diferă încâtva și după cuprinsul lor, căci Luca vorbește despre instituirea unui *econom* preste *servitorime*, pecând Mateiu ne spune, că un *servitor* a fost pus mai mare preste *casnicii* Domnului.

In baza acestor constatări trebue să spunem, că nici cazul acesta nu ne necesitează a recurge la expedientul propus de Belser, că adecă Luca ar fi tradus altfel originalul

[1]) Ibd.

aramaic al lui Mateiu, decât cum a făcut-o cel care l-a tradus pre acesta în limba greacă, ci fiind vorba de 2 parabole deosebite rostite de Domnul, deşi foarte asămănătoare după cuprins, noi nu ne putem mira, dacă Luca se foloseşte de alţi termeni, iară Mateiu de alţii.

Rămâne aşadară bine stabilit, că Luca de câte ori se foloseşte de evangelia lui Mateiu, se foloseşte nu de originalul ei aramaic, ci de traducerea greacă a acesteia. Originalul aramaic probabil că lui Luca, care era originar grec şi va fi învăţat mai apoi şi limba aramaică, îi va fi făcut şi oarecari dificultăţi. Explicabil deci, că dânsul se foloseşte de traducerea greacă a evangeliei lui Mateiu, care trebue să fi existat deja pe vremea, când dânsul scrie istoria sa evangelică.

Rezultatul cercetărilor noastre de până acuma este aşadară următorul: Mateiu scrie mai întâiu evangelia sa în limba aramaică, aceasta e tradusă pe la anii 60 d. H. în limba greacă. De evangelia lui Mateiu tradusă în limba greacă se foloseşte evangelistul Marcu la compunerea scrierii sale evangelice. Iară Luca la rândul său scriind evangelia sa se foloseşte atât de evangelia greacă alui Mateiu, cât şi de evangelia lui Marcu ca de isvoare scrise. Cu bună seamă, că dânşii au avut posibilitatea să cunoască însă multe epizode şi amănunte şi din tradiţiunea orală a evangeliei. In aceasta direcţiune Marcu a urmat, după cum ne spune tradiţiunea veche bisericească[1]), mai ales felului de predicare al apostolului Petru, iară Luca felului de predicare al apostolului Paul.

Faţă de dovezile aduse pentru dependenţa lui Marcu de evangelia greacă alui Mateiu, iară a evangelistului Luca de evangelia greacă alui Mateiu şi în acelaşi timp şi de evangelia lui Marcu, trebue să cadă toate celelalte forme ale ipotezei folosirii care s'au mai stabilit în cursul vremurilor. Evangelia lui Marcu nu poate fi nici cea mai de pe urmă dintre evangeliile sinoptice, aşa încât ea să se fi scris atât pe baza evangeliei lui Mateiu, cât şi pe baza evangeliei lui Luca, ci rămâne ca rezultat bine stabilit al cercetărilor

[1]) *Eus.*, h. e. 3, 39; *Irineu*, adv. haer. 3, 1, 1; *Tertullian*, adv. Marc. 4, 2 şi 5, ş. a.

noastre, că evangelia lui Marcu e scrisă numai pe baza evangeliei lui Mateiu ş. a. în traducerea ei greacă. Evangelia lui Marcu nu poate fi însă nici evangelia, care ar fi fost scrisă mai întâiu, aşa încât de ea s'ar fi folosit atât Mateiu, cât şi Luca, ci evangelia cea dintâiu este cea alui Mateiu şi de ea în traducerea ei greacă se foloseşte mai întâiu evangelistul Marcu, iară apoi evangelistul Luca, care în acelaşi timp utilizează în egală măsură şi evangelia lui Marcu.

Şirul evangeliilor noastre sinoptice în baza cercetărilor făcute asupra raportului lor literar este Mateiu-Marcu-Luca. Şi acest rezultat îşi află deplina sa confirmare şi în tradiţia veche bisericească.

Cu acestea problema sinoptică este deplin soluţionată. Noi am putea încheia expunerile noastre, dacă nu am mai avea îndătorirea a preciza atitudinea noastră şi faţă de a treia ipoteză, care s'a mai stabilit pentru soluţionarea problemei sinoptice, faţă de ipoteza isvoarelor.

Dreptaceea trecem acum la

3. *Ipoteza isvoarelor.*

Ipoteza isvoarelor susţine, că asămănările mari până chiar din cuvânt în cuvânt, pe care le aflăm la evangeliştii sinoptici, precum şi diferenţele dintre ei se dau explicate numai atunci, dacă admitem, că toţi trei evangeliştii îşi alcătuesc evangeliile lor pe baza aceloraşi isvoare scrise.

Părerea, că evangeliile sinoptice ar avea la baza lor aceleaşi isvoare comune scrise a fost exprimată mai întâiu pe la finea sec. 18 de *Lessing*[1]). El în special se gândea la evangelia Nazarenilor, care în fond este identică cu evangelia κατ' Ἑβραίους, şi credea, că aceasta scriere ar fi fost acea evangelie primordială (Urevangelium), pe baza căreia ar fi fost compuse evangeliile noastre sinoptice. Alţi teologi, cari erau preocupaţi de problema genezei evangeliilor noastre pe baza unor isvoare comune scrise, pro-

[1]) *Lessing*, Neue Hypothese über die Evangelisten als blos menschliche Schriftsteller betrachtet (1778), publicată după moartea lui de Lachmann, 1784, T. 11.

puneau alte soluțiuni, fără însă ca să-și fi putut sprijini teoriile lor pe mărturii sau dovezi istorice [1]). Cel dintâi însă, care credea a fi descoperit în anticitatea creștină mărturii despre existența unor isvoare evangelice scrise, a fost *Schleiermacher* [2]). El credea a fi descoperit 2 isvoare scrise ș. a. „Logia", despre care susținea că este o colecțiune de cuvântări de ale Domnului („Spruchsammlung"), și „Digesta", o pretinsă scriere evangelică fragmentară, care cuprindea mai ales fapte de ale Domnului Iisus. „Teoria celor două isvoare („Zweiquellentheorie")" pe baza cărora ar fi fost scrise evangeliile noastre sinoptice, a fost îmbrățișată de foarte mulți teologi protestanți. In cursul vremii i s'au adus mai multe modificări. In fond ea stăpânește însă încă și astăzi spiritele multor teologi protestanți, cari se ocupă de problema sinoptică [3]). Ba și mai mult, în timpul din urmă ea și-a făcut întrarea chiar și în cercurile unor teologi romano-catolici [4]).

Schleiermacher credea după cum am zis că a aflat în anticitatea creștină mărturii despre existența unor evangelii primordiale (Urevangelien). Mai rămânea ca să se arate, dacă există într'adevăr și urme despre existența factică a acestora. In timpul din urmă *A. Resch* [5]) și-a dat silința să adune din scrierile sf. Părinți și din evangeliile apocrife cuvinte și fapte de ale Domnului, care nu se cuprind în sf. evangelii, crezându-le rămășițe din acele evangelii fragmentare. Și bazat pe aceste fragmente el a căutat să și reconstruească acele evangelii primordiale, pe baza căror ar fi fost scrise evangeliile noastre canonice.

Noi, precum am arătat, în cele de mai sus, care este atitudinea noastră față de ipoteza tradițiunii și cea a folosirii, totașa voim să ne precizăm în cele ce urmează, cel

---

[1]) Vezi mai sus Candela, 1923, p. 15 ss.

[2]) *Schleiermacher*, Über die Zeugnisse des Papias von unseren beiden ersten Evangelien, în Studien und Kritiken, 1832. Vezi și mai sus Candela, 1923, p. 20 ss.

[3]) Vezi mai sus Candela, 1923, p. 21 ss.

[4]) Vezi mai sus Candela, 1923, p. 232 ss.

[5]) *A. Resch*, în două scrieri: Agrapha, 1889. și Außerkanonische Paralleltexte zu den Evangelien (1893—1896), în Texte und Untersuchungen von Gebhardt und Harnack. Cf. și tractatul său: „Τὰ λόγια Ἰησοῦ" în Theol. Studien B. Weiss dargebracht, 1897. Vezi și Candela, 1923, p. 223.

puțin în principiu, și atitudinea noastră față de ipoteza isvoareior.

Dacă s'a zis din partea unora, că *evangelia Nazarenilor,* care în fond e aproape identică cu *evangelia* κατ' Ἑβραίους, ar fi servit ca bază la compunerea evangeliilor noastre sinoptice, noi nu putem retăcea, că n'au lipsit nici bărbați [1]), chiar din rândurile protestanților însiși, cari au luat atitudine hotărîtă încontra acestei socotinți, dovedind, că evangelia Nazarenilor, resp. cea κατ' Ἑβραίους după caracterul, pe care-l poartă, ni se prezintă nu ca isvor, ci ca o prelucrare a evangeliei canonice alui Mateiu, făcută cu tendință dogmatică iudaistă, fapt dealtcum mărturisit îndeajuns și de părinții vechi bisericești [2]). Rezultă așadară, că evangelia Nazarenilor, resp. cea κατ' Ἑβραίους nu poate conta printre acele evangelii primordiale, care ar fi putut să servească ca isvoare pentru evangeliile noastre canonice.

Dară nici cele 2 isvoare, *„Logia"* și *„Digesta"*, propuse de Schleiermacher, nu pot să fi servit ca isvoare la compunerea evangeliilor noastre sinoptice, pentrucă existența lor nu este decât o fantomă, pe care a crezut că o vede el și cu adepții săi în urma unei interpretări greșite a cuvintelor lui Papia, episcopul din Ierapole în Frigia, cuvinte, pe care ni le-a păstrat Eusebie în istoria sa bisericească [3]).

Papia, provocându-se la cuvintele fostului său învățător, a presbiterului Ioan, ne spune privitor la Marcu următoarele:

Καὶ τοῦθ' ὁ πρεσβύτερος ἔλεγεν. Μάρκος μὲν ἑρμηνευτὴς Πέτρου γενόμενος, ὅσα ἐμνημόνευσεν ἀκριβῶς ἔγραψεν, οὐ μέντοι τάξει τὰ ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἢ λεχθέντα ἢ πραχθέντα. Οὔτε γὰρ ἤκουσεν τοῦ Κυρίου οὔτε παρηκολούθησεν αὐτῷ, ὕστερον δέ, ὡς ἔφην, Πέτρῳ ὃς πρὸς τὰς χρείας ἐποιεῖτο τὰς διδασκαλίας, ἀλλ' οὐχ ὥσπερ σύνταξιν τῶν κυριακῶν ποιούμενος λογίων, ὥστε οὐδὲν ἥμαρτεν Μάρκος, οὕτως ἔνια γράψας, ὡς ἀπεμνημόνευσεν, ἑνὸς γὰρ ἐποιήσατο πρόνοιαν, τοῦ μηδὲν ὧν ἤκουσεν παραλιπεῖν ἢ ψεύσασθαί τι ἐν αὐτοῖς".

---

[1]) Cf. *Bleek-Mangold,* Einleitung in d. N. T., 4 Aufl., p. 123 ss.

[2]) Cf. *Ieronim,* De vir. illustr. 2, 3; in Matth. 12, 13; contra Pelag. III, 2 (Migne 23, 613; 26, 78; 23 570). ș. a.

[3]) *Euseb,* h. e. 3, 39 (Migne 20, 300).

Iară apoi continuă a vorbi şi despre Mateiu şi ne spune despre acesta următoarele: „Ματθαῖος μὲν οὖν ἑβραΐδι διαλέκτῳ τὰ λόγια (scil. κυριακὰ) συνεγράψατο, ἡρμήνευσε δ'αὐτὰ ὡς ἦν δυνατὸς (ἠδύνατο) ἕκαστος".

Schleiermacher interpretează aceste cuvinte ale lui Papia în felul următor: Devremece Papia ne spune despre Marcu că a scris numai „unele (ἔνια)" din „câte a vorbit şi a făcut Domnul (τὰ ὑπὸ τοῦ κυρίου ἢ λεχθέντα ἢ πραχθέντα)" şi aceste nici „nu sunt înşirate în ordine (οὐ μέντοι τάξει)", pecând noi ştim că evangelia canonică alui Marcu cuprinde aproape toate câte cuprinde şi evangelia canonică alui Mateiu şi materialul este înşirat cu puţine excepţii chiar şi în aceeaşi ordine cronologică ca la Mateiu, ar fi evident, că Papia nu vorbeşte despre evangelia canonică alui Marcu, ci despre o altă scriere a acestuia, care era o evangelie fragmentară şi care nici nu înşiră evenimentele istorisite în ordine (cronologică). Acestei scrieri Schleiermacher îi dă numirea de „Digesta". Iară privitor la Mateiu Schleiermacher susţine, că Papia nu vorbeşte la locul menţionat nici despre evangelia canonică alui Mateiu, ci despre o altă scriere a acestuia, întitulată „λόγια". Aceasta scriere după cum arată chiar titlul ei, nu poate să fi cuprins alta, decât numai „o colecţiune de cuvântări de ale Domnului (Spruchsammlung)". Pe baza acestor 2 isvoare evangelice, mărturisite de Papia, vor fi fost scrise apoi evangeliile noastre sinoptice.

Interpretarea aceasta pe care Schleiermacher o dă cuvintelor lui Papia este însă eronată, ş. a. privitor la

A) Marcu din următoarele cauze:

1. Schleiermacher, după cum am auzit, compară scrierea, pe care o scrie Marcu, cu evangelia canonică alui Mateiu şi, pentrucă ea diferă în cuprins şi ordine de evangelia canonică alui Mateiu, el se crede în drept a nega, că Papia ar vorbi la acest loc despre evangelia canonică alui Marcu. Schleiermacher însă nu este în drept a pune scrierea lui Marcu în paralelă cu evangelia canonică alui Mateiu. Contextul locului citat nu-l îndreptăţea să o facă, pentrucă din faptul, că Eusebie continuă a ne comunica în cele ce urmează şi socotinţa lui Papia privitoare la Ma-

teiu, încă nu rezultă că și Papia în scrierea sa λογίων κυριακῶν ἐξήγησις, din care Eusebie a extras citatele de mai sus, ar fi vorbit despre Marcu și Mateiu în aceeași legătură de idei. Ba, putem zice, că Schleiermacher era cel mai puțin îndreptățit a concepe astfel contextul, pentrucă dânsul, după cum am auzit, nici nu crede, că Papia ar vorbi la acest loc despre evangelia canonică alui Mateiu, ci susține mai vârtos că Papia ar avea în vedere o altă scriere alui Mateiu, o evangelie fragmentară cu numele „Logia", care cuprindea numai „o colecțiune de cuvântări de a Domnului (Spruchsammlung)". Compararea scrierii lui Marcu la locul acesta cu evangelia lui Mateiu este așadară, mai ales în gura lui Schleiermacher, absolut nejustificată.

2. Interpretarea lui Schleiermacher trebue însă taxată deadreptul ca eronată, pentrucă el nesocotește complectamente faptul, că Papia cumunicându-ne socotința sa privitoare la Marcu ne spune cu cuvinte exprese, că aceasta socotință este adecă a presbiterului Ioan („καὶ τοῦθ' ὁ πρεσβύτερος ἔλεγεν"). Acest presbiter este apostolul Ioan, al cărui învățăcel era Papia. Și dacă cuvintele lui Papia sunt a se reduce la apostolul Ioan, atunci noi nu mai suntem în drept a ne întreba, în ce raport stă scrierea lui Marcu față de evangelia canonică alui Mateiu, ci numai atâta ne putem întreba, dacă critica, pe care apostolul Ioan o face la acest loc scrierii lui Marcu este întemeiată sau ba. Și în această direcție noi trebue să răspundem, că în gura apostolului Ioan, care l-a însoțit pre Domnul din timpul botezului și până la moartea și învierea Lui și care ne-a și scris o evangelie, în care înșiră altfel singuritele evenimente din viața și activitatea Domnului, decum o fac evangeliștii sinoptici, și care în fine ține să ne mărturisească, că în evangelia sa nici n'a putut să ne cumunice toate, câte a făcut Domnul (Ioan 20, 30), critica, pe care o face el scrierii lui Marcu, nu ne poate mira nicidecum. Apostolul Ioan era cel mai competent și cel mai în măsură a face critica scrierii lui Marcu, pentrucă el știa cel mai bine, în care ordine și-au succedat singuritele evenimente istorisite nouă de Marcu și dacă acesta ne-a istorisit nouă

toate, câte a făcut Domnul sau ba. Şi dacă apostolul Ioan ne spune, că Marcu „n'a scris toate“ şi „nici nu le-a înşirat în ordine (cronologică)“, atunci evangelia sa pusă în paralelă cu evangelia canonică alui Marcu, ne este cea mai bună dovadă cât de îndreptăţită este critica pe care o face el evangeliei lui Marcu.

In baza celor expuse trebue sa zicem aşadară, că noi n'avem motive a susţine, că Papia la locul arătat nu ar vorbi despre evangelia canonică alui Marcu. Din contra faptul, că atât Eusebie[1]), cât şi alţi părinţi şi scriitori bisericeşti cari au cetit scrierea lui Papia, câtă vreme mai exista, l-au înţeles pre Papia aşa, că dânsul ar vorbi despre evangelia canonică alui Marcu, ne necesitează şi pre noi să dăm mai multă crezare lui Eusebie şi celorlalţi bărbaţi, cari au trăit mai aproape de timpurile lui Papia şi au avut scrierea lui Papia în întregime în mânile lor, decât lui Schleiermacher şi adepţilor acestuia[2]).

Rămâne aşadară bine stabilit, că Papia ne vorbeşte într'adevăr despre evangelia canonică alui Marcu. Fantoma existenţii unei scrieri evangelice fragmentare alui Marcu, pe care Schleiermacher o numea „Digesta“, trebue să dispară în consecinţă din cercul vederilor noastre.

B) Şi interpretarea, pe care Schleiermacher o dă cuvintelor lui Papia privitoare la scrierea lui Mateiu, este eronată.

Schleiermacher susţine, că devremece Papia numeşte scrierea lui Mateiu „λόγια“ (scil. κυριακά), noi n'am putea să ne gândim la evangelia canonică alui Mateiu, care cuprinde pe lângă cuvântări încă şi fapte de ale Domnului, ci am trebui să zicem că el ne vorbeşte despre o altă scriere alui Mateiu, care cuprindea numai cuvântări de ale Domnului şi care trebuea să fi fost „o colecţiune de cuvântări de ale Domnului (Spruchsammlung)“. Socotinţa lui este eronată din următoarele cauze:

1. Termenul „λόγια“ nu putea să fi fost titlul scrierii lui Mateiu, pentrucă Papia ne spune cu cuvinte exprese,

[1]) *Euseb.*, h. e. 3, 39.

[2]) *Cornely*, Introd. 3. p. 86; *Zahn*, Einltg. II, p. 205 ss.; *Belser*, Einltg., p. 75, n. 8 şi 229 n. 2 ş. a.

că Mateiu a scris-o „în limba ebraică (ἐν ἑβραΐδι διαλέκῳ)". În limbă ebraică titlul corespunzător al acestei scrieri alui Mateiu putea să fie numai „Dibre (scil. Ieşua)". Termenul „Dibre" în limba ebraică însă nu înseamnă numai cuvinte, ci şi fapte, cari ni se istorisesc. Termenul „λόγια" va fi aşadară traducerea greacă a termenului ebraic „Dibre". Şi dacă e aşa, atunci şi scrierea întitulată astfel trebue să fi cuprins nu numai cuvântări, ci şi fapte de ale Domnului.

2. Cuvântările Domnului nici nu se pot separa de faptele Lui, ci stau cu olaltă în cea mai strânsă legătură, atât factică, cât şi logică. Dreptaceea cine ar vrea să adune într'o scriere oarecare numai cuvintele Domnului şi nu ne-ar cumunica totdeodată şi faptele lui minunate, acela se va convinge în curând, că în cele mai multe cazuri cuvintele Domnului îi vor rămâne neînţelese. Dară totaşa şi rostul faptelor Domnului Iisus ne va rămâne adeseori necunoscut, dacă cineva ne-ar istorisi numai faptele Lui şi ar omite a ne cumunica totdeodată şi cuvintele, pe care Dânsul le-a rostit cu acea ocaziune. Rezultă aşadară, că o scriere evangelică, care ar fi cuprins numai cuvântări de ale Domnului, dară nu totdeodată şi faptele Lui minunate având în vedere legătura strînsă, care există între faptele şi cuvintele Domnului, nici nu putea să se scrie.

3. Dară chiar şi contextul acestor cuvinte ale lui Papia cu cele ce preced arată, că scrierea „Logia" trebue înţeleasă despre o scriere, care cuprindea atât cuvinte, cât şi fapte de ale Domnului. In cele ce preced Papia vorbeşte despre Marcu şi zice despre el, că a scris „cele ce au fost vorbite sau făcute de Domnul (τὰ ὑπὸ τοῦ κυρίου ἢ λεχθέντα ἢ πραχθέντα).... urmând lui Petru, care îşi întocmia învăţăturile sale după trebuinţă, dară fără de a da un raport bine orânduit asupra cuvintelor domneşti (τῶν κυριακῶν λογίων)". Din acest citat reţinem următorul silogism: Petru predica cuvintele Domneşti; Marcu urmează lui Petru şi scrie cele ce a vorbit şi a făcut Domnul. Rezultă deci, că cele ce a vorbit şi a făcut Domnul se acopăr pe deplin cu cuvintele Domneşti. Cum însă cele ce a vorbit şi a făcut Domnul formează de obiceiu cuprinsul unei evangelii, fie oral predicate, fie scrise, urmează, că „Logia" scrisă de

Mateiu nu poate fi decât identică cu „evangelia“ scrisă de Mateiu.

Şi totuşi trebue să zicem, că dacă Papia, resp. presbiterul Ioan ţine să caracterizeze evangelia predicată de Petru ca „Logia (cuvântări)“ şi totaşa şi evangelia, pe care o scrie Mateiu, pecând despre Marcu zice că a scris „cele vorbite şi făcute de Domnul“, atunci felul acesta diferit de a se exprima poate că nu este numai o simplă varaţiune retorică, ci îşi are temeiul său măcar în parte în faptul, că evangelia lui Mateiu cuprinde într'adevăr pelângă istorisiri de fapte de ale Domnului încă şi multe cuvântări de ale Lui, pe care autorul ni le cumunică în toată extensiunea lor. Şi poate că nu greşim, dacă băzaţi pe cuvintele de mai sus ale lui Papia vom presupune, că şi Petru va fi predicat cam la fel, precum face şi Mateiu în evangelia, pe care o scrie. Iară dacă despre Marcu, zice Papia, că „a scris cele vorbite şi făcute de Domnul“, atunci şi aceste cuvinte ale lui par a fi deplin justificate în cuprinsul evangeliei lui Marcu. El într'adevăr ne cumunică în evangelia sa cele vorbite de Domnul numai în strînsă legătură cu faptele Lui cele minunate.

La argumentele acestea, interne, scoase din însuşi contextul cuvintelor lui Papia, adaugăm ca argumente externe mai întâiu faptul, că însuşi *Eusebie*[1]), redându-ne nouă aceste cuvinte ale lui Papia, nu le-a înţeles altfel, decât aşa, că Papia vorbeşte într'adevăr despre evangelia canonică alui Mateiu şi Marcu, pentrucă el ţine să ne declare cu aceasta ocaziune, că vroia să ne arate, cum de biserica a ajuns în posesiunea unor evangelii scrise.

La fel l-au înţeles pre Papia şi toţi cei vechi, câţi au mai cetit scrierea lui λογίων κυριακῶν ἐξήγησις pe vremea, când încă exista, şi totaşa toţi, câţi au consultat istoria bisericească alui Eusebie, din timpurile cele mai vechi şi până la Schleiermacher.

Anticitatea creştină nu ştie aşadară nimic despre existenţa „unei colecţiuni de cuvântări de ale Domnului (Spruchsammlung)“ şi nici despre existenţa altei scrieri evangelice

[1]) Eusebie, ibd.

fragmentare, care ar fi servit ca bază la compunerea evangeliilor noastre sinoptice. Ne-ar și mira foarte mult, cum de Eusebie, care a făcut cercetări amănunțite asupra începuturilor creștinismului și a literaturii bisericești, din timpurile apostolilor și până în zilele sale, nu ne-a cumunicat nimic despre existența unor astfel de evangelii primordiale.

Incercările lui *A. Resch* de a aduna cuvintele Domnului, câte s'au mai păstrat în scrierile sf. Părinți și în evangeliile apocrife, pentru a dovedi pe baza lor existența factică a unei evangelii primordiale, n'au dus la nici un rezultat pozitiv. Fragmentele adunate nu sunt în stare a ne explica asămănările mari și diferențele dintre evangeliștii sinoptici. Și nici pretinsa „evangelie a prunciei lui Iisus", scrisă original în limba aramaică, al cărei text *Resch* [1]) a căutat deasemenea să-l reconstruească, încă nu însamnă, că ar fi existat într'adevăr un astfel de isvor scris și că pe baza lui s'ar putea explica asămănările și diferențele celor 2 capite dintâiu ale evangeliei lui Mateiu și Luca, ci alcătuirea ei este numai o încercare de a-și închipui, cum ar fi trebuit să fi fost scris acel isvor, pe baza căruia evangeliștii Mateiu și Luca ar fi putut să scrie eventual istoria prunciei Domnului în felul, cum o fac. Existența ei reală cu acestea încă nu este nicidecum dovedită.

Mai adaugăm, că teologii protestanți, cari aparțin școalei Neo-Tubingiene, pentru a dovedi caracterul tendențios paulin al evangeliei lui Marcu și Luca, susțin, că aceste două evangelii ar fi scrise pe baza *„evangeliei lui Marcion"*. Din literatura veche bisericească știm însă îndeajuns, că evangelia lui Marcion nu este anterioară, ci posterioară evangeliei canonice a lui Luca. Marcion (pe la mijlocul sec. 2) a mutilat și modificat în mod tendențios evangelia canonică alui Luca. Aceasta este „evangelia lui Marcion" [2]). Ea așadară nu a putut servi ca isvor evangeliilor noastre canonice, care sunt scrise încă în sec. 1.

Rezultatul cercetărilor noastre de până acuma asupra ipotezei isvoarelor îl putem rezuma așadară în următoarele:

[1]) Das Kindheitsevangelium nach Lukas und Matthäus (Paralleltexte V), 1897.

[2]) Cf. *Bleek-Mangold*, Einleitung, 4. Aufl., p. 151 ss.

Nu există nici mărturii și nici urme despre existența unor evangelii primordiale, care ar fi putut servi ca bază la compunerea evangeliilor noastre sinoptice.

Ipoteza isvoarelor este lipsită de bază istorică. Ea există numai în fantasia celor cari cred, că evangeliștii noștri și-ar fi scris evangeliile lor numai adunându-și și compilând materialul, pe care ni-l redau, din diferite evangelii fragmentare, pe cari le-ar fi folosit și modificat după bunul lor plac.

La argumentele înduse se mai adaugă încă și următoarea considerațiune.

Pentru noi teologii ortodoxi, ca și pentru cei romano-catolici, evangeliile sinoptice fac parte din sf. Scriptură. Noi suntem încredințați, că ele sunt scrise sub inspirațiune divină și ca atari cuprind numai adevăruri, cari sunt normative pentru credința și viața noastră. Față de caracterul inspirat al acestor cărți noi nici nu suntem în măsură a admite, că autorii lor ar fi putut să adune adevărul evangelic din niște evangelii fragmentare, scrise de diferiți autori neinspirați, pe cari le-ar fi utilizat după bunul lor plac. O procedare ca aceasta ar fi și incompatibilă și nedeamnă de un autor inspirat.

In consecință noi respingem ipoteza isvoarelor. Motivele noastre sunt *a)* pentrucă ea este lipsită de baza istorică și *b)* pentrucă ea nici nu se poate admite din punctul de vedere al inspirațiunii divine a scrierilor noastre evangelice.

Rezultatul final.

Pentru a putea stabili raportul literar dintre cele 3 evangelii dintăi s'a depus, începând dela jumătatea a doua a sec. 18 și până în zilele noastre, o muncă — putem zice cu drept cuvânt — uriașă.

Rezultatul cercetărilor noastre făcute în aceasta direcțiune este următorul:

1. *Ipoteza tradițiunii* în felul, cum o concepem noi, explică numai în general faptul, că toți evangeliștii sinoptici ne prezintă aceeași icoană despre viața și activitatea

Domnului Iisus Hristos. Tot ea ne face să înțelegem peste tot și multele diferențe dintre ei, excepție făcând acele locuri divergente, care sunt a se pune pe seama individualității fiecărui autor sau al scopului diferit, pe care-l urmărește unul sau altul.

2. *Ipoteza folosirii* la rândul său ne explică însă atât faptul, că toți evangeliștii sinoptici concoardă cu olaltă în ce privește timpul și locul activității Domnului, cât și asămănările mari, până chiar din cuvânt în cuvânt, care există între ei ș. a. pentru cazul, când susținem, că evangeliile sinoptice își succedează în șirul Mateiu — Marcu — Luca, și când zicem, că Marcu utilizează evangelia lui Mateiu, dupăce aceasta a fost tradusă în limba greacă, iară Luca utilizează atât evangelia lui Marcu, cât și evangelia lui Mateiu, ș. a. deasemenea în traducerea ei greacă.

3. *Ipoteza isvoarelor* însă trebue respinsă pentru motivul, că ea nu are vre o bază istorică și pentrucă ea nici nu se poate admite din punctul de vedere al inspirațiunii divine a autorilor acestor cărți.

Rămâne așadară, că numai ipoteza tradițiunii, în felul cum o concepem noi, în îmbinare strînsă cu ipoteza folosirii, în forma ei cea dintâi: Mateiu—Marcu—Luca, resolvă în mod deplin satisfăcător problema sinoptică.

A ști aceasta socotesc de mare folos pentru cel care vrea să pătrundă mai adânc înțelesul sfintelor noastre evangelii.

Iată, motivul, pentru care mi-am dat silința a aduce lumină în aceasta chestiune, care judecând după mulțimea părerilor divergente care s'au propus părea atât de încurcată.

CHESTIUNI OMILETICE*)

(Continuare)

a) Intuiţiunea (expunerea).

Adevărul ce trebuie propovăduit, trebuie mai întâi să fie expus. Predicatorul numai atunci îşi va ajunge scopul, dacă va expune materia în mod intuitiv.

In cuvântările profeţilor intuiţiunea este o notă caracteristică. N'avem de cât să ne amintim de brâul de in dela Ieremia[142]). Aici profetul povesteşte că Domnul i-a poruncit să ia un brâu de in şi să-l ascundă în o crăpătură de stâncă. Apoi zice: După mult timp însă îmi zise Domnul: „Scoală-te şi mergi la Phart şi adă iarăşi frânghia, care Ţi-am poruncit s'o ascunzi". Apoi am mers încolo... şi iată brâul era putrezit, încât nu mai era de nimică. Atunci fu cuvântul Domnului către mine şi zise: „Aşa vorbeşte Domnul: Tot aşa voesc eu să stric şi trufia cea mare a lui Iuda şi a Ierusalimului, pe poporul cel rău, care nu vrea să asculte cuvintele mele". Cine nu înţelege aceste cuvinte? Fiecare priveşte aşazicând cu ochii aceea ce aude cu urechile.

Alt exemplu de expunere intuitivă ne oferă Iesaia[143]). Aici cetim următoarele: „In acelaşi timp a vorbit Domnul prin Iesaia şi a zis: Mergi şi desbracă-ţi sacul de pe coapsa ta şi descalţă încălţămintea picioarelor tale. Şi a făcut aşa, umblând desbrăcat şi desculţ. Atunci vorbi Domnul: Aşa precum servul meu Iesaia umblă gol şi desculţ, aşa va duce regele Asiriei Egipetul robit şi tare negrilor fugăriţi, amândoauă, tânăr şi bătrân, gol şi desculţ spre ruşinea Egipetului". Şi de altfel cuvântările T. V. sunt de obiceiu intuitive[144]). Dar câtă intuiţiune aflăm în cuvântările lui Hristos! Câte icoane şi asemănări frumoase a întrebuinţat dânsul din natură şi din

*) Vezi „Candela", Anul XXXIV (192), pag. 256.
142) Ieremia, XIII. 1—10.
143) Iesaia XX, 2—4.
144) Comp. încă Ezechiil, XII 1 ss.

viaţa oamenilor spre a face să poată fi primită învăţătura sa![145]).

Mântuitorul a vorbit în mod intuitiv, ceea ce a mărturisit el însuşi, zicând: „Eu sunt pânea vieţii. Cine vine la mine, acela nu va flămânzi, şi cine crede în mine, acela nu va înseta nici odată“[146]).

Partea primă a cuvântării sale de pe munte o formează încă o expunere intuitivă. Aici se arată menirea apostolilor. Pentru ca să le arate aceasta într'un mod uşor de înţeles zice Mântuitorul: „Voi sunteţi lumina lumii, cetatea ce stă pe deal nu poate fi ascunsă. Nu se aprinde lumina şi se pune sub obroc, ci într'un sfeşnic. Aşa luceşte ea celor ce sunt în casă“[147]). Părinţii bisericeşti aşişderea excelează îndeosebi prin intuiţiune. Să amintim numai pe păr. Ioan Hrisostom.

Un predicator bun nu va neglija intuiţiunea în predică. Precum leagă predica sa cu felul de cugetare a auzitorilor săi şi precum îşi caută baza predicei sale acolo, totaşa şi expunerea adevărului sau a materiei de propovăduire predicatorul o va face în mod corespunzător cu priceperea auzitorilor. Chiar la lumea mai cultă şi mai învăţată încă nu putem presupune prea multe cunoştinţe teologice. Şi creştinul cel matur nu se poate avânta în regiuni prea înalte şi nu e instruit în toate direcţiile. Chiar şi cerul şi iadul, dacă formează obiect de edificare sufletească, trebuie să păstreze ceva din închipuirea lor naturală. Nu se recomandă să presupui dela public prea mult, mai bine este să cauţi să-i uşurezi cugetarea şi înţelegerea[148]).

b) Abstracţiunea (Explicarea, ilustrarea).

După treapta intuiţiunei sau după expunere predicatorul are să clasifice adevărul expus, să-l explice cât se poate de precis şi intensiv. Auzitorii trebue să fie

[145]) Fischer-Colbrie, Christl. Predigt. Homilet-Kursus. 1911, p. 102.
[146]) Ioan VI, 35 36.
[147]) Mat. V, 14—15.
[148]) Scheller, Arn. Beeinflussung der Seele in Predigt und Unterricht 1903, p. 46.

conduşi în această parte a predicei la siguranţă eternă şi priceperea pe care o reclamă ţinta finală. Siguranţa şi priceperea aceasta se mijloceşte, cum a constatat şi vechia retorică, prin explicare.

Explicarea ni se înfăţişează când ca deslușire sau demonstraţiune, când ca descriere, când ca ilustraţiune prin comparaţii şi exemple[149]). Fireşte şi în această privinţă este mai bine de a se ţinea de un sistem.

O gradare psihologică şi logică va aduce şi aici mari servicii. Explicarea trebue să fie în prima linie clară pentru ca să producă o idee corectă. Idei clare produce în predică cel mai bine *arta de a ilustra*. Aceasta să fie cât se poate de mult întrebuinţată pe treapta explicării. Avem de deosebit două metode de ilustrare. Prima se numeşte metoda de ilustrare imanentă, a doua transcendentă[150]). Metoda de ilustrare imanentă nu e nimic alta decât o zugrăvire detailată şi o arătare a noţiunilor religioase sau a situaţiunei date în textul biblic. Aşa b. o. în loc de „mult popor“ putem zice cu o ilustraţiune imanentă: „Ochiul vede o mulţime mare de pescari, negustori, lucrători, bogaţi şi săraci, mari şi mici, bărbaţi şi femei“. Astfel ilustrată mulţimea de popor devine mult mai evidentă şi îi rămâne auzitorului mai bine în memorie, decât dacă zicem simplu „mult popor“.

Un serviciu şi mai mare aduce explicării metoda transcendentă de ilustrare. Aceasta ia întru ajutor la explicarea noţiunilor sau a situaţiunei şi alt material în ară de cel conţinutul în text. La noţiunile „edificare“, „sfinţire“ şi alte noţiuni abstracte trebue arătat contrastul trebue făcute asemănări bine nimerite, pentru a explica pe cele dintâiu cu ajutorul acestora.

Arta de a ilustra îi dă oratorului cele mai bune mijloace la îndemână şi arată calea cea maibună, pe care poate ajunge la felul de a vedea al auzitorilor. Icoanele, metaforele, asemănările, analogiile şi diferite alte figuri retorice au format la cuvântătorii vechi bisericeşti principalele metode de explicări. Aceste expuneri ilustrate contribue

149) Wallaschek, R. Psychologie der Rede. o. c. p. 41.
150) Comp. Schleiniger, Bildung des jungen Predigers, 1908, p. 10.

foarte mult la claritatea predicei. Predicatorul trebue să-şi concretizeze expunerile sale. Să nu uite că noţiuni, idei sau termini abstracţi cunoscuţi din şcoala lui teologică, sunt adesea necunoscuţi auditorilor, chiar dacă sunt între ei şi oameni mai culţi, sau cel puţin nu sunt înţelese pe deplin. Expresiuni, ca fericire, sfinţenie, dreptate, mai trebuesc precisate, mai este necesar a le adauge, trebue diferite semne caracteristice, cari lămuresc noţiunile; şi dacă e cu putinţă, să se prezinte şi material intuitiv spre a evita neînţelegeri. Cu durere constatăm că predicatorii întrebuinţează noţiuni abstracte şi teologice, fără de a le explica. Aceasta este o greşeală. „Trebue sfărmată ilusiunea că auditorii ar cunoaşte noţiuni abstracte, aşa cum le cunoaştem noi, teologii“ zice predicatorul catedralei din Linz[151]). Hans Berg, un primar din oraşul Mecklenburg, de sigur un om cult, cere o predică, care nu presupune credinţă, ci care caută să o producă, stârnească, să o deştepte abia[152]).

Facultatea cunoştinţelor e după noetică de o natură dublă. Noi vorbim de o putere de cunoştinţă sensuală şi de una spirituală. Ambele purced din substanţa sufletului. Pe când însă activitatea sensuală e legată de un organ, facultatea cunoştinţei spirituale este de sine stătătoare şi e activă fără organ. E adevărat că cunoştinţa spirituală îşi poate primi dela cea sensuală materia sa. Nu e nimic în spirit ce nu ar fi mai înainte în sens. Cele cinci simţuri nu sunt alta nimic, decât poarta, prin care întră materialul de cunoştinţă în atelierul misterios al sensurilor interne. Din acest material de cunoştinţă prelucrează apoi spiritul prin activitate abstractivă icoana cunoştinţei, adecă ideia.

Activitatea sensurilor nu se poate desconsidera. Cele cinci simţuri sunt puncte de sprijin al activităţii spirituale mai înalte. Educatorul adevărat se sue aşa de pe treaptă pe treaptă, ca pe o scară, dela noţiuni sensuale

---

151) Schack, Illustrationskunst der moderne Prediger, Monatschrift für Pastoraltheologie herausg. von Köstlin Wurster und Günther, IX, Berl. 1913, p. 462—472.

152) Stngeder, Wo steht unsere Predigt? p. 95.

la noţiuni spirituale. În acest mod ajungem la noţiuni şi idei clare.

Aşa să purcedem şi în predică economic şi treptat. In prima linie trebue să deşteptăm cunoştinţe sensuale. Sensurile trebue puse într'o lucrare ordonată. Cu activitatea simţurilor se produce observarea şi intuiţiunea, după care se păşeşte la producerea noţiunei şi a ideei. Adevărul se primeşte prin mijlocirea intuiţiunei externe. Prin primirea adevărului ca noţiune e aşazicând pusă baza cunoştinţii şi a gândirii. Aceasta se prelucrează apoi mai departe. Simburele acesta intern al vieţii sufleteşti poate fi mai departe desvoltat. Acum puterea cunoştinţei mai înalte lucrează şi fără să mai ia în ajutor simţurile, mai departe cu imaginaţiunea, cu conceputul, cu ideea.

Prin activitatea abstractivă a puterii de cunoştinţă poate să fie explicat apoi obiectul, conceputul, lucrul sau cuvântul. Acum suntem siguri, că explicarea, cu toate că e făcută de facultatea mai înaltă a cunoştinţei, va fi înţeleasă pentru că are o bază solidă şi constantă. Explicarea acum poate să se facă sau pe cale analitică sau sintetică[153]).

Explicarea nu se poate lega strict de un loc anumit al cuvântării, nici în retorica profană nici în cea bisericească[154]). Dacă recomandăm deci ca pe această treaptă să se predea explicările necesare ale lucrurilor, ale conceputurilor sau ale cuvintelor, nu voim prin aceasta să zicem, ca numai aici să se explice şi să se dea deslușiri. Acest loc în predică se potriveşte însă cel mai bine, pentru explicarea lucrurilor principale din problema predicei. De altfel se pot da explicări ori şi unde, numai dacă o cere aceasta necesitatea.

c) Asociarea.

După ce adevărul religios a fost expus şi explicat, e necesar de a-l întrebuinţa în chip practic. De aceea

[153]) Hans, Berg, Entspricht die heutige Predigt den Bedürfnissen unserer Gemeinden? 1908. p. 10.

[154]) Exemple la Mitrofanovici. Omiletica. o. c. p. 340.

oratorul trebue să-şi întocmească astfel predicele sale, ca el să considere şi să trateze şi erorile aflate în practica sa pastorală şi care bântue comuna păstorită de el. In parohie se află oameni cari nu cunosc sau nu înţeleg unele adevăruri religioase sau nu au interes pentru ele. Apoi sunt şi atări auzitori cari trăesc în rătăcire, sau cari sunt chinuiţi de îndoieli, alţii, cari nu cred, sunt indiferenţi sau superstiţioşi. In comună se mai află câte odată şi proseliţi sau apostaţi. La toate aceste trebue să se gândească predicatorul şi să-şi întocmească predicele cu precauţiune şi prudenţa necesară pentru a putea înlătura aceste rele.

Oamenii stăpâniţi de ignoranţă, erori sau înţelegere greşită sunt un fel de bolnavi. Predicatorul trebue deci să purceadă ca un medic sufletesc. El să caute ca să vindece mai întâi boala. E prea cunoscut, cu câtă îndârjire şi cu câtă îndărătnicie ţine adesea omul la erorile sale. De aceea predicatorul, îndată ce a aflat despre unele erori dogmatice sau morale, să intervină şi să expună sau să explice falsitatea acestor erori cu dragoste şi blândeţe, dar totodată şi cu energie. Această treaptă a predicei îi oferă predicatorului cea mai bună ocaziune pentru a se achita de această datorie.

Intre erorile religioase am numărat şi superstiţia. Superstiţioşii au în sine un simbure bun. Eroarea lor este, că ei cred chiar mai mult. Ei au un plus de credinţă. Aceşti oameni sunt gata a face toate şi a crede toate. Deci predicatorul, având pe această treaptă cea mai bună ocazie, să arate superstiţia în lumina cea mai lucidă şi să arate lipsa de temeiu a plusului în credinţa lor. Predicatorul să arate şi pericolele cauzate prin superstiţie şi în legătură cu aceasta să expue adevărul religios.

Tot aşa este situaţia proseliţilor. Ei trebue încă feriţi de rătăciri. Proseliţii aduc cu sine diferite erori din confesiunea lor de mai înainte. Această parte a predicei trebue deci întrebuinţată pentru ca să se înveţe proseliţii, ca să li se arate rătăcirile, ca să se ferească şi credincioşii indigeni de idei greşite.

Apostaţii de regulă nu mai vin la biserică. A predica deci pentru aceştia nu mai are nici un sens. Dar preotul trebue prin predicele sale să se îngrijească, ca să nu cadă şi alţii în atari sminteli. Dacă în comună se află astfel de cazuri, nu se pot trece cu vederea şi acest loc în predică e cel mai potrivit pentru a feri turma credincioasă ca să nu urmeze oile rătăcite.

Cu mai multă precauţie trebue să trateze predicatorul pe acei dintre auzitori, despre cari e convins că se îndoiesc de un adevăr religios. După învăţătura sf. apostol Paul[155]) „toate le cercetaţi şi cele bune le ţineţi" creştinul nu este numai îndreptăţit, ci şi obligat să cerceteze adevărul religios. Cu ocaziunea examinării unui adevăr se ivesc însă vrând nevrând unele obiecţiuni şi îndoieli pe care omul din însăşi a sa putere nu e în stare a le înlătura. Dacă astfel de îndoieli sunt sporadice, e mai consult, ca preotul să le trateze în particular cu fiecare individ şi să nu le mai amintească în predică. In caz însă că astfel de îndoieli au început a se lăţi şi e pericol că vor fi câştigaţi mulţi aderenţi prin ele, atunci nu-i rămâne preotului alta decât de a combate prin predică ori ce îndoială, să arate adevărul în lumina sa adevărată şi eventual sa-l argumenteze — ceea ce ar trebui făcut la proxima treaptă cu dovezi autoritative, raţionale şi din experienţă.

Cultura falsă prin care am trecut şi încă trecem, a produs şi în rândurile credincioşilor noştri necredinţa. Influenţa necredincioşilor e foarte periculoasă. Aceasta trebue numaidecât paralisată. Toate bănuelile publice contra religiunii trebue pe această treaptă a predicei arătate în goliciunea lor. Tot aici e locul de a combate indiferentismul religios dacă există în comună.

Unii obiectează că prin combaterea eroilor în public de pe amvon s'ar lăţi opiniuni false. Un predicator bun şi conştiincios nu va face aceasta. El ştie că erorile nu au să fie expuse sau explicate, ci numai în deajuns combătute. Erorile religioase trebue combătute nu numai

---

[155]) Schleiniger. Bildung des jungen Predigers, 1908. p. 76.

din cauza celor ce se află în rătăcire, ci şi din cauza dreptcredincioşilor. Aceştia adese încă nu sunt destul de tari în credinţă sau sunt ceva aficiaţi de rătăciri. Aceste rătăciri trăesc adese inconştient şi în credincioşi. Deci o polemică oarecare precaută fără expunerea eresiei în sine nu strică şi în predică. Numai predicatorul să combată rătăciri în adevăr existente şi nu iscodite, poate chiar necunoscute. Apoi polemica să fie purtată în mod demn şi predicatorul să nu apară ca om hărţăgos.

Predicatorul deci are la treapta aceasta a predicei menirea de a înlătura ori ce pretext din partea necredincioşilor sau a celor ce se îndoesc de vre un adevăr şi să arate adevărul curat în diferitele sale luminii.

d) Argumentarea şi refrângerea.

Cu esplicarea şi asociarea a păşit predicatorul pe o treaptă mai înaltă. El a ajuns acuma la domeniul facultăţii de cunoştinţă mai înaltă. Pe lângă facultatea percepţiunei şi apercepţiunei am atras la activitate şi facultatea asociaţiunei şi a fantasiei. Pentru ca să învăţăm însă poporul cu succes, trebue să propunem adevărul aşa ca să şi convingem pe auzitori. Valoarea şi adevărul învăţăturei trebue documentate în mod silogistic, dar şi în mod viu.

Pe treptele de până acuma am vorbit încă pentru intelect şi raţiune. Intelectul şi raţiunea mai aşteaptă însă şi argumente. Invăţătura trebue să fie nu numai clară şi înţeleasă, ci şi convingătoare. Adevărul trebue deci aşa argumentat, ca ascultătorul să fie aşazicând constrâns de a se convinge. Acest procedeu de a convinge cât se poate de mult e numai decât necesar, dacă e vorba ca auzitorii să fie înduplecaţi la jertfe grele. Şi la aceasta tinde predicatorul. El cere adesea dela auzitorii săi să creadă adevăruri, care cu mintea omenească nu se pot înţelege. De aceea trebue predicatorul să înveţe auzitorii aşa ca ei să fie convinşi şi să fie în stare a da răspuns la ori şi ce întrebare. Invăţătura

creştină nu e aşa de uşor de înţeles şi legea creştină nu e aşa de uşor de împlinit.

Şi ca o sarcină grea, care omul nu o mai poate îndelung purta, apasă pe creştin şi legea, dacă nu ştie, dece şi pentru ce crede [156]). De aceea trebue predicatorul cu argumentarea să aducă adevărul aşa zicând la conştiinţa omului. Poporului îi trebue date dovezi şi valori. Creştinul să ştie şi să vadă clar totdeauna, că totul vorbeşte şi mărturiseşte pentru adevărul expus. Atunci lui îi este mai uşor a crede.

Argumentele să nu fie însă prea abstracte. Poporul în o cuvântare continuă care nu permite repetări, nici nu ar înţelege dovezi abstracte sau filosofice. El iubeşte argumente vii şi simple. Cât de frumos argumentează Mântuitorul nostru, că nu e păcat, de a face bine în ziua sâmbetei [157]). Argumentele deci trebue să fie simple, naturale, concrete, viguroase, deşi cu ceva decor, totuşi lămurite. Predicatorul să-şi aleagă dovezi din viaţa practică şi conştiinţa auzitorilor şi să-şi formeze dovezile aşa, ca să fie pe deplin înţeles de popor. Argumente autoritative din sf. scriptură, tradiţiune etc., să nu lipsească iarăşi nici când. Dar şi argumente raţionale sau din experiinţă sunt foarte necesare. Numai acestea totdeauna să corespundă gradului de priceperea experienţei auzitorilor. Fostul profesor pentru teologia practică la universitatea din Tübingen, actualul episcop din Rotterdam, Paul Wilhelm von Keppler, care astăzi e prima autoritate pe terenul literaturei omileticei catolice, zice: „Pe noi ne mai apasă în argumentarea noastră câte-o vechitură. Şi noi ne servim încă de unele arme, cari din cauza vechimei sunt tâmpe şi roase“ [158]). Aşa se aud şi alte acuzaţii şi plângeri cu privire la argumentare [159]).

De fact dacă răsfoim colecţiunile de predici, în loc de dovezi noi, proaspete, vioaie şi în loc de argumente puternice aflăm numai deducţiuni lungi şi plictisitoare.

[156]) I Tes. V. 21.
[157]) Scheller. Arn. Beeinflussung der Seele. o. c. p. 6.
[158]) Mat. XII. 11—12.
[159]) Keppler, Liter. Rundschau, 1882 col. 580.

Aceste corespund câte odată legilor şi formelor logice. Mintea celor mai mulţi din auzitori remâne însă neatinsă, pentru că nu poate urma conclusiunea logică pentru că nici nu a avut fericirea de a fi aşa cultivată, şi nu a participat la exerciţii filosofice ca să poată face deducţiuni logice aşa de repede sau de a le înţelege. Poporului îi trebue forme populare şi nu forme de specialitate ştiinţifică.

In chestiuni de ale religiunei nu se cer argumente cu acurateţă matematică [160]). Aice se aşteaptă argumente intuitive. Intuiţiunea şi ilustraţiunea e şi ea argumentare mai corespunzătoare. Acestea le înţelege poporul mai uşor şi mai bine. De aceea trebue şi la treapta predicei, menită pentru argumentare, de întrebuinţat cât se poate de mult ilustraţiunea. O naraţiune biblică sau o povestire biblică sau o povestioară din experienţă, se înţelege cel puţin psihologic adevărată, vor convinge mai mult decât lungi dovezi logice abstracte. „Adevărul în naraţiune expus iscusit captivează mai mult sensurile şi prinde mai bine“ [161]). Ilustraţiunile şi aici sunt necesare, pentru ca să întrerupă din când în când calea lungă a expunerilor şi explicărilor abstracte şi pentru ca să preîntâmpine plictiseala [162]).

Treapta primă numită a convingerei, e deci menită, ca predicatorul să înstrueze şi să înveţe cu toate mijloacele. Facultatea gândirei are aici numai să fie predominantă. Spre variaţiune se poate şi aici după necesităţi să fie activă şi facultatea sufletească a simţământului şi a voinţei. Tot aşa nu voim să zicem, că după această treaptă a predicei poate predicatorul să lase să se odihnească în pace raţiunea sa şi a auzitorilor. Şi mai târziu în predică, adecă, şi la treptele viitoare, va trebui să fie activă şi facultatea gândirei.

Această treaptă însă, unde facultatea gândirii are un rol dominant, e locul principal al expunerilor, al ex-

[160]) Comp. Stingeder. p. 97, p. 11 ss.
[161]) Comp. Scheller. Beeinflussung der Seele, o. c. p. 69.
[162]) Adevăruri religioase trebue ilustrate cu icoane din lumea sensuală. Aşa o face Mântuitorul. Vezi parabelele la Mat. VI. 25—30; VII. 9—11. Mai vezi Scheller, o. c. p. 96.

plicaţiunilor, al ilustraţiunilor, al învăţăturilor, al asociaţiunilor, al dovezilor şi al combaterilor. Aceasta este treapta convingerii, din care cauză am şi numit-o noi treapta formală psihologică a convingerii.

II. A doua treaptă: Emoţiunea sau producerea simţemintelor.

Expunerea adevărului, explicarea, învăţarea şi argumentarea satisfac raţiunea. Dară ce ajută priceperea şi înţelegerea adevărului, frumosului şi binelui, dacă inima rămâne nepăsătoare şi nu participă? Ce foloseşte cunoaşterea şi recunoaşterea păcatului, dacă nu se simte oarecare căinţă şi dacă nu se produce ură contra păcatului? Se discută cele mai diferite mijloace cari ar avea să facă predica plăcută. Dacă însă privim efectul mai de aproape, atunci cu cea mai bună voinţă nu putem constata nici un fel de simţemânt produs prin mijloacele recomandate. O emoţiune reală a simţemintelor nu are loc.

a) Mijloace valoroase, dar insuficiente pentru a emoţiona simţeminte.

1. O parte a cuvântătorilor bisericeşti e de opinie că cuvântul lui Dumnezeu e în sine şi pentru sine admirabil de frumos şi plăcut. Ei deci se mulţumesc cu vestirea credinţei pure. „Adevărurile d-zeeşti“, zic ei, „sunt de o lumină şi putere aşa de tare, încât ele predate în simplicitatea lor, întră de la sine în suflete şi nu au nevoe să împrumute puterea lor abia dela arta oratorică omenească“ [163]).

Adevărul în sine şi pentru sine e în adevăr frumos. La aflarea adevărului simte omul mare bucurie. Să ne aducem aminte de εὕρηκα al lui Arhimedes. Câtă bucurie nu a simţit el când a rostit acest cuvânt! Exprima-

[163]) Comp. Stingeder, Wo steht... o. c. p. 111.

rea adevărului „splendor veri“ [164]) însă nu e totul ce captivează sufletul şi inima omului. „Placeat“ al lui Augustin şi Cicero mai pretind încă şi alte mijloace.

Facultatea cunoştinţei sau raţiunea nu voeşte adevărul altfel decât ochiul coloarea. Mai trebue însă ceva, ca să fie adevărul mai atragător. Adevărul trebue să fie plăcut şi frumos. Aice trebue să fie un simţemânt mişcat şi pus în activitate pentru ca obiectul cel adevărat să fie şi frumos şi atrăgător. E adevărat de aşişderea că succesul predicei depinde de la Dumnezeu şi dela graţia divină. Dar omul trebue să-şi câştige şi această graţie. „Nici cel ce plânteză e ceva, nici cel ce udă, ci D-zeu, care lasă să crească“ [165]). D-zeu însă nu lasă să crească, dacă nu se seamănă şi nu se sădeşte. Mulţi păcătoşi ar păcătui viaţa lor întreagă, dacă nu ar auzi un îndemn, o cuvântare puternică şi mişcătoare. Cuvântul lui D-zeu trebue vestit şi pentru inimă.

2. După părerea lui Plato virtutea captivează prin frumuseţa ei toate privirile. Aristoteles recunoaşte în cuvintele Σχεδόν, ὡς εἰπεῖν, κυριωτάτην ἔχει πίστιν τὸ ἦθος [166]) virtutea ca cel mai puternic motiv al convingerii. Spiritul întregei predici deci trebue să aibă caracter etic. De la predicator se aşteaptă, ca el afară de calităţile sale generale ale probităţii, modestiei, prudenţei şi bunăvoinţei [167]), să-i lumineze spiritul etic pururea înaintea ochilor şi cu ocaziunea compunerii cuvântării bisericeşti.

Frumuseţea virtuţii însă poate fi pentru unii auzitori indiferentă. Virtutea e totdeauna frumoasă, dar nu totdeauna plăcută. De aceea trebue a năzui ca spiritul etic, ca virtute, nu numai să lumineze înaintea auzitorilor, ci să apară ca ceva plăcut şi atrăgător, pentru ca să şi-l însuşească şi să şi-l aleagă ca directivă pentru viaţă.

---

164) Vezi Spener, Theologische Bedenken, Halle. 1711 p. 751. — Kant, Kritik der Urteilskraft. p. 216. — Epistolele lui Herder relative la teologie Partea II. p. 14. — Mitrofanovici, Omiletica, o. c. p. 61—62.

165) Cum crede Fischer-Colbrie, Christus als Prediger, Homiletischer Kurs, 1911. p. 102.

166) I. Cor. III. 7.

167) Arist. Rhet. l. 1. c. 2.

3. Se recomandă mult momentul decenţei în predică. Predica are să observe bunul ton, ceea ce produce plăcere. Bunăcuviinţa, politeţa în predică e tot aşa de necesară ca şi în vorbirea de rând. Decenţa în cuvântare e calificată de Cicero ca punct de culminaţiune [168]). Cuvântătorul deci să nu se facă vinovat de greşeli contra decenţei. Îndeosebi autorul unei predici să considere următoarele: etatea, facultăţile, vaza sau alte referinţi ale predicatorului şi ale auzitorilor. Un preot tânăr nu-şi poate permite b. o. să mustre aspru şi brusc un auditor mai în vârstă, mai expert sau mai cu vază precum o poate face unul bătrân, cu experienţă. Apoi trebue considerate şi împrejurările psihice ale auzitorilor. Auzitori supăraţi nu sunt psihic în stare să asculte sau să primească în inima lor o cuvântare veselă. Tot aşa şi auzitori veseli, bine dispuşi, nu sunt dispuşi a asculta o cuvântare tristă. In vreme de războiu nu e recomandabil a ţinea cuvântări contra războiului, ce ar fi şi imprudent. E ocaziune destulă în vreme de pace. Ar fi o lipsă de tact la o nuntă a face un panegiric celor răpausaţi [169]). Lucruri de acest fel trebue evitate. Dar să nu se creadă că cu aceasta s'a şi mişcat inima auzitorilor sau s'a produs oarecare sentiment potrivit de a influenţa ceva în favoarea adevărului.

4. Alţii cred că au şi întrebuinţat a doua facultate auxiliară retorică, predicând frumos. Sigur o cuvântare frumoasă va avea efect. O expunere frumoasă impresionează plăcut auditorul. Totuşi decorul sau frumuseţa aceasta rămâne lucru secundar, ceva ce acompaniază numai, ceva ce apare numai pe lângă lucrul principal, pe lângă ideea ce are să fie desvoltată. Cuvântarea sentimentală, frumoasă câştigă inima dar nici-când pentru durată. Cel ce vorbeşte frumos, place. Plăcerea însă nu e stoarsă de frumuseţa cuprinsului, ci de frumuseţa vorbei. Nu place materia cuvântării, ci oratorul ce vorbeşte frumos. Şi predicatorul să nu uite, că el nu are să placă

[168]) Schleiniger, Die Bildung des jungen Predigers. o. c. p 38—41.
[169]) „Caput artis decere" zice Cicero, De orat. l. 1. c. p. 38—41.

oamenilor, ci lui D-zeu. Aceasta o poate ajunge numai prin cuprinsul cuvântârii [170]).

5. De asemenea se recomandă predicatorului patos. Autorul predicei trebue mai înainte de toate să fie însuşi pătruns de acele sentimente, pe cari ar dori să le aţâţe. Dacă el singur a lucrat predica, poate să o şi predea în mod atrăgător. O astfel de predică trebue să aibă efect [171]). Copierea, imitarea sau învăţarea predicelor străine nu se recomandă. Omul nu poate exprima, aceea ce altul simte, dacă el însuşi nu simte nimică. Simţemântul intern şi dragos ea sunt creatorii unui stil însufleţit al cuvântării [172]). Cuvântarea trebue să fie predată cu căldură, cu sentiment şi cu temperament. Răceala lasă rece şi face rece. Predicatorul trebue să fie însuşi mişcat în inima sa. El trebue să plângă cu cei ce plâng, şi să se bucure cu cei ce se bucură [173]).

Dar şi aceasta încă nu e totul, ce aprinde simţemântul omului şi ce îl aţâţă. Mai trebue adus ceva spre a produce patos şi a-l susţine. A doua putere auxiliară retorică trebue sprijinită şi mai bine şi cu alte mijloace.

6. Efectul predicei în ceea ce priveşte plăcerea îl aşteaptă unii de la forma cuvântării [174]). Materia ar trebui aranjată după regulele estetice şi ar fi suficient. Raportul între cuprins şi formă, scop şi mijloc are deosebită înfluinţă asupra plăcutului. Aceasta nu o contestă nime. Dar inima cu aceasta nu s'a câştigat încă. Pentru a fi mişcată se cere ceva mai mult. E nevoe şi de cuprins frumos.

7. De altfel mai aflăm recomandate pentru delectare încă actualitatea, arta ilustraţiunei, schimbarea şi noutatea [175]). Plăcerea acestor momente nu poate fi contestată. Aceste momente sunt însă mijloace ce servesc pentru captivare şi e bine să fie întrebuinţate şi la treapta convingerii. Cu aceste mijloace se susţine interesul pentru

---

170) Comp. încă alte considerări la Schleiniger, Bildung des jungen Predigers, o. c. p. 41—48.

171) După Hrisostom (περὶ ἱερωσ, v. 7.) e ţinta predicei, ca să placă lui D-zeu. Aceasta să o aibă fiecare predicator în vedere.

172) Vezi Uckeley, Predigtideale, o. c. p. 76.

173) Stingeder, Wo steht unsere Predigt? p. 18.

174) Rom. XII. 15.

175) Stingeder, o. c. p. 42.

predică. Dela înteres până la mişcarea inimei sau până la influinţarea sentimentelor este însă o cale încă destul lungă.

b) **Stârnirea sentimentelor în mod virtual.**

Toate mijloacele amintite până acuma sunt bune pentru răscolirea unui sau altui sentiment. Pentru o durată mai lungă cu aceste, fie ele cât de preţioase, nu se pot captiva simţemintele. Pentru a câştiga inima omului pentru adevărul propus, predicatorul va trebui să între mai adânc în imperiul sentimentelor.

Predicatorul voeşte să înduplece auzitorii săi ca să facă o faptă bună sau să întrelase o faptă rea. Inima e adese puntea cea misterioasă cu ajutorul căreia se poate ajunge cu uşurinţă la voinţa omului. Aceasta nu numai pentru că aplecarea sau aversiunea, dragostea sau ura ne influinţează adese judecata ci şi pentru că simţemintele sprijinesc năzuinţa omului, spre a da directiva dorită activităţii voliţionale [176]).

Omul posede pe lângă facultatea sa spirituală de a cunoaşte şi pe lângă cea de a voi şi o facultate de a simţi. D-zeu cu crearea materiei şi a spiritului a creat şi un contrast în creaţiune. Impresiunile simţurilor sunt cu totul de altă natură, decât cele ale spiritului. Acest contrast trebue înlăturat şi trebue restabilită oarecare armonie. Viaţa sufletească în ce priveşte simţemintele depinde mai mult sau mai puţin de instrumentul sufletului, de corp [177]). Ocaziunile externe colaborează cu dispositiunea internă la naşterea simţemintelor. Acestea sunt factorii cari contribue la producerea simţemintelor. Ocasiunea poate să fie externă sau internă. O moştenire b. o., aţâţă simţemintele noastre. Ocaziunea e externă, adausă, venită din afară. La aceasta noi nu am contribuit cu nimic. E o întâmplare externă. Dar şi evenimente interne storc adese simţeminte. Aşa conştiinţa unei fapte rele sau a unui păcat produce simţemântul

[176]) Ibidem. p. 102.
[177]) Weber, Anton. Gemütsbildung in Religionsunterricht. Katechet. Kurs, 1905. p 114 ss.

regretului şi al căinţei. Deci pentru a produce oarecare dispoziţiune sentimentală e necesar un eveniment real, fie extern sau intern [178]).

Mijloacele amintite recomandate de şcoala omiletică de până acum pentru înfluinţarea simţemintelor omeneşti nu sunt însă atari evenimente sau întâmplări. Expunerea virtuţii, vorbirea frumoasă, vorbirea patetică, forma estetică, actualitatea şi variaţia sunt împrejurări secundare, care în sine sunt bune. Ele fac servicii foarte bune, însă numai dacă este o întâmplare reală, căreia să-i servească, pe lângă care să apară ca circumstanţă.

De oarece însă în predică nu putem prezinta in natura evenimente de pe amvon, de aceea trebue oratorul să recurgă la alte mijloace. In cateheză se întrebuinţează naraţiunea sau descrierea, pentru a înfluinţa asupra inimei copiilor [179]). Predicatorul deasemenea nu va dispreţui aceste mijloace, spre a înfluinţa inima celor vârstnici. Hristos şi apostolii au întrebuinţat în cuvântările lor naraţiuni, asemănări şi alte mijloace de felul acesta spre a mişca inima auzitorilor. Deci şi predicatorul poate produce sentimente cu evenimentele expuse în felul acesta. Cu aceasta se miscă inima omului în mod obiectiv.

Pentru a aţâţa oarecare sentiment, trebue mai întâi causată a asociaţiune corespunzătoare şi produsă o icoană clară a acţiunei. Dacă suntem în stare să o facem aceasta în mod iscusit, atunci am ajuns scopul. Trebue însă asociat un eveniment real, adevărat, din viaţă. Dacă trebuie arătată fapta crudă şi mârşavă a unui *ucigaş*, atunci se va expune actul uciderei din toate părţile sale grozave, crâncene şi urâte, şi aşa va fi fapta asociată cu simţemântul.

După recunoaşterea adevărului propus şi înainte de împlinirea unei fapte trebue provocată o decisiune. Aceasta decisiune trebue pregătită în inima omului. O corabie cu vântrele primeşte de la puterea vântului direcţiunea

---

178) Comp. Cotlarciuc Seelensubstanz a. c. p. 212 şi mai ales 225 ss.
179) Vezi Weber, Anton, Gemütsbildung. Münchener katech. Kongress, 1905. Bericht, p. 116.

şi iuţeala mersului Inainte de ce s'a mişcat însă corabia, trebue vântul să sufle vântrelele. Tot aşa şi pe om trebue să-l predomnească simţemântul, înainte de ce s'a decis la o faptă. Predicatorul are aici menirea de a prelucra inima omului aşa ca ea să fie pe deplin înfluinţată, să cedeze postulatelor raţiunei, să elibereze voinţa de stăpânirea patimilor neregulate şi să pue în locul lor sentimente nobile, cari atrag sufletul în chip iresistibil spre cele înalte [180]).

Predicatorul, ca să aţâţe sentimente, va căuta să producă sentimente sau efecte durabile. El va arăta aici *întâmplări reale,* cari cauzează simţemintele necesare. E adevărat, că întreaga cuvântare trebue să fie acompaniată de simţemânt.

Aceste feluri de simţemânt nu sunt însă altele decât acele afecte, care produc oarecare patos şi anume un patos formal. Dar afară de patosul formal cunoaşte psihologia un patos virtual, un patos real sau obiectiv. Acest patos deşteaptă simţemântul ascultătorului prin cuprins. Cuprinsul însuşi produce simţeminte sau afecte. Prin acest cuprins sau pe această cale virtual-patetică oratorul poate să producă diferite simţeminte. El descrie b. o. situaţia unui nenorocit. Suferinţele acestuia, starea lui tristă, fiind poate părăsit de toţi, sau alte circumstanţe triste dacă sunt simplu şi natural descrise, produc mai multă simpatie şi mai multă milă, decât dacă ar voi predicatorul să aţâţe în mod formal afectul, zicem prin exclamări de „ah" sau „vai" [181]). Dacă voeşte iarăşi predicatorul să producă sentimentul urei şi al dispreţului meritat contra nedreptăţii, să aducă mai întâi împrejurările în care s'a înfăptuit nedreptatea, ca intrigile duşmanilor, grozăvenia şi hapsânia lor, durerea celui neîndreptăţit şi cea a rudelor sale mai apropiate, ca mamă, tată, soţie, copii.

Aşa va lucra mult mai bine facultatea sufletească a simţirei, dacă va fi aţâţată prin oarecari întâmplări sau evenimente, dacă va fi deci motivată prin conţinut.

---

[180]) Ibidem.

[181]) Schleiniger, Bildung des jungen Predigers, o. c. p. 51.

Bunăoară în prima parte a cuvântării a fost vorba despre un păcat oarecare. Acest păcat a fost expus, explicat, şi ca atare dovedit. Asta ar fi un fel de disertaţie academică, o conferinţă. Auzitorul ar avea o ideie destul de clară despre păcat. Predicatorul însă nu are numai să expue, să explice şi să dovedească păcatul, el trebue aşa să şi influinţeze usupra auzitorilor, ca ei să se sperie de păcat. In auzitori să fie acum, în timpul predicei trezite sentimente de durere, de regret, şi de căinţă. Aceste sentimente de părere de rău şi aceste căinţe să crească până la o durere adânc simţită.

Aceasta se poate întâmpla, dacă se dedică acestui scop o parte anumită a predicei. Păcatul recunoscut cu mintea de către auditor în prima parte a cuvântării, trebue acum pe această treaptă să fie mai departe aşa ilustrat ca ascultătorii să şi simtă păcatul. Aceasta se întâmplă, dacă predica reproduce şi arată fantasiei auzitorilor un suflet păcătos. Dacă acest suflet va fi arătat cu acurateţă cu toate calităţile urâte şi cu toate urmările sale, atunci auzitorilor cu simţ sănătos le va fi imposibil să rămână nepăsători şi liniştiţi. Dacă arată predicatorul fapta unui ucigaş cu toate amănuntele ei, dacă arată starea psihologică a ucigaşului şi starea celui ucis, urmările acestui păcat în genere şi starea tristă şi neconsolabilă a celor rămaşi ca a copiilor, a soţiei, a părinţilor, atunci inima auzitorilor trebue să fie mişcată. In cazul acesta începe a bate mai tare atât inima predicatorului, cât şi cea a auzitorilor. Dar nu numai inima se sbate, ci şi vinele se umflă, sângele circulă mai repede, întreg omul e iritat. Inima omului e mişcată şi sentimentele se aţâtă la activitate [182]). Ce afecte de ură şi de dispreţ va cauza descrierea unei trădări! Ce sentimente zguduitoare trebue să producă descrierea fioroasă despre judeţul cel de pe urmă!

Procedura intuitivă nu se poate destul recomanda şi aici. Dacă auzitorii vor vedea frumuseţa şi binecuvântarea virtuţii ca o icoană înaintea ochilor, atunci vor

182) Istoria despre Iob ar fi un atare exemplu.

simți plăcere. Tot aşa un exemplu al unui păcat bine ilustrat, ca să se întrevadă miseria în toată urâciunea ei, va produce aversiune.

Partea menită însă ca să înfluințeze asupra inimei şi să producă sentimente, să nu fie prea scurtă în predică. Acestui scop trebuie dedicat, în predică, un capitol propriu.

Căci inima are trebuinţă de oarecare timp, pentru ca să fie încălzită [183]).

(Va urma.) **N. Cotlarciuc.**

In jurul Isvorului şi Normei de Credinţă şi Viaţă Creştină

Biblia despre Biblie. — Biblia despre Tradiţiune. — Tradiţiunea în lumina Patristicei şi a istoriei.

Ca şi întreg protestantismul, — din care au eşit deodată cu atâtea alte secte — Baptiştii, Adventiştii de Ziua Şaptea, şi vechi şi noui Nazarenenii, Russelliştii, Unitarii, Ştienţiştii, Creştinii, Evangheliştii, şi alţi sectari de origine protestantă, cari încearcă să-şi sădească crezurile şi practicile lor religioase şi în România, susţin că singurul isvor şi singura regulă a credinţei şi conduitei creştine în viaţă este numai Sfânta Scriptură [1]).

[183]) Comp. despre reciprocitate încă „Seelensubstanz", al autorului pag. 233.

[1]) Baptiştii: „Noi credem şi mărturisim, că sfintele scripturi ale vechiului şi noului Testament... sunt isvorul fără de greş al cunoştinţei de Dumnezeu, precum şi singura ordine şi normă a credinţei şi a purtării în viaţă". — Vezi: Mărturisirea Credinţei precum şi Constituirea Comunităţilor Creştinilor Botezaţi (Baptişti) Documentată cu citate din Sft. Scriptură, Art. 1. Despre Cuvântul tui Dumnezeu.

Adventiştii de Ziua Şaptea: „Afară de Sfintele Scripturi numite canonice, noi Adventiştii de Ziua Şaptea, n'avem altă regulă de credinţă... Sfintele Scripturi sunt singura regulă

In acest punct ei diferă unii de alţii numai rar, şi în mod neesenţial, în chestiuni de ordin mai special, întrucât unii vădesc mai multă predilecţie pentru unele din cărţile Sfintei Scripturi, iar alţii pentru altele, întrucât unii accentuează mai mult interpretarea Bibliei prin ea însăşi, alţii sunt mai mult sau mai puţin raţionalişti în interpretare, şi iarăşi alţii sprijinesc interpretarea ei şi pe ajutorul Duhului Sfânt, fie prin milocirea inspiraţiei individuale, fie prin mijlocirea visului sau a viziunilor.

Mărturisirile lor de credinţă, sau nu induc de loc obicinuitele texte biblice pentru sprijinirea tezei că Biblia este singurul isvor şi singura normă de credinţă, sau citează prea puţine, şi mai mult dintre acelea cari se referă mai mult la inspiraţiunea Sfintei Scripturi, decât la numita teză, cum se face în mărturisirea baptistă şi în

de credinţă". — O scurtă Expunere a Principiilor Comunităţii Evanghelice a Adventiştilor de Ziua Şaptea, pag. 3 şi 12, şi: „Crezul nostru al Adventiştilor este Evanghelia şi numai Evanghelia, atât cea cuprinsă în cărţile Noului cât şi ale Vechiului Testament, pe cari le credem cuvânt inspirat de Dumnezeu, şi le explicăm prin ele însele, neţinând nici un lucru, despre care la marea judecată a Domnului Hristos nu am putea răspunde cu un lămurit: «Scris este!» — Ce Credem Noi Adventiştii, de Ştefan Demetrescu, Bucureşti, 1915.

Nazarenenii: „Firul credinţei noastre e: 1. Testamentul vechiu ... şi 2. Testamentul Nou ..." — «Regulele» Serviciului lui Dumnezeesc a Religiei şi Bisericei Credincioşilor în Christos la Adunări «Nazarinene». Tipografia Iosif Sidon, Lugoj, Instrucţii ... a).

Unitarii: „Pentru ce este necesară cunoştinţa Sfintei Scripturi? Cunoştinţa Sfintei Scripturi este necesară deaceea, pentrucă ea [Scriptura] este singurul îndreptar al credinţei şi vieţii noastre; în ea găsim tot ce trebuie să ştim despre Dumnezeu şi despre adorarea Lui, despre datoriile noastre, pentru iiniştirea noastră, pentru desevârşirea noastră morală şi pentru fericirea cea de veci". — Unitarischer Katechismus, Leitfaden für den Religions- und Confirmations-Unterricht von Joseph Ferencz, unitarischer Bischof, Klausenburg 1892.

Ştienţiştii Creştini: „Ca aderenţi ai adevărului, noi primim cuvântul înspirat al Bibliei drept călăuză suficientă spre viaţa cea vecinică" — Doctrina Ştiinţei Creştine, Art. 1.

cea adventistă[1]). Acest fapt se esplică, fără îndoială, din împrejurarea că aceste mărturisiri sunt compuse pentru a arăta deosebirile de credință, în primul rând, dintre aceşti sectari şi restul protestantismului, de care ei în acest punct nu diferă în esenţă.

In susţinerea acestei poziţiuni a lor, împotriva bisericei papale şi a Bisericei Ortodocse, ei se sprijinesc, de altfel, aproape în întregime pe vechile încercări de argumentare: biblică, patristică, istorică şi raţională.

In cele următoare vom încerca să dăm o scurtă orientare asupra chestiunii cu privire la pretinsele şi la realele dovezi biblice şi patristice-istorice, servindu-ne de materialul privitor, adunat şi exploatat în abundenţă de către teologia dogmatică şi polemică tradiţională[2]).

[1]) Mărturisirea baptistă citează: 1 Tes. 2, 13; 2 Tim. 3, 15—17; 2 Petru 1, 19—21; Evrei 1, 1—2; Galat. 1, 11. 12; (2 Moise 19, 9; 2 Sam. 23, 2; Isaia 1, 2; Ier, 1, 9; Mat. 10, 20; Luca 10, 16; Fapte 17, 11; Rom. 1 16; 1 Cor. 2, 13; 14, 37; Galat. 1, 8). Ps. 119, 105; iar Mărturisirea Adventiştilor de Ziua Şaptea noui, citează — aproape la fel cu cea bapistă — următoarele: 2 Tim. 3, 16. 17; 2 Petru 1, 21; 2 Sam. 23, 2; Ier 1, 9; Ioan 10, 35; 1 Tes. 2, 13; Galat. 1, 11, 12; Evrei 1, 1; Ioan 5, 39; Apoc. 1, 3; Isaia 34, 16., şi altele, privitoare însă la predicarea Evangheliei în toată lumea, precum şi la „o specială predicare a Evangheliei...“ Despre *Nazareneni, Dr. Vladimir Dimitreivici*, în scrierea sa: Nazarenismul Istoria şi Fiinţa lui, tradusă în rom. de *Iosif Balan*, Caransebeş 1906, pag. 117—118, ne spune: „Susţinând că pentru cunoaşterea credinţei şi vieţii creştine nu e de lipsă decât numai unica st. Scriptură, ei se provocă la: Psal. 118, 5, Luca 16, 29—31; Rom. 1, 16; 3, 21; 1 Cor. 4, 6; 14, 37; II. Tim. 3, 15; ... Mat. 15, 1—9; Marcu 7, 5—13; Col. 2, 8; Galat. 1, 8; II. Tim. 3, 16. 17; Tit. 1, 14; Apoc. 22, 18; Psalm 117, 8; Ieremia 17, 5...“ şi altele.

[2]) In limba română: *Alexiu Comoroşan*, Prelegei academice din Dogmatica Ortodoxă, Partea Generală, Cernăuţi, 1889, pag. 291—313.

Iconom. Const. Nazarie, Combaterea Principalelor Invăţături Adventiste. Ed. II-a, Bucureşti. Pag. 7—44: Invăţătura despre Sf. Scriptură şi Tradiţiune. Se poate comanda dela: Depozitul Schitul «Darvari» Bucureşti.

Dr. Sebastian Stanca, Pocăiţii, Studiu pentru combaterea sectei pocăiţilor. Sibiu 1913. Pag. 141—153: Tradiţia.

Biblia despre Biblie.

In Biblie, susţin aceste secte, împreună cu protestantismul întreg, s'ar găsi:

a) Pe deoparte o sumă de locuri cari ar spune că Biblia singură este isvorul suficient al cunoştinţei de Dumnèzeu şi singura normă de credinţă şi viaţă, şi *b)* pe de altă parte o altă categorie de locuri, cari ar opri chiar orice tradiţie ca isvor de credinţă.

Examinând însă aceste locuri, se constată că ele nu dovedesc de loc teza pentru susţinerea căreia sunt citate. Din cele de categoria întâia, vedem că unele se referă numai la inspiraţiunea Sfintei Scripturi, altele spun numai că Biblia conţine cuvântul şi ordinele lui Dumnezeu, şi altele dau iarăşi conclusiunea din aceste două adevăruri premise, enunţă adecă demnitatea de crezare a Bibliei şi autoritatea ei şi îndeamnă a cerceta Scripturile, a crede cele spuse şi a păzi cele poruncite în ele, pentru folosul cunoştinţei şi al vieţii celei vecinice:

Şi avem mai sigur cuvântul proorocesc, la care bine faceţi luând aminte ca la o lumină ce străluceşte în loc întunecos, până ce ziua va lumina şi luceafărul va răsări întru inimile voastre, ştiind aceasta mai întâiu că orice profeţie a scripturei nu este de deslegare particulară; căci nu prin voiea oamenilor s'a făcut cândva profeţia, ci purtaţi de spiritul sfânt au vorbit oamenii cei dela Dumnezeu — 2 Petru 1, 19–21. In acest loc apostolul Petru arată valoarea cea mare şi sigură a profeţiilor Vechiului Testament pentru argumentarea credinţei; împlinirea acelor profeţii, în arătarea, viaţa şi moartea lui Isus Christos, sunt cea mai puternică dovadă pentru demnitatea de crezare a revelaţiunii, şi sunt şi pentru

In formă de predici chestiunea este tratată şi de Dr. Nicolae Brînzău, în: Pocăiţii, Cuvântări bisericeşti asupra aşa numiţilor Pocăiţi (Adventişti, Nazarineni). Petroşeni, 1913.

viitor, în noaptea lumii acesteia un luceafăr luminos până la a doua venire a Domnului, când credinţa plină de misterii va fi înlocuită prin vederea faţă în faţă a lui Dumnezeu. Dar să nu interpretăm profeţiile în mod arbitrar, omenesc, căci profeţii nu vorbesc dela dânşii, ci ei sunt organele lui Dumnezeu, vorbesc ceea ce le dă Spiritul Sfânt, ei sunt înspiraţi — vers. 21, cum sunt inspirate şi toate profeţiile Testamentului Vechiu — vers. 20. Tot aşa şi textul: *Au pe Moise şi pe prooroci, să-i asculte pe dânşii* — Luca 16, 29., se referă numai la inspiraţiunea şi demnitatea de crezare a cărţilor Vechiului Testament, despre care Domnul vorbeşte şi la Ioan 5, 39; locurile aceste nu vorbesc de fel despre unicitatea şi suficienţa Sfintei Scripturi ca isvor de credinţă, cu atât mai mult că în aceste locuri nici nu este vorba de întreaga Scriptură. Dar şi acele locuri, citate în sprijinul tezei sectarilor, cari vorbesc despre Sfânta Scriptură în totalitatea ei, despre *toată Scriptura* — 2 Tim. 3, 16., precum şi despre Testamentul Nou, nu spun nicăirea că cele scrise sunt singurul şi suficientul isvor al credinţei: *Toată Scriptura este de Dumnezeu însuflată* — 2 Tim. 3, 16; *Căutaţi în cartea lui Iehova şi cetiţi: nici una din acestea nu va lipsi, nici una nu va da greş; căci aceasta a ordonat gura Mea, şi suflarea sa le-a adunat* — Isaia 34, 16; *Cercetaţi scripturile, că vouă vi se pare întru dânsele a avea viaţă veşnică; şi acestea sunt cele ce mărturisesc despre mine* — Ioan 5, 39; *Căci câte s'au scris mai înainte, s'au scris spre învăţătura noastră, ca prin răbdare şi mângăerea scripturilor să avem speranţă* — Rom. 15, 4. Dacă Scripturile sunt insuflate de Dumnezeu, dacă ele mărturisesc despre Christos, dacă întru dânsele se poate avea viaţă vecinică, atunci ele trebue şi crezute: *Acestea s'au scris ca să credeţi...* — Ioan 20, 31; *Iar dacă nu credeţi Scripturilor aceluia, cum veţi crede cuvintelor mele* — Ioan 5, 47. Dacă Scripturile sunt toate acestea, şi dacă sunt o lumină şi pentru întunerecul din viitor şi o orientare a credinţei şi a vieţii pentru toate timpurile, atunci este foarte firesc şi îndemnul: *Cercetaţi*

scripturile... căci ele sunt *de folos spre învățătură, spre mustrare, spre îndreptare, spre înțelepțirea cea spre dreptate, ca să fie deplin omul lui Dumnezeu, spre tot lucrul bun desevârșit* — 2 Tim. 3, 16—17., și e foarte firească și logică și lauda pentru Timoteiu: *Că din copilărie știi sfintele Scripturi cari pot să te înțelepțiască spre mântuire prin credința cea întru Christos* — 2 Tim. 3, 15; precum și pentru creștinii din Berea: *Și aceștia erau mai de bun neam decât cei din Tesalonic, primind cuvântul cu toată asârdia, în toate zilele cercetând scripturile, de sunt acestea așa* — Fapte 17, 11. Dar dacă Scripturile sunt de folos, nu rezultă că și altceva nu poate să fie de folos; și acest lucru nici nu se spune în locurile citate.

Tot așa și cu textele privitoare la scrierile Noului Testament. Nici în: *Că nu mă rușinez de Evanghelia lui Christos; că este puterea lui Dumnezeu spre mântuirea a tot celui ce crede, Iudeului mai întâiu și Elinului; că într'ânsa se descopere dreptatea lui Dumnezeu din credință spre credință, precum este scris* — Rom. 1, 16—17., unde apostolul se gândește la vestirea Evangheliei (și nu la Evanghelia scrisă), care este dela Dumnezeu și prin care Dumnezeu lucrează; nici în: *Cele ce vă scriu sunt ordine ale Domnului* — 1 Cor. 14, 37, nu se indică suficiența absolută a celor scrise, ci apostolul accentuează numai demnitatea și autoritatea sa de apostol al lui Isus Christos și inspirațiunea sa. Nici acel: *Cuvântul cel dintâiu am făcut, Teofile, despre toate cele ce a început Isus a face și a învăța până în ziua în care s'a înălțat* — Fapte 1, 1—2., nu vrea să zică că Luca a scris absolut totul, despre Christos, despre învățătura și opera Lui, știut fiind, că și ceilalți Evangheliști au scris despre Isus Christos, despre doctrina și viața Lui, completând în multe date, pe Luca, fără să ne mai gândim și la economia Vechiului Testament scrisă în cărtile V. T.; știut fiind că sf. apostol Ioan spune, — Ioan 21, 25., că și despre Christos nu s'au scris toate, precum și că și apostolii au luat o sumă de dispozițiuni cari nu sunt scrise în Scripturi. Asemenea

şi 1 Tim. 1, 3—4., şi 6, 3., unde se porunceşte *unora să nu înveţe în alt chip, nici să nu ia aminte la basme şi la numere de neamuri, fără de sfârşit, care mai mult fac întrebări decât economia lui Dumnezeu, cea întru credinţă,* învăţând *în alt chip* şi despărţindu-se *de cuvintele cele sănătoase ale Domnului nostru Isus Christos şi de învăţătura cea după buna credinţă,* şi Tit. 1, 13—14.: *Ceartă-i pe ei aspru ca să fie sănătoşi în credinţă, neluând aminte la basmele jidoveşti şi la poruncile oamenilor cari se întorc dela adevăr,* nu spun că trebuie a urma exclusiv numai Scripturei, ci că nu trebuie a se abate — cum făceau gnosticii şi ereticii iudaisanţi, de cari e vorba în aceste scrisori — dela învăţătura cea adevărată alui Christos, pe care şi Timoteiu şi Tit, cărora le scrie apostolul, nu o cunoscuseră numai din cele scrise, ci în primul rând din predica orală a apostolului.

Şi acele locuri în cari se cere să nu ne luăm după predania oamenilor, să nu credem nici unui înger din cer, dacă ni va vesti ceva în afară de cele binevestite, să nu gândim mai mult decât ce este scris, să nu luăm aminte la poruncile oamenilor şi să nu adaogăm nimic la cuvântul lui Dumnezeu şi nici să nu scădem din el, şi numai poruncile lui Dumnezeu să păzim, citate pentru sprijinirea tezei că tradiţiunea ar fi oprită de Biblie, nu vorbesc împotriva biblicităţii şi autorităţii Tradiţiunii. Locul: *Socotiţi ca să nu vă fure pe voi cineva cu filosofia şi cu înţelepciunea deşartă după predaniile oamenilor, după stihiile lumii, şi nu după Christos* — Colos. 2, 8., spune numai că nu trebuie a se orienta după orice tradiţie, inventată de oameni, ci numai după tradiţia care vine dela Christos. Asemenea şi acel: *Inzădar mă cinsteşte, învăţând învăţături, porunci omeneşti* — Mat. 15, 9., se referă, cum se vede din context, la învăţăturile Farizeilor socotite de ei mai presus de Scriptură, şi cari sunt protivnice Scripturei şi adevăratei *Tradiţii a bătrânilor* — Mat. 15, 2., la adăpostul căreia ei voesc să-şi susţină rătăcirile lor. *Măcar şi noi sau înger din cer de va binevesti voauă afară de ceea ce am binevestit voauă, anatema să fie* —

Galat. 1, 8., nu interzice tradiţia adevărată, ci-i atribuie autoritatea ce i se cuvine ca uneia pe care apostolul nu *dela om* a luat-o . . ., *ci prin descoperirea lui Isus Christos* — Galat. 1, 8, 11—12., — spre deosebire de tradiţiile ereticilor, — şi pe care nu le-o scrisese Galatenilor, ci le-o predicase prin graiu viu. Aici apostolul declară numai că revelaţiunea divină este în fiinţă neschimbabilă şi este încheiată în Christos. Despre Scriptură nu vorbeşte nimică, ci numai despre predica Evangheliei. Nici chiar cuvintele: *Acestea, fraţilor, le-am închipuit întru mine şi Apolo pentru voi, ca întru noi să vă învăţaţi, ca nu mai mult de ce este scris să gândiţi, ca să nu vă mândriţi unul pentru altul împotriva celuilalt* — 1 Cor. 4, 6., nu sunt o instanţă împotriva Tradiţiunii. In acest loc Apostolul se dă pe sine şi pe Apolo exemplu de atitudine cu privire la lauda cu care trebue să se mândrească fiecare, aşa cum le scrie el mai sus: *Cel ce se laudă, în Domnul să se laude* — 1 Cor. 1, 31., şi nu în altceva. A înţelege prin acest: *Ce este scris*, întregul Scripturilor şi a trage concluzia că se interzice a cugeta mai mult de ce este scris în Scripturi, înseamnă a face o generalizare arbitrară şi o concluzie falşă. Tot aşa de greşit se interpretează şi textul: *Să nu adagogaţi la cuvântul care îl poruncesc eu voauă şi să nu scădeţi dela el. Păziţi poruncile Dounului Dumnezeului vostru, care eu poruncesc vouă astăzi* — Dent. 4, 2. Faptele citate de însaşi Sfânta Scriptură arată că acest loc nu are sensul, şi nici nu a fost niciodată înţeles în sensul oprirei oricărui adaos la Scriptură, căci Biblia nu se închee cu Denteromonul, şi majoritatea cărţilor ei au fost scrisă după Denteronom, care conţine acest ordin. Asemenea şi cultul a fost completat mai târziu, după acest ordin şi deci în baza altor învăţături, păstrate în tradiţie. In sfârşit nici apostolul Ioan, în cunoscutul loc din Apocalipsă: *Că mărturisesc la tot cel ce aude cuvintele prorociei cărţii acesteia. De va adăoga cineva la aceasta, va pune Domnul Dumnezeu peste el toate rănile cele scrise în cartea aceasta. Şi de va scoate cineva din cuvintele cărţii pro-*

rociei acesteia, va scoate Dumnezeu partea lui din cartea vieţii ... — Apoc. 22, 18, 19., nu vorbeşte despre întreaga Scriptură, ci numai de Aprocalipsă, şi anume în alusiune la sectarii timpului său, cari, pentru a-şi putea sprijini rătăcirile lor, aveau obiceiul de a adaoga şi a înterpola în Biblie ceea ce le convenia, şi de a şterge ceea ce desminţia învăţăturile lor.

Din examinarea textelor acestora se vede că Sfânta Scriptură nici nu spune că ea singură ar fi un isvor suficient al credinţei, şi nici nu opreşte cuvântul vorbit al sfinţilor apostoli, păstrat în tradiţie ca al doilea isvor şi normă de credinţă şi viaţă. Acest lucru devine şi mai evident, când considerăm şi raportul pozitiv al Scriprurei faţă de Tradiţiune.

Biblia despre Tradiţiune.

Este mai presus de orice îndoială, că la început răspândirea şi păstrarea învăţăturei mântuitoare, revelate de Dumnezeu, s'a făcut prin cuvântul viu, prin vestirea şi predica orală, şi nu prin scris, atât în economia Vechiului cât şi în cea a Noului Testament. Afară de tabele lui Moise, toată revelaţiunea Vechiului Testament a fost dată oamenilor de către Dumnezeu, nu în scris, ci prin cuvântul vorbit, pe calea inspiraţiunii. Propoveduitorii inspiraţi ai Testamentului Vechiu au răspândit adevărurile revelate şi prin graiu viu, nu numai prin litera scrisă. Proorocii mai întâiu şi mai mult au predicat şi apoi au scris. Multe din instituţiunile religioase din Testamentul Vechiu sunt înfiinţate fără poruncă scrisă din partea lui Dumnezeu, numai în baza poruncilor Lui păstrate în Tradiţiune. Istoricitatea Tradiţiunii, a Predaniei, ca izvor al credinţei şi ca mijloc pentru păstrarea ei, este şi mai evidentă în Testamentul Nou. Dela însuşi Mântuitorul Isus Christos nu avem nici un fel de scris şi nicăiri în Sfânta Scriptură nu se spune şi nici în istorie, că ar fi scris o singură iotă din învăţătura

sa, deşi ştia să scrie — Ioan 8, 6 şi 8. Domnul îşi începe şi îşi continuă activitatea doctrinală cu predica orală: *De atunci Isus a început a predica şi a zice...* — Mat. 4, 17; *şi a venit în Galilea, predicând Evanghelia lui Duunezeu şi zicând...* — Marcu 4, 14: *Şi învăţa în sinagogele lor...* — Luca 4, 15. Şi ceea ce face El, aceea porunceşte şi învăţăceilor Săi să facă, adecă să predice; de scris nu aminteşte de loc: *Mergeţi în toată lumea şi predicaţi evanghelia la toată făptura* — Marcu 16, 15; *Şi [trebue] să se predice în numele Lui... la toate popoarele* — Luca 24, 47; şi: *Cel ce vă aude pe voi, pe mine mă aude...* — Luca 10, 16; şi nu: cel ce vă citeşte pe voi...

Sfinţii apostoli urmează porunca Domnului şi predică înainte şi alături de ce scriu, şi, la rândul lor, poruncesc şi ei urmaşilor lor, instituiţi pentru administrarea cuvântului dumnezeesc, să păzească învăţătura auzită dela apostoli şi să o predice mai departe: *Şi zilnic, în templu şi acasă, nu încetară a predica şi a binevesti pe Isus Christos* — Fapte 5, 42; *Şi mulţi din cei ce auziră cuvântul, crezură şi s'a făcut numărul bărbaţilor ca la cinci mii* — Fapte 4, 4; Iar cei ce primiseră *cuvântul lui* şi *s'au botezat... suflete ca la trei mii* — Luca 2, 41. Vedem deci, că pentru ca să creadă cineva, ajunge cuvântul vorbit şi auzit, şi că primirea acestui cuvânt era suficientă pentru primirea cuiva în sinul bisericii. Deci acest cuvânt, auzit dela apostoli, era singura normă de credinţă şi viaţă şi nu „singură Scriptura". Toată învăţătura mântuitoare creştină e numită în scrierile Noului Testament: *Cuvântul lui Dumnezeu* — Luca 5, 1; 1 Tes. 2, 13; *Cuvântul Domnului* — Fapte 8, 25; *bunăvestire (evanghelie)* — Rom. 1, 1; Efes. 4, 11; *mărturie* — Fapte 22, 18; 23, 11; 1, 8; *propoveduire* — 2 Tes. 2, 15; Luca 1, 2; *solie* — 1 Cor. 2, 4; Mat. 10, 7; 1 Tim. 2, 7; Credincioşii nu se numesc cetitori, ci *auzitori*, şi *cei ce primesc cuvântul* — Colos. 2, 6; Efes. 1, 13; 1 Cor. 11, 14; Iacob 1, 22; Galat. 6, 6., şi nu cetitori ai cuvântului scris. *Credinţa vine din auz şi auzul prin cuvântul lui Dumnezeu* — Rom.

10, 17. Nicăiri nu e vorba numai de scriere, numai de cele scrise, şi numai de cetire şi de cele cetite. Principalul şi normalul în realizarea credinţei, atât activ, cât şi pasiv, este cuvântul vorbit, auzul, ascultarea, primirea cuvântului. Deaceea şi sf. apostol exclamă: *Vai mie de nu voiu vesti evanghelia* — 1 Cor. 9, 17, şi nu vai mie de nu voiu scrie.

Şi apostolii toţi au vestit învăţătura mântuitoare a lui Christos, şi au vestit-o toată în întregimea ei: *Nu m'am ferit a vă vesti voauă tot sfatul lui Dumnezeu* — Fapte 20, 27. Dar nu toţi au scris, cum se ştie; şi aceia cari au scris, n'au scris totdeauna, ci numai ocazional, şi n'au scris totul, ci numai în parte, după trebuinţele momentane şi după putinţă, alături de predica orală, şi adese numai pentru a aduce aminte cetitorilor de cele vorbite în predică, sau pentru a le promite predicarea în viitorul apropiat. Marcu, la 6, 34, spune că Isus *a început a-i învăţa pre dânşii multe*, fără însă să ne spue ce anume; totaşa şi la Fapte 1, 3., se spune că Isus după înviere a mai stat cu apostolii, *prin patruzeci de zile arătându-se şi grăind cele pentru împărăţia lui Dumnezeu*, dar nu se precizează ce anume. *Şi a făcut Isus încă şi multe alte semne înaintea învăţăceilor săi, cari nu sunt scrise în cartea aceasta* — Ioan 20, 30. Deci Evangheliile scrise nu sunt complete. *Acestea însă s'au scris ca să credeţi că Isus este Christos, Fiul lui Dumnezeu* ... — Ioan 20, 31., arată scopul special pentru care Ioan a scris Evanghelia sa. Iar: *Sunt şi alte multe cari a făcut Isus, cari de s'ar fi scris câte una, nici în toată lumea, mi se pare, că nu ar încăpea cărţile cari s'ar fi scris* — Ioan 21, 25., explică şi dificultăţile materiale, mari până la imposibilitatea, de a fi scris absolut toate.

Că scrisul era mijlocul secundar de răspândire şi păstrare a credinţei, mijlocul ocazional, folosit în scopuri speciale, ţinând seamă de diferite împrejurări de loc şi de timp, de partea autorilor şi a cetitorilor, precum şi de faptul că nu toate puteau fi scrise, se vede şi din acele locuri din epistolele sfinţilor scriitori biblici, în cari

se promit comunicări personale, la întâlnire, şi se îndeamnă a se ţine cele auzite în trecut, nescrise, precum şi a le preda şi urmaşilor, cu acelaşi ordin. *Multe având a vă scrie voauă, dar nu am voit pe hârtie şi cu cerneală, ci sperez că voiu veni la voi şi voiu grăi gură la gură* — 2 Ioan 12; *Multe am avut a scrie, dar nu voesc cu cerneală şi cu condeiu să-ţi scriu, ci nădăjduesc că fără zăbavă te voiu vedea şi vom grăi gură la gură* — 3 Ioan 13. 14. *Iar celelalte, când voiu veni le voiu rândui* — 1 Cor. 11, 34. *Cu dragostc vă nevoiţi... să faceţi ale noaste, precum am poruncit voauă* — 1 Tes. 4, 11. *Fraţilor, staţi şi ţineţi predaniile care v'aţi învăţat ori prin cuvânt ori prin scrisoarea noastră* — 2 Tes. 2, 15. *Vă laud pre voi fraţilor, că de toate ale mele vă aduceţi aminte, şi precum v'am dat voauă cele predate le ţineţi* — 1 Cor. 11, 2. *Lucrul cel încredinţat ţie păzeşte-l* — 1 Tim. 6, 20. *Chipul cuvintelor celor sănătoase să aibi, care ai auzit dela mine, întru credinţă şi întru dragostea, care este întru Christos Isus. Lucrul bun cel încredinţat ţie păzeşte-l prin Spiritul Sfânt care locueşte întru noi* — 2 Tim. 1, 13. 14. *Ce aţi auzit dela început, să rămâe întru voi* — 1 Ioan 2, 24. *Cele ce ai auzit dela mine... acestea le încredinţează la oameni credincioşi, cari vor fi capabili să înveţe şi pe alţii* 2 Tim. 2, 2.

Vedem deci, că Sfânta Scriptură mărturiseşte însăşi, că învăţătura creştină nici n'a fost propoveduită şi nici n'a fost păstrată de sfinţii apostoli exclusiv numai în scris, ci a fost răspândită, în primul rând, prin graiu viu, şi a fost păstrată în depozitul cuvintelor auzite. Sfânta Scriptură însăşi ne dă declaraţiile autorilor înspiraţi că ei n'au scris toate precum, şi ordinul lor de a predica şi de a păzi şi păstra, alături de cele scrise, încă şi pe cele spuse şi orânduite prin graiu viu. Ţinerea cuvintelor auzite dela sfinţii autori, în depozitul predaniilor, este deci tot atât de obligătoare ca şi păzirea cuvintelor scrise ale lor. Autoritatea cuvântului nescris este aceiaşi ca şi autoritatea celui scris. Din însăşi Sfânta Scriptură rezultă deci că şi Sfânta Tradiţiune

face parte, constitutivă, din isvorul şi norma de credinţă şi viaţă creştină.

Tradiţiunea în lumina Patristicei şi a Istoriei.

Pentru această concepţie biblică despre Sfânta Tradiţiune vorbesc şi scrierile vechilor Părinţi bisericeşti, precum şi vechea practică a bisericei. Istoricul bisericesc Eusebie — Ist. Bis. Cart. III-a, cap. 8 nr. 1, spune că părintele apostolic Ignatie Martirul, în călătoriile sale prin Asia, îndemna pe credincioşi „să se ferească de opiniile subiective ale ereticilor şi să ţie vârtos tradiţiunea apostolică, că Policarp, episcopul Smirnei, alt părinte apostolic, a predat credincioşilor aceleaşi cuvinte vorbite de Domnul, pe cari le-a auzit nemijlocit dela apostoli, şi că şi, peste tot, el a predat bisericei ceea ce el însuşi a primit dela apostoli. — Eusebie, Cart. V, c. 20, n. 4, şi însfârşit că Egesip a şi adunat, în cinci cărţi, cari s'au perdut, multe din tradiţiunile apostolice — Eusebie, Cart. IV, c. 8, n. 1. Practica iniţială a Mântuitorului, a apostolilor şi a învăţăceilor săi de a se folosi numai de predica orală pentru răspândirea şi păstrarea doctrinei, o găsim în unele bisericii şi mai târziu. Incă prin jumătatea a doua a secolului al doilea, când canonul Sfintelor Scripturi era de mult încheiat, existau „multe popoare barbare, crezătoare în Christos“, cum ne spune Ireneu — Contra Eret. III, c. 4, n. 1 şi 2, cari se ţineau de „ordinea tradiţiunii . . .“ păstrând „fără hârtie şi cerneală“, — adecă neavând nimic în scris pentru orientarea lor în cele ale credinţei, „cu preciziune tradiţiunea veche“.

Conform practicei acesteia, de a se sprijini şi pe Tradiţiune, părinţii cei mai vechi şi învaţă că, pe lângă Scriptură, şi Tradiţiunea este isvor de credinţă. „Toţi cari voesc să cunoască adevărul, trebuie să se îndrepte la tradiţiunea apostolică, cea cunoscută în toată lumea, care este tuturor de faţă în fiecare biserică“ zice Ireneu

în alt loc — Contra Eret. Cart. III, c. 3., iar Origen — D. Principii, cart. I, n. 2: „Să se păstreze tradiţiunea bisericească, care s'a predat prin ordinea succesiuni dela apostoli şi există în biserică până în ziua de astăzi; numai acel adevăr trebuie să se creadă, care nu contrazice întru nimic tradiţiunii bisericeşti şi apostolice"; Sf. Epifanie — Eres. 60, c. 6: „Trebuie a se ţine şi de tradiţiune, pentrucă nu este posibil a afla toate numai din Scriptură; sfinţii apostoli au depozitat unele în scrisori, altele în tradiţiune... cum afirmă însuşi apostolul Paul". Sfântul Vasilie cel Mare - D. Sf. Spirit, cap. 27: „Dintre dogmele şi predicaţiunile păstrate în biserică avem unele din doctrina cea scrisă, iar altele le-am primit din tradiţiunea apostolilor prin succesiune întru mister, adecă în ascuns predate; şi acelea şi acestea au una şi aceeaşi putere către pietate". Sf. Ioan Gură de Aur — Omil. 4 n. 2, referindu-se la 2 Tes. 2, 14 şi 15, adecă la: *Staţi şi ţineţi tradiţiile care aţi fost învăţaţi, fie prin cuvânt, fie prin scrisoarea noastră,* zice: „De aici este evident, că apostolii n'au predat toate prin scrisoare, ci multe şi fără de scrisori; dară şi acestea sunt demne de credinţă; pentru aceea ţinem şi tradiţiunea bisricei ca deamnă de credinţă; dacă este tradiţiune, apoi nu căuta nimic mai mult".

Seria de citate din părinţi bisericeşti înşirate de marele misionar adventist L. R. Conradi, în scrierea sa: Das Buch der Bücher oder Gotteswort durch Menschenmund, Hamburg, 1919, in cap: Die Heilige Schrift als alleinige Glaubensregel, pag. 76 şi urm., nu dovedesc, ca şi locurile din Sf. Scriptură, citate de adversarii Tradiţiunii, nimic alta decât credinţa sfinţilor Părinţi în inspiraţiunea, demnitatea de crezare, autoritatea şi folosul Sfintei Scripturi, şi nici decum că ei ar fi de părerea că ea ar fi singurul şi exclusivul isvor şi singura normă de credinţă. Astfel, citatul din Policarp — Epist. Filip. 12: „Am încredere în voi că sunteţi tari în Sfintele Scripturi şi că nimic în ele nu vă e necunoscut", nu arată de loc că Policarg ar refuza tradiţiunea

ca isvor de credinţă, ci numai părerea lui că este bine a cunoaşte Biblia cât se poate de complet.

Deasemenea şi Ireneu, când zice — Contra Eres. III, 1: „Căci nu prin alţii am cunoscut orânduirea mântuirei noastre, ci prin aceia prin care a ajuns la noi evanghelia pe care ei atunci au predicat-o, mai apoi însă, cu voia lui Dumnezeu, ne-au predat-o în Scripturi; drept temelie şi stâlp viitor al credinţei noastre", este departe de a înţelege că singură Sfânta Scriptură este temelia şi stâlpul credinţei noastre; pentru dovada acestui fapt ajunge că amintim numai de pasagiul citat mai sus — Contra Eres. Cart. III, c. 4: „Dar cum, dacă apostolii, peste tot, nu ni-ar fi lăsat scrisori, n'ar trebui să se urmeze ordinea tradiţiunii încredinţată de ei acelora cărora le-au încredinţat bisericile? De această ordine se ţin multe popoare barbare, crezătoare în Christos, care, fără hârtie şi cerneală au scris prin Spiritul Sfânt în inimile lor mântuirea şi păstrează cu preciziune tradiţiunea veche... Aceşti oameni, cari au primit această credinţă fără scrisori, sunt cu privire la limba noastră barbari, dar cu privire la cugetare, la modul de viaţă şi la purtare, pentru credinţa lor, sunt foarte înţelepţi şi plăcuţi lui Dumnezeu, căci ei umblă în toată dreptatea, castitatea şi înţelepciunea. Iscoditurile ereticilor ei nu le lasă nici chiar în cugetările lor, în puterea acelor tradiţiuni vechi apostolice". Asemenea stă lucrul şi cu Clementie Alexandrinul, dacă pe lângă cele citate de Conradi: „Scripturile divine şi înţeleptele lor regule de viaţă sunt căile cele scurte spre mântuire..." — Indemn. către păgâni c. 8, 9., mai considerăm şi cele ce acest părinte spune în Storm. cart. I, c. 7: „Acei cari explică Scriptura contra tradiţiunii bisericeşti, au stricat norma adevărului", care deci după părerea lui Clementie, nu este Sf. Scriptură singură. Tot aşa şi cuvintele lui Origen — La Exod c. 34, Omil. 12: „Dacă fiul tău vrea să înveţe artele libere, n'are voie să lipsească până ce ajunge la perfecţiune în specialitatea sa. Care din noi însă se străduieşte astfel în cunoştinţa Sfintelor Scripturi? Cine se străduieşte astfel după cunoş-

tința lucrurilor divine ca după cea a celor pământeşti ?", şi — Omil 2-a, la Iasaia 7 : „Să dea Dumnezeu, ca toţi să împlinim ce este scris : «Cercetați în Sfânta Scriptură», ca în tot timpul să luăm din isvorul Spiritului Sfânt", îndeamnă numai a studia şi cunoaşte Scripturile până la perfecțiune, ca pe unele ce snnt inspirate de Dumnezeu.

Tot numai despre inspirațiunea Scripturei vorbeşte şi istoricul Eusebie, când zice că el consideră ca o „cutezanţă" nepermisă îndrăzneala „de a afirma că Sf. Scriptură ar fi greşit . . . Ereticii sau nu cred că Scripturile dumnezeeşti sunt înspirate de Dumnezeu, şi atunci sunt necredincioşi, sau voesc să fie mai înţelepți decât Spiritul Sfânt, şi atunci sunt demoniaci" — Ist. Bis. V, 32. Efrem Sirul, când zice : „De cuvântul lui Dumnezeu atârnă vestirea adevărului ; de acest cuvânt, care toate le poartă, atârnă instrucţiunea ta, învăţăcelule. Cine părăseşte acest drum, cade în rătăcire prin el . . . Pentru înțelepţi însă drumul are petre miliare şi hanuri" — D. Cred. III, 10, nu spune că cuvântul lui Dumnezeu este exclusiv numai Sfânta Scriptură. Sf. Vasilie cel Mare în : „Pentru noi să decidă Sf. Scriptură cea inspirată de Dumnezeu, şi acelora să li se conceadă că sunt în posesia adevărului, a căror învăţături sunt în concordanță cu Scripturile divine" — Către Eustatie c. 4, nu exprimă unicitatea Sf. Scripturi ca normă de credinţă, ci numai concordanţa dintre Sf. Scriptură şi învăţăturile Sf. Tradiţiuni. El spune doar aiurea, cum am văzut mai sus, că şi dogmele primite din Tradiţiune „au aceeiaşi putere" ca şi cele primite din doctrina cea scrisă. Ciril, episcopul Ierusalimului zice : „În privința dumnezeeştilor şi sfintelor misterii, nimic nu trebue a predica fără Sf. Scripturi". „Nici mie să nu-mi crezi, numai pe cuvânt, dacă nu primeşti din dumnezeeştile Scripturi dovada celor ce-ți propoveduesc. Căci puterea dătătoare de mântuire a credinţei noastre nu vine din nici o dovadă rațională, oricât de ingenioasă ar fi ea, ci din dovada scoasă din Scripturile dumnezeeşti" — Catecheza IV, 17 ; dar sf. Ciril, în acest loc, nu ne spune că din Sf. Scrip-

tură nu se poate scoate şi dovada pentru existenţa şi autoritatea dogmatică şi a Sf. Tradiţiuni, ci dimpotrivă, în aceeaşi Catecheză cap. 35, el e de părere că chiar şi siguritatea asupra inspiraţiunii şi a canonului Sfintei Scripturi o avem din Tradiţiune: „Ceteşte din cărţile acestea acelea numai, cari le cetim noi şi în biserică cu siguritate deplină, studiază-le cu zel; cei ce ni le-au predat pe acelea, apostolii, episcopii cei primi, prepoziţii bisericeşti, au fost mult mai înţelepţi şi mai fericiţi decât tine". Grigorie din Nyssa: „Deoarece noi ne folosim de Sf. Scriptură ca îndreptar şi regulă pentru orice dogmă, primim, în privinţa expunerii asupra sufletului, numai aceea cu necesitate, ce se găseşte în concordanţă cel puţin cu intenţia doctrinelor Scripturii. Lăsând să plece carul platonic, noi voim să ne facem îndreptar pentru cercetare Scriptura inspirată de Dumnezeu" — D. Suflet şi Inviere I, 345 u. Dar aici Scriptura ca îndreptar se opune „carului platonic", şi nu Tradiţiunii Sfinte; de altfel Sf. Grigorie din Nyssa exprimă clar caracterul dogmatic şi autoritatea Tradiţiunii în polemica sa cu Eunomianii, când, după ce îi combate pe temeiul tradiţiunii, zice: „Ajunge pentru demonstrarea cuvântului nostru aceasta, că avem tradiţiunea cea venită la noi dela Părinţi, ca o moştenire prin succesiune dela apostoli, transmisă prin sfinţii cei următori" — Contra lui Eunomiu, Cart. IV. Episcopul din Milano, Ambrozie, prin: „Noi vorbim lui [Christos], rugându-ne; ascultăm vocea lui, cetind cuvintele revelaţiunii divine" — Dat. Serv. Bis. I, 20, 88, nu spune că cuvintele revelaţiunii sunt depozitate exclusiv numai în Sf. Scriptură. Nici pasagiile citate de Conradi din Sf. Ioan Gură de Aur, în care sf. părinte îndeamnă a se ceti cu zel în Sf. Scriptură, în care se găsesc spusele lui Dumnezeu, şi necunoştinţa căreia poartă vina a tot răul, nu sunt o instanţă împotriva tradiţiunii, mai ales că atitudinea acestui mare părinte faţă de tradiţiune este foarte pozitivă cum am văzut mai sus: „Pentru aceea ţinem şi tradiţiunea ca deamnă de credinţă; dacă este tradiţiune, apoi nu căuta nimic mai mult". Şi noi suntem de acord cu ceea ce

scrie fer. Augustin, când, după ce spune că Scripturile sunt inspirate, că ele nu greşesc, şi apoi îndemnând la aprofundarea lor, zice: „In locurile exprimate clar ale Sf. Scripturi se găseşte totul ce conţine doctrina credinţei şi vieţii, anume speranţa şi iubirea“ — Arg. Doctr. crist. II, 9. Şi noi suntem convinşi că toată învăţătura bisericei noastre e cuprinsă în Biblie, direct sau indirect, explicit sau implicit, şi îndeosebi şi doctrina despre Sf. Tradiţiune, cum am văzut mai sus. Dealtfel fer. Augustin este acela, care nu numai nu a refuzat tradiţiunea, ci i-a dat şi o definiţiune: „Ceea ce păstrează întreaga biserică, şi ce s'a păstrat în ea totdeauna, fără de nici o intituiţiune sinodală, aceea ţinem noi cu tot dreptul ca predat de către apostoli“ — Despre Botez, cartea V, c. 24. El cunoaşte deci Tradiţiunea şi o recunoaşte.

Citatele ce mai urmează, ale lui Conradi, din Salvian din Galia, Isidor din Pelusiu, chiar şi din scrierile papei Grigorie I, şi chiar din ale lui Ioan Damascenul, sunt de aceiaşi natură argumentativă, adecă argumentează şi mai puţin ca cele de până acuma, că aceşti scriitori bisericeşti vechi ar fi cumva împotriva Tradiţiunii.

Privitor la restul „părinţilor“ citaţi de Conradi, în continuare, adecă privitor la părerile citate de el, ale lui Petrus Waldus, ale lui Wiclif, Huss, Martin Luther, Zwingli, Calvin, John Knox, J. A. Bengel, graful N. L. Zinzendorf, I. Wesley, E. H. Spurgeon, renunţăm a le discuta importanţa şi autoritatea argumentativă în această chestiune. Mult mai importantă decât părerile acestor „părinţi“ noui, este atitudinea altor eretici, acelor eretici străvechi, dela începuturile bisericei creştine, cari, pentru susţinerea rătăcirilor lor, inventaseră şi tradiţiile lor proprii, pretinzând a le avea pe cale secretă, chiar dela sf. apostoli; aceasta, pentru această manevră a lor este încă o dovadă, că creştinătatea de atuncia ţinea cu sfinţenie la tradiţiunea apostolică ca la un factor constituant al isvorului şi normei de credinţă şi viaţă adevărată. **N. Cotoş.**

Predică pentru Duminica după Înălţarea sf. Cruci

Iubiţi Creştini !

Predicarea cuvântului lui Dumnezeu a fost una din cele mai cumpenitoare diregătorii ale Mântuitorului nostru Isus Hristos. Deaceea a poruncit şi învăţăceilor Săi ca să meargă în toată lumea şi să vestească Evanghelia la toată făptura, aducând pe toţi oamenii la cunoştinţa adevăratului Dumnezeu şi la o vieaţă întocmită după învăţătura creştină. Sf. Apostoli s'au împrăştiat în numele lui Dumnezeu prin toată lumea şi glasul lor a aflat răsunet în inimile oamenilor.

Prin puterea cuvântului lui Dumnezeu lumea şi-a schimbat faţa ei, prin puterea cuvântului lui Dumnezeu s'au făcut şi se fac încă şi azi din popoarele cele mai sălbatice creştinii cei mai buni şi cei mai blânzi.

Drept urmaşi ai Sf. Apostoli sânt preoţii, şi deaceea simt o deosebită bucurie, că am ocazia ca să Vă pot cuvânta azi pentru prima dată de pe acest amvon.

Iubiţilor !

Evanghelia Domnului Nostru Isus Hristos cuprinde multe învăţături, care la prima vedere ne umple de uimire, ba uneori şi de spaimă; chiar însuşi Creştinismul se prezintă omului sensual ca ceva neraţional şi paradoxal. Dar aceasta e numai în aparenţă, pentru că de fapt învăţătura creştină, sau neînţelepciunea lui Dumnezeu, cum o numeşte sf. Apostol Pavel, birui înţelepciunea lumii.

Multe învăţături creştine sunt greu de înţeles. Drept aceea şi în fruntea evangheliei de azi Domnul ne dă un îndemn care în aparenţă este destul de ciudat, zicând : „Cel ce vrea să vină după mine, să se lepede de sine, să-şi ia crucea sa şi să-mi urmeze mie“. Cu alte cuvinte, D-l Nostru Isus Hristos vrea să zică : cine vrea să fie creştin adevărat şi urmaş credincios a lui Hristos, trebue să se lepede de cele lumeşti şi să urmeze pe Hristos întru toate. Să se lepede de cele lumeşti ! Mai cu seamă

în timpul nostru, multora chiar din mijlocul nostru, le pare îndemnul acesta foarte curios şi neavenit, ca să se lepede de cele lumeşti astăzi, astăzi când comorile şi averile adunate din toate părţile au trezit în omenire părerea că vieaţa este aici, pentru a o trăi în desfătări şi plăceri!

Vedem însă că şi de astădată Isus Hristos vrea să ne înveţe că nu e destul ca cineva să mărturisească numai cu gura că e creştin, ci el trebue să arate şi semne de urmare a lui Hristos, căci Mântuitorul zice în alt loc: nu tot cel ce zice Doamne, Doamne, va intra întru împărăţia cerească, ci acela care face voia tatălui meu. Pe lângă credinţă Domnul cere fapte şi azi ne îndeamnă la virtutea lepădării de sine, semnul caracteristic al Creştinismului.

Lepădarea de sine nu este grea şi eu voiu încerca să arăt modul şi calea, cum trebue să urmăm pe Hristos, dar Vă rog, să mă ascultaţi cu luare aminte.

Insuşi Domnul Nostru Isus Hristos ne-a lăsat pilda cea mai frumoasă de lepădare de sine prin vieaţa sa. Toată viaţa Mântuitorului fu o taină sublimă a lepădării de sine: El era D-zeu şi s'a făcut om; Domn fiind şi Impărat al Cerului s'a micşorat pe sine, luând chip de serv; El era înţelepciunea perfectă şi a îmbrăcat adesea modestia unui prunc; al Său era pământul, dar El rămase fără avere, ba nici n'avea unde să-şi pună măcar capul Său. El suferi batjocură şi bătăi din partea celor răi, ba şi vărsarea sângelui şi moartea cea înjositoare de pe cruce, toate acestea numai din iubire către noi, lepădându-se pre sine şi arătând lumii că aşa se cuvine să facă şi să sufere fiecare om, căruia îi place a se numi creştin, urmaş al lui Hristos pentru că slab creştin e acela care ascultă numai cuvântul lui D-zeu, dară nu-l şi face; el e ca şi un măr frumos pe din afară şi putred în lăuntru.

Dar Mântuitorul a făcut mai mult pentru neamul omenesc. El nu numai că s'a lepădat pre sine, dar a luat şi crucea sa şi a urmat voinţei Părintelui ceresc. Sarcina grea a crucii şi a morţii a suportat-o cu toată lepădarea de sine, arătând toată umilinţa şi răbdarea, făcându-se nouă asemenea întru toate, afară de păcat. Iată ce înseamnă cuvintele Mântuitorului că fiecare să-şi ia crucea sa, când cineva cu răbdare şi cu linişte e gata a suporta toate sarcinele şi greutăţile nacazurilor ce vin asupra lui.

Dar nu cumva şi Domnul cere ca şi noi să fim nişte Hristoşi? Nici decum! El ne îndeamnă numai la virtutea lepădării de sine. Să ne lepădăm de lăcomia după avere şi strălucire pământească, care ne dau doară bucurii de desfătări trecătoare, pe când sărăcia şi lipsa ne ridică dela pământ la cele cereşti, ne face ca să nădăjduim tare în o vieaţă viitoare mult mai bună, decât vieaţa ce o ducem aici pe pământ. — Să ne lepădăm de mândrie, să ne lepădăm de egoism şi ambiţie prea mare, care-i înşală pe mulţi prea dureros.

Să înăbuşim răsbunarea, care ucide în om tot simţul bun; să ne înfrânăm voinţa, scurt să ne lepădăm de tot răul.

Cum vedeţi, Domnul nu cere din partea noastră lucruri care sânt greu de împlinit şi îndeosebi lepădarea de sine nu ne cade greu, dacă ne gândim la promisiunea Mântuitorului, că cel ce ureşte sufletul său în lumea aceasta, adecă celce se leapădă de sine, acela în viaţa cea veşnică îl va păzi. Lepădarea de sine însă are pe lângă acest scop înalt, şi alte foloase încă în vieaţa aceasta. Lumea îţi spune: învaţă resemnare, tu nu poţi avea toate!

Un artist nu poate produce o operă frumoasă, dacă nu uită de sine de tot şi nu se ocupă cu totul numai de lucrul care-l însufleţeşte; un gospodar nu poate progresa, dacă nu renunţă la mii de plăceri care-i surâd, şi dacă nu-şi face datoria sa, fie ploaie, fie furtună sau ger. In fine nu poate fi numit moral cineva, care nu e în stare să supună puterea plăcerilor sale legii conştiinţei şi cultivării spiritului Dumnezeesc.

Dar un fruct dulce al lepădării de sine este pacea sufletului; poftele neînfrânate câtă nehodină îi fac celui păcătos, cât îl torturează grijele pre cel lacom şi cât de mari sunt suferinţele sufleteşti ale celui egoist şi ambiţios! Pe când creştinul resemnat moşteneşte pacea sufletului, căci el îşi moderează mânia, e îndestulat cu cât are, este blând şi modest, se mulţumeşte cu puţin şi nu se vaetă de asprimea sorţii.

Indestularea, pacea, repausul sufletului şi răbdarea în toate nevoile, au nu sunt acestea tot atâtea caractere de perfecţiune, ce-şi câştigă omul în lupta vieţii? — In posesiunea acestor virtuţi, pe dânsul prisosinţa şi fericirea nu-l îngâmfă, lipsa şi nevoia nu-l întristează şi nu-l înfrânge. Sufletul lui e totdeauna atât de tare, ca să nu dispereze. — După cum vedeţi, lepădarea de

sine este un dar D-zeesc, care uşurează vieaţa; deaceea cu toţii, mic şi mare, bătrân şi tânăr, bogat şi sărac, toţi cărora le place a se lăuda cu numele de creştin, să îmbrăţişeze cu dragoste îndemnul din evanghelia de azi, şi să dea Domnul ca învăţăturile acestea să aibă în sufletele ascultătorilor acel răsunet şi să rămână în veci săpate în inimile lor, ca să producă roade bogate pentru vieaţa de aici şi cea veşnică — Amin.

Ţinută în Catedrala din Cernăuţi în 30 Septemvrie 1923.

Dr. P. Procopovici.

Pareneză funebră

rostită în biserica din Horodnic de jos în 30/XI 1923 la înmormântarea exarchului şi parochului Ilie Berlineanu.

„Zilele mele ca umbra s'au plecat
Şi eu ca earba m'am uscat"
Ps. 101, 12

Aşa cânta de jale între amărăciunea sufletului său, muli întristaţilor, împăratul şi psalmistul David, când a văzut, că soarele vieţii sale se apropie de apus. Şi aceste simţeminte jalnice pătrund astăzi şi în inimele noastre, întristaţilor ascultători, când privim la acest sicriu, care adăposteşte trupul neînsufleţit al exarchului şi parochului acestei comune, *Ilie Berlineanu.* O sărbătoare de jale este aceasta, la care ne-am adunat azi în număr aşa de mare. Aceasta ne-o spun feţele voastre cele triste, aceasta ne-o spun lacrimile şi tânguirile familianţilor. Ne-am adunat azi aici, să mai vedem odată faţa istovită de amare dureri sufleteşti şi trupeşti a iubitului nostru preot, să înălţăm rugăciuni pentru odichna sufletului să şi apoi să-l însoţim până la uşa mormântului. Da! iubiţilor! Glasul preotului Ilie a amuţit pentru vecie, ochii lui s'au închis pentru totdeauna şi inima lui cea caldă a încetat de a mai bate. Preotul Ilie s'a stâns din viaţă în vârstă de 59 ani, după ce a servit bisericei sale cu zel şi cu dragoste prin 30 ani.

Ca preot a fost repausatul zelos şi înţelept, blând şi prudent, vesel şi prietenos cu fiecare, un prietin al şcolii şi al insti-

tutelor menite pentru luminarea poporului, pe care-l iubia din tot sufletul său.

Iubiţilor creştini! Preoţii nu au norocul şi mângăierea, pe cari o aveţi D voastră, să crească, să muncească şi gospodărească la moşia strămoşască şi acolo să şi moară şi să fie îngropaţi lângă mormintele strămoşilor din satul său. Nu! ci preoţit pribegesc prin sate şi prin oraşe, propovăduind şi învăţând Evangelia lui Christos până îi ajunge undeva moartea, că aşa e lăsat de Mântuitorul, care i-a trimis în lume pe sf. Apostoli şi urmaşii lor. Aşa a pribegit şi preotul Ilie Berlineanu, slujind la altarul D-lui şi învăţând poporul, 10 ani în satul Frătăuţii noi, 2 ani în oraşul Sirete, 8 ani în oraşul Rădăuţi, ca preot de ajutor şi în urmă 10 ani în comuna D-voastră Horodnic de jos ca paroch.

O boală tainică s'a încuibat în trupul lui, care rodea de ani de zile la inima lui, cum roade viermele la rădăcina unui pom şi numai ce vezi, că în o primăvară se usucă o creangă, în altă primăvară un crac întreg, eară în a treia primăvară pomul nu mai sloboade muguri: el e uscat, e mort. Aşa a ros boala tainică şi în organismul acestui preot zdravăn până i-au istovit toată puterea de viaţă şi toate mijloacele medicale nu i-au folosit nimică şi el a trebuit să plece din mijlocul nostru pe calea pe care trebue să meargă fiecare om pământean, căci viaţa pământească e numai un popas în drumul spre lumea cealaltă.

Şi astăzi a îutrat repausatul pentru ultima dată în biserică, în care a slujit prin 10 ani de zile, dară nu mai mult pentru a sluji în ea, ci spre a-şi lua remas bun pentru totdeauna. O şoaptă tainică pare că se aude din sicriu, ce zice: „Remas bun, Maică biserică! căci de acuma nu voi mai sluji la masa sfântului tău altar! Primeşte cu iubirea Ta de mamă rugăciunile sevărşite de mine ca prinos de bună mirezmă şi de azi înainte scrie smeritul meu nume în pomelnicul repausaţilor Tăi spre pomenire vecinică!

Mâchnit îţi zic şi Ţie, iubită soţie! un dureros adio! Prin 30 ani mi-ai fost o consoartă bună şi credincioasă, suportând alăturea cu mine greutăţile vieţii şi loviturile sorţii. La bine ne-am bucurat împreună, eară la greu ne-am îmbârbătat reciproc. Eară în timpul boalei mele m-ai căutat cu toate mijloacele medicale, ai stat lângă patul meu şi m-ai mângăiat până în ciasul

despărţirii mele de lume! Adio! iubită soţie şi te rog, nu mă da uitării!

Lângă sicriul meu staţi şi voi, iubiţii mei copii! De astăzi înainte remâneţi orfani de tată! Vai! cu cât amar în suflet mă despart de voi şi vă las pribegi în lume, fără scut şi fără mângăiere! Dumnezeu cu voi! dragii mei copii! Dumnezeu cu voi! Să-mi sământaţi flori pe mormânt şi să le udaţi cu lacrimile voastre, aducându-vă pururea aminte, că aţi avut şi voi în lume un tată, care v'a crescut, v'a învăţat şi v'a iubit din inimă! Vă dau ultima mea binecuvântare şi sărutare! Incă un cias staţi lângă sicriul meu şi apoi ne despărţim pe veci!

Remas bun Vă zice şi voauă, iubiţi creştini, epitropi, cari i-aţi fost repausatului de ajutor la conducerea parochiei, gospodari şi gospodine, remas bun vă zice la toţi, cari l-aţi iubit şi cari nu l-aţi iubit, la toţi vă zice remas bun şi pe toţi vă binecuvintează cu binecuvântarea duchovnicească şi pe toţi vă iartă.

Acuma s'a uşurat inima şi sufletul repausatului paroch şi exarch *Ilie* de toate ostenelele şi durerile lumeşti şi el va merge acuma la liniştea eternă.

Deasupra negrului mormânt,
S'a scutură frunza de vânt;
Ear' Tu, o preot, mult jelit
Dormi somnul vecinic, liniştit,
Amin.

Coop. C. Urechie.

RECENSII

Episcopul Nicodim al Huşilor, *Ortodoxia şi creştinismul apusean. Sibiiu 1922. (Biblioteca bunului păstor No. 12) 75 pag.* Autorul acestei broşuri ne spune în subtitlu că ea este o „prelucrare din ruseşte“, şi anume după mai mulţi autori. Din cauza aceasta broşura sufere în ce priveşte unitatea. Intr'un loc se arată cum protestantismul este la urma urmelor un fel de scholasticism medieval întunecat, în alt loc se vorbeşte de o emancipare din cătuşile evului mediu, pe care a realizat-o tot protestantismul! Era bine dacă autorul ne îndica şi teologii, după care a făcut prelucrarea, nu numai pe Lopuchin. Partea

întâia a broşurii se ocupă de desvoltarea istorică a catolicismului apusean şi a protestantismului. Romano-catolicismul a împrumutat ideia iudaică a unui Mesia cuceritor, care întemeiază o împărăţie în lumea aceasta, pe când Mântuitorul a spus că împărăţia lui nu este din lumea aceasta. Fără îndoială, e ceva adevărat din afirmarea relativă la concepţia creştinismului apusean; însă concepţia aceasta iudaică n'a putut fi fecundă, decât când papismul şi-a însuşit ideia păgână în fond, moştenită dela Romani, a imperiului. Aceasta caracterizează desvoltarea romano-catolicismului în evul mediu şi explică şi acea ciudată formaţiune politică cu pretenţii sacerdotale care a fost statul pontifical. Este însă greşit a susţinea că biserica apuseană a impus limba latină ca un fel de tiranie, cum nu este adevărat că Romanii ar fi fost numai oameni practici, cari nu prea preţuiau mintea. In general, explicaţiile istorice mi se par insuficiente La o broşură de popularizare ajungi totdeauna în situaţia neplăcută de a nu şti care este vina lipsei de precisiune, părerea autorului sau tendinţa de popularizare. Aşa este şi în cazul de faţă.

Protestantismul — spune autorul sau autorii — a împrumutat din vechiul gnosticism. Astfel atât romano-catolicismul, cât şi protestantismul, deci cele două mari confesiuni creştine din apus, s'au desvoltat unilateral. Arătând lucrul acesta, autorii fac multe observări juste şi de actualitate şi astăzi. Interesantă este afirmarea că influenţa catolicismului apusean şi a protestantismului asupra păturilor intelectuale ruseşti a produs o oscilaţie morală care a slăbit „bazele naturale şi sănătoase ale organismului naţional". In general observaţiunile de natură socială sunt foarte potrivite. (B. o. „Revoluţia astăzi ia un caracter cu totul barbar. Inainte vreme revoluţionarii puneau pe steagul lor deviza măreaţă, deşi profanată cu mâni necurate: fraternitate, libertate, egalitate... Astăzi deviza este: distrugerea şi jaful. Căpeteniile proletariatului nu se mai ascund astăzi sub aceste idei măreţe, ci aţâţă direct apetiturile animale ale mulţimii, arătându-i cu degetul la bogăţiile şi proprietatea altora". Aceste şire s'au scris înainte de revoluţia bolşevică). Deosebit de sugestivă este încercarea de a arăta urmele vechiului ortodoxism sau să zicem tendinţele după vechiul ortodoxism ale reformatorilor din Apus, începând cu Pierre d'Ailly şi sfârşind cu Iustinus Febronius.

Despre ortodoxism şi ceea ce este ortodoxismul adevărat, aflăm prea puţine; este mai mult o critică a apusenismului din punct de vedere rusesc. Câteva observări: „Clericalism“ în România înainte de războiu? Sf. Ioan a scris şi contra unor idei gnostice, dar când era gnosticismul sistematic în floare, era de mult scrisă evangelia a patra. Viaţa religioasă engleză e unilateral caracterizată numai prin manifestăriie sectelor. Căci dacă cvecherii tremură şi sar, ce să zicem despre cutare sectă rusească, ai cărei aderenţi stau în vârful picioarelor cu gura căscată să vie inspiraţia divină?

La pag. 59 *Ailly* şi nu Ally, *Gerson* şi nu Herson, Nicolae din *Clémanges* şi nu Clemenge. „Primăţie“, „sistemă“, „piositate“, „tinde“ în loc de întinde puteau lipsi.

Incolo broşura merită să fie cetită de clerici şi în special de aceia cari cunosc romano-catolicismul şi protestantismul numai prin prisma Apusului. **R. Cândea.**

*

Georg Pfeilschifter, *Die kirchlichen Wiedervereinigungsbestrebungen der Nachkriegszeit.* München, 1923. 43 pag. D-l G. Pfeilschifter, profesor de istorie bisericească şi rector al Universităţii din München, s'a ocupat în discursul său inaugural de chestiunea reunirii bisericilor, cum în 1913 a ţinut un discurs tot ca rector în Freiburg i. Br., despre bisericile ortodoxe şi problema balcanică. Fiind romano-catolic, situaţia autorului era foarte simplă: un edict papal din 4 Iulie 1919 (Acta Sedis XI, 9 din 1 Aug. 1919) îi opreşte pe romano-catolici de a lua parte la adunări, făcute de „acatolici“ cu scopul de a uni toate „comunităţile creştine şi sectele“. Prin aceasta este caracterizată şi atitudinea catolicismului papist faţă de încercările de apropiere între bisericile creştine. Pfeilschifter ne prezintă chestiunea din următorul punct de vedere: trei căi şi înţelesuri ale unirii: (romano-)catolic, anglican-episcopal şi protestant. Noi am numi pe al doilea, cel mai important, anglican-ortodox, fiindcă rolul principal îl au bisericile auglicană şi ortodoxă.

Dela început se vede că Anglicanii, ortodocşii, vechii catolici, având bază comună, merg calea împăcării (Pfeilschifter ar numi-o a „compromisului“). Iniţiala a pornit şi după războiu dela Anglicani, nu numai dela cei din Anglia, ci mai ales dela mica, dar foarte activa biserică anglicană-episcopală din Ame-

rica. Romano-catolicii s'au absentat demonstrativ dela toate congresele de unire, punându-se pe punctul de vedere al monarhiei absolute, condusă de papa. Americanii au pregătit „World Conference on Faith and Order" (Conferinţă desre credinţă şi constituţie). Din anul 1910 se lucrează în sensul unirii, începând în Cincinnati, şi s'au răspândit $1^1/_2$ milion de broşuri în scopul acesta. Anglicanii britanici lucrează de decenii dearândul pentru reunire; încă în 1888 au stabilit patru puncte de plecare pentru discuţie: *a)* Sf. Scriptură a T. V. şi T. N. e normă de credinţă; *b)* profesiunea credinţei prin simbolul din Nicea; *c)* sacramentele botezului şi euharistiei; *d)* recunoaşterea episcopatului. In sensul acesta a continuat să lucreze biserica anglicană din imperiu, şi în 4 Iulie—7 Aug. 1920 s'a ţinut a VI-a „Lambeth-Conference" în Londra la care au luat parte 252 de episcopi anglicani din toată lumea. Aici au formulat şi un apel de unire. „World Conference" americană a ţinut în 12—20 August 1920 în Geneva o adunare prealabilă, participând 137 delegaţi a 40 de naţiuni şi 70 biserici autonome. Au fost reprezintate şi bisericile ortodoxe. Fireşte că nu s'a putut ajunge la o înţelegere deplină, mai ales cu privire la episcopat şi profesiunea credinţei. Ortodoxii s'au pus pe punctul de vedere tradiţionalist al ecumenicităţii. Un „comitet continuativ", compus din 53 membri, are menirea să pregătească discuţia asupra *a)* episcopatului, *b)* profesiunei de credinţă şi *c)* propunerile ortodoxilor până la conferinţa ce ar urma să se ţie în Maiu 1925 în Washington. Lucrările bisericilor ortodoxe, anglicane şi chiar a unor secte unioniste au fost mai importante (ori câte deosebiri dogmatice le-ar despărţi), decât cum admite Pfeilschifter. Al treilea „centru de uniune" ar fi cel întemeiat de cunoscutul arhiepiscop din Upsala, Dr. Nathan Söderblom, fost profesor la Universitatea din Lipsca, şi Americanul Macfarland. Principiul lui Söderblom este: „prietenie internaţională pe baza catolicităţii evangelice". Uniunea pe care o intenţionează Söderblom şi Macfarland e mai mult morală, socială şi economică, de ajutor reciproc şi de loc dogmatică. Din cauza aceasta Söderblom a renunţat dela început de a apela la papişti. In „consiliul ecumenic" va avea un loc de frunte patriarhul din Constantinopol şi arhiepiscopul din Canterbury. Pfeilschifter arată, cum mai ales Germanii protestanţi stau de partea acestei mişcări, temându-se

de influenţa prea mare a anglicanismului, Şi catolicismul? Monarhia absolutistă şi rigidă a papalităţii nu admite încercări de unire, numai supunere. Aceasta este deosebirea cardinală între biserica noastră şi cea papală. Ortodoxii la toate prilejurile au apărat ecumenicitatea, dar au fost şi accesibili pentru o apropiere sufletească, fiind aceasta un principiu eminamente creştin. Papa nu. E interesant, cum lucrează astăzi biserica papală pentru „unirea creştinilor". Şi deoarece şi noi suntem domeniu al acestor încercări de „uniune" în paguba noastră, vom reproduce pasagiile mai caracteristice pentru această acţiune pentru nu a fi numai cetite, ci pentru a da de gândit. Pfeilschifter arată cum lucrează biserica romano-catolică pentru „întrarea" în sânul ei: încercarea de convertire activă cu scopul de a face trecerea imediată la biscrica romano-catolică de rit latin sau a unei forme unite cu rit grecesc şi limbă liturgică paleoslavă. Astfel această acţiune unionistă ia adesea caracterul unei activităţi misionare printre necatolici. In timpul din urmă oameni cu experienţă şi cunoscători ai ortodoxiei ruseşti, ca arhiepiscopul Eduard von Ropp (mitropolit al Mohilăului) recomandă să nu mai creăm stadiul intermediar al formei unite la prilejuri de unire, ci să-i trecem pe cei dornici de unire imediat şi complet la ritul latin, sau eventual cu menţinerea facultativă (!) a ritului grecesc, când o cer credincioşii. Arhiepiscopul A. de Szeptyckyi[1]) din Lemberg recomandă crearea, prin ordine latine, de provincii cu rit oriental; membrii acestor provincii ar avea să lucreze apoi pentru unire.

Şi ordinile orientale ar trebui silite să-şi recruteze personalul din Occident. Organizaţia occidentală ar trebui mutată în Orient... In Roma să ştie că este bine să se înceapă lucrul şi cu ajutorul culturii. Dar curia îşi da seama ce greu este acest lucru, căci trebuie să se ţie cont şi de biserica ortodoxă (săraca!). „Se ştie lucrul acesta (continuă Pfeilschifter): un singur pas greşit, şi toată recolta este pierdută. Intreaga acţiune unionistă a fost concentrată de papa Benedict al XV-lea în anul 1917 într'o „Congregaţie pentru afacerile bisericei din Orient", care

[1]) Cât de entuziast-catolic este acest arhiepiscop se vede din acţiunea lui antipolonă, din cauza căreia a fost dus de guvernul romano-catolic polon în Posania, unde e pus sub pază. R. C.

independentă fiind de Congregaţia de Propaganda Fide, este marele centru educativ al acţiunii de unire, şi într'un nou institut papal oriental, care priveşte cercetarea ştiinţifică a problemelor bisericeşti orientale în cel mai larg înţeles şi unde se primesc şi Orientali" (pag. 25). Şi Pfeilschifter adaugă că se lucrează cu sârguinţă, cu prevedere, cu acurateţa cea mai mare, întrebuinţând ori ce prilej. E cam lungă recensia pentru o broşură de mai puţini de 50 de pagini, dar socotiam că nu este lipsit de interes să se vadă cum înţeleg romano-catolicii „unirea creştină" şi cât de febril lucrează în acest sens. Broşura d-lui Pfeilschifter are şi bogate indicaţiuni bibliografice.

Pentru orientarea cu privire la problema unirii bisericilor creştine, pe lângă literatura indicată de mine în „Candela", XXXIV, (1923) pag. 466—67, mai citez afară de broşura prezentă: *Davidsohn*, The five Lambeth Conference: *U. Zurburg*, Über die Wiedervereinigung der Kirchen (Schweizerische Kirchenzeitung 1922 No. 8, 11, 12, 17); *A. W. Schreiber*, Internationale Kirchliche Einheitsbestrebungen in der Geschichte des Protestantismus. Göttingen 1917; *I. A. Donglas*, The Relations of the Anglican Churches with the Eastern Orthodox. Especially in regard to Anglican Orders. London, Faith Press 1921; Apoi: The Problem of Chirch Unity, New-York 1921 (scriere colectivă); „World Conferece" are o revistă a sa proprie: „*The Constructive Quarterly*, A Journal of the faiht, world and thought of Christendom", care apare din 1912 în New-York; *F. T. Woods, F. Weston* şi *M. S. Smith*, Lambeth and Reunion. London 1921. Pentru literatura privitoare la „World Conference" vezi şi Pfeilschifter, broşura citată, pag. 40 nota 19; pentru încercările lui Söderblom: „Die Eiche" anul 1922 (X). Romano-catolicii au reviste „Il Bessarione", „Roma e l'Oriente" şi „Echos d'Orient" care caută să catolicizeze cu ajutorul culturii. In Velehrad (Moravia) este un Seminar „Academia Velehradensis" care face propaganda de unire (în sens papist) cu ortodoxii, în special slavi. — De încercările de unire s'au ocupat şi revistele ortodoxe ca „Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος" din Alexandria; „Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια" din Constantinopole şi „Ἐκκλησιαστικὸς Κῆρυξ din Atena şi a.

R. Cândea

CRONICA

Intoarceri.— Ziarele din Transilvania ne aduc ştiri că au început clerici a se întoarce la matcă, a reveni în sânul bisericii mame. Nu de mult a eşit din biserica unită părintele protopop şi asesor consistorial *Dr. Ştefan Pop* din Izvin, şi acum alt cleric distins cu mare răspundere în situaţiunea ce a avut-o face acelaş pas. Este părintele *Dr. Ioan Pasca,* directorul spiritual al academiei teologice gr. cat. din Gherla. Această trecere pentru părintele Pasca a fost o chestiune de conştiinţă; numai după o examinare severă a conştiinţei sale şi a datoriei de preot creştin şi român, s'a hotărît să rupă pentru sine peceţile cari apasă o parte din Români dela 1700 încoace.

In scrisoarea, adresată fostului său episcop, păr. Pasca arată cum unirea religioasă dela 1700 a fost impusă de străini pentru a ne anihila. Urmările au fost dezastroase: „Nesfârşite procese, neînţelegeri între preoţi şi credincioşi, hotărîrile luate nu după dreptate, ci după oportunitate, slăbirea disciplinei la cler şi popor, sila morală de a ierta şi a trece cu vederea crime canonice, toate îşi au originea în divizarea noastră religioasă". Păr. I. Pasca şi St. Pop sunt dintre cei dintâiu cari înţeleg să facă în public pasul necesar pentru „refacerea de bună voie a acelei unităţi religioase, care a fost stricată de streini prin terorizări şi privilegii".

Unirea forţată cu biserica din Roma îşi are explicaţia şi semnificaţia ei istorică. Astăzi, când s'au schimbat împrejurările, avem nevoie de cea mai strânsă unire sufletească şi din punct de vedere religios. Unirea a fost un proces istoric; tot un proces istoric va fi şi întoarcerea la biserica noastră. Şi istoria e de partea noastră. Să avem numai răbdare, căci semnele bune se arată . . .

Invăţământul religios. — In vederea reformei învăţământului primar şi secundar se impune tot mai mult şi discutarea problemei învăţământului religios. Invăţământul religios este o necesitate pentru orice popor, dar este mai ales astăzi imperios necesar, când şcoala prin educaţia, ce este chemată să o dea, trebuie să contribuie în primul rând la înlăturarea desechilibrului sufletesc, care a cuprins lumea după războiu. Problema învăţământului religios nu este numai o chestiune profesională pentru profesorii de religie; ea este o chestiune şi morală şi naţională care interesează neamul întreg. De aceea şi preocupă cercurile noastre bisericeşti. Ne bucurăm că părintele profesor universitar Popescu-Mălăeşti a luat iniţiativa pentru convocarea unui congres pedagogic religios. Congresul se va ţinea la 30 Aprilie, 1 şi 2 Maiu în Bucureşti. Se vor discuta acolo următoarele probleme: 1. Unificarea şi estinderea învăţământului religios în toate şcoalele din cuprinsul ţării întregi. 2. Programul de învăţământ

religios. 3. Metoda de predare a învăţământului religios. 4. Practica religioasă. Ar fi de dorit să ia cât mai mulţi preoţi parte la acest congres, pentru a dovedi că biserica noastră este vie şi activă şi îşi cunoaşte menirea.

Alianţa universală a uniunilor tinerilor creştini. — D-l *Paul des Gouttes,* preşedintele comitetului universal al „Asociaţiei tinerilor creştini", publică în „Revue de Genève" No. 40, Oct. 1923, pag. 507—523 un raport asupra activităţii acestei folositoare asociaţii. Asociaţia s'a întemeiat în spirit universal (după încercările dela 1835) la 1855 cu scopul de a strânge într'o comunitate sufletească toţi tinerii dornici de a trăi în conformitate cu principiile creştine. Inainte de războiu această asociaţie, al cărei comitet executiv lucrează la Geneva, a făcut o vie propagandă prin revista sa („Le Messager" la început, „La Sphère" mai târziu), prin conferinţe, prin corespondenţe cu diferite ţări, prin colecte şi prin opera umanitară în America de Nord, unde scoteau pe emigranţi din ghiarăle exploatatorilor neomenoşi. In cursul războiului mondial tinerii creştini aparţinând acestei asociaţii, au îndeplinit o foarte utilă operă socială. Au creat biblioteci, case de recreare pentru soldaţi prisonieri, chiar şi pentru soldaţii mobilizaţi din ţările neutre. Numai comitetul general din Geneva a trimis, în serviciul prisonierilor, 65.936 scrisori în 32 ţări, 24.800 pachete, 1,089.853 exemplare din revista „Messager du prisonnier de guerre" ; au împărţit 876.307 cărţi şi imprimate, au trimis de 768 ori bani ; au trimis 7496 colete cu alimente şi îmbrăcăminte şi au mijlocit în 24.645 de cazuri în 17 ţări cercetările cu privire la cei dispăruţi. Cel mai mare ajutor şi cu bani şi cu oameni l-a dat America de Nord. Opera acestor tineri a fost tot atât de folositoare ca şi a Crucei Roşii. După războiu asociaţia a început a ţinea iarăşi conferinţe universale şi a reveni la scopul principal, designat de fondatori : cel religios. In războiu opera religioasă îndeplinind-o preoţii, tinerii din asociaţie îndeplineau un rol social mai mult şi intelectual. Acum încep a întări iarăşi spiritul religios. La 1 Ianuarie 1923 Alianţa universală a uniunilor tinerilor creştini avea 9118 uniuni (asociaţii), 1,883.915 membri ; 7,499 secretari. Uniunile posedau 2050 clădiri în valoare de 877.159.000 franci aur.

Elementul religios în poezia populară iugoslavă. — Prof. *K. Goetz* publică în „Internationale kirchliche Zeitschrift" Berna, anul XI, 1921 la pag. 171—185 o interesantă schiţă despre rolul elementului religios în poezia populară a Sârbilor şi Croaţilor. Sentimentul religios apare ca sentiment pur uman, dar apare împreună cu sentimentul naţional, şi ca element de opoziţie faţă de Turci. Rolul cel mai important în aceste poezii lirice (cele pur religioase sunt lăsate la o parte) îl are Dumnezeu. Dumnezeu, care apare şi ca „vărsător de sânge", adecă cel ce dă moartea (fiind moartea, afară de cea de pe câmpul de luptă, o nenorocire), este protectorul celor ce se iubesc, dela D-zeu vine binele şi răul.

Rugăciunea către D-zeu este un lucru foarte însemnat: ucigaşul stă smerit la o parte şi aşteaptă până îşi termină victima rugăciunea! Dela D-zeu sunt toate, şi ciuma este „ciuma lui Dumnezeu“. Un deosebit rol are divinitatea în sudalme („D-zeu să te bată“, „D-zeu să nu te cunoască“ etc.). D-zeu ia şi parte activă, vorbind, ca îm poezia unde soarele i se plânge de fata care se laudă că este mai frumoasă decât soarele, luna şi stelele. Dela Slavii islamiţi s'a împrumutat ideia fatalismului care este ceva deosebit faţă cu ursitele noastre. Norocul şi nenorocul au deasemenea bază religioasă. Norocul în formă de bărbat îl dă Dumnezeu, căci cel mai mare noroc pentru o fată este să se mărite şi să aibă copii. Şi păcatul are în general colorit religios, b. o. minciuna, calomnia, căsătoria silită sau vinderea mamei în sclăvie (urmele stăpânirii turceşti!). Ceeace este ruşine în faţa oamenilor este păcat înaintea lui Dumnezeu. Pedeapsa pentru păcatele grele este a nu putea muri. Calomniatoarea nu poate muri până nu o iartă cea calomniată din mormânt. (Goetz interpetează însă, probabil greşit, noţiunea de „tată din păcat“, „fiu din păcat“ ca derivând din bogomilismul gnostic maniheic). In poezia populară sârbă se resimte şi influenţa Sfintei Scripturi. Cei doisprezece viteji ne aduc aminte de numărul apostolilor; flăcăul aruncat de sultan în trei focuri ne aminteşte de cei trei coconi din cuptorul de foc la profetul Daniil etc. Raiul şi iadul sunt răsplata şi pedeapsa pentru fapte bune şi rele. De altfel motivele religioase în poezia poporului la lugoslavi nu sunt egale: se resimte o influenţă ortodoxă (la Sârbi) una romano-catolică (la Croaţi şi Sloveni), alta islamită (la Sârbii turciţi). In poeziile influenţate de ortodoxism au un deosebit rol sfinţii Nicolae, Luca şi sf. Gheorghe, în celelalte sf. Petru. De altfel, adesea ideile religioase se amestecă cu supertiţii şi rămăşiţe din păgânism: jertfa omenească la zidirea oraşului Scutari (ca la Curtea de Argeş, ceeace aminteşte şi Goetz), sau credinţa că Duminica, fiind zi de odihnă, nu duc nici sfinţii Nicolae şi Ilie sufletile celor răposaţi cu vaporul dincolo în cealaltă lume. Ceva specific iugoslav este autagonismul religios între creştinism şi mohamedanism.

Răspândirea catolicismului prin cultură. In numărul din urmă al „Candelei“ din 1923 am amintit şi de nişte articole ale d-lui A. Baumstark cu privire la rolul Germanilor romano-catolici în Orient. (*A. Baumstark*, Der christliche Orient und die Katholiken deutscher Zunge în „Historisch-politische Blätter“ anul 1918 pag. 141 — 153; 225 — 236 şi 298 — 310). Acest studiu scris într'o vreme, când autorul nu se aştepta la dezastrul Germaniei, este deosebit de important, căci, făcând abstracţie de întroducerea dictată de psihoza de războiu, este scris demn şi foarte serios. In câteva însemnări de cronică firește nu poţi stărui decât puţin asupra lui; aş îndemna însă pe toţi, cari au prilejul, să-l cetească. D-l Anton Baumstark, unul dintre

cei mai bine pregătiţi orientalişti germani, directorul revistei ştiinţifice „Oriens Christianus“, care poate sta alături de marea şi cunoscuta „Revue de l'Orient chrétien“, cunoscut şi prin studiile sale asupra literaturilor din Orientul creştin pune problema romano-catolicismului german în legătură cu „misiunea“ în Orient *la creştini* ca o problemă eminamente culturală. Autorul arată, la început, cât de înrădăcinată era simpatia creştinilor din Orient şi în special din imperiul otoman faţă de Francezi şi Italieni; preoţi romano-catolici au binecuvântut tricolorul francez. Această simpatie nu se poate explica, evident, numai prin solicitudinea pe care au arătat-o popoarele în luptă cu Germania pentru Armenii, măcelăriţi de Turci, ci prin vechia şi îndelungata operă de cultură pe care au îndeplinit-o Francezii şi Italienii în Orient. Din paralela pe care o face Baumstark între opera de propagandă culturală romano-catolică a Francezilor şi a Italienilor şi între cea întreprinsă de Germani se vede deosebirea fundamentală intre aceste două direcţii. Francezii şi Italienii, dar mai ales cei dintâiu, au îndeplenit o operă culturală de secole dearândul: şcoale de fete şi băieţi, internate, institute de binefacere, seminarii cu menirea de a răspândi romano-catolicismul, şcoale, unde se face exegeza Sf. Scripturi, opere misionare în stil larg până la Universitatea romano-catolică din Beirut. Această operă de propagandă a fost pornită de acasă, din Franţa, şi se sprijinea pe un bogat fond ştiinţific. Studiile orientale franceze, mai ales studiile de bizantinologie, au uşurat propaganda franceză în Orient. L. Courajod, cu mult înainte de Strzygowski dela Viena, a atras luarea aminte a învăţaţilor (în lecţiunile sale de istorie a artelor ţinute la „Ecole du Louvre“ în Paris) asupra greşelei fundamentale de a aşeza Roma în centrul concepţiei despre originea artei medievale; dânsul este acela care a stăruit asupra originei orientale a artelor bisericeşti. „Istoria artei bizantine“ a lui Ch. Diehl (1910) a fost apoi cea dintâiu istorie de ensemblu, unde i s'a dat Orientului locul ce i se cuvine.

Diferitele publicaţii splendide franceze, de ştiinţă şi artă, privitoare la Bizanţ şi la Siria, i-au dat propagandei franceze în Răsărit prestigiul necesar. „Revue de l'Orient Chrétien,“ revistă ce apare dela 1895 în Paris, „Echos d'Orient“ revistă publicată de Asumpţionişti în Constantinopole, „Revue Biblique Internationale“ a Dominicanilor din Ierusalim, operile ştiinţifice şi de popularizare din editurile parisiene Picard, Bloud şi Lecoffre, „Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium,“ început la Louvain şi Washington, toate acestea au făcut din Franţa ţara conducătoare în chestiuni de propagandă în Răsăritul apropiat. Unde mai pui, că Francezii şi Italienii s'au condus de bunul simţ, care aşa de adesea îi lipseşte Germanului, care e mai catolic decât papa şi paradează cu dispreţul său faţă de biserica orientală, dispreţ adesea dublat de o totală necunoaştere a împrejurărilor.

In speranţa, că puterile centrale vor învinge şi romano-catolicii germani vor fi deci chemaţi să continue opera, inaugurată de Francezi şi Italieni, d-l Baumstark schiţează un program de acţiune. Pe lângă revista „Oriens Christianus“ (care a fost prea puţin sprijinită de cercurile romano-catolice din Germania şi Austria) ar trebui ziarele şi celelalte reviste să-şi deschidă coloanele pentru discutarea problemelor orientale, ar trebui să se popularizeze aceste probleme, să se caute a se arăta ce este bun în biserica ce ar urma să fie „cucerită,“ lăsându-se la o parte veşnicile sfidări la adresa creştinilor din Răsărit. O colecţiune de broşuri despre arta creştină din Răsărit, scrisă de specialişti, apoi popularizarea liturgiilor orientale, care sunt de o „măreţie particulară“ (eigentümliche Grossartigkeit); ocuparea mai intensivă cu toate bisericele orientale la Universităţile din Germania şi Austria, publicaţii ştiinţifice şi de propagandă, iată mijloacele propuse de eminentul orientalist. Paralel cu aceste propuneri ale lui Baumstark sau anterior lor s'a înfiinţat la Roma, sub directa supraveghere a papei, Congregaţia bisericilor orientale, anexându-i-se un institut oriental, pentrn a face propagandă cu ajutorul culturii. Prevederile lui Baumstark nu s'au realizat. Interesant rămâne însă planul său, care este planul unui savant, şi nu al unui bărbat politic. I se dă iarăşi culturii cuvenita însemnătate în opera de propagandă. Orice biserică este liberă să-şi propovăduiască învăţătura ei, cum va afla de bine, dar noi să nu pierdem niciodată din vedere că în faţa noastră avem un întreg plan de luptă, bine chibzuit, de a cuceri Orientul pe seama romano-catolicismului cu ajutorul ştiinţei. Răspunsul nostru nu poate fi decât o întărire necontenită a culturii noastre, un sprijin neprecupeţit pentru opera de răspândire a acestei culturi. Şi acest sprijin suntem datori să-l dăm cu toţii, dacă vrem să ne îndeplinim rostul nostru la noi acasă.

Orgoliu şi cucerire. — Broşura d-lui Felix *Haase*, Weltkrieg und orientalische Kirchen, Breslau 1915 (23 pag.) are dela început până la sfârşit caracterul unei broşuri de război germane: cuvinte tari la adresa bisericilor ortodoxe, mai ales a celei ruseşti, dispreţ, unilateralitate, lipsă de critică faţă de toate declaraţiile, smulse de la atâţi cetăţeni austro-ungari b. o., optimist incorigibil în legătură cu biruinţa mult aşteptată a Germaniei, atenţiune foarte binevoitoare faţă de Turcia islamită (aliatul). Din întreagă broşura sunt preţioase unele date cu privire la concordate sau însemnări statistice. Broşura îşi are însă valoarea ei pentru cunoaşterea tendinţelor germane, cari nn se mai ascundeau, într'o vreme când Germanii ţineau orice precauţie de lucru de prisos.

Profesorul de istorie bisericească dela Universitatea din Würzburg *Sebastian Merkle* a publicat şi dânsul în revista literară a romano-catolicismului german „*Hochland*“ (XIII, 1915/1916, pag. 186—203: Die griechisch-orthodoxe Kirche in Russland und am Balkan) o conferinţă despre bise-

rica ortodoxă. Războiul a influenţat, fireşte, şi pe acest savant german; se vede mai bine lucrul acesta, comparând partea întâia de întroducere istorică cu partea a doua, unde se ocupă de actualitatea ortodoxismului. Istoricul pe scurt este destul de bine prins, aşa cum o poarte face un romano-catolic care n'are largeţa de spirit a lui Baumstark; caracterul naţional al bisericilor ortodoxe este o „boală bizantină", uitând însă autorul să ne spuie cum se numeşte şovinismul intolerant al Ungurilor sau Germanilor romano-catolici. In treacăt aminteşte şi de „descrierea sarcastică" cu privire la Bizanţ a episcopului Liutprand din Cremona (968), uitând a spune că unul din motivele supărării acestui episcop interesant era şi faptul că fusese prins, de funcţionarii vamali ai împăratului, asupra unei contrabande de stofe scumpe, al căror export din imperiul bizantin era oprit. In ce priveşte partea a doua, d-l Merkle se ocupă mai mult de biserica rusă ca fiind cea mai importantă şi Ruşii, în 1915, cei mai temuţi duşmani ai Germaniei. Pe lângă caracterizări potrivite ca aceea a absolutei ostilităţi faţă de orice uniune cu catolicismul papist, începând dela Alexandru din Newschi din sec. al XIII-lea, multe păreri au fost dictate de interesele momentului sau au fost întunecate de un confesionalism prea îngust. Preotul rus, fiind sărac, trebuie să meargă la botez din casă în casă unde i se dă rachiu, şi astfel devine beţiv. Fiii de preot dau cel mai mare număr de nihilişti, materialişti şi necredincioşi; clerul este incult, biblioteci pe la mănăstiri nu există; instrucţie religioasă în şcoale aproape de loc („wie in der ganzen orthodoxen anatolischen Kirche"!!). Predică nu se face aproape de loc la oraşe, la sate chiar de loc etc. Liturgia, despre care vorbeşte Baumstark aşa de bine (vezi mai sus), d-lui S. Merkle nu-i poate impune; poporul nu ia parte la serviciul divin decât prin facerea crucii şi închinăciuni, încât îţi face împresia că nu eşti într'o biserică, ci într'o sală de gimnastică. Această comparaţie, împrumutată dela W. Rothes, este în gura unui preot-profesor romano-catolic cu atât mai stranie, cu cât este doar cunoscut că îngenunchierile sunt un lucru atât de obicinuit în biserica romano-catolică. O teologie morală în biserica ortodoxă nu există dela Sf. Ioan din Damasc încoace; a picta sf. Treime este oprit, etc. etc. Broşura d-lui profesor universitar S. Merkle este simptomatică: e răspândirea vechilor prejudecăţi asupra bisericii ortodoxe, subţiate puţin prin prisma savantismului de catedră. Căci nici d-l S. Merkle nu neagă profunda religiositate a popoarelor ortodoxe, dar renunţă de a o explica, ceeace iar fi şi atât de greu după părerile emise.

Un profesor universitar a redat cel puţin într'un ton mai liniştit şi mai demn, cu puţine retuşări, părerea obicinuită în occident despre biserica rusească. Altă broşură scrisă de un nespecialist este însă cu mult mai caracteristică pentru psihoza, ce-i apucase pe Germani, şi tot atât de semnificativă pentru tendinţele de cucerire papistă. Este broşura

sau mai bine zis cartea d-lui *Fr. Meffert, Das zarische Russland und die katolische Kirche.* M. Gladbach 1918, 207 pag. Subtitlul: Eine apologetische Studie. Deci istorie apologetică! Un lucru nou! Dar de fapt părerile şi metoda sunt foarte vechi: se adună din toţi autorii posibili şi imposibili citate, se frizează şi se ciuntesc, se scot din context, se aşează într'o anumită legătură cu scopul de a arăta duşmănia creştinismului bizantin, perpetuat prin cel rusesc, faţă de Roma papală. Totul ce este în biserica rusească e sumbru, întunecat şi putred. Şi toate relele acestea se explică numai prin duşmănia contra papei. Rutenii cari s'au unit cu Roma se bucură de deosebita simpatie şi consideraţie a autorului, cari îl fac pe acesta să retacă faptul că Rutenii uniţi din Galiţia au primit pe Ruşi ca salvatori în războiul mondial. Din incultura şi întunecimea ortodoxă nu există decât o scăpare: recunoaşterea papalităţii. Este păcat de atâta cerneală cheltuită; căci numărul citatelor sunt leghion; dar cum nu pot fi întrebuinţate decât cu o foarte severă critică; deci de specialişti, nu sunt nici folositoare, căci specialistul va prefera cărţile serioare. Insăşi revista „Oriens Christianus“ a criticat cartea lui Meffert ca având o tendinţă ce-i scade valoarea („eine ihrem historischen Werte abträgige Tendenz“ 1920 pg. 177). Numai autorul ei era foarte optimist; îl cuprinse cumva şi darul profeţiei, căci la finea cărţii publică următoarele: „Aceia cari voiau să-i închidă Romei (papale) pentru totdeauna porţile spre Orient, trebuie să vadă cum un stat balcanic (Bulgaria!) s'a liberat din sclăvia rusească, cautând legături culturale cu Apusul şi legături bisericeşti cu Roma! Prin prăbuşirea Anti-Romei ruseşti se deschide pentru Roma catolică porţile spre Orient. Istoricul bisericesc înregistrează o epocă nouă în istoria bisericească a Orientului“. Numai cât acest istoric bisericesc improvizat s'a cam grăbit cu socotelile!

R. Cândea.

NECROLOG.

In lunile din urmă arhidieceza Bucovinei a avut pierderi simţitoare prin decedarea mai multor preoţi. Unii au murit, dupăce au ajuns o vârsta frumoasă ca părintele E. Palievici sau părintele St. Pavel, ambii vrednici şi muncitori slujitori ai Domnului, alţii, ca păr. I. Berlineanu, într'o vârstă când mai putea aduce bune foloase bisericii prin energia şi vârsta lor; iarăşi alţii au fost răpiţi de moarte cu mult mai curând, au fost doborâţi de soartă fără să fi putut ajunge a da totul de ce erau capabili, lăsând după sine şi copii neîngrijiţi ca părinţii Dr. C. Breabăn şi P. Străinul.

Dr. C. Breabăn care a răposat în 23 Noembrie 1923, abia trecuse vârsta de 50 ani, fiind născut la 1879. După studiile sale teologice, luând şi doctoratul în teologie, a fost subprefect la seminar (1898), apoi cooperator la Volovăţ (hir. 1904); apoi la

Milişăuţi, mai apoi la Pătrăuţii de jos p. S. şi din 1912 expozit la Fundul Sadovei, unde şi-a şi încheiat viaţa laborioasă, şi plină de suferinţi.

Păr. Ilie Berlineanu, născut la 1864, a murit în 10 Decemvrie 1923. Intrând în anul 1893 în şirul slujitorilor la altarul Domnului, a fost cooperator la Frătăuţii noi, apoi la Rădăuţi mai multă vreme şi acum în urmă paroh în fruntaşa şi cea mai românească comună Horodnicul de jos. A fost un preot care şi după ce a ajuns paroh nu şi-a uitat de cooperatori.

In 28 Decemvrie 1923 trece la cele eterne părintele **Ştefan Pavel,** un harnic şi vrednic preot, care muncia liniştit în cariera pe care şi-o alesese. Născut în 1855, este hirotonisit în anul 1883 şi ajunge cu un an mai târziu expozit parohial la Negrileasa. In 1886 e mutat la Voroneţ; în 1890 ajunge la Fundul Sadovei, încheiându-şi apoi cariera şi misiunea de îndrumător de suflete la Arbore, unde a şi murit.

La 14 Februarie 1924 moare unul dintre cei mai în vârstă preoţi ai Bucovinei: părintele **Emanuil Palievici.** Dânsul s'a născut la 1836; în 1863 este hirotonisit. După serviciul ca cooperator la Mahala este numit (1865) administrator parohial la Bobeşti, în 1869 trece la Ropcea, unde ajunge în 1873 paroh. In viaţa-i lungă a fost martor la toate evenimentele mari din biserica noastră în secolul al XIX-lea.

Cel mai tânăr dintre cei ce au plecat într'o lume mai bună este părinţele **Petru Străinul,** care a murit în 19 Februarie 1924. Născut în 1879, n'a ajuns nici vârsta de 50 de ani şi n'a avut norocul nici să-şi aşeze copiii. Hirotonisit în 1907, este dintâiu expozit parohial la Cereşenca, apoi ajunge la 1912 paroh în Ţureni unde a păstorit cu credinţă cu toată boala care-l păştea de mult.

Vrednicilor slujitori la altarul Domnului să le fie amintirea neştearşă şi memoria binecuvântată!

C.

Extras din procesele verbale ale şedinţelor consistoriale din Cernăuţi.

S'a hotărît publicarea concursului pentru aşezarea parohiei vacante *Vijniţa.*

S'au făcut propuneri pentru ocuparea parohiilor *Horecea* şi *Vatra Dornei.*

Numiri: George Roşu ca expozit par. la Botuşăniţa; *George Belei* ca expozit par. la Cacica; *Carol C. Tomescu* ca administrator la Petriceni; *Ioan Ţurcan* ca cooperator la Boian (cu titlul de coop. la Cadobeşti); *Edoxiu Antonovici* ca cooperator la Jucica nouă (cu titlul de coop. Mitocul Dragomirnei); *Vasile Storoşciuc* că administrator la Trestiana.

Decretări: George Nicolaescu ca paroh la Părhăuţi; *Vladimir Timinschi* ca paroh la Răstoace; *Alexie Sopiuc* ca paroh la Plosca; *Leon Penteleiciuc* ca paroh la Bălcăuţi.

Numiri de cantori: Constantin

Grosu cantor provizor la Cuciurmare parohia sf. Dimitrie; *Alexandru Cozub* reactivat în calitate de cantor definitiv la Cârlibaba; *Vasile Grădinar* cantor provizor la Poiana Negri.

Concedii: Parohului *Constantin Şesan,* până la 1 Martie; Vicarului mânăstirei Sucevița *Vasile V. Hacman* până la 1 Mai.

S'a dat permisiunea de a competa la parohia Moldova administratorului par. *Mihail Siniavschi,* fără să aibă timpul de păstorie recerut. — S'a cerut rezervarea lotului sesial pentru cooperatura din *Hliniţa* şi *Grăniceşti.*

S'au votat 100 m^3 lemn de construcţie cu reducere de 50% din preţul tarifar pentru clădirea şcoalei primare din *Zviniace.* — Societatea „*Crucea*“ a trimis cele 3 *clopote* comandate pentru biserica catedrală din Cernăuţi. — S'a votat o *subvenţie*: de 10.000 Lei pentru repararea casei parohiale din *Clivodin;* de 20.000 Lei pentru finalizarea capelei de pe cimitirul de la *Mănăstireşte;* de 20.000 Lei pentru repararea bisericei din *Suceveni.*

S'a alcătuit şi votat un *memoriu* către M. S. Regele relativ la exproprierea pădurilor fondului bisericesc.

S'a îndrumat alegerea *epitropiei* la biserica sf. Paraschiva din Cernăuţi. **S.**

Bibliografie

Cărţi

Sebastian Merkle, Die orthodoxe Kirche in Russland und am Balkan. (Hochland, 1915/16 München, 2 Heft. pag. 186—203).

Franz Meffert, Das zarische Russland und die katholische Kirche. Eine apologetische Studie. 207 pag. M. Gladbach 1918.

P. Batiffol, L'église naissante et le catholicisme. Neuv. éd. Paris, V. Lecoffre 1922. 520 pag.

Erich Beck, Die russische Kirche. Ihre Geschichte, Lehre und Liturgie. „Unitas“ 1922. Bühl i. Baden. 112 pag.

R. Mladenovitch, Über den historischen Ursprung der südslavischen Staatsidee. Dis. Novisad 1922. Hirschenhauser und Pilisser. 69 pag.

Iordan A. Ilici, Die Bogomilen, Dis. Sr. Karlovici, 1923. Serbische Klosterdruckerei. 91 pag.

Iordan P. Ilici, Die Völkerbildung der südlichen Slaven. Dis. 1923. Bern. Stämpfli u. Cie. 84 pag.

Friedrich Heiler, Der Katholizismus. Seine Idee und seine Erscheinung. München 1923. Ernst Reinhard. 704 pag.

Situaţia juridică a Bisericii Basarabene şi a averilor aşa zise Eparhiale din Basarabia, pe baza legilor în vigoare. 42 pag. Chişinău 1924. Tip. Eparhială.

Reviste

„*Adevărul bisericesc*“, Anul VI (XVI) No. 3—4 Noembrie-Decembrie 1923. Piteşti.

„*Legea Românească*“ No. 51 şi 52 din 1923; 3 şi 4 din 1924. Oradea Mare.

„*Biserica şi Şcoala*“ No. 2, 1924. Arad.

„*Păstorul*“, Curierul Arhiepiscopiei ortodoxe române din Bucureşti. Anul I, No. 2 şi 3, 15 Ianuarie şi 1 Februarie 1924. Bucureşti.

„*Revista Teologică*“, Anul XIV. No. 1 Ianuarie 1924 Sibiiu.

„*Glasul Bisericii*“, Foaie parohială a bisericii „Sf. Paraschiva“ din Brăila. Anul I. N. 11. Ianuarie 1924. Brăila.

„*Junimea Literară*“, Anul XII, No. 12. Decemvrie 1924. Cernăuţi.

„*Cultura creştină*“, Anul XIII. No. 1 şi No. 2 Ianuarie şi Februarie 1924. Blaj.

Redacţionale

Din cauza scumpetei excesive a tiparului şi a hârtiei revista va apărea deocamdată tot la două luni în număr dublu. In schimb abonamentul rămâne acelaş, neurcat. Apelăm la vechii şi credincioşii noştri abonaţi să ne trimită costul abonamentului de cu bună vreme.

Dela administraţie

La administraţia noastră se află de vânzare ani *completi* din „*Candela*“, începând cu anul 1884. Un an costă 60 Lei; numere singulare din colecţiile incomplete costă câte 5 Lei.

30609

ANUL XXXV MARTIE—APRILIE 1924 No. 3—4

CANDELA

REVISTĂ TEOLOGICĂ ŞI BISERICEASCĂ

Biblia şi ştiinţa naturală.

(După Biblische Zeitfragen)

Note introductive.

Asupra raportului ştiinţei naturale faţă de Biblia în timpul vechiu şi nou s'a scris deja aşa de mult, încât multora s'ar putea părea ca ceva superfluu, de a mai discuta chestiunea aceasta. Intr'adevăr, lucruri noui cu greu de s'ar mai putea adăoga. Aceasta nici nu e scopul studiului următor. Dară de a revărsa mai multă lumină în chestia aceasta, cred că n'ar fi cu totul de prisos.

Pentru o lămurire mai bună a chestiunei, ar fi potrivit de a începe cu unele observări istorice. Lupte violente s'au dat deja din cauza autorităţii Bibliei în chestii privitoare la ştiinţele naturale. Uneori aceste au micşorat iuţeala pătrunderei de cunoştinţi noui. Aceasta n'a fost o nenorocire pentru ştiinţă. Tot ce e nou prin luptă trebuie să-şi câştige dreptul de existenţă. Mai puţin favorabile au fost luptele aceste pentru autoritatea Bibliei şi a religiunii. Dacă Alexandru de Humboldt cu afirmarea sa că ştiinţa despre formaţiunea pământului numai cu încetul s'a putut emancipa de influenţele semitice, şi Huxley cu observarea sa că mersul triumfal al ştiinţei naturale trece peste cadavrele teologilor, ar avea numai o aparenţă de îndreptăţire, prin aceasta de buna samă se face mare pagubă conştiinţei religioase. In orice caz e de dorit ca astfel de lupte între Biblie şi ştiinţa naturală, care în fine se termină cu învingerea celei din urmă, să nu se deie mai mult. O atare luptă a fost cearta

cunoscută a lui Galilei. O asemenea luptă s'a dat o sută de ani în urmă, dar fără intervenţia autorităţii bisericeşti.

Francezul Cuvier şi aderenţii săi învăţară că în evoluţiunea pământului din când în când se iviră enorme catastrofe în cari s'ar fi nimicit tot ce exista. Prin o creaţiune repetată pe ruinele universului nimicit de fiecare dată s'ar fi format unul nou.

Englezul Lyell combătu această teorie de catastrofe şi presupuse o evoluţiune continuă, în mici intervale şi cu catastrofe mai mici; dară aceste erau de o însemnare secundară.

Aderenţii teoriei de catastrofe ignorară faptele cele mai notorii ale geologiei sau li atribuiră altă însemnare ca provocându-se la Biblie să dovedească îndreptăţirea ipotezei vechi. In opera creării universului în şase zile şi în diluviu ar fi dovezile pentru atari catastrofe. Prin aceasta în ciuda faptelor geologice concepţia lui Cuvier se consideră ca adeverită. Insă această învingere se privia maică ca o învingere a ştiinţei naturale asupra Bibliei. In opere de ştiinţe naturale încă astăzi se pot observa urmele acelei emoţiuni şi în parte şi bucuria răutăcioasă asupra înfrângerii acelora care pentru ipotezele lor ştiinţifice s'au bazat pe Biblie.

O asemenea ceartă s'a întâmplat ceva mai târziu în chestia teoriei de descendenţă. Şi aice se credea că cu autoritatea Bibliei trebuie combătută concepţia nouă care se'nţelege de sine trebuie să-şi câştige prin luptă dreptul său de existenţă. Iarăşi în detrimentul Bibliei. Astăzi teoria de descendenţă în genere rămase învingătoare. Când mai în urmă s'a făcut încercarea şi această ipoteză a o afla în raportul biblic al creaţiunii, cu aceasta de bună samă nu se foloseşte autorităţii Sfintei Scripturi. Şi această schimbare în explicarea textului biblic conform stării de fiecare dată a ştiinţei naturale nu contribuie pentru mărirea autorităţii teologiei. Dacă în chestii de ştiinţe naturale Biblia astăzi se explică într'un fel şi mâne în altfel, dacă această explicare se face nu pe baza textului, ci evident cu privire la starea schimbată a altei ştiinţe, de ce să nu fie aceasta admis şi în alte

chestii? Pe lângă aceasta trebuie de observat că o atare explicare e forţată dacă trebuie să afirme aceea ce se doreşte. Pentru a induce numai un exemplu, câte explicări s'au făcut la cuvintele de tot clare ale operei de creare a zilei a patra: Dumnezeu a creat soarele, luna şi stelele. E posibil a se pronunţa mai limpede de cum o face Biblia în locul acesta?

„Die Naturwissenschaft und ebenso eine gesunde philologisch-historische Profankritik kann nur lächeln über dieses hilflose Sichdrehen und Sichwenden, über alle Nottüren und Ausflüchte der Verlegenheit, die man erfunden hat, um unliebsamen Konsequenzen aus dem Wege zu gehen. Es ist darum allerhöchste Zeit, daß sich unsere Erklärung des Schöpfungsberichtes allgemein wieder auf die Prinzipien der Glaubenswissenschaft und die allgemeinen hermeneutischen Grundsätze besinnt, von allen opportunistischen Anwandlungen sich emanzipierend“ [1]).

Peters a exprimat cuvintele aceste cu privire la explicarea raportului de creaţiune, însă ele privesc în genere şi celelalte chestii privitoare la ştiinţa naturală care se discută în Biblie. De bună samă că e nedemn ca la explicarea textelor biblice teologia să depindă de ştiinţa naturală şi că ipotezele, care timp îndelungat ţinând seama de Biblie le-a combătut, în fine să le considere în acordul cel mai perfect cu dânsa.

Insă ascultând de sfatul lui Peters, adică a considera cuvântul biblic aşa cum este, şi a-l explica numai după legile limbii, fără privire la ceea ce s'ar putea obiecţiona din punctul de vedere al ştiinţei naturale, oare atunce nu există o contradicţie evidentă între Biblie şi rezultatele scrutărei? Şi admiţând aceasta, cum remâne atunce cu veracitatea şi lipsa de eroare a Sfintei Scripturi? Pentru a răspunde la aceste întrebări, mai înainte de

[1]) Ştiinţa naturală precum şi o sănătoasă critică profană filologic-istorică poate numai să zâmbească de aceasta răstălnăire neputincioasă, de toate expedientele şi pretextele încurcăturei care s'au iscodit spre a se feri de consecvenţe neplăcute. De aceea nu e timp de pierdut ca explicarea raportului de creaţiune să-şi aducă aminte de principiile ştiinţei credinţei şi de principiile ermeneutice generale, emancipându-se de toate veleităţile oportuniste (Peters, Glauben und Wissen im biblischen Schöpfungsbericht, Paderborn 1907, p. 14.

toate trebuie să avem o noţiune lămurită despre inspiraţiune prin care se cere şi se motivează lipsa de eroare a Sfintei Scripturi.

I.

Inspiraţiunea.

Biblia este o colecţiune de cărţi care ce-i drept este scrisă de oameni, dară care la compunerea ei a fost aşa de mult înfluenţată de spiritul lui Dumnezeu încât se înseamnă ca cuvântul lui Dumnezeu rostit către oameni. Această înrâurire unică în felul său a lui Dumnezeu asupra autorului scrierilor sfinte se numeşte inspiraţiune.

Nu se poate dovedi numai cu motive bazate pe raţiune că s'a întâmplat o atare înrâurire. Cu toate aceste din cuprinsul sublim al scrierilor acestora se pot scoate motive foarte importante care indică o atare înrâurire cu o claritate aşa de mare încât fiecare, care nu cu intenţie închide ochii săi, poate să o vadă aceasta. In mod clar şi energic o afirmă aceasta Schell prin cuvintele: „Der Glaube an die Göttlichkeit der Offenbarung, die im Alten und Neuen Bunde an Israel und die Menschheit herangetreten ist, gründet diese Überzeugung von Anfang an auf die Vorzüge, durch welche sich diese Offenbarung ihrem Inhalt nach als göttliche Weisheit, ihrer Wirksamkeit nach als göttliche Kraft erwies. Dazu kam die übernatürliche Autorität, mit der diese Offenbarung jeder Generation gegenübertritt“ [1]). Dovedirei acestor idei din scrierile sfinte este dedicată o mare parte a operei amintite.

Dacă însă raţiunea din sine nu e în stare a dovedi o atare influenţă internă spirituală, care spiritul lui Dumnezeu a exercitat-o asupra autorilor, apoi cu cea mai

[1]) „Credinţa în dumnezeitatea revelaţiunii, la care în Testamentul vechiu şi cel Nou s'au făcut părtaşi Israel şi omenimea, din capul locului o întemeiază această convincţiune pe superioritatea prin care revelaţiunea aceasta după cuprinsul ei s'a dovedit ca înţelepciune dumnezeească, după efectul ei ca putere dumnezească. Pe lângă aceasta surveni autoritatea supranaturală, cu care aceasta revelaţiune se manifestă faţă de fiecare generaţiune“. Schell, Iahwe und Christus, Paderborn 1901, p. 1.

mare certitudine suntem informaţi în alt mod, anume prin revelaţiunea însaş, că a avut loc o atare influenţă.

Ca dovadă e suficient a induce două locuri. Paul admoniează pe învăţăcelui său Timoteu: „Iar tu remăi în cele ce te-ai învăţat, şi despre cari te-ai încredinţat, ştiind de la cine te-ai învăţat; Şi că din copilărie ştii sfintele scripturi, cari pot să te înţelepţească spre mântuire prin credinţa cea în Hristos Isus. Toată scriptura este însuflată de Dumnezeu, şi de folos spre învăţătură, spre mustrare, spre îndreptare, spre conducere cea întru dreptate; Ca omul lui Dumnezeu să fie deplin, pregătit spre tot lucrul bun“ (II Tim. 3, 14—17). Acest loc se induce aşa de amănunţit pentrucă exprimă aşa de lămurit scopul scrierilor inspirate, instrucţiunea religioasă, şi tocmai aceasta trebuie a nu pierde din vedere la cercetarea chestiilor privitoare la ştiinţa profană ce cuprinde Biblia. Petru scrie: Nici o profeţie s'a făcut cândva prin voia oamenilor, ci purtaţi de Spiritul Sfânt au vorbit oamenii cei sfinţi ai lui Dumnezeu“ (II Petr. 1, 21). Scopul Bibliei este indicat foarte lămurit în locul următor: „Căci câte s'au scris mai nainte, s'au scris spre învăţătura noastră, ca prin răbdare şi mângâierea scripturelor să avem speranţă“ (Rom. 15, 4). Aceste şi alte dovezi pentru inspiraţiune, care se deduc din revelaţiune, sunt aşa de clare că convincţiunea despre realitatea ei în întreaga literatură creştină a timpului vechiu şi nou se exprimă ca adevăr absolut sigur. Aceasta inspiraţiune se extinde asupra tuturor scrierilor şi nu se poate restrânge numai la doctrinele credinţei şi ale moralei.

Nu aşa de uşor ca faptul inspiraţiunii se poate explica esenţa ei. Aice între teologii ortodocşi nu există unanimitate. Mai nainte de toate trebuie de observat că inspiraţiunea nu e identică cu revelaţiunea. Identificarea este o eroare ce se comite adese ori.

Noi ne putem închipui că un autor inspirat scrie numai astfel de lucruri care le cunoaşte prin studiu propriu sau din experienţă proprie. Din toate, câte ar scrie în modul acesta, nimică nu i s'ar fi revelat, şi cu toate aceste scrierea lui ar fi inspirată. După locurile

amintite din Biblie inspirațiunea mei vârtos ar consta mai întâiu din indemnul la scriere care purcede dela Dumnezeu, așa că autorul sfânt scrie la ordinul lui Dumnezeu, apoi însă și cu cooperarea lui Dumnezeu până la terminarea lucrării. In sensul acesta trebue de interpretat cuvântul „dictare" des intrebuințat de unii părinți. Ce e drept *dictare* înseamnă și a dicta în sensul nostru, dară are și însemnarea de a porunci, a autoriza. Dictatorul roman poseda plenitudinea puterii de guvernare. Dacă prin urmare se traduce că scrierile sfinte au fost dictate de spiritul sfânt precum aceasta se face adese, atunce aceasta ușor s'ar putea interpreta în sensul unei inspirațiuni verbale.

Ce e drept sunt și diferite locuri în literatura creștină veche din care s'ar putea deduce că părinții ar fi crezut în atare inspirațiune verbală, însă majoritatea covârșitoare a locurilor patristice ne învață că raportul între autorul unei cărți sfinte și între Spiritul lui Dumnezeu care l'a influențat nu s'a interpretat așa de mecanic ca și când autorul omenesc ar fi fost numai un scriitor simplu, ci s'a ținut sama și de originalitatea omenească. Câtva timp și în biserica romano-catolică s'a interpretat astfel esența inspirațiunii. Se pare că aceasta s'a făcut sub influența teologiei protestante care voia să recunoască numai autoritatea cuvântului dumnezeesc scris, după ce a respins autoritatea vie instituită de Hristos a magisterului bisericesc. După respingerea autorității vii, care în ori ce timp în cazuri controversate și îndoelnice în vigoarea iluminării dumnezeești poate să decidă și să lămurească, trebuia să urmrze alipirea de *litera* Bibliei. Din aceasta în mod natural rezultă și înterpretarea inspirațiunii ca un dictat literal față de autorul omenesc.

Aceste concepții astăzi sunt abandonate cu totul, la protestanți mai ales în sensul că din caracterul dumnezeesc nu rămâne nimică sau nu mult, la ortodocși și romano-catolici în acel sens că autoritatea dumnezeească a Bibliei este apărată cu totul, însă și autorilor omenești ai ei li se recunoaște indepența corespunzătoare.

La compunerea unei cărţi inspirate părţile de cooperare nu le putem determina astfel că o parte deşi cea mai mare se atribuie lui Dumnezeu şi cealaltă omului. Aice este permis a face o comparare cu cooperarea lui Dumnezeu şi cu libertatea omenească. O faptă bună, care se împlineşte sub influenţa graţiei lui Dumnezeu, după doctrina bisericii are de autor pe Dumnezeu şi pe om. Dela început până la fine ambii împreună împlinesc opera. Un om poate influenţa numai din afară asupra altui om, nu poate înrâuri asupra internului celuilalt şi conduce direct. Altfel este influenţa lui Dumnezeu asupra spiritului omului. „Gott wirkt immer *von innen* stärkend und weckend, wenn er *von oben* neue Objekte des Denkens und Strebens gewährt... Weil Gott *das Leben* ist, kann sein vermehrter Einfluß nicht erdrückend, sondern nur erhebend wirken: daher ist den Verfassern der hl. Schriften um der Inspiration willen in ihrer schriftstellerischen Tätigkeit nicht eine geringere Spontaneität, Konzeption zuzuerkennen, sondern eine größere — natürlich unbeschadet ihrer individuellen Anlage [1]).

Dumnezeu poate să înfluenţeze asupra internului omului şi să-l exciteze la o spontaneitate sporită, la întrebuinţarea cea mai intensă a voinţei şi putinţei ce zace în spiritul lui, şi cu toate aceste să-l conducă astfel ca el ceea şi numai ceea ce voeşte Dumnezeu, să conceapă în spiritul său, să fixeze în scris şi să exprime cu exactitate fără oareşicare erori.

Cooperarea graţiei dumnezeeşti şi a libertăţii omeneşti este un mare misteriu şi pentru teologii o problemă pe care de mai multe secole spiritul omenesc a încercat să o rezolve, dară n'a putut-o. Inspiraţiunea este aşişderea un mare misteriu. Ea nu se aprecieză pe deplin

[1]) „Dumnezeu totdeauna influenţează *din lăuntru* întărind şi deşteptând, dacă *din afară* oferă subiecte noui de cugetare şi năzuinţă. . Pentru că Dumnezeu este *viaţa*, influenţa sa potenţată nu poate să influenţeze în mod zdrobitor, ci numai înalţător: de aceea din cauza inspiraţiei, autorilor scrierilor sfinte în activitatea lor literară trebuie a li atribui nu o mai mică spontaneitate, iniţiativă, concepţiune, ci una mai mare — se'nţelege fără a şigni dispoziţiunea lor individuală". Schell, Dogmatik I Paderborn 1889, p. 101.

dacă ne o închipuim astfel că Dumnezeu a dictat şi omul a scris. Precum prin graţia sa Dumnezeu nu suspendă spontaneitatea omului ci o excită, aşa şi prin inspiraţiune în activitatea sa autorul sfânt nu e *suprimat* ci *înălţat* şi excitat. Tocmai aceasta este misteriul cel mare că Dumnezeu îl poate conduce pe om ca făptura sa astfel că acesta cu toată libertatea şi spontaneitatea sa spune aceea şi o expune astfel cum o doreşte Dumnezeu. Foarte frumos e exprimat raportul acesta în cuvântul citat mai sus „bărbaţi sfinţi au vorbit", însă nu numai din sine înşişi ci „purtaţi de spiritul sfânt". Din cele zise rezultă că esenţa inspiraţiunii nici decum nu trebuie să se cuprindă în comunicarea de idei şi revelaţiuni noui. Astfel de revelaţiuni în parte sunt unite cu inspiraţiunea, ba chiar ici cole intimpinăm şi cuvinte citate ale lui Dumnezeu, dară aceasta nu constituie esenţa inspiraţiunii.

Acuma se naşte întrebarea: se poate presupune o atare spontaneitate că concepţii proprii, inexacte în sine şi pentru sine care însă nu restrâng adevărul şi lipsa de erori a ideei biblice şi care ca copil al timpului său le-a avut în chestii profane autorul le-a putut întrebuinţa ca mijloc al expunerii celora despre ce Dumnezeu prin el a voit să ne înveţe, sau în virtutea veracităţii sale prin activitatea inspirantă Dumnezeu a trebuit să conducă expunerea ast el ca şi aceste chestii profane, care autorul nu voeşte să le afirme sau să le înveţe, *care deci nu constituiesc sensul Sfintei Scripturi,* să fie perfect exacte şi cu privire la exprimarea lor şi că depinde totul de aceea ca locurile aceste să explice corect ca ele să armoniezeze cu rezultatele ştiinţei naturale moderne? Mulţi teologi sunt de părerea că la întrebarea primă trebuie de răspuns afirmativ. Cu aceasta ar dispărea toate greutăţile ştiinţei naturale. Alţii din contra opinează că prin aceasta nici decum n'ar fi garantată lipsa de erori a Sfintei Scripturi cerută de noţiunea înspiraţiunii şi de magisterul bisericii. Astfel se pronunţă un aderent al direcţiei acesteia: „Es genügt, daß philosophische, naturwissenschaftliche, geschichtliche Wahrheiten nach Gottes

Ratschluß in Beziehung stehen zu den Wahrheiten, die er (Gott) um ihrer selbst wegen zu unserem Heile offenbaren will, damit sie in der heiligen Schrift Gegenstand der Belehrung werden und somit unter das fallen, was Gott durch den heiligen Schriftsteller uns wirklich sagen will und für dessen Irrtumslosigkeit er selbst einsteht[1])". In asemenea mod se pronunţă şi alţii.

In contra părerii acesteia însă trebue de relevat că nu *fiecare raport* al unei concepţii în chestii profane faţă de ceea, ce Dumnezeu voeşte să ni spună prin Biblie, ar putea justifica o atare concluziune. Raportul ar trebui să fie astfel că senzul şi valoarea cuvântului biblic depinde în oare care mod de exactitatea concepţiei profane. Dacă b. o. un autor biblic expune ideile argumentului cosmologic sau teleologic pentru existenţa lui Dumnezeu, apoi aceste le poate expune şi din punctul de vedere ale unei concepţii neperfecte şi în parte ne exacte a naturei. Argumentul pentru existenţa lui Dumnezeu dedus din existenţa, mărimea şi construcţiunea admirabilă a universului este exact şi eficace şi atunce dacă universul este altfel şi mai minunat decum după punctul de vedere al cunoştinţei naturale din acel timp şi-a făcut părerea autorul. Toţi teologii ortodocşi sunt de acord că şi în concepţii pur naturale pe care ar voi să le profeseze sau dacă aceste stau în atare legătură cu cele ce voeşte să ni spună autorul, încât adevărul ideei sale depinde de exactitatea concepţiilor acestora, Biblia ar trebui să redee necondiţionat în mod exact starea lucrului. Că însă Biblia nu are intenţia de a învăţa istoria naturală chiar nici atunce dacă concepţii profane le pune în serviciul ideilor superioare, aceasta ar trebui să fie părerea generală a teologilor. „Jedenfalls aber lehrt das Hexaëmeron, wie schon das zweite

[1]) Ajunge ca după planul lui Dumnezeu adevăruri filosofice, ale ştiinţei naturale, istorice să steie în raport cu adevărurile care pentru sine înseşi Dumnezeu voeşte să le reveleze pentru mântuirea noastră, ca în Sfânta Scriptură ele să fie obiectul de ins ructiune şi prin urmare aparţin la cele care Dnmnezeu voeşte în adevăr să ne spună prin autorul sfânt şi pentru a cărora lipsă de erori garantează El însuş". Stimmen aus Maria Laach 1908, 67.

und vierte Tagewerk, sowie die kindlich einfache Einteilung der Tiere zeigen, keine Naturgeschichte und kann somit nie mit der Astronomie oder Geologie in Widerspruch geraten . . .[1])". Această concepție acuma de mulți ani se propune cu aprobarea episcopilor într'un număr foarte mare de școli secundare.

Aceste idei, care de repetate ori s'au exprimat și de către părinții bisericești, în timpul prezent se susțin în mod consecvent de către acei teologi care în concepțiile Bibliei privitoare la istoria naturală văd numai mijloace pentru expunerea doctrinelor care voește să ni le comunice Dumnezeu. Direcția nouă deci nu e o abatere dela principiile vechi ale credinței ci executarea și aplicarea consecventă a lor.

Și la această concepție Dumnezeu nu poate deveni autorul unei erori, ba chiar mai puțin decât la cealaltă. Autorii sfinți aveau acuma părerile lor în parte inexacte, înainte de ce au fost inspirați. Dumnezeu deci nu este autorul lor și nu confirmă părerile aceste, pentru că Biblia declară în mod formal că Dumnezeu a lăsat cercetarea universului în sama oamenilor (Eccl. 3, 11), și că Scriptura s'a scris spre mântuirea oamenilor, nu spre informare în chestii lumești. Și pe noi în atari lucruri Biblia nu ne duce în eroare dacă conștienți de scopul ei propriu noi nu căutăm într'ânsa înstrucțiune profană. Însă părerea că și în concepțiile lumești Biblia ar voi să expune starea lucrului obiectiv exactă, prin urmare b. o. ar putea servi ca isvor de cunoștință pentru istoria naturală, a fost — precum arată istoria — de multe ori sprijinul concepțiilor falșe. Se'nțelege că în aceste cazuri nu este vina Bibliei ci a interpretațiilor falșe.

Nici prin deciziunile mai noui ale Bisericii romano-catolice nu se atacă această exegeză biblică mai liberă. In silabus lui Papa Piu X se reprobă ca falșă teza: Inspirațiunea nu se extinde asupra întregii Sfintei Scrip-

[1]) „In ori ce caz însă, precum deja arată opera de creațiune a zilei a doua și a patra, precum și împărțirea simplă și naivă a animalelor, exaemeronul nu dă instrucțiune din istoria naturală și prin urmare nici odată nu poate să fie în contrazicere cu astronomia sau geologia".

turi în acel mod că ar scuti pe toate părțile ei de ori ce eroare". Explicând cuvintele aceste Heiner afirmă: Die heiligen Väter und nach ihnen Leo XIII betonen, daß die heiligen Schriften uns nicht über naturwissenschaftliche Fragen zu unterrichten beabsichtigten, darum ihre diesbezüglichen Anspielungen oder Bemerkungen nur als Einkleidung höherer Gedanken zu werten sind, es also auf diesem Gebiete objektive Unrichtigkeiten geben kann. Solche sind indes keine Irrtümer (der Bibel), weil die Absicht fehlt, darüber zu belehren" [1]), sau s'ar putea adaoga, pentrucă Biblia nu le afirmă aceste. De aceea ea nici nu ne învaţă lucruri ce sunt obiectiv inexacte, ci ea ni face să cunoaştem concepţiile, care autorii le aveau în chestii profane fără să se pronunțe despre aceea dacă aceste sunt adevărate sau falşe.

(Va urma) **Dr. Vasile Tarnavschi**

CHESTIUNI OMILETICE

(Continuare)

c) Producerea diferitelor simţeminte.

Creştinul urmează, cercetând biserica, învitării lui Hristos, care zice: „Veniţi toți la mine, cei ce sunteți osteniţi şi împovăraţi". Credinciosul vine aşadară ca să audă ceva, ce îi uşurează inima. Predicatorul deci să-i ofere ceva pentru inimă. In scopul acesta trebue mai întâi deşteptate sentimentele auzitorilor. Simţemintele se stârnesc prin închipuirea lucrurilor bune sau rele, a bunurilor de ordine interioară sau superioară. După aceasta se deosebesc şi simţemintele. Dacă sentimentele tind după bunuri materiale sau inferioare se vorbeşte de

[1]) Sfinții părinți și după dânșii Leo XIII relevează că Scrierile sfinte nu intenționează a ne instrui asupra chestiunilor privitoare la știința naturală, de aceea aluziile sau observările lor în materia aceasta trebue apreciate numai ca investire a ideilor superioare, prin urmare în domeniul acesta sunt posibile inexactități. Atare însă nu sunt erori (ale Bibliei), pentru că lipeşte intenţiunea de a informa despre aceasta". Heiner, Der neue Syllabus Pius X. Mainz 1907.

simţeminte sau afecte sensuale, dacă năzuesc însă după bunuri spirituale se vorbeşte de sentimente sau afecte superioare sau spirituale. E însă treaba filosofiei de a împărţi corect sentimentele[184]). Pentru teza prezentă are importanţă împărţirea sentimentelor ce se face şi în catehezã. Ştiinţa catehetică modernă deosebeşte sentimente intelectuale estetice, religioase şi morale[185]).

Sentimentele intelectuale se nasc din ştiinţă sau neştiinţă, precum şi din năzuinţa după ştiinţă. Omul simte bucurie dacă ştie ceva, şi se supără dacă observă că nu ştie. De aceea ori şi ce adevăr vestit, mai ales un adevăr nou, până atunci necunoscut va produce în auditor plăcere.

Biserica creştină a căutat de la început să cultive şi să producă şi sentimentele estetice în inima credincioşilor. Dovadă despre aceasta snnt locaşurile d-zeeşti din toate timpurile şi de peste tot locul. In didactica pastorală a căutat creştinizmul de aşişderea să cultive sensul credincioşilor pentru ceea ce e frumos.

Pentru preot ca predicator trebue însă considerate sentimentele religioase şi morale.

Creştinul are nevoe de firmitatea credinţei sale. Viaţa religioasă va fi firmă şi tare, dacă creştinul nu numai va cunoaşte adevărul, ci se va şi pătrunde de el. El nu numai are să ştie, ci are să şi simţească, că D-zeu e atotpresent. El are să doriască raiul şi să se cutremure de infern.

Simţemintele morale sunt ce e drept înrudite cu cele religioase. Ele sunt însă totuşi deosebite. Păcatul n'are să fie numai clasificat de creştin ca nepermis. Creştinul trebue să şi simţească că păcatul e urât.

Pe această treaptă a cuvântării predicatorul are deci să îndrepte atenţiunea auzitorilor într'o direcţie, unde aceştia să observe plăcutul sau neplăcutul după conţinut. Voind deci cineva să aţâţe simţeminte religi-

184) Comp. Descartes. Neun alte Leidenschaften, vezi Philos. Werke, Philos. Bibl. IV. Abt. tom. 29.

185) Weber, Gemütsbildung im Religionsunterricht, o. c. p. 121, asociându-se cu părerile lui Ribot, Psychologie der Gefühle. Übers. von Ufer, 1903, p. 25.

oase sau morale, el trebue să întrebuinţeze concepute despre bunuri religioase sau morale. Voind însă să producă simţeminte simpatetice, atunci va trebui să arate bunuri pământeşti.

In scopul de a deştepta simţemântul dragostei, vor trebui arătate bunătatea, bunăvoinţa şi dragostea altora faţă de noi. Auzitorii trebue convinşi despre dragostea, despre jertfa celui ce voeşte să ne mijlocească şi nouă dragostea. Prin aceasta auzitorii devin aplicaţi la contraacţiune. Apoi trebue arătate auzitorilor calităţile cele frumoase, meritele, virtuţile, cugetul nobil, blândeţa, amabilitatea şi alte calităţi frumoase şi atrăgătoare ale aceluia asupra căruia voim să îndreptăm sentimentul de dragoste. Sentimentul de dragoste faţă de D-zeu se deşteaptă, arătându-se atotbunătatea, atotştiinţa, atotîndurarea şi dragostea lui D-zeu faţă de noi. Apoi se arată suferinţele lui Hristos pentru mântuirea noastră. Dacă toate acestea se predau şi în o formă potrivită, poate inima auzitorului să rămâe rece şi neatinsă?

Compătimire se deşteaptă, dacă se descrie situaţia rea a aproapelui nostru. Regret pentru păcatele noastre se naşte, descriindu-se răutatea păcatelor şi urmările lui. Năzuinţă după virtute va arăta omul, dacă va vedea şi va înţelege calităţile bune, frumoase şi folositoare ale celor virtuoşi. Simţemântul de mulţumire se produce, dacă se demonstrează mărimea bunătăţii primite, urmările îmbucurătoare pentru noi, necesitatea noastră, bunăvoinţa şi simţul nobil al donatorului, precum şi alte circumstanţe favorabile, cari însoţesc fapta, ca b. o. sărăcia donatorului însuşi.

Simţemântul de bucurie, ivit pe urma posesiunei unui bun, creşte, dacă se arată cât de mare e bunul, cât de neaşteptat ne-a venit, cât de surprinşi am fost şi cu câtă nerăbdare l-am aşteptat[186]).

Predicatorul în genere să lase să domnească pe această treaptă dragostea, ura, dorul, blăstămul, bucuria,

[186]) Comp. şi despre aţâţarea altor afecte în oraţiune la Schleiniger, Nikol. Grundzüge der Beredsamkeit bearb. von Racke. 6. Aufl. 1905, p. 120—147. — Acelaşi Bildung des jungen Predigers, 1908, p. 53—60.

năcazul, scârba, speranţa, temerea, frica şi curajul precum şi mânia. El să ştie totdeauna, coarda caror simţeminte trebuie atinsă, să ştie ce sfat, ce ajutor aşteaptă auzitorii de la el.

Simţemintele să fie aşa alese, ca auzîtorii, auzind vorbind pe orator, să aibă impresia că ei văd oglinda vieţii lor interne[187]).

După ce predicatorul a descris aşa binele şi răul, să nu pregete a le arăta pe acestea şi în legătură cu noi. El să arete necesitatea, însemnătatea, şi frumuseţa bunului, fericirea sau nefericirea, urmările lucrărilor noastre şi aşa să aducă factic în mişcare facultatea de simţire a sufletului.

d) Exemple din biserica veche.

Acel delectare pe care prodicatorul are să-l cultive în predică nu avem deci să-l căutăm nnmai în formă sau în vorbire frumoasă sau în alte împrejurări secundare. Se cere o parte anumită în predică, pentru ca adevărul predicat în prima treaptă a predicei să fie însoţit şi de simţeminte corespunzătoare. Cuvântările din Sf. Scriptură şi cuvântările sf. părinţi au capitole întregi, cari sunt menite pentru inima omului.

Profeţii atingeau în cuvântările lor întreagă soartea poporului. Secetă, foame, boli, nenorocirile războaielor le aflăm expuse cu scopul de a influenţa asupra inimei poporului.

Mântuitorul nostru deşteaptă simţemântul încrederei în provedinţa d-zeească, când zice: „Nu vă îngrijiţi de ce veţi bea şi ce veţi mânca. Uitaţi-vă la paserile ceriului, ele nu samănă, nu seceră, nu strâng în hambare, şi tatăl cel ceresc le nutreşte totuşi . . ., şi de ce vă îngrijiţi pentru îmbrăcăminte? Priviţi florile câmpului cum cresc! Ele nu lucrează şi nu împletesc. Eu vă zic vouă, că şi Solomon în toată măreţia lui nu a fost aşa îm-

187) Un astfel de predicator e amintit de Uckeley, Predigtideale, o. c. p. 44 şi anume D. Kähler din Hall. Predicile acestuia să fie mai ales psihologice. Regret a nu le fi putut căpata şi deci nu le-am putut consulta.

brăcat ca una din acestea. Dacă D-zeu îmbracă aşa iarba câmpului, care astăzi este şi mâne se aruncă în foc, să nu facă el aceasta mai mult voană? O voi puţin credincioşilor! [188])". Aici Hristos nu s'a mulţămit numai cu o vorbire frumoasă sau cu forme şi figuri oratorice pentru ca să mişte inima auzitorilor, ci cu o parte bună bună din cuvântarea sa deşteaptă simţemântul încrederei în D-zeu şi în provedinţa sa.

Simţemântul îndurării şi al dragostei faţă de aproapele la produs Mântuitorul nostru în o expunere mai lungă în parabola despre Samarinean. Aici încă avem dovadă că Hristos nu a căutat prin suspine sau prin vorbire afectată să stoarcă milă. O expunere mai lungă ne arată cum, un biet om a căzut pe mâna hoţilor, cari l-au desbrăcat, l-au bătut şi l-au lăsat pe jumătate mort. Un rabi şi un levit au trecut fără nici o milă pe lângă el. Un Samarinean însă se îndură de omul cel pe jumătate ucis, merse la el, îi legă ranele, turnă unt de lemn peste el, îi dădu vin, îl ridică pe asinul său şi îl duse la adăpost, unde se îngriji şi pentru viitor de el [198])." In acelaş mod a produs Mântuitorul în auzitori şi alte sentimente.

Aşa a produs fricâ. El a vorbit de focul cel nestâns din gheenă [190]), de întunerecul cel de desupt [191]), unde va fi vaiet şi scârşnirea dinţilor [192]). El numeşte infernul focul cel nestâns, unde vermele nu piere şi unde focul nu se stinge. El zice apriat: „Temeţi-vă de cel ce are putere, a arunca în iad. Da, vă zic, de aceste vă temeţi [193])".

Apostolii au întrebuinţat deasemenea diferite naraţiuni şi alte feluri de mijloace, pentru a mişca inima creştinilor. Ce fel de mângâere frumoasă împărtăşeşte apostolul Pavel Romanilor contra suferinţelor! Arătând că creştinii sunt fii lui D-zeu, aduce o expunere mai lungă care are să-i vie în ajutor inimei şi să-i împle

188) Mat. VI. 25—34.
189) Mat V. 22.
190) Mat XXII. 13—XXV, 30.
191) Luca, X. 30—37.
192) Mat. XIII 24, 50.
193) Luca, XII. 4

de sentimente de mângâiere[194]). Dragoste față de D-zeu caută Paul să deştepte în inima creştinilor în epistola către Romani[195]). Dar sf. evangelist Ioan predicatorul dragostei! Cât se reține el cu predici, cari produc sentimentele de dragoste! Sf. scriptură a noului şi a vechiului testament e deci plină de pericope şi de capitole cu idei producătoare de afecte.

Dintre părinții bisericeşti fie amintit sf. Ioan Hrisostom cu un exemplu. Eutropius, pecând era om cu influență în stat, persecută biserica creştină. D-zeu însă grijeşte ca pomii să nu crească până în ceriu. După ce Eutropie pierdu graţia la curtea împărătească, fu urmărit pentru a fi aruncat în temniță sau pedepsit altfel. In nenorocirea sa se ascunse în biserică pe care o persecutare atâta şi apelă la scutul bisericei, care avea dreptul de asil. Sf. Hrisostom, cu toate că el însuşi suferise atâtea nedreptăți din partea lui Eutropius, se folosi de această ocaziune pentru a predica despre deşertăciunea acestei lumi în mod intuitiv, tocmai pentru a mişca inima. Aceştia erau întărtați şi ei ardeau de dorul de răzbunare contra lui Eutropius. Hrisostom îi arătă lui Eutropius orbirea sa de mai înainte. El îi înduse nedreptățile ce le comise față de popor. Cu aceasta exprimă nu numai formal, ci şi factic sentimentul de amărăciune al poporului. Hrisostom părea că vorbeşte, că acuză şi că judecă pe Eutropius în numele poporului. Cu aceasta câştipă el inimele poporului, care se încrede cu totul în orator. Inima lor era pregătită pentru înduplecare. Acum putea Hrisostom să deştepte şi afecte de compătimire pentru nenorocitul de Eutropius. Astfel descrie el în mod pătrunzător deşertăciunea măririi omeneşti, arată apoi situația lipsită de ori şi ce ajutor a acestui nenorocit şi arată în fine generositatea şi purtarea vrednică de laudă a bisericii care dă scut şi-i împărtăşeşte de dragostea ei tocmai pe cei ce o nedreptățesc.

Mărimea creştinismului se vădeşte tocmai în dragostea față de duşmani.

---

[194]) Rom VIII. 18–39
[195]) ibidens. 35–39

După ce deci a liniştit astfel Hrisostom mulţimea, îi sugeră oarecum milă şi compătimire precum şi simţeminte şi cugete nobile. Aceasta era treapta psihologică, care pregătea acea faptă creştină, care năzuea Hrisostom s'o recomande, adecă la împăcare şi dragoste.

Afectul durerei şi al compătimirei se ataţă de Sf. Ioan Hrisostom în altă predică la locul anume hotărît pentru aceasta, aratând cum au oamenii de altfel milă cu ori care alt muritor, pe Mântuitorul omenimei murind însă îl batjocuresc, îl dafaimă, îl hulesc, îl maltratează, ba chiar nici măcar osemintele sale sfinte nu le lasă în pace [196]).

Biserica veche în genere lăsa totdeauna o parte mare a predicei pentru inima omului [197]). Ieronim [198]) povesteşte, că egumenii mănăstirilor predicau cu mare succes. „Lauda celui ce cuvânta se manifestă în lacrimile auzitorilor. Liniştit se revarsă lacrimele pe obraz, şi durerea nici. Dacă predicatorul începe însă să vorbească despre împărăţia lui D-zeu, despre fericirea cea vecinică şi despre gloria viitoare, atunci puteaţi vedea, cum toţi cu suspine înecate şi cu ochii ridicaţi spre cer vorbesc întru sine: Cine îmi dă aripi de porumb ca să sbor şi să mă odihnesc“ [199]).

a) Locul în predică pentru mişcarea inimei.

Simţemintele şi afectele trebue evident atâţate în predică. Acum după metoda noastră apare necesar ca o parte a predicei să fie anume menită spre acest scop.

[196]) I. Hrisostom, om. 84. Migne. Potrol, gr. 59 — Comp. Emmerich. Bedeutung der Kirchenväter. Linzer Theol. Quartalschrift. 1911. p. 83 — Părţi frumoase pentru inimă conţin şi cuvântările sf. Vasilie (vezi omit. despre Luca XII. 18) — apoi Grigore din Nissa, comp. cuvântarea funebrală despre Nepotianus.)

[197]) Biserica veche are diferite lecţiuni din sf. scriptură şi la oarele respective laudele bisericeşti. Comp. despre conexul între predică şi între explicarea sf. scripturi şi a rugăciunei Probst, Lehre und Gebet, (în primii trei secoli). Tübingen. 1871. p. 253.

[198]) Hieronymus, Ad Eustochium. Ap. 22 c. 35 — Migne, Patr. l, 22 p. 420.

[199]) Vezi şi Pleithner, Breviergebet 1887 p. 241.

Ne rămâne deci să vedem care loc sau care parte din predieă e mai potrivită pentru aceasta.

Schleiniger crede că locul afectului e finea convingerei sau epilogul ori amândouă de odată; dară şi ceealaltă cuvântare trebue de obiceiu să aibă unele trăsături cu colori pline de afect [200]). Acest ori-ori nu poate fi un vademecum pentru un predicator tânăr. Omul rămâne nedumerit şi nu ştie, unde şi în care loc avem să întrebuinţăm o parte deosebită a predicei.

Alţii recomandă întrebuinţarea afectelor la înduplecarea voinţei [201]). Dar locul cel mai potrivit pentru înduplecarea voinţei e totuşi ultimul în predică. Ar fi deci greşit a aţâţa afectele abia la finea predicei. Afectele sunt necesare pentru misiunea inimei. Momentul afectiv trebue accentuat în partea aceea a predicei în care voim să mişcăm inima. Deaceea sentimente se vor produce pe aceasta treaptă când se va adresa predicatorul către inimă. Voinţa trebue tratată abia după aceasta. Simţeminţe şi afecte răsar din recunoşterea unor adevăruri. Reconoaşterea regulează afectele. Aşa se vor isca simţeminte religioase din recunoştinţa adevărului revelat şi predicat şi prin aceasta se îndreaptă simţemintele. De aceea locul pentru aţâţarea sentimentelor nu se va alege înainte de producerea cunoştinţei. Abia după ce va fi cunoscut adevărul, se va înfluinţa asupra inimei şi se va trezi un afect de dragoste pentru adevăr. Deci după ce va fi trecut treapta convingerii, poate predicatorul să trateze şi despre obiecte cari ţintesc la sentimente.

Pe de altă parte însă nici nu e practic de a trata şi prelucra simţemintele mult după treapta convingerii, să zicem abia în epilog. Simţemântul e o acţiune a facultăţii sufleteşti înainte de năzuinţă. Deci, înaintea de a păşi la tratarea voinţei trebue să prelucrăm facultatea sufletească a simţirei.

---

[200]) Comp. Schleiniger. Bildung des jungen Predigers. 1908, p. 73.

[201]) Mai vezi Keppler în Liter. Rundschau 1893. col 84, 857 — Comp. Stingeder, Wo steht unsere Predigt p. 147 ss.

Oratorul deci, unde e posibil şi unde îi pare necesar să aţâţe simţemintele şi să lase să lucreze şi sentimentele respective. Noi totdeauna trebue să fim gata, ca să nu fim loviţi de săgeţile diavolului, ci ca noi cu săgeţile noastre să nimerim pe duşman[202]). Partea predicei dintre convingere şi dintre înduplecare este cel mai potrivit loc pentru mişcarea durabilă a inimei auzitorilor. De aceea facultatea sufletească a simţirei să domnească pe a doua treaptă a predicei şi să pregătească calea spre decisiuni. A doua treaptă a predicei este locul unde trebue aţâţate afectele dragostei, ale urei, ale ruşinei, ale fricei, ale speranţei, ale voinţei bune sau rele, după cum o cere aceasta adevărul predat. După ce a recunoscut creştinul adevărul, să-l şi simţească pentru ca să-şi poată întocmi conduita conform cu aceasta.

Deoarece pe această treaptă trebue să se facă mişcarea inimei, această treaptă s'ar putea numi mai potrivit „treapta emoţionării sau a producerii simţemintelor".

III. A treia treaptă. Induplecarea.

Scopul predicei va fi ajuns pe deplin, dacă mintea, inima şi voinţa vor fi captivate. După ce creştinul a recunoscut adevărul şi inima sa a fost pregătită pentru primirea lui, trebue prelucrată şi a treia facultate sufletească în legătură cu retorica. Creştinul aşteaptă acum o directivă pentru activitatea sa. Voinţa trebue acum condusă pe calea ce duce la o viaţă plăcută lui D-zeu. Omul trebue înduplecat să-şi întocmească cugetarea şi activitatea sa aşa, ca el să-şi închipuiască ce a recunoscut de adevărat şi ce a simţit de bun şi frumos.

Induplecarea voinţei e producerea unei decisiuni firme la auzitori de a traduce în faptă ceea ce au recunoscut de adevărat şi au simţit de bun şi frumos[203]).

---

[202]) ἵνα μὴ βαλλώμεθα τοῖς τῶν ἐχθρῶν βέλεσιν, καὶ ἵνα μᾶλλον βάλλομεν ἐκείνους. Διὸ πολλὴν χρὴ ποιεῖσθαι τὴν σπουδὴν ὥστε τὸν λόγον τοῦ Χριστοῦ ἐν ἡμῖν ἐνοικεῖν πλουσίως. Comp. Hrisostom. Περὶ ἱερωσύνης. IV. 3—4. Migne Patrol. gr. T. 48 p. 666.

[203]) Comp. Hayker, Prakt. Anleitung zur Seelsorge. 3. Auflage, p. 39. Maly, Die Kunst auf der Kanzel die Menschen zu rühren und zu bewegen, p. 2.

Arta de a convinge pe oameni să prefacă adevărurile credinţei în fapte este fără îndoială inferioară faţă de perioadele de înflorire din trecut[204]). Unde aflăm exemple ca cele din Faptele Apostolilor, unde auzitorii după predică întrebau: „ce să facem“? sau cereau, cum ne istoriseşte Ieronin, „Dă-ne aripi de porumb, ca să sburăm şi să ne odihnim“?[205]).

Mijloacele pentru înduplecarea voinţei nu se întrebuinţează teoretic şi practic nici îndeajuns nici la locul potrivit.

Se recomandă b. o. ca mijloc pentru înduplecarea voinţei combaterea frazei[206]). E foarte adevărat. Claritatea cuvântării să nu sufere din cauza frazeologiei. E adevărat că presuasiunea este grea fără cuvântul frumos. Dar mişcarea, acel movere al lui Cicero, nici când nu se pot realiza numai prin vorbire frumoasă, prin declamare patetică. Mai este nevoie şi de fond, de conţinut.

Alţii recomandă întrebuinţarea afectelor pentru înduplecarea voinţei[207]). S'a amintit că la afecte trebue reflectat pe acea treaptă, unde sunt mult mai folositoare, adecă pe treapta menită pentru mişcarea inimei. Pe treapta, unde predicatorul voeşte să înduplece sentimentele, trebue să şi fie pregătite. Cuvântătorul are aici nevoe de puţin patos, de patos formal, pentru a putea susţinea inima mişcată, pe om în afect şi gata de a primi ori ce învăţătură. Operaţiunile de cugetare şi de simţire trebue însă să fie îndeplinite. Pentru operaţia înduplecării voinţei trebue începută o parte nouă de sine stătătoare.

a) Voinţa.

In toate fiinţele create există oarecare impuls. Având în vedere impulsul natural, putem vorbi despre impuls chiar şi la plante şi la minerale. Mineralul are impulsul său, tinde să devie cristal, iar planta voieşte sau tinde

---

204) Vezi Stingeder, Wo steht unsere Predigt? p. 134.
205) Vezi mai sus.
206) Stingeder o. c. p. 135.
207) Ibidem p. 150.

să crească. Impulsuri de aceste naturale au şi oamenii şi anume organele omeneşti sau membrele omului. Ochiul are impulsul, tinde să vadă, urechea să audă.

Este însă o deosebire între aceste năzuinţi naturale şi între acea putere specială, proprie fiinţelor raţionale, care se numeşte voinţă. Facultatea de a voi e cu totul de altă natură. Facultatea cunoştinţei pune aici obiectul înaintea ochilor sau înaintea facultăţii de a năzui. Această facultate de a năzui după ce cunoaşte obiectul fie că năzueşte după obiect, fie că fuge de el. Aceasta e voinţa, facultatea raţională deci de a năzui a unei fiinţi spirituale. E capabilitatea de a năzui după un obiect intelectual recunoscut ca bun. Condiţie prealabilă este deci cunoştinţa. După cum e bunul din domeniul sensual sau spiritual, vorbim despre o voinţă inferioară sau una superioară.

Despre fiinţa voinţei domnesc în psihologia modernă păreri diferite, ba am putea chiar spune, domneşte o desorientare completă[208]). Mai documentată e părerea că voinţa este o facultate specifică a sufletului ca şi cunoştinţa sau simţirea. Facultăţile aceste sufleteşti au oarecare înrâurire şi asupra întregului om. Aristotele[209]), susţine, că sufletul posede asupra trupului o putere despotică, asupra sensualităţii o putere politică sau regală. Mişcările membrelor urmează adecă voinţii fără opoziţie ca sclavii, fantasia şi pofta simţuală urmează numai cu rezistenţă, ca civii legii sau regelui. O atare resistenţă arată omul şi faţă de activitatea voinţei. De aceea predică trebuie să aibă un astfel de conţinut ca să producă decisiunea voinţei.

b) Producerea decisiunei voinţei.

Voirea trebue deci produsă. Cum se nasc sau produc cugetarea şi simţirea, aşa se produce şi voinţa. Herbart[210]) purcezând dela opinia că şi la voire se observă

[208]) Vezi mai detailat „Seelensubstanz“ a autorului p. 168 ss.
[209]) Aristotele, Polit. l. 5 [1254 b].
[210]) Herbart, VI. 353.

acelaş proces ca şi la cugetare, explică voirea în următorul mod: Premisa înseamnă o voire real existentă. Această voire trece prin propoşiţiile secundare şi prin conclusiuni. E deci aceeaşi procedură ca la procesul cugetării. Un exemplu va ilustra aceasta.

Eu îmi doresc dela D-zeu iertarea păcatelor mele. Deci îmi exprim voinţa mea: D-zeu să-mi ierte păcatele. Iertarea din partea lui D-zeu presupune însă ca eu să iert greşelile deaproapelui meu. Dacă voesc deci să-mi ierte D-zeu păcatele, atunci trebue întâi eu să voiesc să iert pe deaproapele meu. S'ar putea face deci următoarea schemă la procesul producerei voinţei:

Premisă: Noi voim să ajungem iertarea păcatelor noastre dela D-zeu.
Propoziţia secundară: Iertarea greşiţilor noştri pune în vedere, ca să ni se ierte păcatele noastre.
Conclusiune: Deci noi trebue să voim a ierta greşiţilor noştri.

In felul acesta se înduplecă omul, ca să voiască. Antecedenţele unui act voliţional se pot reduce la cunoştinţa bunului voit şi la motivele acţiunei. Sufletul cunoaşte bunul, el însă se resgândeşte ori de să voească şi să aleagă bunul cunoscut. Bunul cel recunoscut are un caracter încă indiferent. Abia activitatea resgândirei îi prezintă voinţei valori, îi arată părţile bune şi rele, şi voinţa se deşteaptă la activitate. Aceste părţi bune şi rele, aceste sentinţe asupra valorilor, sunt motivele, cari îndeamnă voinţa la activitate.

Omul voeşte dacă ştie, că poate ajunge un avantaj. De aceea la producerea voinţei trebue totdeauna prezentate valori. Ajungerea acestor valori e posibilă, dar e condiţionată. Dacă împlinesc condiţia, atunci pot ajunge la valori. Prin urmare nu-mi rămâne alta, decât să provoc decisiunea voinţei, care depinde de mine. Aşa primim o voinţă îndreptată cu privire la valori după urmatoarea schemă.

Valoare: Iertarea păcatelor noastre.
Condiţie: Iertarea greşiţilor noştri.
Decisiunea voinţei: Deci voim să iertăm greşitilor noştri.

c) Valori pentru producerea voinţei.

După Niebergall „în toată lucrarea omenească nu există alte îmbolduri, decât sentimente plăcute şi neplăcute, cari sunt deşteptate de bunuri şi ţintesc iarăşi la bunuri. Obiectul sau bunul este punctul cardinal al întregului proces“ [211]). Aceasta e valoare căutată şi dorită.

Predicatorul în capitolul menit pentru înduplecare va trebui să caute şi să întrebuinţeze atari valori. El va trebui pe această treaptă a predicei să arate cauzele, dece creştinii să-şi întocmească feliul activităţii lor aşa şi nu altfel şi să arate şi condiţiunile sub cari se pot ajunge valorile respective.

d) Motivele.

Intre valorile necesare pentru producerea decisiunilor voinţei se află la loc de frunte motivele. După Niebergall motivele se împart în 1. motive raţionale 2. motive eshatologice şi 3. motive ale comunităţli cu D-zeu [212]). Aceste motive susţine Niebergall că le-a întrebuinţat şi Mântuitorul nostru.

Să privim întâi motivele raţionale. Cu aceste se arată urmările externe, simţuale ale acţiunei. Ca exemplu să servească cunoscuta axiomă: „Nu te aşeza pe locul cel dintâi, pentru ca să nu fii necesitat să-l părăseşti când vine unul mai mare“. Astfel de motive raţionale sunt foarte potrivite pentru înduplecarea voinţei în predică. Ele recomandă săvârşirea unei fapte sau întrelăsarea ei, pentru că aceasta o cere mintea. Motivarea e clară şi pentru simţurile noastre înteligibilă. Urmările se pot observa în lumea aceasta. De aceea poate omul înlătura mai uşor toate greutăţile, cari se opun voinţei sale.

Motivele eshatologice arată răsplata sau pedeapsa lui D-zeu pentru o faptă sau o intrelasare. Pedeapsa

---

[211]) Niebergall, Wie predigen wir dem modernen Menschen? Eine Untersuchung über Motive und Quietive, 1902, p. 69 comp. Scheller. Beeinflussung o. c. p. 6.

[212]) Niebergall ibidem p. 9.

sau răsplata poate omul să o aştepte dincoace sau dincolo de mormânt. In regulă însă motivele eshatologice, spre deosebire de motivele raţionale, au să considere numai răsplata din cealaltă viaţă.

Al treilea fel de motive e comunitatea omului cu D-zeu. Aceasta să fie dorită de ori ce om şi fiecare acţiune omenească să fie aşa întocmită, ca să se realizeze această comuniune.

Aceste motive sunt valori bune şi foarte potrivite pentru a trezi voinţă. De aceea să întrebuinţeze predicatorul atari motive cât se poate de adesea.

e) Cvietive.

Motivele au scopul de a pune în mişcare sau de a aţâţa facultatea sufletească a voinţei. Sufletul nu poate rămânea însă în permanentă agitaţie. El trebue adus iarăşi într'o situaţie liniştită. Aceasta se întâmplă prin cvietive. Niebergall zice că sunt trei inimici, cari turbură liniştea sufletului: 1. răul de pe pământ 2. moartea şi 3. păcatul. Aceste trei lucruri neliniştesc sufletul omului. Cauzele amintite de neliniştire le aflăm în T. N., şi Mântuitorul nostru ne-a dat la îndămână şi mijloacele pentru recâştigarea liniştei necesare. In cazul unui rău pământesc ne arată Mântuitorul, că nu există nici un rău, care nu ar fi admis de D-zeu ca să vie asupra omului şi că prin admiterea aceasta se urmăreşte tocmai binele nostru, adecă mântuirea, de moarte omul să nu se teamă, pentru că Hristos a călcat moartea cu moarte.

In fine şi de păcat să nu se teamă omul şi acesta încă să nu-l aducă la desperare, de oare ce dragostea şi graţia lui D-zeu ne vor sterge şi vina noastră, numai dacă viaţa noastră promite o îndreptare.

Toate cvietivele deci nu sunt decât mângăieri. Linişteşte-te, se zice, dacă omul e bolnav; D-zeu te va feri. Nu plânge, dacă ai perdut copilul tău; îţi rămân încă alţii, cari îţi vor îndulci încă viaţa. Mângăie-te, dacă eşti sărman. Mântuitorul nostru de aşişderea nu a

avut bunuri pământeşti ; priveşte la paserile ceriului şi la ierburile pământului, cât de bine sunt nutrite şi îmbrăcate, fără să se îngrijească ele.

Astfel se linişteşte sufletul.

De oarece de fact unii păcătoşi sunt prea iritati, ba chiar desperaţi şi în desperarea lor numai au puterea de a se lasa de oare cari apucături de aceea predicatorul să le amintească cu stăruinţă îndelunga răbdare, bunătatea şi îndurarea lui D-zeu. Păcătosul trebue să înţeleagă şi să ştie că D-zeu nu numai iartă păcate, ci şi voieşte să le ierte. El să înţeleagă că D-zeu chiar îi stă întru ajutor, ca să se abată de la păcat, că e chiar gata a-l reprimi cu dragoste şi bucurie şi că-i pregăteşte în ceriuri bunuri suprafireşti, dacă se căeşte şi dacă se decide ferm, de a nu supăra mai mult pe D-zeu cu nici un păcat [213]). „Mângăiaţi, mângăiaţi poporul meu, zice D-zeul vostru". „Vorbiţi lui Israil la inimă, ca să aibă un sfârşit năcazurile lui", sună cuvântul unui profet în testamentul vechiu [214]). Această admoniare poate să şi-o însemne orice predicator din prezent. Omenimea de azi are aşişderea nevoe de mângăere [215]).

f) Exemple.

Motivele şi cvietivele nu sunt decât prilejuri şi cauze pentru înduplecare. Voinţa omului se mişcă, se îndeamnă să săvârşească sau să întrelase o faptă.

Astfel de motive a recomandat şi omiletica şi înaite de Niebergall. Manualele de omiletică au împărţit şi tratat aceste motive în diferit mod [216]). Motivele se află amintite chiar în metoda scholastică şi aceasta le împarte în motive teologice, bisericeşti, raţionale, curat dogmatice şi religioase, simpatetice şi în motive ale fericirei eterne şi temporale.

Un mijloc foarte lăudat şi foarte valoros pentru producerea unei decisiuni a voinţei este însă şi exemplul.

[213]) Luca XV. 11—XXIII, 40.
[214]) Ies. 40. 1.
[215]) Comp. Keppler, Honulet. Gedanken. o. c. p. 59—62.
[216]) Mitrofanovici, Omiletica, p. 439. — Schüch, Pastoraltheologie etc.

Predicatorul, în acea parte a predicei sale unde voeşte să mişte voinţa, are să arate tot felul de urmări. Aceste pot fi bune sau rele. Dacă voieşte b. o. cuvântătorul să ferească pe creştini de minciună, trebue să le arate un exemplu unde sunt evidente urmările rele, sau lipsa de valoare etică. Creştinul trebue să vadă că un mincinos perde încrederea. Perderea încrederei e un motiv bun pentru a îndupleca la abatere dela minciună. Pe de altă parte să se arate valoarea mare a unei vieţi cinstite, oneste şi drepte. Dacă voieşte cineva să îndemne la vitejie soldaţii, atunci trebue arătat pe de o parte pericolul pentru cazul dat că ar întra duşmanul în ţară, pe de altă parte trebue arătate fructele unei victorii precum şi avantajele mari ce s'ar putea ajunge după pace, fiind victorioşi. Un exemplu cunoscut de vitejie străbună din timpurile trecute va avea un efect încă şi mai bun. Dacă se urmăreşte b. o. ajutorarea săracilor, atunci cu un exemplu se va ajunge mai mult decât cu toate apelurile, îndemnurile şi dovezile. Urmările întrelăsării unei sprijiniri, binele produs prin sprijinirea sărmanilor trebue expuse clar şi ilustrate cu exemple.

Exemplele fac serviciu deosebit de bun artei de a îndupleca. Atât exemplele bune cât şi cele rele sunt foarte recomandabile pentru această treaptă. Exemplele bune arată cel mai bine simţământul de datorie, aţâţă la imitare, încurajează la perseverenţă şi ilustrează urmările plăcute ale faptelor bune. Exemplele rele arată urmările neplăcute ale faptelor rele şi promovează aversiune contra erorilor şi păcatelor.

Exemple bune şi potrivite pentru mişcarea voinţei sunt faptele sfinţilor şi viaţa acestora. Aceste să se inducă şi să se recomande. Istorioare adevărate, nu prea exagerate, fac minuni.

Exemplele rele, menite de a fi întrebuinţate spre speriere, să fie însă întrebuinţate cu prudenţă şi cu precauţiune. Nu felul faptei rele să se arate, ci urmările dezastroase ale acestor fapte să fie bine demonstrate, pentru ca să se producă în auzitori desgust şi ură contra faptei

rele şi ca nu cumva să se aţâţe fantasia sau să se producă sensualitate.

Predicatorul trebue să dea credincioşilor motive pentru lucrare. Apoi la cazul dat să facă suportabil răul existent şi să arate prin exemple cum se poate elibera de acesta. Toate acestea sunt valori, care le poate întrebuința, ba chiar trebuie să le întrebuinţeze predicatorul în scopul înduplecării.

E egal acuma ori de există mai multe feluri sau numai un fel de valori [217]). Lucrul principal e să aplicăm motive pentru înduplecarea creştinilor, cari să-i arate lămurit că el dela lucrarea respectivă va avea folos sau că oarecare întrelăsare îi va cauza o daună. Tot aşa mângăerile şi exemplele îl pot reţine pe om dela lucruri rele sau îl pot îndemna la lucruri bune.

Valorile adesea aţâţă eroismul, produc vitejie la soldaţii din luptă şi îi ajută la isbândă. Cuvântarea prin valorile sale are să mângăe pe cei întristaţi şi să-i invioşeze pe cei frânți. Cuvântarea să arate creştinului prin exemple calea de urmat. Prin cuvântări Mântuitorul, apostolii şi părinții bisericeşti au mişcat mulţi păcătoşi cari au părăsit felul vieţii lor de mai înainte şi s'au îmbrăcat în haina virtuţii. Voinţa s'a produs în ei prin producerea sau arătarea diferitelor valori. Cuvântarea nu produce deci numai cugetări şi simţeminte, ci mişcă şi voinţa şi o aţâţă la activitate. Aceasta se întâmplă însă pe calea de mai sus arătată. Motivul, cvietivul sau exemplul sunt premise. Aici se induc valori. Conclusiunea din propoziţia finală e decisiunea voinței şi aceasta e condiţionată prin propoziţia secundară.

Premisa: motiv, cvietiv sau exemplu, î. e. valoare
Propoziţia secundară: condiţia
Conclusiunea: voinţa

Motivele, cvietivele şi exemplele premisei sunt deci acele valori pe cari predicatorul trebue să le întrebuinţeze în scopul înduplecării.

---

217) Cum crede Scheller, A. Beeinflussung der Seele, o. c. p. ss, 18.

g) Induplecarea şi mijloacele de înduplecare în S. Scriptură şi în biserica veche.

Profeţii testamentului vechiu conţin în cuvântările lor [218]) epiloage exemplare, în cari încercau tocmai a înduplecа voinţa la decisiune.

Induplecarea o aflăm întrebuinţată şi în cuvântările Mântuitorului. „Urmează-mi“ zice el la Luca [219]). Cuvântările Mântuitorului au fost pline de impresie, pentrucă arta de a înduplecа nu lipsia nici când.

La serbarea colibelor sinedriul dădu poruncă servilor săi să meargă şi să aresteze pe Isus. Servitorii au mers cu gândul tare ca să-l prindă şi să-l aducă înaintea sinedriului. Ajungând acolo, îl aflară pe Isus tocmai ţinând o cuvântare. Fără să vrea, au ascultat şi ei această cuvântare. Impresia a fost atât de mare încât ei nu au fost în stare să-şi realizeze planul lor, întorcându-se cu mânile goale la sinedriu. Membrii sinedriului amărâţi că servii nu au ascultat de porunca lor, i-au tras la răspundere. Servitorii însă s'au scuzat: „Niciodată încă un om nu a vorbit aşa ca acesta“ [220]).

Arta înduplecării e evidentă şi în cuvântările apostolilor. Amintim numai cuvântarea apostolului Petru la pogorîrea spiritului sfânt [221]) după care s'au botezat peste 5000 de oameni.

De aceea nu se poate recomanda destul predicatorului să frunzărească cât de des în Sf. Scriptură şi să caute acolo valori pentru înduplecare. Căci unde se poate afla mai bine decât în Sf. Scriptură energia intensivă a cuvântării, prin care se efectueşte cucerirea voinţei ? Faţă de slăbiciunea şi moliciunea timpului de faţă ne trebue măreţul glas de tunet al profeţilor, care nici când nu devine selbatec sau trivial şi seriositatea mişcătoare din cuvântarea Domnului nostru Is. Hristos şi a apostolilor [222]).

[218]) Vezi Malachia, IV. 6.
[219]) Vezi Luca. V, 27 — Mat. IV, 19.
[220]) Ioan, VII. 46.
[221]) Comp. mai detailat la Fischer-Colbrie, Christus als Prediger. Homiletischer Kurs. 1911. p. 102.
[222]) Theleu, W. in Köln. Pastoralblatt, 1914 p. 301.

Exemple clasice de înduplecare ne oferă şi cuvântările părinţilor bisericeşti, b. o. episcopul Flavian în cuvântarea rostită cătră împăratul Teodosie cel mare în anul 387. Acest împărat impuse biruri foarte mari în provinciile Orientului. Poporul din Antiohia se opuse acestor dări. Urmarea conflictului a fost o revoluţie. Poporul revoltat antiohian a dărâmat statuele, ridicate în onoarea împăratului, tatălui său, a copiilor săi şi soţiei sale. Şi alte crime se comiseră. Impăratul amărît de această purtare, voia să pedepsească revoluționarii cu dărâmarea oraşului. Episcopul Flavian ţinu însă înaintea împăratului o cuvântare, în care expuse mai întâi dragostea de până atunci a împăratului pentru oraş şi apoi presentă toată întâmplarea aceasta ca un lucru înscenat de diavolul. Apoi descrise el durerea populației, simţită pentru că a abuzat de dragostea împăratului şi pentru că această dragoste a răsplătit-o cu nemulţămită. El arată nenorocirea Antiohenilor şi mustrările lor de cuget. După ce în modul acesta episcopul a captivat mintea şi inima împăratului, apelează la inima împăratului şi îi arată balzamul potrivit de a tămădui atât ranele sale cât şi ale poporului. Acest balzam îl oferi el cu motivele şi cvietivele sale oratorice, precum şi cu exemple.

Iată unele motive! „Tu să ierţi“, zice el, „pentru că prin aceasta vei împlini o dorinţă veche a ta exprimată în un edict, adecă a ierta pedeapsa pentru o crimă“. Mai departe „prin iertare vei face onoare creştinismului“. Apoi „vei câştiga inima oamenilor“ şi „vei primi dela D-zeu mare răsplată şi la Antiohieni îţi vei asigura respect şi adorare“. In fine îi aduce episcopul împăratului aminte de d-zeescul cuvânt „Iartă greşelile greşiților ca şi D-zeu să-ţi ierte pe ale tale“. Mai adauge încă că dacă, împăratul nu va ierta Antiohenilor, și el episcopul vă părăsi patria.

Flavian întrebuinţează şi un cvietiv. El molcomeşte pe împăratul Teodosie zicându-i: „Tu spui, că nici un împărat n'a fost batjocorit atât de tare. Dar dacă tu grațioase, miloase, înțelepte, pioase împărate, voeşti, atunci această vătămare poate să-ți câştige o coroană mult mai

măreaţă şi strălucită decât diadema de pe capul tău. Coroana ce o porţi e un semn al demnităţii tale, dar şi un semn al bunătăţii Acelui, de la care ai primit'o. Pe când coroana pe care ţi-o vei dobândi-o acuma prin mila ta, va fi numai a ta, ea va fi numai un merit al îndurării şi al milei tale. Oamenii nu te vor admira aşa tare din cauza diamantelor şi pietrelor scumpe din armamentul capului tău ca pentru înfrângerea mâniei tale. Ei au dărâmat statuele tale. Tu poţi să-ţi durezi altele mult mai măreţe. Pentru că, dacă vei ierta pedeapsa celor ce te-au vătămăt, atunci îţi vor dura ei nu o statuă de aur, nu o icoană săpată în piatră, ci un monument, cara e mai preţios decât pietrele cele mai preţioase, o statuă, care va fi ornată cu graţia şi cu îndurarea ta. Un atare monument îţi vor dura ţie în toate inimile Antiohenilor. Şi tu vei avea atâtea monumente câte inimi sunt şi vor fi pe lume. Pentru că nu numai noi, ci şi toţi urmaşii noştri, toate generaţiile viitoare vor auzi de bunătatea ta şi te vor admira şi te vor ferici, ca şi când tu lor le-ai fi făcut aceasta binefacere".

Valorile întrebuinţate de episcopul Flavian, au impresionat voinţa împăratului Teodosie, încât lacrămând strigă: „Domnul ceriului şi al pământului s'a înjosit şi a luat chip de sclav, chiar înainte de moarte s'a rugat el pentru duşmanii săi. Şi eu care sunt un muritor să nu mă las înduplecat să iert supuşilor mei? Mergi, părinte, arată-te cât de curând turmei tale şi adă-le lor pe lângă graţia mea încă şi liniştea şi pacea!".

In istoria sfântă aflăm foarte adesea şi foarte frumoase exemple. Mântuitorul însuşi arată exemple de urmat sau de evitat. Pe rabinul jidovesc şi pe lovitul, cari au trecut pe lângă bietul om stâlcit de tâlhari, fără să se uite la el, îi arată spre evitare în lumina cea adevărată ca exemplu de neîndurare. Samarineanul însă, care se îndură de bietul nenorocit, e adus şi lăudat ca exemplu demn de imitare[223]).

[223]) Comp. cuvântarea respect. a lui Ioan Hrisostom, om. 8, adr. Iudaeos.

Şi retorica clasică a părinţilor bisericeşti a întrebuinţat îndeajuns exemple ca mijloace de înduplecare. In cuvântarea amintită a lui Flavian povesteşte el împăratului Teodosie următorul fact. Odată aruncară nişte cetăţeni ingraţi în icoana împăratului Constantin cel mare cu pietre. Această întâmplare se relată împăratului imediat şi i se dădu sfătul să pedepsească asupru pe făptuitorii acestei crime. „Pedepseşte-i, împărate", ziceau intigranţii, „pentru că ţi-au murdărit şi violat faţa ta!". Impăratul Constantin pipăindu-şi faţa zise zâmbind: „Nu simt nici o rană pe fruntea mea. Fruntea precum şi întreaga mea faţă sunt întregi şi neviolate". Acuzatorii şi aţâţătorii se ruşinară şi întrelăsară intrigile lor. Cuvintele aceste ale împăratului Constantin nu s'au dat uitării, ci s'au păstrat în gura poporului până în ziua de astăzi. Nu este aceasta amintire mai măreaţă decât mii de monumente şi de trofee? Constantin a edificat multe oraşe, a biruit mulţi barbari, dar nici una din faptele sale nu se fericeşte mai mult şi nu se povesteşte mai ades ca această întâmplare şi acest răspuns al lui. Fiecare va afla cuvinte de admirare, pentru ca să mărească şi să fericească pe un astfel de filantrop.

Fără îndoeală şi acest exemplu nu a rămas fără impresie. Un exemplu nobil nu l-a putut lăsa Teodosie nebăgat în samă. Acesta sigur a contribuit mult la înduplecarea sa.

h) Induplecarea păcătoşilor şi a virtuoşilor.

Orice cuvântare tinde apre o practică. Ea voieşte prin cugetări şi valori să influenţeze asupra voiei. Predicatorul tinde să producă oarecare decisiune. Aceasta se naşte, dacă se produce cunoştinţa clară, dacă se aţâţă simţemântul şi dacă se determină voia. Viaţa religioasă e viaţă spirituală[224]). Cu mijloacele amintite se susţine viaţa religioasă. Păstorul sufletesc influenţează prin aceasta asupra auzitorilor în un mod eficace. In ori ce caz tre-

[224]) Comp. şi Sachse, Homiletik, p. 139.

bue să aleagă exemplele, cvietivele şi motivele aşa, ca ele să impresioneze pe toţi auzitorii. Atât păcătosul cât şi cel virtuos au nevoe de influenţare. Voia amândurora să fie mişcată. Păcătosul să-şi îndoaie voia sa şi să se lase de păcat. Cel virtuos trebue să-şi întărească voinţa sa cea virtuoasă.

Păcatul e atât în privinţa obiectivă cât şi subiectivă foarte diferit. Voia lui D-zeu se violează mai tare sau mai slab, mai des sau mai rar. După cum zice Iacob[225]), noi toţi greşim. De aceea putem susţine că între auzitori totdeauna se află păcătoşi. Putem presupune păcate mai mari sau mai mici, păcătoşi sunt ei în orice caz. De aceea pe treapta aceasta menirea predicatorului este de a întrebuiuţa toate mijloacele necesare pentru a feri de păcate. Poate unul sau altul îşi propune numai a comite un păcat, sau poate începe a cădea în păcat, sau poate află plăcere la păcat. Predicatorul deci trebue înainte de toate să expue păcatul în o lumină adevărată şi mai ales să arate urmările urâte ale lui. Unul sau altul dintre auzitori poate a comis un păcat. Deci să ilustreze răutatea cu exemple, cari arată urmările triste în mod intuitiv. Insă şi aici precauţiunea, cruţarea şi blândeţa nu se pot destul recomanda. Apostolul Paul zice: „Fraţilor, dacă un om greşeşte, îndreptaţi-l pe unul ca atare, voi preoţilor, în spiritul blândeţei“ [226]). Să nu se întrelase nici astfel de motive, cu cari păcătoşii singuri se înşală. Păcătosul are şi el pentru faptele sale pretexte, scuze şi motive. Falsitatea şi nepotrivirea acestor motive trebue arătate. Toate motivele lor falşe cunoscute trebue combătute, fie direct, fie indirect. Indirect se întâmplă aceasta, dacă cuvântătorul aduce cuvinte atât de tari şi pline de afect, încât pretextele contrare cad dela sine şi aşa se înduplecă voiea păcătosului la virtute sau cel puţin la întrelăsarea păcatului. Predicatorul poate proceda şi direct. El poate ataca şi combate de-adreptul păcatele şi patimile, pretextele şi motivele păcătoşilor şi aşa poate

[225]) Iac. III, 2.
[226]) Galat. VI, 1.

expune răutatea, urâciunea, falşitatea cugetărilor şi erorile păcătosului [227]).

Virtutea aşişderea e diferită. Omul tinde aici pe pământ să se apropie tot mai mult de idealul deplinătăţii. Cu cât mai mult doreşte omul să împlinească legea morală şi să săvârşească binele, cu cât mai zelos şi mai durabil face aceasta, cu cât mai curate sunt motivele, cu cât mai nobilă este fapta sa, cu atât mai înalt e gradul virtuţii sale şi cu atât mai bună e starea sa morală. Această diferinţă a dispoziţiei morale a omului e temeiul şi pentru diferitul tratament al celor virtuoşi.

Intre auzitori sunt diferiţi virtuoşi; predicatorul trebue să le dea acestora deosebită atenţiune. Să releve virtutea, accentuând, că între auzitori se află şi virtuoşi. Lauda e un mijloc bun spre susţinerea şi producerea virtuţii.

Lauda nu e numai un mijloc escelent de educare, ci şi un elevator puternic în mâna predicatorului. Cu lauda poate sta predicatorul ca cu un instrument înaintea sufletului. De aceea să nu refacă economie prea exagerată cu lauda. Se înţelege că trebuie lăudat, numai dacă sunt motive şi cauze suficiente, cari să fie clare şi evidente. Lauda totdeauna să se îndrepte către fapta respectivă. Cel lăudat va simţi însuşi că se referă şi la el ca autor al lucrării. Şi ceilalţi ascultători îşi vor putea satisface curiositatea, aflând cui s'a adresat predicatorul cu lauda. Dară să nu se laude numai indirect. Dacă cineva merită, atunci poate fi lăudat şi direct, ba poate fi numit şi pe nume. Numai să nu se facă aceasta neiscusit, ci cu demnitate şi în mod solemn [228]).

Cu această ocazie şi cei virtuoşi trebue făcuţi atenţi, cumcă şi ei, cari sunt fericiţi de a fi în graţia lui D-zeu, dacă şi ar fi faptele lor cât de bune, totuşi nu

[227]) Mitrofanovici, Omiletica p. 481.

[228]) Vezi despre efectul laudei la Carl Const. principe de Loevenstein-Freudenburg, Zur Phänomenologie und Pädagogik des Lobes in Zeitschrift f. pädag. Psychologie und esperimentelle Pädagogik. 1914 p. 25.

sunt perfecţi şi chiar dacă ar fi făcut totul ce porunceşte D-zeu sau biserica, n'au făcut alta decât datoria [229]). Omul trebue totdeauna să fie vrtuosi şi activ, pentru ca să nu ne primejduim de a recădea. Căci tot cel ce stă să ia sama ca să nu cadă [230]).

Predicatorul trebue deci necontenit să aţâţe pe cei slabi la virtute, pe cei virtuoşi la virtute mai mare, pe cei mai puţin deplini la deplinătate. Predicatorul va trebui să aibă înaintea ochilor şi auzitori cari nu se pot numi păcătoşi, dar cari nici nu se pot număra între cei virtuoşi. Ei nu comit păcate, evită fapte neoneste, se supun legilor civile şi le împlinesc şi se poartă totdeauna cuviincios, dar legea creştină a dragostei, mai ales dragostea faţă de deaproapele, participarea la activitatea bisericească, aplicarea mijloacelor bisericeşti de mântuire, virtutile creştine le sunt lor concepute neconoscute sau lucruri cunoscute, dar indiferente. In partea predicei, menită pentru înduplecarea auzitorilor, trebue trataţi şi aceştia după merit. Trebue înfluinţată şi voia astorfel de auzitori. Aici trebue arătat, că legea creştină cere mai mult decât pretinde împlinirea mehanică a legilor civile, sau purtarea cuviincioasă socială şi onoarea civică. D-zeu pretinde dela noi mai mult. Creştinul trebue să arate religiositate adevărată, respect intern faţă de credinţa creştină şi faţă de legile morale. Implinirea legii creştine trebue se răsară din dragoste faţă de D-zeu, legislatorul. Ascultătorul să înţeleagă, că faptele cele bune numai atunci au o valoare, dacă ele sunt fructul adevăratei dragoste faţă de D-zeu şi de aproapele. Motivul acţiunilor noastre să fie numai de a plăcea lui D-zeu. De aceea trebue ori ce faptă a creştinilor să răsară din dragostea, mulţămirea şi ascultarea faţă de D-zeu [231]).

---

229) Comp. Luca. XVII, 10.
230) Cor. I. 10—12
231) Mat. V. 20.

i) Locul înduplecării în predică.

Augustin numeşte înduplecarea voiei triumful predicatorului. „Flectere victoria est“ [232]). In adevăr ea e o victorie. Auzitorul e determinat a face sau a întrelăsa aceea ce îi recomandă predicatorul. Se produce o decisiune serioasă, firmă, continuă, neîntreruptă pentru oarecare faptă, ba chiar decisiunea devine fact împlinit. După predica din duminica spiritului sfânt ţinută de apostol Petru auditorul era gata la ori ce faptă. Faptele apostolilor [233]) ne povestesc că auzitorii erau cu inima înfrântă şi au zis lui Petru şi celorlalţi apostoli: „Ce să facem noi, o fraţilor?“

Kleinert, profesor la univers. din Berlin, unul dintre cei mai renumiţi omileticiani evangelici, zice: „Dacă esenţa predicei este de a produce efect, atunci nu este nici o îndoială, cu privire la facultatea, asupra căreia are să se îndrepte ori ce acţiune. Aceasta este voinţa“. „Bunăvoinţa (εὐδοκία ἀγαθωσύνης) [234]) a o deştepta prin puterea cuvântului, prin acea putere care i-a dat voinţei acesteia direcţia până la culme, a o scăpa de impedimente, a face energia victorioasă, acesta e scopul predicei“ [235]).

Nu credem totuşi că în întreaga predică ar fi permis a da preferinţă numai voinţei. Facultatea cunoştinţei şi a simţemântului sunt puteri egal îndreptăţite şi trebue egal tratate. Docere şi delectare şi movere au acelaş rang. Ele sunt mijloace cari stau în un raport egal, şi au să servească scopului celui mai înalt al predicei la realizarea căruia trebuie să contribue în mod egal şi delectare, movere şi docere [236]).

De aceea nu se poate dedica nici facultăţie voinţei mai mult decât o treaptă, şi anume acea treaptă, care urmează după escitarea sentimentelor. In această parte a predicei se prelucrează mai ales puterea voinţei au-

[232]) August. Doctr. christ. lib. IV c. 12.
[233]) Acta apost. II 37.
[234]) II Th. I 11.
[235]) Kleinert, Paul, Homiletik Lpzg. 1907, p. 18.
[236]) Achelis. Lehrbuch der prakt. Theologie II. p. 187.

zitorilor, se înţelege fără ca să fie interzis ca şi celelalte facultăţi sufleteştì să fie active, totaşa precum înnainte putea să fie prelucrată voia.

Menirea principală a acestei trepte este însă de a îndupleca voia auzitorilor şi de a o cârmui prin decisiuni energice pe căi firme, adecă de a îndupleca auzitorii. De aceea noi numim această a treia treaptă a predicei: treapta înduplecării (persuasiunii).

Culminaţia cuvântării

Metoda tratată până acuma crede că se poate aştepta în predică la mai mult efect, dacă ar fi materia aranjată treptat psihologic. Menirea predicei ar fi îndeplinită, dacă oratorul ar reuşi de a convinge auzitorii despre oarecare adevăr, de a le captiva inima pentru el şi de a îi îndupleca la fapte virtuoase. Dar privind noi predica din punct de vedere al artei trebue să grijim, ca opera să nu apară în nici o privinţă defectuoasă.

Predicatorul înainte de toate trebuie să-şi creeze o bază pentru predică. Pe acest fundament se zideşte apoi cuvântarea treptat, ca un edificiu. Dar cum un edificiu numai cu bază şi trei etaje ar apărea încă negata aşa nu este admis ca o predică să se termine cu treapta a treia. Aceasta ar fi ca o operă artistică neisprăvită, căreia îi mai lipseşte ceva. Cuvântarea care are o bază şi trei trepte formale trebue să aibă şi un punct de culminaţiune. Acest punct îl poate pune poate dramaturgul, sau oratorul profan unde doreşte [237]). Predicatorul însă, care are să câştige sufletul omului pentru mântuire, trebue să ţie mijlocul cel mai bun şi mai sigur pentru fine. Creştinul, adus de predicator pe punctul culminant, e gata a face orice lucru bun.

Ieronim ne povesteşte, după cum s'a arătat mai înainte, că auzitorii în biserica veche ridicau ochii la ceriu şi ziceau întru sine: „Cine ne dă nouă aripi ca

[237]) Comp. Walaschek, Richard, Psychologie und Technik der Rede, 1913, p. 42.

la porumbi, ca să sburăm şi să ne odihnim“ [238]). La aşa o culme trebue ridicate mintea, inima şi voia creştinului, ca el să ceară aripi, spre a ajunge la ţintă.

In această situaţie se află şi auzitorii, dacă ajunge predicatorul la punctul de culminaţiune. Ei au auzit o ezpunere bine legată şi în sine încheiată. Mintea, inima şi voia lor au fost prelucrate. Acum trebue arătat auzitorului ţinta generală la care să tindă. El e gata să facă totul ce e necesar pentru a o ajunge, fie chiar prin luptă.

Creând baza predicei, oratorul ia în considerare mai mult facultăţile inferioare sufleteşti, pentru ca aşa să aibă un fundament sigur şi puternic pentru edificiul oratoric, ce are să urmeze. Ajuns acum la culmea cuvântării, poate îndrăzni mai mult şi poate păşi în regiunile cele mai înalte ale spiritului.

Oratorul, pregătind auzitorii prin toate facultăţile sufleteşti pentru ţinta cea mai înaltă a cuvântării, poate să recapituleze pe scurt cuprinsul efectiv şi să-şi facă aplecările sale încurajatoare asupra auzitorilor, recomandându-le şi învăţăturile necesare. Cu această aplicare, cu învăţătura şi cu încurajarea să se demită poporul fie cu o rugăciune pentru ajutorul lui D-zeu, fie cu o sentinţă sfântă sau înţeleaptă, fie cu o doxologie sau şi fără de acestea cu un simplu „amin“.

Părinţii bisericeşti totdeauna finesc cuvântările lor cu învăţături, cu admonieri şi cu încurajări. Sf. Ioan Hrisostom recomandă d. e. la finea omiliei a opta (contra Iudeilor), de a-i căuta pe cei căzuţi şi de a-i conduce pe calea cea adevărată. La finea omiliei a treia cere dela creştini „ca să nu vorbească pe nime de rău, de a nu avea pe nime ca inimic şi a se desvăţa de jurământ“. Hrisostom are în genere în epilogul cuvântărilor sale învăţături şi îndemnuri referitoare la post, la alte porunci, la evitarea jurământului etc.

---

[238]) Ieronim ad Eustochium. Ep. XXII, 35 in Migne, Patr. l. 22. p. 420.

Predicatorul deci să-şi dea toată silinţa, ca să folosească cât mai bine culminaţiunea oraţiunei sale. Ajuns la culme, predicatorul să recapituleze scurt scopul predicei, pentru a arăta unitatea ei şi a face învăţăturile ei mai pătrunzătoare.

N. Cotlarciuc.

ΘΕΟΛΟΓΟΥΜΕΝΑ.

Cugetări asupra existenţei şi însuşirilor lui Dumnezeu

Începutul a toată înţelepciunea este frica de Dumnezeu. Indeplinirea înţelepciunii însă este iubirea de Dumnezeu.

Aşadară înţelepciunea nu poate fi fără de Dumnezeu, fără de înţelepciune nu este cu putinţa o purtare de viaţa cu scop şi deamnă de om, nu este cu putinţa nici fericirea, nici o viaţă adevărată, ci abia o vegetare opacă şi întunecoasă. Insă numai o vegetare subiectivă. Căci vegetarea obiectivă nu este şi ea cu putinţa fără de Dumnezeu.

Este aşadară un lucru firesc, că toate popoarele, că întreaga omenire, întru cât putem noi conclude din desvoltarea ei în istorie, îşi socotea drept scop principal al său de a cultiva intensiv ideea despre Dumnezeu, de a o claritica, de a o generaliza, şi apoi, purcezând dela dânsa, de a-şi întocmi după ea toată viaţa, atât cea morală cât şi cea judiţială, cea personală şi cea socială. Că la năzuinţa aceasta dăm de atâte diferenţe şi atâte rătăciri, nu ne vom mira, dacă vom lua în considerare, că conceputul „Dumnezeu“ este un conceput metafizic, că ideea despre Dumnezeu este obiectul cel mai suprem şi cel mai aspru din toată metafizica. El este, aşa zicând, un fel de nod gordic pentru mintea omului. Deşi însă ideea despre Dumnezeu este ideea cea mai înaltă şi mai măreaţă şi deşi, ajungând la ea, omul ajunge totodată la culmea gândului şi a demnităţii sale proprii, totuşi n'au lipsit, chiar din

vechimea cea mai depărtată, cugetători, cari credeau că vor face cel mai nimerit lucru, dacă în loc de a-l desface, vor tăia acest nod gordic, tăgăduind simplu existența lui Dumnezeu.

Incă psalmistul ni mărturisește, că deja la timpul său n'au lipsit oameni de acest soiu, când zice aceste cuvinte, bine nimerite și pline de înțeles:

Zis-a cel nebun întru inima sa: nu este Dumnezeu[1]).

Și nebunii de acest soiu chiar până astăzi n'au dispărut încă cu totul. Din contra. Cu cât mai mult s'a înmulțit neamul omenesc, cu cât mai mult s'a desvoltat el culturalicește, materialicește, și spiritualicește, cu atâta mai des și mai aprig s'au sculat și s'au prezentat tăgăduitorii lui Dumnezeu, după străvechiul principiu: unde-i multă lumina, acolo-i și multă umbră.

In cele următoare vom încerca să arătăm, ce este cauza fundamentală, și cari sunt argumentele generale și cele mai uzitate ale fenomenului negării existenței lui Dumnezeu, și în urmă vom aduce oare cari deslușiri raționale despre cele mai însemnate însușietăți ale lui Dumnezeu.

I. Cauza fundamentală a negării existenței lui Dumnezeu.

Deoarece dovezile raționale despre existența lui Dumnezeu nu sunt și, după firea lor, nici nu pot fi dovezi exacte ad veritatem, ci numai dovezi de probabilitate, care trebue numai decât sprijinită prin o credință vie și luminată, apoi este foarte indicat, ca, mai 'nainte de a expune dovezile aceste, să se înfrânga cât de temeinic obiecțiunile contrare.

Demult s'a afirmat și se afirmă adese ori și acuma că cei mai mulți tăgăduitori ai lui Dumnezeu sunt oameni de o slabă demnitate morală și cari tăgăduiesc existența lui Dumnezeu din cauza, că au a se teme de atotdrep-

[1]) Ps. XIII. 1.

tatea lui fața de viața lor păcătoasă și nemorală. Aceasta poate să fie. Insă judecata aceasta, de nu va fi răzimată pe o cugetare mai profundă, apare numai ca un argument slăbuț și supraficial. Nimenea cu minte sănătoasă, aflându-se pe o corabie în mijlocul mării neliniștite, sguduită puternic de un orcan cumplit și aruncată în toate părțile, nu va tăgădui pericolul naufragiului numai din cauza, că dealmintrea ar trebui să se teamă de pierderea vieții sale. Dacă însă el tot tăgăduește, apoi trebue să zacă temelia acestei tăgăduiri mai protund. Și întocmai așa stă treaba și cu negarea ființei dumnezeești. Trebue să fii un foarte slab cunoscător al firei omenești, dacă te mulțumești cu judecata, că oameni se leapadă de Dumnezeu numai spre a pute păcătui după placul lor. Dacă ar fi așa, atunci n'am putea cuprinde nemărginită ușurătate a minții acestor ologi morali, iar de altă parte am fi constrânși de a stigmatza ca ologi și pe toți cugetătorii serioși și pe bărbații de știință, cari, fiind cuprinși de o rătăcire, (de care unii s'au lepădat ulterior) se simpt în drept a nega existența lui Dumnezeu.

Spre a putea eși din această dilemă neplăcută, într'un mod satisfăcător, trebue să ne oprim la următoarea teză cam paradoxă: „Dumnezeu este un conceput potențat irațional".

Ce au să ni spue aceste cuvinte? *Irraționalis* însamnă mai întâiu „încontra rațiunii". Dacă am lua cuvântul în sensul acesta, de bună sama am pronunța o hulă în contra lui Dumnezeu, ba și mai mult, am nega și noi existența lui (căci ce este încontra minții, nu poate doară fi în ființă). Dară *irraționalis* însamnă și „cu mintea (omenească) necuprins sau necuprinsibil", precum e d. e. rostitura matematică $\sqrt{2}$, care se numește un număr irațional. In preciziunea lui, $\sqrt{2}$ este pentru mintea noastră un ce necuprinsibil. Și adecă necuprinsibil din cauza micimii. Un alt conceput irațional la fel este universul. Și aceasta este necuprinsibil, dar din altă cauză, adecă din cea contrară, din cauza mărimii. Oare se poate afirma că pentru aceia universul nu este existent? Cine ar cuteza să spuie așa ceva? Și totuși s'a afirmat și absurditatea

aceasta[1]). Și de ce? Tot din cauza, că universul este un conceput irațional.

Dacă decidară existența lumii a fost tăgăduită, — a lumii, care este accesibilă, în mare parte, sensurilor noastre, de ce să nu fi fost tăgăduită existența lui Dumnezeu, pe care noi nu-l putem nici pipăi nici auzi nici vedea? Și într'adevăr existența lumei s'a negat numai de tot excepțional, iar cea a lui Dumnezeu cu mult mai adeseori. Așa se esplică, că deja psalmistul care nu cuuoaște pe tăgăduitorii lumii, cunoaște pe tăgăduitorii lui Dumnezeu. Cauza acestui fenomen va fi învederată, dacă ținem aminte că „Dumnezeu“ nu este un conceput irațional simplu, ci potențat, adeca în orșice privință.

II. Diferite fundamente speciale ale negării existenței lui Dumnezeu.

Existența lui Dumnezeu fu negată din temeiuri diferite. Sus amintita teamă de autoritatea pedepsitoare a lui Dumnezeu se poate și ea privi ca un temeiu oareșcare în această privință. Insă cum s'a amintit, acesta este numai un temeiu dedus, de care oamenii simt rușine și deaceea de obiceiu nu se provocă la el. Se argumentează însă așa:

N'am văzut niciodată pe Dumnezeu, niciodată nu l-am auzit, așadară el pentru mine nu există. Dară la aceasta se răspunde cu tot dreptul: Oare ai văzut tu sau ai auzit tu atomele materiei vreodată, de existența cărora trebue să fii convins? — Fără îndoială nu. Insă atomele se manifestează prin lucrarea lor. — Bine. Dar noi nu vorbim despre lucrarea sau efectul lor, ci despre atomele însele. Căci dealmintrea am putea vorbi tot așa și despre lume ca lucrare a lui Dumnezeu. Dară ateiștii nu conced acest lucru. Drept aceia trebue și noi să nu admitem o procedură analogă din partea lor. Pentru noi va fi așadară suficient deocamdată a demonstra, că nu

[1]) Solipsismul, un sistem filosofic inaugurat de Fichte, numit încă și idealismul subiectiv, susține, că afară de eu-l subiectului nu mai există nimic alta.

există numai lucruri, ce se pot cunoaşte prin simţurile noastre.

Un alt temeiu îndus de o samă de ateişti sună cam astfel: Insuşirile, cari se atribuie lui Dumnezeu din partea teologilor, stau în contrazicere cu principiile raţiunii. Dacă ateistul vulgar tăgădueşte existenţa lui Dumnezeu, pentru că nu-l poate vedea, ar putea chiar şi el să se provoce la principiile raţiunii. Atârnă numai de ceia ce cineva voieşte să înţeleaga prin aceste principii. Dacă însă cineva are de scop să treacă de ceva mai mult decât un semiînvăţat („filosof popular"), atunci este de trebuinţă, spre a putea vorbi despe principiile raţiunii, să faci mai întâiu cunoştinţă cu aşa zisa teorie a cunoştinţei. Şi disciplina aceasta, a adevăratei teorii de cunoştinţă, nu ştirbeşte de loc învăţătura bisericei creştine despe Dumnezeu.

Grupul al treilea de negători ai existenţei lui Dumnezeu cuprinde cugetători serioşi şi fără prihană, cari nu ocolesc rezultatele teoriei de cunoştinţă, rătăcesc însă cu privire la conceputele „adevărat" şi „bun". Aceştia vrau numai decât, să sape graniţe foarte precize şi adânci între filosofie şi religiune, ceeace însă este de tot imposibil. De bună sama, religiunea nu este filosofie şi totaşa de puţin este filosofia religiune. Franţa şi Germania sunt două state de sine stătătoare, între cari graniţa comună, b. o. Rhinul, nu poate fi fixată prin mijlocul apei fluviale. Malurile dintr'o parte şi alta aparţin fără îndoială unuia sau altuia din aceste două state, dar pe apele rîului călcarea de drept teritorial nu se va putea evita în totdeauna. In afară de aceia, un stat are pe teritoriu altuia o sumă de sfere de interese proprie (ambasade, consulate), cari poartă numele de exteritoriale, deşi se află pe teritoriu străin. Tot aşa stă lucru şi cu religiunea şi filosofia. Cine încearcă să puie între dânsele un zid chinezesc, cu necesitate se va încurca în rătăciri.

Se afirmă aşadară: filosofia este străduinţa de a cunoaşte legătura dintre tot ce există [1]). La aceasta însă se

[1]) Richter. Einführung în d. Philosophie. Leipz. 1907 p. 5.

mai postulează, ca străduința aceasta să fie economică. Asta însamnă, cu alte cuvinte, că acea va fi o filosofie justă, care urmărind în acest scop economic cercetările sale, va reduce totul la un singur principiu. După opinia aceasta, lumea — văzută și nevăzută — ar fi ceia ce cuprinde toată existența și durează vecinic, fără oareșcare alta cauză. Dacă însă pretindem, afară de lume, un Dumnezeu ca ultima cauza a toate, atunci nu procedăm economic, după părerea aceasta, căci nu ne oprim la un princip, bătător la ochi — adecă lumea — ci pretindem încă un alt princip — adecă Dumnezeu — și aceasta fără un motiv constringător. Prin aceasta — ce-i drept — se explică și se întemeiază existența lumei prin o cauza afară de ea, dară în locul unui ce necunoscut, dară tot accesibil încâtva simțurilor, se substitue un ce și mai necunoscut, a cărui presupositiune prin nimică nu e îndreptățită și cu atâta mai puțin este impusă în mod stringent.

Așa poate însă argumenta numai acela, care din capul locului voiește cu orice preț să despărțiască de tot ce este adevărat ceia ce este bun. Dară desbinarea aceasta este imposibilă, deorece tot ce este bun aevea, nu poate să fie neadevărat, eară ce este adevărat trebue în sfârșit să fie bun, cel puțin mai bun decât o scornitură fără temeiu. Insă și adevărul însuși pentru el nu poate nici decum să fie stabilit pe calea aceasta. Căci trebue mai întâiu să se constateze, că aici nu-i vorba despe ce este adevărat, ci numai despe ce este probabil (ceeace se va lămuri mai de aprope cu alt prilej). Opinia însă, că lumea fără de Dumnezeu ar fi mai probabilă, nu se poate nici decum dovedi ca mai bine întemeiată, decât opinia contrapusă. Ce se atinge însă de tratarea economică la căutarea ultimei legături a tot ce există, apoi economia aceasta, aici, este foarte rău aplicată. E la fel ca și acea, când cineva ar clădi, din cauze de economie, o casă fără fundament, direct pe scorța pământului. Scopul în sine n'ar fi rău, însă fatal prin urmările sale. Așadară și la filosofare nu se poate scăpa din vedere vechiul proverb: Quidquid agis, prudenter agas et respice finem.

Neținând seamă de un sfârșit bun, atunci, de sigur, chiar nevătămând regulele adevăratei teorii de cunoștință, putem ajunge, în filosofarea noastră la cele mai extravagante rezultate.

III. Dumnezeu este o ființă personală.

O samă de filosofi nu neagă deadreptul existența lui Dumnezeu, ci se poticnesc numai la însușietățile atribuite lui de teologia creștină. Insușietățile aceste însă culminează în personalitatea lui Dumnezeu. Căci cu dânsa stau și cad mai că toate celealte însușietăți dumnezeești. Așadară se dă asalt mai ales asupra personalității lui Dumnezeu. Asta a devenit așa zicând moda și tonul cel bun în filosofia presentă[1]).

Este mai presus de orice îndoială că dacă personalitatea din capul locului se croiește pentru lumnea cea simțuală sau fenomenală, atunci o putem atribui unic numai omului. Tot așa de ireproșibil este, că personalitatea, care o atribuie biserica creștină și știința teologică lui Dumnezeu, este în ființă cu totul alta decât cea a omului. Aceasta se lămurește mai deaproape prin celelalte însușietăți ale lui Dumnezeu, precum atotputința, atotștiința, atotînțelepciunea, atotbunătatea, despre cari la oameni nu poate fi vorba.

In loc însă de a lua sama într'un mod sincer și cuviincios la deosebirea aceasta principală, o samă de negători ai lui Dumnezeu (la cari cu tot dreptul numerăm și pe panteiști) se complac în istețimi necălite și nedemne,

[1]) Este foarte interesant și instructiv în ce mod stărueşte a încojura decisia chestiunii. „Dumnezeu este personal, sau impersonal“ un renumit și conștiincios representant al filosofiei moderne, profesorul dela universitatea din Lipsca R. Richter. El zice odată (Einführung in die Philosophie. Leipzig 1907, p. 98): „... Dagegen könnten die Alternativen: Atheismus oder Pantheimus, persönlicher, überpersönlicher oder außerpersönlicher Gott gemäß der intellektuellen Ehrfurcht (doară nu înainte de lumea înconștiență de sine!), die der Stoff hier gebot, von Gedanken, die Eile hatten, nur die Richtung der Entscheidung ahnen lassen.“ Ceva mai târziu (p. 103) însă el își dă avânt și zice deși foarte precaut: „Wir konnten dies sublime Problem (adecă despre personalitatea lui Dumnezeu)..... nicht mit einem glatten Ja oder Nein beantworten, haben aber uns unserer Hinneigung zu dem außerpersönlichen Pantheismus kein Hehl gemacht.

cari în decursul timpului se opresc și se deprind de o ceată de semidocți, cursând ca monedă bine bătută și suprinzătoate.

Așa o vorbă „nimerită“ este faimosul aforism al lui Haeckel: „Dumnezeu este un vertebrat gazos“ (gasförmiges Wirbeltier[1]). — Oare cum a ajuns Haeckel la această sentință? Presupunem că nu în alt mod, decât prin cam următoarea concluziune: Omul aparține clasei vertebratelor (așa spune zoologul Haeckel). Intre toate ființele lumei empirice o personalitate se poate atribui numai omului (foarte adevarat!). Dumnezeul teologilor teistici — deoarece nu există nimică afară de lumea empirică — nu este vizibil, deci trebue să fie gazos (așa decide Haeckel ca filosof monist într'un mod archidogmatic!). Deoarece acestui Dumnezeu i-se atribuie personalitatea, el însă nu se află între ființele vizibile ale lumei empirice, apoi nu se poate înfățișa gândului altfel decât cu o natură de gaz și totodată ca un om, adecă vertebrat (ceea ce însă este de tot absurd). Cu aceasta a vrut Haeckel să uimească lumea. Dară dacă într'adevăr este ceva uimitor în sentința aceasta a lui, apoi asta poate să fie numai ușurătatea minții celei malițioase, cu care un renumit savant pe terenul științelor naturale face excursii într'o regiune străină, fără oarecare compas și fără teamă de a se rătăci, învederat fără alt scop decât spre a aburca cu orice preț dogma despre monism pe un piedestal de învingere filozofică, dogma, care el ca naturalist a fost poate constrâns să o postuleze pentru un cerc restrâns! Cine însă lucrează în acest mod, poate fi privit de o potrivă cu unul care, umblând pe scândurile podului unei corăbii, îndrăznește a le părăsi și a-și continua plimbarea și pe suprafața apei, socotind, că și acolo va afla stratul destul de vârtos și potrivit pentru scopul său.

Imi aduc aminte de o epigramă frumoasă a poetului rusesc Pușchin, în care se biciuește un om îngâmfat, cam așa: A vizitat odată un călțunar o icoană și a descoperit o greșală în încălțăminte. Pictorul, ce era de față, ia pe-

[1]) Vezi E. Haeckel. Die Welträtsel. Bonn. 1903, p. 11.

nelul și îndreptează însuficientul. Călțunarul însă devine îndrăzneț și mai constatează scăderi, ba la față ba la piept. Oțărît despre aceasta îl 'avorbești artistul cu cuvinte de desaprobare de o potrivă cu sentința cea cunoscută: Ne sutor ultra crepidam.

Și oare cum putem să ni explicăm această aparițiune în lumea științifică? Numai așa, că omul carele lucră întreaga sa viața pe terenul unei doctrine speciale, este atât de cuprins de resultatele ei, încât toate celelalte, dacă nu le scapă cu totul din vedere, cel puțin le consideră de o quantité négligeable. Ochiul lui cel sufletesc parcă se orbește de fulgerul cunoștințelor dobândite prin lucrări în specialitatea sa, urechia lui se face nesusceptibilă, mai mult sau mai puțin, prin durduitul tunetului consecutiv pentru tonuri de alt fel. Toate de câte se ocupă prin întâmplare spiritul acestui om preocupat, le readuce la meseria sa favorizată. Favoarea însă împăingenește ochiul[1]).

Numai așa s'a putut întâmpla, că judecata lui Haeckel samănă cu cea a zețarului, despre care zice un iezuit savant, care a fost și el specialist pe terenul științelor naturale, că el taxează o foaie cu note muzicale numai din punctul de vedere al cernelei de tipar și al perfecțiunii tehnice, fără nici o cât de puțină considerare a melodiei notificate.

* * *

Dacă ne oprim asupra însușietăților positive răsărite din personalitatea lui Dumnezeu, trebue să mărturisim din capul locului, că putem spune numai foarte puțin spre lămurirea lor. Noi nu suntem în stare să cuprindem în deajuns nici însușietățile lumei; cum vom putea expune din temeiu însușietățile creatorului ei? Atotputința, atotștiința, atotînțelepciunea, atotbunătatea, atotdreptatea, până chiar și personalitatea însași, ca și toate cele lalte însușietăți,

[1]) Cu tot dreptul spune Richter: Jede Wissenschaft strebt instinktiv danach, über ihr Gebiet hinaus Folgerungen zu ziehen und Verallgemeinerungen zu wagen. Dem Physiker wird die ganze Welt unter den Händen zu nichts anderem als zu dem von ihm erforschten Atomkomplexen, dem Mediziner wird die von ihm untersuchte Abhängigkeit der Seele vom Körper zu einer allbeherrschenden Abhängigkeit usw. (Einführ. i. d. Philos. Leip. 1907 p. 9).

care le atribuie biserica creştină lui Dumnezeu, nu sunt a se înţelege ca adecvate sau echivalente proprietăţilor dumnezeeşti adevărate, ci numai ca un slab reflex al maiestăţii sale, pentru noi de altfel inaccesibile.

Dacă ni închipuim pe Dumnezeu ca persoană, aceasta nu însamnă că noi gândim că el ar fi un om cu însuşietăţi omeneşti gradate la infinit.

Aşi închipui pe Dumnezeu personal însamnă, că el este o fiinţă, care în ori-şi-ce privinţă infinit întrece pe om cu proprietăţile lui. In vigoarea personalităţii sale, omul întrece toate fiinţele subpersonale (animale) şi toate lucrurile impersonale. Deaceia, dacă se atribuie lui Dumnezeu personalitatea, el nu poate fi aflat între toate, câte sunt subpersonale sau impersonale (precum afirmă panteştii). — Incât însă mulţi nu se pot împăca cu expresiunea „personal“, fără ca să o puie în strânsă legătură numai cu omul însuşi, n'ar fi poate necuviincios dacă pe Dumnezeu l'am numi suprapersonal, însă nu în acel sens, de care se foloseşte Richter, atribuind suprapersonalitatea aşanumitelor persone colective (pers. juridice)[1]). Căci suprapersonalitatea colectivă nu este o personalitate adevărată, ci numai fictivă, imaginară, simbolică, şi n'are de fel un nex real cu suprapersonalitatea propusa şi lămurită de mine. Eu înţeleg adecă sub suprapersonalitatea lui Dumnezeu o personalite adevărată, analogă personalităţii omului, însă înzestrată cu atribute infinite, sau pe scurt: suprapersonalitatea lui Dumnezeu este personalitatea unei fiinţe infinite.

Aşadară infinitatea personalităţii sau suprapersonalităţii lui Dumnezeu constituie o deosebire esenţeală între personalitatea lui Dumnezeu şi cea a omului.

Deci a zice, că Dumnezeu, spre a putea fi personal, ar trebui să fie vertebrat, este o nebunie. Şi că o nebunie — poate şi mai prostă — este a-l numi gazos, adecă de firea gazului, va urma din articolul următor.

[1]) Richter. l. c. p. 97.

IV. Dumnezeu este extramundan.

După învățătura bisericei creştine-ortodoxe, Dumnezeu este atotpresent, însă aşa că el nici nu îmbrățişează lucrurile lumei celei văzute, nici nu este cuprins de ele, nici nu le pătrunde (fiziceşte).

Dumnezeul intramundan al panteiştilor n'are nici un sens, este un conceput deşert, fără nici un conținut. Dumnezeul intramundan şi neconştient de sine este absolut indentic cu „Nu există Dumnezeu“ al ateiştilor. Intre aceştia şi panteişti este numai acea deosebire, că cei din urmă se folosesc de o răspicare mai neclară, mai bombastică, mai nenaturală. Nu este alta, decât că panteiştii spun „Dumnezeu“ şi înțeleg sub aceasta lumea.. Aceasta este însă o nesinceritatea penibilă. Mi s'a părut totdeauna că panteiştii ar fi nişte ateişti, cari umblă după popularitate. Deaceia socot ei, că nu este oportun de a te lepăda cu totul de nişte cuvinte înrădăcinate, ce stau maselor întotdeauna la îndemână. Trebue numai să schimbi copilul, dară numele celui delăturat să rămâie numai decât acelaşi şi pentru pruncul nou!

Dumnezeu însă nu se poate închipui altfel decât ca extramundan. Căci dacă n'ar fi el aşa, atunci ar putea el numai să fie lumea însaşi (dar' în acest caz n'ar trebui numai decât să fie înconştient de sine, precum presupun panteiştii) sau o parte din lume, ceea ce este tot atâta că el ar umplea lumea cea fără margini sau ar cuprinde numai o parte dintr'ânsa (aceasta din urmă ar avea loc şi atuncia, dacă el ar umplea totuşi lumea, însă n'ar fi identic cu materia lumei, căci în cazul acesta ar constitui materia o parte a lumii, ear Dumnezeu cea laltă).

In cazul cel dintâiu ar fi Dumnezeu lumea însaşi şi conceputul lui ar fi cu totul de prisos, iar în cazul al doilea ar fi Dumnezeu numai un atribut al lumii, însă nici decum cauza ei, creatorul ei. Căci cum ar putea el să facă o lume, de care are trebuință pentru existența sa proprie? El ar trebui să nu existe mai întâiu şi în neexistența aceasta a sa să fi creat spațiul lumei şi totodată şi pe sine însuşi, ceea ce este fără îndoială pentru o ființă, care cugetă logic,

o absurdidate cumplită. Dumnezeu aşadară nici decum nu se poate închipui ca intramundan.

Ce însamnă însă dacă'l numim pe Dumnezeu extramundan? Inainte de toate, că el este mai presus de spaţiu şi n'are nevoie de dânsul pentru existenţa sa. Apoi că numai fiind extramundan el poate să fie atotprezent. Toate fiinţele şi lucrurile create se deosebesc în această privinţă foarte mult şi esenţial de creatorul lor. Ele sunt toate legate de spaţiu, şi asta într'un chip dublu. Lucrurile cele văzute (sau mai apriat fenomenele) au nevoie de o parte a spaţiului şi prin aceasta şi de o situaţie sau un loc anumit în spaţiu. Spiritele cele curate (şi între ele şi sufletul omului) n'au nevoie de o parte a spaţiului (întocmai ca şi un punct matematic), dară nu şi de situaţia în spaţiu, aşa încât ele nu pot să fie presenţe pe două locuri ale spaţiului în acelaş timp. Ele sunt decidară mai presus de spaţiu în sensul acela, că n'au de fel necesitate de o parte, şi fie ea cât de mică, a spaţiului lumei, dară nu se pot lepăda de mişcarea în spaţiu, dacă voiesc să-şi schimbe locul. Dumnezeu însă este mai presus de spaţiu în ambele privinţe. Şi de aceia poate el fi în fiecare loc în acelaş timp.

Aceasta însă poate numai Dumnezeul cel personal extramundan.

V. Relaţiunea lui Dumnezeu cătră lume.

Nu ştiu, dacă cineva dintre filosofii panteişti a profesat idea, că, fiind lumea identică cu Dumnezeu[1]), acesta nu trebue numai decât să fie impersonal şi inconştient de sine. Căci el ar putea tot aşa şi poate chiar şi mai bine fi închipuit ca conştient şi personal. Astfel de panteism s'ar putea considera ca panteismul adevărat, pecând panteismul comun nu-i decât un ateism mascat. Şi fiind chiar deosebit de ateism, acest sistem ar fi cu mult mai simpatic. Şi pe baza teoriei de cunoştinţă nu s'ar putea el

[1]) Nu fac, că în fond nici nu este, deosebire între panteiştii în înţelesul strâns şi între cosmoteişti.

lesne combate. Nici din punctul de vedere etic n'ar putea fi cu totul disprețuit, deoarece, fiind — ce-i drept — distruse celelalte norme etice ale religiunii positive, totuși ni-ar rămânea viguroasa putere a conștiinței. Insă din punct de vedere istoric el n'ar putea fi nici decum susținut. Și încă și din motive estetice s'ar opune simțul nestricat unui Dumnezeu-lume, repugnând împotriva gândului, că lucrurile urîte din lumea fizică precum și răul din lumea morală ar fi o parte alui Dumnezeu.

Cât de frumoase însă și cât de sublime sunt închipuirile, ce le are biserica creștină despre relațiunea între Dumnezeu-creatorul și lumea cea creată! Dumnezeu a făcut lumea din nemică, numai prin puterea voiei sale atotbune. După actul creării nu lasă el lumea în sama ei, ci se ocupă necontenit de dânsa. Immensul univers în general și fiecare ființă, fiecare lucru cât de mic, stă sub scutul și supravegherea lui, se bucură de ocrotirea lui părintească și se ocârmuește spre limanul bunei stări și al fericirii. Căci lumea lăsată pe sama ei fără sprijinul lui Dumnezeu și fără razim în Dumnezeu ar putea și ar trebui să se desfacă în aceia, din ce a fost creată, adecă în nemică. Așa este Dumnezeu, nu numai creatorul, dară și puternicul razim al lumei în veci.

VI. Dumnezeu este vecinic și neschimbabil.

Ce înseamnă vecinic? Vecinic este aceia ce n'are nici început nici sfârșit. A fi vecinic deci însamnă a fi mai presus de timp. Deorece timpul este lipit de toate câte sunt schimbabile, nu poare vecinicul să fie schimbabil. Vecinic așadară și neschimbabil sunt concepute, să zicem, sinonime. Dacă este Dumnezeu într'adevăr creatorul lumei, atuncia este învederat, că numai el singur poate să fie vecinic și neschimbabil.

Insă mai este încă un lucru, sau mai bine spus o neființă, care noi nu ni-o putem închipui decât ca un ce absolut neschimbabil. Aceasta este spațiul lumii. Ori cum ne am osteni, noi nu putem scăpa de închipuirea nemărginirii și neschimbabilității spațiului deșert. Prin presupunerea marginilor spațiului universului să înădușește rațiunea omului,

eară prin presupunerea nimicirii lui, aceasta raţiunea se nimiceşte ea însaşi pre sine.

Afară de netăgăduita neschimbabilitate a spaţiului se mai presupune ipotetic şi neschimbabilitatea măteriei în părţile ei fundamentale. Insă presupunerea aceasta ipotetică este o greşală vădită. Aceasta se poate dovedi atât în teorie cât şi în praxă. Mai întâiu teoreticeşte. Ce este materia în finţa ei? Cine a cunoscut-o cândva în proprietăţile ei fundamentale? Cine sau ce este în stare a ne constrânge, ca raţiunea noastră să nu o împărţească în infinitum? Atuncia însă este fie care parte, cât de mică ar fi ea, tot despărţibilă, aşadară compusă şi schimbabilă. Imi aduc foarte bine aminte că cu prelejul expunerii, în şcoală, asupra nedespărţibilităţii atomelor, eu, acum în vârsta de băet, am respins în internul meu teorema aceasta şi m'am supărat, bănuind că astfel în ştiinţa fizicei se va clădi pe un fundament nesolid. Şi câtă dreptate aveam eu atuncia, ni arată chiar partea cea practică a problemei. Teoria atomilor, deşi de nevoie se reţine până'n ziua de astăzi în diferitele manuale ştiinţifice, a căpătat o crăpătură sănătoasă faţă de oare cari anumite apariţiuni în sfera opticei şi electricităţii. Trebuia de luat refugiu la teoria ionelor. Dară şi aceasta nu se va susţine, şi tot din aceiaşi cauză. Asta a fost anza, că unii radicali au aflat de bine a se lepăda cu totul de cuprinsul materiei şi a o înlocui cu „energia". Insă şi cu aceasta demult încă nu este cuprins neschimbabilul substrat al lucrurilor lumei empirice şi va şi remânea pentru totdeuna necuprinsibil.

Da, dacă n'ar fi încontra raţiunii de a continua împărţirea materiei până la nemică, atuncia de bună samă ar fi cuprins substratul neschimbabil al lumei empirice, sau mai bine zis el ar scăpa cu totul şi cu aceasta s'ar desface lumea aşa zisă vizibilă înt'o mare nemică. Atuncia ar remâne numai spaţiul deşert, pre care l'am numit absolut neschimbabil. Dacă s'ar uita ochiul unei fiinţe inteligente în acest spaţiu deşert, ea n'ar putea niciodată concipia idea timpului. Cu aceasta ar fi timpul cu totul nimicit. Se înţelege de sine că aşa un ochiu ar trebui să

fie ochiul ideal. Pentru că ochiul cel adevărat este el însuși compus și aceasta este în contra presupoziției. Dealmintrelea repugnă în contra presupunerii și funcțiunea vederii în spațiul deșert, pentru că acela ar trebui să fie de tot întuneric. Acolo n'ar fi nemică de văzut, nici de de auzit, nici de mirosit, nici de gustat, nici de pipăit. Dar nici de cugetat, pentru că cugetarea este și ea o mișcare, cel puțin în lumea cea empirică.

Și totuși nu se lasă spațiul nimicit în gând de o potrivă cu timpul. Și oare de ce? Tocmai pentru că el trebue numai decât să se închipuiască ca neschimbabil. Neschimbabilul este însă necesarul substrat a tuturor lucrurilor schimbabile și premerge de aceia acestora. Înainte deci de a fi lumea empirică în substanța ei, trebuia să fie spațiul și abia după crearea lumii s'a putut naște idea timpului prin abstracțiune ca consecință a mișcării. Dacă adoptăm afirmarea filosofilor, că spațiul și timpul sunt numai forme ale fenomenelor, atuncia este spațiul un ce primar, eară timpul secundar. Spațiul mai este o conditio sine qua non a existenței lumii empirice, timpul însă numai o consecință a mișcării ei. Fără mișcare nu poate fi timpul, însăși idea căruia este curgătoare, deci tot mișcare; însă chiar și fără existența substanței lumii empirice spațiul tot remâne. Superioritatea spațiului fața cu timpul reesă din superioritatea existenței fața cu mișcarea.

Spre a se putea mișca ceva, trebue mai întâiu să existe. Dar superioritatea spațiului resultă încă și mai mult din aceia, că el este o condițiune nedispensabilă nu numai a existenței, ci și a mișcării însăși.

Decidară dacă spațiul trebue să se gândească ca neschimbabil și vecinic, atuncia s'ar părea, că atotputința lui Dumnezeu sufere prin aceasta o scădere. Căci atuncia Dumnezeu n'ar mai fi numai el însuși vecinic, și ar fi în lucrătivitatea sa determinat prin spațiu, cel puțin în ce privește lumea empirică. Însă treaba stă cu tot altfel.

Noi am numit spațiul în cele antecedente cu tot dreptul o neființă[1]). Căci el este o nemică. El este numai un obiect

[1]) Kant îl numesce: ein Unding.

al cugetului. El nu este nimic alta deât un simbol al eternităţii, el este o regulă, careia trebue să se conformeze toate lucrurile lumii empirice. Dacă spune cineva: acest lucru cuprinde spaţiul, apoi este aceasta de o potrivă cu afirmarea: 2 plus 2 = 4. Intru cât regula din urmă trebue să se considere vecinică şi neschimbabilă, într'atâta şi spaţiul. Insă această vecinicie şi neschimbabilitate a unei norme logice nu contrazice veciniciei şi neschimbabilităţii şi atotputinţei lui Dumnezeu ca a unei fiinţe reale, factice, adevărate; întocmai aşa cum nu poate să contrazică atotputinţei lui, da că el nu poate să facă, ca 2 + 2 să fie 5 (precum pretind unii pretinşi ageri la minte dela atotputernicia lui Dumnezeu).

Din cele expuse rezultă aşadară nu numai că Dumnezeu este vecinic şi neschimbabil, ci că numai el singur poate să aibă aceste însuşietăţi şi nimică alta afară de dânsul.

Expunerea aceasta ar fi poate încâtva incompletă, dacă am scăpa din vedere împrejurarea următoare. Noi suntem deprinşi de a considera nu numai spaţiul deşert, dară şi lucrurile aflătoare într'ânsul după materia constitutivă şi energia lor ca un ce etern şi neschimbabil. Este cunoscută teza din ştiinţa fizicei, că atât materia cât şi energia nu se poate nici înmulţi nici micşora. Şi mintea noastră nu repugnă nici decum presupunerii acesteia. Cum se poate lucrul acesta pune în acord cu afirmaţiunea de mai sus, că numai unul Dumnezeu este vecinic şi neschimbabil?

Lucrul acesta netăgăduit de nime cu mintea sănătoasă se poate explica aşa:

Idea atotputernicului Dumnezeu de a crea lumea (empirică) este ecvivalentă existenţei ei factice şi mintea omului scăpând din vedere cele dumnezeeşti şi fiind cufundată unic numai în privirea fenomenelor lumii, pe nesimţite şi fără conştiinţă confundă efectul cu cauza lui, aşa precum b. o. unul care se uită în oglindă uşor ar putea gândi că spaţiul şi lucrurile dintr'ânsul, cari le vede după suprafaţa oglinzii, s'ar afla factic acolo, — dacă n'ar avea dealtfel experienţa necesară.

S'ar mai putea aduce şi o altă explicare.

Să ni punem întrebarea: In care mod a creat Dumnezeu lumea? Cu cuvântul? Oare era cuvântul acela necesar? Cuvântul biblic poate fi numai simbolic. Prin gând? Cum îi gândul acela dumnezeesc vecinic? Care-i distanța între gândul acesta și pornirea existenței lumei? Și în ce mod s'a efectuit această pornire? Cine ar cuteza, să dee răspuns la întrebări de ast fel? Fiind așadară faptul creării lumei așa de mai presus de toată puterea inteligenței omului, ce era mai firesc, decât ca omul cel primitiv (fiind încă prin păcatul strămosesc mintea lui slăbită) în naivitatea sa, care încâtva am moștenit-o cu toții, să presupuie că lumea cea vizibilă nu poate fi decât vecinică și neschimbabilă în substratul ei principal?

Omul nu poate cuprinde, în ce mod s'ar putea nimici lumea. Nici învățătura creștină nu admite, că lumea ar putea odată să devie neexistentă. Fiind lucrul așa, mintea omului se lasă lesne amăgită prin o perspectivă falsă și proiectează vecinicia lumei în futuro și în timpul trecut. Aceasta ar fi a treia explicație a eternității pretinse a lumei.

VII. **Dumnezeu este îndestulat şi fericit în sine însuşi.**

De o samă de capete deşerte cu îndrăzneală a fost pusă în circulaţie sentinţa aceasta: „In atotputernicia şi atotştiinţa sa Dumnezeu trebuie să-şi apară foarte plictisit, întrucât nici un lucru nou şi nici o dificultate, nici o piedecă nu'l stimuleaza. Cel puţin un om atotputernic şi atotştiutor ar pierde fără îndoială toată bucuria de viaţă. Şi Dumnezeu doară se închipueşte ca un om, va să zică cu proprietăţi omeneşti.“

Dar răul zace tocmai în aceasta, că noi ni închipuim pe Dumnezeu omeneşte, prea omeneşte. Şi totuş şi omenimea în Dumnezeu n'are să însemne nemic alta decât atâta, că însuşietăţile dumnezeeşti nu pot fi aflate mai jos de cele omeneşti. Aşa a fost precisată şi personalitatea lui Dumnezeu în cele precedente. Cu aite cuvinte: Dumnezeu este în fiecare privinţă nu mai puţin decât omul, dară din contra, nespus mai mult.

Dacă într'adevăr un om se închipueşte ca atotputernic şi atotştiutor, apoi resultă din acesta numai decât o confusiune complită. Acum concepute ca „atotştiutor," „atotputernic" şi alte de acest fel au, ca nişte producte ale minţii omeneşti, numai o valoare relativă şi sunt croite numai pentru cele cu sfârşit. Dacă le luăm în sensul absolut şi le aplicăm pentru un ce nemărginit, infinit, atuncia sunt ele o contradictio in adjecto, precum şi o samă de alte cuvinte întrebuinţate în limba nostra de graiu obicinuit, precum „întregul lumii" sau „întreaga lume," „toată lumea." Căci tot sau întreg poate fi numit numai un ce — fie şi cât de mare — care are margini anumite — fie numai în gândul nostru. Dar'cine va cuteza să puie prin gândul său margini lumei celei înfinite? Aşadara este expresiunea „toată lumea" în fond o vorbă proastă. Tot cam aşa stă şi treaba cu vorba ca „atotputernic," „atotştiutor" ş. a. d. De sigur că ar fi poate mai cu cale, dacă le-am înlocui cu expresiuni mai exacte, precum „fără sfârşit puternic," „infinitştiutor" ş. a. d. Dară la aceasta dăm de un inconvenient de altă natură. „Fără sfârşit puternic" şi asemenea expresiuni sânt concepute irationale, care noi nu le putem cuprinde cu inteligenţa noastră cea marginită. Aceasta se poate afirma mai cu sama cu privire la masele poporului, care lesne s'ar putea aduce în nedumeriri de o dicţiune prea precisă (filosofică). Aşa s'ar putea explica, de ce biserica creştină a ales cuvinte ca atotputernic s. a. d. stăruind a lua sama la cele omeneşti mai mult, decât la realitatea obiectului şi aşa pentru raţiunea nostră neaccesibilă.

In privinţa însuşietăţilor lui Dumnezeu biata raţiune omenească ajunge între Scylla şi Charybdis. Căci dacă spunem „atotputernic," ne folosim de un conceput bine determinat dupre conţinut şi întindere şi ţinem cont de fiinţa omului, nu însă şi de cea alui Dumnezeu; spunem însă „fără de sfârşit puternic," atuncia expresiunea corespunde lui Dumnezeu, este însă pentru om necuprinsibilă.

Dacă aşadară cuvintele ca atotputernic, atotştiutor s. a. d. în relaţie către Dumnezeu nu le putem

cuprinde şi înţelege, cum doar voim din ceva cu totul necunoscut să facem conclusiuni precis formulate şi să afirmăm, cumcă existenţa lui Dumnezeu trebue să fie foarte plicticoasă?

Şi încă pedeasupra, ce lucru prost este, a supune pe supramundanul Dumnezeu condiţiunilor unei fiinţe empirice! şi a cuteza a-i atribui o fericire şi o îndestulare, care are valoare numai pentru spaţiu şi timp. Dumnezeu poate nu numai să fie în sine fericit în cea mai mare măsura (o fericire de altfel care nu o putem noi nici decum cuprinde), ci şi trebuie ca creatorul lumei să fie isvorul fericirei şi pentru toate fiinţele create.

Dumnezeu este aşadară fericit şi îndestulat în sine însuşi şi prin sine, pecând celelalte fiinţe devin fericite, primind fericirea din afară fiinţei lor (în ultima linie dela Dumnezeu).

VIII. **Desvoltarea ideei despre Dumnezeu.**

Creştinismului, dară şi celorlalte religiuni, i-se făcuse adeseori reproşul, că Dumnezeul lor ar fi antropomorf, va să zică înzestrat cu însuşietăţi omeneşti amplificate şi adeseori fantastice. De bună samă putea să facă acest reproş numai un om, care era cu religiunea creştină numai foarte pedeasupra cunoscut, deşi trebue conces, că un antropomorfism oarecare ni întâmpină atât în religiunea creştină cât — şi mai ales — în religiunea poporului israelit. Cel mai mult bate la ochi antropomorfismul acesta în iconografia bisericească. Icoanele aceste sunt a se lua însă numai în sens simbolic. Dară şi simboalele aceste n'au la anumite secte creştine un renume bun şi de aceea au fost şi atacate cu vehemenţă la diferite prilejuri. Ele sunt însă pentru sentimentul şi inima cea slabă a omului de neaparată trebuinţă, mai ales în ce priveşte masele poporale, care în ale religiunii sunt în multe privinţe de o potrivă cu copii minoreni. Cu tot dreptul a numit papa Gregorie cel Mare iconele biblia celor minoreni.

De altfel însă nu se poate tăgădui, că antropomorful Dumnezeu este acum un grad forte înalt în desvoltarea ideei despe Dumnezeu, dacă se consideră, cumcă în timpurile antecedente Dumnezeu a fost adorat sub chipul de diferite forțe naturale, ba a fost menținut chiar sub diverse specii de animale. Evoluția omenimii care necontenit progresează ne face să așteptăm cu siguritate că cu timpul chiar și masele poporale vor limpezi ideea lor despre Dumnezeu într'atâta, că nime nu'l va mai închipui ca antropomorf și înfățișări de Dumnezeu sub forma omului pe icone, deși nu vor dispare cu totul, se vor considera de toți numai ca simboale și suveniri de pietate ale unei epoce trecute. Căci desvoltarea ideei despre Dumnezeu progresează mereu înainte și în progresarea aceasta nici odată nu se va opri. Așa precum un număr irational (b. o. $\sqrt{2}$) este capabil a se desvolta in infinitum, fără ca să se poată desvolta până la sfârșit, tocmai așa se lămurește și se precizează tot mai mult și iraționalul conceput despre Dumnezeu în conformitate cu împrejurările și cunoștințele omului. Așa precum un număr irational pentru diferite scopuri anumite se poate desvolta diferit de precis, tot așa și ideea despre Dumnezeu se lămurește în referința ei către trebuințele omenești și conform progresului în cultură, sau numai în conturele cele mai nedispensabile sau în formă mai precisă, fără ca să poată cineva zice, că în privința aceasta se va spune vreodată cuvântul final.

IX. Dumnezeu după cercetările raționale și Dumnezeu în religiunea positivă.

In ce privește religiunea a cărei obiect principal este Dumnezeu, nu atârnă mult de la chestiunea, cari sunt însușietățile adevărate ale lui Dumnezeu în întregimea lor și nici de preciziunea lor, fiind ele neaccesibile pentru mintea omului. Indispensabil însă este a crede, că el există, că el este creatorul și susținătorul și ocârmuitorul lumii, că el s'a manifestat omului ca atare, co-

municându-i într'o lege morală voia sa şi că el veghiază asupra împlinirii acestei legi, fiind atotpresent, răsplătind cele bune şi pedepsind cele rele.

Aşa un Dumnezeu poate să fie razimul neclintitei ordine morale şi al fericirii adevărate a omului. Ce însă este Dumnezeu după conceputul alcătuit pe baza cercetărilor raţionale? Nemic alta decât o ipoteză cu toate scăderile ei. Nedovedit chiar în existenţa sa, cum să poată el garanta o ordine morală în lume, care o pretind toţi oameni de bine? Şi cine are să stabilească legile acestei ordini? Tot raţiunea? Dară cine se va supune acestor legi, dacă chiar aceia cari le stabilesc nu's de acord? Şi dacă am concede lucrul imposibil, ca să fie stabilit un sistem moral raţional recunoscut de toţi, cine ar putea să'l sancţioneze? Cine ar răsplăti pre cei ascultători şi ar pedepsi pe cei ce se împotrivesc împlinirii legii? Un pretins Dumnezeu ipotetic nu s'ar potrivi de fel pentru lucrul acesta.

Aşa dară este evident, că de n'ar fi religiunea positivă, fie chiar şi schimonisită în multe privinţi şi departe dealmintrea de cea adevărată, un sistem etic recunoscut nu ar putea să existe.

Am zis ca Dumnezeul iscodit numai de mintea omenească este numai o ipoteză. Dacă însă ipoteza aceasta s'ar putea câştiga cu o probilitate, care ar fi de o potrivă cu ipotesele iscodite prin ştiinţele empirice, răul ar fi poate mai mic decât este de fapt. Că aşa o probabilitate n'a fost ajunsă şi nici nu se va ajunge cândva, aceasta vom înţelege clar, dacă ni vom ţinea totdeauna prezent ce spune teoria de cunoştinţă despre lucrurile metafizice, din cari „Dumnezeu“ este cel mai aspru.

X. Despre teoria de cunoştinţă.

Teoria de cunoştinţă este acea doctrină filozofică care tratează despre firea şi marginele cunoştinţei omeneşti. Deşi acum din vechime filozofii nu scăpau cu totul din vedere, că puterea minţii ome-

neşti are margini, ce nu pot să fie trecute, totuşi abia marele Kant a fost acela, care se poate privi ca tată al teoriei de cunoştinţă. Deşi însemnătatea, care o atribue el acestei discipline, proclamându-o de unica disciplină deamnă de a fi tratată într'un sistem filozofic, se priveşte astăzi în general de exagerată, totuşi nu se poate tăgădui, că observându-se mai precis principiile critice ale teoriei, sau cum se zice altfel, ale problemei de cunoştinţă, a devenit imposibil, ca filozofia aşa numită dogmatică să mai bântue şi să mai confunde lumea.

Pretinderea ca tot cel ce voieşte să se ocupe cu obiecte metafizice, mai întâi să-şi dee sama de puterea instrumentului de cunoştinţă omenească şi aptitudinea lui la o astfel de acţiune, a fost pentru ulterioara desvoltare a filosofiei de o însemnătate epocală. Dară şi religiunea şi teologia, ca cea mai deaproape megiaşă a filosofiei, trebuia să se folosească şi ea de rezultatele problemei de cunoştinţă mai mult decât se face aceasta de obiceiu, în loc de a combate sistemele filozofice dogmatice opuse, ce demult şi-au pierdut rostul.

Sucul teoriei de cunoştinţă este următorul:

Intregul conţinut al cunoştinţelor omeneşti trebue împărţit în trei cercuri. Omul poate să cunoască unele lucruri cu o siguritate apodictică (cunoştinţa gradului întâiu). Altele nu pot fi cunoscute decât numai cu o siguritate de un grad foarte înalt, nefiind însă contrarul cu totul imposibil (cunoştinţa gradului al doilea sau credinţa gradului întâiu). In sfârşit mai sunt încă lucruri, cari omul le cunoaşte numai până la un grad mai mare sau mai mic al probabilităţii (cunoştinţa grad. al treilea sau credinţa grad. al doilea). Aşa dară cunoştinţele noastre pot să fie sau apodictice sau sigure sau numai probabile. Această împărţire a toată ştiinţa noastră este deadreptul evidentă şi înţeligibilă pentru orişicine. Să o vizăm mai deaproape prin prisma exemplelor.

Că 4 şi cu 5 fac la un loc 9, că întregul este mai mare decât o parte a lui, ca două laturi ale triunghiului

sunt mai mari decât cea a treia; apoi că eu simt durere, fiind împuns cu acul — toate aceste sunt cunoştinţe de gradul întâiu. Numai sunt aşa de apodictic sigure judecăţile, ce se refer la viitor, fie chiar şi la viitorul cel mai apropiat, sau la lucruri presente cari nu's imediat accesibile sensurilor noastre. Dacă în camera confiniară lumina care o am aprins acolo nu demult încă arde în present, de voiu putea eu o oră mai târziu, precum scoposesc, vizita pe prietinul cutare — cine ar putea afirma asta apodictic? foarte probabil este asta, însă nici decum apodictic sigur. Aici avem acum de a face cu cunoştinţe de gradul al doilea sau cu credinţă de gradul prim. Aici începe omul a se presenta în rolul de proroc. Şi prorocia aceasta are în viaţa noastră practică o însemnetate atât de mare, încât se poate presupune cu tot dreptul că viaţa noastră ar pierde toată atragerea şi tot rostul ei, dacă ea n'ar exista, şi că omul în cele practice tocmai prin prorocia aceasta se distinge esenţial de animal. Fiind deci dară cunoştinţele noastre acum în sfera aceasta, — care este cea mai estinsă, de care se ţin cele mai multe afaceri ale vieţii omeneşti, care constituie mai că toată viaţa noastră cea de toate zilele, — nu o adevărată (apodictică) cunoştinţă, ci numai o credinţă (deşi de gradul prim, adecă destul de bine întemeiată), apoi putem înţelege, cât de nimerită este zisa sf. apostol: „Că prin credinţă umblăm, ear'nu prin vedere“ [1]) — chiar pentru sfera, de care ne ocupăm, deşi nu era menită pentru dânsa. Prin aceasta ne putem convinge, cât de nespus de mare este rolul credinţei în viaţa omului şi cât de naiv trebue să fie acela, care o tăgăduеşte în lucruri ale religiunii şi filozofiei!

Ce se atinge în sfârşit de cunoştinţa de gradul III-lea, sau de credinţa de gradul II, apoi

[1]) II. Cor. 5. 7. — Cuvântul grecesc εἶδος, care se întrebuinţează în acest loc este derivat dela rădăcina Fιδ, dela care se derivă εἰδέναι a vede, dară şi a şti (οἶδα). Tot acelaşi joc de cuvinte poate fi observat şi în limba slavonă, în care cuvântul „вид'кніе“, ce'l aflăm în locul acesta, uşor s'ar putea înlocui cu „вѣд'кніе“ adecă ştire. In limba română uşor s'ar putea ajunge la acelaş efect, dacă în loc de vedere s'ar pune cuvântul evidenţă“.

sunt ele de o siguratate şi mai slabă. Dacă este spaţiul lumei umplut de eter în fiecare parte a lui, precum susţin naturalişti, sau ba; dacă a purces viaţa organică din existenţa neorganică; dacă soarele se va întuneca odată; dacă este o cauză a existenţei lumei? — aceasta nu se poate decide prin raţiunea noastră, nu numai un cu o siguratate apodictică, dar'nici cu o probabilitate covârşitoare, ci numai cu o probabilitate palidă şi puţin obligătoare.

Dacă cercetăm mai deaproape aceste trei cercuri de cunoştinţe omeneşti, vom afla, că cele dintâiu aparţin exclusiv sferei aşa numitelor necesităţi de cugetare matematico-logice şi sferei nemijlocitei experienţe (prin mijlocirea sensurilor). Apoi urmează cunoştinţe, cari se referă la lucrurile absente (şi future) sau cari constituie sfera experienţei posibile. In urmă vin cunoştinţe, cari aparţin sferei de experienţă imposibilă.

Intre aceste trei sfere principale pare că stau oarecari cunoştinţe, de cari momentan nu este sigur, de se ţin ele de un grup sau de altul. Un exemplu clasic de cunoştinţe de acest fel ar fi această teză scosă din experienţă: fiecare om trebue odată să moară. Noi nu-i putem atribui semnele necesităţei de cugetare şi nici cele ale experienţei nemijlocite; şi totuşi îi recunoaştem o certitudine apodictică. Aceasta o face toată lumea. Dacă n'am face-o noi, lesne am putea fi priviţi ca oameni cu mintea nenormală. Şi totuşi, dacă o luăm precis, se numără cu nedrept această teză la grupul cel dintâiu al cunoştinţelor. Spre a putea face aceasta, noi am trebui să pătrundem toată experienţa în ce priveşte existenţa omului, nu numai în timpul trecut, dară şi în viitorul cel nemărginit. Că aceasta este imposibil chiar în cuget, este evident. Dreptaceia se poate pretinde pentru sentinţa, că fiecare om trebue să moară, numai cea mai largă probabilitate; ea aparţine aşadară aevea acelei regiuni a cunoştinţelor gradului al doilea, care (regiune) pare a se afla în megieşie cu cunoştinţele gra-

dului I, aşa încât noi de obiceiu pierdem din vedere limita cea adevărată.

O altă şi mai fatală greşală se face, dacă cineva, nedându-şi sama despre teoria cunoştinţei de fel, ajunge pe calea conclusiunilor logice, bazate pe o experienţă nedeplină, la oareşicari rezultate, cari le ţine de cunoştinţe apodictice, pecând ele după natura lor nu pot să fie alta decât nişte teze din sfera cunoştinţelor abia ale gradului III.

Pentru susţinerea acestora din urmă însă se pretinde numaidecât o credinţă bine întemeiată. La cunoştinţe de acest fel se numără şi cea despre existenţa lui Dumnezeu, care fără o credinţă vie şi puterhică nu poate fi dovedită pe deplin [1]).

XI. Temeiul raţional al credinţei creştine.

Fiecare sistem filozofic, ocupându-se cu lucruri metafizice, nu poate să se lipsească de o credinţă oareşicare. Credinţa aceasta lămureşte apoi metoda cercetărilor şi se face responzabilă pentru rezultatele obţinute. Noi am văzut în cele precedente, că panteismul porneşte dela credinţă, că trebue căutat adevărul cu mijloacele cele mai simple şi economia aceasta timbrează întregul acest sistem. Căci o lume fără de Dumnezeu, sau o Dumnezeu-lume este un lucru mai simplu decât o lume cu Dumnezeu extramundan. Fără îndoială! Insă cine poate fi constrâns a crede, că credinţa în această simplicitate şi economie este cea mai bună credinţă şi cea mai bună metodă. Iată unde zace greşala lor! Ei vrau numaidecât, ca adevărul suprem să nu fie nici bun nici rău, dară vorbesc totodată de o metodă mai potrivită şi mai bună, care trebue să răspândească bunătatea aceasta şi peste întregul sistem. Dar cu toate aceste,

[1]) Dreptaceia şi zice Mântuitorul nostru: „Cel ce va crede, ... se va mârtui“ (Marc. XVI, 16.), eară nu: „Cel ce va şti“. Tot aşa a învăţat întotdeauna şi biserica creştină, care a pus toată cumpena pe credinţă, iar nu pe ştiinţă, în contrast plăcut cu acele sisteme filozofice, cari au pretins infalibilitatea raţională pentru dogmele lor.

sistemul e foarte rău. Şi de ce? — Pentru că credinţa lor nu este bine întemeiată, este o credinţă arbitrară.

Pe om nu-l importă atât de mult, de este adevărul mai simplu sau ba, decât întrebarea, care este adevărul acela ce ar putea explica într'un mod satisfăcător: ce este sensul vieţii omeneşti?

Cu răspunsul la întrebarea aceasta s'au ocupat toate religiunile istorice, fie cu sau fără conştiinţă expresă. Şi credinţa firmă şi vie că viaţa omului trebue să aibă un sens oareşicare era şi este ideea călăuzitoare a tuturor religiunilor positive. Căci dacă viaţa omului n'are de fel un sens, n'are nici o cauză raţională nici un scop oarecare, atuncia este cel mai nimerit lucru a se sinucide şi a nega viaţa, precum a învăţat Schoppenhauer. Dară ciudat lucru! Acelaşi Schoppenhauer şi mulţi alţi din tagma lui nu s'au sinucis, ci au trăit mai departe, n'au negat aşadară viaţa, precum au trebuit să facă urmând doctrinei lor, ci din contra, reţinând viaţa, au negat prin aceasta doctrina lor. Asta nu însamnă însă nimic alta, decât, cum zice renumitul teosof rusesc L. Tolstoi, că ei au recunoscut pe baza unui simţământ puternic, elementar, comun tuturor oamenilor, un sens oarecare al vieţii omeneşti, l'au recunoscut poate fără conştienţă, deşi pornind pe o cale rătăcită au ajuns acolo, că trebuia să-l denege.

Dacă recunoaştem şi noi un sens al vieţii noastre, fără de care nu este posibilă o viaţă deamnă de om, ba poate nici o viaţă în general, atuncia prodata noastră următoare va fi de a iscodi, cum ar putea să fie sensul acesta, care este conţinutul lui şi cari condiţiuni trebue împlinite, ca în general să poată fi vorba despre dânsul. Şi la deliberări de acest fel ni se impune cu o necesitate netăgăduită ca supremă condiţiune: Trebue numaidecât să existe un Dumnezeu extramundan şi personal, dacă viaţa omului are un sens oarecare.

Că viaţa omului are un sens, are o cauză raţională, are un scop anumit, aceasta ni demustră istoria neamului omenesc şi un simţământ neştirbit şi elementar (instinct),

care zace în fundul inimei fiecărui om [1]). Pornind dela teza, că viaţa omului are un sens anumit, trebue numaidecât să ajungem la credinţa, că există un Dumnezeu personal, care a creat lumea şi a creat-o cu un scop anumit. Aşadară sensul vieţii omeneşti este axioma noastră, dela care pornim spre a ajunge la credinţa într'un Dumnezeu. Axioma aceasta este totodată temeiul nu numai al credinţei în existenţa lui Dumnezeu, dară şi al fiecărui sistem religios şi al adevăratului sistem moral. Ca şi toate axiomele, tot aşa şi axioma aceasta nu trebue, dară nici nu poate fi dovedită.

Ar putea cineva zice: Conced, un sens, un scop trebuie să aibă viaţa omului; dară de aici încă nu rezultă, că scopul acesta se poate realiza numai dacă există un Dumnezeu personal. Scopul ar putea să fie; dară, dacă concedem existenţa lui Dumnezeu, noi ne preocupăm de conţinutul şi realizarea scopului, ceiace dealmintrelea ar putea să fie pe deplin necunoscut. Dară lăsând de o parte, că scopul său lumea nu poate să şi-l aibă în sine, ci afară de sine, şi scopul ar fi un cuvânt fără sens dacă nu s'ar presupune la dânsul ca corelat o fiinţă personală, cu raţiune şi voinţă, (progresul lumii al panteiştilor este o idee cu totul sarbădă spre a se putea identifica cu scopul în sensul nostru), — noi trebue să respingem faimosul ignoramus—ignorabimus pe calea cercetării adevărurilor metafizice sau religioase. Dacă este pusă întrebarea, ea trebue rezolvită. Şi chiar o rezolvire rătăcită este cu mult mai onest lucru decât o trândăvie filozofică.

[1]) In opul „Mărturisirea mea“ a lui L. Tolstoi aflăm următorul pasaj frumos: „Deşi eram pe deplin convins despre imposiblitatea unei dovezi a existenţei lui Dumnezeu — Kant mi-a dovedit aceasta, şi eu am înţeles pe deplin că asta nu se poate dovedi — am căutat mai departe după Dumnezeu şi am nădăjduit, că'l voiu afla, şi m'am întors după obiceiul vechiu în rugăciunea la acela, pe care l'am căutat şi nu puteam să-l aflu“. Şi în alt loc: „Dacă gândeam despre Dumnezeu, mă învioşam; dacă uitam de el, dacă nu credeam într'însul, încremeneam. — — A cunoaşte pe Dumnezeu şi a trăi, este una şi aceiaşi. Dumnezeu este viaţa“.

XII. Cuvânt de încheiere.

După regulele riguroase ale teoriei de cunoştinţă (întru cât se ia în privire numai ce este adevărat, eară nu şi ce este bun, ce însă nu prea corespunde demnităţii omului) ar fi de aşteptat, că nimeni nu va cuteza a merge mai departe peste teza lui Kant: „De există Dumnezeu sau ba, noi nu putem şti.“ In loc de aceasta ce se întâmplă? Ca ciupercile după o ploaie răsar din diferite sisteme filosofice ba declaraţi, ba mascaţi, tăgăduitori ai existenţei lui Dumnezeu. Deosebit de urît se manifestează în această privinţă în timpul present numeroasa ceată de panteişti în diferitele ei nuanţe. In adevăr, Dumnezeul-ce-se-desvoltă al Panteiştilor de loc nu se potriveşte pentru scopul, din cauza căruia idea despre Dumnezeu îi este omului idea cea mai preţioasă. Dar ce li pasă de asta domnilor acestora? Se clădeşte orbiş. De va fi însă clădirea aptă pentru un scop oarecare, ei nu-şi bat capul peste măsură. Ajunge ca să se clădească ceva nou, neobicinuit şi uimitor şi să se arete că clăditorul este un architeet original. Oare nu-s aevea nebuni oamenii aceştia în sensul cuvintelor din sf. scriptură?

Teza căstigată prin raţiune fără sprijinul credinţei, adecă teza: „De este Dumnezeu sau ba, noi nu o putem şti,“ totuşi nu este aşa de sterilă, dupre cum s'ar putea părea la prima ochire. Căci într'ânsa de o parte este exprimat faptul, că mintea noastra cea slabă atât de puţin este aptă spre a cuprinde pe Dumnezeu, încât ea nici nu poate afirma cu toată preciziunea existenţa lui. Noi nu putem afirma apodictic existenţa lui Dumnezeu, pentru că nu putem cuprinde infinitatea existenţei acesteia, fiind mintea noastră destinată şi aptă de a cuprinde numai lucrururi limitate. Iară din altă parte are omul să probeze pe teza de mai sus credinţa şi valoarea morală a sa. Pentru că noi avem să umblăm prin credinţă, iar nu prin ştiinţă.

Un om care jură credinţă tezei: „De este Dumnezeu, nu se ştie,“ nu poate fi deocamdată moraliceşte

apreciat nici pozitiv nici negativ. Insă în această stare poate cineva să se afle numai un moment sau cel mult numai o scurtă vremea, fiind cu totul pasiv. Intrând însă în acţiune el trebue să se decidă sau în sens pozitiv, sau în cel negativ. Dacă se decide în sensul pozitiv, va ajunge prin aceasta pe calea dreaptă a binelui. Eară dacă se decide în sensul negativ, va deveni sau o lepădătură în ce priveşte morala san de un preţ scăzut. Cine se decide pentru existenţa lui Dumnezeu va delibera cam în următorul mod: Dacă are lumea un creator şi ocârmuitor personal şi inteligent, se poate aştepta cu siguritate, că va domni într'însa ordinea şi un scop suprem anumit, ce corespunde fiinţei omeneşti şi priciniueşte să fie sens în viaţa mea proprie. Conced eu însă, că lumea există în sine si prin sine din vecie, apoi nu se poate apodictic tăgădui nici aceasta cu argumente strict raţionale, dacă este vorba numai de adevărul sau neadevărul tezei, însă consecinţele trebue să fie în cazul acesta fatale pentru întreaga omenime, şi viaţa mea ar pierde or şi ce scop şi sens. Acesta aşadară ar fi temeiul moral pentru existenţa lui Dumnezeu. Afară de aceasta nu poate să nu se vadă, că ominimea întreagă a resolvit chestiunea despre existenţa lui Dumnezeu într'un mod pozitiv în decursul timpurilor şi pân'în ziua de astăzi, şi anume dacă nu unanim, apoi cel puţin cu o majoritate de voturi uriaşă. Acesta ar fi temeiul istoric[1]).

Aceste două temeiuri sunt doi stâlpi puternici, pe cari se razimă dovada raţională a existenţei lui Dumnezeu. Fără îndoială şi pe acestea necredinţa nu le-a lasat neatacate, dară atacurile aceste n'au putut să aibă acelaşi spor, ca b. o. în privinţa argumentului ontologic sau teleologic.

In sfârşit vrau încă să întâmpin obiecţiunea, care s'ar pute face în contra afirmării mele, că adecă nu toţi, cari tăgăduesc existenţa lui Dumnezeu sunt monştri

---

[1]) Tem. istoric este în sfârşit bazat tot pe cel moral şi nu face alta decât generalizează argumentarea singuritului om şi o întinde pe genul întreg.

morali sau ceva deasemenea. Asta conced. Cei mai mulți, sau cel puțin foarte mulți dintr'înșii sunt sau par a fi ceeace se spune de buna cuviință, deși dacă luăm morala în înțelesul bisericei creștine, trebue să-i considerăm de oameni scăzuți în preț. Dacă însă oamenii aceștia n'au devenit cu totul decăzuți moralicește, are cauza sa în societatea ce-i încunjură. Societatea aceasta înrîurește asupra lor, crescându-i și oprindu-i de cele rele. Și societatea aceasta este ea însași crescută și întocmită pe baza principiilor sistemului moral pozitiv-religios. Din fructele acestei morale se hrănesc așadară și cei mai mulți ateiști, și anume în cele mai multe cazuri fără constiință, dară cu folos.

Sfârșesc discursul acesta cu aceleși cuvinte, cu cari l'am început, afirmând, că alfa și omega a toată înțelepciunea este frica de și dragostea către Dumnezeu.

Socialismul în marginele moralei creștine

Scăderile și suferințele de ordin spiritual-moral ca și cele de ordin material-economic ale societății constitue *chestia socială*. Vechimea ei căruntă reiesă acuma din ființa ei[1]). Importanța chestiei sociale este destulă mărturie pentru încercările nenumărate în cursul veacurilor pentru soluționarea ei. Dintre toate încercările acestea, cea mai încrezută în sine și cea mai actuală este socialismul. Numirea aceasta s'a dat noului curent social-politic pentrucă în centrul vieții economice, politice și morale el pune societatea sau colectivitatea în locul individului singular[2]). Cuvântul de socialist se întâlnește pentru

[1]) „On pourrait presque dire qu'elle est aussi ancienne que le monde" (Garriguet).

[2]) Cf. *Fritz Wilke*, Der Socialismus und das Christentum, Berlin-Lichterfelde 1920 (Zeit- und Streitfragen XIII. 7/8 Heft) pg. 5.

întâiaş dată în Anglia pe la anul 1833[1]). Ca teorie însă de nouă organizare a societăţii, socialismul este mult mai vechiu. Inlocuirea proprietăţii individuale cu *proprietatea colectivă (comună)*, cel mai caracteristic semn al socialismului, să găseşte mai întâi în *Politeia lui Platon* (427—347 a. Chr.)[2]). Toţi aderenţii ideii acesteia până pe la sfârşitul secolului al XVIII-lea se numesc *utopişti* pentrucă în teoriile lor ei nu se bazează pe factorii reali ai vieţii sociale[3]). Abia în veacul *XIX*, ideia hegeliană a evoluţiei naşte o teorie mai realistă de evoluţie socială, teorie care până astăzi formează pretinsa bază ştiinţifică a socialismului modern. Făuritorul teoriei este *Karl Marx*.

I. *(Schiţă istorică)* Jidan din Trier, născut la 5 Maiu 1818, Karl Marx împreună cu părinţii săi se botează (1824) şi trece la protestantism. După terminarea studiilor sale filosofice şi istorice la Universitatea din Bonn, tânărul se habilitează, dar întâlnind obstacole pentru angajarea sa în învăţământul superior el se dedică carierei de jurnalist. Pe motive politice expulsat din Germania, trăieşte un timp la Paris, apoi la Bruxelles şi după o întoarcere de scurtă durată (1849) în patrie, trece în Anglia şi se stabileşte până la moartea sa (1883) la Londra[4]).

Karl Marx ajunge la maturitate într'o vreme când absolutismul monarhic, în presimţirea sfârşitului său, încerca toate mijloacele pentru a se menţine şi se făcea astfel tot mai nesuferit lumii, urmaşă a umanismului şi a revoluţiei libertăţii dela 1789. Atmosfera înăbuşitoare a timpului a îndreptat spiritul vioiu al tânărului pe calea de neîmpăcată opoziţie faţă de ordinea existentă şi de pornire neînfrânată spre schimbări şi înoiri radicale[5]).

Cultura filosofică Marx şi-o făcuse la şcoala idealismului german, deşi acesta se găsea în declin, după

---

[1]) Cf. *D. Gusti*, Comunism etc. în Arhiva p. Şt. şi Reforma socială II. N. 1—3, pg. 298.

[2]) Cf. *Dr. Georg Adler*, Geschichte des Sozialismus und Kommunismus I², Leipzig 1920 (Hand- und Lehrbuch der Staatswissenschaften I. Abt., 3. Band).

[3]) Cf. *Werner-Sombart*, Sozialismus und Soziale Bewegung, Jena 1920, pg. 44.

[4]) Cf. *Viktor Cathrein*, Der Sozialismus 10, Freiburg in Breisgau 1910, şi *Sombart*, o. c.

[5]) Cf. *Sombart*, o c. pg. 75.

moartea fruntaşilor săi: Kant († 1804), Fichte († 1814) şi Hegel († 1831). Dar n'a lipsit nici influenţa contimporanilor, a filosofului *Ludwig Feuerbach* († 1872) cu „Das Wesen des Christentums“ şi a istoricului *François Guizot* († 1874 cu „L'Histoire de la civilisation en Europe et en France“). Imanenţa accentuată a filozofiei celui dintâi şi „Europa modernă s'a născut din lupta diverselor clase între olaltă“ a lui Guizot au devenit pietre fundamentale în sistemul marxist[1]):

In Londra, centrul de pe atunci al mizeriei clasei muncitoreşti, Karl Marx se dedică cu ardoare studiului economiei politice. In bibliotecele londiniene el avea la îndămână operele clasicilor ştiinţei acesteia: Smith, Ricardo şi Malthus. Dela ei adoptă Marx *crezul muncii. Adam Smith* († 1790) primise în opera sa afirmarea nedovedită a filosofului *Iohn Locke* († 1704)[2]) că munca ar fi singurul isvor al valorii[3]). In aceleaşi condiţii, propoziţiunea se găseşte şi la *David Ricardo* († 1823), jidan portughiz de naştere şi apoi profesor la Londra, şi la englezul Robert Malthus († 1834). Prin folosirea ideii lui Locke în teoriile lor economice, aceşti bărbaţi au avut probabil intenţia îndreptării stării de plâns a muncitorimii englezi[4]). Cel puţin intenţia aceasta a avut-o *Thomas Hodgskin* († 1869)[5]). Acesta nu numai că primeşte afirmaţia de mai sus despre valoare, dar din ea şi desvoltă în fiinţă, întreaga teorie marxistă de mai târziu[6]). In genere Karl Marx datoreşte însemnătatea sa ulterioară reuşitei „de

[1]) „Verglichen mit Hegel ist Feuerbach durchaus arm. Dennoch war er epochenmachend nach Hegel weil er den Ton legte auf gewisse dem christlichen Bewußtsein unangenehme und für den Fortschritt der Kritik wichtige Punkte, die Hegel in einem mystischen *clair-obscur* gelassen hatte“. *Karl Marx*, Das Elend der Philosophie (trad. din franceză), Stuttgart 1892, pg. XXIV. Apoi *Sombart*, o. c. pg. 56 şi *Dr. August Messer*, Geschichte der Philosophie III⁴, Leipzig 1920 pg. 100 sq.

[2]) Treatises of government II, pg. 200 la *Eduard Westermarck*, Ursprung und Entwickelung der Moralbegriffe (trad. din engleză), Leipzig 1909, II note.

[3]) E vorba de valoarea materială care revine oricărui obiect folositor.

[4]) Cf. *Böhm-Bawerk*, Capital und Capitalzins, I—II³ Jena 1921.

[5]) Mai ales în scrierea anonimă: Labour defended etc., London 1825.

[6]) *Halévy*, observă că jurnalistul Marx a cunoscut în Londra personal pe jurnalistul Hodgskin. Vezi *Dr. Karl Koepp*, Das Verhältnis der Mehrwerttheorien von Karl Marx und Thomas Hodgskin, Wien 1911, în Studien zur Sozial-, Wirtschafts- und Verwaltungsgeschichte, VI. Heft.

a împreuna ca într'o lentilă toate razele ce au purces dela cugetători înainte de el“ [1]).

II. *(Doctrina)* Intreg marxismul se cuprinde în *materialismul istoric* care se descrie mai de aproape în *luptele de clasă*, prin *teoria valorii și a plus valorii* în jurul cărora se grupează *teoriile acumulării, a sărăcirii și a socializării* cu *teoriile crizelor economice, a acumulării concentrate și a prăbușirii finale din care se naște societatea cea nouă cu dictatura proletariatului și mai apoi cu anarhia.*

a) După Hegel, în centrul evoluției se găsește ideia care condiționează materia. Marx a conceput lucrurile invers. El a așezat materia în locul ideii. Condițiile materiale, starea economică, sânt singurul factor impulsiv penru întreaga evoluție istorică. Economia (producția, repartiția, consumația, circulația și comerțul) este singura temelie reală a clădirii de deasupra a ideologiei, adecă a ideilor de drept, politice religioase-morale, și a celor filosofice. Ca și la Hegel, evoluția decurge prin contraste, dela teză (poziție, afirmare) prin antiteză (contrapoziție, negațiune) la sinteză (compoziție, negațiunea negațiunii). In starea economică dată (teza) se ivesc dușmănii și lupte de clase (antiteza) cari sfârșesc printr'o schimbare totală a structurei sociale-economice (sinteza). Schimbarea aceasta constitue necesar un progres. Deodată cu economia evoluează și ideologia, iar când aceasta rămâne în urmă, ea este reacționară, și numai decât isbucnește revoluția care cu forța adaptează ideile și le conformează stării economice [2]).

[1]) Cf. *Sombart*, o c. pg. 59.

[2]) „Die neuen Tatsachen zwangen dazu, die ganze Geschichte einer neuen Untersuchung zu unterziehen, und da zeigte sich, daß alle bisherige Geschichte, mit Ausnahme der Urzustände, die Geschichte von Klassenkämpfen war, daß diese einander bekämpfenden Klassen der Gesellschaft jedesmal Erzeugnisse sind der Produktions- und Verkehrsverhältnisse, mit einem Wort der ökonomischen Verhältnisse ihrer Epoche; daß also die jedesmalige ökonomische Struktur der Gesellschaft die reale Grundlage bildet, aus der der gesamte Ueberbau der rechtlichen und politischen Einrichtungen, sowie der religiösen, philosophischen und sonstigen Vorstellungsweise eines jeden geschichtlichen Zeitabschnittes in letzter Instanz zu erklären sind. Hegel hatte die Geschichtsauffassung von der Methaphysik befreit, er hatte sie dialektisch gemacht — aber seine Auffassung der Geschichte war wesentlich idealistisch. Jetzt war der Idealismus aus seinem letzten Zufluchtsort, aus der Geschichtsauffassung vertrieben, eine *materialistische Geschichtsauffassung* gegeben

Astfel legile evoluției economice sânt legi naturale, legi imanente[1]).

b) 1. Lupta de clasă este prima impulsiune a evoluţiei. In timpul modern al marii industrii, cea mai grea luptă se dă între marele proprietar de instalaţiuni industriale, aliat cu cointeresaţii, arândaşii şi întreprenorii, salariaţii cu tantieme etc. *(capitalişti)* pe de o parte, iar pe de alta între muncitorii cari trăiesc din sâmbrie *(proletari)*. Grupul celor dintâi şade eu mânile în buzunar sau cel mult face o treabă uşoară, pe când mulțimea sâmbriaşilor munceşte din greu pentru patroni[2]).

2. Sufletul economiei moderne este *capitalul (Wert, value, valoare)*. Acesta se desface în capital de producţie (solul, fabrici, maşini, mijloace de comunicaţie, unelte etc.) şi în capital de consumaţie (alimente, stofe, materii prime etc.). *Capitalul nu se câştigă decât prin muncă (Wert-theorie)*. Dovadă pentru aceasta este faptul că două obiecte, calitativ şi cantitativ deosebite, se schimbă în comerţ unul pentru altul (grâu-fier), au adecă aceeaşi *valoare de schimb (Tauschwert)*, deşi *valoarea lor uzuară (Gebrauchswert)* nu este aceeași; fierul serveşte pentru ceva — grâul pentru alta ceva. Urmează că obiectele cu egală valoare de schimb, oricât de diferite ar fi ele de altfel, trebue să aibă în fiinţa lor ceva comun-egal şi egalitatea aceasta, Karl Marx o găseşte în munca necesară pentru producţia mărfurilor respective. Fiecare om îşi susține viața din bunuri materiale, deci pentru câştigarea acestora fiecare om, trecut peste vârsta copilăriei şi sănătos, trebue să muncească sub primejdia pierderii dreptului la viaţă. Primejdia aceasta ameninţă mai întâi de toate pe capitalişti.

---

und der Weg gefunden, um das Bewußtsein der Menschen aus ihrem Sein statt wie bisher ihr Sein aus ihrem Bewußtsein zu erklären". Prietenul şi colaboratorul lui Marx, *Friedrich Engels*, „Die Entwicklung des Sozialismus von der Utopie zur Wissenschaft", Berlin 1891, pg. 25.

[1]) „Die gesellschaftlich wirksamen Kräfte wirken ganz wie die Naturkräfte: blindlings, gewaltsam, zerstörend, solange wir sie nicht erkennen und nicht mit ihnen rechnen", *Fr. Engels*, o. c. pg. 39.

[2]) Situaţia aceasta revine pe fiecare pagină a opului principal „Das Kapital" al lui Karl Marx.

Munca sâmbriaşului, proprietarul capitalist o plăteşte cu cel mult *minimul de existenţă (legea de fier a sâmbriei, ehernes Lohngesetz),* sileşte însă pe lucrător să lucreze şi să producă mai mult ceea ce constitue *plusvalorea (Mehrwert, plusvalue)* care curge pe de geaba în punga patronilor[1]).

3. In condiţiile acestea plusvaloarea sporeşte pe zi ce trece averea capitaliştilor *teoria acumulării — Akkumulationstheorie)*[2]).

4. Acumularea de capital naşte în producţie ameliorări tehnice cari reduc din ce în ce cantitatea necesară de muncă omenească şi renunţă tot mai mult la calitatea muncii; muncitorul specializat rămâne dispenzabil. Urmarea nemijlocită este angajarea fiecărui netot, apoi a muncei femeilor şi a copiilor şi aşa se produce micşorarea sâmbriilor. Mizeria proletariatului, sporeşte şi într'un stadiu de tehnică progresată, o parte mare a muncitorilor nu găseşte lucru şi e muritoare de foame *(teoria sărăcirii şi a armatei de muncitori în rezervă — Verelendungstheorie und industrielle Reservearmee)*[3]).

5. Inerentă industriei moderne este şi rumperea legăturei între producţie şi consumaţie. Industriaşul nu ştie pentru cine produce nici când va desface produsele sale, iar concurenţa îl sileşte să producă fără încetare. Aici zace cauza primă a *crizelor economice,* a desechilibrului periodic dintre producţie şi consum *(Krisentheorie)*[4]).

6. Crizele duc pe unii capitalişti la bancrot, pe când alţii acumulează tot mai mult capital *(acumulare concentrată, Konzentrationstheorie)*[5]).

7. Concentrarea de capital tot va progresa până ce întreg capitalul va ajunge proprietatea câtorva magnaţi capitalişti cari vor avea în faţa lor mulţimea nenumărată a proletarilor goi şi flămânzi. Indignarea, mânia şi răsbunarea înăbuştiă până acuma a celor mulţi, sparg zăga-

1) Cf. *Karl Marx,* Das Kapital (ed. Borchardt), Berlin 1922, pg. 11 sq.
2) Ibid. pg. 141 sq.
3) *Karl Marx,* o. c. pg. 89 sq.
4) Ibid. pg. 300 sq.
5) *Karl Marx,* o. c. pg. 203 sq.

zurile şi se revarsă ca un şivoiu peste capetele expropriatorilor pe cari îi expropriază *prăbuşirea finală — (Zusammenbruchstheorie)* [1])

8. Prin munca continuă în masse prin fabrici, în ateliere şi mine se creşte între muncitori simţul de solidaritate; ei se obicinuesc cu munca de cooperaţie să priviască locul unde muncesc, înstalaţiile şi uneltele de cari se servesc ca proprietatea lor comună *(socializarea — Sozialisierungstheorie)* [2]).

9. De aceea după prăbuşire, proprietatea expropriată a expropriatorilor devine proprietate colectivă. Aceasta înseamnă şi restabilirea dreptăţii originale. Numai violenţa şi nedreptatea, potenţate în era capitalistă la mijloace satanice, au prefăcut în cursul veacurilor proprietatea colectivă dela începutul civilizaţiei umane în proprietate individuală mai întâi şi apoi în una latifundiară [3]). După restabilirea dreptăţii cu privire la proprietate, proletariatul ia asupra sa conducerea societăţii *(dictatura proletariatului — Diktatur des Proletariates)* pentru a supraveghea şi a suprima elementele străine şi duşmane nouei ordine sociale în care nu mai există clase cu drepturi şi datorii deosebite, şi pentru a organiza munca şi repartiţia. Toţi sânt datori să muncească în măsură egală şi în aceeaşi măsură să se bucure de libertate. Astfel producţia va sta în raportul cuvenit cu consumaţia şi lipsurile materiale vor dispărea [4]). Partea economică a chestiei sociale găseşte soluţia ei definitivă şi prin aceasta se desleagă pentru totdeauna şi partea ei spirituală-morală în măsură foarte largă. Prin ospătăriile, locuinţele, infirmeriile şi prin crescătoriile publice, chiar şi familia rămâne la discreţia fiecăruia s'o întemeieze şi s'o susţină sau s'o abandoneze. După obicinuirea tuturora cu noua ordine, după-ce fiecare îşi cunoaşte bine datoria şi şi-o împlineşte, dictatura proletariatului cedează stâpânirea în mâna

[1]) Ibidem.
[2]) Ibid. pg. 49 sq.
[3]) *Karl Marx*, o. c. pg. 18, 57, 181 sq. şi *Fr. Engels*, Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staates, ed. 21 Stuttgart und Berlin 1922.
[4]) Cf. *Friedrich Engels*, o. c. pg. 40.

tuturor şi a nimănui, statul dispare *(anarhia)*. „Funcţiunile de guvernare devin simple funcţiuni administrative“ [1]). Abia acum revine omului demnitatea de om[2]).

c) Toate fracţiunile de azi ale socialismului sânt în principiu marxiste. Ele se deosebesc numai prin accentuarea sau prin atenuarea unuia sau a mai multor puncte din doctrina maestrului. Cele mai însemnate fracţiuni sânt *Comunismul* şi *Bolşevismul, Sindicalismul*[3]) şi *Reformismul (Revizionismul)*.

1. *Comunismul propagă proprietatea colectivă (comună) în măsura cea mai largă.* Aici vom înşira şi *Bolşevismul*[4]), dela 7 Noemvrie 1917 stăpânul Rusiei. El se bazează astăzi pe *dictatura proletariatului*[5]), organizat în *soviete (sfat, consiliu)*[6]) locale de district şi de provincii în fruntea cărora să găseşte *congresul naţional al sovietelor* cu *comitetul naţional central executiv* şi cu *sfatul comisarilor poporului*[7]). Convingerile străine sovietelor sânt dăscălite de armata roşie[8]).

---

[1]) „Alle Sozialisten verstehen unter Anarchie dieses: ist einmal das Ziel der proletarischen Bewegung, der Abschaffung von Klassen erreicht, so verschwindet die Gewalt des Staates, welche dazu dient, die große produzierende Mehrheit unter dem Joche einer wenig zahlreichen ausbeutenden Minderheit zu erhalten, und die Regierungsfunctionen verwandeln sich in einfache Verwaltungsfunctionen“. *L'alliance de la démocratie socialiste et l'association internationale des travailleurs*, trad. germ. Braunschweig 1874, pg. 10.

[2]) „Mit der Ergreifung der Produktionsmittel durch die Gesellschaft ist die Waarenproduktion beseitigt und damit die Herrschaft des Produktes über die Produktion. Die Anarchie innerhalb der gesellschaftlichen Produktion wird ersetzt durch planmäßige bewußte Organisation. Der Kampf ums Einzeldasein hört auf. Damit erst scheidet der Mensch in gewissem Sinne, endgültig aus dem Tierreich, tritt aus tierischen Daseinsbedingungen in wirklich menschliche“. *Fr. Engels*, o. c. pg. 42.

[3]) Numărul fracţiunilor socialiste este destul de mare şi o clasificare după un principiu unitar este anevoioasă, pe noi o asemenea încercare ne-ar duce prea departe. Vezi de altfel *D. Gusti*, locul citat.

[4]) „Nous *passerons* sur le nom absurde et barbare de *bolchevik*, qui n'exprime absolument rien, sinon cette cironstance purement contigente qu'au Congrès de Bruxelles-Londres en 1903, nous avons en la majorité (bolchinstvo)“. *N. Lénine*, L'Etat et la Révolution (trad. din ruseşte), Paris 1921, pg. 103.

[5]) Ibid. şi *N. Lenin*, Der Radikalismus die Kinderkrankheit des Kommunismus, Leipzig 1920; *L. Trotzki*, Terrorismus und Kommunismus (Anti-Kautsky), Hamburg 1920.

[6]) *D. Gusti*, l. c. pg. 341.

[7]) *Constitution De la Republique Socialiste Fédérative Russe* Des Soviets (anexă la Noua Constituţie a Romaniei etc., Bucureşti 1922).

[8]) Ibid. art. 3 g: „Pour assurer la plénitude du pouvoir aux masses ouvrières et pour écarter definitivement la possibilité de rétablir le pouvoir

2. *Sindicalismul* tinde către societatea socialistă, pregătind şi crescând muncitorimea prin organizarea minuţioasă a *asociaţiilor muncitoreşti (sindicats)*, gata totdeauna la *grevă (sistarea lucrului)*, singura cale către revoluţia preconizată în sfârşit [1]).

3. *Reformismul* [2]) vrea să schimbe societatea actuală în societate socialistă pe cale parlamentară propunând, votând şi aplicând reforme tot mai largi şi mai radicale [3]).

III. *(Conflictul cu morala creştină şi împăcarea)* Scopul socialismului este atingerea unui ideal înalt şi nobil. Se pune însă întrebarea dacă mijloacele profesate de el pentru atingerea scopului au la bază de fapt rezultate ştiinţifice cum pretinde marxismul.

a) Singuri întemeitorii materialismului istoric conced că formularea teoriei acesteia nu concordă cu faptele: Intr'o scrisoare din 1894 Engels scria: „Procesele politice, juridice, religioase, filosofice, literare şi artistice se bazează pe viaţa economică. Dar toate fenomenale acestea reacţionează unele asupra altora şi asupra bazei economice însaşi" [4]). Prin urmare între ideologie şi economie există un raport reciproc în care noi am înclina să dăm celei dintâi primatul. Conştiinţa omenească crează starea economică şi nu aceasta pe cealaltă. Legile economice nu sânt legi imanente. Dovada pentru aceasta ni-o dă istoria economiei şi sf. scriptură, raţiunea omenească şi revelaţiunea divină [5]). Morala creştină presupune un raport liber între subiect şi lege şi nu un raport necesitat. Materialismul istoric exclude orice morală.

---

des exploiteurs, sont décrétés l'armement des ouvriers et paysans, la formation de l'armée rouge socialiste des ouvriers et paysans et le desarmement complet des classes possédentes."

[1]) Cf. *Sombart*, o. c. pg. 109 sq. Teoreticianul de frunte al sindicalismului este francezul *George Sorel*.

[2]) Reformismul este cunoscut şi sub numele de *revisionism*, pentrucă în politică cere şi execută schimbările trebuincioase (revizuirea) în programele radicale de mai înainte.

[3]) Intre teoreticianii reformismului este *Karl Kautsky* cel mai vechiu şi mai cunoscut. Scrierea lui mai nouă este *Terrorismus und Kommunismus* (Verlag N. Vaterland 1920) la care *Trotzky* răspunde cu *Anti-Kautsky* citat.

[4]) *Simkovitch*, Marxisme contre socialisme, Paris 1919 în Arhiva Şt. R. S. II. N. 1—3 pg. 401.

[5]) *Reformele, Geneza* 1, 28; *Ult.* 6, 19—34; Vezi şi *Credinţa* I N. 8—11, pg. 141.

b) Dacă principiul general al marxismului nu corespunde realității, nici expunerile de amănunt ale materialismului istoric nu se vor putea menține fără pagubă într'o confruntare cu faptele.

1. Societatea modernă este clădită pe fenomenul social firesc al divizării muncii. Potrivit ocupației, se deosebesc felurite stări sociale cu particularitățile lor și cu interese specifice din toate domeniile vieții. Există și deosebirea între bogat și sărac. Prin urmare nici emulația între stări nu se poate nega cum nu încape negarea emulației între indivizi. Dar emulația nu este identică cu lupta până la nimicire cum nici clase sociale ca pe vremea revoluției franceze nu mai există. Divizarea societății moderne în *boeri, mici burghezi, burghezi și proletari*[1]) este o clasificare artificială căci hotarele între clasele acestea nu se pot determina. In statul modern toți cetățenii au în genere drepturi și datorii egale; fiecare cetățean e liber să-și întocmească viața cât se poate de bine. E adevărat că deosebirea între bogat și sărac nu îngădue că săracul să se măsoare în orice-ar vrea cu moștenitorul norocit, totuș până la o măsură, societatea modernă vine în ajutorul celui lipsit, prin școli publice, burse, internate, orfelinate etc., iar săracul neputincios trăiește chiar numai pe socoteala societeții care susține azile, spitaluri și alte institute pentru îngrijirea socială. In deosebi biserica desvoltă pe trenul acesta o intensă activitate[2]) Astfel și cel născut în sărăcie găsește posibilitatea să-și ceeze o sitație sau dacă este neputincios, cel puțin să-și asigure viața. Dacă viața ar decurge în marginele moralității, în societatea modernă chestia socială s'ar resimți mult mai puțin. Situația socială din zilele noastre este creată de imoralitate și lupta de clasă concepută de marxism nu este ființială societății moderne[3]).

[1]) Numirile sânt luate dela Francezii veacului XVIII, principiul clasificării *(aderența la un sistem economic)* este socialist. Boeria (gentilhommerie) aderă la feodalitate, mica burghezie (petite bourgeoisie) este meseria de profesie, burghezia (la bourgeoisie) apără capitalismul modern și proletariatul turnat de Marx trăieste din sâmbrie.

[2]) *Nicu Cotlarciuc,* Ocrotirea socială și Biserica, Cernăuți, 1921.

[3]) Cf. *Josef Kral,* Der christliche Sozialismus[2], Dillingen a. D. 1920, hg. 61 sq.

2. Munca nu este singurul isvor al valorii. Toate bunurile materiale sânt produse ale solului şi ale naturii; munca desface cel mult bunurile dela sinul naturii şi le prelucrează[1]) Nici despoiarea muncitorului prin sustragerea plusvalorii nu este exactă. O parte a produsului revine cu tot dreptul — proprietarului a cărui avere numai ca excepţie poate să fie furt, câştigată adecă pe cale imorală; de obiceiu proprietatea este şi ea produsul muncii, adeseori al muncii de generaţii. Dreptul de moştenire însă este un drept, mai mult sau mai puţin natural[2]) care numai în cazuri extraordinare, şi atunci cu anevoie s'ar putea contesta[3]). O altă parte a plusvalorii cade pe seama uzării mijloacelor de producţie aşa că plusvaloarea marxistă ca lege este inexistentă.

3. De aceea nici acumularea capitalului nu progresează cu viteza crezută de Marx[4]).

4. Faptul că muncitorul sâmbriaş este de cele mai multe ori foarte bine plătit răstoarnă şi legea de fier a sâmbriei împreună cu teoria sărăcirii[5]).

5. Experienţa ne învaţă că crizele economice prin supraproducţie nu se produc aşa de des şi că intensitatea lor scade, nu creşte[6]). Producţia uneori rămâne şi în urma consumaţiei[7])

6. Teoria acumulării sau a concentrării capitalului în mâni tot mai puţine cade astfel ca dela sine aşa că nici numărul expropriaţilor nu se urcă până la fantazia autorului nostru[8]).

---

[1]) *E. Westermarck*, o. c. II, pg. 27: „... nur auf dem Wege künstlicher philosophischer Konstruktionen haben es Locke und andere fertiggebracht, den Ursprung des Eigentumsrechtes allein in der Arbeit zu suchen."

[2]) Ibid, pg. 39: „Wie Herbert Spencer bemerkt, liegt das Verlangen Eigentum zu erwerben und das, was man erworben hat, zu behalten, tief in der Natur nicht nur des Menschen, sondern auch des Tieres begründet, wie es ja unleugbar eines der Bedingungen des Ueberlebens bildet."

[3]) Cf. I. Kral, o. c. pg. 41.

[4]) Cf. *Sombart*, o. c. pg. 84.

[5]) Ajunge să asemănăm starea actuală a sâmbriaşilor cu cea a funcţionarilor superiori, cari au o pregătire de zeci de ani, pe când muncitorul deprinde specialitatea sa în cel mult doi, trei ani, dar şi numai în câteva săptămâni.

[6]) Sombart o. c. pg. 37.

[7]) Criza economică după războiu.

[8]) Sombart, o. c. pg. 95.

7. Evoluţia economică luând calea arătată până aici, întârzie şi prăbuşirea finală[1]) şi peste tot era socialistă.

8. Singură teoria socializării a găcit mult puţin adevărul. De fapt cooperaţia muncii sporeşte într'o măsură producţia[2]) şi creşte între muncitori spiritul de solidaritats. Şi socializarea sau statificarea mijloacelor de producţie se validitează în unele domenii (căi şi linii de comunicaţie şi circulaţie, mine). Dar adevărul acesta nu alterează deloc afirmările de mai sus asupra celorlalte componente ale sistemului marxist.

9. In apreciarea legilor economice ale marxismului am urmat cu intenţie mărturia unui autor (Sombart) asupra căruia nu poate cădea nici o bănuială. Impreună cu el constatăm că „socialismul ştiinţific este contradicţie în sine, un fier de aur“[3]). Aşa judecă şi Landau-Aldanow[4]): „Nu se poate nega că eroarea prognosei marxiste este astăzi deplin dovedită“[5]). Altfel nici c'ar putea să fie pentrucă *proprietatea comună, dictatura proletariatului* şi *anarhia sânt complect amorale, contrare mai ales moralei creştine.*

Principiile moralei acesteia sânt întemeiate pe revelaţiunea supranaturală (sf. scriptură) şi pe descoperirea naturală (întreg universul cercetat şi judecat de raţiunea omenească, conştientă de relativitatea ei). Principiile morale deci sânt netrecătoare şi rămân neschimbate: „Adevăratul este conservativ“[6]).

Morala creştină clădeşte societatea omenească pe *proprietatea individuală*[7]).

Proprietatea individuală este din cele mai vechi timpuri şi chiar la începutul culturii umane o realitate socială cu rădăcini adânci în firea omenească[8]). Dovadă

[1]) Ibid, pg. 96.
[2]) Sombart, o. c. pg. 86 sq.
[3]) Ibid, pg. 100.
[4]) Lenin und der Bolschewismus, Berlin 1920, pg. 86.
[5]) Numai la noi n'a pătruns încă convingerea aceasta. Unii autori români (d. p. C. Botez şi Şt. Zeletin) înoată în plin materialism istoric. Vezi *R. Şt. R. S.* II, No. 1—3, pg. 25 sq. şi IV, No. 2, pg. 178 sq.
[6]) *Boileau.*
[7]) Vezi *Candela* XXXIV, No. 5—8, pg. 293 sq. şi Kral o. c. p. 19.
[8]) Vezi *Westermark,* locurile citate şi *Credinţa* I. No. 12—13 pag. 200 sq.

pentru aceasta este şi faptul că socialiştii (sindicaliştii, bolşevicii etc.) sânt siliţi să recurgă la forţă pentru distrugerea proprietăţii individuale. *Dictatura proletariatului* şi de altfel leagă cu obezi de oţel *subiectul liber şi stăpân de sine al moralei creştine*[1]). Impotriva firii sale, omenirea nu se poate educa[2]). De aceea şi anarhia socialistă — pentru care ar trebui îngeri ce din oameni pământeni nu se pot face cu sila — este poveste[3]).

c) Ciocnirea principiilor sale cu morala creştină sânt pricina *indiferenţei religioase* a socialismului[4]) şi a duşmăniei lui faţă de biserica lui Christos[5]).

Dar pentru materialismul său socialismul nu poartă nici o vină, vinovat este timpul naşterii lui[6]). Socialişti cu priceperea realităţii au şi revenit, încercând împăcarea socialismului cu credinţa, în deosebi cu învăţătura credinţii creştine[7]).

După autorii aceştia, *Christos n'a fost decât un revoluţionar proletar. Şi biserica veacurilor dintâi a profesat comunismul aşa că învăţătura creştină modernă este o denaturare a creştinismului original.*

---

[1]) „Descrierea acţiunii bolşevicilor ar evoca fonduri de infern, cruzimi de fiare flămânde, lăsate în libertate, nimiciri de nebuni furioşi — şi ar merita volume întregi şi un talent epic — căci nu-i puţin lucru să pui în adevărata lor lumină pe precursorii drăceşti ai mult aşteptatei societăţi viitoare", *Al. R. Moroianu,* Bolşevism? Bucureşti 1920.

[2]) „Wie man es auch dreht und wendent; die Theorie von der *Diktatur des Proletariats* findet in den Rahmen einer historisch-realistischen Auffassung keinen Platz", *Sombart* o. c. pag. 79.

[3]) Nous ne sommes plus aussi assurés que lui (Proudhon) que l'on puisse „noyer l'amour dans la justice" sans eu méconnaître la nature, ou eliminer le christianisme *sans mettre en péril la moralité individuelle et sociale,* ou affirmer que l'humanité, une fois la réforme sociale accomplite, entrera dans une ère de sérénite et de félicité". *Guy-Grand* etc., Proudhon et notre temps, Paris 1920 pag. 108. Dela *Proudhon* anarhismul a trecut în socialism.

[4]) „Religion ist Privatsache", scrie *programul din Erfurt* al partidului socialist-german.

[5]) Bolşevicii au esclus clerul dela viaţa politică ca şi pe nebuni. *Constituţion... Des Soviets* o. c. art. 65: „Ne puevent être ni électeurs, ni éligibles... les desservants des cultes églises... les aliénés, les faibles d'esprit...".

[6]) *I. Kral* o. c. pag. 59 şi *Sombart* o. c. pag. 101.

[7]) Vezi *Karl Kautsky,* Der Ursprung des Christentums, Stuttgart 1908 şi aceeaşi problemă la teologii *Albert Kalthoff* şi *Max Maurenbrecher.* Intreg istoricul la *F. X. Kiefl,* Die Theorien des modernen Sozialismus über den Ursprung des Christentums, Kempten-München 1915.

Pentru respingerea tezelor acestora ajunge să ne amintim, lipsiţi de oricari alte preocupări, activitatea D-lui după expunerea evangeliilor canonice şi apoi să ne reprezentăm structura socială a primelor comunităţi creştine după faptele apostolilor, după epistolele pauline şi cele catolice. Atunci vedem că de binefacerile Mântuitorului se bucurau fără deosebire robi şi liberi, bogaţi şi săraci, drepţi şi păcătoşi căincioşi. Aceasta a fost structura socială şi a primelor comunităţi creştine. Cu robii de pe atunci şi cu suferinţele sociale în genere, nici Isus, nici apostolii şi nici biserica cea veche n'au avut a face în ce priveşte sanarea nemijlocită a relelor acestora, fie pe cale pacinică, fie prin forţă[1]). Sf. scriptură recunoaşte forţa pentru susţinerea ordinei sociale date[2]), dar *arma înfăptuirii legii creştine este pentru toate timpurile dragostea* care abandonează forţa şi teroarea[3]).

Nici *pretinsul comunism al părinţilor bisericeşti* nu este alta decât afirmarea accentuală a dreptului la viaţă al tuturora, şi a celor lipsiţi şi a celor neputincioşi[4]).

Totuş rămâne semnificativă, indiferent sub ce formă, încercarea socialismului de a se apropia de creştinism. Socialismul recunoaşte prin aceasta că creştinismul este o forţă vitală pentru realizarea adevăratului ideal social. Scopul ultim al socialismului este de fapt un cerc concentric cu cercul idealului pământesc al creştinismului. *Socialismul, împreună cu creştinismul tinde să vindece ranele sociale. Intr'un glas cu creştinismul, socialismul desaprobă şi condamnă abuzurile de libertate, concurenţa nebună în goana după avere, cămătăria, stoarcerea, risipa şi luxul, cu un cuvânt infectarea societăţii cu molima imoralităţii care aproape în întregime cade în sar-*.

---

[1]) „Das Urchristentum, wie es Jesus schuf, ist keine soziale, sondern eine religiöse Bewegung", *Dr. Alphons Steinmann,* Jesus und die soziale Frage, Paderborn 1920, pag. 162.

[2]) Lc 26, 52—53 şi paralele.

[3]) Romani, 13, 1—7.

[4]) „... der Gedanke der Kirchenväter, das die zeitlichen Güter eigentlich für alle da sind, sollte nur ein Ansporn sein, von dem eigenen Überflusse den Notleidenden mitzuteilen", *Dr. Ignatz Seipel,* Die wirtschaftlichen Lehren der Kirchenväter, Wien 1907, pag. 119.

cina capitalismului. Dar creştinismul este absolut superior socialismului; cel dintâiu se bazează pe iubire, cel de al doilea pe ură, lupta de clasă. Ce este bun în socialism ca intenţie, găsim de mult în creştinism ca intenţie şi practică. Drumul de până acum al socialismului s'a încurcat pe terenuri imposibile, nu rămâne decât calea mai pe încunjur, anevoioasă şi ea, dar sigură a moralei creştine pentru scăpare[1]). Astfel deslegarea chestiei sociale nu se poate găsi peste noapte şi nici odată pentru totdeauna căci răul, după concepţia creştină, este voit de oameni şi nu poate să dispară dintr'odată, ci numai succesiv, mână'n mână cu progresul moral al societăţii. *Aceasta* este legea dragostei, opusă materialismului istoric. In creştinism iubirea, în socialismul materialist — ura. Creştinismul e bazat pe legi veşnice ale revelaţiei divine, socialismul s'a născut din teorii materialiste care disconsideră elementul de ordin moral în umanitate. Contrastul acesta vădeşte mai bine superioritatea creştinismului.

D. Spânu.

Predică pentru Dum. 2-a a postului mare

de **Prof. univ. Dr. Vasile Gheorghiu**

„Şi pentruca să ştiţi că Fiiul omului are puterea a ierta păcatele oamenilor ţie-ţi zic: Iaţi patul tău şi mergi la casa ta" (Mc. 2, 10 5.).

Iubiţilor creştini,

Sf. evangelie, care s'a cetit astăzi, ne pune în faţa acelei întâmplări minunate din timpul activităţii messianice a D-lui nostru Is. H., când Dânsul întors din o călătorie mai mare, pe care o făcuse prin oraşele şi satele din Galilea, iarăşi în oraşul său, Capernaum, de lângă lacul Genezaretului, vrea să se odihnească puţin de strapaţele drumului. Dară n'a putut să o facă,

[1]) Cf. Candela locul citat.

pentrucă poporul îndatăce a aflat despre sosirea Lui, însetat de înţeleptele Lui învăţături divine, se adună la casa Sa în număr atât de mare, încât nu mai încăpea nimene pe uşă.

In Capernaum se află pe atunci şi un om greu bolnav. Era paralizat aşa că nu se mai putea urni din loc. Paraliza este o boală grea de nervi, pe care şi-o contractează omul în urma unei vieţi desordonate, petrecută în plăceri şi desfrâu. De câtă vreme era bolnav, nu ni se spune. Dară orişicum bolnavul ajuns odată într'aceasta stare miseră nu odată se va fi gândit la viaţa sa desordonată, pe care a dus-o până acumaşi care l'a adus până la atâta nenorocire, că acum este legat de pat şi nu mai poate face nici o întrebuinţare de picioarele sale, sie-şi spre năcaz şi celor ai săi, şi nu odată îşi va fi zis, că dacă s'ar mai putea face odată sănătos ar şti acum, cum trebue să trăiască. Şi gândurile acestea deşteptau întrânsul dorul din ce în ce tot mai fierbinte de a se face iarăşi sănătos. Dară unde să-şi afle medicul, care să-i redea sănătatea? Nu se află! Paraliza este o boală prea grea. Ea progresează tot mereu şi sfârşeşte în cele din urmă cu moartea.

Ca o rază caldă de lumină, se revarsă în sufletul bolnavului ştirea, că D-l Is. H., acel bărbat care face atâte fapte minunate, încât oamenii cred că este Insuşi Messia cel aşteptat, Fiiul lui D-zeu, a sosit iarăşi în oraş. Aceasta ştire deşteaptă în cel bolnav speranţa, că acuma cu ajutorul acestui om al lui Dumnezeu ar putea să-şi recapete sănătatea. Şi devremece a auzit despre atâtea vindecări minunate, plinite de D-l I. H., în sufletul lui se strecoară tot mai mult convingerea, că numai acest bărbat, trimis de Dumnezeu, ar putea să-l vindece de boala sa.

Aceasta convingere îl face, că dânsul roagă pre 4 bărbaţi, cari îi erau mai buni prieteni şi cari doriau şi ei ca să-l revadă iarăşi deplin sănătos, ca să-l iea cu pat cu tot şi să-l ducă până la casa, unde locuia Iisus, ca doară s'ar vindeca cu ajutorul Acestuia.

Dacă cei patru bărbaţi, cari aveau să-l ducă cu pat cu tot prin toate stradele oraşului până la casa lui Iisus, nu ar fi fost şi dânşii încredinţaţi, că numai Iisus îl poate vindeca, cu bună seamă, că nu ar fi întreprins un lucru atât de greu. Ei îl ridică deci cu pat cu tot şi-l duc până la D-l Iisus. Grea li-a fost

sarcina şi calea, dară nădejdea în vindecarea celui bolnav, îi face că dânşii ṣupoartă tot greul.

Ajunşi la casa, unde locuia D-l Iisus Hristos, iată că dau de altă dificultate şi mai mare. Imbulzeala poporului la uṣa casei era atât de mare, încât nu era chip ca dânşii să poată întra şi încă cu pat cu tot până înaintea D-lui Iisus Hristos. S'ar fi reîntors îndărăpt fără ispravă, dacă nu i-ar fi reţinut dorul de al revedea pre cel bolnav iarăşi sănătos şi n'ar fi fost convinşi, că numai D-l Is. H. poate să-i redea sănătatea şi în fine nu s'ar fi temut ca să nu scape din nou ocaziunea aceasta binevenită de a-l vedea pe prietenul lor iarăşi sănătos. Ei caută deci alte chipuri, ca să poată ajunge cu cel bolnav până înaintea D-lui.

Casele la ludei aveau un acoperemânt plan. Până pe acoperemânt duceau scări sau trepte. Acoperemântul la caz de lipsă se putea ridica cu oareşicare încordare. In cazul de faţă nu li-a rămas celor cari aduceau pre cel bolnav deci alta, decât ca pe această ultimă cale să ajungă cu cel bolnav în faţa D-lui Iisus Hristos. Ei se urcă pe acoperemânt, ridică acoperemântul şi cu funii slobod patul prin deschizătură pânăce cel bolnav ajunge în faţa D-lui Iisus Hristos.

D-l Iisus Hristos învaţa poporul în felul, cum numai El ştiea să o facă. Când s'a deschis acoperemântul şi s'a slobozit patul, D-l îşi va fi întrerupt cuvântarea Sa. Cel bolnav a văzut că din cauza lui D-l nu şi-a putut continua vorbirea şi când a ajuns acum în faţa D-lui el nu ştiea ce să zică, să mai cuteze a-L ruga pre D-l ca să-l vindece sau are să aştepte, ca D-l să-l mustre pentru îndrăsneala, ce a avut-o de a descoperi casa şi a ajunge în felul acesta neobişnuit în faţa D-lui. Inima celui bolnav era cuprinsă de mare sfială şi frică, că acum, când era mai aproape de ţintă, D-l poate că nu va mai vroi să-l vindece, dupăce el L-a supărat cu îndrăsneala sa prea mare.

Dară D-l, care cunoaşte gândurile omului, nu-l lasă, ca acum când stă în faţa Sa să-şi piardă cumpătul şi nădejdea în însănătoşarea sa, nădejde care l-a călăuzit până în acest moment şi l-a făcut să învingă toate piedicele ce-i stăteau în cale. Nimene din câţi şi-au luat la El scăparea nu s'a reîntors dela El nemângăiat şi neajutorat. Nici acest bolnav nu putea să iasă dela El nevindecat. Dreptaceea D-l văzându-l atât de sfios îi zice: „Cutează fiule!“ Cuvintele acestea erau dovadă de inima blândă şi mi-

loasă, ce o are D-l faţă de cei nenorociţi. Ele îi alungă sfiala şi frica, ce-l cuprinsese pre cel bolnav, şi inima lui se umple din nou de nădejde, acuma şi mai puternică, în însănătoşarea sa, care nu va întârzia să urmeze.

D-l dreptcă nu-l mai întreabă ce vrea, căci străduinţele puse până acum arătau clar, că cel bolnav vrea să fie iarăşi sănătos.

Dară toţi aşteptau ca precum de alte dăţi tot aşa şi acuma D-l îi va spune celui bolnav dintr'o dată: „Scoală-te, iaţi patul tău şi umblă!“ Dară D-l în loc să-l vindece îi zice bolnavului: „*Iertă-se ţie păcatele tale!*“ Cei carii erau de faţă, între cari mulţi cărturari şi farisei, n'au înţeles rostul cuvintelor acestora. Ei nu ştieau, că isvorul tuturor boalelor şi al morţii sunt păcatele şi că cine vrea să-şi vindece trupul de vre o boală de care a fost cuprins şi să scape din ghiarele morţii, acela trebue mai întâiu ca să înceteze de a mai umbla pe calea păcatului. De aceea D-l i-a iertat bolnavului pentru a-l scăpa de boala sa şi de moartea sigură mai întâiu păcatele lui. Dară cărturarii şi fariseii gândeau rele întru inimele lor. Ei gândeau că Iisus, fiind că nu se simte în putere să-l vindece pre acest bolnav, îl mângâe cu cuvintele: „Ierte-se ţie păcatele tale!“ Dară cum aceste cuvinte, cu cari dânsul crede a-şi câştiga în mod uşor simpatiile oamenilor, nu sunt cuvinte, pe cari un om le-ar putea purta în gură, toţi se simţesc jigniţi de ele. Căci cine poate cuteza să ierte păcatele oamenilor? Numai Dumnezeu poate să ierte păcatele oamenilor! Şi acela dintre oameni, care ar cuteza să zică, cum a zis Domnul Iisus, că ieartă păcatele oamenilor, şi-a arogat drepturi, care i-se cuvin numai lui Dumnezeu. Acela huleşte pre Dumnezeu şi-şi bate joc de drepturile, pe cari le are numai Dumnezeu. Şi fariseii şi cărturarii erau gata să-I răspundă Domnului, că ei nu sunt dispuşi ca să permită, ca El în faţa lor să-L hulească pre Dumnezeu. Ei se purtau cu astfel de gânduri, pentrucă nu ştiau că în faţa lor stă Insuşi Fiiul lui Dumnezeu, care în numele Părintelui Său celui ceresc a iertat slăbănogului nostru păcatele lui.

Dară Domnul, cunoscătorul gândurilor şi al inimei oamenilor, nu vrea să-i lase pre cei prezenţi, ca să-şi formeze despre Dânsul o părere atât de greşită şi să-L socotească hulitor de Dumnezeu. Dreptaceea el îi întreabă: „Oare ce este mai uşor a ierta cuiva păcatele sau a-i zice: „*Scoală-te, i-aţi patul tău şi*

umblă?“ Ar fi putut crede cineva, că este mai uşor a zice cuiva : ierte-se ţie păcatele tale, decât a-l vindeca în mod minunat. Dară aceasta judecată ar fi fost greşită, pentrucă de aceeaşi putere dumnezeească trebue să dispună acela, care ieartă cuiva într'a devăr păcatele, ca şi acela, care îl vindecă pre cineva în mod minunat. Şi pentru a dovedi şi cu fapta că dânsul i-a iertat slăbănogului păcatele cu aceeaşi putere dumnezeească, cu care Dânsul face şi minuni, Domnul adaugă a zice în auzul tuturora : „*Dară pentru ca să vedeţi, că Fiiul omului are putere a ierta păcatele oamenilor pe pământ*“, şi îndreptându-Se apoi către bolnav, adaugă : „*Ţie-ţi zic : Iaţi patul tău şi mergi la casa ta!*“ In acelaşi moment în puterea acestor cuvinte ale Domnului bolnavul s'a vindecat şi ridicându-şi patul său a ieşit din mijlocul celor de faţă.

Bucuria celui vindecat cine ar putea-o descrie ? Evangelistul Luca ne spune despre el numai atât, că el ducându-se la casa sa măria pre Dumnezeu, mulţămindu-i şi lăudându-L, că a dat oamenilor puterea de a vindeca în mod minunat. Dară şi asupra tuturor, cari erau de faţă vindecarea acestui bolnav a făcut o impresie deosebit de adâncă. Puşi în faţa acestei vindecări minunate toţi câţi gândiau rele despre Iisus, acum s'au împlut de frică ca nu cumva acest bărbat al lui D-zeu să-i pedepsească pentru gândurile lor cele rele, şi în acelaşi timp uimiţi de măreţia faptei minunate, care nu putea să se fi făcut, fără de ştirea şi învoirea lui D-zeu, măriau pre Dumnezeu şi mărturisiau că lucruri atât de minunate încă n'au văzut niciodată, ca adecă cineva să ierte cuiva păcatele şi să-l şi vindece în mod minunat.

V'am istorisit pe larg, iubiţilor mei, cum s'a petrecut fapta aceasta minunată, pentru ca să ne putem da bine seama de motivele şi împrejurările, în cari s'a vindecat acest bolnav. In lumina acestora vom putea cunoaşte şi noi unde, cum şi sub cari împrejurări vom putea să obţinem iertarea păcatelor şi însănătoşarea noastră.

Vorbesc aşa, pentrucă fiecare din noi este mai mult sau mai puţin încărcat cu păcate şi bolnav la trup şi la suflet.

Fie tânăr sau bătrân, bărbat sau femeie, avut sau sărac, fiecare din noi luptă din greu cu neajunsurile vieţii şi nu odată aceste neajunsuri îl doboară şi-l fac să uite de Dumnezeu, să vorbească neadevăruri, să înşele, să fure, să prade sau cel puţin să pismuiască pre aproapele său, care are mai mult, şi să-l

uriască pentrucă nu vrea să-l ajutore în nevoia sa. De va zice cineva că nu are păcat se înşală pre sine însuşi despre starea sa cea adevărată sufletească şi nu a spus adevărul (cf. I Ioan 1, 8).

Dară tot atât de sigur este, că nimene nu este nici trupeşte atât de sănătos, încât să poată zice, că este imposibil ca să fie cuprins de vre-o boală şi să nu moară. Trupul fiecăruia e bolnav şi stricat şi supus morţii. Diferenţa este numai aceea, că unul e bolnav în măsură mai mică, altul în măsură mai grea, cel dintâi nu simte starea sa bolnavă, iară cel din urmă sufere dureri şi zace la pat.

Intre boală şi păcat este o legătură strânsă cauzală. De n'ar fi păcatul în lume, n'ar fi nici boală şi nici moarte. Cine păcătuieşte în contra sa sau încontra aproapelui şi încontra lui Dumnezeu, acela sufere nu numai sufleteşte mustrările conştiinţei sale şi e aşadară bolnav sufleteşte, ci dat fiind că boalele sufleteşti se resfrâng şi asupra trupului, acela e bolnav şi trupeşte, el slăbeşte, se usucă, se topeşte şi în cele din urmă lumina ochilor i-se stînge. Păcatul îi aduce boală şi în cele din urmă moartea. Adevărul acesta nu se poate tăgădui de nimene. Adevărul acesta l'am văzut confirmat şi prin cuvintele D-lui, pe cari le-a adresat bolnavului din evangelia de azi.

Precum rugina mânâncă fierul până ce îşi pierde toată puterea şi tăria sa şi se preface în praf, totaşa şi păcatul mânâncă, roade şi consumă trupul omului până ce-l slăbeşte cu desăvârşire şi-l aruncă în mormânt.

Dară precum fierul poate fi curăţit şi ferit de rugină, totaşa şi omul se poate curăţi de păcatele sale şi se poate întări în cele bune până într'atâta încât trupul său să nu mai fie cuprins de putrejune — vezi moaştele sfinţilor, care de sute de ani petrec neatinse de colţul vremii între noi —, iară sufletul să devină capabil de viaţa de veci.

Bolnavul din sf. evangelie de azi a obţinut iertarea păcatelor sale şi vindecarea trupului său pentru credinţa sa cea tare în Domnul. La fel ne putem curăţi şi noi de păcatele noastre redobândind însănătoşarea trupurilor noastre, slăbite de atâtea păcate, dacă ne vom înălţa şi noi sufletele noastre către Domnul şi vom cere dela El cu inimă înfrântă şi umilită cele ce ne sunt spre adevărat folos. Şi să nu credeţi că Domnul e departe de noi. El nu e departe, ci foarte aproape de noi, căci Insuşi a

zis: „*Unde sunt 2 sau 3 adunaţi în numele Meu, acolo sunt şi Eu în mijlocul lor*“ (Mat. 18, 20). El e în mijlocul nostru şi oare nu simţiţi în sufletele voastre voacea Lui cea blândă, care ne chiamă zicând: „*Veniţi la Mine toţi cei osteniţi şi însărcinaţi şi Eu vă voiu odihni pre voi*“ (Mat. 11, 28).

Şi pentru a putea împărtăşi credincioşilor Săi în toate timpurile toată binecuvântarea Sa şi toate darurile, de cari avem trebuinţă, Domnul a aşezat în biserică pre sfinţii Săi apostoli şi învăţăcei ai Săi şi le-a dat lor toată puterea Sa, puterea de a lega şi de a deslega păcatele oamenilor (Mat. 18, 19). Urmaşii sfinţilor apostoli sunt preoţii D-lui Hristos, toţi, câţi prin împunerea mânelor din partea episcopilor chiemaţi, au primit darul Spiritului sfânt şi puterea de a lega şi a deslega. Mare este acest dar al preoţilo şi o mare binecuvântare este pentru noi credincioşii Lui, că am fost învredniciţi de a avea preoţi de ai Domnului Iisus Hristos în mijlocul nostru. Nu trebue să faceţi drumuri îndepărtate până a-i afla. Ei stau de faţă. Şi să ştiţi, iubiţilor, că ei au Darul şi puterea dela Domnul Iisus Hristos şi căror ei le vor ierta păcatele, iertate vor fi şi în cer, şi căror le vor ţine, ţinute vor fi şi în cer.

Grăbiţi deci cu toţii, mic şi mare, tânăr şi bătrân, bărbat şi femeie, avut sau serman, de veniţi la preoţii bisericii lui Hristos şi rugaţi-i pentru iertarea păcatelor voastre. Iertarea păcatelor vă va aduce vouă sănătate trupească şi viaţă în veci fericită.

Azi, deci, când auziţi voacea mea, răsunând în urechile voastre, nu vă învârtoşaţi inimele voastre, ci veniţi de dobândiţi bunăplăcerea lui Dumnezeu, darurile şi binecuvântarea Domnului în veci. — Amin!

PARENEZĂ

... Că tot celui ce are i se va mai da şi-i va prisosi, iar celui ce n'are şi ceea ce i se pare că are, se va lua dela dânsul“ Mat. 25. 29—30.

Iubiţi Creştini,

Viaţa noastră e un dar dat nouă de Cel ce însuşi e viaţa, de D-zău, care e stăpânul a tot ce este. Şi stăpânul a hotărît atunci, la început, ca toate vieţuitoarele să se străduiască şi să

lucreze fiecare în feliul său, pentru a-şi susţinea singure darul primit, viaţa, agonisându-şi prin muncă hrana de toate zilele.

Şi d'atunci, şi micul fir de iarbă verde, şi uriaşul copac din vârf de munte, îşi trimit rădăcinele adânc în sinul pământului-mamă şi îşi caută hrana ; de atunci în fundul mării peştele singur se hrăneşte, iar în înălţimea văzduhului păsărica ciripeşte o voioasă rugăciune de mulţămită Stăpânului pentru hrana, ce şi-o află în tot locul.

Iar omului, fiinţa cea mai aleasă, pe care Creatoriul a înzestrat-o cu suflet, după chipul şi asemănarea Sa, i-a dat Stăpânul chiar poruncă deosebită, ca el în sudoarea feţei sale să-şi câştige pânea sa. Mai târziu însă văzând Dumnezeu că omul, stricat prin păcat, a uitat de hotărîrea Sa, şi prin Moisi pe muntele Sinai i-a dat aceeaşi poruncă, scrisă de data asta pe table cu slove răsvedite, ca văzându-le omul să nu uite, că a fura e păcat şi că nu-i ertat nici măcar de a pofti ceea ce e a aproapelui său.

Şi, dacă ni-a dat poroncă să muncim, ni-a dat şi putere, ca să putem îndeplini poronca, şi ni-a dat, iubiţi fraţi, minte, ca să ştim, cum să muncim, iar inimei noastre i-a dat voe slobodă, ca să nu ne împiedice nimic în munca noastră, pentruca la judecată să se poată face dreptate fiecăruia.

„Un stăpân, plecând departe, a chiemat slugele sale şi le-a împărţit avuţia sa ; şi unuia i-a dat cinci talanţi, iar altuia doi, iar altuia unul, fiecăruia după puterile sale, şi a plecat îndată . . .“ Mat. 15 14—15. Stăpânul e Dumnezău iar slugele sântem noi, şi nu cred să fie cineva dintre noi, care ar tăgădui, că a primit ceva. Primit-am fiecare din noi, primit-am talanţi, şi Stăpânul va veni şi ni va cere socoteală fiecăruia.

Ni se cere deci, iubiţi fraţi, muncă încordată, muncă cinstită, ca să ni putem susţinea viaţa şi apoi ca nişte slugi harnice şi credincioase, cari nu ni-am îngropat talantul, să putem fi primiţi întru bucuria Domnului nostru.

„Muncă încordată, muncă cinstită ?!“ „Nu e pentru mine“. va răspunde dârz omul de astăzi, omul, care, mai eri încă sărac peste noapte a devenit bogat. „Munca doar e soartea boului din jug, e partea celor mulţi şi proşti, osândiţi de norocul meu de a lucra şi munci şi pentru mine . . .“ Şi ca o pasere de pradă

care nu se hrăneşte decât cu carnea şi sângele semenilor săi, stă la pândă fiara de om şi aşteaptă, să-i cadă în ghiare prada.

Şi zilnic se răreşte şirul celor ce muncesc din greu, şease zile în rând, din zori şi până în noapte, pentru o bucăţică de pâne şi zilnic scade numărul celor ce înţeleg, că ziua a şeaptea e ziua de răpaos, ziua în care tot creştinul dator e de a aduce mulţămită Stăpânului, pentrucă aceasta e ziua D-lui.

Şi tu te plângi, că greul birului te apasă şi mă întrebi, de ce dările se măresc? E bine că mă întrebi, dar cu durere în suflet trebuie să-ţi spun, că cu banul tău nu se fac biserici, nici pentru şcoli nu se cheltuieşte, cu banul tău se sapă temniţi noi şi cele vechi se mai lărgesc, că-i mare numărul celor ce se tem şi fug de muncă şi nu-l cunosc pe D-zău, şi temniţele vechi nu-i mai cuprind.

Iar ţie, iubite creştin, îţi dau sfatul meu de tată, că, dacă la numărul faptelor tale bune vrei să mai adaugi încă una, una care să cumpeniască mult din greul păcatelor tale, atunci pe cel fără de D-zău, care caută a trăi din sudoarea feţei altuia, îl ocoleşte, prietenie cu dânsul să nu ai şi la masa lui să nu primeşti să şezi, că bucata de pâne de pe masă lui e sărată cu lacrimile şi sudoarea celor ce muncesc din greu şi sunt înşelaţi.

Tu nu te tângui, că o duci greu şi din zori şi până în noapte sudoarea îţi scaldă faţa, nu te plânge, căci eşti doar' pe calea cea dreaptă şi bună, eşti pe drumul fericirii. „Fericiţi cei ce plâng că aceia se vor mângăia“ zice Mântuitorul Christos, şi fiecare creştin dator e de a-şi duce crucea spre Golgota.

„Mâna leneşă sărăceşte, iar mâna celor harnici se înavuteşte“ şi „Fiul înţelept adună de cu vară, iar cel ce doarme pe timpul secerişului, este fiu aducător de ruşine...“ prov. Solom. X 4—5, zice Sfânta Scriptură. Munceşte deci, frate creştine, căci tu eşti sluga cea credincioasă a Stăpânului, care va veni şi-ţi va cere dobânda talanţilor încredinţaţi ţie. Munca e un tovarăş prielnic, cu dânsa în casa ta va intra bielşugul şi din prisosul străduinţilor tale se va sătura cu o fărmătură de pâne şi săracul, care în ziua judecăţii va mărturisi pentru tine.

Alături de tine vecinul tău pare a se hodeni aşa de ticnit în braţele lenei, această soră a morţii. Aşteaptă şi el, căci şi el e unul din rândul celor ce se tem şi fug de muncă, aşteaptă şi

el, să-i vie norocul de undeva, din lume, să-i aducă, pe nemuncite, să-i aducă de toate; pân'atunci însă lenea în casa lui a adus cu sine sărăcia, iar aceasta, urmată de alţi tovarăşi mai răi decât dânsa, foamea, hoţia şi beţia cu tot alaiul lor, n'au alt scop decât de a schimosi frumosul chip al sufletului vecinului tău. Copiii lui, fiinţe istovite de foame sunt meniţi de a muri cu zile, blăstămându-l pe cel ce li e tată nevrednic.

Şi apa cea din vale lucrează, şi ea curge şi de câte maluri nu se sbate numai ca să-şi ajungă scopul, marea cea vecinică, matca spre care tot părăul năzuieşte. Şi dacă apa curge, e limpede şi cu drag îţi speli cu dânsa faţa, iar dacă stă pe loc, e tulbure şi ea şi o năpădesc broaştele şi fel de fel de buruiene şi în veci ea marea n'ar să o vadă.

Aşa e şi casa leneşului, în care nici lumina prin fereştele murdare nu pătrunde şi unde nevoile de tot soiul îşi află adăpost prielnic, aşa e şi sufletul leneşului, vecinic tulburat de fel de fel de patimi, într'însul e ştearsă aducerea aminte de obârşia sa, el nu mai încearcă a se întoarce spre Cel ce l-a creat.

Belşugul doar e floarea, care creşte numai în ţara muncii. Că la noi în ţară sărăcia şi scumpetea şi-au dat mâna şi ne apasă aşa de greu, e că lenea şi munca străină e viţelul de aur, idolul, căruia i se închină mulţimea. Avem un pământ bogat, cum nu-l are nici o altă ţeară, în sinul lui stau îngropate comori, la cari râvneşte o lume întreagă, dar n'avem oameni, cari să munciască, ai noştri, cei mai mulţi îs oameni de paradă.

Şi D-zeu ne-a încercat destul, datu-ne-a la învăţătură pe o vreme în mâna împilatorilor, cu tot cu moşia noastră ne-a dat slugi, ca, robind, dela aceşti stăpâni să învăţăm meşteşugul vieţii, să învăţăm ce-i munca. Şi acum tot cu voia Lui făcu-tu-ne-am iarăşi stăpâni pe noi şi pe viaţa noastră, tot cu voia Lui devenit-am ţară mare şi bogată, lipseşte însă acel aliat puternic, acel tovarăş credincios, care e dragostea de muncă, cu ajutorul căruia am putea goni departe peste hotarul ţării sărăcia şi scumpetea, duşmanii, cari ne apasă aşa de greu.

La masă totdeauna toţi, la muncă numai robii muncii, iar fiii lenei, ca şi ei să aibă drept la masa mare, îşi bat cu pumnii pieptul, că dânşii sunt fericitorii ţării. Şirul celor ce muncesc scade pe zi ce merge, pe zi ce merge scumpetea şi nevoile cresc, creşte şi numărul fericitorilor. Şi atunci, iubiţi creştini, vă întreb,

a cui e vina, că în casa leneşului şi în ţara noastră nevoile de tot felul şi-au dat mâna? Îmi va răspunde fiecare, că lenea şi pofta după munca străină, aceşti duşmani, cari s'au furişat şi s'au înpământenit la noi în ţară, aceştia poartă vina.

Vi se dă acuma pământ, adecă li se dă celor ce n'au, dar pământul acesta îi cere noului stăpân muncă, căci dealtfel nu vrea să-i deie roadă. Nu va trece însă mult şi se vor adeveri cuvintele Mântuitorului Christos, care zice, „că tot celui ce are i se va mai da şi-i va prisosi, iar celui ce n'are şi ceea ce i se pare că are, se va lua dela dânsul...“ Mat. 25, 29—30. Puţini din cei ce primesc astăzi pământ, vor fi vrednici de a-l lucra şi stăpâni, cei mai mulţi îl vor pierde, vânzându-l celor ce mai au pământ, îşi vor îngropa talantul ca şi sluga cea leneşă şi necredincioasă... şi apoi se vor tângui mereu, că viaţa e grea şi că nu e dreptate pe lume.

Sântem membrii bisericii Mântuitorului Christos, fiul lui D-zeu, care a poruncit zicând: „şease zile să lucrezi şi să-ţi faci toate lucrurile tale, iar ziua a şaptea să o serbezi, că aceea e ziua Domnului D-zăului tău...“ Moisi 20, 10; sântem doar' creştini şi ca atari avem datoria de a munci, căci „de vrei să intri în viaţă, ţine poruncele“ Mat. 19, 17 zice Mântuitorul Christos şi „nu tot cel ce zice Doamne, Doamne, va intra în împărăţia cerului, ci cel ce face voia Tatălui, care este în ceruri...“ Mat. 7, 21.

Să-i mulţămim lui D-zău pentru toate, iubiţilor creştini, şi să-l rugăm ca în îndurarea Sa să ne îngăduie de a trăi în pace şi a lncra poruncile Lui, ca atunci, când va veni şi ni va cere socoteală pentru tot ce am primit dela El, să fim sluga cea bună, care a lucrat şi a adus dobândă Stăpânului şi a fost primit întru bucuria Lui. Amin.

Măzănăeşti **Pr. I. Ilisei**

COMUNICĂRI

Apropierea Bisericelor.

O chestiune de cea mai mare însemnătate preocupă de prezent creştinătatea: acţiunea mondială pentru a îndruma o apropiere, o înfrăţire între diferitele confesiuni şi, ca ultima ţintă, *unirea bisericilor creştine.* Această acţiune s'a iniţiat din partea bisericii episcopale a Statelor Unite în anul 1910; la noi însă publicul este încă prea puţin informat asupra acestei mişcări a creştinătăţii. Autorul acestor şire, învitat de „Ateneul Popular" din Suceava să ţin o conferinţă de conţinut religios, am vorbit în 25 Martie 1923 despre acţiunea mondială pentru o apropiere între biserici," iar în numărul de Paşti al „Glasului Bucovinei" a apărut o recenziune mai detailată asupra conferenţei. Evident că atâta e prea puţin pentru a interesa şi informa publicul român asupra acestei mişcări. Insemnătatea ei recere mai vârtos o discuţie largă, mai ales în revistele bisericeşti, ca tot sufletul creştinesc să se poată însufleţi pentru această mişcare, care înseamnă *o fază nouă în viaţa bisericii universale.*

In 1925 când creştinătatea va serba universarea de 1600 ani dela cel dintăiu sobor ecumenic, în Washington, capitala Statelor Unite, se va întruni „conferenţa ecumenică pentru credinţă şi organizare". Pregătirile se fac în mod intensiv.

Cel dintăiu care m'a informat asupra acestei chestiuni, a fost părintele Dr. George Rădulescu din Constanţa. M'am adresat apoi şi personal d-lui Robert Gardiner, secretarul general al „conferenţei pentru credinţă şi organizare," şi am primit pe lângă diferite publicaţiuni, informaţiuni preţioase. Pentru a servi cauzei, voiesc să fac în cele următoare un istoric al acestei mişcări, servindu-mă de publicaţiunile şi informaţiunile primite.

Apropierea între diferitele confesiuni trebue să fie gândul care să preocupe pe fiecare creştin, iar unirea lor într'o singură biserică reunită, dorinţa generală. Căci Domnul Hristos a aşezat dragostea ca semn caracteristic pentru adepţii săi şi ne-a lăsat ca ultima dorinţă, aşazicând ca testament, *„să vă iubiţi unul pe altul! Precum Eu v'am iubit pe voi, şi voi să vă iubiţi unul pe altul. Intru aceasta vor cunoaşte toţi că ai mei ucenici sunteţi, dacă veţi avea dragoste întru voi."* (In. 13 34–35). Iar în rugă-

ciunea arhierească înainte de sfintele patimi, Domnul zice: „*Nu numai pentru aceştia mă rog, ci şi pentru toţi cari prin cuvântul lor vor crede în mine, ca toţi una să fie precum Tu, Tată, în mine şi eu întru Tine, ca şi aceştia întru noi una să fie, ca să cunoască lumea că Tu m'ai trimis.*“ (In. 17 20–21). — Această dragoste, precum şi credinţa că *Isus Hristos, Fiul cel unul născut al lui Dumnezeu e trimis de Tatăl să mântuească lumea* de sub jugul păcatului, era baza pentru viaţa ideală a creştinilor celor dintâi, cari trăiau într'un cuget: „*inima şi sufletul celor ce au crezut era unul.*“ (F. A. 4. 32) „*şi erau toţi cu un gând ... şi din ceilalţi* (necredincioşi) *nime nu cuteza să se atingă de ei, pentrucă îi slăvia pe ei norodul.*“ (F. A. 5 12–13).

In decursul secolelor însă dragostea a răcit, unirea între adepţii lui Hristos a suferit, creştinii s'au desbinat şi au înlocuit dragostea cu intoleranţă, zelotism şi fanatism religios. In loc ca activitatea misionară a creştinilor să se îndrepte în părţile unde lumea e încă în neştiinţă confesiunile creştine se străduesc a face proseliţi între olaltă, tulburând prin aceasta pacea şi liniştea omenirii. Socialismul, comunismul, francmasonismul şi bolşevismul, produse ale duşmanilor bisericii formează forţe organizate încontra creştinismului. In faţa acestor forţe antihriste creştinii stau desbinaţi în diferite confesiuni. Numai solidari putem învinge, desbinaţi cădem! Deaceea ei promovează desbinările noastre şi protejează pe sectari. Insă nu ura între confesiunile creştine, ci numai o procedură solidară a tuturor bisericilor creştine va combata cu succes pe duşmanii civilizaţiei creştine şi va face să triumfeze evanghelia lui Hristos.

Pentru a îndruma o înţelegere între confesiunile creştine, a luat iniţiativa *biserica episcopală americană.* In adunarea generală *din anul 1910* ce a ţinut-o biserica episcopală din Statele Unite, la Cincinat, s'a hotărît a pregăti convocarea unei conferenţe, la care să participe toate confesiunile creştine cari mărturisesc că „*Isus Hristos este Fiul cel unul născut al lui Dumnezeu,*“ Scopul acestei conferenţe să fie, de a da ocasiune diferitelor confesiuni, să trateze între olaltă în spiritul dragostei şi al răbdării în privinţa credinţii, a constituţiei şi a organizaţiei bisericeşti, să constate punctele în cari sunt de acord toate confesiunile, şi astfel să se înţeleagă la o cooperare solidară pentru răspândirea civilizaţiei creştine şi combaterea spiritului necreştin.

Această conferenţă, numita „*World Conference on faith and order*“ adecă conferenţă mondială pentru credinţă şi organizare, *să nu aibă caracterul unui concil să n'aibă putere legislativă, nici o biserică creştină care ar lua parte la această conferenţă să nu fie în pericol de a-şi compromite principiile, ci* mai vărtos *ea să fie o întâlnire ecumenică interconfesională* prin care bisericile creştine să se cunoască între olaltă, şi să se deprindă a se stima şi a se iubi reciproc.

O comisiune compusă din 7 episcopi, 7 preoţi şi 7 mireni a discutat frumosul proiect prin publicaţiuni, a întrat în legătură mai întâiu cu biserica anglicană, cu cea a catolicilor vechi şi cu bisericele protestante din Europa, şi au primit din toate părţile asigurări de aderenţă. Isbucnind războiul mondial, realizarea măreţului proiect a trebuit să întârzie. In toamna 1918, comisiunea americană a început din nou activitatea.

Delegaţia destinată să plece în Europa, *compusă din episcopul Lord Peter Anderson din Chicago, episcopul Boyd Vincent din Southern Ohio, episcopul Reginald Weller din Fond du Lac arhidiaconul Dr. Talbot Rogers şi preotul Dr. Edward Parsons* s'a pornit în 6 Martie 1919 din New-York pe vaporul Aquitania. In urma împrejurărilor produse de războiu, unii arhipăstori ai bisericii ortodoxe petreceau în occident; delegaţia n'a întârziat să se prezinte acestora unde se aflau. Aşa la *Londra*, ea s'a prezentat arhiepiscopului *Ciril al Ciprului* care a primit cu multă însufleţire idea unei conferenţe ecumenice creştine. Intre altele scrie înaltul arhipăstor către delegaţie: „Noi ne simţim fericiţi a fi cel dintâiu cap al unei biserici ortodoxe autocefale, care în decursul împlinirii misiunii D-Voastre am avut o intrevedere cu D-Voastre. Noi ne rugăm fierbinte ca aceasta să fie un început fericit şi un bun augur pentru împlinirea dorinţei universale.“ In *Paris* delegaţia s'a prezentat mitropolitului *Dorotei al Brussei,* administratorul scaunului patriarhal din Constantinopole, pentru a-l învita formal la conferenţa mondială. Cea dintâiu ţintă a călătoriei a fost *Atena.* in urma împrejurărilor produse de războiu, delegaţii trebuiau să se folosească de drumuri cari din întâmplare li se deschideau. Automobile militare, vapoare de războiu, chiar submarine le serviau ca mijloace de transport. Pretutindene însă ei au aflat cea mai largă prevenire.

In *Atena* delegaţia s'a oprit opt zile; luând parte la o liturghie a darurilor înainte sfinţite. Sf. sinod a aderat la cauza ce o reprezenta delegaţia. „Am ajuns la convingerea“ spune între altele hotărîrea s. sinod din Atena, „că proiectul conferenţei este sfânt şi se acoperă deplin cu rugăciunea Domnului nostru, ca toţi cei ce-l iubesc una să fie. Din inimă fericim biserica episcopală a Americei care a intreprins această operă nobilă.“

In călătoria spre Constantinopole delegaţia a vizitat pe mitropolitul *Hrisostom al Smirnei*, care pe urmă a murit ca martir, măcelărit de Turci. La *Constantinopole* ea a ajuns în Joia partimilor şi a petrecut aice sf. Paşti, luând parte la pompoasele servicii divine dela patriarhie; îndeosebi slujba învierii a făcut adâncă impresie asupra americanilor. Un membru al delegaţiei a cetit s. evanghelie, se vede că la vecernia Paştelor, când evanghelia se citeşte în diferite limbi. Miercuri în săptămâna luminată sinodul patriarhal a aderat la măreţul proiect şi a dat asigurări că va trimite delegaţi la conferenţa mondială.

In adresa către sinod, delegaţia aduce omagiile bisericii episcopale din Statele Unite ale Americei şi învită ca patriarhul constantinopolitan să iea parte la conferenţa mondială care înseamnă primul pas spre unirea întregei creştinătăţi. Situaţia mondială pretinde o creştinătate solidară. Patru ani a fost lumea cuprinsă de un războiu sângeros. Toate naţiunile, sătule de certe, încearcă să încheie o legătură pe baza umanităţii, a dreptăţii şi înfrăţirii. Sunt principii creştine cari ar trebui să afle apreciare şi expresie mai întâiu în biserica lui Hristos. Biserica trebue să conducă lumea, să-i fie călăuză şi pildă. Civilizaţia creştină este singura speranţă pentru pacea lumii. Biserica trebue să fie puterea creatoare a unui veac nou, precum a fost în timpurile de mult trecute. O biserică desbinată nu este în stare să reziste forţei organizate a puterilor anticreştine. Delegaţia apelează ca *sfânta biserică ortodoxă a Orientului, maica tuturor bisericilor*, să iea numai decât parte la conferenţa proiectată. Adresa spune verbal: „*Vechimea cea mare, respectarea loială a hotărîrilor luate în sinodele ecumenice, ortodoxia statornică, mărturisirea credincioasă a credinţii universale (catolice) în secolii persecuţiunilor, mulţimea martirilor, înfruntarea triumfătoare a invaziunilor barbare, înaltul talent de a produce sfinţi şi teologi, toate aceste impun imperios cooperarea bisericii ortodoxe, dacă e ca conferenţa*

să-şi împlinească menirea... Noi venim dintr'o ţară în care au prins teren bisericile lumii vechi, cea ortodoxă, cea catolică şi cea anglicană, unde multe biserici moderne sunt în floare şi prospereză, împrejurările religioase sunt însă de tot haotice". In tenorul acesta e ţinută întreaga adresă din care transpiră sinceritate şi umilinţă creştină.

In *Constantinopole* delegaţii au avut şi o întrevedere cu patriarhul *biserici armene*. Vizitând *insula Halki* din marea Marmara, ci au vizitat pe mitropolitul *Plato din Odessa* care petrecea aice în exil, prigonit fiind ca întreaga biserica în modul cel mai barbar de guvernul bolşevic, compus aproape în întregime de necreştini.

Din Constantinopole delegaţia a plecat la *Sofia* şi apoi la *Bucureşti*. La noi scaunul mitropolitan era atunci vacant. Delegaţii au prezentat s. sinod învitarea pentru conferenţa mondială, şi au fost primiţi de ministrul pentru instrucţie şi culte *Dr. Anghelescu* care a dat asigurări că *Rămânia va trimite delegaţi la conferinţa mondială*.

In *Belgrad* episcopii bisericii episcopale americane, la învitarea mitropolitului, *au primit sf. euharistie la pristolul catedralei ortodoxe;* sf. sinod a sancţionat participarea bisericii sărbeşti la conferenţă. Aice s'a pus la cale ca studenţi ortodoxi sârbi să studieze la seminarii din America.

In fine delegaţia a plecat la *Roma* şi s'a prezentat papei, care a refuzat categoric participarea bisericii latine la conferenţa proiectată. „Papa ne-a primit foarte cordial" spune delegaţia în raportul ei; „el ne-a răspuns de tot clar. Foarte pronunţat a fost contrastul între ţinuta personală a papei faţă de noi, şi cea oficioasă faţă de conferenţă. Acea a fost binevoitoare, aceasta incontestabil severă. Sinceritatea amabilităţii personale a papei faţă de noi a fost tot aşa de evidentă ca şi *categoricul refuz oficios al învitării noastre*. Chiar Sanctitatea Sa ne-a atras atenţia asupra acestei deosebirii. Din partea delegaţiei s'a remarcat că afară de biserica rom. cat. aproape întreaga creştinătate s'a declarat parată de a lua parte la conferenţa mondială, şi că astfel învitarea emană în sens foarte real din totalitatea crestinătăţii parate de a lua parte. Noi am îndrăznit de a exprima şi părerea că conferenţa mondială ar oferi bisericii romane acuma în acest punct hotărîtor, unic în feliul său în istoria universală, ocazia

oportună de a promova activitatea misionară. A fost însă greu să impunem părerea noastră unei hotărîri contrare care a fost de înainte formulată. Ni s'a dat răspunsul şi noi ne-am retras. Nu putem spune că am fost surprinşi, dar credem că o mare parte a creştinătăţii va fi cu noi desiluzionaţi constantând, că autoritătile bisericii romane nu văd nici o posibilitate de a intra în trative amicale cu ceilalţi creştini".

In Roma delegaţia s'a despărţit: episcopul Weller din Fond du Lac (Cincinat) împreună cu arhidiaconul Dr. Talbot Rogers a plecat în Orient ca să prezinte învitarea pentru conferinţa mondială patriarhilor din Alexandria, Antiohia şi Ierusalim, iar ceilalţi membri ai delegaţiei au plecat la Paris, Londra, Norvegia şi Svedia, de au luat contact personal cu bisericile protestante ale Europei şi s'au întors în America în 22 Iunie 1919. Pe noi ne interesează contactul ce l-a luat delegaţia americană cu biserica ortodoxă.

In *Alexandria patriarhul Foţiu* a declarat că va trimite delegaţi la conferenţă şi a rugat ca întreaga corespondenţă cu privire la aceasta chestiune să i se trimită lui personal. Auzind despre proiectul că studenţi sârbi să fie primiţi în seminarii americane, şi-a exprimat speranţa că-i va fi şi Sanctităţii Sale posibil să trimită din patriarhia Alexandriei vr'o doi studenţi la studii în America. Şi *biserica coptică* din *Abessinia* a primit învitarea la conferenţă.

In *Ierusalim* delegaţia a fost primită de *patriarhul Damian* şi de întreg sinodul patriarhal care a aderat la proiectul conferinţei, şi în semn de afecţiune a predat episcopului american o cruce de piept, impodobită cu nestimate şi mărgăritare, iar arhidiaconului Dr. Rogers un epitrahir lucrat în fir de aur.

In 4 Iunie delegaţia a plecat la *Damasc* unde îşi are reşedinţa *patriarhul din Autiohia.* In catedrala din Damasc *patriarhul Grigorie* a primit în audienţă delegaţia şi declară că, deşi sinodul patriarhal e împrăştiat de Turci încă din anul 1913, totuş sperează că va putea lua parte la această conferenţă atât de însemnată. In Iulie 1919 s'au întors şi aceşti delegaţi în America.

Un an mai tărziu, *între 12—20 August 1920* s'a ţinut o conferenţă interconfesională la *Geneva în Şviţera* la care s'a discutat asupra pregătirilor ce sunt necesare pentru conferenţa mondială care să îndrumeze — dacă nu unirea — atunci cel puţin

o înţelegere amicală între confesiunile creştine; ea este deci o *conferenţă prealabilă* celei mondiale.

Episcopul catolicilor vechi *Dr. Herzog din Berna* a deschis conferenţa în 12 August 1920 la orele 19 a. m. în localurile Ateneului din Geneva. Erau de faţă delegaţi din toate părţile lumii: din China, Iaponia, Australia, din Bombay şi dela Capul de bună speranţă, din America şi din Orientul depărtat s'au grăbit episcopi şi bărbaţi, însufleţiţi pentru evanghelia lui Hristos, să urmeze chemării venite dela „World Conference". Şaptezeci şi opt biserici împărţite peste patruzeci de naţiuni au fost oficios reprezentate la această conferenţă. Patriarhul din Constantinopole a delegat pe eruditul mitropolit *Gherman al Seleuciei,* rectorul academiei teologice din Halkis, patriarhul din Alexandria pe mitropolitul *Nicolai din Hartum;* biserica rusească a fost reprezentată prin mitropolitul *Eulogiu al Volhiniei,* biserica sârbească prin episcopul *Irineu al Timocului. Patriarhul Grigorie* al Alexandriei a trimis telegrafic binecuvântarea, iar *patriarhul Damian* al Ierusalimului a exprimat dorinţa într'o scrisoare ca *conferenţa mondială să se ţină în cetatea sfântă a Ierusalimului.* Şi biserica armeană a fost reprezentată prin *episcopul Abel Abrahmanian* care petrecea în Londra. Numai biserica latină a rămas credincioasă principiilor ei separatiste.

Din partea bisericii ortodoxe a României au luat parte profesorii Dr. Dragomir Demetrescu şi Dr. Constantin Petrescu din Bucureşti, şi Dr. Gheorghie Rădulescu din Constanţa.

Deschiderea conferinţei din Geneva a fost patrunzătoare şi a impresionat adânc pe cei prezenţi. Episcopul Dr. Herzog a salutat adunarea în numele Elveţiei şi a accentuat în limba franceză că cei ce au venit la această conferenţă, au venit într' adevăr în numele Domnului, din ascultare cătră cerescul păstor care nu voieşte ca turma Sa să fie împrăştiată, şi a îndemnat pe cei prezenţi cu cuvintele sf. apostol Paul (Ef. 4. 1—6):

„Deci vă îndemn în Domnul ca să umblaţi după cum se cuvine chemării cu care aţi fost chemaţi. Cu toată smerenia şi blândeţa, cu îndelungă răbdare, îngăduindu-vă unii pe alţii în dragoste, silindu-vă să păstraţi unirea duhului în legătura păcii. Un singur trup este, şi un singur duh, după cum şi chemaţi aţi fost printr'o singură nădejde a chemării voastre: un Domn, o credinţă,

un botez, un Dumnezeu şi Tată al tuturor, care este peste toţi, prin toţi şi întru toţi".

Dupăce a rostit o rugăciune în limba germană, întreaga adunare — fiecare în limba sa — a spus cu glas „Tatăl nostru".

S'au ţinut zilnic două şedinţe. La începutul fiecărei şedinţe se sculau toţi pe un moment pentru o scurtă meditaţiune, apoi se rostia o rugăciune scurtă, după care spunea fiecare în limba sa „Tatăl nostru". Aceasta producea în întreaga adunare o atmosferă în care se simţia ceva din suflarea lină a Duhului sfânt. Chiar cea dintâi şedinţă a produs în participanţi convingerea că astfel de întâlniri vor produce numai decât o apropiere între diferitele confesiuni. S'a vorbit în diferite limbi, dar nu s'a auzit nici un cuvânt supărăcios.

Discuţiunile s'au purtat mai mult în limba engleză, deşi s'au fost hotărît de limbi oficiale ale conferenţei şi cea franceză şi germană. Mitropolitul *Gherman al Seleuciei* a vorbit în limba greacă. Tălmaci neîntrecuţi grijiau de traduceri în aşa fel că discuţiile din şedinţa de dimineaţă erau imediat traduse în englezeşte, franţuzeşte şi nemţeşte, încât după prânz congresiştii se puteau folosi de aceste ca să poată fi în curent cu desbaterile ce erau în curs.

Din hotărârile şi iniţiativele luate la conferenţa din Geneva sunt mai ales de remarcat: iniţiativa propusă de mitropolitul Gherman al Seleuciei pentru înfiinţarea unei „*alianţe mondiale a bisericilor creştine*"; apelul adunării episcopilor anglicani „Lambeth Conference" pentru *unirea din nou a bisericilor*; accentuarea necesităţii unei înţelegeri între diferitele confesiuni creştine cu scopul de a încreştina spiritul lumii ş. a. S'a discutat asupra însemnătăţii s. scripturi şi a unui simbol de credinţă comun, şi s'a exprimat adânci condoleanţe pentru greu încercata biserică rusească.

Conferenţa prealabilă din Geneva a ales o comisie *(Continuation Committee)* ca să continue lucrările pentru îndrumarea unei apropieri între biserici, şi pentru ţinerea conferenţei mondiale. In această comisie *biserica ortodoxă are şapte reprezentanţi.* Comisiunea s'a constituit imediat, alegând pe episcopul Breut din Western-New-York de preşedinte, şi pe Mr R. Gardiner de secretar general. *Primul act al acestei comisiuni, adresat bisericilor creştine, cuprinde întrebări despre credinţă şi or-*

ganizare ca să se poată constata întrucât e necesar ca învăţătura credinţii şi organizarea bisericilor să se aducă în concordanţă, pentruca unirea între biserici să fie posibilă.

Vineri în 20 August s'a încheiat conferenţa prealabilă din Geneva, iar Marţi în 24 August s'a deschis în palatul federativ din Bern adunarea generală a „Alianţei mondiale pentru înfrăţirea popoarelor prin Biserici" *(World Alliance for promoting international Friendship trough the Churches).*

Această alianţă s'a înfiinţat în anul 1914 în Şviţera (Constanţa).

Ce priveşte *organizaţia „Alianţei mondiale"*, bisericile (respective confesiunile unei ţări, cari aderează la principiile ei, nominează persoanele cari împreună formează comitetul pentru acea ţară. Comitetele diferitelor ţări trimit delegaţi în *comitetul internaţional*, care se adună în fiecare an în adunări internaţionale, *(Meeting of the International Committee).* In timpul între aceste adunări, lucrările „Alianţei" le resolvă un subcomitet administrativ. *(The Management Sub-Committee)*, compus din preşedinte, vicepreşedinte, şase secretari şi un casier. Unul din cei şase secretari este Sir Willoughby Dickinson, vicepreşedintele „Ligei Naţiunilor".

In comitetul internaţional trimite America (Statele Unite) 13 delegaţi, Britaniile, Franţa şi Germania câte 8 delegaţi, iar fiecare din celelalte ţări câte 4 delegaţi.

Comitetul internaţional s'a adunat în anul 1915 în Bern, apoi abia după războiu în Octomvrie 1919 în Haga (Wassenaar). Conferenţa din Haga s'a ţinut sub impresiile războiului. In jurul temei *„pace între popoare"* s'au purtat aproape toate discuţiile. S'au luat 36 hotărîri, adresate Ligei Naţiunilor în care se punea toată speranţa. Confesiunile creştine să se intereseze de „Liga Naţiunilor" şi de activitatea ei, ca *raporturile internaţionale să fie conduse în spiritul dreptăţii şi al frăţiei după evanghelia lui Hristos.* Precum evanghelia lui Hristos garantează neviolarea drepturilor şi pacea între indivizi, astfel ea ar influenţa şi naţiunile şi popoarele dacă aceste s'ar guverna după principii creştineşti. Conferenţa e de convingerea că, dacă adepţii tuturor confesiunilor creştine se vor uni în duhul toleranţei şi al dragostei, ei vor aduce concordie în toate împrejurările vieţii omeneşti, şi vede în activitatea misionară care să se estindă ex-

cluziv numai asupra necredincioşilor, *un teren pe care întâlnindu-se toate confesiunile la muncă comună, se vor încheia legături de prietenie între biserici.*

Sub-Comitetul administrativ a numit organizator internaţional pe d-l Dr. phil. Georg Nasmyth, un cetăţean american, care a vizitat aproape toate ţările Europei şi a organizat comitetele „Alianţei mondiale". *Comitetul din ţara noastră, în frunte cu I. P. S. Mitropolit Primat ca preşedinte,* se compune din două secţii: una ortodoxă şi una protestantă. Secţiei ortodoxe apartin următorele persoane: prof. Dragomir Demetrescu ca secretar, prof. Ion Mihalcescu, Dr. Const. Chiricescu, Preot Simion Popescu, Dr. Const. Popescu, Prof. M. Dragomirescu, Dr. D. G. Boroianu, Arhim. Galaction Cordun, toţi Bucureşti, şi Dr. G. Rădulescu, Constanţa. Secţiei protestante aparţin pastori din vechiul regat, din Ardeal, Bucovina şi Basarabia, cu pastorul R. Honigberger din Bucureşti ca secretar.

Conferenţa internaţională s'a ţinut apoi între 25—28 August 1920 la Beatenberg pe Thunersee în Şviţera. Aproape toţi participanţii conferenţei din Geneva au plecat mai întâiu la Bern unde au fost bineventaţi în 24 August în palatul federaţiei de către consiliul federativ, iar din 25 August înainte conferenţa internaţională s'a ţinut în St. Beatenberg.

Invederat există o legătură între amândouă mişcări. Inainte de a fi ajuns la unitate de principii şi a avea acelaş crez, bisericile trebue să se cunoască întreolaltă, să intre în legături personale şi în colaborare practică; aceste le oferă „World Alliance".

Acuma să ne întoarcem înapoi la „*World Conference*". „Conferenţa mondială (ecumenică) pentru credinţă şi organizare" se va întruni *în cea dintâi Luni a lunei Mai* 1925 la Washington.

Pentru a pregăti hotărîrile conferenţei comitetul a propus să se discute în întreaga crestinătate următoarele întrebări:

a) cu privire la credinţă: care grad de concordanţă în chestiuni de credinţă se cere pentru biserica renumită? — 2. Fixarea acestei credinţe comune în forma unui simbol este necesară sau de dorit? — 3. In caz afirmativ, care simbol e de acceptat, sau care formulă e de dorit? — 4. Care e scopul adevărat şi întrebuinţarea justă a unui simbol sau a unei mărturisiri de credinţă?

b) *cu privire la organizare:* 1. Care grad de concordanţă în privinţa organizării va fi necesar într'o biserică reunită? — 2. Este indispenzabil ca să existe un oficiu comun, de toţi recunoscut? — 3. In caz afirmativ, atunci din cari grade ierarhice sau feluri de preoţi să se compună acest oficiu? — 4. Va socoti biserica reunită ca indispenzabile oarecari condiţiuni pentru rânduirea preoţilor (ordinaţie), sau un mod determinat pentru această rânduire? — 5. In caz afirmativ, cari condiţiuni fundamentale să se ceară pentru rânduire (ordinaţie), şi care mod de ordinaţie?

Grupe locale din membrii diferitelor confesiuni vor studia şi discuta asupra acestor întrebări. Rapoartele asupra acestor întrebări. Rapoartele asupra acestor conferenţe locale se vor trimite d-lui R. Gardiner şi vor forma baza pentru hotărîrile conferenţei din Washington.

Desigur sunt de înţeles grupe de bărbaţi chemaţi ai diferitelor confesiuni; la noi aceasta s'ar putea realiza după dieceze, convocând episcopii pe reprezentanţii diferitelor confesiuni ca să studieze şi să discute întrebările în duhul toleranţei şi cu scopul de a ajunge la o apropiere, prietenie între biserici, dacă nu la o unire. Reunirea bisericilor e ţinta ultimă la care se sperează în puterea Duhului sfânt.

Până la formarea astorfel de grupe cred că cel mai consult ar fi *a deschide o discuţie largă prin reviste bisericeşti asupra întrebărilor induse.*

Comitetnl accentuează că participarea la această mişcare nu înseamnă nici primirea, nici negarea convingerilor confesionale; nime nu e în pericol să-şi compromită confesiunea sa. Mişcarea cere încordarea comună a tuturor confesiunilor sub conducerea lui Dumnezeu. De aceea se apelează la rugăciunea tuturor creştinilor ca Domnul să binecuvinteze munca şi zelul pentru unirea creştinătăţii, şi să pregătească inimele pentru această înfrăţire. Ca timp special pentru aceste rugăciuni comitetul a hotărît săptămâna înainte de Rusalii.

Protopresv. Dr. Orest Tarangul.

Preoţeşti

1. Congresul. 2. Adunarea generală a Societăţei.

In ziua de 4 Martie st. n. a. c. s'a ţinut la Cernăuţi al doilea congres — de după Unire — al preoţimei din Arhidieceza Bucovinei, la care au luat parte aproape toţi preoţii din Arhidieceză, păr. arhimandrit mitrofor Clementie Popovici, substituind pe P. S. Episcop Ipolit, care era bolnav, părinţii consilieri consistoriali, păr. arhimandriţi ai mănăstirilor Putna şi Suceava şi profesorii Facultăţei de Teologie. Asociaţia Generală a Clerului din România a fost reprezentată prin preşedintele ei, părintele Popescu-Mălăeşti, profesor universitar din Bucureşti.

Congresul s'a inaugurat cu o doxologie, care s'a ţinut în capela seminarială la orele 9, şi s'a deschis la orele 10, în sala de şedinţe a Consistoriului, sub preşedinţia părintelui arhipresviter mitrofor Dr. Vasile Tarnavschi, profesor universitar, având la ordinea zilei: 1. Chestiunea expropriării pădurilor Fondului Bisericesc Bucovinean şi 2. Eventuale.

După ce se citesc şi aclamă telegramele ce urmează a se trimite M. S. Regelui şi autorităţilor de rezort şi după o discuţie de peste trei ore, la care au luat parte o sumă de vorbitori, între cari şi păr. prof. Popescu-Malaieşti recunoscând, între altele, cererile juste ale preoţimii bucovinene şi asigurând-o de simpatiile şi de tot sprijinul din partea Asociaţiei întregei preoţimi din Ţară şi în care discuţie chestiunea expropriării pădurilor a fost considerată şi examinată din toate punctele de vedere, cu toată seriozitatea şi temeinicia impuse de importanţa lucrului, d-l prof. N. Cotos a dat cetire, în numele Comitetului Central al S. C. A. B. următorului memoriu în această chestiune:

„MEMORIUL

Congresului Preoţimei Ortodocse Bucovinene din 4 Martie 1924 (Cernăuţi), privitor la Chestiunea Expropriării Pădurilor Fondului Bisericesc din Bucovina.

I.

Biserica ortodoxă bucovineană, pe lângă jertfa de muncă continuă, de un secol şi jumătate, pe terenul naţional, cultural şi religios, în împrejurări atât de grele ca cele de sub stăpânirea

străină, n'a ezitat nicicând să aducă şi toate sacrificiile materiale, până la ultimele limite ale posibilităţii, de câte ori trebuinţele materiale şi sufleteşti ale poporului i le-au cerut.

Astfel, încă între anii 1853—1872, cu ocazia unui patent imperial austriac din 1853, ea a cedat, din pământul fondului său bisericesc, populaţiunii tărăneşti, terenuri într'o *suprafaţă totală de 85826 ha 62 a, ceea ce făcea aproximativ 1/4 din întregul averii sale funciare, şi acestea aproape în întregime terenuri păduroase, adecă 76300 ha 76 a teren păduros* şi numai: 8941 *ha* 97 *a* păşune şi fânaţe, şi 583 *ha* 89 *a* teren arabil.

Această cedare de terenuri a fost, în condiţiunile acelor timpuri, o expropriere din averea fondului bisericesc bucovinean, în măsura cea mai largă, şi cu atât mai simţitoare, deoarece terenurile expropriate erau din partea cea mai valoroasă a proprietăţii acestui fond, fiind situate în regiunile cele mai apropriate de liniile de comunicaţie de pe atunci.

Numai în urma deosebitei atenţiuni ce i s'a dat din toate părţile şi prin o muncă încordată de mai multe decenii, cultivarea şi exploatarea pădurilor fondului bisericesc, bucurându-se totdeauna de libertate în gospodăria lor, au luat din nou un avânt mare, ajungând cu vremea să fie şi să rămână model de economie silvică, recunoscută superioară de specialişti celebri din ţară şi din străinătate.

Astfel, din veniturile fondului acestuia s'au putut clădi, înzestra şi întreţine multele, frumoasele şi solidele biserici din satele Bucovinei, împreună, cu catedrala din Cernăuţi, lucru ce în nici o altă regiune din ţara noastră nu s'a putut face în acest timp; s'au restaurat şi se păstrează în bunăstare atâtea monumente istorice ale neamului nostru, s'au clădit şi se întreţin: monumentalul edificiu al palatului metropolitan din Cernăuţi şi toate casele parohiale din întreaga arhidieceză, deasemenea şi toate instituţiunile şcolare şi culturale ale Bisericei şi ale fondului bisericesc, în frunte cu facultatea de Teologie din Cernăuţi; s'au putut prijini şcoalele primare, toate internatele de elevi şi eleve, naţionale particulare, şi toate instituţiunile de binefacere, dându-se adese ajutor şi diferitelor instituţiuni ale Statului; s'au spirijinit cu burse de şcoală şi de studii, în patrie şi în străinătate, în mod permanent, aproape toate generaţiile de intelectuali român din primejduita Bucovină de pe vremuri. S'a con-

Astfel fiind, adecă trebuinţele de prezent ale populaţiunii din Bucovina, în lemn de foc şi de construcţie, nefiind nici mari, nici absolute şi nici urgente, şi luându-se în considerare că aceste necesităţi, câte şi cum sunt ele, sunt satisfăcute din partea administraţiei actuale a Fondului în mod suficient şi avantagios pentru populaţie, găsim că este dată baza reală a stării de lucruri, în considerarea căreia *Statul va putea*, conform numitului articol 132 din Constituţie, să se abţină dela exproprierea pădurilor fondului bisericesc din Bucovina; iar pentru a preîntimpina şi pe viitor vre-o discordanţă între aceste trebuinţe şi satisfacerea lor din partea Fondului, *Statul poate să consfinţească printr'o lege practica de până acuma, probată, a fondului bisericesc, obligându-l* să satisfacă trebuinţele de lemne ale populaţiunii, în aceeaşi măsură şi în aceleaşi condiţii, în care o va face şi el, Statul, din suprafeţele destinate pentru acest scop din pădurile sale.

Astfel se va putea atinge scopul prevăzut de Constituţie, fără a se recurge la exproprierea pădurilor fondului bisericesc din Bucovina, cruţându-se suprafaţa averii sale fonciare câtă i-a mai remas şi din care nu se mai poate iua nimic, fără a-l pune în imposibilitate de a corespunde menirei sale. Astfel, evitându-se descompunerea unităţei administrative a pădurilor din Bucovina, se va lăsa fondului bisericesc posibilitatea de a-şi reface economia silvică şi de a ajunge din nou la înflorire.

III.

Dacă instituţiunea fondului bisericesc bucovinean şi-a avut importanţa ei providenţială pentru conservarea neamului românesc şi a religiunii străbune în Bucovina sub stâpânirea străină, menirea istorică a acestei instituţiuni încă nu s'a încheiat, nici după realizarea idealului naţional din punct de vedere politic.

Vitregia vremurilor, în timpul Bucovinei răpite, a răpit şi o bună parte din sângele neamului nostru, înstrăinându-l, a adus şi a aşezat pe teritoriul Bucovinei elemente din diferite neamuri şi de diferite confesiuni, cari ne-au discompus şi ne-au înlocuit toată viaţa orăşenească, comercială şi industrială. Campania împotriva elementului autohton încă n'a încetat. Ea se continuă cu arme de alt ordin. Prin răspândirea în popor de curente şi idei deghizate, răsvrătitoare împotriva Bisericei, îm-

potriva moralităţii şi a spiritului de ordine şi de respect pentru autoritatea publică, se continuă a se atenta în mod permanent la coeziunea sufletului românesc şi a bunului echilibru social din acest colţ de ţară de lângă trei graniţe.

Recunoaştem cu fiească mulţumire toate bunele intenţiuni ale Statului, depuse în toate legiurile lui, pentru binele şi propresul ţării în întregimea ei, dar ne dăm seamă şi de starea ezcepţională în care se găsesc interesele neamului românesc în Bncovina. Pentru recucerirea a ceea ce ni s'a luat de elementul neromânesc, cu ajutorul politic al unei stăpâniri străine, şi pentru apărarea neamului şi religiunii noastre în faţa noilor primejdii, provenite din sitaţia mărginaşă, polietnică şi policonfesională a Bucovinei, se reclamă, şi din partea altei iniţiative româneşti, decât aceea a Statului, o activitate excepţională, mai mult decât oriunde în ţară, pentru a putea contrabalansa tendinţele eterogene, cari se accentuează şi se susţin cu alte mijloace decât cele ale Statului. Pentru a-şi putea împlini această datorie istorică, testamentară, biserica bucovineană are nevoie de o situaţie materială bună şi sigură, şi acum şi pentru viitor, pe care nu va mai avea-o, dacă averea funciară a fondului său se va reduce peste limitele permise de condiţiunile unei gospodării lucrative.

IV.

In considerarea celor expuse mai sus, şi anume:

Considerând că fondul bisericesc bucovinean a mai suferit până acuma doue exproprieri în măsura cea mai largă;

Considerând că în Bucovina condiţiunile pentru necesitatea absolută a exproprierii de păduri nu sunt date, deoarece majoritatea comunelor au păduri proprii, comunale, şi în multe din ele sunt şi păduri ale obştiilor şi păduri particulare ţărăneşti, iar acele care nu au, sunt comune cu o populaţie neromânească şi de origine mai nouă decât originele fondului bisericesc, şi de oarece administraţia silvică a fondului bisericesc a satisfăcut totdeauna şi satisface şi acuma, în măsura cea mai largă şi în modul cel mai avantagios pentru populaţie, trebuinţele de lemne indicate în Constituţie;

Considerând că prin exproprierea din pădurile Fondului, în urma cheltuelilor ce se vor face pe de o parte cu instituirea

şi închegarea nouei administraţii a Statului pentru terenurile expropriate, iar pe de altă parte cu reorganizarea gospodăriei silvice a Fondului, perturbate prin ciuntirea, sfârticarea şi amestecul unităţilor gospodăreşti, se va scumpi administraţia atât de mult, încât nici Statul nici Fondul nu vor putea vinde lemnul în mod mai avantagios populaţiei, decum se vinde astăzi din pardea Fondului;

Considerând că prin o nouă expropriere, averea funciară a Fondului va fi redusă în aşa măsură că el nu va mai putea răspunde cerinţelor menirei sale nici în prezent, şi nici pentru viitor, şi că economia lui nu se va mai putea reface;

Considerând că, în urma acestei reduceri a averii sale, fondul, ne mai fiind în stare a purta toate cheltuelile pentru întreţinerea bisericilor şi a cultului, a caselor parohiale, şi pentru clădirea de noui biserici, în măsura în care a făcut acest lucru până acuma, o mare parte a acestor cheltueli va trebui se treacă în sarcina credincioşilor, ceea ce va avea de urmare că populaţiunea — văzându-se încărcată cu aceste noui obligaţii, cari nici pe departe nu vor putea fi compensate prin eventualele avantagii ce ar putea să aibă în privinţa aprovizionării cu lemne de pe urma exproprierii pădurilor Fondului, — va fi şi mai nemulţumită, şi că situaţia de cult şi religioasă din Bucovina va trebui să devină şi mai rea;

Considerând că situaţia geografică, etnică, religioasă şi culturală a Bucovinei, ca a unei provinţe aşezată la marginea ţării, având o populaţie polietnică şi de diferite confesiuni, bântuite de diferite curente duşmănoase coeziunei sufleteşti a naţiunei noastre, impun şi Bisericei o activitate religioasă, culturală, de binefacere şi socială, excepţională, mai largă şi mai întensă decât în alte regluni ale ţării, de care va fi capabilă să se achite numai având şi o suficientă, solidă şi sigură bază materială, care depinde, cum am văzut, numai de întegritatea averii funciare actuale a Fondului şi de unitatea în administraţia pădurilor lui;

Considerând, în sfârşit, că scopul acestei exproprieri, prevăzut în Constituţia ţării, se poate ajunge şi fără a se recurge la o expropriere, din pădurile Fondului, adecă prin crearea unei legi, care, consfinţând practica de până acuma a administraţiei acestui fond în privinţa aprovizionării avantagioase a populaţiunii cu lemne, să oblige fondul bisericesc în mod definitiv, a proceda,

în satisfacerea din pădurile sale a necesităţilor de lemn ale populaţiunii, în modul în care şi Statul va fi obligat să procedeze în satisfacerea aceloraşi necesităţi, din pădurile sale;

Preoţimea din Arhidieceza Bucovinei, adunată în congres, astăzi în 4 Martie st. of. 1924, în palatul Metropolitan din Cernăuţi, hotăreşte cu unanimitate de voturi a se interveni, cu toată stăruinţa, pe lângă I. P. S. Episcop al Bucovinei, pe lângă I. P. S. Metropolit-Primat şi pe lângă Sfântul Sinod, pe lângă Maiestatea Sa Regele, Inaltul protector al Bisericei noastre, pe lângă Ministrul Bucovinei, d-l Ministru Preşedinte, d-l Ministru pentru Culte şi d-l Ministru de Domenii, şi pe lângă Corpurile Legiuitoare, *ca cu ocazia legiferării în baza art. 132 din Constituţie, chestiunea privitoare la satisfacerea trebuinţelor de lemne ale populaţiunii rurale din Bucovina, să se soluţioneze fără a se recurge la exproprierea pădurilor Fondului bisericesc bucovinean, adecă prin crearea unei legi care să regulamenteze satisfacerea acestor trebuinţe, din partea administraţiei Fondului însuşi.* O astfel de soluţiune va mulţumi şi trebuinţele populaţiunii, şi va cruţa şi întegritatea actuală a averii funciară a fondului bisericesc bucovinean, absolut necesară pentru posibilitatea realizării menirii sale testamentare istorice, pentru cultura şi înaintarea naţională a neamului.

Pentru preoţimea ortodoxă din Bucovina:

Arhipresviterul mitrofor:

(ss) **Dr. Vasile Tarnavschi** preşedinte.

(ss) **Dr. Nicolae Cotos** secretar.

Constatându-se că în acest memeriu sunt considerate toate laturile şi sunt induse toate momentele chestiunii, expuse şi atinse de vorbitori în discuţia ce a precedat, congresul l-a votat cu unanimitate şi fără a-l discuta, şi a ales o delegaţiune care urmează să se prezinte şi să-l înainteze locurilor indicate în moţiune.

La eventuale s'au ridicat o sumă de chestiuni, de ordin diferit, şi vechi şi noui, dintre cari amintim următoarele:

S'a votat următoarea moţiune în privinţa concordatului: „Clerul bucovinean ortodox, adunat în ziua de 4 Martie 1924 în congres, socoteşte, că aşa cum a trăit biserica ortodoxă în Vechiul Regat veacuri întregi alături cu biserica romano-catolică,

fără concordat, aşa poate vieţui şi de aci înainte. Ţinând socoteală de experienţa din trecut, congresul protestează împotriva ideei de concordat şi nu admite ca biserica ortodoxă, făuritoarea neamului românesc, să fie pusă prin asemenea concordat în inferioritate faţă de biserica romano-catolică, care nu a îndurat nici una din durerile mari ale neamului".

Revenindu-se la chestiunea educaţiei religioase-morale a credincioşilor şi a activităţii extra-bisericeşti a preoţimei, discutată în congresul trecut, se hotăreşte a interveni pe lângă P. S. Episcop şi P. V. Consistoriu, cu următoarea propunere:

I.

„*a)* Considerând că un număr însemnat de credincioşi ortodocşi din arhidieceza noastră, după ce în timpul războiului, şi chiar şi după război, în urma împrejurărilor grele şi a lipsei de preoţi, au fost lipsiţi de o instrucţie şi îngrijire religioasă suficientă, şi în şcoală şi în biserică, ceea ce are ca urmare că frecventarea bisericei şi viaţa lor religioasă şi morală, prin unele locuri, lasă de dorit;

b) Considerând că, în afară de aceasta, mai avem multe mii de credincioşi cărora, cu toată bunăvoinţa ce o au, nu li-i dată posiblitatea de a sta în legătură cuvenită cu biserica, cum sunt atâtea mii de lucrători de prin diferitele fabrici şi cherestee, situate la depărtări mari de comunele cu biserici, sau în localităţi în cari există numai biserici neortedoxe, şi cum este de asemenea şi massa flotantă a muncitorimii şi servitorimii ortodoxe din oraşele noastre înstrăinate;

c) Considerând că, între toţi aceştia domneşte încă multă dezorientare religioasă şi naţională, ceea ce facilitează propagandele străine, în urma cărora încă şi acuma se mai întâmplă cazuri de trecere la alte confesiuni şi la secte, precum şi de ataşare la diferite curente periculoase;

Preoţimea roagă pe P. V. Consistoriu să binevoiască a dispune *înfiinţarea unui serviciu de misiune specială, pentru numitele categorii de credincioşi.*

II.

In acest scop ne îngăduim onoarea a propune:

a) Să se numească, din clerul nostru, un număr de preoţi cu titlul de: *predicatori delegaţi*, sau: *misionari*, cari să fie în-

sărcinaţi cu propoveduirea cuvântului d-zeesc între numiţii credincioşi;

b) Aceştia să fie dintre preoţii probaţi ca buni cunoscători în cele dogmatice şi morale, ca buni predicatori, cu dragoste vădită pentru cei mulţi, ca buni cunoscător şi eperienţiaţi în psihologia păturilor de jos ale poporului, ca desinteresaţi materialiceşte, sirguincioşi şi zeloşi. şi mai ales ca oameni cu deosebit tact pastoral;

c) La delegarea lor va fi bine a se orienta după decanate, adecă e bine ca pentru fabricile, comunile ameninţate de sectarism şi oraşele ce cad în teritorul unui decanat, să se delege predicatori din respectivul decanat. Aceasta atât pentrucă se pierde mai puţin timp cu transportarea, cât şi pentru faptul că preoţii din apropierea locurilor de misiune pot fi mai în măsură a cunoaşte şi împrejurările şi trebuinţele religioase şi morale, regionale.

d) Numărul predicatorilor delegaţi pentru fiecare decanat va fi în conformitate cu numărul credinşioşilor de categoriile numite măi sus, cari se găsesc în cuprinsul respectivului decanat. In acest scop va fi bine să se ia informaţiile necesare dela p. v. protopresbiteri, dela conducerile industriale din Bucovina şi dela oficiile în drept de prin oraşe, asupra numerului aproximativ a lucrătorilor industriali, asupra comunilor ameninţate, şi asupra muncitorimii flotante de prin oraşe. Repartiţia va trebui făcută aşa, ca măcar *una predică pe lună* să se ţină în fiecare loc unde se va crede necesar;

Aceasta se va face: 1. In fabribici şi în depourile de lucrători, după o înţelegere cu conducerile respective asupra locului, localului şi orei; 2. In comune şi oraşe, după o înţelegere cu protopopul decanatului şi cu parohul local; 3. Iar în Cernăuţi va dispune şi fixa aceste lucruri P. V. Consistoriu sau un delegat special al P. V. Consistoriu.

e) Datoriile predicatorilor delegaţi sunt: a ţine numărul de predici prescrise; a împărţi publicaţiunile de edificare religioasă ce se vor indica; a asculta şi a sfătui pe auzitori în cele de credinţă; a raporta P. V. Consistor la intervalurile fixate; a raporta şi a se consulta cu ceilalţi preoţi în conferinţele pastorale cărora aparţin; a lua parte la conferinţele pentru preoţi, a cere şi a da conferenţiarilor informaţiile ce se vor arăta ne-

cesare şi a se întruni odată pe an într'o *conferinţă generală* — toţi predicatorii delegaţi din întreaga dieceză — la care va fi reprezentată şi autoritatea bisericească superioară şi va asista şi cel puţin un conferenţiar pentru preoţime.

In afară de acestea, fiecare predicator delegat să fie obliat a trimite, în scris, câte o predică sau o conferinţă la cel puţin 2 luni centrului (P. V. Consistor, sau revistei Candela, sau şefului acestui serviciu ce eventual se va numi) pentru a se publica cele mai potrivite din ele şi pentru a se avea un stoc de tractate ce după posibilitate se vor tigări în broşuri şi se vor răspândi în popor.

f) Pentru această muncă a lor, supranumerară, predicatorii delegaţi să fie plătiţi cu o leafă conformă plus diurne şi spese."

Se hotăreşte a se interveni din nou la locurile în drept şi a lupta cu toate mijloacele permtse pentru stavilirea alcoolismului pentru ţinerea repaosului dominical, respectaree obiceiurilor şi disciplinei bisericeşti.

Se invită preoţimea la unire şi la solidaritate în munca ei, condiţiile fundamentale ale oricărui succes.

Congresul mulţumeşte Comitetului Central pentru munca prestată în anul acesta şi-i votează laudă şi încredere.

* * *

La orele 6 p. m., terminându-se congresul, se deschide adunarea generală a Societaţii Clerului ortodox din Bucovina.

Adunarea ascultă raportul preşedintelui, păr. Prof. Dr. V. Tarnavschi, raportul casierului, păr. Velehorschi şi raportul general asupra activităţei Comitetului Central al Societăţii pe anul expirat, citit de secretarul Societăţii, d-l prof. N. Cotos, precum şi raportul Comisiei Revizuitoare şi, la propunerea acesteia, îi dă Biroului Comitetului Central absolutoriul cu mulţumire şi recunoştinţă.

Alegerea noului Birou al Comitetului Central, a dat rezultatul următor:

Preşedinte: Dr. V. Tarnavschi, prof. univ.
Vicepreşedinte I: păr. G. Ciupârcă.
„ II: păr. D. Ţopa.
„ III: păr. Dr. F. Grigori.

Secretar I: Dr. N. Cotos, prof. univ.
„ II: Dr. I. Vască.
„ III: păr. S. Reli.
Casier: păr. G. Velehorschi.
Econom: păr. V. Berariu.

In comisia revizuitoare au fost aleşi părinţii: I. Tichon, Dr. C. Bohatereţ şi A. Lupăşteanu.

N. Cotos

COMUNICAT.

In 18 l. c. a sosit în Capitala ţării delegaţia preoţimei din Arhidieceza Bucovinei, compusă din protopresviterii A. Boca, D. Cărbune şi parohul Dr. I. Păsăilă. Această delegaţie a înaintat, în numele preoţimei, I. P. Sf. Mitropolit-Primat, domnilor prim-ministru, ministru de agricultură şi domenii, ministru de culte şi arte, ministru Dr. I. Nistor şi preşedinţilor camerei deputaţilor şi senatorilor un memoriu detailat în afacerile Fondului bisericesc bucovinean, votat unanim în congresul preoţimei din 4 Martie a. c. In 21 l. c. numita delegaţie a fost primită în audienţă de M. Sa Regele, care a asigurat prea graţios, şi cu acest prilej, preoţimea numitei Arhidieceze de toată grija şi bunavoinţa Sa părintească. Toţi factorii în drept recunoscând jertfele mari, pe cari acest Fond bisericesc le-a a adus în trecut şi în prezent pentru creşterea naţională şi înaintarea economică a poporului, au făgăduit să înlesnească, în măsură largă, acestui patrimoniu bisericesc-naţional, şi pentru viitor, împlinirea misiunii sale religioase, naţionale şi culturale în patria întregită.

V. Tarnavschi.

REDACŢIONALE.

Din cauza îmbulzirii de material am fost nevoiţi să suprimăm cronica obicinuită. Proximul număr al „Candelei“ apare în cursul lunei Maiu. Rugăm pe onoraţii cetitori să nu-şi uite de achitarea abonamentului, având revista nevoie de sprijinul material al tuturora.

Anul XXXV, No. 5—6 Maiu—Iunie 1924

CANDELA

Revistă teologică şi bisericească

publicată de

profesorii de la Facultatea de Teologie din Cernăuţi, Dr. Vasile Tarnavschi, Dr. Vasile Gheorghiu, Dionis Jeremijiw, Dr. Nicolae Cotlarciuc, Dr. Valerian Şesan, Dr. Romul Cândea şi Dr. Nicolae Cotos.

SUMARUL:

	Pag.
V. Tarnavschi, Biblia şi ştiinţa naturală (Note introductive) . .	205
N. Cotos, Sf. Păr. Grigorie Teologul (Scrisori către presviterul Cledonie în contra lui Apolinarie)	226
Gh. Ciuhandu, Unaţia dela 1834 în Ţinutul Sebişului şi al Deznei (în judeţul Arad)	241
O. Sorocean, Predică pentru Dumineca Vameşului şi a Fariseului	249
Recenzii: 1. Storia di Cristo, de Giovanni Papini (D. Spânu)	256
2. Dr. Teodor Botiş, Istoria Şcoalei Normale şi a Institutului Teologic ort.-rom. din Arad (R. Cândea)	260
R. Cândea, Cronică şi Bibliografie	264
C..., Preoţeşti	279

CERNĂUŢI, 1924
Editura Facultăţii de Teologie

Director şi Redactor : **Dr. Vasile Tarnavschi**
Administrator : **Dr. Valerian Şesan**
Redacţia şi Administraţia : Cernăuţi, Facultatea de Teologie
Abonamentele se fac la Administraţia Revistei.
Preţul pentru România este 100 lei anual.
Pentru studenţi 50 Lei anual.
Revista apare lunar. Numărul costă 10 Lei.
Manuscrisele nu se înapoiază.

Institutul de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei"
Cernăuţi, strada I. Flondor 33.

ANUL XXXV MAI—IUNIE 1924 No. 5—6

CANDELA

REVISTĂ TEOLOGICĂ ŞI BISERICEASCĂ

Biblia şi ştiinţa naturală

(După Biblische Zeitfragen)

II

Concepţiile Bibliei privitoare la istoria naturală.

Dacă în Biblie se expun concepţii privitoare la istoria naturală, apoi aceasta se face numai concis şi totdeauna în subordinare cu ţinţa adevărată a Sfintei Scripturi: instrucţiunea şi înălţarea sufletească. De aceea e cam greu de a cunoaşte exact concepţiile adevărate asupra naturii. Greutatea devine şi mai mare prin aceea că autorii biblici exprimă ideile sale adese într'o limbă de tot poetică. Astfel e foarte mare pericol de a socoti o concepţie privitoare la istoria naturală ceea ce este numai o impodobire poetică. Cu tot scopul pronunţat religios al Bibliei aceasta se poate cunoaşte de tot lămurit că Israel a ştiut a aprecia şi erudiţiunea şi cultura profană. Aceasta idee este foarte importantă pentru înţelegerea chestiunei controversate; de aceia se vor înduce unele exemple pentru exactitatea ei.

1. Viaţa erudită în Israel.

Acuma în şcoală se învaţă că Moisi a fost instruit în toată înţelepciunea şi ştiinţa Egiptului. De bună samă că între aceste şi stiinţa asupra naturei şi cerului instelat a jucat un rol mare căci înţelepciunea vechilor Egipteni a fost mai ales astronomia. Ca june pe tronul regal Solomon a cerut dela Dumnezeu înţelepciune şi pricepere şi cererea sa s'a împlinit în mod măreţ. „Şi întrecu înţelepciunea lui Solomon înţelepciunea tuturor fiilor orientului,

și toată înțelepciunea Egiptului. Căci era mai înțelept, de cât toți oamenii, mai mult de cât Etan Esraheul și de cât Heman și Halcol și Darda, fiii lui Mahol; și numele lui se răspândi împrejur la toate popoarele. Și el a spus trei mii de proverbe, și cântările lui erau o mie și cinci. Și vorbi despre arbori, de la cedrul Libanului până la isopul, ce crește pe ziduri; vorbi încă despre cele cu patru picioare și despre pasări, și despre târâietoare și despre pești" (I Reg. 4,30—33). De aice cunoaștem că și acolo unde nu este vorba despre știința religioasă n'au lipsit bărbați eruditi. Și unchiul lui David se amintește ca bărbat erudit (I Cron. 27, 32). De mai multe ori se menționează în T. V. știința țărilor învecinate; Israel nu trăia în izolare deplină. Pe de altă parte și în străinătate se știa bine că Ebreii cunoșteau valoarea științei și a culturei. In cartea lui Daniel cetim despre următoare poruncă a regelui din Babilon: „Să se aducă din fiii lui Israel și din semința regelui și dintre fruntași, tineri în cari să nu fie defect, frumoși la față și învățați în toată înțelepciunea și cunoscători de științe și plini de pricepere" (Dan. 1, 3. 4). De bună samă că nu era lipsă nici de opere literare. Ici și colo în Biblie se amintesc despre aceste. Cartea Cohelet se deplânge chiar de abundență lor: „Facerea multor cărți nu are sfârșit, și prea multă cetire este obosire corpului" (12, 12). Toate aceste arată în Israel o viață științifică destul de desvoltată. Ca și învățații altor popoare și învățații lui Israel aveau cunoștințe despre știința timpului lor.

Cele afirmate chiar acuma se confirmă și prin cunoștințele privitoare la știința naturală cari autorii biblici le manifestează în scrierile sale. Ca exemplu se pot înduce cunoștințile astronomice ale autorului cărții Iob. Acesta cunoaște constelațiunile, care pe timpul lui Homer le cunoșteau și Grecii, pe lângă aceste încă una care în Grecia nu se vede și prin urmare era necunoscută lui Homer, adică: camerele sudului. Aceste sunt un complex de stele foarte lucitoare care pe timpul acela ieșiau la iveală ceva puțin peste orizontul sudic al Palestinei și de către Ebrei se considerau ca o constelațiune. Astăzi ele nu se văd nici în Palestina.

Din cele zise rezultă că autorii cărților biblice posedau oarecare sumă de cunoștinți adevărate și falșe privitoare la istoria naturală când ei fură chemați prin spiritul lui Dumnezeu la compunerea scrierilor sfinte. Firește că aceste opinii, luându-se în considerare împărtășirea ideilor care și atuncea domnia între popoare, trebuiau să fie de acord cu concepțiile care atunce erau lățite în orient. Din aceste rezultă și aceea că e cu totul neîndreptățit, din oare care asemănări în atare concepții a face concluziune la o dependență literară, precum b. o. adese se face cu raportul biblic despre creațiune.

Și din sentimentul naturei al Ebreilor, care cu o putere așa de vie se manifestează în Biblie, se poate face concluziune la o ocupațiune aprofundată cu natura. Sentimentul naturei însă totdeauna a fost înnobilit prin idei superioare și aceasta împrejurare este unul din momentele cele multe care marturisesc pentru caracterul supranatural al T. V. „Es ist ein charakteristisches Kennzeichen der Naturpoesie der Hebräer, daß als Reflex des Monotheismus sie stets das Ganze des Weltalls in seiner Einheit umfaßt, sowohl das Erdenleben als die leuchtenden Himmelsräume. Sie weilt selten bei dem einzelnen der Erscheinung, sondern erfreut sich der Anschauung großer Massen. Die Natur wird nicht geschildert als etwas für sich Bestehendes, durch eigene Schönheit Verherrlichtes; dem hebräischen Sänger erscheint sie immer in Beziehung auf eine höher waltende geistige Macht. Die Natur ist ihm ein Geschaffenes, Angeordnetes, der lebendige Ausdruck der Allgegenwart Gottes in den Werken der Sinnenwelt. Deshalb ist die lyrische Dichtung der Hebräer schon ihrem Inhalt nach großartig und von feierlichem Ernst [1]).

[1]) Este un semn caracteristic al poesiei naturei a Ebreilor că fiind reflexiunea monoteismului ea totdeauna cuprinde totalitatea universului în unitatea lui, atât viața pe pământ, cât și spațiul strălucitor în ceruri. Rar când zăbovește la fenomele singuratice, ci se bucură de contemplarea maselor celor mari. Natura nu se descrie ca ceva ce există pentru sine, ce se glorifică pentru frumușețea ei proprie; cântaretului ebreu totdeauna ea apare ca ceva ce stă în raport cu o putere spirituală ce domnește mai pe sus. Pentru dânsul natura este ceva creat, ordonat, expresia vie a atotprezenții lui Dumnezeu în operele lumii fizice. De aceea poezia lirică a Ebreilor acuma după cuprinsul ei este măreață și de seriozitate serbătorească". A. v. Humboldt, Kosmos, Stuttgart-Tübingen 1848, II, p. 45.

Cum în chestiunea asupra raportului între Biblie şi ştiinţa naturală nu este vorba de o expunere complectă a concepţiilor privitoare la ştiinţa naturală, ci mai vărtos de aceea, ca sensul acestor informaţiuni ale Bibliei să se poată cunoaşte cu certitudine, de aceea întru cele următoare se vor atinge numai acele chestiuni care în Biblie se descriu pe larg şi se amintesc în diferite locuri. O concepţie, ce se aminteşte numai într'un loc, cu mult mai uşor se poate înţelege greşit. Şi posibilitatea că cutarele loc nu e autentic sau se află într'un text stricat, joacă un rol mai mare şi jigneşte punctul esenţial despre care este vorba.

Prin urmare se vor cerceta mai ales imaginea universului şi a cerului, şi fenomenele meteorologice cum se descriu ele în Biblie. Despre aceste adică se vorbeşte foarte adese.

2. Imaginea cerului şi universului a Ebreilor pe baza Bibliei.

Autorii biblici ni descriu pământul ca un disc. Din Biblie nu se poate cunoaşte, dacă ei au observat că suprafaţa pământului nu e plană ci e încovăiată în sus; e probabil că cunoşteau aceasta. Celelalte popoare ale orientului cunoşteau acest fapt şi cu privire la comunicaţia reciprocă ce domnia atunce e posibil că eruditii lui Israel n'au făcut o excepţie. Apoi faptul acesta se poate foarte uşor constata, aşa prin orizont şi corabiile pe mare.

Despre mărimea discului pământesc Ebreii n'aveau o idee clară. După interpretarea autorilor T. V. Palestina forma centrul; în jurul ei se află celelalte ţări; aceste din urmă — precum se vede din cap. 10 al Genezii — ocupă numai o parte mică a pământului. Extensiunea dela nord spre sud şi dela est spre vest nu trece peste 3000 de chilometri. Prin flotila lui Solomon şi exil se lăţiră cunoştinţele geografice ale autorilor biblici. Şi ţările din sudul Europei, „insulele păgânilor“ erau mai bine cunoscute autorilor mai târzii decât celor mai de vreme. Din istoria lui Solomon se istoriseşte că regele avea pe mare o flo-

tilă cu flotila lui Hiram; o dată la trei ani venia flotila tarsică, aducând aur și argint, fildiș și momiți și păuni (I Reg. 10, 22). Ar fi cutezat din cuvintele aceste ale Bibliei a face concluziunea că flotila lui Solomon a făcut o navigare în jurul Africei. Aceasta ar fi fost posibil și durata lungă a călătoriei s'ar putea induce ca motivare; dară ea se poate motiva și altfel. Dinții de elefant indică Africa; dară ei se puteau primi în schimbul unui alt lucru pe țărmul nordic al Africei. Momițele puteau proveni din stânca Gibraltar, unde și astăzi se află destul de multe.

In ideea despre mărimea discului pământului în decursul timpului se arată la autorii Bibliei un progres; o dovadă lămurită pentru aceea că în aceste cunoștinți ale naturei ei au fost copiii timpului lor.

Cu greu se poate cunoaște din Biblie dacă în asemenea mod ca și la celelalte popoare antic orientale discul pământului se cugeta încunjurat de ocean. Acceptabilă apare presupunerea lui Alfr. Ieremias. Babilonenii erau de părerea că oceanul, pe carele îl numiau apsu, încunjură discul pământului. In Biblie foarte adese e vorba despre marginele (aphse) cerului și pământului. Oare pentru cuvântul aphse în legătura aceasta nu se potrivește mai bine însemnarea de ocean, decât de margine[1]).

Pe acest disc (puțin încovăiat în sus) după concepția ebraică la marginele cele mai extreme ale lui se sprijinește bolta cerului. Prin aceste margini însă nu se poate înțelege orizontul vizibil. Din experiența de toate zilele omul trebuia să știe că orizontul aparent nu este marginea cerului și a pământului. Deci departe după toate țările cunoscute își închipuiau marginea aceasta: „Dacă cei risipiți ai tăi vor fi până și la marginile cerului, de acolo te va aduna Jahve, Dumnezeul tău (Deut. 30, 4).

Aceasta boltă a cerului pentru autorul biblic este ceva cu totul real, constă dintr'o materie compactă, și se numește de-a dreptul tăria sau firmamentul cerului. Precum anticii orientali, precum Grecii și Romanii, precum întregul

[1]) Alfr. Ieremias, Das Alte Testament im Lichte des Alten Orients Leipzig 1906, p. 176.

evul mediu până la începutul timpului modern Ebreul cunoaşte o pluralitate de ceruri dintre cari unul este mai înalt decât altul. „Cerurile cerurilor nu se pot cuprinde cu cât mai puțin casa aceasta pe care am zidit-o eu“, se roagă Solomon la sfințirea templului, Dumnezeu „zideşte în cer treptele sale...“ cetim b. o. la Amos (9, 6). O parte a acestui sistem de ceruri este tăria. Fără îndoeală rezultă din cuvântul ce-l întrebuințează că prin acesta autorii biblici îşi închipuiau ceva compact, massiv. Acelaş cuvânt se întrebuințează şi despre întărirea pământului (ps. 136, 6; Ies. 42, 5; 44, 24). Traducerea latină îl redă prin firmamentum şi cea grecească a celor Şeptezeci prin στερέωμα. De aceea nu e numai o imagine poetică dacă se zice în cartea Iob că cerul „este tare, aşa zicând topit din bronz. Textul lămurit şi propriu al locurilor acestora nu poate alta ceva să însemneze decât ceea ce antichitatea şi evul mediu şi-au cugetat prin firmament. Incă pe timpul discuțiunii lui Galilei firmamentul se cugetă ca o boltă masivă [1]).

Deasupra bolții cerului se află oceanul. Deşi aceasta concepție ni apare stranie, totuşi ea este exprimată lămurit în Biblie şi e bun comun al imaginei universului antic orientale [2]). Concepția despre oceanul ceresc se cuprinde de tot lămurit în raportul despre creațiune: „Şi Dumnezeu zise să se facă firmamentul între ape care se despartă ape de ape. Şi Dumnezeu făcu firmamentul şi despărți apele cele de sub acest firmament de apele cele de asupra acestui firmament (Gen. 1, 6—7).

Spre a armonieza aceasta concepție despre univers cu cea ptolemeică de mai târziu sau cu cea copernicanică din ziua de astăzi, cuvintele „firmament“, resp. „apele de asupra firmamentului“ s'au explicat într'un mod care nu e compatibil cu textul Bibliei. Explicările alegorice, care cred că aice nu se exprimă nimică ce s'ar raporta

---

[1]) A. Müller, Galileo Galilei und das kopernikanische Weltsystem Freiburg. Br. 1909, p. 122.

[2]) Cf. H. Winkler, Himmels- und Weltbild der alten Babylonier, Leipzig 1903. — A. Ieremias, Das Alte Testament im Lichte des Alten Orients, Leipzig 1906.

la ştiinţele naturale, se pot trece cu vederea. Prin tăria cerului unii voesc să înţeleagă regiunile aeriene de jos asupra cărora ca apă superioară se află nourii. In asemenea mod se pronunţă şi Toma Aquinatul. Insă abstragând dela împrejurarea că în cazul acesta însemnarea de firmament ar fi cu totul de neînţeles, din textul Bibliei ce urmează, rezultă cu toată limpezimea că explicarea aceasta este falsă. Căci în versetul 14 cetim: „Şi Dumnezeu zise: Să se facă luminătorii pe firmamentul cerului ca să despartă ziua de noapte...“ şi în vers. 17 urmează. „Şi Dumnezeu îi puse pe ei (luminătorii) pe firmamentul cerului ca să lumineze pământul“. Imposibil că aice să se poată susţine alta ceva decât cerul înstelat; o privire simplă ni arată însă că acesta nu se află între apele pe pământ şi între nouri. Prin apele de asupra firmamentului imposibil să se înţeleagă nourii sau în genere aburii ce plutesc în aer. Firmamentul se formează în apă şi o desface în două părţi. Deci nu poate numai o parte să fie apă, ci şi cealaltă trebuie să fie apă veritabilă. Astfel după cuvântul Bibliei, firmamentul este o boltă masivă şi oceanul se află de asupra, nu de desuptul ei. Şi în alte locuri ale Bibliei se amintesc aceste ape cereşti. In ps. 148, 4 între operele creaţiunii şi apele „carele sunt preste ceruri“ se provoacă să preamărească pe creator.

Oceanul ceresc stă în legătură cu cel pământesc la marginea cerului şi a pământului. Oceanul pământesc trece pe sub pământ, care ca un disc zace asupra lui“. Al lui Iahve este pământul şi plinirea lui, lumea şi cei ce locuesc intr'însa. Căci pe mări el l'a întemeiat, şi pe fluvii el l'a întărit“ (ps. 24, 1—2). Psalmul 136, 6 provoacă a preamări pe Creator, „cel ce a întins pământul preste ape“.

Aceasta concepţie se poate cunoaşte cu certitudine şi în Geneza. Diluviul în parte se produce şi prin aceea că se desfăcură isvoarele adâncului celui mare (Gen. 7, 11). Cuvântul ebraic pentru adânc este Tehom care însemnează ape sau ocean. Când apele au fost înundat pământul, „atunce iarăş se încuiară isvoarele adâncului“ (8, 2). Să se compareze cu aceasta Deut. 5, 8: „Să nu-ţi faci ţie chip cioplit, nici asemănare din cele ce sunt în cer sus,

sau pe pământ jos, sau *în apă sub pământ*". Idea unei mări subpământești se află și în binecuvântarea lui Iacob pentru Iosef: Binecuvântat fie de Iahve pământul lui cu cele alese ale cerului, cu roua și cu adâncul jos zăcător (Deut. 33, 13).

Față de concepțiile noastre cosmologice o atare închipuire ni pare stranie; aceasta însă nu e un argument contrar. In orientul antic ea era lățită, și chiar Thales primul filosof elin precum și Omer o cunoșteau. Ce e drept nu mult timp după ei astronomia grecească avea deja concepția de glob al pământului și cerului.

In legătură cu imaginea generală a universului se află altă concepție ciudată care ni se impune involuntar dacă cetim Biblia, considerând ideile ei privitoare la știința naturală. Ce este „oastea cerului", Seba sau Sebaot haș-șamaim? Uneori prin cuvântul acesta fără îndoeală se înțelege oastea planetelor, altă dată tot așa de cert ființi spirituale, iarăși în alte locuri există îndoeală ce trebue înțeles prin acest cuvânt. B. o. noi cetim: „Și mergând se va închina la alți zei, și se va prosterne înaintea lor: soarelui, lunei sau la toată oștirea cerului, ceea ce eu n'am ordonat" (Deut. 17, 3), sau: Am văzut pe Iahve șezând pe tronul său, și toată oștirea cerului stând împrejurul lui, de a dreapta lui și de a stânga lui" (I Reg. 22, 19).

Din aceasta s'ar putea presupune că se susținea părerea după care spiritele ar sta în oarecare legătură cu stelele. Aceasta legătură e și mai lămurită în alte locuri: In imnul triumfal cetim: „Din ceruri au combătut, stelele din cursul lor s'au războit cu Sisera" (Jud. 5, 20). La Ies. 24, 21—23 se află cuvintele: „Și în ziua aceea, Iahve va pedepsi oștirea celor înalți întru înălțime, și pe regii pământului de pe pământ; și se vor aduna, cum se adună încătușații la groapă și vor fi închiși la închisoare; și după zile multe vor fi pedepsiți, atuncea luna va roși, și soarele se va rușina".

Fapt este că orientul antic își închipuia stelele ca corpuri însuflețite. Numai așa se poate înțelege că popoare cu cultură înaltă dedeau stelelor onoruri dumnezeești. La Israeliți firește domniau asemenea concepții care nu apar-

tin ființei religiunii profetice. Dacă Israeliții stelele le-ar fi considerat numai ca pietre fără de viață, atunce închinarea și rentoarcerea lor repetată la serviciul stelelor cu greu s'ar putea înțelege. Unui corp mort nu se poate servi. Ieremie anunță contemporenilor săi: oasele morților le vor întinde în fața soarelui și a lunei, și în fața tuturor oștirilor cerești, pe cari le-au iubit, pe cari le-au servit și pe cari le-au urmat, pe cari le-au căutat, și cărora s'au închinat (8, 2).

Părerea despre însuflețirea stelelor era lățită în general, cu toată lupta profeților. Israel adese a recăzut în serviciul stelelor și cu toate aceste noi vedem că în Biblie părerea despre însuflețirea stelelor nu este combătută, ci aflăm o adaptare frapantă la felul de a se exprima al acelora care în stele văd spirite. Ce fel de mijloc eficace ar fi fost contra serviciului stelelor dacă profeții ar fi lămurit poporul că Aștarot (Venus) ar fi numai o stea lucitoare? Oare ei n'ar fi trebuit să o facă aceasta dacă și ei n'ar fi împărtășit concepția generală a timpului său? Evident că grația inspirației nu i-a ridicat preste știința profană a timpului lor. Pentru salvarea adevărului religios era numai necesar a se opune îndumnezeirei stelelor; și aceasta profeția a făcut-o în mod energic.

De altfel părerea că stelele sunt însuflețite era lățită nu numai în orientul antic, ci și în Grecia pe timpul înflorirei la culme a filosofiei și în evul mediu creștinesc. Dacă se observau mișcările oștirei cerești care sunt la fel cu mișcările bine disciplinate ale unei oștiri pământești, apoi ușor putea să se nască idea că ele sunt însuflețite și cu minte, cât timp nu se cunoștea misteriul disciplinei lor, legea gravitațiunii descoperite de marele Newton.

Cu toate că poporul Israel și profeții lui împărtășiau concepția generală a timpului aceluia privitoare la stele, totuși în chestia principală ei se înalțară mai presus de toate popoarele. Ce e drept, profeții n'au reușit totdeauna de a feri pe Israeliți de cultul stelelor, dară aceste erau numai niște rătăciri trecătoare și poporul acesta merită toată lauda că a recunoscut deșertăciunea aceluia precum și a tuturor felurilor de divinațiune. Foarte nimerit zice

Schiaparelli: Der große Prophet des Exils wirft sarkastisch den Babyloniern vor, daß sie auf die Zerleger des Himmels, das ist die Astrologen, ihr Vertrauen setzten und in den Sternen die Zukunft abzulesen suchten, während Jeremias (10, 2) ausruft: Zittert nicht vor den Zeichen des Himmels, weil die Heidenvölker vor ihnen zittern! Der Verlauf der Geschichte beweist, daß diese Mahnung ihren Erfolg hatte. Von welchem andern der alten Kulturvölker kann man ähnliches sagen" [1]).

Chestiunea relativ la imaginea universului a autorilor biblici nu se poate termina fără a indica şi concepţiile lor despre geneza universului. Mai întâiu caracterul Bibliei ca al unei cărţi religioase pretinde, ca universul cu toată întocmirea lui să se expună ca o operă a lui Dumnezeu. Cum a decurs geneza universului în detailurile sale, aceasta este pentru punctul de vedere religios în ori ce caz o chestie secundară.

Insă în Biblie se indică concepţii asupra decursului istoriei creaţiunii. Capitolul prim al Genezii şi tot aşa al doilea cuprind un atare raport, şi în alte părţi ale Bibliei sfinţii autori vorbesc despre chestia aceasta. In toate aceste locuri universul cu toate ce aparţin lui, mai ales şi stelele care la popoarele învecinate se onorau ca zei, cu toată claritatea şi preciziunea se propun ca creaturi ale unui Dumnezeu personal. Nu încape nici o îndoeală că expunerea acestor idei religioase este intenţia principală a raportului biblic despre creaţiune. Insă părerile sunt foarte împărţite când e vorba despre concepţiile privitoare la ştiinţa naturală cuprinse întrînsul!

Cercetările geologice ale timpului modern, deşi în multe privinţe sunt nesigure, ne învaţă cu toată claritatea că pământul nostru a percurs o evoluţiune lungă ce cuprinde diferite perioade. Textul firesc al primului raport biblic despre creaţiune (Gen. 1, 1—2, 3) din contra ex-

[1]) Marele profet al exilului în mod sarcastic reproşează Babilonenilor că ei aveau încredere în astronomi şi în stele, cercau a cunoaşte viitorul, pecând Ieremie (10, 2) exclamă: Nu tremuraţi de semnele cerului, pentru că păgânii tremură de ele! Decursul istoriei arată că admoniarea aceasta a avut succes. Despre care alt popor cult din vechime se poate spune asemenea?" Schiaparelli, die Astronomie im Alten Testament, p. 46—47.

pune crearea universului în șase zile. Și în alt loc al Bibliei se exprimă părerea aceasta. Așa b. o. motivând serbarea sabbatului, autorul sf. scrie: „Căci în șase zile Iahve a făcut cerul și pământul... și în ziua a șaptea a paosat“ (Ex. 20, 11).

Pentru explicarea raportului acestui atât de simplu și pentru armoniezarea lui cu concepția științei naturale s'a scris foarte mult. Poate acuma aceasta diversitate de explicări a unei chestii, care nu e de tot complicată ar putea fi un semn, că procedarea în chestia aceasta n'a fost corectă. Dacă s'ar considera textul pentru sine fără privire la doctrinele existente ale științei naturale și dacă s'ar proceda numai după principiile de explicare ce în genere se țin în seamă, atunce raportul ar fi de tot lămurit. Cu o carte profană din antichitate de bună samă s'ar proceda tot așa. Insă la explicarea Bibliei se pretinde ca să nu se admită un contrast cu știința naturală, deci la o carte biblică să nu se aplice principiile de explicare ce *în genere* se țin în seamă. Voind a armonieza textul Bibliei cu rezultatele științei greutățile și diversitățile explicarii abia acuma vin la iveală. Aceste greutăți au existat acuma pe timpul părinților bisericești, a cărora concepție despre univers nu se potrivia cu cea antic orientală și, progresând știința, ele deveniră tot mai mari.

Mai nainte de toate aice este vorba de aceea, ce afirmă textul Bibliei. Altă chestie care trebuie discutată mai târziu e acea cum se potrivește textul acesta cu caracterul Bibliei ca al unei cărți inspirate.

Textul însuș de bună samă nu dă nici un prilej de a devia dela cuvintele clare ale Bibliei, chiar nici în punctul că soarele conform raportului s'a creat abia în ziua a patra. Din punctul nostru de vedere noi afirmăm că fără de soare nu există ziua. Dacă însă autorul raportului despre creațiune vorbește despre zile se vede că a avut o atare concepție cu care se potrivește expresia aceasta. Căci dacă ar fi avut în vedere alte determinări de timp, de ce nu le-a numit el simplu așa? De ce vorbește așa de clar și lămurit, s'a făcut sara, s'a făcut dimineața, o zi? Dacă suntem de părerea că cu privire la crearea soa-

relui în ziua a patra trebuie să deviăm dela cuvintele textului, atunce în raportul acesta inserăm cunoștința noastră că soarele este unica cauză a luminei de zi. Dară dacă raportul îl primim așa cum este, apoi vedem că atunce, când s'a compus el, chestia se înfățișa altfel. Chiar din textul Bibliei se poate cunoaște această deosebire.

In ziua întâia Dumnezeu a creat lumina și a numit-o ziua și întunerecul l'a numit noaptea. In ziua a patra a creat luminătorii cerului, soarele ca să stăpânească ziua (care atunce exista deja). Despre aceea că soarele produce ziua, nu este vorba. Aceasta este o concepție care este cu totul deosebită de a noastră, de cea a antichității clasice precum și de cea a marilor părinți bisericești, nu însă de concepția cum ea exista în orient pe timpul când s'a compus Geneza. Aice se cunoștea această deosebire! Babilonenii antici aveau un zeu al *luminii* și un zeu al *soarelui*. Aceste sunt concepții ce ni par stranii, însă aceasta nu este o dovadă că ele n'ar fi existat odinioară. In *textul* raportului despre creațiune nu zace cauza de a se depărta de cuvintele lui. In special cuvintele: S'a „făcut sara, s'a făcut dimineața" s'ar interpreta în mod silit dacă „ziua" ar trebui să însemne period.

3. Fenomenele metereologice.

Pe lângă imaginea generală a universului autorii biblici amintesc foarte adese și fenomenele metereologice.

Deci și aice avem multe locuri spre judecare așa că concepțiile ce rezultă din ele nu sunt nici decum sau puțin dependente de nesiguranța critică a unui sau altui loc. La menționarea sau aprecierea acestor fenomene prin autorii biblici vine la iveală cu toată claritatea că în locul cauzelor imediate naturale Biblia așează prima cauza lor, pe Dumnezeu. Așa b. o. furtuna, cel mai grandios dintre fenomenele naturale obicinuite se descrie ca o manifestație majestetică a Domnului: „In strâmtoarea mea chemai pe Iahve și strigai către Dumnezeul meu: Și el auzi din templul său vocea mea, și strigătul meu veni la urechile sale. Atuncea s'a sguduit și s'a cutremurat pământul, și teme-

liile munților s'au mișcat și se clătiră, că el s'a mâniat: Fum se ridică din nările lui, și foc ce mistuie din gura lui, cărbuni se aprinseră dintr'însul. El pleacă cerurile și se pogoară, și întunerecul era sub picioarele lui. El călăria pe un Herubim și sbura și plutia pe aripile vântului. Injuru-i drept acoperemânt .pus'a întunecimi, adunătură de apă, nouri deși. De strălucirea ce era înaintea lui trecură prin nourii săi grindină și cărbuni de foc. Și Iahve tună din cer, și cel Prea înalt face să se audă vocea lui: grindină și cărbuni de foc. Aruncă săgețele sale, și-i împrăștie, fulgere multe și-i risipește (pe dușmani). Și fundurile apelor se văzură, și temeliile pământului se descoperiră de certarea ta, Iahve, de suflarea vântului nărilor tale!" (ps. 18, 6—15).

Aice totodată cetitorul posedă o icoană duioasă despre măreția poeziei naturii din Biblie. Vr'o încercare de explicare cum se produc fulgerele și tunetul prin cauze naturale nu se află în Biblie.

Furtuna se descrie ca revelațiune imediată a lui Dumnezeu. Asemenea apare autorului biblic plcaia ori lipsa ei ca darul sau pedeapsa Domnului. „Deschide-va ție Iahve tesaurul său cel bun, cerul, ca să deie ploaie pământului tău la timpul său (Deut. 28, 12). Dacă Israel este necredincios, atunce mânia lui Iahve să se aprindă asupra voastră și el cerul să-l închidă ca să nu cadă ploaia (Deut. 11, 17).

Aceste idei *religioase* sunt pentru autorul biblic chestia principală. Pecând pentru fenomenele atmosferice electrice nu se dă o explicare naturală, în Biblie aflăm păreri prin care procedeu natural se produce ploaia.

Deși autorilor biblici legile naturei nu sunt cunoscute în detail așa precum nouă, totuș faptul legalității nu li era necunoscut. „Când dădu greutate vântului, și cumpeni apele cu măsură, când dădu legi ploiei și îndrumă fulgerul tunetelor . . ." (Iob, 28, 25).

Aceasta lege, care Dumnezeu o hotărî ploiei, autorii biblici și-o închipuiau cu totul altfel decum astăzi ne învață știința naturei.

În nici într'un loc nu este exprimată mişcarea circulară a apei. Afirmaţiunile contrare interpretează în text lucruri care astăzi le cunoaştem, pe cari însă nimene nu le-ar cunoaşte din cuvintele Bibliei dacă nu le-ar cunoaşte de mai nainte. Deci nicăiri în Biblie nu este vorba despre aceea că apă în formă de abur nevizibil se ridică în sus, acolo se condensează în picături de apă şi formează nouri.

Biblia cunoaşte ceea ce este evident că un vânt ferbinte are efectul de a usca. După diluviu Dumnezeu trimite un vânt ferbinte şi apele scăzură (Gen. 8, 1). La fel s'a întâmplat şi la trecerea prin Marea roşie. „Şi Moisi întinzându-şi mâna sa spre mare, Iahve printr'un vânt de resărit făcu ca marea să se retragă toată noaptea şi marea o făcu uscată“ (Ex. 14, 21). In diferite locuri se afirmă că sub înfluenţa razelor soarelui dispar nourii cf. Iob 7, 9; Os. 6, 4; 13, 3. Pe baza acestor informaţii s'ar putea presupune că evaporarea şi apoi condensarea apei in nouri ar fi fost cunoscută. Insă ceea ce se afirmă despre formaţiunea nourilor, ploiei şi rouei arată cu toată claritatea că o atare presupunere este pripită. Căci concepţiile cuprinse în Biblie despre aceste lucruri sunt prea diferite de cele ale noastre.

In foarte multe locuri se exprimă părerea că ploaia se naşte astfel că apele de sus curg din cer. Stavilele, zăbrelele, ferestile cerului se deschid la începutul diluviului, şi indată ce ploaia trebuie să înceteze, se opresc din nou (Gen. 7, 11; 8, 2). Din numărul cel mare al locurilor privitoare la aceasta se vor înduce numai unele. Aşa în psalm 78, 23 cetim: „El a ordonat nourilor celor de sus şi deschise porţile cerului“. Pe timpul unei foamete Eliseu promisese grău pentru a doua zi. La aceasta îi răspunse unul dintre căpitani: „Chiar dacă Iahve va face guri cerului, întâmpla-se-va lucrul acesta?“ (II Reg. 7, 2). Iară la Malahia se zice (3, 10). „Dacă nu vă voiu deschide fereştile cerului şi voiu vărsa preste voi binecuvântarea preste îndestul?“

Părerea că pe cer se deschid stavile sau porţi, spre a produce ploaie, e foarte adese şi chiar în formele

simple de vorbire, nu numai în vorba poetică. De aceea nu se poate presupune că formula ar fi o expresie figurată precum uneori indătinăm a întrebuința, acomodându-ne limbagiului biblic, însă numai când e vorba de o ploaie torențială, nu de ori care ploaie cum se face aceasta în Biblie. Că e luată în sens literal se vede şi de acolo că cauza adevărată a formării nourilor şi ploiei nu li era cunosscută autorilor biblici. Acestia vorbesc adese despre ploaie care în Palestina joacă un rol însemnat, ei vorbesc şi despre aceea de unde nourii primesc mulțimea de ape precum vom vedea imediat, fără ca să cunoască cauza adevărată. Dacă se mai ie în considerare că autorii biblici presupun o mare de asupra cerurilor, atunce rezultă de tot simplu sensul literal că prin deschizături, cari se numesc „stavile, zăbrele, feresti, porți“, apa ploiei curge pe pământ, sau mai vârtos mai intâiu pe nouri şi de pe aceştia se revarsă pe pământ. Noi nu ne putem conduce de sentimentul nostru pentru că atari concepții ni apar stranii. După ce odată s'a presupus un ocean de asupra cerului instelat şi aceasta rezultă cu toată claritatea, apoi şi aceasta părere ca încercare de explicare pentru producerea ploiei se poate uşor introduce in imaginea generală a universului şi armonieză cu ea în modul cel mai potrivit. Tocmai aceasta armonie în care se potrivesc diferitele expresiuni privitoare la ştiința naturală despre imaginea universului a celor antici, este o dovadă că nu se poate unele din aceste a le scoate din aceasta coerență şi a le explica în sensul ştiinței naturale celei moderne.

Că autorilor biblici n'a fost cunoscută condensațiunea aburului în nouri rezultă şi din modul cum după părerea lor nourii cuprind apă. Autorului biblic nourii nu sunt însaşi apă ci numai rezervoare pentru ea, care se umplu cu apă şi apoi o varsă în jos. „Dacă nourii sunt plini, varsă ploaie pe pământ (Prov. 11, 3). Şi mai clar se exprimă idea aceasta în locul următor. „El (Dumnezeu) desface în picuri picăturele apelor cari respândesc ploaia aburului său şi nourii o strecoră“ (Iob, 36, 27). Aice deci nourii strecoră apă.

De unde au nourii apa lor? In parte din oceanul superior precum arată locurile citate despre stavilele cerului. Pe lângă aceasta la marginea cerului ei primesc apa din ocean. „El ridică nourii de pe marginea pământului, el face fulgerile pentru ploie“ ps. 133, 7). Ier. 10, 13 „La vuetul ce se face (la începutul unei furtuni) când el pune mulțimea apelor în ceruri și ridică nouri de la marginile pământului.“

In locul mișcării circulare, atmosferice a apei prin evaporare și condensațiune în straturile de aer superioare precum o cunoaștem noi, Ebreul stabilește altă mișcare în care apele în starea lor obicinuită de agregare la marginele pământului, unde oceanul cel de jos este în legătură cu cel de sus, nourii le absorbă și le împrăștie peste pământ. Uneori ei servesc și ca piedecă ca apele să nu se reverse de o dată într'o cantitate prea mare.

Cu ploaia în legătura cea mai strânsă se pune roua. După cunoștințele noastre de astăzi ea se formează pe suprafața pământului. Dacă prin răcirea corpurilor temperatura aerului scade până la oare care punct, atunce aerul nu mai poate reținea aburii săi de apă și-i depune pe corpuri. Ebreul îșt închipuia altfel procedeul. Pentru dânsul roua ca și ploaia curge din cer și stă în legătura cea mai strânsă cu nourii. Așa cetim: „Nourii picură roua“ (Prov. 3, 20). Tot așa și la Iesaia (18, 4) se exprimă legătura între rouă și nouri: „Căci așa a zis Iahve către mine: Cu liniște privit-am din locașul meu, ca arșița strălucitoare pe iarbă verde, ca norul de rouă în arșița secerișului“.

Pentru concepția că roua curge din cer se pot înduce încă următoarele locuri: „Dumnezeu să-ți deie ție din roua cerului și din grăsimea pământului“ (Gen. 27, 28; 27, 39). Ca cele alese ale cerului roua se numește în Deut. 33, 13. „De aceea cerul vă oprește roua, și pământul oprește venitul său“ (Ag. 1, 10). Tot așa și la Zaharia (8, 12) se exprimă idea „că cerul își va da roua sa. Și dorința de mântuitor este învestită în aceasta icoană: Picurați roua cerurilor...“ (Ies. 45, 8). După ce roua este pusă în le-

gătură cu nourii, era ușor a presupune că apele sale ca și cele ale nourilor provin din apele cerești.

Tocmai fenomenul formațiunii rouăi, când e cerul de tot senin, trebuia să-i facă să creadă că aburii apei se condensează pe corpurile pământești. Că cu toate aceste proveniența rouăi în genere se caută în cer este iarăș o dovadă pentru aceea că nu era cunoscută condensațiunea aburului și cu aceasta adevărata stare a lucrului despre formarea ploiei și a rouăi. De aceea, aceste fenomene, care așa de mult provoacă dorința omului de a cunoaște proveniența lor, se căuta a le lămuri altfel și anume în legătură cu imaginea generală asupra universului.

Este necesar de a mai indica încă unele locuri care s'ar putea induce contra concepțiunilor expuse. In contra lui Schiaparelli, carele autorilor biblici li contestă cu toată energia cunoștința procedeurilor adevărate privitoare la formarea ploiei, s'ar putea cerceta dacă pe lângă părerile expuse aice, în alte locuri ale Bibliei se exprimă adevărata stare a lucrului. Se vor considera următoarele locuri. La minunea ploiei lui Ilie un mic nour se ridică din mare (I Reg. 18, 44). Aice s'ar putea cugeta o evaporare a apei de mare în apropiere vizibilă, care apoi s'ar fi condensat în nouri, pe când de obiceiu se zice că nourii se ridică la marginile pământului. Insă dacă aice ar fi vorba de o evaporare și apoi o condensare, atunce autorul n'ar fi putut scrie că nourul vizibil ca atare s'ar fi ridicat în sus din marea apropiată. Deci în locul acesta evident nu se exprimă alta ceva decât faptul că nourul se ridică din depărtare din vest sau precum se exprimă Ebreul, din mare. Chestiunea privitoare la formarea nourilor nicidecum nu se atinge în locul acesta.

Alte locuri, din care s'ar putea încerca de a deduce cunoștința cauzei adevărate a rouăi și ploiei la autorii biblici, se află în cartea lui Iob. „El desface în picuri picăturele apelor, cari răspândesc ploaia aburului său. Și nourii o strecoră și o picură asupra oamenilor cu îmbelșugare (36, 27—28). Aici s'ar putea zice că Dumnezeu atrage la sine aburul apelor care apoi sus s'ar preface în negură și nouri. Insă aice e vorba numai de picuri de

apă. Deci şi aice nu se află nimică alta decât părerea exprimată şi în celelalte locuri ale Bibliei despre formarea apelor.

Precum la ploaie aceea ce învaţă aspectul îndătinat că adică nourii o revarsă pe pământ, se desvoaltă în armonie cu imaginea generală a universului, aşa şi la întrebarea despre proveniența isvoarelor, de care conform importanţei lor pentru ţară adese se face menţiune, răspunsul se găsia aşişderea în imaginea despre univers ce domnia atunce. Mai sus s'a expus că autorii biblici împărtăşiau părerea timpului de atunce şi presupuneau că oceanul se întinde sub pământ. Din aceasta mare subterană după concepţia lor se ridică isvoarele. Ca dovadă vom induce unele locuri din Biblie. Iacob zise cătră Iosif: „Binecuvântat fie de Iahve pământul lui, cu cele alese ale cerului, cu roua şi cu adâncul jos zăcător“ (Deut. 33, 13). In partea ultimă a propoziţiei fără îndoeală se înţeleg isvoarele. Râurile isvoresc din marea sub pământ: Toate râurile curg în mare şi marea nu se mai împle; la locul de unde au venit râurile, acolo iarăşi se'ntorc (Eccles. 1, 7).

In mod arbitrar aice s'ar putea explica mişcarea circulară atmosferică a apei precum o cunoaştem noi. Şi aceasta s'a făcut în faptă. Insă dacă se consideră textul aşa cum este fără prejudecată, atunce sensul locului este că râurile nu apa în genere curg din mare. In legătură cu imaginea universului chestia este de tot clară.

„Prin ştiinţă lui despicatu-său adâncurile şi nourii picură rouă“ (Prov. 2, 20). Prin adâncurile aice s'a tradus cuvântul ebraic Tehomot, adică adâncurile haotice ale apei despre care în alt loc se zice că se află sub pământ. La începutul diluviului celui mare aşişdere se deschiseră isvoarele adâncului şi se încuiară iarăşi când diluviul avea să înceteze. La Ezechiel căderea lui Asur se compară cu căderea unui arbore frumos şi doliul asupră căderii lui se exprimă cu cuvintele: In ziua în care s'a pogorît în infern, făcut-am să plângă, am acoperit adâncul pentru el, am oprit fluviile lui, şi opritu-s'au apele cele mari ale lui“ (Ez. 31, 15). Deci şi aice este vorba de fluviile subterane,

precum și la celelalte popoare ale antichității și în parte încă și în evul mediu.

Faptul că apa mării se ridică în canaluri subterane și se revarsă ca isvoare pe pământ în contra gravității generale a corpurilor se expune ca un efect al atotputinței dumnezeești: Dumnezeu „cel ce chiamă apele mării și le varsă preste pământ“ (Am 5, 8). Acest loc se poate rapoarta atât la ridicarea apei în nouri la marginele pământului, cât și la formarea isvoarelor.

La întrebarea cum se pronunță autorii biblici asupra altui fenomen meteorologic, vântul și furtună, trebuie de deosebit între cuvintele care simplu reproduc observațiile și acele care s'ar putea considera ca incercare a unei explicări.

Autorii sfinți cunosc efectul de uscare mai ales al vântului ferbinte din pustiu. Despre aceeasta este vorba la trecerea prin marea roșie, la diluviu și în alte locuri. Ei au observat că vântul aduce nouri și ploaie și iarăși le împrăștie. „Ca nourii și vântul fără ploaie este bărbatul ce se fălește . . .“ (Prov. 25, 14). „Vântul de mează-noapte naște ploaia . . .“ (Prov. 25, 23).

Foarte adese este vorba de cele patru vânturi care se întrebuințează ca însemnare pentru cele patru puncte cardinale ale cerului. Așa b. o. în viziunea câmpului plin de oase Ezechiel vorbește că „suflarea vine din cele patru vânturi“ (Ez. 37, 9). Expresia „cele patru vânturi“ pentru punctele cardinale ale cerului este obicinuită. Este însă de tot problematic dacă aceasta se poate considera ca o aluziune la camerele de provizii pentru vânturile din estul, vestul, sudul și nordul bolții cerești.

Aice ar trebui de dovedit mai întâiu dacă Ebreul în genere a avut astfel de concepție. Aceasta hotărîre este foarte grea dacă nu chiar imposibilă, deoarece despre cauza vântului nu se afirmă nimică. Autorii biblici renunță de a da o explicare naturală și-l descriu ca un efect al atotputinței dumnezeești. In limba poetică vântul adese se introduce ca o ființă viețuitoare pe ale căreia aripi domnul străbate universul b. o. „Iahve va îmbla în vârtejurile de amează-zi“ (Zah. 9, 14).

Vântul îl consideră ca ceva de tot misterios; formarea lui naturală ca egalizarea în urma deosebirilor de temperatură li este cu totul necunoscută. Numai rar se află informațiuni care, trecând peste observarea directă a faptelor, cuprind un fel de teorie a vântului. „Vântul tot se întoarnă și se întoarnă în cercurile sale“ (Eccles. 1, 6). Aice deci se presupune un fel de mișcare circulară a vântului, precum în legătură cu locul acesta ea se exprimă și despre soare și fluvii, care după concepția Ebreilor — cum am văzut mai sus — pornesc dela mare și se întoarnă la mare, o mișcare circulară care ce e drept se potrivește pentru soare cu privire la mișcarea sa *aparentă*, însă nici decum pentru vânt și fluvii.

Peters și alții atribuesc autorilor biblici părerea că vântul se păstrează în camere de proviziuni pe partea înferioară a bolții cerești. Însă părerea aceasta nu se poate dovedi. Ei se provoacă la Ier. 10, 13; 51, 16 și ps. 135, 7. La Ieremia cetim că Domnul „scoate vântul din camerele sale“, tot așa și în psalmul citat. Pentru înțelegerea deplină a locurilor acestora ni servește un cuvânt similar în cartea Iob în care chestia de bună samă trebuie înterpretată altfel. „Din camere vine furtuna și dela împrăștietori frigul“ (Iob 37, 9). Vântul, care produce frigul, vine din nord, împrăștietorii sunt constelațiunile cele două din nord. Noi le numim Ursa mare și cea mică; ele însă pot fi și icoana unei vânturătoare; de aceea și numele de împrăștietor. Camerele sudului, de unde vine furtună, de bună samă sunt o constelațiune. Cam pe la anul 800 î. de Hr. locuitorii din Palestina puteau vedea un număr destul de mare de stele strălucitoare spre sud foarte aproape de orizont, cam între 5° și 16° de înălțime, însă locuitorii din regiunile mai nordice b. o. cei din Grecia nu le puteau vedea. Poziția lor pe cer era așa că resăriau puțin spre est dela punctul sudic al orizontului și apuneau puțin spre vest dela acesta. Schiaparelli zice în privința aceasta: „Dies ist das Sternbild, welches wir mit mit großer Wahrscheinlichkeit mit den Kammern des Südens gleichsetzen können, nicht nur weil es, sondern weil es *allein* alle Bedingungen des Falles erfüllt,... ich kann darum der Ansicht jener nicht

beipflichten, die in dem cheder (d. i. Kammer) nichts weiter als Vorratsräume oder Kammern sehen, aus welchen, wie man annahm, der Südwind hervorkam“ [1]).

De altfel și Schiaparelli e de părerea că în Biblie e vorba de camere de proviziuni ale vânturilor, deși locul *acesta* îl comentează altfel.

După ce se știe odată că o constelațiune sudică se chiamă cameră, atunce la ceilalți autori biblici, dacă furtuna ce suflă din sud o fac să iasă din cameră, ar trebui să se afle indicată numai *direcțiunea din sud*, chiar dacă în locul cuvântului întrebuințat în cartea Iob pun alt cuvânt adică *oser* ceea ce încă însamnă cameră.

Posibil este că Ebreii aveau idea despre camere de proviziuni pentru vânturi, însă din locurile considerate aceasta nu se poate deduce nici decum. In asemenea mod e foarte pripit, dacă „camerele de provizii pentru grindină și zăpadă“ nu se consideră ca icoane poetice ci ca realități. Ebreul știa că zăpada și bobii de grindină se topesc la cuvântul lui Dumnezeu (ps. 147, 18); deci să nu fi știut el că ele se formează din apă? Absolut necesar este de a deosebi între icoana poetică și cea științifică care autorul unei cărți biblice avea despre natura. Aceasta uneori este foarte ușor, în alte locuri însă foarte greu sau chiar imposibil. In ori ce caz aceasta deosebire ar trebui considerată cu mult mai bine decum se face de unul sau alt autor.

Principiul, conform căruia cu precauțiune trebuie făcută deosebirea între felul de a se exprima în chestii privitoare la științele naturale și cel poetic, este de mare importanță pe terenul biologiei despre care se va trăta în cele următoare, deoarece aice ni stau spre dispoziție numai puține loçuri, și de aceea concepțiunea adevărată a autorului privitoare la științele naturale se poate constata numai cu greu sau chiar nici decum.

(Va urma) ooooOOooo **Dr. Vasile Tarnavschi**

[1]) Aceasta este constelațiunea care cu mare probabilitate o putem identifica cu camerele sudului, nu numai pentrucă, ci pentrucă ea *unică* împlinește toate condițiile,... deci nu pot aproba părerea celora care în *heder* (adică cameră) nu văd nimică alta decât camere din care, precum se presupunea iese vântul sudic“. Schiaparelli, Die Astronomie im Alten Testament S. 61—62.

Sf. Păr. Grigorie Teologul

Scrisoarea întăia cătră presviterul Cledonie în contra lui Apolinarie.

Traducere de N. Cotos, după textul original, publicat în: *Patrologiae Cursus Completus*, a lui *J. P. Migne*, Series Graeca, Tomus XXXVII, pag. 175—194.

Prea cinstitului şi de Dumnezeu prea iubitului frate şi împreună presviter Cledonie, bucurie în Domnul.

Gregorie.

Aşi voi să ştiu, ce însemnează această poftă de înnoiri, în sînul Bisericii, că orişicui numai voeşte şi fiecărui trecător să-i fie permis a despărţi, cum zice Scriptura[1]), turma cea bine cârmuită, şi a o prăda prin apucături tălhăreşti, sau mai degrabă, prin învăţături hoţeşti şi absurde. Căci dacă au şi avut vre-o cauză, în privinţa credinţii, pentru care să ne poată condamna cei ce se ridică acum împotrivă, apoi totuşi nu trebuia să îndrăznească unele ca acestea fără să ne înştiinţeze deloc; ci era de lipsă ca mai întăi să caute ori a convinge ori a se convinge (dacă însemnează şi cuvântul meu ceva, ca a unuia ce se teme de Dumnezeu şi a muncit mult pentru cuvântul credinţei şi a fost folositor bisericii), şi atunci abia, dacă şi atunci, să înceapă a reforma; dar şi aşa aceşti îngâmfaţi nu pot să aibă nici o scuză. Dar după ce credinţa noastră s'a predicat atât în scris cât şi prin graiu viu[2]), în apropierea şi depărtarea cea mai mare, cu pericole şi fără pericole, cum se poate că unii săvârşesc lucruri ca acestea, iar ceilalţi stau nemişcaţi?!

Şi nu e atât de nedemn, deşi destul de nedemn, faptul că aceşti oameni adapă sufletele mai simple cu învăţătura lor cea rea şi cu vorbe foarte nelegiuite, ca faptul că lăţesc minciuni şi despre mine, că eu adecă aşi fi de aceeaşi părere cu ei şi aşi cugeta la fel cu dânşii, învălindu-şi astfel nada în metal scump, făcându-şi, sub

[1]) Ps. LXXIX, 13.
[2]) ἀγράφως.

acest pretext, voia lor, şi făcând din sinceritatea mea, în urma căreia îi priviam ca fraţi şi nu ca străini, cale pentru răutate; şi nu numai atâta; ci ei mai zic, după cum aud eu, că au fost primiţi chiar de acel sinod occidental[1]), de către care se condamnaseră mai nainte, ceea ce este foarte evident pentru toată lumea. Dar dacă aderenţii lui Apolinarie au fost primiţi, fie acuma, fie mai nainte, să dovedească lucrul acesta, şi eu sunt mulţumit. Este doar evident că, numai alăturându-se învăţăturii celei drepte, au putut fi primiţi; căci dacă au dobândit ei aceasta, altfel nu poate să fie. Se arată doar pretutindeni, ori prin hotărîri sinodale, ori prin scrisori comunicatorice; căci aşa prevede legea sinoadelor. Iar dacă acestea nu sunt decât vorbe, şi o himeră iscodită de dânşii, din fantazie, şi spre a-şi câştiga, prin autorităţi personale, încrederea mulţimei, atunci fă-i să se liniştească şi convinge-i.

Să nu înşele oamenii aceştia pe alţii, şi nici pe sine să nu se înşele, afirmând că omul Domnesc, cum zic ei, care însă se numeşte, mai bine, Domnul nostru şi Dumnezeu, este fără minte [νοῦς]. Căci noi nu despărţim omul de dumnezeire, ci pe unul şi acelaşi îl mărturisim şi-l învăţăm, mai nainte, ce-i drept, nu om, ci Dumnezeu şi Fiul unul născut mai nainte de veci, neîmpreunat cu trup şi cu nimic din cele trupeşti; la sfârşit însă şi om, luând asupra sa umanitatea, pentru mântuirea noastră; după corp a suferit, după dumnezeire însă n'a putut să pătimească; mărginit cu trupul, cu spiritul însă nemărginit; acelaşi şi pământesc şi ceresc, văzut şi înţeles, cuprins şi necuprins; ca prin el, om întreg şi Dumnezeu, să se recreeze întregul om căzut în păcat.

Cine nu crede, că sfânta Maria e Născătoare de Dumnezeu, acela e afară de dumnezeire; iar de va zice

---

[1]) Nicephoros zice în cartea XI, c. 12, că auzind episcopul Romei Damasus, şi cel al Alexandriei, Petrus, despre lăţirea eresiei lui Apolinarie au ţinut un sinod la Roma, în care au hotărât, că acea eresie este străină şi departe de Biserica universală. Deoarece Nicephoros vorbeşte aice multe despre Apolinarie şi despre deslipirea lui de credinţă, se vede că Nicephoros se gândeşte la acest sinod, despre care e vorba în locul respectiv la Grigorie (Migne: notă la locul resp.).

cineva că Christos a trecut prin Fecioară ca printr'un canal, şi nu va mărturisi, că s'a format în ea atât în mod dumnezeesc cât şi omenesc deodată: dumnezeesc, pentrucă s'a conceput fără bărbat, şi omenesc, pentrucă s'a format după legea naşterii, este aşişderea ateu. De va zice cineva că omul s'a format, iar Dumnezeu s'a adăogat mai pe urmă, este de condamnat. Căci asta nu însemnează năşterea lui Dumnezeu, ci ferirea lui de naştere. De va introduce cineva doi Fii, pe unul născut din Dumnezeu şi Tată, iar pe al doilea născut din mamă, acela să cază din înfiierea[1]) promisă celor dreptcredincioşi. Naturi, ce-i drept, sunt doue, Dumnezeu şi om, deoarece este suflet şi corp; dar totuşi nu sunt doi fii nici doi Dumnezei. Căci deloc nu sunt socotiţi doi oameni, când vorbeşte şi Paul astfel despre omul cel din lăuntru şi cel dinafară[2]). Şi dacă e vorb să mă exprim pe scurt, atunci şi din una şi din alta se compune Mântuitorul (fiindcă doară nu este acelaşi lucru, ceea ce se poate vedea cu ceea ce este nevăzut, şi ceea ce nu e temporal cu ceea ce stă sub timp), dar el nu este şi unul şi altul. Nici decum. Căci amândoue una sunt în această uniune, Dumnezeu înomenindu-se şi omul îndumnezeindu-se, sau cum i-ai mai putea zice. Eu zic: şi una şi alta [cu privire la firea omenească şi d-zeească a lui Christos]: cu Treimea însă stă lucrul tocmai întors. Căci acolo este şi unul şi altul, ca să nu confundăm ipostasele; însă nu şi una şi slta, căci tustrele sunt una şi aceeaşi cu privire la dumnezeire.

Cel ce va zice că dumnezeirea s'a efectuit din graţie, ca într'un profet, şi nu s'a unit şi este unită după fiinţă, acela să fie lipsit de o inspiraţie mai bună, ba mai degrabă [să fie] plin de una contrară. Cine nu se închină celui răstignit, anatema să fie şi să se înşire între cei ce au omorît pe Dumnezeu. De va zice cineva că el a fost deplin pe urma faptelor sale, şi că abia după botez sau după învierea sa din morţi s'a învrednicit de înfiere, aşa ca şi acei [zei], pe cari Grecii îi înduc ca adaoşi

[1]) Efes. I, 5.
[2]) I cor. XV, 45.

[introduşi mai târziu între zei], anatema să fie. Căci ceea ce a avut un început, sau are un curs, sau prosperează şi se desăvârşeşte, nu este Dumnezeu, cu toate că şi acestea se pot zice despre el din cauza descoperirei pe'ncetul [succesive]. Cel ce va zice, că sfântul corp s'a depus, şi dumnezeirea este goală [lipsită] de corp şi nu este cu trupul cel primit, atât acum cât şi la a doua venire, unul ca acela să nu vază mărirea venirei lui. Unde să fie acuma trupul, dacă nu cu acea natură, de carè s'a primit? Căci doar nu s'a aşezat, potrivit închipuirilor nebune ale Manicheilor, în soare, ca să se venereze cu bajocură; ori s'a vărsat în aer şi s'a disolvat, aşa cum e felul sunetului, cum e mersul miresmelor şi cursul fulgerului, ce ţine atât de puţin? Dar unde să punem şi faptul, că după înviere a fost pipăit[1]), ori că odată are să fie văzut de cei ce l-au străpuns[2])? Căci dumnezeirea în sine este nevăzută. Insă eu cred, că el va veni cu trupul, aşa cum s'a arătat învăţăceilor săi pe munte, sau cum a mai dovedit'o[3]) şi atuncea, când dumnezeirea a întrecut ceea ce era de carne. Precum acestea le spun pentru înlăturarea ocării prepusului, aşa şi acelea le scriu pentru îndreptarea înoirii.

De va zice cineva că trupul lui Christos s'a pogorît din ceriu, şi nu că este de aice şi dela noi, deşi mai presus de noi, să fie anatema. Căci acel: *Omul al doilea este din ceriu*[4]), şi: *precum este Cel ceresc, aşa sunt şi cei cereşti*[5]), şi: *Nime nu se va sui la ceriu, decât cel ce s'a pogorît din ceriu, Fiul omului*[6]) şi altele de felul acesta, câte credem, că se pot zice din cauza uniunii cu ceea ce este ceresc, precum şi acele cuvinte, că prin Christos s'au făcut toate[7]), şi: *Să locuească Christos în inimele voastre*[8]), nu se referă la Dumnezeu, care se poate vedea cu ochii, ci la ceea

[1]) Luc. XXIV, 39.
[2]) Zach. XII, 20.
[3]) Mat. XVII, 2.
[4]) I Cor. XV, 47.
[5]) Ibid. 48.
[6]) Ioan III, 13.
[7]) Ioan I, 3.
[8]) Edhes. III, 17.

ce se înţelege cu spiritul, bine'nţeles aşa, ca fiind unite atât naturile, cât şi însuşirile lor, şi pătrunzându-se una pe alta, din cauza strânsei legături dintre ele.

De a nădăjduit cineva într'un om fără de minte, nebun este întru adevăr şi cu totul nevrednic de mântuire. Căci ceea ce nu s'a primit, este nevindecat; ear ceea ce s'a unit cu Dumnezeu, aceea se şi mântueşte. Dacă a căzut Adam pe jumătate, atunci s'a înjumătăţit şi ceea ce s'a primit şi ceea ce a primit mântuirea. Ear dacă a căzut întreg, atunci s'a unit cu întregul ce s'a născut şi totul se eliberează. Deci să nu invidieze ei completa noastră mântuire şi să nu pună pe sama Mântuitorului numai oasele, nervii şi figura omului. Căci dacă omul a fost fără suflet — chiar şi aceasta o zic Arianii, ca să poată atribui dumnezeirii patima; dar ceea ce mişcă corpul nu poate să pătimească[1]). Ear dacă are suflet, de minte însă este lipsit, atunci cum de se mai numeşte om? Căci omul nu este o vietate fără minte. Şi e necesar, ca numai speciă, masca, să fie omenească, sufletul însă poate să fie de cal, de bou sau de alt dobitoc ce n'are minte. Ş'apoi aceasta e şi ceea ce are să se mântuească; ear eu m'am înşelat decătră adevărul însuşi, ca unul ce mă fălesc şi mă înalţ singur, învremece altul are parte de laudă. Iar dacă omul are minte şi nu e lipsit de ea, atunci să înceteze a fi într'adevăr fără de minte!

Dar ajunge, zic ei, dumnezeirea în locul minţii. Dar ce mă importă aceasta? Dumnezeirea numai cu trupul singur nu este om, şi nici numai cu sufletul singur, dar nici cu amândoue, dacă lipseşte mintea, care cu deosebire îl face pe om. Deaceea pe om reţine-l întreg şi leagă cu el dumnezeirea, ca să-mi faci binefacerea deplină. Insă doue deplinătăţi, vei zice, nu a putut curinde. Dar nu este aşa; afară doar dacă priveşti [lucrul] numai din punct de vedere omenesc. Căci un vas de o măsură nu va cuprinde doue măsuri, şi nici spaţiul unui singur corp, doue sau mai multe corpuri. De le consideri pe

---

[1]) Această propoziţie pare să fie un anacolut.

aceste însă ca nişte lucruri întelectuale şi necorporale, atunci ia aminte, că eu, unul şi acelaşi, am cuprins şi sufletul şi raţiunea şi mintea şi pe Spiritul sfânt, şi că, înainte de mine, lumea aceasta, care se compune adecă din lucruri văzute şi nevăzute, l-a cuprins pe Tatăl şi pe Fiiul şi pe Sfântul Spirit. Căci aşa este natura celor intelectuale, că se amestecă în mod necorporal şi nedespărţit, atât întreolaltă cât şi cu corpuri, fiindcă şi de o singură ureche se pot cuprinde mai multe sunete, şi feţele mai multora se pot vede simultan de aceiaşi ochi, şi de acelaşi miros se pot simţi mai multe miresme, aşa că nici sensurile nu se strâmtoresc între olaltă şi nu se înlăturează, şi nici lucrurile simţite nu se micşorează din pricina mulţimei percepţiei.

Cum poate mintea omului sau a îngerului, comparându-se cu dumnezeirea, să se găsească perfectă, aşa că una să fie nevoită a ceda la apariţia celeialalte, care ar fi mai mare? Căci doar nu se află deplină o sclipire oarecare, dacă se compară cu soarele, şi nici puţină umezeală, comparându-se cu fluviul, nu poate trece ca perfectă; să alegem pe cele mai mici, splendoarea casei, umezeala pământului, şi aşa să se cuprindă cele mai mari şi mai perfecte. Căci să ne gândim, cum vor cuprinde doue perfecţiuni: casa splendoarea şi pe soare, iar pământul şi umezeala şi fluviul? căci, într'adevăr, chestia e vrednică de multă cugetare. Sau lor le scapă din vedere, că acelaşi lucru, care în comparare cu una este deplin, comparându-se cu alta, nu e deplin, aşa ca un dâmb în comparare cu un munte, şi un grăunte de muştar faţă cu un fir de bob sau cu alta din semințele mai mari, deşi se zice, că e cel mai mare între cei de aceeaşi specie cu el; iar dacă voeşti, şi îngerul cu Dumnezeu, şi omul cu îngerul? Deplină este mintea [nus] şi are conducerea; nu simplu deplină, ci faţă de suflet şi de corp este ea deplină; lui Dumnezeu însă îi este servă şi supusă, n'are parte la conducere şi nici aceeaşi onoare. Doar şi Moise lui Faraon i-a fost dum-

nezeu[1]), lui Dumnezeu însă sclav[2]), precum este ştire în scris; şi stelele luminează noaptea, dar dela faţa soarelui se ascund, aşa că ziua nici nu se mai poate cunoaşte, ori de mai sunt; şi o faclă mică, lipindu-se de un rug mare, nici nu se stinge, nici nu luminează, nici nu se desparte, ci totul este rug, învingând acela, care este mai superior.

Ci mintea noastră, se va zice, este osândită. Dar cum este corpul? Nu e osândit? Deaceea, ori caută de-l depărtează pe acesta din cauza păcatului, ori adaog'o pe aceea din cauza mântuirii. Dacă partea mai rea s'a primit, ca să se sfinţească prin încorporare, atunci nu se va primi partea mai bună ca să se sfinţească? Dacă lutul a dospit şi s'a făcut frământătură noauă[3]), atunci tocmai icoana nu va dospi şi nu se va uni cu Dumnezeu, îndumnezeindu-se prin dumnezeire? Dar să adaogăm şi faptul [următor]: dacă mintea, ca aceea care a păcătuit şi e osândită, în deobşte s'a dispreţuit, apoi corpul din aceeaşi cauză s'a primit, ear mintea s'a omis; ca ertare pentru aceia, cari greşesc în privinţa minţii. Căci mărturia lui Dumnezeu a dovedit, că părerea ta nu se poate vindeca. Să spun un lucru mai mare? Drept că tu, dragul meu, (ca venerator al corpului, învremece eu sunt venerator al omului), disprețueşti deaceea mintea mea, ca să împreunezi pe Dumnezeu cu corpul, căşicând altfel nu e posibil să se împreuneze, şi pentru aceasta ridici un zid la mijloc[4]). Dar raţiunea mea ce-i? Este ea a unui om neînţelept şi ne învăţat? Mintea se uneşte cu mintea şi printr'ânsa, ca prin ceea ce formează puntea între dumnezeire şi grosime, cu carnea.

Dar să vedem, ce cauză a primirii umanităţii sau a încarnaţiunii, cum zic înşişi, induc ei. Dacă zic ei, că incarnaţiunea s'a făcut, ca Dumnezeu, cel de altfel necuprins, să se cuprindă şi să petreacă între oameni,

[1]) Ex. VII, 1.
[2]) Ios. I, 15.
[3]) 1 Cor. V, 7.
[4]) Efes. II, 14.

sub carne, ca sub un văl, atunci înşălătoare este această mască a lor şi această poveste faţarnică: ca să nu zic, că în oarecare alt mod a fost posibil să petreacă între noi, precum o făcuse mai nainte, în rug de foc şi în chip omenesc. Iar dacă a primit Dumnezeu umanitatea, ca să ridice blăstămul păcatului, sfinţind cele asemenea prin asemenea, atunci precum a avut lipsă de corp pentru corpul cel osândit, şi de suflet pentru suflet, aşa a trebuit să aibă lipsă şi de minte, care nu numai că a căzut în Adam, ci a fost şi aceea, care s'a infectat mai întâiu, cum zic medicii cu privire la morburi. Căci ceea ce a primit porunca, aceea nici nu a păzit'o, a cutezat s'o calce; ceea ce a călcat-o, aceea a avut şi cea mai mare lipsă de mântuire; şi ceea ce a avut lipsă de mântuire, aceea s'a şi primit; mintea aşadară s'a primit.

Aceasta deci s'a demonstrat, ori le este pe voie ori nu, cu dovezi necesare şi geometrice, cum zic ei înşişi. Tu însă faci totaşa, caşicând, vătămându-se ochiul şi piciorul unui om, i-ai tămădui piciorul, ochiul însă i l'ai lăsa nevindecat; sau, nezugrăvind pictorul ceva cum se cade, pictura ai preface-o, peste pictor însă ai trece la ordinea zilei, ca peste unul, care ş'a făcut datori bine. Căci dacă dânsii, împedecaţi prin aceste argumente, îşi iau refugiul la a irmarea, că Dumnezeu, şi fără minte, poate să mântuească pe om, atunci să ştie că tot aşa a putut să-l mântuească şi fără corp, numai prin voinţă, precum pe toate celelalte le-a făcut şi le face în mod necorporal. Depărtează deci şi corpul deodată cu mintea, ca să-ţi fie deplină nebunia. Dar se'nşală de literă, şi deaceea se refugiază la corp, necunoscând obiceiul Scripturii. Noi le vom da învăţătură şi în această privinţă. Căci cumcă Christos se numeşte în Scriptură, în tot locul, om şi Fiul omului, la ce le-am mai spune-o acelora cari o ştiu?

Dacă se sprijinesc ei pe locul: *Cuvântul s'a făcut carne şi s'a sălăşluit între noi* [1]), şi rad, ca şi cismarii,

[1]) Ioan I, 14.

peiie mai grase, cea mai bună parte din om, ca să înclee pe Dumnezeu cu corpul: apoi cred că e timpul să zică, că Dumnezeu este numai Dumnezeu al trupurilor şi nu şi al sufletelor, fiindcă doar scris este: *Precum i-ai dat lui putere peste tot corpul* [1]) şi: *La tine va veni tot corpul* [2]), şi: *Să binecuvinteze tot corpul numele cel sfânt al lui* [3]); astea înseamnă: tot omul; ori apoi să zică, că părinţii noştri au coborît la Egipt fără corpuri şi nevăzuţi, şi că numai singur sufletul lui Iosef a fost pus la închisoare de Faraon, pentrucă doar este scris: *La şeptezeci şi cinci de suflete s'au coborît în Egipt* [4]), şi: *Ferul străpuns'a sufletul său* [5]), un lucru, care nu se poate fereca. Căci aceia, cari afirmă astfel de lucruri, nu ştiu, că acestea se zic în mod sinecdochic, indicându-se printr'o parte întregul; precum zice Scriptura şi: *Puii corbilor strigă către Dumnezeu* [6]), spre a arăta natura paserilor, şi se induce Găinuşa, Luceafărul de seară, Arcturosul în locul tuturor stelelor şi al provedinţei pentru ele.

Mai vine apoi, că iubirea lui Dumnezeu pentru noi nu s'ar fi putut dovedi altfel, decât prin aceea, că s'a luat aminte de carne, şi că pentru noi s'a pogorît până la partea cea mai joasă. Căci tot omul cu mintea'ntreagă va mărturisi, că trupul este mai prejos în preţ decât sufletul. Locul: *Cuvântul s'a făcut corp* [7]), deci are, cred eu, acelaşi înţeles ca şi zicerea, că *păcat* s'a făcut pe sine şi *blăstăm* [8]); nu pentrucă Dumnezeu s'a prefăcut în aceastea, — cum se poate?, — ci pentrucă, luând acestea asupra sa, a ridicat păcatele noastre, şi bolile noaste le-a purtat. Cu acestea, socot că am vorbit destul de-ocamdată, fiindcă sunt sigure, clare şi se pot în-

---

1) Ioan XVII, 2.
2) Psal. LXIV, 3.
3) Psal. CXLIV, 21.
4) Act. VII, 14.
5) Psal CIV, 18.
6) Psal. CXLVI, 9
7) Ioan I, 14.
8) II Cor. V, 21.

ţelege uşor şi de cei mulţi. Căci nu ca să facem lucru de logograf, le scriem acestea, ci ca să punem stavilă rătăcirii şi fraudei; un tratat mai deplin despre acestea, dacă va păré de lipsă, vom da mai târziu.

Şi ceea ce e mai greu decât acestea şi nu se poate trece cu vederea: O de s'ar eschide *cei ce vă răzvrătesc* [1]) şi întroduc un al doilea Iudaism şi o a doua tăere împrejur şi un al doilea rând de jertfe; căci dacă această afirmaţie a lor este adevărată, atunci ce pedică mai este, că Christos, pentru înfrângerea aceloraşi lucruri, să se nască de-a doua oară şi earăşi să se tradeze de Iuda, să se răstignească, să se înmormânteze, şi să învie, ca să se împlinească aceeaşi serie întreagă, ca şi acea mişcare a corpurilor cereşti, cari după învârtirea cercuală a Grecilor, învârte aceleaşi stele împrejur? Căci ce soartă fatală să fi fost aceasta, că din cele întâmplate atuncea, una se face, alta se omite? Acest lucru să-l arate aceşti înţelepţi, şi cari se laudă cu mulţimea cărţilor.

Dumnealor, îngânfaţi din pricina acelei cărţi despre Treime, răstoarnă asupra noastră minciunoasa acusă că nu am fi sănătoşi în privinţa credinţei, şi ademenesc şi pe mai mulţi de-i înşală; dar trebue neapărat să se ştie că Apolinarie, deşi a dat Spiritului Sfânt numele de dumnezeire, totuşi puterea dumnezeirii nu a păzit-o. Căci constituirea Treimei din mare, mai mare şi cel mai mare, adecă din Spiritul sfânt, din Fiul şi din Tatăl, aşa ca şi din sclipire, rază şi soare (o învăţătură scrisă răzvedit în cărţile aceluia), formează o scară a dumnezeirei, care nu sue în ceriu, ci pogoară din ceriu. Noi însă, ce-i drept, cunoaştem pe Dumnezeu Tatăl şi Fiul şi Sfântul Spirit; dar nu ca nişte nume goale, ce scot în relief neegalitatea în dumnezeiri şi puteri, ci precum una şi aceeaşi numire, aşa şi una şi aceeaşi natură, fiinţă şi putere a dumnezeirii.

---

[1]) Galat, V, 13.

Dacă socoate cineva că cele spuse de noi sunt adevărate, ne incrimează însă comunitatea cu ereticii, să arate că aceasta e în realitate una din însuşiile noastre: şi atunci ori vom convinge, ori vom ceda. Dar înainte de-a judeca, nu este sigur să faci înoiri nici în privinţa altui lucru cât de ne'nsemnat, necum să faci un lucru aşa de mare şi în privinţa unor lucruri atât de vajnice! Cât despre noi, acestea le-am mărturisit înaintea lui Dumnezeu şi a oamenilor, şi le şi mărturisim. Şi nici că aş fi scris acestea, crede-mă, dacă nu vedeam Biserica despărţindu-se şi despicându-se, atât din pricina altor iscodiri miraculoase, cât şi prin această ceată a deşertăciunii. Ear cel ce din oarecari interese, ori din frică de oameni, ori pe urma unor temeri absurde, sau pentru lipsa de păstor şi conducător, ori, în fine, pentrucă găseşte bucurie în lucruri străine şi neobicinuite şi este gata la orice înoire, ne disprețueşte, cu toate că spunem acestea, ne disprețueşte pe noi ca pe nişte oameni de nici o valoare, către unii ca aceia însă aleargă cu braţele deschise, acela împărţeşte corpul cel frumos al Bisericii, acela însuşi îşi va purta pedeapsa, orcine va fi, şi în ziua judecăţii îşi va da sama înaintea lui Dumnezeu. Iar dacă cărţile acelea mari, şi psaltirea cea noauă şi cântecele celea, contrare lui David, şi graţia cântărilor, se numesc al treilea testament: atunci să ştie, că şi noi facem psalmi şi multe scriem şi punem în versuri. Pare deci, că şi noi avem Spiritul lui Dumnezeu; căci un dar al Spiritului Sfânt este aceasta şi nu o înoire omenească. Voesc, ca tu să mărturiseşti acestea înaintea celor mulţi, ca să nu avem greutate, caşicând am trece cu vederea un rău ca acesta şi să nu facem prin comoditatea noastră, ca să se lăţească şi întărească o dogmă rea şi primejdioasă.

N. Cotos

ooo○○○oo

Sf. Păr. Grigorie Teologul

Scrisoarea a doua catră Cledonie împotriva lui Apolinarie

Traducere de *N. Cotos*, după textul original, publicat în: *Patrologiae Cursus Completus* a lui *J. P. Migne* Series Graeca Tomus XXXVII pag. 194—202.

Fiindcă mulţi se'ndreaptă cătră pietatea ta, cerând o învăţătură deplină şi precisă în privinţa credinţei, cu dragoste m-ai rugat pentru o scurtă formulare şi o regulă a părerii mele; drept aceea îţi scriu pietăţii tale, că eu, (ceea ce ştiai şi înaintea epistoliei mele), nici n'am pus şi nici nu pot să pun nimic mai pre sus de credinţa Niceană, care s'a editat de sfinţii Părinţi adunaţi acolo pentru împăcarea ereziei Arianice, ci de credinţa aceea suntem, prin graţia lui Dumnezeu, şi vom şi fi, esplicând numai cele ce nu s'au zis în mod complet despre Spiritul Sfânt, (find că această întrebare pe atunci, încă nu era stărnită şi agitată), anume că trebue de ştiut că de o dumnezeire este Tatăl şi Fiul şi Spiritul sfânt, cunoscându-l şi pe Spiritul ca Dumnezeu. Pe aceia deci cari cugetă şi învaţă astfel, să-i aibi soţi, cum îi am şi eu; de aceia însă cari fac altfel, fereşte-te şi ţine-i de străini lui Dumnezeu şi Bisericii universale. Dar fiindcă şi în privinţa înomenirii sau întrupării se agită oare care chestie, apoi hotăreşte-le-o despre mine şi aceasta, anume că eu pe Fiiul lui Dumnezeu cel născut din Tatăl, şi mai apoi din sfânta fecioară Maria îl cred unul şi nu numesc doi, ci pe unul şi acelaşi îl ador, în nederparţită dumnezeire şi cinste. Iar cine nu se va fi conformat acestora, ori acum, ori mai târziu, acela îşi va da seama la Dumnezeu în ziua judecăţii.

Celea ce observăm şi spunem noi împotriva nebunei lor păreri despre minte sunt pe scurt următoarele: ei însişi aproape şi pătimesc ceea ce dogmatisează, circumcizându-şi mintea din cauza nebuniei. Ca să nu mă acuze, că credinţa lui Vitaliu, a acelui bărbat atât de plăcut mie, pe care acesta, rugat de episcopul Romei

Damas, o espuse în scris, mai nainte am găsit'o bună şi am primit'o, acuma însă am respins-o, voiesc să vorbesc puţine şi despre acest caz. Căci aceştia, prin dispute despre cele nespuse, ţinute cu învăţăceii lor cei credincioşi şi consoţi ai misteriilor lor, ca şi Manicheii cu aceia pe cari îi numesc aleşi, descoperindu-şi toată boala, abia mai conced Mântuitorului şi corpul. Dar când se strâmtoresc şi se conving de sentinţele universale despre întrupare, pe cari le dă Scriptura, atunci, ce-i drept, mărturisesc dicţiunile pioase, dar purced nelegiuit faţă de minte, zicând, într' adevăr, că omul nu este fără suflet, nici fără raţiune, nici fără minte şi nici nedesevârşit; punând însă dealtfel dumnezeirea în locul sufletului, raţiunii şi minţii, ca şi când numai singură ea s'ar fi împreunat cu carnea şi nu şi cu cele omeneşti, ale noastre; deşi acea curăţenie de păcate este mai măreaţă decât cele ale noastre, şi este ceea ce ne mântue de afecţiunele noastre cele pacătoase.

Aşa şi acel: *Iar noi avem mintea lui Christos*[1]), ei îl explică rău şi foarte nebuneşte, zicând, că mintea lui Christos este dumnezeirea, nu ca noi, cari suntem de părerea, că cei ce şi-au curăţit mintea lor prin imitarea acelei minţi, pe care Mântuitorul a primit'o pentru noi, şi şi-o pun, pe cât e posibil, în armonie cu aceea, sunt aceia, despre cari se zice, că au mintea lui Christos, aşa precum şi despre cei ce îşi ţin corpul aspru s'ar putea afirma că au corpul lui Christos şi sunt părtaşii lui; şi: *Precum am purtat chipul celui pamântesc, aşa*, zic, *vom purta şi chipul celui ceresc*[2]). Tot astfel este pentru ei omul şi perfect, nu fiindcă a fost încercat prin toate ale noastre afară de păcat, ci fiindcă se învaţă, că el este o amestecatură din Dumnezeu şi carne. Căci ce este mai deplin decât aceasta, zic ei.

Acelaşi păcat îl fac ei şi în privinţa cuvântului ἐναν-θρώπησις, [înomenire] esplicând pe acel ἐνηνθρώπησεν [s'a înomenit] nu că Christos a fost în om, în care s'a îmbrăcat,

[1]) I Cor. II, 16.
[2]) I Cor. XV, 49.

după cum s'a zis: *Căci el știa, ce este în om*[1]), ci ei zic şi învaţă, că asta nu însemnează alta decât: a avut relaţii cu oamenii şi a petrecut între ei, provocându-se la cuvintele: *După aceasta s'a arătat pe pamânt şi a petrecut între oameni*[2]). Dar ce mai ai de combătut? Cei ce depărtează omul şi chipul lui intern, curăţă cele din afară ale noastre numai pentru această mască noauă şi fața cea vizibilă, luptând contra sa însuşi întru atâta, că din pricina cărnii expun şi celelalte într'un mod cras şi trupesc (de aice şi vine acest al doilea Iudaism şi acea voluptate delirică de paradis, ce are să ţie o mie de ani, şi aproape şi afirmaţiunea că noi după un lucru îl vom primi pe tot acel lucru); dar ei înduc mai degrabă părelnicia cărnii decât realitatea ei, ca a uneia ce n'a pătimit nimic din ale noastre, afară de cele ce sunt libere de păcat; pentru întărirea acestei învățături se folosesc ei de o spusă apostolică, pe care însă nici n'o înţeleg şi nici n'o pronunţă apostoliceşte, anume cuvintele[3]), că Mântuitorul s'a făcut asemenea oamenilor şi s'a aflat la chip ca omul, ca şi când prin aceste cuvinte nu s'ar vădi figura omenească, ci numai o arătare înşălătoare şi numai o părere.

Dacă deci aceste cuvinte, înțelese bine, corespund pietății, rău explicate însă, sunt nepioase, atunci ce mirare este, dacă şi eu luam cuvintele lui Vitaliu în înţeles bun, fiindcă aşa mă încredința voința, în vreme ce alţii turbau în potriva sensului lor, cum eşea din scris. Asta, mi se pare, a fost causa, că şi Damas, înformat după aceea mai biue, şi aflând totodată, că ei ţin la explicările lor de mai 'nainte, i-a excomunicat şi documentul credinţii lor l'a nimicit prin anatematism: suportând cu greutate acea fraudă, în care căzuse pe urma simplităţii sale.

Convinşi deci până la evidență despre acestea, să nu se umplă de indignare, ci să se roşească de ruşine; să nu mă împresoare cu minciuni, ci să se umilească şi să şteargă de pe porţile lor acea mare şi miraculoasă

[1]) Ioan II, 25.
[2]) Baruch III, 38.
[3]) Filip. II, 7.

veste şi inscripţie făloasă a ortodoxiei, care pe cei ce vin îi întimpină cu întrebarea şi deosebirea, că trebue a adora nu pe omul purtător de Dumnezeu ci pe Dumnezeul purtător de trup. Ce poate fi mai prost decât aceasta, măcar că se mândresc atât de mult cu acest cuvânt noii vestitori ai adevărului. Căci au oarecare plăcere sofistică pentru repejunea opunerii şi jocul cuvintelor, care face bucurie celor neexperţi; dar nimic nu e mai ridicul, mai prost şi mai nesocotit. Căci dacă ai schimba pentru Dumnezeu cuvântul ἄνθρωπος [om] cu σάρξ [carne] (cea dintâiu ne place noauă, ear cea de-a doua lor), şʼapoi te-ai folosi de această mare opunere şi cunoştinţă de Dumnezeu, ce sʼar întâmpla? Decât, că nʼavem să ne închinăm cărnii purtătoare de Dumnezeu, ci lui Dumnezeu celui purtător de om. O, ce utopie! Invăţătura cea ascunsă, cea de după Christos, ne-o vestesc ei astăzi; într'adevăr trebue să plângi. Căci dacă aʼnceput credinţa abia cu treizeci de ani în urmă, în vremece dela arătarea lui Christos au trecut acum aproape patru sute de ani, apoi zădarnică a fost Evanghelia noastra în decursul timpul acestuia, deşartă şi credinţa noastră, înzădar au suferit şi martirii martiriile lor, înzădar stau şi în fruntea poporului prepositi atât de însemnaţi, şi tot darul este al poeziei şi nu al credinţei.

Şi acum, cine nu va admira erudiţia d-lor lor, cari despart desluşit cele ale lui Christos; cuvintele: sʼa născut, a fost ispitit, a flamânzit, a însătoşat, a fost obosit, a dormit, le atribuie părţii omeneşti; ear că a fost preamărit de îngeri, cʼa biruit pe ispititor, că a saturat poporul în pustie şi într'un aşa mod, apoi că a umblat pe mare, pun ei pe sama dumnezeirii; asemenea şi acel: *Unde aţi pus pe Lazar?*[1]) este omenesc, zic ei, ear că a strigat: *Lazare, vină afară*[2]) şi lʼa înviat, mort de patru zile, pun ei mai pre sus de noi; şi faptul că a fost în agonie, sʼa rastignit şi sʼa înmormântat, se referă numai la învălişul extern, iar, că a avut încredere în sine şi curaj,

[1]) Ioan XI, 34.
[2]) ibid. 43.

că a înviat şi s'a înălţăt, se referă la comoara cea din lăuntru. Ş'apoi totuşi ne acuză pe noi, ca pe unii, cari inducem doue naturi deosebite ce se luptă între olaltă, şi împărţim măreaţa şi minunata unitate. După dreptate însă ar fi, ca ori să nu facă cele ce acuză, ori să nu acuze cele ce fac; să se hotărască a-şi urma numai şieşi şi să nu afirme deodată şi părerile sale proprii şi pe cele ale adversarilor lor. Atât de mare este prostia lor; ea luptă atât împotriva sa însaşi cât şi în contra adevărului; se opun şi-şi, şi totuşi nici nu înţeleg nici nu se ruşinează.

De socoate cineva, că noi scriem sau spunem acestea de bună voe şi cu plăcere, şi nu mai vârtos siliţi fiind, şi de zice că disfătuim şi împedecăm unirea, şi nu ne sârguim cu cea mai mare râvnă pentru ea, să ştie, că rău cugetă, şi că nu avem deloc drept scop pofta noastră personală, noi, în a cărui ochi nimic nu stă şi nici nu a stat vre-o dată mai sus decât pacea; ba tocmai cele ce fac şi vorbesc aceia, pripiţi ca nişte tineri, sunt volnice să depărteze de pretutindeni unirea.

N. Cotos

Unaţia dela 1834 în Ţinutul Sebişului şi al Deznei (în judeţul Arad)

Acest ţinut a fost certat de D-zeu cu stăpânia feudală a familiei Török dela Dezna şi a contelui Königsegg dela Sebiş.

Iosif Königsegg de Rothenfels şi Aulendorf a primit dela erariu următoarele comune: Boroşşebiş, Chertiş, Prăjeşti, Igneşti, Donceni, Minead, Govoşdia, Berindia, Roşia, Revetiş, Cioreşti, Zemerzel, Craicova, Nădălbeşti, Slatina, Susani, Dieci, Dumbrăviţa, Crocna de sus, Crocna de jos, Şara şi Laz; iar la 1808 mai primi şi satul Neagra, — deci 23 sate româneşti, în schimb pentru moşiile Rothenfels, Stauffen şi Verdenstein din Germania.

La 1810, Iulie 16—18 fu întrodus în moşie, cu mare ceremonial şi ospăţ, Ioan Gebhard Königsegg[1]), care stăpânea la 1834 în partea locului.

Contele Königsegg între altele, a făcut o mare nedreptate preoţilor noştri din 9 sate[2]) că le luase sesiile parohiale, cerând dări neavenite dela dânşii. Aceasta se întâmplase la 1829 pentruca la 1834 să-şi pună în acţiune toată furia sa în serviciul propagandei unioniste.

Cellalt nemeş unguresc era Török Istvan de Varad dela Dezna. El ţinea în stăpânirea sa oraşul Dezna-veche, dinpreună cu Buhanii. Familia Török primise aceste sate dela Stat, iar la 1801 a cumpărat şi satul Selăgeni[3]).

Bieţii noştri credincioşi din partea locului fură luaţi la 1834 în biciul de foc al acestor doi potentaţi feudali. Şi acum se vedem ce ne spun mai de aproape hârtiile contimporane, oficioase, ale Episcopiei Aradului.

Un anumit Rudy, şpan la Susani al contelui Königsegg, scria la 17 Maiu şpanului aceluiaş domeniu, Keresztes Antal din Nădălbeşti dintr'o altă posesiune a aceluiaş conte, a scrisoare extrem de caracteristică. Dânsul împărtăşia confident colegului şi prietenului său, cum contele, din specială consideraţie faţă de preotul Ghergar Moise dela Nădălbeşti, fiind că îl aflase a fi deştept şi de toată încrederea, l-a împărtăşit şi de anumite imunităţi personale. Iar ingratul de popă valah, acum se impotriveşte intenţiilor contelui de a propaga unaţia pe moşiile sale. Şi, ce e mai mult: contele nu numai că e gata să-i revoce imunităţile acordate, dar vrea să-i facă şi alte miserii, deoarece atât contele, cât şi alte multe personagii înalte, cari se abat pe la contele, sunt indignate impotriva preotului, şi chiar impotriva dânsului — a şpanului dela Nădălbeşti — pe care încă îl bănueşte a fi de aceeaş înţelegere cu preotul. Şpanul dela Nădălbeşti este deci sfătuit de colegul său dela Susani: să-l iee înainte pe preotul (egy kevéssé exercitalni, hogy ne okoskodjon),

---

[1]) Marki S: O. c. II, 690.

[2]) Roşia, Neagra, Nădălbeşti, Susani, Minead, Laz, Crocnele şi Prăjeşti.— Arhiv. Episcopiei Arad, din 1829.

[3]) Marki S: O. C. II. 713.

şi să dovedească Excelenţiei Sale, că nu înzădar s'a încrezat în dânsul mult mai mult de cât în ceilalţi (preoţi) şi să nu se deie înapoi de lume (a bölcs világ jóváhagyásától), şi ceeace au primit şi ceilalţi mai slabi de judecată (csekélyebb eszü) colegi ai lui şi să întoarcă la unire cu toate oile şi caprele sale (Ce satiră!). Căci ce mai cinste e să fie iac'-aşa un fel de popă sârbesc-grecesc (Rácz Görög Pap) în vreme ce poate să fie paroh unit, atunci, abstragând dela alte diregătorii, va putea avea vot şi în congregaţia generală (a comitatului), la ceeace sărmanul popă Moise nu va ajunge nici dacă va trăi chiar o mie de ani ca popă sârbo-grecesc în Nădălbeşti. Eu am aflat, spune şpanul mai departe, dela Excelenţa Sa, că toţi cei de pe domeniul său au să fie convertiţi, dar mai ales vrea să-l frângă pe preotul Moise. Vei face deci mult mai bine, dacă-l câştigi, căci ceilalţi şpani i-au câştigat pe preoţii de sub mâna lor. — Aşa scria la 5/17 Maiu şpanul dela Susani către cel din Nădălbeşti, dându-ne prilejul să cunoaştem felul de siluirea bieţilor noştri preoţi şi un caracter preoţesc de aur, a căruia atitudine s'a resimţit şi în afară de sătuţul lui din valea Deznei.

Iar acum să vedem scrisoarea, de asemenea confidentă, a aceluiaş preot către protopopul său Grig. Lucacic din Boroşineu, scrisă cu o zi mai târziu (la 7/19 Maiu).

„Trist sânt şi năcăjit pentru aşa mari întâmplări cu unaţia, că trimis fiind Notarăşu din Susani la mine dela toţi Domnii din Sebiş, dela grofu şi dela . . . directoru grofului, dela domnul solgăbirău, cumcă de voiu mai umbla peîn sate şi oi mai trage oamenii dela unaţie şi noi sta cät(r)ă ei, din sat afară mă vor ţîpa (izgoni); şi grofu, pământul celce au fost la mine urbarialnic şi mi-l-or fost iertat de urbariu şi de dijme, iară îl vor lua supt toate dările, să fac şi să dau pentru el, şi voi fi fără de toată omenie înaintea lor şi fără cinstire. Şi aceste ce mie să întâmplară încă de după Popa Ioan din Niagra, şi încă de după Dronca Crăciun şi de după Popa Sava tot din Niagra, că Popa Ioan au fost cu ei la domnul solgăbirău şi m'or ponosluit la domn fişcalăş,

la grofu, cumcă să trag din oameni înapoi din sate, din cei daţi şi scrişi uniţi, pentru mine şi pentru sfătuirile mele, şi pentru nedatul sat Nădălbeşti subt uniţi. Şi câte rabd numai Hs. mă ştie atâtea dojăniri tot dela Săbiş mi să trimit, cumcă să întorc şi celelalte sate pentru Nădălbeşti şi pentru Susani. Şi asta nu pot felelui (de aceasta nu pot fi răspunzător) că nu vor încelui (amăgi) şi din satul meu (pe) cei mai slabi oameni şi uşori cu mintea. Din 126 oameni până acuma încă nici nu s'au scris, nici unu nu ştiu; şi oamenii cei de cinste mi-s'au făgăduit, că să vor ţinea de sfânta legea lor şi a noastră, în care s'or născut şi s'or botezat, credinţa încă cătră Dumnezeu şi cătră mine, nu mă vor lăsa în ruşine. Acum eu de domnii ceia dela Dezna nu pot slugături cum îi cheamă numele şi proleca. Nu cutezi să ieşi din sat afară, că notarăşu m'au oprit, în loc să stau, că mare (necaz?) am eu a păţi şi până acuma pentru oile căte am povăţuit. Ce să fac? că mie încă mi se cade să rabd, că sfinţii mucenici au răbdat pentru Hs. şi credinţa nu o au lăsat. Şi eu în nimica socotesc făgăduelile lor şi binele ce îmi vor face ei, care încă şi scrisorea am a-ţi arâta, şi dojanele meale care ei pe mine le pun, şi făgăduinţele care mie îmi vor face Domnii şi popii aceia uniţi, cari domnu măria sa directoru Ioan Pişpeki în orighinal au luat scrisorea aceia, de minune ce fac ei cu mine. Acuma vezimi baiu (necazul), cinstite Domnule, şi prea bine ştii, că şase prunci am şi pă urmă mă va lăsa Consistorul meu de voi peri şi eu şi pruncii mei, de (dacă) voi perde poporenii. Ce-mi răspunzi cinstia Ta, că eu sânt înfricoşat de toate părţile; da pentrucă eu moi da supt uniţi, să nu nici gândeşti; că credinţa cea cătră Marele Dumnezeu de sus al meu, ce m'am jurat înaintea scaunului împăratului ceresc nu voi lăsa, şi cătră împăratul meu şi cătră preacinstit Consistoriul meu cel de l(egea) g(recească) n(eunită).

„După cum am fost sfătuit eu cu cinstia Ta de pe Niagra şi de pe Minead, din Niagra am nădejde că doară ne va rămânea biserica, că am nădejde în kitoru de acolo, foarte bună (nădejde). Al preacinstitei Domniei Tale trist

şi năcăjit, rămânând în Nădălbeşti, în 17-lea Maiu 1834 prea plecat slugitor Moisie Ghergariu, paroh Nădălbeşti".

Iată o scrisoare, care ca suflet şi ca informaţie istorică cu privire la multele ispite, ce planau dasupra capetelor preoţilor şi credincioşilor noştri de atunci, face mai mult decât un capitol de istorie!

Scrisoarea aceasta, pusă în alăturare cu ceea a şpanului din acelaş sat, ni dă sinteza tuturor acţiunilor subverzive, desfăşurate pe domeniul lui Königsegg în favorul unaţiei.

Sufletul mare al parohului Moise Ghergariu se evidenţiază şi mai bine, dacă ţinem seama de faptul, că dânsul, cum ni-o spune, umblă din sat în sat, să-i convertească pe cei ce se deduseră uniţi. In partea locului se menţine şi informaţia, că cutriera satele din împrejurime, având atârnată de gât Icoana Prea Sfintei Fecioare, şi pe aceasta îi conjura să revină. Şi cine săruta icoana popii Moise, numai era putere să-l mai întoarcă cineva la unaţie!

Şi acum un alt document al vremii, dela 6 (18) Maiu acelaş an, dat în Donceni dela mâna parohului din Prăjeşti, Ioan Beşan şi dela a lui Moise Ghergariu de mai sus. Din acel document, dat de preoţi sub sigilele lor oficioase, se vede că, cevaşi mai nainte, se dusese protopopul Gr. Lucacic la Dezna, unde nemeşul Török silia oamenii să treacă la unire. Şi atunci solgăbirăul cu domnul işpan au venit la protopopul, fiind el în Dezna, şi cu ton mare au început a grăi:

— Domnule proto, aveţi poruncă dela domnul de pământ, că minton (numai decât) să vă duceţi (adecă protopopul cu cei doi preoţi numiţi mai sus) de aici, căci de nu vă veţi duce, noi om întrebuinţa puterea noastră şi va fi mai rău. — La aceste cuvinte au zis Domnul protopresviter:

— Dar ce fac eu aici rău, să mă scoateţi ca pe o c...ă? eu dator sânt a rămânea aicea, despre una parte să văd sfârşitul, ca să pot da relaţia mea Domnului Episcop; iar despre altă parte, de va rămânea cineva neuniţi, să pot face orândă (dispoziţiunea) despre dânşii.— Domnul solgăbirău au început iar a grăi:

— Să te duci de aici, ca să nu înveți pe oameni. — Domnul protopop a zis:

— Nu te sfădi cu mine, Domnule, căci eu n'am venit aicea să mă sfădesc, ci voiu merge când voiu putea; și spuneți sănătate la Domnul de pământ, că eu aceasta nu am slugătorit.

Și așa protopopul, după scurtă vreme, ca să nu-l ajungă vr'o mai mare ruşine, au plecat dacolo — spun cei doi preoți, la 6 (18) Maiu. In acest fel nedemn fu tratat protopopul, care peste doi ani avea să primească, după cum ni se spune[1]), crucea de aur dela împăratul pentru serviciile sale îndelungate de 50 ani, slujind altmintrea și ca profesor de religie la vechea școală normală (preparandie) dela Arad.

Cum se vede, se făceau și în sus, pe valea Deznei obișnuitele pregătiri ale conștiințelor (?) în vederea primirii de bună voie a unirii. De aceea, din ziua următoare aviza viceşpanul județului Arad Episcopia ortodoxă, după şablonul cunoscut și obișnuit deja, că după avizul Episcopului Vulcan dela Oradea, trebuie să se satisfacă legilor țării, de a se trimite „deputație“ la Minead Neagra și Igneşti, pentru ziua de (7) 19 Maiu.

Protopopul Grigorie Lucacic făcea la 11 (23) Maiu un raport către episcopie despre persecuția unionistă. Pe şapte pagini mari și scrise mărunt, în limba sârbească inaccesibilă mie, dă multe amănunte, reproduse pe scurt în Procesele verbale, latineşti ale Episcopiei[2]) după cari se resumă aci acțiunea celor doi satrapi: Königsegg și Török. Iată, cum decurgea „capacitarea“ religioasă din partea preoților uniți și a domnilor de pământ (per unitorum ecclesiasticos ac dominos) în patru sate de ale lui Königsegg (Chertiş, Roşia, Revetiş și Laz) și în alte trei sate ale lui Török Pista (Selăgeni, Buhani și Dezna).

In Chertiş se unise satul, cu preot cu tot; apoi Roșia cu trei preoți, Revetişul cu filia Berindeni și cu preot cu tot. In Revetiş, primarul fiindcă n'a vrut să

[1]) Dr. T. Botiş: Ist. Şcoalei norm. și a Inst. teol., Arad 1922. pag. 397.
[2]) Prot. sess. consistor. 1834. concl. No. 119. — A se vedea și concl. No. 146.

îndemne poporul la unire, a fost alungat din băț din sat şi a fost pus altul în loc. — La Selăgeni unde se unise şi preotul, solgăbirăul Kornya, care era şi membru în „deputaţia“ judeţeană pentru treceri, a poruncit primarului, care se învoise cu unaţia, — să-i gonească pe oameni din băț spre a se înfăţişa înaintea deputaţiei şi spre a se declara că trec la unire. La Buhani, preotul Teodor Crişan îşi dădea cea mai mare străduinţă să îndemne oamenii la trecere, dupăce a avut contact cu preoţii uniţi. Dupăce însă a văzut că poporul nu-l ascultă, nici el nu şi-a părăsit religia. Pe acest preot, înclinat spre unire la numit Török de administrator al parohiei neunite din Dezna, în locul lui Moise Ghergar dela Nădălbeşti, pe care îl trimisese episcopia ca administrator parohial al Deznei, dar Török îl alungase ca pe un tălhar. Török, în porniria sa rea, chiar anticipase juratului Vasiliu Coşu, că Deznei nici în 20 de ani nu-i va îngădui să aibă paroh, dacă nu va primi unirea, iar pe oameni îi va trata şi mai rău (durius) ca până aci. Să întâmplase, că în Dezna murise un om [1]); iar preotului Teodor Copian din Laz, chemat să îngroape acolo, nemeşul i-a poruncit să plece momentan, căci la din contră îl va pune în fere şi astfel oamenii au trebuit să-şi îngroape mortul fără preot [2]).

Dintr'un alt raport al aceluiaş protopop [3]) se vede, că preotul Teodor Crişan dela Buhani mai însista încă la popor să se unească. El stă în contact cu Episcopul Vulcan, pe care-l pomeneşte la slujbe, şi că la Rusalii nu a slujit în parohia sa ci la Dezna, iar oamenii, noştri drept protest împotriva dânsului, au mers la slujbă la biserica din alt sat, la Slatina. Dar deoarece ei au fost daţi pe mâna lui Török fiindcă merseseră la biserică neunită, domnul de pământ i-a pedepsit.

Se arată mai departe, că Barbura Micula ceruse dela preotul Teodor Crişan să-i facă maslu pentru fiica

[1]) Intr'un protest dela 1 lulie 1834 al episcopului — administrator Maxim Mamilovici către Judeţ, ise zicea pe nume: Dámján Dumitru.
[2]) Prot. sess. consist. 1834 nr. 119 din 7 lunie.
[3]) Ibid. concl. nr. 146.

sa bolnavă, dar preotul a trimis-o după doi preoţi „uniţi“ la Neagra şi la Selăgeni, de aceea jelbitoarea şi-a dus fata bolnavă la preotul ortodox din Laz, să-i facă maslu.

Cu privire la Dezna, protopopul mai spunea şi alte lucruri nouă: că satul ar fi rămas fără orice îngrijire sufletească după alungarea preotului ortodox. De aceea protopopul l-a trimis acolo pe preotul T. Copian, pus administrator din partea Consistorului; dar domnul de pământ l-a alungat, amenințându-l că-l va scoate din sat cu țiganii!

După cum se vede, o prigonire vrednică de cea mai întunecată epocă medievală fu soartea bieţilor Români ortodoxi, ispitiți din toate părţile cu unaţia.

Iată acum comunele trecute la unaţie: din Minead trec la 19 Maiu 43 case şi mai rămân 3 case ortodoxe cu 14 suflete; tot în aceea zi trec, din Neagra 43 case, mai rămânându-ne 16 case; în 20 Maiu trec în Minead 46 case şi mai rămânând 7 case ortodoxe; în 21 Maiu din Igneşti 46 case, şi rămân 7 case ortodoxe; în 21 Maiu trece Chertişul cu toate cele 67 case; tot atunci pierdem în Berindia 39 case şi mai rămân 2; apoi în 25 trec: Selăgenii 74 case şi mai rămâne una; Roşia: trec 69 şi rămân 34 case; Revetişul: trec 10 şi rămân 16 case.

In hârtiile oficiale ale comitatului, trimise episcopiei despre aceste treceri, se vorbeşte în acelaş limbaj stereotip: că poporul a trecut *de bună voie* la g. catolici, şi *din convingere religioasă;* că membriii deputaţiei, între cari nu se face pomenire de reprezentantul bisericii ortodoxe alăturea de cei doi preoţi g. catolici, cari colindau satele cu deputația, au făcut atent poporul să nu nădăjduiască nici o uşurare a stării sale politice-economice pe urma trecerii la unaţie şi altele. In realitate însă câştigul acesta — de 8 sate din cele 27 sate supue satrapiei Königsegg şi Török — însemna mai mult o *înfrângere morală, decât o biruință, pentru droaia de domni,* cari voiau acum să răpească şi legea bieţilor iobagi dripiți. Era o înfrângere pentru domnii de pământ şi pentru cei dela comitat,, iar adevărata biruinţă era aceea a sufletului mare, ce trăia în parohul Moise Ghergariu dela Nădăl-

beşti, colo sus pe munte, de unde domina situaţia sufletească din valea Deznei!

De aici se explică, de ce deputaţia, coborînd din valea Deznei se mai opreşte la cele două Minişe, pentru a reuşi la începutul lunii Iunie în Mocrea şi pentru a întâmpina încurând împotrivirea energică a bravilor Şirieni.

Arad. Protopresv. **Dr. Gh. Ciuhandu**
asesor consistorial

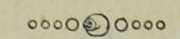

PREDICĂ

pentru Dumineca Vameşului şi a Fariseului

Iubiţilor creştini!

Fiecare om tinde spre înălţime! Fiecare doreşte să ajungă la ceva deosebit în viaţă, ca să poată juca un rol însemnat, dacă nu în istoria bisericii sau a neamului, atunci cel puţin în oraşul ori satul său natal, ori în cercul restrâns al celor mai de aproape ai săi. Dar în năzuinţa sa spre înălţime omul întâlneşte piedici nenumărate, şi numai foarte puţini ajung în adevăr acolo unde au dorit. Dintre toate piedicile acestea, poate nici una nu e aşa de periculoasă ca *mândria!* — Mândria nimiceşte talentele, răpeşte dragostea şi încrederea lumii şi împinge la păcat, la nedreptate, la ură, la dor de răsbunare, şi câţi nu au rămas săraci, lipiţi pământului, tot numai din cauza mândriei lor. O mulţime de tineri, plini de talente, plini de nădejdi mari pentru viitor; dar ameţiţi de mândrie, au decăzut treptat, devenind oameni mai puţin decât mediocri. Războaie mari între împărăţii şi popoare au izbucnit nu odată tot numai din cauza mândriei unor conducători fără frică de Dumnezeu şi au văduvit casele şi au sărăcit ţările!

Omul cuprins de mândrie pierde ori ce măsură şi judecată normală; el începe a se crede mai pre sus decât semenii săi, vorbeşte cu îngâmfare în faţa ori cui şi în loc să facă cât se poate de mult bine cu puterea de care dispune, el nu îşi află loc ameninţând şi terorizând lumea. „Lasă că am să-i arăt eu

cine sunt *eu*", zice el, lovindu-se cu palma în piept de mândrie: „are să mă pomenească cât va fi şi va trăi!"

Că mai este „Cineva" pe lume mai mare decât dânsul, mai mare decât ori ce fiinţă lumească, înaintea căruia va trebui să dea şi el samă odată despre toate faptele vieţii sale; la aceasta nici nu se gândeşte!

Dar: *Dumnezeu se împotriveşte celor mândri*"... [1]) „*Dumnezeu surpă casa celor mândri*" [2]) Dumnezeu îi ureşte [3]), îi umileşte [4]) şi îi pedepseşte: „*Poticni-se-va cel sumeţ, şi va càdea*" zice Dumnezeu, prin gura profetului Ieremia: „*şi nu va fi cine să-l ridice!*" [5]). Pentru păcatele şi relele nenumărate cari izvoresc din ea, ureşte Dumnezeu mândria până întru atâta, încât şi cele mai bune fapte şi însaşi rugăciunea nu mai au nici un preţ înaintea lui Dumnezeu, dacă sunt însoţite de mândrie. O dovadă pentru aceasta aflăm în pilda din sf. Evanghelie de astăzi în care Mântuitorul ne înfăţişează doi oameni, întraţi în biserică să se roage. Unul era un fariseu, care ţinea legea cu toată acurateţa, postea şi dădea zeciuială mai mult decât era prescris; altul un vameş, cu conştiinţa încărcată de nedreptăţi, de păcate şi fărădelegi!

Fariseul stătea tocmai dinainte, în faţa altarului şi se ruga plin de mândrie: „Dumnezeule îţi mulţămesc, că nu sunt ca ceilalţi oameni: răpitori, nedrepţi şi desfrânaţi sau şi ca acest vameş; postesc de două ori pe săptămână, dau zeciuială din toate câte dobândesc".

Vameşul, abia a trecut pragul bisericii şi s'a oprit pe loc plin de sfială; nici ochii nu cuteza să şi-i ridice spre cer ci îşi bătea pieptul, rugându-se cu umilinţă adâncă: „Dumnezeule, iartă-mă pe mine păcătosul!" Şi iată Hristos ne spune că vameşul păcătos, dar umilit s'a întors mai îndreptat la casa sa decât fariseul care de altfel făcuse destule fapte bune.

Iubiţilor creştini! Dacă mândria e atât de periculoasă şi rea încât depreciază chiar şi faptele noastre cele mai bune şi ne face nesuferiţi în ochii oamenilor şi urîţi înaintea lui Dum-

---

[1]) Iacob 4·6.
[2]) Prov. Sol. 15·25.
[3]) Proverb. 16·5.
[4]) Daniel 4 37.
[5]) Ieremia 50·32.

nezeu, trebue să ne dăm cea mai mare silinţă, ca să ne eliberăm de acest păcat!

Ca să putem face aceasta, trebue să cercetăm mai întâiu prin ce se naşte mândria în noi, şi să ne întrebăm cari sunt oamenii cei mai plini de mândrie? — Să răspundem scurt: acei cărora le merge bine! Bogăţia, mărirea lumească, şi slujbele înalte, tăria, frumuseţea, talentele, ba până la un grad oarecare chiar şi ştiinţa omenească ne îndeamnă pe nesimţile la mândrie.

Omul bogat, aproape întotdeauna e mândru şi nepăsător faţă de alţii; lui începe a nu-i păsa nici de Dumnezeu, nici de lege, nici de biserică. Celor lipsiţi nu le crede nici odată. Omul bogat, şi poate mai mult încă cel îmbogăţit de curând se înşeală cu gândul, că averea, pe care o stăpâneşte, e a lui pe vecie şi nici nu se gândeşte, că va veni o zi, în care nimic din câte le numeşte ale sale, nu vor mai fi ale lui. El se mândreşte înaintea fiecăruia cu mulţimea averii sale, vorbeşte batjocuritor despre cei săraci şi aşteaptă ca ori cine să i se închine pentru că: „e bogat!“

Omul ajuns la slujbe înalte, nu odată se umple de mândrie, pare că ar fi un semizeu; face o faţă ciudată, o mutră bizară, şi îşi închipue că universul întreg se învârte în jurul „persoanei sale“, că lumea îl admiră ca pe o minune nemaipomenită pe acest pământ! Pe prieteni şi cunoscuţi, se face a nu-i mai cunoaşte decât atunci când îi vede, că îl salută „respectuos“. Să-i previe şi el cuiva cu salutul, îi pare o înjosire nedeamnă. Promisiuni „pline de îndurare“ şi ameninţări cu pedeapsă sau răsbunare, iată efectele puterii lui! — Şi nu se gândesc aceşti oameni nefericiţi că: *„o suflare este tot omul, ori cât de tare ar fi“* [1]); iar bunurile şi măririle lumeşti: *„toate sunt deşertăciune!* [2]) Şi: *sunt oameni cărora le-a dat Dumnezeu avuţii, bunuri şi onoare, şi nimic nu le lipseşte din toate câte doresc; dară Dumnezeu nu le-a dat putere să guste dintr'ânsele, ci altul mănâncă din ele“* [3]). Nu se gândesc că au mai fost oameni ca dânşii, au fost sute şi mii, iar azi nu-i nici urmă de dânşii! Nu se gândesc aceşti oameni nesuferiţi că numai mândria lor e cauza că lumea îi ureşte, şi cu talentele şi cu înţelepciunea cu care i-a înzestrat

[1]) Psalm 38·6.
[2]) Eclesiast. 1·2.
[3]) Eccles. 6·2.

Dumnezeu, uşor ar putea se devie idolii poporului, dacă s'ar lăsa de mândrie.

Omul tare şi sănătos, deasemenea e plin de mândrie, el râde de cei slabi şi bolnavi şi la orice ocasie îşi arată puterea; dar nu odată mândria îl îndeamnă la rămăşaguri, lupte şi neprecauţiuni, cauzându-i ori boală ori moarte. Ba câte odată chiar şi omoruri s'au comis de către cei tari, tot din mândrie ca să arate ce pot!

Cei înzestraţi de Dumnezeu cu frumuseţe trupească de asemenea devin mândri. Ei îşi bat joc de cei lipsiţi de frumuseţe şi nu se gândesc că frumuseţea trupească ca e ca o floare, un dar nestatornic: o noapte, o zi o poate ofili.

Cei bogaţi în ştiinţele profane — spre deosebire de cei cu adevărat culţi — se umplu de mândrie, se îndoesc despre existenţa unui Dumnezeu personal, spiritual, atotputernic şi atotştiutor! Orbiţi de succesele ştiinţei moderne, ei susţin că înţelepciunea omenească e totodată înţelepciunea cea mai supremă din lume, şi deci nu vreau să mai asculte de nimeni altul decât de mintea lor proprie! Dar mintea omenească e ca şi apa: lucrurile uşoare le scoate la suprafaţă; iar cele grele tot în fund rămân. Cât de nesigură e ştiinţa şi înţelepciunea omenească, ar putea înţelege cei mândri din factul, că înainte de o jumătate de secol, jura ştiinţa omenească pe unele „adevăruri“ despre cari azi nu ar mai zice nimeni că au fost adevărate. Chiar şi din cele ce azi trec drept adevăruri nestrămutate, mâni poimâni multe vor trebui corectate; iar peste câţiva ani ştiinţa singură va mărturisi că nu au fost adevărate. Numai adevărurile credinţei creştine, descoperite nouă de însuşi Fiul lui Dumnezeu, în decurs de nouăsprezece sute de ani nu au avut lipsă de corecturi, nici nu au putut fi dovedite de neadevărate!

Cu cât mai plin de talente şi bucurie e un om, cu atât mai mare e pericolul pentru el, de a fi cuprins de mândrie; iar mândria te face fiu al pierzării şi slugă al diavolului. Mândria i-a prăbuşit în iad până şi pe unii dintre îngeri; cu cât mai uşor îi va prăbuşi pe oamenii cari se lasă cuprinşi de ea.

Noi oamenii suntem păcătoşi cu toţii şi numai cei plini de umilinţă adevărată se pot face părtaşi de mântuire; dar cei mândri nici odată. De aceea Dumnezeu îi ureşte pe cei mândri pentru că „voieşte ca toţi oamenii să se mântuiască şi la calea

adevărului să vie", iar mândria îi împiedecă de la aceasta. De aceea bunul Dumnezeu îi prăbuşeşte şi îi pedepseşte pe cei mândri, ori cât de mari şi puternici s'ar crede ei!

Marele Napoleon I, acel împărat glorios, care a biruit atâtea oşti, încât se juca cu coroanele regilor, după bunul său plac, când a ajuns cu oastea sa biruitoare până la Moscova, capitala marelui imperiu rus, a poruncit să se bată o monetă comemorativă, în amintirea acelui eveniment istoric. O parte a monetei aceleea purta chipul lui Napoleon; iar pe cealaltă parte era gravat cuvântul cel mai îndrăzneţ, cel mai plin de mândrie, pe care l-ar fi putut rosti vreodată gura acelui împărat. Era scris: „*Cerul e al Tău, pământul e al meu!*" Această îndrăzneală nemai pomenită nu a rămas nepedpsită, ci a cauzat începutul prăbuşirii celui mai mare împărat (al cerului nou), căci numai cu câteva zile mai pe urmă acelaşi Napoleon (care ameţit de mândrie, a cutezat a împărţi lumea cu Dumnezeu), a trebuit să părăsească Moscova în goana cailor; iar mândrele sale oşti s'au risipit, îngheţând pe câmpiile pustii ale vastului imperiu moscovit. Şi acela ce într'o clipă de mândrie exagerată, se credea stăpânul pământului întreg, s'a stins ca prisonier pe micuţa insulă St. Helena departe de lume, departe de patria-i iubită!

Aşa îi prăbuşeşte Dumnezeu pe toţi aceia cari se cred mari şi tari şi, uitând de Dumnezeu, nu îşi mai află loc de mândrie.

Iubiţilor creştini! Dacă mândria ne atrage dispreţul lumii şi pedeapsa lui Dumnezeu şi ne răpeşte fericirea temporală şi cea eternă, trebue să ne dăm cea mai mare silinţă ca să ne ferim, să ne desvăţăm, să ne eliberăm de acet păcat urîcios!

„Bine!" va zice cineva. „E uşor a zice: să ne desvăţăm de mândrie"; dar cum să o facem acum aceasta? Cari sunt mijloacale? — Umilinţa! Iubiţilor creştini! Umilinţa e cel mai bun mijloc în contra mândriei! Să ne deprindem de cu bună vreme la umilinţă adevărată! Vameşul din sf. Evanghelie de astăzi a fost mai plăcut înaintea lui Dumnezeu şi s'a întors mai îndreptat la casa sa, numai din cauza umilinţei sale.

Dar la umilinţă adevărată prin ce ne putem deprinde? Prin aceea că ne vom gândi cât se poate de adese pe de o parte la atotputernicia vecinicului Dumnezeu, iar pe de ală parte la deşertăciunea tuturor bunurilor lumeşti!

Când ne gândim că toate sunt trecătoare pe acest pământ, şi viaţa şi averea şi mărirea şi puterea, începem a înţelege că nu avem cauză de mândrie. Nimic nu e al nostru; toate sunt ale lui Dumnezeu! Ca umbra şi ca visul trece viaţa şi mărirea lumească şi vine timpul când toţi vom fi oase goale pe cari privindu-le urmaşii se vor întreba cu sfială: cine este? Împăratul? Sau bogatul? Sau Săracul?

De câte ori simţiţi că vă cuprinde mândria, gândiţi-vă la Xerxe, marele împărat al Perşilor. Pe la anul 480 în. d. Hristos, Xerxe se pornise cu o oaste de 1,700.000 de oameni în contra Greciei. Ca să poată cuprinde cu privirea întreaga sa oaste într'o mică clipă, a dat ordin să se zidească lângă Helespont un turn înalt. Şi când s'a suit în turn acel mare împărat ca să privească cuprins de mândrie la grozava mulţime de ostaşi înarmaţi, deodată l-a părăsit mândria şi el a început a plânge! De ce? Pentru că s'a gândit în clipa aceea că peste o sută de ani nici un unic ostaş din acea mulţime strălucitoare nu va mai fi în viaţă!

Peste o sută de ani şi de noi nici urmă nu va mai fi; nici de mărirea nici de puterea noastră şi alţii se vor mândri pe locurile noastre.

Dacă doriţi să vă deprindeţi la umilinţă adevărată, gândiţi-vă la gloriosul sultan Saladin al Egipetului, care a nimicit cruciada a treia, biruindu-i pe creştini şi ocupând Ierusalimul (la 1187). — Cu şase ani mai pe urmă, când s'a văzut Saladin pe patul de moarte, l-a chemat pe stegarul său şi i-a zis: „în toate luptele tu mi-ai dus steagul înainte, tot tu să duci şi steagul morţii mele. Ia acest negru giulgiu anină-l de o lance şi poartă-l pe toate străzile Damascului strigând cu glas mare: „Saladin, puternicul voevod al răsăritului, nu ia nimic alta cu sine, din toate câte au fost ale sale, decât acest giulgiu negru, fioros!“

Fost-au regi şi împăraţi mari şi puternici, cari au biruit oşti şi au îngenunchiat popoare întregi; fost-au viteji nenumăraţi, al căror braţ puternic a purtat lancea şi sabia cu atâta dibăcie în cât au băgat groaza în sute şi mii de duşmani; iar azi? Unde sunt ei? Dorm somnul de veci! Din toată puterea lor din toată tăria lor n'a rămas măcar un unic os destul de tare ca să poţi sfărma cel puţin o nucă cu el!

Deci să nu pierdem vremea mândrindu-ne înzădar, ci să ne umilim de cu bună vreme înaintea aceluia ale căruia sunt toate şi de la care le avem toate; căci numai umilindu-ne înaintea lui Dumnezeu, ne vom putea face părtaşi de iertare şi fericire adevărată. Dar nu numai înaintea lui Dumnezeu să ne umilim, ci să ne deprindem a ne purta cu umilinţă moderată şi faţă de oameni, căci şi aceasta aduce mare folos.

Un tânăr de 18 ani reîntorcându-se dintr'o călătorie mai îndelungată, în oraşul său nutal, sa dus să-l viziteze între alţii şi pe un profesor al său, bătrân şi bun şi foarte înţelept. La ieşirea din casa profesorului aveau să treacă amândoi prin o uşa foarte joasă. Vorbind cu faţa întoarsă spre profesorul său, tânărul, care era înalt, nu observase că uşa e atît de mică. În ultimul moment profesorul striga grăbit; „pleacă-ţi capul, pleacă-ţi capul!“ Era prea tărziu; tânărul se lovise la frunte încât îi remase un semn dureros. Zimbind cu bunătate, profesorul îl mângâia zicând: „Nu te supăra de păţania aceasta, ci păstrează-o în amintire ca o învăţătură foarte folositoare pentru viaţă; că de multe rele şi greutăţi vei fi ferit, dacă vei şti să-ţi pleci fruntea de cu bună vreme“. — Ştiţi cine era acel tânăr? Era vestitul Beniamin Franklin, marele bărbat de stat care a jucat un rol atât de însemnat în istoria Statelor unite. El a fost acela care a dat imboldul la declararea indepedenţei patriei sale şi tot el a lucrat cel mai mult pentru recunoaşterea îndepedenţei acesteia de către Anglia. — Ca moşneag de peste 80 de ani Franklin povestea încă adese, cu drag de întâmplarea amintită şi cât folos i-a adus în viaţă; „am văzut foarte mulţi“ zicea el „cari numai de aceea nu au putut ajunge la ceva deosebit în viaţă, pentru că nu au ştiut a se pleca de cu bună vreme“.

Să ne deprindem dar şi noi a ne pleca de cu bună vreme înaintea lui Dumnezeu şi a legii, înaintea bisericii şi a slujitorilor ei! Să ne plecăm în faţa stăpânirii, în faţa părinţilor, a profesorilor şi crescătorilor noştri şi înaintea tuturor acelora, cari prin credinţă în Dumnezeu şi curăţie sufletească, prin muncă şi înţelepciune deosebită prin blândeţe şi bunătate cu adevărat creştinească, au ajuns la cele mai înalte trepte ale puterii, cinstei şi măririi lumeşti. Mai ales noi, cei mai tineri, să ne deprindem de cu bună vreme a ne pleca cu umilinţă în faţa mai marilor noştri; — dar cu umilinţă sinceră adevărată, nefăţarnică,

neprefăcută; pentru-că umilinţa prefăcută e şi mai urîtă decât mândria; ea e o înşelăciune faţă de oameni şi o neruşinare faţă de Dumnezeu! — Să ne umilim cu drag, cu supunere fiască şi atunci va peri mândria din noi şi vom simţi în suflet dulceaţa umilinţei adevărat creştineşti care împacă conştiinţa, promite fericirea, asigură dragostea lumii şi îndurarea lui Dumnezeu, lar Dumnezeul milelor şi al îndurării şi al iubirei de oameni. cel ce toate le vede şi toate le răsplăteşte, ne va iubi şi ne va răsplăti, binecuvântându-ne în lumea aceasta cu bunuri trecătoare; iar în lumea ceealaltă cu fericirea cea fără de sfârşit, Amin.

Olvian Sorocean

RECENSII

Storia di Cristo de *Giovanni Papini.* Această *Istorie a lui Hristos* este una dintre puţinele cărţi ale timpului nostru cari nu se vor învechi aşa de curând:

În prea bogata literatură despre viaţa D-lui se resimţia un gol pe care Papini se pare că îl umple. Romanului „Vie de Iésus“ al lui Renan lumea credincioasă îi va putea opune de acuma înainte cartea lui Papini. Aceasta cu atât mai mult pentrucă Papini este un necredincios revenit la credinţă: „Acel ce scrie aceste şire a ofensat pe Isus cum puţini alţii au făcut-o înainte de dânsul“ (Prefaţă). Criticei negative a sfintei Scripturi fostul ei adept îi răspunde: „Cine acceptă cele patru evangelii trebuie să le accepte în întregime, silabă cu silabă; dacă nu, trebue să se respingă totul şi să se spună că noi nu ştim nimic (scil. despre Christos)“ (Prefaţă). Pe temelia aceasta este clădită opera.

În capitole scurte, suprascrise — pentru a cita numai unele din 123 de capitole — *Staulul, Păcătoasa, Fericiţi cei Săraci, Vin şi Sânge, Cântatul Cocoşului, Moarte Acestuia!, Patru Cuie, Emaus, Norul,* autorul ne istoriseşte întreaga viaţă pământească a Mântuitorului, înainte şi după Înviere, fără să uite nici un amănunt din câte se găsesc în N. T. despre viaţa D-lui. Înşirarea crnologică este înlocuită, în amănunte, prin una sistematică-reală, mai potrivită cu scopul de a înfăţişa o icoană cât se poate de

vie. În discuţiuni asupra controverselor Papini nu întră deloc, dă astorfel de chestiuni soluţiile ce crede mai potrivite. — Dar pentru asta întreaga expunere este întreţesută de bogate şi frumoase reflexii cu privire la actuala problemă socială, care apasă aşa de greu asupra minţilor şi a inimilor, pe cari mai cu seamă, autorul vrea să le cucerească pentru Hristos. Stilul este stilul unui artist, rar şi matur. Aceasta te obsedează, chiar în traduceri cum e cea de care mă folosesc (de Paul-Henri Michel, Payo, Paris 1923).

„Într'o lume, speluncă nesigură ale cărei podoabe nu pot ascunde murdăria, Isus a apărut într'o bună noapte, născut dintr'o curată fecioară, înarmat numai cu nevinovăţia" (pg 2). Stăpânii de pe atunci ai pământului unde s'a născut Isus August, „un fericit aventurier", şi Irod cel Mare, „un monstru şi unul dintre cei mai perfizi oameni din câţi a născut cândva deşertul Orientului", erau ambii, prin crime, usurpatori şi nici nu bănuiau că Isus, „un biet sărac în eterna ierarhie omenească", va surpa lumea lor din temelii (pg. 9, 18). „Propoveduirea Acestuia începe sigură de sine, absolută; El are autoritatea visibilă a celui fără de vină (pg. 43). Invăţătura lui Hristos este Dragostea aproapelui, a prietenului şi a neprietenului. Dragostea desinteresată, lipsită de orice umbră de egoism, pentrucă „totul ce religiunile, moralele, legile numesc păcat, viciu sau delict, îşi trage originea din dragostea aceasta de noi înşine şi din ura aproapelui născută de sentimentul acesta desordonat, din amorul acesta solitar şi unic" (pg. 120). Dragostea creştină este icomparabil superiaoră dragostei egoiste a budismului, a stoicismului, ba chiar învăţăturei lui Hillel care „a rostit cuvântul: Ce ţie nu-ţi place, altuia nu face. Întreaga lege este cuprinsă aici, restul nu este decât comentar" (pg. 110). Dar este cu putinţă oare viaţa după o lege care pretinde celui lovit să ofere şi celalt obraz? Papini răspunde: „Tot omul are un fel de respect ascuns de curajul altuia — de curajul moral în deosebi, care este cel mai rar şi mai greu. Ofensatul, care nu se irită nici să depărtează, arată mai multă tărie de suflet, de stăpânire de sine, de eroism adevărat decât acela ce, orb de mânie, se aruncă asupra agresorului şi-i răsplăteşte răul cu camătă" (pg. 98). „Calea ce duce la libertatea perfectă nu se numeşte Distrugere, ci Sfinţenie, ea nu se găseşte în sofismele lui Godwin sau ale lui Stirner, ale lui

Proudhon sau Kropotkiu, ci numai în evangelia lui Isus Hristos" (pg. 204).

Isus a propoveduit umilinţa. Duşmanul cel mai mare al acesteia este „vanitatea, a doua lepră pentru omenire" (pg. 102). Isus a vestit fericire celor „săraci cu duhul". Aceştia sânt „cei cu conştiinţa plină şi dureroasă de sărăcia lor spirituală, de imperfecţiunea spiritului lor, de puţinul bine ce este în noi, de lipsa morală în care zace mulţimea cea mare a oamenilor" (pg. 76).

Pentru „săracii cu spiritul" nici sărăcia materială nu este cea mai mare nenorocire". Dimpotrivă: „Spiritul şi aurul sânt doui stăpâni cari nu suferă deloc apropiere între olaltă. Ei sânt geloşi: ei vreau omul întreg. Şi omul dorindu-i pe amândoi, nu se poate desface în două. Întreg aici sau întreg dincolo. Aurul pentru slujitorul spiritului nu însemnează nimic; spiritul pentru sluga aurului este un cuvânt fără de înţeles" (pg. 193). „Principele Sărăciei" (pg. 190), „n'a voit să atingă nici odată moneta cu mâna sa" (pg. 199); „banul este perfid şi plin de primejdii" (pg. 294). „Dacă toate prescripţiunile legii trebuiau reduse la practica dragostii..., dacă Dumnezeu dispreţuia jertfele de animale, mulţumit de curăţia inimii şi de rugăciunea ascunsă..., dacă pentru a fi iubit de Dumnezeu, era de trebuinţă schimbarea felului de viaţă şi nu ajungea spălarea păharului şi plata regulată a dijmelor, doctrina şi autoritatea Fariseilor era redusă la nimic". (pg. 288). „Gloata aceasta îngrijată şi otrăvitoare slobozi împotriva Lui o haită de spioni....., dar neavând curajul de a pune mâna pe El" (pg. 289). Şi „iată că le vine în ajutor unul dintre cei Doisprezece: purtătorul pungei, Iuda Iscarioteanul" (pg. 293). „Misterul lui Iuda este legat cu îndoit nod de misterul Răscumpării şi va rămâne, pentru noi imbecilii, un mister" (pg. 299). Astfel începe Tragedia tragediilor. Ajuns la răspântie Eroul, Fiul Omului luptă lupta cea grea — până la sudori de sânge. Urmează sărutul vânzătorului, „prima suferinţă şi cea mai grea de suportat" cu toată lepădarea ulterioară a celorlalţi Unsprezece, vină ştearsă de lacrimile lui Petru: „Plânge, Simon Petre, căci Dumnezeu acuma îţi acordă graţia plânsului. Plânge pentru tine şi pentru El; plânge pentru fuga fraţilor tăi şi pentru trădarea unuia dintre ei; plânge pentru Cel ce moare pentru mântuirea sărmanului tău suflet; pentru cei ce vor veni în urma ta şi cari, fără ispăşire

prin părere de rău, vor nega pe liberatorul lor, urmându-ţi pilda; plânge pentru apostaţi şi renegaţi, pentru cei ce vor zice cum ai zis tu: Eu nu sânt dintr'ai săi. Şi care dintre noi n'a făcut, cel puţin o singură dată, ceea ce a făcut Petru? Câţi dintre noi nu sânt născuţi în biserica lui Hristos, câţi n'au chemat pe Isus cu gura lor de copil, nu s'au aruncat în genunchi în faţa icoanei Lui sângeroase, şi apoi au zis într'o bună zi, de frica unui zâmbet: Eu nu L-am cunoscut nici odată!"

La judecată, laşitatea lui Pilat Îl dă pe mâna duşmanilor setoşi de sânge. Dar Fiul lui Dumnezeu merge împăcat la moarte, El iartă nu numai lui Pilat, ci tuturor chinuitorilor săi: „Iartă-le, Tată, că nu ştiu ce fac. — Nici o rugăciune mai divină nu s'a ridicat la ceriu de când trăiesc oameni cari se roagă" (pg. 383). „Pe culmea dealului Căpăţinei tale trei cruci, înalte, întunecoase, cu braţele întinse ca nişte uriaşi gata de trânţă, se desprind pe înaltul cerului drăgăstos.... Aşa este frumuseţea lumii în ziua aceea, la ora aceea, că ar fi peste putinţă să te gândeşti la chinuri" (pg. 385).

Dar mai marii lui Israil au hotărât să se veselească la privelişte a „chinurilor" a trei răstigniţi. „Centurionul dă o poruncă. Doi soldaţi se apropie de Isus şi-I desbracă cu gesturi sălbatice şi brusc, toate hainele ce are pe trup.... Abia desbrăcat, I se petrece o sfoară pe sub ambele subsuori şi-L ridică pe cruce. La mijlocul trunchiului (vertical), un cep serveşte de sprijin: corpul trebue să se aşeze aici, o şedere grea şi dureroasă.... Un soldat cu ciocanul în mână, se urcă pe scara sprijinită de un braţ al traversei, prinde mâna ce a vindecat bolnavii şi a netezit părul copiilor, o întinde pe lemn şi infige un cui în mijlocul palmei. Cuiele sânt destul de lungi, cu cap mare, uşor de bătut" (pg. 386). „De acum Regele Jidovilor n'are pe lume decât spinii coroanei care i-a fost lăsată pe cap pentru mai multă ocară".

Toate s'au împlinit; sângele din mâni picură încet pe pământ; cel din picioare lasă urme roşi pe partea de jos a crucii (pg. 357). „De nouăsprezece ori o sută de veacuri, oamenii cari au fost vrednici de a renaşte în Hristos, de a-L cunoaşte, de a-L iubi, de a fi iubiţi de Dânsul, plâns-au ei cel puţin odată în viaţa lor, la aducerea aminte de ziua aceasta şi de martiriul acesta? Dar — toate lacrimile, noastre adunate într'un amar ocean

nu cumpenesc nici un singur strop căzut, greu şi roş, pe Locul Căpăţânii" (pg. 396). Către seară, Iosif şi Nicodim, fiind de faţă şi „Soarele zilei care pentru noi este cea a D-lui nu răsărise încă, când Femeile reveniră în grădină", dar nu mai aflară pe „Cel ce-l căutau"(Ibid.) „Lucrul de necrezut: mormântul deschis, păzitorul în haină albă, învierea Maestrului" (pg. 416), povestit de Femei, se dovedi prin arătările Celui Sculat din Morţi. Despre necredinţa lui Toma „povesteşte o veche legendă că mâna lui a rămas până la moarte roşită de sânge. Legendă adevărată ca şi întreg adevărul teribilului ei simbol care ne spune că necredinţa este un fel de omor. De atari omorâtori e plină lumea" (pg. 430). Iar despre Parusie Papini scrie: „Marele Sărac, în ziua gloriei sale, va împărţi după dreptate fiecăruia din bogăţiile sale nesfârşite. Şi ceriul senin, atunci se va lumina de sori mai puternici, mai cu tărie vor străluci stelele pe firmament; va fi un ceriu nou şi un pământ nou; şi morţii reînviaţi nu vor mai trăi ca oamenii de azi, ci după a îngerilor asemănare" (pg. 274). Giovanni Papini înalţă către ceriuri o rugăciune: „...Tu ştii aceasta, Isuse Hristoase, tu vezi că plinirea timpurilor s'a reîntors şi că lumea aceasta nu merită mai mult decât de a fi pedepsită printr'un potop de foc sau de a fi salvată prin intervenţia ta. Singură Biserica ta, Biserica fondată de Tine pe Piatra lui Petru. [Autorul a trăit în mediu catolic şi vorbeşte prin urmare de biserica romano-catolică] ....., pluteşte încă pe oceanul furios şi murdar al lumii.... Oamenii, îndepărtaţi dela Evangelie, au aflat pustiirea şi moartea... Noi n'am desperat încă în singura nădejde a revenirii tale... Fie voia ta acum şi pururea, pe pământ şi în ceriu.

Dar noi, Cei de pe urmă, noi Te aşteptăm. Noi Te vom aştepta totdeauna cu toată nevrednicia noastră şi impotriva a tot imposibilului. Şi toată dragostea ce vom putea exprima cu inimile noastre pustiite va fi pentru Tine, care ai fost chinuit pentru dragostea către noi şi acum ne chinueşti cu toată puterea dragostii neîmpăcate către Tine" (pg. 452—sfârşit).

D. Spânu.

*

Dr. Teodor Botiş, *Istoria Şcoalei Normale şi a Institutului Teologic ort.-român din Arad.* Arad 1922, Editura Consistoriului. 742 pag. Preţul 140 Lei.

Acest interesant şi respectabil volum, care ne dă istoria şcoalei normale din Arad, dela a cărei întemeiere s'au împlinit la 1912, şi istoria institutului teologic dela a cărei înfiinţare s'au împlinit în 1922 o sută de ani, este o carte a suferinţelor noastre şi o carte a năzuinţelor cari au biruit suferinţele. Căci într'adevăr tendinţele spre lumină ale Românilor din părţile arădane au fost încrucişate de interesele maghiare, absolut ostile, şi de interesele sârbeşti, ostile cătă vreme ierarhia sârbească a putut să exercite o influenţă retardantă din punct de vedere naţional asupra bisericii noastre din partea apuseană a teritoriului românesc.

Şcoalele s'au înfiinţat în urma stăruinţelor împăratului Iosif al II-lea cu absolutismul său luminat şi în urma dorului nestăpânit al poporului de a avea dascăli şi preoţi luminaţi. Dar decenii dearândul a trebuit să se frământe naţia aceasta până să-şi vadă înjghebate câteva şcoale superioare unde au desvoltat un adevărat apostolat oameni rămaşi, în modestia lor, pe nedreptul anonimi, sau bărbaţi cunoscuţi şi în domeniul literaturii noastre ca fabulistul Dimitrie Ţichindeal sau gramaticul Const. Diaconovici-Loga, ambii modeşti şi harnici profesori la „şcoala preparandială“ din Arad. Chiar din activitatea acestor doi dăscali ai neamului se vede cât de mult a fost înfrăţită munca bisericească cu cea curat pedagogică în trecutul vieţii întelectuale a Românilor din fostul imperiu habsburgic. Diaconovici-Loga a publicat pe lângă vestita sa „Gramatica română“ dela Buda (1822) şi un „Octoic şi tipicon cu catavasier“ (Buda 1821) sau „Tălcuirea Evangeiilor“ (Buda 1835), iar dela Ţichindeal ne-au rămas pe lângă ale sale „Filosoficeşti şi politiceşti prin Fabule moralnice învăţături“ şi o liturgică („Epitomul sau scurte arătări pentru sfânta biserică, pentru vesmintele ei şi pentru Dumnezeeasca Liturghie“) tipărită la Buda 1808 sau manuscrise de conţinut istoric bisericesc, dogmatic şi exegetic. La început se învăţa şi „popia“ în şcoalele „normale“, adecă pedagogice, căci şcoale propriu zis bisericeşti existau abia la 1794 în Carlovăţ şi 1800 în Vărseţ, ambele sârbeşti. In şcoala normală din Timişoara se făcea şi un curs teologic (dela începutul lui Ianuarie până la sfârşitul lui Aprilie!) în care se propunea la 1791: „largă şi dogmaticească, adecă a bisericii întărită bogoslovie de legea răsăritului învăţăciune; istoria bisericească; canonurile bisericii

cu îndelungată tâlcuire: învăţăciune a datorinţei preoteşti şi tâlcuirea noului şi vechiului testament".

Tendinţele lui Iosif al II-lea de a înfiinţa la Timişoara un *seminar* teologic ortodox, adecă pentru naţia ilirică (sârbă) şi cea valahă, fără nici un colorit naţional nu s'au putut realiza. Mitropolitul sârbesc stăruia şi el să ne înfiinţeze şcoale preoţeşti cu două serii de profesori, pentru limbile ilirică şi valahă, cu profesori aduşi din Rusia. In fine după multe şi îndelungate stăruinţi şi după tratative cari au ţinut decenii dearândul, se înfiinţară la 1822, „şcoalele clericale" dela Arad, Timişoara şi Vârşeţ după modelul celor din Carlovăţ şi Pacraţ. Şcoala clericală din Arad, care s'a prefăcut cu vremea apoi în seminarul teologic de mai târziu, avea să fie deschisă la 1 Noemvrie, nu putu fi deschisă însă decât la 1 Decemvrie din lipsă de profesori; cei doi profesori ai ei isbutiră să se mute abia la 1823 la Arad. Dar în sfârşit era o şcoală! Dornicii de a se preoţi (la început au fost 68 „studenţi", dintre cari 29 cu neveste şi copii) primeau următoarele învăţături în curs de doi ani în semestre foarte scurte: Teologia dogmatică; istoria bis. şi gramatica română în anul I; teologia morală, teologia pastorală, istoria bisericească, „metodul catehizaţiei" şi „măestria tâlcuielii sfintei Scripturi" în anul al II-lea.

După aceste grele şi modeste începuturi şcoala teologică a mers încet, dar constant spre mai bine, spre perfecţionare; am putea spune chiar că este o minunată paralelă la desvoltarea politică şi intelectuală a Românilor din fosta Ungarie. Anul 1826/7 înregistrează un progres: se face trei ani teologie. Dar greutatea resida în altă parte: erau tot numai doi profesori, şi din cauza aceasta în anul şcolar 1834/5 trebuiră să fie eliminate cursurile profane de aritmetică, geografie etc. Dela acest an până la 1875/6, când se împreună seminarul teologic cu „preparandia"; s'au împărtăşit elevilor cu mici modificări studiile teologice, la cari prevala dogmatica, în trei cursuri. In anul 1877/8 se dă mai mare importanţă studiilor practice, făcând din liturgică o disciplină îndependentă.

O mare lacună a fost la început lipsa unui internat: biserica era săracă, cei ce veneau la şcoală deasemenea. Totuşi se vede din istoricul institutului cât de mult preocupaţi erau conducătorii şi de disciplina şi portul elevilor. Din anul 1839/40 ne-a rămas chiar o „rânduială" cum să se poarte „clericii" (elevii):

„Imbrăcămintele trupului aşa şi le va întocmi tot însul, cât din creştet până în tălpi necuviincios statului său nimica să nu arate pe sine. Capul se va îngriji fieşte carele a şi-l acoperi cu colop (pălărie), ori căciulă de postav după cuviinţă, din care pricină colop de tot mare ori ruginit, sau rupt; şi iarăşi căciulă albă ori neagră de oaie, sau de postav cu ciucuri ori alte ţifrăşaguri (împodobiri) nici unul nu va îndrăzni a purta". In această nostimă rânduială se mai cere ca elevii teologi să poarte la grumazi toţi o măramă curată, să nu poarte pantaloni pestriţi, nici inele în degete sau — cercei (pag. 520). Portul a fost un obiect de preocupare a conducerii bisericeşti, căci încă la 1878 episcopul de atunci al Aradului Ioan Meţianu dispune ca elevii să poarte vesminte negre şi mai lungi decât le poartă alţii şi pălării negre şi uniforme; inelele iarăşi sunt oprite cu stăruinţă. La anul 1894 se introduce apoi regulamentul intern al seminarului, care este şi astăzi în vigoare. Cât de mult a trebuit să lupte biserica noastră pentru a le putea da o educaţie mai potrivită viitorilor păstori sufleteşti se vede şi din faptul că institutul teologie abia în anul 1885 isbuteşte să fie adăpostit într'un local propriu, dându-se şi noi „legi domestice". După anii apăsători 1836, 1845 şi 1846 când era oprit în Ungaria să declami la examene poezii cu „conţinut naţional sau politic" se îndesesc tot mai mult şi preocupările de natură literară ale tinerilor candidaţi de preoţie; în 1867/8 se înfiinţează chiar o „Societate de lectură" care îşi inaugurează activitatea sa cu 26 membri „faptori" (activi).

Institutul sau „Seminarul" din Arad este o vie oglindă a tenacităţii neamului nostru; cetiţi cartea d-lui Botiş, care se bazează pe foarte multe documente nepublicate, şi veţi vedea ce luptă îndârjită au purtat Românii până să poată ridica din prea modestele începuturi şi cu mijloace materiale din cele mai reduse, cu colecte, cu apeluri, cu jertfa fiecărui creştin, cu apostolia profesorilor un institut aşa de folositor şi aşa de important pentru viaţa noastră morală.

Cartea d-lui Botiş, scrisă cu multă dragoste pentru munca antecesorilor şi cu multă pietate pentru trecutul mai bogat în suferinţi decât în orişice, este una din cele mai valoroase contribuţii la luminarea trecutului nostru. Nu pot încheia fără a arăta că cei mai buni profesori de la institutul teologic din Arad şi-au făcut studiile superioare teologice la Cernăuţi aşa că şi Facultatea noastră, putem spune, a contribuit prin foştii săi discipoli la creşterea clerului din acele părţi.

R. Cândea

CRONICA

Istoria bisericii din Basarabia. Biserica din Basarabia nu are încă o monografie a sa; în general este tratată biserica din basarabia în *Istoria bisericii românești* a d-lui *N. Iorga*. D-l *I. Nistor* a scris *Istoria Bisericii din Bucovina*, iar asupra istoriei bisericești din *Transilvania* suntem destul de bine orientați b. o. prin manualul d-lui *I. Lupaș*. Acum când s'a vorbit iarăși așa de mult despre Basarabia credem că facem un serviciu cetitorilor noștri, amintind operile în care aflăm date și orientări asupra bisericii românești din Basarabia.

Un capitol de ansamblu foarte prețios găsim în cartea d-lui *I. Nistor, Istoria Basarabiei* (Cernăuți 1923). Capitolul V (pag. 318—360) tratează: „Viața bisericească sub Rușî". Dintre cărțile ce le vom aminti aici, acest capital este cel mai complet, așezând biserica și rostul ei în cadrele generale ale istoriei Basarabiei. Basarabia aparținea bisericește la diferite eparhii: mitropolia Moldovei și Sucevei, episcopia Hușilor, episcopia Proilaviei, raiaua Hotinului aparținea episcopiei Hotinului. La răpirea Basarabiei în fruntea bisericii stătea Gavriil Bănulescu. Bănulescu, originar dintr'o veche familie moldovenească din Câmpulungul Bucovinei, familie trecută în Transilvania, era pe la 1778 profesor de latinește în Iași; călugărindu-se în 1779 la Constantinopole, îl aflăm 1781 ca predicator iarăși în Iași. Plecând în Rusia, ajunse profesor la Poltava. Intors iarăși în țară, e făcut episcop de Cetatea-Albă. Cum erau vremurile neliniștite și Gavriil Bănulescu a avut o viață destul de zbuciumată. Ținând Rușii foarte mult la el, îl făcură mitropolit al Chersonului și Crimeei, iar în 1799 mitropolit al Chievului și Haliciului.

In timpul ocupației rusești din Principate Bănulescu figurează ca „exarh al Moldovei, Valahiei și Basarabiei".

După ce pierdurăm la 1812 Basarabia, Gavriil Bănulescu ajunse „arhiepiscop al Chișinăului și Hotinului", aparținând acestei arhiepiscopii și întreaga gubernie a Chersonului cu orașele Odesa, Tiraspol, Ananiev și Elisabetgrad, fiindcă după o mărturie contemporană în regiunea dintre Nistru și Bug locuiau Români, Greci, Bulgari și alte nații și numai foarte puțini Rușî. Dealtfel Bănulescu a fost un foarte bun Român; în Basarabia se îngăduiră la început Moldovenilor vechile lor obiceiuri; cărțile rituale se tipăriau în românește, căci altfel credincioșii n'ar fi înțeles nimic din slujba bisericească.

La 1813 se deschide nu seminar la Chișinău unde limba de propunere era cea românească. Pentru pregătirea candidaților de seminar s'a înființat apoi la 1823 „Școala duhovnicească", urmând mai târziu (1869) încă două școale de acestea la Ismail și Edineți.

La 1818 s'a organizat şi clerul ca o tagmă deosebită, după sistem rusesc, îngrijindu-se energicul mitropolit de păstrarea drepturilor şi privilegiilor („Dreptăţile şi pronomiile părţii duhovniceşti atrăgătoare de aceia în public mărturisire a credinţelor ce se vor păzi întru deplina lor ştire şi slobozenie. Partea duhovnicească a legii stăpânitoare a greco-răsăritului se vor folosi cu toate acele privilegii şi venituri, dobândele după hrizoavele moldoveneşti şi apoi dela înaltele ucazuri împărăteşti după unirea cu Rusia").

Un mare merit al arhiepiscopului Bănulescu este şi înfiinţarea, la 1814, a unei tipografii eparhiale la Chişinău pentru care stăruire foarte mult la Sf. Sinod din Petersburg. Din această tipografie au eşit încă sub îngrijirea arhiepiscopului Gavriil multe cărţi rituale în limba românească, în anul 1819 chiar o nouă ediţie românească a Bibliei, după ediţia dela Blaj din 1795.

Epoca mitropolitului Gavriil este cea mai însemnată în istoria bisericii dela 1812 încoace. „Mitropolitul Gavriil a fost — scrie d-l I. Nistor — un mare talent organizatic orşi un aprig apărător al cauzei moldoveneşti în Basarabia. El se găsia în fruntea marilor patrioţi cari luptară pentru dobândirea autonomiei Basarabiei şi pentru păstrarea şi conservarea caracterului ei moldovenesc. De numele lui rămâne legată organizarea arhiediecezei basarabene şi înfiinţarea celor mai de seamă aşezăminte bisericeşti în Basarabia: seminarul duhovnicesc, şcoala duhovnicească, tipografia arhidiecezană şi reşedinţa mitropolitană" (pag. 327).

După Gavriil Bănulescu urmă în scaunul arhieresc Dimitrie Sulima, un Rus crescut în tradiţie moldovenească, (1821—1844). Dicasteria duhovnicească de pe vremea antecesorului său fu prefăcută la 1835 în consistoriu bisericesc; părţile de peste Nistru trec la arhidieceza Odesei şi Chersonului. D-l Nistor îl numeşte pe acest arhiepiscop cu drept cuvânt „povăţuitor cucernic şi înţelept al Moldovenilor din Basarabia" (pag. 330).

Dela 1844 încolo au mai fost doi arhiepiscopi basarabeni cu cruţare faţă de Moldoveni: Irinarh Popov, un Rus cu vederi largi, şi Antonie Şocotov, care reorganiză administraţia bisericească, făcând 35 ocoale bisericeşti (cu 318 biserici de piatră şi 525 de lemn). Incă pe vremea lui Irinarh apare „Vestitorul eparhiei Chişinăului şi Hotinului" cu text paralel rusesc. Dela 1871 încoace începe şi în biserica rusificarea forţată.

La 1871 Basarabia este o simplă gubernie rusească. Iar arhiepiscopul Paul Lebedev nu este preocupat de altă problemă decât de rusificarea forţată a bisericii basarabene. Prin eliminarea cărţilor bisericeşti, tipărite în româneşte, prin prigonirea clerului, prin trimiterea lui într'un semiexil în guberniile Pscov şi Minsc Paul Lebedev credea că va putea desfiinţa sufletul românesc. Chiar un scriitor rus, Durnovo, ne spune că arhiepiscopul Paul Lebedev a strâns toate cărţile bisericeşti moldoveneşti şi le-a ars timp

de 7 ani, încălzindu-şi palatul mitropolitan cu ele! Urmarea fu a turburaree adâncă a Moldovenilor care numai cu greu fu potolită de urmaşul lui Paul, Serghie Lapidevschi, care trece la 1891 la scaunul Odesei. Unul din urmaşii rusificatorului, Iacov Piatnicki trebui să admită chiar că „în cele mai multe din satele Basarabiei populaţiunea ortodoxă se compune în mare parte şi adeseori chiar exclusiv din Moldoveni, cari cunosc numai limba moldovenească şi cu desăvârşire nu înţeleg limba slavă bisericească sau pe cea rusească, nici chiar în forma ei vorbitoare".

Pentru a împiedeca răspândirea sectelor, o plagă religioasă a Rusiei, archiepiscopul cere să se tipărească broşuri moralizătoare în limba românească cu litere chirile (cele cu litere latine erau din — străinătate!). Astfel încep a apărea dela 1900 încoace cărţi cu text paralel român şi rus sau chiar cu text exclusiv românesc. Episcopul Vladimir (dela 1904) învaţă el însuşi româneşte, introduce limba română la seminarul din Chişinău, plătind el însuşi profesorul. In vremea lui se reînfiinţează tipografia eparhială şi iarăşi încep cărţi româneşti a eşi tot mai multe de sub teascurile dela Chişinău. In 1908 începe a apărea chiar revista clerului basarabean „Luminătorul", unde este lăudată atitudinea lui Vladimir. Dar cum acesta predica şi româneşte, fu mutat 1908 la Rostov şi în locul lui adus Serafim, un fost polcovnic rusesc. Acesta opri limba moldovenească. Insă în scurtă vreme veni reacţia într'o formă neaşteptată. Un călugăr, de neam moldovenesc, Inochentie, care se stabilise într'o mănăstire în Balta în gubernia Chersonului, exercita o mare înrâurire asupra Românilor din Basarabia; bieţii oameni, pentru a auzi o cuvântare în româneşte, vindeau şi cenuşa din vatră şi pelegrinau la fratele Inochentie. Călugărul Inochentie fu prigonit de Ruşi, fu dus într'o mănăstire lângă lacul Ladoga, de aici într'un ostrov din Marea Albă. Prigonit, chinuit, ameninţat, Inochentie începu a retracta din rătăcirile sale care s'ar fi datorit „întunecimii minţii lui, care ca şi la mulţi Moldoveni dela ţară, a rămas nefrământată de marea putere a ştiinţei".

Dar cum această mare putere rusească nu prea putea pătrunde în sufletele Moldovenilor, au început a veni şi alte secte ca stundiştii etc. La Chişinău se ţine 1913 chiar un congres pentru a combate sectele; în 21 Iulie 1913 s'a făcut chiar liturgie românească la Chişinău! Organizarea „mitropoliei" cu episcopi sufragani la Cetatea Albă şi Ismail, cu Casă eparhială etc. n'au putut promova însă rusificarea. Serafim, de altfel un bun organizator, fu silit să plece la 1914, urmaşii săi Platon şi apoi (1915) Atanasie nu mai puteau întoarce biserica de la calea moldovenismului, până sosi la 1918 izbăvirea cea mare. De altfel clerul din Basarabia a fost foarte activ în cele organizatorice.

Casa eparhială cu o sală splendidă oferia ocazia de a ţinea conferinţe religioase; dela 1883 încoace fabricarea lumânărilor este

monopolul bisericii; biserica îşi are şi depozitul său pentru vinul necesar serviciului divin, pentru desfacerea de vestminte bis., cărţi etc. Finea capitolului citat din cartea d-lui I. Nistor se ocupă de organizarea mănăstirilor şi de importanţa lor destul de mare într'o ţară cu 90% ortodoxi. Despre mănăstiri avem de altfel şi o monografie, despre care vom vorbi mai jos.

O carte care tratează dintr'un anumit punct de vedere Basarabia este cartea d-lui *Ştefan Ciobanu, Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*. Chişinău 1923. In diferite capitale autorul tratează despre tipăriturile bisericeşti, despre cărţile didactice româneşti, despre limba românească în biserică, în instituţiile de stat, în şcoală, despre teatrul românesc în Basarabia etc. Din cartea aceasta, care are mult material documentar, este deosebit de important şi capitolul despre „Tipăriturile bisericeşti“ (pag. 36—76).

Şi d-l Ciobanu stăruie asupra rolului important al arhiepiscopului (autorul îl numeşte „mitropolit“) Gavriil Bănulescu. Când acesta cere dela Petersburg înfiinţarea unui seminar, subliniază „deosebirea de limbă, moravuri şi obiceiuri a poporului de aici şi a clerului“; în seminarul cel nou trebuiau să se înveţe după părerea lui Gavriil trei limbi: „acea rusească ca a stăpânirii, acea naţională moldovenească, ca acei ce învaţă să poată propovădui poporului cuvântul lui Dumnezeu; acea latinească, fiindcă din ea se trage şi se poate îmbogăţi acea naţională“. In seminar se propunea limba românească „cu gramatica scrisorii, curata scrisoare şi pravila scrisorii pentru învăţătură“.

In 31 Maiu 1814 se înfiinţă, tot la stăruinţa harnicului arhiereu, tipografia eparhială din Chişinău, unele se tipăriră mai ales pe vremea lui Gavriil Bănulescu foarte multe cărţi bisericeşti. Sf. Sinod din Petersburg cere ca traducerile să se facă după textul slavon, se pare însă că Bănulescu a întrebuinţat mai mult texte româneşti vechi. In scurtă vreme se tipăresc nu „Catihisis“, nu „Molevnic“, o „doxologie“ (de ce Te Deum?) care se cetia în Rusia la Crăciun în amintirea izgonirii lui Napoleon din imperiul ţarilor în 1812; la 1817 apare o ediţie „foarte frumoasă“ a Ciaslovului; apoi o Psaltire şi o Rânduială a panihidei. In prefaţa acestei cărţi ni se spune (şi ce ar fi putut spune arhiereul sub stăpânire rusă altceva!) că „şi oblastia Basarabiei după milostiva proniea a lui Dumnezeu, cu mâna iubitorului de Hristos împărat Alexandru întâiu sau izbăvit de jugul agareanilor“. (pag. 48). La 1819 apare marea operă a lui Gavriil Bănulescu: Traducerea Sfintei Scripturi. Incă în 1817 apăruse la Petersburg, în editura „societăţii biblice ruseşti“ Noul Testament. Doi ani mai târziu avem Biblia completă după ediţia Bibliei dela Blaj din 1795. Din fragmentele din corespondenţa lui Bănulescu, cu Sf. Sinod din Petersburg şi din prefaţa, reproduse la Ciobanu, se vede ce om muncitor a fost acest arhiepiscop şi cât de învăţat era. Mai apar pe vremea lui Gavriil

Bănulescu Mineele, Molitvelnicul şi la 1821 „Tipiconul“ după modele moldovene, ca să nu se încurce mai ales preoţii bătrâni. Ciobanu arată că menţiunea că s'a tipărit după slavoneşte este o simplă formulă tradiţională care se întrebuinţa în cărţile tipărite la Chişinău. (pag. 60). Şi d-l Ciobanu ajunge la concluzia că „mitropolitul Gavriil a dat bisericii basarabene o direcţie naţională românească, ce a dormit aproape în tot timpul stăpânirii ruseşti“ (pag. 60).

Până la moartea lui Bănulescu s'au tipărit cărţi bisericeşti în 19320 exemplare. Aceste cărţi ca şi cele tipărite ceva mai târziu sunt din punct de vedere tehnic „o continuare a vechei arte româneşti de tipar“.

Urmaşul lui Gavriil Bănulescu, Dimitrie Sulima, continuă şi dânsul tradiţia de tipărire, traduce chiar arhiepiscopul însuşi; totuşi lipseşte avântul de pe vremea antecesorului său. Intre anii 1841 şi 1852 nici nu se mai tipăresc cărţi bisericeşti în tipografia eparhială. Şi ce apare după 1852 nu este aşa de frumos executat ca pe vremea lui Gavriil; nici nu sunt traduceri noui. Se traduc însă alte cărţi, nu de cele rituale, din rusește.

In anul 1883 tipografia fu închisă; Sf. Sinod din Petersburg constată, în urma propunerii făcută de arhiepiscopul Serghie, că tipografia „şi-a pierdut importanţa“, căci în eparhie „în slujba bisericească a fost introdusă limba slavonească“ (pag. 70). Aproape şapte decenii a servit această tipografie cauza naţională; cărţi eşite din ea au trecut şi Nistrul şi s'au răspândit la Românii transnistrieni, ba au trecut şi Prutul înapoi spre Moldova liberă „amintind Românilor din ţările libere despre unitatea neamului românesc“.

Abia în anul 1906 a fost redeschisă tipografia din Chişinău; iarăşi pornesc drumul printre Moldoveni cărţi religioase, cărţi bisericeşti, mai ales acum Vieţile Sfinţilor, traduse din ruseşte, dar în mare parte şi o copie de pe vechi cărţi muldoveneşti, oricât ar vorbi prefaţa numai despre traducerea din ruseşte! In Basarabia au pătruns însă şi cărţi tipărite în Principate şi în Ardeal, cărţi ce se găsesc şi acum prin bisericile basarabene. Astfel cuvântul românesc, oricât a fost de prigonit într'o vreme de stăpânirea rusă, n'a încetat niciodată de a încălzi inimele.

Alt Basarabean, d-l *Dr. P. Cazacu* a publicat o carte (studii publicate dintâiu în „Viaţa Românească“) *„Moldova dintre Prut şi Nistru, 1812—1918“* Iaşi 1924. In această scriere are şi un capitul interesant „Biserica“ (pag. 124—139). Şi din studiul d-lui Cazacu se vede marea activitate şi energie a lui Gavriil Bănulescu. Dânsul îl face însă mare filorus. I-ar fi fost de altfel greu în împrejurările de atunci să aducă nu profesori ruşi, ci profesori moldoveni pentru seminar. Dar şi d-l Cazacu admite că arhiepiscopul Gavriil a intervenit „la sferele înalte“ din Petersburg să nu „fie batjocoriţi şi înjosiţi Moldovenii“ şi tot d. Cazacu arată cum Bănulescu susţinea că Basarabia este „colonie romană“ cu drepturile şi legile

ei proprii. Rusificarea venia de sus. Admite şi d-l Cazacu: „Desigur că nu intervenţiile mitropolitului Gavriil au determinat în mod hotărît politica ce s'a urmat, ci factori mult mai puternici; totuşi stăruinţele lui sunt interesante, arătând că rusofilul cel mai adevărat căuta totuşi în protecţia rusească posibilitatea de cultură naţională, stăruia pentru această posibilitate şi putea să înceapă să-şi dea seama că Rusii urmăresc altceva". (pag. 127). Studiul d-lui Cazacu urmăreşte mai mult tendinţele de rusificare, punându-le în evidenţă, ca să ajungă şi dânsul la constatarea că, cu toate încercările factorilor politici şi a mitropoliţilor ruşi, moldovenismul a resistat în chip admirabil. In seminar se aduceau elevi de dincolo de Nistru pentru a fi propagatorii limbii ruseşti. Dar chiar arhiepiscopul Dimitrie Sulima admite că nu poate fi înlăturată limba moldovenească, neputând el obliga copiii să vorbiască acasă la părinţi ruseşte. Amănunte interesante aflăm mai ales cu privire la încercările de rusificare repede ale lui Paul Lebedev. Nu numai că acest arhiereu războinic şi necruţător a introdus pretutindenea, şi la seminarişti, şi la diaconi şi cântăreţi şi la registrele bisericeşti exclusiv limba rusă, dar dânsul a stăruit mai ales şi asupra „reorganizării" mănăstirilor. Căci, spunea dânsul, cea mai mare resistenţă o opuneau mănăstirile, în special călugării dela mănăstirea Dobruşa cari, după aprecierile arhiepiscopului, ar fi fost „de moravuri foarte grobiene, îndărătnici şi vrăjmaşi ai limbii ruseşti şi slujbei slavone". Perioada lungă de experienţe ruseşti pe spinarea ţăranului moldovean s'a terminat însă cu mărturisirea caracteristică pe care o aflăm într'o scrisoare a arhiepiscopului Serafim, adresată în anul 1910 procurorului Sinodului: *Separatismul* Basarabenilor „provine din frica de a-şi pierde limba şi cântarea, şi al doilea din conştiinţa preoţilor că poporul încă nu ştie de loc limba rusească; şcoalele au dat un procent neînsemnat de ştiutori de carte rusească; masa principală a populaţiei nu înţelege limba rusească bisericească. De aceia când slujba se făcea pe slavoneşte, moldovenii stăteau în biserică neînţelegând, iar apoi au început să se desveţe de a merge la biserică şi în sfârşit s'au oprit cu totul în desvoltatea religioasă, au început să cadă mai mult în vicii şi superstiţii". (La Cazacu pag. 137).

Despre viaţa mănăstirească din Basarabia ne orientează fostul arhimandrit *V. Puiu* (acum episcopul Hotinului Visarion) în monografia sa: *Monăstirile din Basarabia*, aparută ca vol. XI al revistei Societăţii arheologice bisericeşti la Chişinău în anul 1919. Viaţa monahală din Basarabia a fost prea puţin cercetată. In mănăstiri mai zac documente uitate. Ar trebui scoase la lumină, cercetate şi exploatate pentru îmbogăţirea cunoştinţelor ştiinţifice privitoare la Răsăritul României. De altfel mănăstirile din Basarabia n'au avut acel rol mare, covârşitor în cultura noastră religioasă ca cele din văile Carpaţilor. Avem abia trei ctitorii do-

mneşti (Văzăreşti, Căpriana şi Ismail), două ctitorii boereşti (Hâncu şi Surucenii), încolo cele mai multe schituri şi mănăstiri au fost întemeiate de monahi şi alţi creştini evlavioşi. Caracterizarea părintelui Puiu este următoarea: „Dacă sub raport cultural ele nu au fost şcoale de cărturărie bisericească de însemnătatea monăstirilor din văile Carpaţilor, dacă nici sub raport artistic ele nu prezintă vreo însemnătate deosebită, totuşi din punct de vedere moral şi naţional ele se înfăţişează ca locaşuri de adăpostire religioasă şi ca nişte minunate insule naţionale, în care graiul, cântarea şi rânduielile vieţii religioase s'au păstrat întocmai ca şi în ţara mamă, şi se arată acum ca nişte vetre în care sub spuza împrejurărilor din vremile vitrege, s'a păstrat nestînsă conştiinţa naţională în tot timpul stăpânirei străine. Mai ales nu există intre mănăstirele de maici din Basarabia şi celelalte părţi ale Romăniei nici o deosebire" (pag. 6). Mănăstirile din Basarabia sunt mai nouă, puţine sunt de pe vremea lui Ştefan cel Mare; şi în ce priveşte vechimea lor există mai mult numai tradiţii şi legende. O mulţime de schituri (peste douăzeci) au fost desfiinţate în Basarabia. La unirea cu patria mamă erau în Basarabia: 13 mănăstiri bogate de monahi, 7 de maici, 4 schituri de monahi, 1 schit de monahe, 3 frăţii de monahi pe lângă reşedinţele arhiereşti şi 2 frăţii de călugăriţe. Aceste locaşuri sunt locuite de 1000 monahi şi fraţi şi 1400 călugăriţe şi surori, aproape toţi Moldoveni de baştină. După câteva consideraţii generale autorul face apoi pe scurt, după datele care se cunosc astăzi, istoricul acestor mănăstiri (Căpriana, Cetatea, Condriţa, Curchiu, Dobruşa, Frumoasa, Gârbovăţ, Hâncu, Hârjauca, Noul-Neamţ, Saharna, Suruceni şi Ţigăneşti, mănăstiri de călugări; Calaraşanca, Coşula, Hirova, Raciula, Jabca, Tabăra şi Vărzăreşti, mănăstiri de maici). La fiecare mănătire este şi un izvod al stariţilor sau stariţelor şi al ctitorilor şi binefăcătorilor. Cartea, bogată şi în clişée, aduce astfel bune servicii.

Un capitol despre „Epoca lui Gavriil Bănulescu", deci în legătură mai strânsă cu biserică găsim şi în cartea d-lui *P. V. Haneş* (scrisă într'un stil cam prolix şi cu amănunte prea secundare pentru un „curs liber" la Universitate): *Scriitorii Basarabeni,* Bucureşti 1920. (la pag. 94—140).

Nepreţuite foloase aduce revista *„Luminătorul,* care apare dela 1908 încoace la Chişinău.

Deasemenea aflăm studii foarte preţioase în *„Revista societăţii istorico-arheologice bisericeşti" din Chişinău* (Trudâ bessarabscago ţercovnago istorico-archeologicescago obşcestva). Astăzi apare cu text românesc dintăiu şi apoi rusesc. Nenumăratele studii, dintre care unele foarte interesante, firește nu pot fi rezumate la cronică, fiind conţinutul lor prea variat.

Apropierea bisericilor. Cunoscuta *„Revue de Genève"* a făcut o anchetă asupra apropierii bisericilor creştine.

In numărul 42 din Decemvrie 1923 publică răspunsurile ce le-a

primit dela romano-catolici, anglicani, protestanţi şi ortodocşi. Punctul de vedere romano-catolic îl susţine canonicul dela Notre Dame din Paris, marele savant francez *Pierre Batiffol*. Batiffol porneşte, şi aceasta este caracteristic, dela cunoscuta enciclică „Preaeclara Gratulationis“ din 20 Iunie 1894 a papei Leon XIII, unde se vorbia mult de pace, înţelegere şi unire, dar unde toate acestea nu însemnau nimic alta decât supunerea necondiţionată a tuturor bisericilor creştine sub biserica papală. Şi Batiffol, arătând „conformismul“ în credinţă şi disciplină, bazate pe ierarhia de succesiune apostolică, între ortodocşi, anglicani şi romano-catolici, în deosebire de protestanţi, cari „nu se reclamă decât dela Spirit“, stăruind şi asupra punctelor comune, numai între ortodocşi şi romano-catolici, ajunge la concluzia că trebuie realizată „comuniunea concretă a tuturor bisericilor de sub soare, comuniune, al cărei centru şi arbitru este episcopul aşezat pe *cathedra Petri*“. Formularea aceasta este atât de clară încât orice discuţie este de prisos. Pierre Batiffol face totuşi un mic excurs de istorie romano-catolică, începând cu secolul al doilea al creştinismului şi sfârşind cu zilele noastre; necontenit se bazează pe enciclica lui Leon al XIII-lea. Este interesantă judecata lui despre încercările de unire de acum: „Mişcarea apropierii bisericilor în măsura ce se desvoaltă se pare că va isola protestantismele diverse, ivite pe urma reformaţiunii şi rămase tradiţionale, de vechile biserici cu instituţiuni ierarhice, şi că va isola de asemenea catolicismul roman în legitimismul său“. Batiffol prevede crearea unei coaliţii anglo-greco-slavă, care va despărţi „protestantismele“ de biserica romano-catolică. Aceasta este temerea lui. De altfel admite că nici una dintre biserici nu va face concesii destul de mari ca să fie dată o garanţie reciprocă. Toate consideraţiile istorice sunt numai un act de curtenire faţă de cetitori, căci Batiffol o spune lămurit: „Nici o comuniune fără conformisme, nici o comuniune fără un arbitru, care este apostolul perpetuu pe care a zidit Hristos biserica sa, şi fără de care această comuniune în curs de douăzeci de veacuri de experienţă n'a fost nici odată întregită“ (pag. 667). N'ar putea afirma deci nimeni că romano-catolicismul nu şi-a *precizat* punctul său de vedere!

Punctul de vedere al anglicanismului îl expune Dr. *Arthur W. S. Robinson*, canonic la Canterbury, scurt, sobru şi precis. Batiffol a început cu un accent de optimism ca să sfârşească cu o notă pesimistă. Robinson dimpotrivă arată în chip sceptic că greutăţile care se opun unei uniri a bisericilor sunt numeroase şi mari. Dar dânsul este mai optimist şi crede într'o posibilitate mai îndepărtată a unirii. Două principii dintre cele ce s'au pus cu prilejul diferitelor conferinţe de unire, ţinute cele mai multe la îndemnul anglicanilor, sunt indispensabile, spune Robinson: supunerea faţă de autoritate şi primirea fără nici o temere a cunoştinţelor nouă, datorite pro-

gresului ştiinţei. „Dacă pe de o parte se recunoaşte că este necesară o submisiune sub autoritatea instituită, pe de altă parte există convingerea adâncă că instituţiunea nu va fi mai înfloritoare, decât dacă ea va prevedea un domeniu unde să fie posibil de a poseda şi de a cultiva libertatea cea mai complectă a conştiinţei şi a cugetării“ (p. 671).

In scopul acesta reprezintanţii diferitelor comunităţi creştine este bine să se întrunească cât de des pentru a se cunoaşte şi apropia.

In numele protestantismului vorbeşte *Adolf Keller* dela Zürich. Răspunsul său este vioiu, sprinten, plin de idei umanitariste şi vag, cum nu poate fi altfel o înţelegere între diferitele biserici protestante. Keller arată că bisericile reformate de tipuri egale se pot apropia şi s'au şi apropiat reciproc, dar există mari deosebiri între un lutheran, un baptist, un congregaţionalist ş. a. Biserica anglicană i se pare prea conservatoare, totuşi îi recunoaşte marile merite în domeniul apropierii sufleteşti. Cu Roma nu poate exista o împăcare sau apropiere, câtă vreme Roma cere robirea celorlalte biserici.

Mare importanţă atribue Keller tendinţelor de unire cum s'au manifestat la diferite conferinţe, al căror istoric îl face şi pe care noi l-am expus în numerile precedente ale „Candelei“. Pentru protestanţi există trei forme de apropriere: 1. uniune pe bază dogmatică (Fhaith and order); 2. alianţă liberă pentru scopuri umane (World Alliance); 3. o federaţiune de corpuri oficiale ale bisericilor. In general o unire nu se poate face decât printr'un spirit ecumenic care să se ridice mai presus de deosebirile dogmatice etc. „Forma sociologică a acestei uniri nu va fi monarhia, nici imperialismul dogmatic care exclude diferenţele şi nuanţele. Ci aceasta va fi forma democratică a federaţiunii“. (pag. 674). In această formulă vagă, fireşte, încape orice.

Din biserica ortodoxă nu ne prezintă „Revue de Genève“ un răspuns trimis direct acestei reviste, ci ea spicueşte dintr'o broşură, apărută în franţuzeşte, în jurul unirii. Intradevăr când evreii sovietici făceau la Geneva încercări de a crea o alianţă cu scaunul papal (caracteristic lucru!), unii emigranţi ruşi au scris o broşură întitulată „*Russie et Latinité*“. Introducerea este scrisă de *P. Savitschii*, colaboratori sunt: *P. Sucinschii*, *M. Bicelli*, *G. Vernatschii*, *N. S. Troubetscoi*, *A. Cartoşev*, *G. V. Florovschii* şi *V. Z. Iliin*. In întroducere *Savitschii* arată ce eroare mare ar face romano-catolicii, dacă ar încheia un acord cu bolşevicii. Ortodoxismul reprezintă adevărul universal care este unul şi nu poate fi diminuat. Autorul se ridică cu toată hotărîrea contra convertirilor de ortodoxi la papism; aceşti ortodoxi se pot compara şi opune victimelor bolşevicilor: aceste victime au pierdut viaţa, dar şi-au salvat sufletul; convertiţii au avut adesea profit material, dar au pierit spiritualiceşte. Din articolul lui *Trubetscoi „Scandela unirii“* ne vine suflul luptelor Ruşilor adevăraţi contra bolşevismului semit. Unirea bisericească este un lucru

de dorit; îl doresc chiar şi partide burgheze cari n'au aface cu religia, pentru a avea un front unic contra socialismului; în sensul acesta poate dori o unire a bisericilor şi un antisemit ateu pentru a putea lupta cu mai mulţi sorţi de izbândă contra dominaţiunii semite. Pentru un creştin adevărat însă biserica nu este numai un factor social şi politic. Biserica se poate bucura de o ordine socială care-i permite să-şi îndeplinească menirea de mântuitoare de suflete, dar ea nu poate renunţa pentru bunuri materiale trecătoare la dogmele ei şi la particularităţile esenţiale ale organizaţiei ei, care pentru ea nu sunt numai reminiscenţe istorice consacrate prin tradiţie, ci fundamentul edificiului clădit prin D-zeu (p. 682). Vorbind de unirea bisericilor, credinciosul şi necredinciosul vorbesc două limbi diferite; un credincios nu poate privi unirea decât din punct de vedere religios, şi aici dă peste contradicţii de neînlăturat. Pentru a putea apropia bisericile deolaltă ar trebui să le judeci; cine le judecă ar trebui să se ridice peste ele. Dar cum să constaţi erorile uneia sau alteia! Explicând Sf. Scriptură în mod liber? Dai atunci ai scos biserica dintre tine şi D-zeu! „Toate încercările făcute pentru a aprecia unirea bisericilor dintr'un punct de vedere pur creştin, (hors-confessionnel), duc la o contradicţie, fiindcă forma în care este pusă chestiunea implică şi negaţiunea obiectului propriu al acestei chestiuni — ideia bisericii". (p. 683). O unire nu s'ar putea face decât cu ajutorul unui sinod ecumenic. Un creştin individual nu poate dori unirea altfel, decât întrând toţi ceilalţi în biserica sa; el nu se poate îndoi de veracitatea bisericii sale!

Tot ce nu este adoptat de biserică este erezie sau shismă, şi acum un sinod să constate şi îndepărteze ce nu este conform cu adevăratul creştinism. Dar care biserică se va supune de bună voie şi va recunoaşte pe alta de judecător? Aici este obstacolul insurmontabil (684). Dar dacă s'ar face o unire: o biserică s'ar simţi poate umilită, alta silită la concesiuni. Aceste nemulţumiri ar face apoi bisericile să se privească ele însele ca membre ale vechei biserici adevărate, şi astfel pelângă bisericile vechi am avea una nouă cea unificată sau „uniată". Veritabila unire, conclude Trubetscoi, nu se poate face decât prin provedinţa divină ca o minune. Până atunci fiecare creştin să lucreze pentru unire. „Sfânta biserică ortodoxă şi-a îndreptat totdeauna privirile numai spre Dumnezeu, desinteresându-se de puterea lumească. Dacă toate bisericile vor fi pătrunse de acelaş spirit de umilinţa faţă de măreţia divină şi de devotament infinit către Dumnezeu, ele vor conduce toţi credincioşii spre acelaş scop — spre Dumnezeu". (p. 685). *Cartaşev* în articolul său *„Căile Unirii"* arată ce mare importanţă are unirea şi ce necesitate imperioasă este ea în faţa lui Antichrist care trece peste lume prin bolşevism. Dupăce va fi înfrânt comunismul, biserica rusă va trebui să realizeze unirea bisericească, dar nu o unire falsă ca

cele dela Florenţa, Brest-Litovsk, sau din Siria. Ca şi Trubetscoi Cartaşev pune faţă în faţă biserica ortodoxă, cea adevărată, şi biserica papală. Prin preoţii lor se exclud, prin mistagogia lor deasemenea.

La biserici avem un sistem durabil de raporturi dogmatice şi canonice şi „sub acest sistem se întinde subsolul misterios al lumii spirituale inpenetrabile pentru raţiunea umană—biserica invisibilă. Şi această biserică nu cunoaşte şi n'a cunoscut niciodată divisiunea". (p. 687). Biserica invisibilă este sfântă şi infailibilă în chip absolut. Biserica visibilă a avut slăbiciunea ei, Kenosis: „Pocăiţi-vă şi credeţi în evanghelie!" Inainte de a se pocăi bisericile visibile nu se pot gândi la unirea lor.

Această problemă este cu mult mai înaltă şi cu mult mai grea, din punct de vedere religios şi mistic, decât cum s'ar crede. O unire cu ajutorul înţelegerilor positive, cu ajutorul concordatelor sau aranjamentelor diplomatice şi politice sau cu ajutorul cuceririlor este fructul amar al întunecării conştiinţei adevărat „catolice" a bisericii, a conducerii sale nu prin cele divine, ci prin treburile umane. Făcând istoricul unirilor de până acum, Cartaşev constată că acestea îngreuiază în mod deosebit unirea în viitor.

Unirea justă şi deamnă prin adevărată fraternitate este încă departe. „Cât de departe sunt de aceste căi luminoase (exclamă Cartaşev) actualele căi terestre ale unei biserici care trimite misionari în sânul altei biserici ca într'o ţară de păgâni!" O unire nu se poate face decât în credinţa cea adevărată. Răspunsurile ortodoxilor sunt caracteristice ruseşti: un devotament fără seamăn pentru ortodoxismul original, un misticism vag şi o speranţă tot atât de mistică cum o găsim de altfel şi la Dostoievschi. Nu e mirare deci că redacţia revistei elveţiene, cumpănind toate răspunsurile, n'a căzut pradă unui optimism exagerat.

Un lucru de prisos: Concordatul. Ziarele au adus în diferite rânduri ştiri cu privire la încheierea unui concordat între Romănia şi scaunul papal. Clerul ortodox a reacţionat; lucrurile s'au uitat. Apoi iarăşi au început a se răspândi svonuri despre iminenta încheiere a unei astfel de convenţii. Facultatea de Teologie şi-a spus cuvântul cu prilejul celei dintâiu discuţii în jurul unui concordat şi n'are nici un motiv de a-şi schimba părerea. Subsemnatul am cercetat şi din punct de vedere istoric soarta concordatelor (Concordate, un capitol de istorie politică. Cernăuţi 1921). In această carte am arătat ce era un concordat, ce importanţă avea în anumite vremi, şi cum şi-au dat şi unii şi alţii dintre contractanţi silinţa să nu respecte angajamentele luate; am arătat cum atâtea concordate au rămas numai în cartoanele diplomaţilor sau ale ministerelor de externe. Cine ar dori să se informeze mai de aproape asupra acestei chestiuni va afla acolo materialul necesar. In această cronică se impun doar câteva observări în legătură cu situaţia de astăzi de la noi. Clerul nostru şi cu el naţia ortodoxă

nu vrea concordat, şi atunci nu înţelegem de ce guvernele noastre se încăpăţinează totuşi să încheie un concordat? Aceste rămăşiţe din epoca în care papa era şi suveran politic nu mai au rost în zilele noastre, mai ales nu au rost într'un stat ortodox cum este al nostru. Mi se va obiecta că şi alte state au încheiat concordate. Bine. Dar le-au fost acestor state spre folos? S'au respectat concordatele? Au adus un bine şi cui? Ar aduce un bine un astfel de concordat statului nostru şi mai ales bisericii noastre? Evident că nu.

Cei ce cred în necesitatea unei convenţii cu scaunul papal, invocă patriotismul. Dar nu li-l trage nimeni la îndoială. Noi credem însă că drepturile romano-catolicismului se pot asigura în ţara noastră şi fără concordat. Românul a fost prin tradiţie tolerant; uneori chiar vinovat de tolerant. Constituţia ţării le asigură tuturor credincioşilor, de orice confesiune ar fi, liberul exerciţiul al cultului. Nu s'ar putea organiza biserica romano-catolică la noi în cadrele legilor statului? Statul să intervie prin legislaţia lui în chestiunea organizării bisericii noastre strămoşeşti, dar să fie dependent faţă de romano-catolici de o putere străină? Este adevărat că în sânul biserici romano-catolice s'au întâmplat mişcări potrivnice intereselor de stat. Dar oare papa cu concordatul le-ar desfiinţa? Papa care a tolerat ca biserica romano-catolică din Ungaria să devie cel mai necruţător instrument de maghiarizare în numele lui Hristos!

Austria, statul prin eminenţă romano-catolic, a izbutit să şi organezeze biserica papală, după conciliul din Vatican fără nici un concordat, numai în baza legilor ţării. Şi orice numire se făcea, orice schimbare se aducea, oricât de neînsemnată, trebuia să se facă „în cadrele legilor de stat în vigoare".

Jugoslavia, care are nesfârşit mai mulţi romano-catolici decât noi, cu o cultură duşmănoasă celei sârbeşti, cu o mentalitate ostilă statului, cu o situaţie primejdioasă la marginea ţării, unde papismul poate exercita o presiune mai mare asupra statului, şi încă n'a încheiat nici un concordat; guvernele dela Belgrad au ezitat să facă lucrul acesta. De ce atunci atâta grabă din partea statului român, unde situaţia elementului românesc, care este şi ortodox, este absolut dominantă? Neîncheierea unui concordat nu este identică cu intoleranţa, cum nici încheierea lui nu poate fi, în împrejurările noastre, identică cu recunoaşterea unei libertăţi, care se poate garanta şi pe altă cale. Concordatul ar putea să aducă cu sine lupte religioase, de care n'avem nevoie.

Şi apoi, iată de ce este de prisos un concordat: sau se încheie în favoarea statului, şi atunci papalitatea îşi dă toată silinţa să nu-l respecte; sau este oneros pentru stat şi forţa împrejurărilor aduce cu sine nerespectarea lui prin stat. Nici un stat ortodox n'are acum nici un concordat cu papa. Oare noi să n'avem altă ambiţie decât de a fi chiar în această materie înaintemergători?...

Ce fel de mentalitate au ro-

mano-catolicii prin presa lor, se vede de altfel dintr'un articol al ziarului de propagandă îndrăzneaţă „Albina“, din care extragem (citând după „Neamul Românesc“ din 26. I. 1924) următoarea manifestare de bunăcuviinţă papistă: „Statul român nu mai are biserică, căci biserica dominantă nu însemnează altceva decât constatarea unui fapt brutal, al faptului că astăzi majoritatea locuitorilor ţin de acea biserică“.

Cum vor scrie după încheierea concordatului?

„Puntea spre Răsărit“. Decând Rusia a încăput pe mâna bolşevicilor evrei şi propaganda papistă s'a inteţit şi speranţele de convertire a ortodoxilor s'au mărit, probabil într'un chip nejustificat. Ziarul „Tschechoslovakische Korrespondenz“ publică un interesant articol: „Kirchliche Union und Karpathorussland“, reprodus şi de semioficiosul guvernului cehoslovac „Prager Presse“ în numărul său din 17 Ian. 1924. Curia papală îşi dă toată silinţa să facă din Cehoslovacia, mai ales din arhiedieceza Olomuţ, unde tradiţiile cirilo-metodeice sunt vechi, punctul de plecare pentru propaganda romano-catolică în răsărit. Academia din Vehehrad cu tendinţele ei de unire ar face servicii bune. Mai interesantă este mărturisirea că scaunul papal a renunţat oareşcum la ideia de a face din Polonia centrul de agresiune împotriva ortodoxilor, fiind în Republica polonă contrastele naţionale acum prea mari. Cea mai potrivită „punte spre Răsărit“ ar fi acum „Carpatorusia“ (teritoriul cehoslovac locuit de Ruteni uniţi în mare parte şi situat la nordul Ţării noastre). E adevărat că aici se încrucişează două agitaţiuni: cea panrusă şi cea ucraineană. Cea dintâiu, dacă se va întări, va provoca lupte naţionale în biserică; dar şi agitaţia călugărilor ruteni uniţi este primejdioasă întrucât ar putea crea un părete despărţitor între Rusia şi Ucraina. De aceia misionarii catolicismului papist preconizează o „despolitizare“ a acestor mişcări pentru a putea câştiga pe seama lor ortodoxismul rus, şi probabil nu numai pe cel rus. In scopul acesta clerul rutean unit, care astăzi este cu desăvârşire maghiarizat (rolul bisericii romano-catolice în Ungaria de eri!) ar trebui trezit la ideia naţională şi pregătit anume pentru rolul ce i-l destinează curia. Cum această regiune este mărginaşă cu ţara noastră, e bine, credem, să nu pierdem din vedere aceste mişcări cari tind, când sub masca unionismului, când sub egida panrusismului spre Rusia...

O faptă bună. La Sibiiu „Societatea ortodoxă naţională a femeilor române“ a luat iniţiativa ca în Duminecile din postul sf. Paşti să se ţină un curs de catehizare pentru tinerimea din serviciu şi ucenicii dela meserii din oraş. Cu acest prilej preoţi şi profesori dela seminarul teologic de acolo vor explica rugăciunile. Fapta este prea frumoasă, decât să fie mai lăudată. Am dori însă să fie urmată şi aiurea — bunăoară la Cernăuţi, unde avem cler suficient.

Preot din Bihor sfinţit în Bucureşti. Păr. Gavril Popovici publică în „Legea Românească“

No. 50 din 1923 de pe un manuscris de Otoih din secolul al XVIII-lea următoarea notiţă semnificativă: „Scrisam eu, popa Teodor, lăcuitoru în Dicăneşti, Dumitale cinstite fratele meu, popa Dronu din satu Lupoia. Să fii sănătos pre mulţi ani cu ci ţau datu Dumnizău. Scrisam eu mai micul între preoţi popa Teodoru când mamu preoţit în Bucureşti la mănăstirea grecilor de arhiereolu Neofitu în luna lui Maiu în 26 de zile anii lui Hs. 1744 şi mam fost însurat de 18 săptămâni“...

Clerici la Vârşeţ în 1830. D-l R. S. *Molin* publică în „*Foaia Diecezană*“ din 9 Martie 1924 (notiţa cu ascuţiş împotriva profesorilor din Caransebeş este cel puţin neserioasă) o circulară („Ţircularіu“) a episcopului *Maxim Manailovlcl* din 14 Martie 1830 (Vârşeţ) prin care acesta îndeamnă credincioşii să-şi dea fiii la „skóla kliricească“ din Vârşeţ. Se vor primi numai tineri cu 18 ani împliniţi, „care vor fi de părinţi cinstiţi, pacinici şi întru tóte de omenie“. „Aşijderea şi tineri care doresc a întra în skólă năravuri bune, şi purtaria vieţii cinstite asemănate să aibă, să nu fie de natură înfocaţi spre beutură beţivă aplecaţi, sau cu altceva oreş care necuvioasă fapte păngăriţi“.

Nu se primia în şcoală cel ce nu era „deplin îndeletnicit în cetire şi scriere“; nici cei căsătoriţi era vorba să nu mai fie primiţi (ca mai înainte), „fiindcă bărbatul căsătorit având minte mai răsfirată, nu să póte cu temeiu alkătui ştiinţelor teologiceşti“. Cursul începea la 1 Noembrie.

R. Cândea

Bibliografie

Cărţi

Dare de seamă pentru starea materială şi activitatea Societăţii „Istorico-Arheologice Bisericeşti“ pe anul 1920. Chişinău, 1921. Tipografia eparhială, 10 pag.

Dr. I. Botiş, Anuarul Institutului teologic şi al şcoalei normale ortodoxe române din Arad pe anul şcolar 1922—23. Arad 1924. Tipografia diecezană. 43 pag,

Statutele Asociaţiei religioase „Frăţia Sf. Toma“ a enoriaşilor parohiei „Toma Cosma“ din Iaşi. — Iaşi, „Junimea Moldovei“ 1922. 15 pag.

A. W. Schreiber, Internationale kirchliche Einheitsbestrebungen. Leipzig 1921. Dörffling und Franke. 64 pag.

N. I. Ciolan, Monografia *creştinilor catolici* din jud. Roman. Roman 1923. 84 pag.

Episcopul Ilarie Teodorescu, Carte pastorală. Bucureşti, 1923. Tipografiile române unite. 25 pag.

Dare de seamă a epitropiei bisericii române „Sfinţii Împăraţi" din oraşul Tulcea. Tulcea 1923. Tipografia „Modernă". 21 pag.

Dr. Petru Barbu, Catihizarea în şcolile primare — cum aş catihiza eu ? Caransebeş 1923. Tipografia Diecezană. 19 pag.

Pimen, Mitropolitul Moldovei, Mărăşeşti Locul Biruinţii cu Biserica Neamului. Tipografia Monăstirei Neamţu. 1924. 68 pag.

Pimen, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, Sfaturi folositoare pentru popor contra beţiei. Tipografia Monăstirei Neamţu. 1924. 8 pag.

Situaţia juridică a Bisericii basarabene şi a averilor aşa zise eparhiale din Basarabia. Chişinău 1924. Tipografia eparhială. pag. 43—121.

Reviste

„Adevărul bisericesc", Anul VI (XVI). No. 5—6, Ianuarie—Februarie 1924. Piteşti.

„Apostolul", Curierul Arhiepiscopiei ortodoxe române din Bucureşti, Anul I. 1924; No. 4—5, 6, 7, 8, 9—10. Bucureşti.

„Legea Românească", Anul IV, 1924; No. 5, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 19. Oradea-Mare.

„Luminătorul", Revista Bisericii din Basarabia. Anul LVII, 1924; No. 4, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 15. Chişinău.

„Revista Teologică", Anul XIV, 1924. No. 2—3, 5. Sibiiu.

„Noua Revistă Românească", Anul V, No. 3—5; 1923. Bucureşti.

„Democraţia", Anul XIII, 1924; No. 2, 3, 4. Bucureşti.

„Junimea Literară", Anul XIII, 1924. No. 2—3. Cernăuţi.

„Cultura Creştină" Anul XIII, 1924. No. 3. Blaj.

Rc.

Preoţeşti

1. Şedinţa Comitetului Central al Societăţii Clerului din Arhidieceza Bucovinei, ţinută în 14 Aprilie 1924, la Cernăuţi, ocupându-se, între altele, şi de articolul „*Să revenim la realitate.* Cu ocazia venirei la Bucureşti a delegaţiei preoţilor bucovineni trimise de congresul din 4 Martie a. c.“ din „*Glasul Bucovinei*“ No. 1512 din 30 Martie 1924, a votat următoarele constatări şi observări, cu destinaţia de a se publica în revista „Candela“.

„In numitul articol, vorbindu-se de atitudinea congresului preoţimei bucovinene din 4 Martie a. c. faţă de proiectul de lege pentru exproprierea pădurilor, „lege ce va trebui să urmeze în baza art. 135 din noua constituţie“, se zice între altele:

„Nu cunoaştem în amănunte memoriile prezentate; ştim însă că atât acele memorii cât şi expunerile verbale ale delegaţilor congresului dela Cernăuţi *au fost protivnice ideii de a se lua o parte din pădurile fondului pentru înfiinţarea de păduri pentru uzul comunelor noastre rurale.* Plecând dela o strâmtă concepţie *regionalistă* şi chiar oarecum *exclusivistă* faţă de interesele generale ale bisericii noastre, care necontestat are şi trebue să aibă un rol covârşitor în viaţa noastră obştească, se pare că o bună parte a clericilor bucovineni este inspirată de curioasa idee că, prin păstrarea cu orice preţ a celor 30.000 până la 40.000 ha de pădure pe cari *fondul* va trebui să le cedeze statului în schimbul unei corespunzătoare despăgubiri, se va *fi resolvit problema bisericească* a României întregite“.

Privitor la acestea, Comitetul declară: Nici „o bună parte a clericilor bucovineni“, nici congresul preoţimei în întregime, şi nici memoriul votat cu unanimitate în congres, n'au plecat dela nici o strâmtă „concepţie regionalistă“ şi încă şi mai puţin dela una „chiar oarecum exclusivistă faţă de interesele generale ale bisericei noastre“, când au cerut ca trebuinţele de lemne ale populaţiunii din Bucovina să nu se facă prin secularizarea unei părţi din pădurile fondului bisericesc bucovinean, ci să se facă fără a se recurge la expropriere, anume prin o lege care să oblige fondul a proceda el însuşi în aprovizionarea comunelor cu lemne, la fel şi în aceeaşi măsură cum ar face şi Statul din pădurile sale şi din cele secularizate şi expropriate dela particulari.

Această cerere nu este împotriva Constituţiei, căci aceasta nu obligă categoric Statul să secularizeze, ci zice numai, că el: *va putea expropria* . . ., ceea ce înseamnă, că acolo unde va fi dat cazul, ca în Bucovina, el *va putea să se şi abţină dela expropriere.* Imprejurările cari recomandă cruţarea de secularizare a pădurilor Fondului bis. buc. sunt expuse până în toate amănuntele în memoriul preoţimei, pe care articolul din Glasul Bucovinei „nu-l cunoaşte în amănunte".

Citind acest memoriu se va convinge orişicine, că sentimentele de care el este înspirat, sunt altele decât cele insinuate în numitul articol, ca: „concepţiile de exclusivism, accentuate cu un fel de lipsă de condescendenţă chiar"... mai ales când e vorba de „acest fond al Bucovinei"... „care nu mai încetează a-şi avea hotarele la Burdujeni..." isvorîte din „atmosfera local-bucovineană de ciudată ostilitate militantă împotriva autorităţii de stat a unei biserici paşnice de altfel"... „atitudine de exclusivism şi regionalism bisericesc"... cu „interminabila zarvă şi campaniile duse pe chestiunea fondului cu atâta înverşunare şi de multe ori cu atâta rea credinţă pusă în slujba unor interese cu desăvârşire străine de rosturile înalte ale bisericiei...".

Nu se poate contesta că s'a exploatat şi se exploatează chestiunea fondului bis. în scopuri de politică militantă, mai ales cu ocazia schimbării guvernelor, dar aceasta nu provine dela preoţime, ci dela alţi factori. Sentimentele preoţimei şi în această chestiune au fost şi rămân acele de datorie faţă de biserica căreia îi slujeşte, acele de dragoste pentru neam şi pentru ţară, în deplină con stiinţă a deferitelor situaţii destul de grele în cari problema noastră naţională şi bisericească se găseşte atât de adese. Despre toate acestea dă dovadă chiar memoriul în chestie, din care recităm numai pasagiul de sub III:

«Dacă instituţiunea fondului bisericesc şi-a avut importanţa ei providenţială pentru conservarea neamului românesc şi a religiunii străbune în Bucovina sub stăpânirea străină, menirea istorică a acestei instituţiuni încă nu s'a încheiat, nici după realizarea idealului naţional din punct de vedere politic.

Vitregia vremurilor, în timpul Bucovinei răpite, a răpit şi o bună parte din sângele neamului nostru, înstrăinându-l, a adus şi a aşezat pe teritorul Bucovinei elemente din diferite neamuri

şi de diferite confensiuni, cari ne-au discompus şi ne-au înlocuit toată viaţa orăşenească, comercială şi industrială. Campania împotriva elementului autohton încă n'a încetat. Ea se continuă cu arme de alt ordin. Prin răspândirea în popor de curente şi idei deghizate, răsvrătitoare împotriva Bisericei, împotriva moralităţii şi a spiritului de ordine şi de respect pentru autoritatea publică, se continuă a se atenta în mod permanent la coeziunea sufletului românesc şi a bunului echilibru social din acest colţ de ţară de lângă trei graniţe.

Recunoaştem cu fiească mulţumire toate bunele intenţiuni ale Statului, depuse în toate legiurile lui pentru binele şi progresul ţării în tregimea ei, dar ne dăm seamă şi de starea excepţională în care se găsesc interesele neamului românesc, în Bucovina. Pentru recucerirea a ceea ce ni s'a luat de elementul neromânesc, cu ajutorul politic al unei stăpâniri străine, şi pentru apărarea neamului şi religiunii noastre în faţa noilor primejdii, provenite din situaţia mărginaşă, polietnică şi policonfensională a Bucovinei, se reclamă, şi din partea altei iniţiative româneşti, decât aceea a Statului, o activitate excepţională, mai mult decât oriunde în ţară, pentru a putea contrabalansa tendinţele eterogene, cari se accentuează şi se susţin cu alte mijloace decât cele ale Statului. Pentru a-şi putea împlini această datorie istorică, testamentară, biserica bucovineană are nevoie de o situaţie materială bună şi sigură, şi acum şi pentru viitor. pe care nu va mai avea-o, dacă averea funciară a fondului său se va reduce peste limitele permise de condiţiunile unei gospodării lucrative».

2. In aceeaşi şedinţă, luându-se în discuţie şi folosirea terenului viran situat în faţa palatului metropolitan din Cernăuţi, teren care este proprietatea fondului bisericesc bucovinean, s'a hotărît cu unanimitate de voturi a se înainta autorităţilor în drept, adecă I. P. S. Episcop al Bucovinei d-lui Ministru pentru Culte, d-lui Ministru al Bucovinei şi d-lui Director General pentru Culte din Cernăuţi, următoarea moţiune:

„Comitetutul Central al Societăţii Clerului ortodox din arhiedeceza Bucovinei, întrunit în şedinţă, în ziua de 14 Aprilie st. n. a. c., desbătând asupra folosirii terenului viran din faţa palatului reşedinţei mitropolitane din Cernăuţi, impusă de necesităţile actuale ale bisericei bucovinene, a hotărît a Vă înaintà

cu adânc respect următoarea propunere şi rugăminte privitoare la aceasta chestiune:

I.

Terenul situat în faţa reşedinţei mitropolitane din Cernăuţi, de amândouă părţile străzii Reşedinţei, provine:

1. Din parcela, în valoare pe atunci de cel puţin 150.000 coroane, situată de-alungul străzii Repta, vis-a-vis de edificiul Seminarului clerical, rămasă din terenul destinat pentru clădirea Reşedinţei, şi

2. Din încă trei parcele, cumpărate de către fondul bisericesc şi comasate succesiv între anii 1906—1911, şi anume pe partea de vest a stradei Reşedinţei: *a)* parcela „Hominca“ cumpărată cu suma de 240.000 coroane, *b)* parcela cu casa repausatului profesor de Teologie Mitrofanovici, cumpărată cu 50.000; iar pe partea de est a străzei Reşedinţei *c)* parcela patrată cu casele repausatului Domaizl, mai târziu Frendl, cumpărată cu 160.000 coroane.

Suprafaţa acestui teren este de 12.500—13.000 metri pătraţi pe partea de vest a str. Reşedinţei, şi de exact 2500 mp. pe partea de est a numitei străzi, ceea ce face în total o suprafaţă de cel puţin 150 mp. având o valoare pe atunci de 600.000 coroane în aur, ceia ce astăzi face 19,800.000 coroane sau lei, sau rotund 20 milioane lei.

II.

Prin cumpărarea şi comasarea acestor parcele s'a urmărit un dublu scop: *a)* a se căştiga terenul necesar pentru un aspect deschis al edificiului reşedinţeii mitropolitane, împiedicându-se nădușirea lui prin zidirea de clădiri particulare fără nici un sistem, şi *b)* a se câştiga teren suficient pentru diferite clădiri destinate diferitelor trebuinţe de ordin bisericesc şi cultural ale arhidiecezei.

Pentru realizarea acestui scop se şi proectase planul (vezi schiţa alăturată): *a)* să se dărîme clădirile vechi aflătoare pe acest teren; *b)* să se traseze o stradă în prelungirea dreaptă a străzii Herescu dela est spre vest, şi una în prelungirea dreaptă spre sud, a străzii Seminarului; *c)* să se construească două edificii mari, corespunzătoare şi cadrante cu stilul şi situaţia pala-

tului reşedinţei, pe dreapta în faţa presviteriului şi pe stânga în faţa Seminarului clerical pentru biblioteca facultăţii teologice, pentru muzeul bisericesc, şcoala ortodoxă de băeţi şi pentru alte instituţiuni bisericeşti culturale şi *d*) să se formeze la mijloc între aceste două clădiri, pe ambele părţi ale str. Reşedinţei un parc în dimensiunile cerute de condiţiunile aspectului estetic al palatului.

Din cauza războiului însă nici unul din punctele planului acestuia nu s'a putut realiza până'n prezent.

III.

Considerând că nefolosirea susamintitului teren din faţa palatului reşedinţei mitropolitane din Cernăuţi însemnează o pagubă pentru biserică şi în credinţă, că fondul bisericesc în timpul de faţă ar putea găsi mijloacele necesare realizării scopului pentru care a fost comasat şi menit acest teren, precum şi în considerarea noilor necesităţi actuale ale bisericei bucovinene, Comitetul central al Societăţii clerului ortodox, din arhidieceza Bucovinei decide a propune autorităţilor în drept şi a le ruga să dispună începerea de urgenţă a utilizării terenului acestuia în următoarele condiţiuni:

1. Terenul acesta rămâne şi pe viitor în toată îndinderea lui proprietatea fondului bisericesc, adică în nici un caz şi sub nici un motiv să nu se exproprieze sau să se vândă ceva din el.

2. Să rămână neschimbat scopul şi planul iniţial, pentru care s'a cumpărat şi comasat acest teren, adică: de a se construi pe el parcul cerut de aspectul estetic al palatului mitropolitan, apoi două clădiri mari pe dreapta şi pe stânga lui, cadrante cu grupul de edificii existente ale palatului, pentru instituţiuni de ordin bisericesc, preoţesc, ştiinţific, cultural şi de caritate publică, şi de a se trasa cele două străzi noui în prelungirea str. Herescu şi str. Seminarului.

3. Pe restul terenului, adică pe marginea de sus a proiectatei străzi Herescu-prelungire, pe marginea de vest a străzii Seminarului-prelungire proiectate şi pe terenul ce eventual va rămâne disponibil din dreptunghiul cuprins între străzile: Seminarului, Repta, Reşedinţei şi Herescu-prelungire, cari toate la un loc ar face cam 8—10 parcele de clădiri, să se construească case în stil românesc şi în dimenziuni corespunzătoare, cu câte

1—2 locuinţe cu distincţia de a servi ca locuinţe din oficiu (naturale) pentru *a)* consilierii consistoriali, *b)* profesorii de Teologie şi *c)* după posibilitate şi pentru alţi preoţi cu serviciul în Cernăuţi.

4 Aceste case ca şi cele două edificii mari proiectate, rămân proprietatea inalienabilă a fondului bisericesc. Acoperirea cheltuelilor spesate cu clădirea şi întreţinerea acestor case se va face prin pərceperea din oficiu a unei chirii dela cei ce vor beneficia de locuinţe în ele.

5. Lucrările pentru realizarea folosirii terenului din faţa palatului mitropolitau să se înceapă chiar în primăvara anului curent.

6. Seria în care se vor ezecuta lucrările să se orienteze după urgenţa necesităţilor.

Considerând lipsa cea mare de locuinţe în Cernăuţi, în urma căreia unii preoţii s'au văzut nevoiţi să locuească cu familiile lor înghesuiţi în câte o odaie — menite altor scopuri — din palatul mitropolitan, în care au întrat şi cosilierii consistoriali şi în urma căreia şi profesorii de Teologie şi atâţia alţi preoţi din Cernăuţi locuesc pe unde pot, în condiţii igienice şi de chirie insuportabile, Comitetul găseşte că de prima orgenţă este satisfacerea nevoei de locuinţe a clerului din Cernăuţi şi în consecinţă propune şi roagă, ca lucrările să se îceapă cu construirea caselor pentru locuinţe din oficiu în senzul menţionat.

7. De sine înţeles că pentru durata lipsei de locuinţe clădirile ce să află pe terenul din faţa palatului mitropolitan, să rămână intacte.

Prin realizarea propunerii şi rugăminţei acesteia nu numai se va satisface nevoia de edificii pentru instituţiunile bisericeşti de cultură şi caritate, nu numai se va salva şi pune în evidenţă aspectul monumentalei clădiri a palatului mitropolitau, nu numai se va veni în ajutorul cunoscutei mizerii de locuinţe în Cernăuţi, ci se va contribui în mare măsură şi la înfrumuseţarea oraşului peste tot şi se va face şi un frumos început pentru introducerea în clădire a stilului românesc în acest oraş, în care până în prezent nu există nici o singură clădire în acest stil,

Binevoiţi . . . . . a primi asigurarea . . . . "

Această propunere s'a şi înaintat la timp locurilor în drept indicate. C. . . .

Anul XXXV, No. 7—8 Iulie—August 1924

CANDELA

Revistă teologică și bisericească

publicată de

profesorii de la Facultatea de Teologie din Cernăuți, Dr. Vasile Tarnavschi, Dr. Vasile Gheorghiu, Dionis Jeremijiw, Dr. Nicolae Cotlarciuc, Dr. Valerian Șesan, Dr. Romul Cândea și Dr. Nicolae Cotos.

SUMARUL:

	Pag.
V. Tarnavschi, Biblia şi ştiinţa naturală (Note introductive) . .	285
V. Gheorghiu, Un tractat al sf. Atanasie „despre azime“ . .	297
D. Cioloca, Virtutea teologică a credinţei	305
P. Procopovici, Refacerea societăţii creştine	311
V. Loichiță, „Doamne, om nu am...!“, Meditaţii pentru Duminica Slăbănogului	317
I. Avram, Cuvânt la fine de an şcolar	319
Recenzii: Păr. Arhim. I. Scriban, Curs de întroducere în Noul Testament (V. Gheorghiu)	323
Comunicări. — Cazuri pastorale: 1. Predicatorul şi auzitorii lui (V. Tarnavschi)	331
2. Cărţile bisericeşti mai vechi din vechea biserică episcopală din Rădăuţi şi însemnările de pe ele (I. Zugrav)	341
R. Cândea, Cronică şi Bibliografie	344

CENĂUŢI, 1924
Editura Facultăţii de Teologie

5610

Director şi Redactor : **Dr. Vasile Tarnavschi**
Administrator : **Dr. Valerian Şesan**
Redacţia şi Administraţia: Cernăuţi, Facultatea de Teologie.
Abonamentele se fac la Administraţia Revistei.
Preţul pentru România este 100 lei anual.
Pentru studenţi 50 Lei anual.
Revista apare lunar. Numărul costă 10 Lei
Manuscrisele nu se înapoiază.

Institutul de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei"
Cernăuţi, strada I. Flondor 33.

ANUL XXXV IULIE—AUGUST 1924 No. 7—8

CANDELA

REVISTĂ TEOLOGICĂ ŞI BISERICEASCĂ

Biblia şi ştiinţa naturală

(După Biblische Zeitfragen)

4. Unele observări asupra altor terenuri ale ştiinţei naturei.

In Biblie se află cam multe expresii după care viaţa spirituală, mai ales sentimentele sunt puse în legătura cea mai strânsă cu inima, rinichii şi ficatul. Unii cred că aice se află un contrast cu cunoştinţele noastre după care creierul este sediul vieţii spirituale. Cam pe nedrept. Mai întâiu trebuie observat că expresiunile aceste adeseori se întrebuinţează în mod figurat. Să se compare: per viscera misericordiae, prin îndurarea cea mai intimă. In multe cazuri însă ele trebuie înţelese în sens literal. Dară chiar în acest caz felul de exprimare nu însemnează un contrast direct. Ce e drept cei antici n'aveau cunoştinţă despre importanţa creierului pentru viaţa spirituală. Inima şi intestinele în faptă sunt supuse suferinţelor prin emoţiuni puternice şi viceversa starea fizică a acestor rogane influenţează asupra dispoziţiunilor sufleteşti ale omului. Aceasta este o teoremă care uşor se poate căştiga din experienţa de toate zilele. Autorii biblici au utilizat în limbagiul lor figurat observaţii de tot corecte, deşi o parte a adevărului o considerau de adevărul *întreg* şi n'aveau cunoştinţă despre importanţa superioară a creierului.

In mod figurat se pot interpreta şi şerpii sburători care se amintesc la Iesaia (14, 29; 30, 6) întrucât prin aceasta s'a indicat mişcarea lor iute. Este o concepţie falsă că şarpele ucide cu limba, care concepţie nu o exprimă autorul biblic ci o pune în gura unui amic al

lui Iob. Insă autorul cărții lui Iob ar fi întrebuințat aceasta icoană ca învestire a ideilor, dacă şi el n'ar fi considerat aceasta icoană ca o expresie nimerită pentru aceea ce voia să zică prin acela? In alte locuri este vorba despre aceea că şerpii omoară prin muşcarea lor (Num. 21, 6). Locurile nu se contrazic, căci uşor s'ar putea susținea părerea că şerpii muşcă şi apoi picură în rană veninul lor.

In asemenea mod trebuie explicată şi afirmarea despre clocirea femeiuştei struțului. Noi ştim că ea clocește, însă uneori părăsește cuibul său. Autorul cărții Iob înduce pe Domnul vorbind următoarele cuvinte: „Femeiuşca struțului încredințează pământului ouăle sale şi lasă să se încălzească în nisip. Şi uită că piciorul le poate strivi şi că fiarele câmpului le pot călca". (39, 14, 15). Şi în Lamentațiuni (4, 3) purtarea femeiuştei de struț în asemenea mod se întrebuințează ca icoană pentru cruzimea lui Israel. Aceste icoane presupun deci că femeiuşca struțului nu clocește, dară sunt potrivite şi atunce dacă ea din când în când părăseşte cuibul. Prin urmare şi aice nu se află un contrast, ce se poate dovedi, intre concepția biblică şi cea din timpul prezent.

Ca un atare contrast se induce că după concepția lui Moisi liliacul ar fi o pasere. De două ori Moisi numără pasările care nu's curate şi la fine se amintește şi liliacul (Lev. 11, 5; Deut. 14). Dară e şi posibil că la finele listei pasărilor el înşiră şi liliacul pentru că pentru dânsul n'a voit să facă un grup propriu, la fel cum şi noi adaogăm unui capitol o observare care după titlu nu s'ar ține de acesta.

Clar însă este locul acela care se raportă la iepure şi care adese a dat prilej pentru glume proaste în contra Bibliei. Şi vaberul că deşi rumegă, dară unghiele nu le are despicate, necurat să fie vouă; şi iepurele de munte, că deşi rumegă, dară unghiele nu le are despicate (Lev. 11, 5. 6). Ambele animale de bună samă nu sunt rumegătoare. Din punctul de vedere al criticei textului n'avem nici un motiv de a fi la îndoeală relativ la însemnarea cuvântului iepure. E cert

că propoziţia aceasta e corect citată după textul Bibliei. Dacă fără multă vorbă trebuie de conces că atunce nu existau noţiuni zoologice exact definite precum le avem astăzi, prin urmare dacă prin rumegătoare poate nu s'ar înţelege ceea ce noi înţelegem, apoi în cazul de faţă nu se poate face întrebuinţare de expedientul acesta care se încearcă adese. Căci Moisi, care mult timp a păscut oile, ca şi agricultorii din ziua de astăzi trebuia să ştie exact că rumegarea nu consistă în mişcarea fălcilor şi buzelor care pe lângă rumegătoarele cele adevărate face şi iepurele, ci în dumicarea înoită a alimentelor deja consumate. Dacă ar fi de lipsă de un argument nou pentru aceea că Moisi a interpretat sensul adevărat al cuvântului „rumegător“ ca şi noi, atunce acesta s'ar cuprinde într'aceea că rumegarea Moisi o redă prin „a duce în sus alimentele“. Motivul, pentru care atunce iepurele se numără la cele rumegătoare, nu era acela că cei vechi erau seduşi în eroare prin mişcările fălcilor iepurelui.

Şi icoana următoare arată în care mod naraţiuni neexacte asupra animalelor se puteau folosi pentru expunerea ideilor biblice. „Precum vulturul mişcă cuibul, pluteşte preste puii săi, şi întinde aripele sale; 'i iea, 'i poartă pe aripele lui, aşa Iahve îl conduse pe Israel“ (Deut. 32, 11).

Despre grăuntele de muştar cetim că „e cel mai mic decât toate semințele de pe pământ“ (Mc. 4, 31). Botanica însă ni arată că există semințe şi mai mici. Cu ştiinţa lui Hristos, dela care provine parabola, chestia nu stă nici într'o legătura, acuma din acea cauză, pentru că evangheliştii, chiar în afaceri cu mult mai importante, nu redau exact cuvintele lui Isus. O schimbare de tot neînsemnată a cuvintelor, precum, „cel mai mic din toate seminţele pe cari le sămănaţi“, ar înlătura contrastul, dară evanghelistul n'a scris aşa.

In fine se înduce încă un exemplu care uneori se înduce ca argument pentru erori privitoare la ştiinţele naturale ale Bibliei. Apostolul Paul se foloseşte de grăuntele de muştar, ce încolţeşte, ca argument pentru în-

viere. „Nebune, tu ceea ce sameni nu învieazã, de nu va muri“ (I Cor. 15, 36). După cunoştinţele noastre, semânţa este fără viaţă, dară nu e moartă cât timp e afară de pământ, îndată ce însă se samănă în pământ, viaţa latentă imediat începe a se desvolta. Insă între grăuntele de sămănat şi corpul mort al omului există o mare asemănare, fiindcă ambele trebuie să se discompună înainte de ce se desvoltă formaţiunea lor cea nouă.

Am încercat a da un conspect asupra concepţiilor privitoare la ştiinţele naturale precum se află în Biblie. O expunere complectă nu s'a putut năzui şi nici nu e necesară pentru scopul nostru.

Dacă rămânem la însemnarea naturală a cuvintelor, apoi în multe locuri dăm de un contrast evident faţă de cunoştinţa noastră a naturei. Pentru fiecarele, care e convins de faptul inspiraţiunii, se naşte deci întrebarea importantă cum se poate înlătura acest contrast sau cum se poate concorda cu origina dumnezeească a Bibliei. Aceasta chestiune se va trata intru cele următoare.

III

Raportul concepţiilor privitoare la ştiinţele naturale cuprinse în Biblie faţă de inspiraţiune.

La rezolvarea chestiunii acesteia trebuie a distinge între ştiinţa autorilor care o putem numai conchide din cuvintele şi icoanele lor şi între aceea ce ei pronunţă direct. Numai aceasta din urmă trebuie considerat pentru rezolvarea chestiei. Se'nţelege de sine că *fără* de inspiraţiune ei aveau aceleşi concepţii ca şi contemporanii lor, căci Israel—precum am văzut mai sus—a luat parte vie la viaţa erudită a contemporanilor. E uşor de înţeles ca din aceasta sferă de concepţii autorii sfinţi şi-au luat icoanele şi comparaţiunile sale pentru a expune adevărurile dumnezeeşti care constituesc obiectul propriu al Bibliei. Din unele locuri deci se poate numai presupune ce fel de concepţii autorii aveau în chestiuni privitoare la ştiinţele naturale. Aice s'ar putea considera

şi concepţia relativ la însufleţirea stelelor. Ce e drept aceasta nu e exprimată direct, deci nici nu se poate considera ca greutate dacă e vorba despre lipsa de erori a Bibliei.

Adeseori însă concepţiile privitoare la ştiinţele naturale sunt exprimate direct. Aice e de mare importanţă ca să se bage de samă, în care conex se face aceasta. Dacă adică concepţii privitoare la ştiinţele naturale un autor inspirat le-ar profesa ca atare încăt expunerea chestiunilor referitoare la ştiinţele naturale ar fi obiectul propriu al textului biblic, atunce din cauza inspiraţiunii expunerea ar trebui să fie perfect fără de erori, tot aşa când adevărul ideei religioase expuse ar depinde de exactitatea icoanei luate din ştiinţele naturale întrebuinţate pentru explicarea sau investirea ei. Însă în genere e recunoscut şi exprimat de cătră Biblia însaşi că ea nu e scrisă pentru instrucţiune în chestii naturale. Deci concepţiile privitoare la ştiinţele naturale, ce se află în scrierile sfinte, servesc numai pentru investirea adevărurilor religioase sau ca punctul de plecare al ideilor religioase, însă nici odată aşa ca adevărul lor să depindă de exactitatea obiectivă a ştiinţei naturale. Astfel de expresii deci nici odată nu formează *sensul propriu* al Bibliei, al căruia adevăr absolut se cere şi se garantează din partea inspiraţiunii. Ceea ce adică autorii voesc să ne spună e totdeauna exact, de şi opiniile profane, care le întrebuinţează pentru exprimarea lor, în parte sunt neexacte.

În chestia asupra inspiraţiunii s'a expus deja că aceasta concepţie este admisibilă din partea bisericii. Numai cercetarea datelor faptice ale Bibliei poate deci decide despre aceea dacă lucrurile stau astfel sau dacă e adevărată cealaltă părere după care concepţiile privitoare la ştiinţele naturale întrebuinţate pentru învestirea ideilor proprii ale Bibliei sunt perfect exacte.

Până acuma de cele mai multe ori s'a făcut încercarea de a înlătura contrastele prin *părăsirea însemnării literale* a textului. În unele locuri aceasta este foarte uşor. Să se compare ce s'a afirmat întru cele prece-

dente despre şerpii sburători, despre însemnarea inimii şi a măruntaielor. Însă mai rămân încă multe alte locuri, unde evident nu se află un fel de a se exprima în mod figurat, alegoric.

De obiceiu faţă de aceste locuri s'a procedat aşa că textul s'a răstălmăcit până atâta ca să exprime aceea ce era de acord cu concepţiile naturale existente în cutare timp. Aice se numără b. o. explicarea textului biblic după care în ziua a patra s'ar fi arătat stelele, pecând el de tot lămurit afirmă că ele s'au creat, sau dacă se zice că firmamentul însemnează straturile inferioare de aer, de asupra cărora se află nourii ca „apele de asupra cerului", pecând în Biblie se citeşte că Dumnezeu a aşezat stelele pe firmament. Partea cea mai mare a greutăţilor se credea că se pot înlătura astfel, afirmându-se că chestiunile privitoare la ştiinţele naturale Biblia le descrie după aparenţă. De fapt textul ar afirma ceva cu totul exact, adică ar expune fenomenul aşa precum îl vedem. Dar explicându-se astfel, remâne faptul că autorii aparenţa o luau drept de realitate şi că textul Bibliei nu dă de cunoscut unde vorbeşte despre aparenţă şi unde nu. Cu toate aceste Biblia ar expune exacta stare a lucrului, b. o. mişcarea aparentă a soarelui.

Dară chiar folosindu-ne de acest princip de explicare, apoi totuş se poate rezolva numai o parte de tot mică de greutăţi, căci acesta nu se poate aplica aşa de general precum se pretinde adese. Numai la cele mai puţine date ale Bibliei asupra universului, care nu's la fel cu cele ale noastre, cu ajutorul lui s'ar putea înlătura greutăţile. Ce însemnează: a descrie un lucru după aparenţă? O descriere după aparenţă poate numai aceea să afirme ceea ce se vede de fapt. Orice întindere preste aceasta, orice consecvenţă e deja teorie. Dacă, b. o. eu văd că acul busolei arată totdeauna spre nord, şi apoi vorbesc despre magnetism, atunce nu e mai mult vorba despre aparenţă.

După aparenţă, b. o. în raportul asupra creaţiunii soarele şi luna ca stele mari se opun celorlalte stele. Din contra aparenţa nu ni arată nici aceea că pământul

e un glob, e un disc, din motivul că nimene nu poate cuprinde cu privirea pământul. Partea aceea care într'o regiune cu orizont liber şi mai ales pe o mare o putem cuprinde cu privirea, ni apare ca o suprafaţă care e puţin încovoiată. Această încovoiătură în idee o putem continua şi completa în forma globului sau să menţinem o *parte* a globului cum se făcea în orientul antic; nici una din aceste idei, care le obţinem în modul acesta, se poate însemna ca o reprezentare după aparenţă. Fiecare din ele cuprinde deja o teorie care trece preste aparenţă.

Dacă se afirmă că spaţiul ce se poate cuprinde cu vederea în sus ar arăta o margine în forma unui glob apăsat, atunce aceasta este o descriere după aparenţă. Că aceasta margine se formează prin o boltă masivă, este o consecvenţă care în orientul antic s'a dedus în genere din aparenţa aceasta. Cum s'a format aceasta e lucru secundar, poate că e concluziune făcută după analogie din calitatea bolţilor pământeşti.

Prin aparenţă de bună samă nimene nu putea să vie la ideea a presupune un „firmament al cerului". Cu atât mai puţin este o descriere după aparenţă dacă de asupra firmamentului se credea că exista o mare. Aceasta interpretaţie este aşa de clar exprimată în Biblie încât nu îngăduie altă interpretare. Pe firmament se află stelele şi acesta deosebeşte între ape şi ape! Dacă textul se explică astfel că prin firmament se înţeleg straturile inferioare ale aerului, şi că apele superioare sunt nourii, atunce aceasta este o prejudecată. Nici teoria viziunii nu rezolvă aceasta greutate, pentrucă aceasta concepţie se exprimă în multe alte locuri ale Bibliei. Se observa că ploaia vine de sus şi se cauta a explica chestia aceasta, însă apele acestea nu le-a văzut nimene. Deci teorie, nu aparenţă! Aceasta însă ni arătă numai că ploaia vine din nouri şi nimică mai mult.

Aparenţa ne învaţă că din departare se adună nourii şi aduc ploaie, dară aparenţa nu ni arată că nourii vin „dela marginea pământului unde s'au umplut cu apă". Noi vedem că isvoarele resar din pământ şi nu vedem

de unde au apele lor. Dacă se presupune că se află în legătură cu o mare subterană şi că se urcă de aice, atunce aceasta este o încercare de explicare, iară nu o descriere după aparenţă.

Deci în cele, ce autorii biblici afirmă de structura universului şi fenomenele meteorologice, este foarte multă teorie. Nu este deci o rezolvare a greutăţii, dacă b. o. observările asupra icoanei universului ale lui Peters Fonck crede a le putea aplana prin afirmarea că aice Biblia nu zice nimică ce „ca fenomen extern nu este obiectul percepţiunii imediate a sensurilor“ [1]). Aceste teorii autorii biblici nu le-au iscodit şi comunicat ca scriitori inspiraţi, ci ei le avuseră acuma, înainte de ce au fost chemaţi de Dumnezeu pentru compunerea cărţilor lor şi aceste ei nu le-au considerat de obiect care au voit să ne înveţe pe noi. Aceste le-au avut ca copii ai orientului antic în care au vieţuit, în a cărui sferă intuitivă au stat şi au cugetat. Numai în învăţăturile lor religioase ei au fost cu mult mai pre sus decât contemporanii săi şi prin aceasta ni relevează influenţa dumnezeească asupra poporului său şi literaturei religioase a acestuia.

Pe timpul Părinţilor bisericeşti şi în genere cât timp nu se cunoşteau concepţiile orientului mai uşor se putea înţelege că se căuta a părăsi sensul literal al textului, pentru că icoana universului după sensul literal era de tot stranie. Astăzi însă, când ştim că întregul orient, adică Egiptul, Fenicia, Babilonia şi Grecia antică aveau aceeaş concepţie asupra universului, nu trebuie uitat că în chestii profane autorii sfinţi vorbesc după aparenţă şi în aceasta consistă şi rezolvarea tuturor greutăţilor privitoare la ştiinţele naturale ale Bibliei „die inspirierten Schriftsteller waren Kinder des Orientes, teilten seine Vorstellungen und redeten seine Sprache“ [2]). Se'nţelege că aceasta priveşte numai atari chestii care Biblia nu

---

[1]) Fonck, die naturwissenschaftlichen Schwierigkeiten in der Bibel, p. 23.

[2]) „Autorii inspirati au fost copiii orientului, împărtăşiau reprezentările lui şi vorbiau limba lui“. Hummelauer, Exegetisches zum Inspirationsbegriff. Bibl. Studien IX, 4 p. 59.

voeşte să ne învețe, ci le întrebuințează ca mijloc pentru expunere.

In aceste locuri textul Bibliei nu afirmă, nici nu voeşte să afirme alta ceva decât cum atunce oamenii gândiau despre aceste chestii, şi astfel interpretat nu învață o eroare sau în genere ceva neexact.

Dacă lucrurile ar sta altfel atunce s'ar putea înțelege că termenii şi descrierile privitoare la ştiințele naturale din Biblie sunt de acord cu concepțiile orientului, însă absolut nu se potrivesc cu concepţiile noastre.

Lipsa de erori a Bibliei se garantează perfect cu toate neexactităţile în parte a concepțiilor privitoare la ştiinţele naturale pe cari ea nu le profesează dară le întrebuințează. Fiind chestia aceasta de mare importanţă pentru autoritatea Bibliei nu e de prisos de arăta încă prin unele exemple în care mod se poate menţinea aceasta lipsă de erori.

Cazurile sunt foarte numeroase în care autorii teologi mai ales cei catehetici intrebuințează concepţii falşe privitoare la ştiinţele naturale spre a-şi explica ideile sale religioase. Aşa unii voesc să explice efectele sfintei cominecături prin următoare icoană. Precum pământul iarna când este mai depărtat de soare decât vara, primeşte mai puţină lumină şi căldura de la el, aşa şi acela, carele numai rareori se apropie de Hristos în sfânta cumine-catură, va primi numai puțină lumină şi graţie dela El. Fără îndoeală ceea ce autorii voisc să afirme prin icoana aceasta, este exact, însă concepţiile privitoare la ştiinţele naturale, prin care exprimă ideile sale sunt false, deşi adese întrebuințate. Tocmai pe timpul iernii nordice pământul se află în apropierea cea mai mare de soare.

In Biblie tocmai e vorba de atari concepţii asupra naturii care pe timpul compunerii în genere se socotiau de exacte.

Acuma se naşte întrebarea, dacă cu toate aceste se menţine lipsa de erori. Dacă în psalm 23 (24), 2 cetim că Dumnezeu a întemeiat pământul pe mare, atunce aceasta propoziţie nu o putem scoate din conex. Căci aşa ar cuprinde o afirmaţiune privitoare la ştiințele

naturale şi anume una falşă. Dacă însă considerăm propoziţia în conexul său întreg, atunce chestia se prezentă cu totul almintrelea. „Al Domnului este pământul şi plinirea lui, lumea şi toţi cei ce locuesc într'ânsa, căci pe mari l'a întemeiat şi pe fluvii el l'a întărit". Psalmistul voeşte deci să zică că întreg pământul este proprietatea lui Dumnezeu şi aceasta o motivează astfel că Domnul l'a creat şi l'a întocmit. Aceasta întocmire este — ce e drept — altfel decum îşi închipuieşte psalmistul, însă ceea, ce voeşte să zică, nu se alterează prin închipuirea aceasta.

In asemenea mod stă lucrul cu „apele de asupra cerului". Cei antici aveau o atare concepţie, şi acuma în contra miturilor păgânilor universul întreg autorul biblic trebuia să-l expună ca opera Dumnezeului celui etern şi personal. Dacă aceasta el voia să expună detailat, apoi trebuia să enumere grupurile felurite ale creaţiunii şi să indice origina lor prin voinţa Celui Atotputernic.

Dacă în cazul acesta nu s'ar fi acomodat părerilor obicinuite, apoi ar fi fost necesară o revelaţiune directă privitoare la ştiinţele naturale. Spiritul lui Dumnezeu trebuia să îndrepte concepţia ce domina atunce privitoare la oceanul ceresc. Evident că aceasta n'a fost conform planului Sfintei Scripturi. Iară dacă Biblia la enumerarea operelor creaţiunii ar fi trecut cu vedere oceanul ceresc, aceasta ar fi fost o scădere. Calea cea mai simplă a fost deci a vorbi în limba timpului aceluia, a întrebuinţa concepţiile lui şi prin ele de a pronunţa adevărul care nu se sgudui prin nici o ştiinţa naturală, că *toate* au fost create de Dumnezeu. O judecată asupra exactităţii tuturor acestor concepţii Biblia n'a dat. Aceasta cale a ales Dumnezeu, de aceea concepţiile privitoare la ştiinţele naturale, care se află în Biblie, sunt de acord fără oareşicare greutate cu cele ale orientului antic, iară cu ale noastre numai atunce dacă textul îl interpretăm în mod forţat.

Din principiu se recunoaşte şi s'a recunoscut în toate timpurile că Biblia nu voeşte a da instrucţiuni

din ştiinţele naturale. Dacă însă e vorba de cazul concret, atunce principiul acesta nu se aplică. In loc de multe exemple se va induce unul din o operă a fericitului Augustin. El indică imposibilitatea fizică ca apa sau în genere un corp greu să se afle asupra firmamentului. Cu privire la soare, luna şi stele el n'a simţit aceasta greutate, pentru că după concepţiile timpului aceluia aceste corpuri n'ar fi constat din aceleşi materii ca pământul nostru. El respinge părerea susţinută de unii că contra legilor naturei apa s'ar susţinea sus prin atotputinţa lui Dumnezeu. Căci e vorba despre aceea „cum Dumnezeu a întocmit calitatea naturală a lucrurilor" nu e însă vorba despre aceea, ce El voeşte să execute în ele sau din ele ca *semn al puterii sale* [1]). Este exact că autorul biblic îşi închipueşte nu o minune ci o stare naturală, însă că Dumnezeu prin atari manifestări voeşte să ni comunice instrucţiuni relativ la ştiinţele naturale, aceasta e în contrazicere cu celelalt cuvânt despre scopul pur religios al Bibliei.

Exegeza mai nouă deduce numai consecvenţa din cele ce totdeauna s'au învăţat şi afirmă: aice Biblia nu voeşte să spună, *cum* este întocmit universul ci că e dela Dumnezeu fără ca să voească a ni instrui *cum* e întocmit. Dacă însă se presupune că aice voeşte să ne instruească cum sunt intocmite cerul şi pământul, atunce aceasta instrucţiune trebuie să fie şi adevărată. Atunce rezultă şi necesitatea de a interpreta textul astfel ca să fie de acord cu ştiinţele naturale de fiecare dată. Aşa şi Augustin pune întrebarea ce însemnează firmamentul, cerul stelat sau straturile înferioare ale aerului, pecând în raportul asupra creaţiunii cetim de tot lămurit că pe acel firmament, care desparte apele superioare de cele inferioare, Dumnezeu a aşezat stelele. Cuvântul tot aşa de clar al psalmistului că Dumnezeu a întemeiat pământul pe mări, îl explică alegoric, pecând tot conexul psalmului indică însemnarea literală, sau el explică literal şi atenuază sensul aşa că „prin pământul asupra mări-

[1]) De genesi ad literam Vindobonae 1894, pag. 33.

lor“ s'ar putea înţelege acoperemânturile de grote cari, în unele locuri în forma de bolţi se întind asupra mării. Astfel de explicări forţate ale textului sunt de prisos dacă în *toate* cazurile menţinem cu credinţă teza recunoscută în general că Biblia nu voeşte să deie instrucţiuni relativ la ştiinţele naturale. Deoarece aice Augustin nu şi-a menţinut punctul său de vedere şi a zis că în aceste date avem o instrucţiune privitoare la ştiinţele naturale, atunce se'nţelege de sine că aceste exprezii el a trebuit după putinţa să le pună în acord cu concepţiile timpului său.

Însă s'ar putea pune întrebare, dacă expedientul exegezii mai noui e compatibil cu inspiraţiunea şi lipsa de erori a Bibliei, de ce n'a înţeles aceasta şi cugetătorul cel ager, precum a fost fer. Augustin? Răspunsul este acesta că există un progres al ştiinţei căruia să supun şi spiritele cele mai mari. Şi ei trebuie să lese unele rezultate în sama cercetării ulterioare.

Poate ar fi de folos şi de dorit ca la toate abaterile concepţiilor Bibliei privitoare la ştiinţele naturale faţă de cele ale noastre să se arete că autorul biblic nu voeşte să instruească despre o concepţie asupra naturei ci că el exprimă numai o idee religioasă precum s'a arătat la psalmul 23 (24). În toate locurile ar rezulta, dacă se consideră întreg conexul, că sensul adevărat nu exprimă nimică privitor la ştiinţele naturale, prin urmare nici o eroare de acest fel.

Atari concepţii ale autorilor nu se pot considera ca doctrina Bibliei, ci numai ca învestire a adevărurilor profesate de Biblie. Astfel şi din partea exegezii mai noui cu desăvărşire se apără lipsa de erori a Bibliei. Cum stă însă chestia cu inspiraţiunea tuturor părţilor singuratice ale Bibliei? Cum pot participa la aceasta concepţiile neexacte? Inspiraţiunea nu e egală cu revelaţiune, aceasta trebuie a avea totdeauna înaintea ochilor. Aceste concepţii nu li s'au comunicat cumva autorilor de către Dumnezeu, ei le-au a vut deja înainte de ce au scris operele sale.

Toată capacitatea lor naturală, cunoştinţele lor lin-

guistice şi reale prin inspiraţiune s'au pus în serviciul lui Dumnezeu pentru instrucţiunea religioasă. In această conducere a cunoştinţelor şi concepţiilor naturale ale autorilor către scopul Bibliei, în îndemnul care purcese dela Dumnezeu ca şi ştiinţa lor profană să o folosească pentru investirea adevărurilor biblice, pentru lămurirea ideilor dumnezeeşti ca punctul de plecare al expunerilor teologice, inspiraţiunea se dovedeşte şi in atari chestii, care nu sunt doctrine ale credinţei şi moralei.

Deci inspiraţiunea Bibliei e apărată în acest mod în toate părţile sale.

Dacă deci Spiritul sfânt a îndemnat pe autori ca cunoştinţa lor neperfectă a naturii să o pună în serviciul ideei religioase, atunce noi oamenii moderni să învăţăm din aceasta că şi cunoştinţa noastră mai lărgită şi mai aprofundată asupra naturei să o întrebuinţăm ca o cale care să ne conducă la o cunoştinţa tot mai clară a lui Dumnezeu, a puterii şi maiestăţii Sale.

Dr. Vasile Tarnavschi

Un tractat al sf. Atanasie „despre azime“

de prof. Dr. Vasile Gheorghiu.

In ediţiunea mare a scrierilor sfinţilor Părinţi edată de *Migne* „Patrologiae cursus completus, series graeca“, tom. XXVI, p. 1327—32, se află un tractat mic al sf. Atanasie „despre azime“.

Tractatul s'a publicat după un manuscript din sec. 16. Manuscriptul este codicele graec. Matrit. LXXXII, chartaceus, scris de *Constantin Lascaris*[1]) cu litere

[1]) *Constantin Lascaris* era un învăţat grec, care după căderea Constantinopolei (1453) a plecat de aici la Italia şi şi-a petrecut viaţa parte în Mediolan, parte în Roma şi Neapole şi a murit în Messina la anul 1501. Dintre scrierile sale, dintre cari multe au rămas inedite, cea mai cunoscută este „Gramatica greacă“, numită şi „Erotemata“. Ea este prima carte grecească, care s'a tipărit, în Mediolan la anul 1476.

foarte mici împreună cu scrierile lui Mihail Psellus[1]), Ioan Damascenul[2]) şi alte scrieri de mai puţină importanţă.

Tractatul poartă suprascrierea: Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου περὶ τῶν Ἀζύμων. Din suprascrierea aceasta rezultă, că tractatul „despre azime“ vrea să fie scris de sf. Atanasie.

Sf. Atanasie este marele învăţător al bisericii universale şi ierarhul Arhiepiscopul Atanasie din Alexandria, care a condus aceasta biserică în timpuri deosebit de grele şi agitate dela anul 328 şi până la moartea sa întâmplată la anul 373 d. H.

Sf. Atanasie a fost un mare apărător al credinţii ortodoxe împotriva eresiilor lui Arie, Apollinarie şi a altor eretici ai timpului său.

Dreptcă tractatul nostru „despre azime“ de obiceiu nu se află îndus nici între scrierile autentice şi nici între cele dubioase ale acestui sf. Părinte.

Migne publică tractatul acesta pentru prima dată şi-l înduce între scrierile autentice ale sf. Atanasie, dară nu fără a-i pune în frunte o steluţă (*), sămn, care arată, că cu privire la autenticitatea acestui tractat ar putea să existe oarecari îndoeli.

Cum în tractatul acesta este vorba despre eresia lui Apollinarie, care trăia chiar pe vremea sf. Atanasie şi care susţinea în contradicţie cu biserica ortodoxă, că sufletul omenesc al Domnului Iisus Hristos a fost înghiţit de natura Lui cea dumnezeească, învăţătură, pe care o combate şi dealtcum sf. Atanasie, dat fiind că şi felul de argumentare, şi totaşa şi concepţia, stilul şi dicţiunea acestui tractat sunt proprii sf. Atanasie, noi nu avem nici un motiv suficient pentru a ne îndoi, că acest tractat este într'adevăr scris de sf. Atanasie. Originea alexandrină a

[1]) *Michail*, conumit *Psellus* (gângavul), era un filosof, care s'a născut la anul 1020 în Constantinopole şi şi-a desvoltat acolo activitatea sa ca învăţător de filosofie. In afară de alte scrieri de cuprins filosofic şi comentare la Porphyrius şi Aristoteles el a scris şi un compendiu de logică „Synopsis in Aristotelis logicam“ (grec. şi lat., ed. de Ehringer, Augsburg, 1597), în care întimpinăm mai întâiu cuvintele memoriale tehnice pentru diferitele forme de judecăţi şi concluziuni.

[2]) *Ioan Damascenul* este cunoscutul teolog din sec. 8, care între altele a scris o operă de dogmatică: Ἀκριβῆς ἔκδοσις τῆς ὀρθοδόξου πίστεως.

acestui tractat se vădeşte mai ales prin faptul, că în el se fixează cu exactitate matematică data astronomică a fazei, în care se afla luna pe timpul morţii Domnului nostru Iisus Hristos. Şi e ştiut, că sediul ştiinţelor astronomice de pe vremurile acele era chiar Alexandria. Din acest motiv, ştim că, bisericii din Alexandria i-s'a şi dat în sinodul I ecumenic (325 d. H.) însărcinarea, ca în fiecare an să fixeze data sf. Paşti şi să o cumunice de cu bună vreme şi celorlalte biserici.

Cu acestea am vroit să arăt că din motive interne autenticitatea acestui tractat nu poate fi atacată.

Dară decând teologul occidental *Paschasius Radbertus* (sec. 9) a răuşit să convingă pre teologii bisericii romano-occidentale, că Domnul Iisus Hristos ar fi serbat Cina cea de taină pe azime şi nu pe pâne dospită, cum credea biserica întreagă de până atunci şi cum crede biserica ortodoxă încă şi până astăzi, noi înţelegem, că acest tratat mic al sftului Atanasie, care arată cu o claritate, încă şi de prezent actuală, cât de neîntemeiată şi greşită este aceasta practică a bisericii romano-occidentale, nu putea fi tocmai pe placul teologilor romano-occidentali. Şi deaceea dânşii cu drag ar vrea să tragă la îndoială autenticitatea lui, dacă ar avea oarecari motive plausibile. Dară acestea nu se află.

Importanţa acestui tractat consistă în faptul, că autorul îşi dă silinţa a ne dovedi atât pe cale negativă, cât şi pe cale pozitivă, că Domnul n'a serbat şi nici n'a putut serba Cina cea de taină pe azime, ci numai pe pâne adevărată, adecă pe pâne dospită. Argumentele, pe cari se sprijineşte, sunt luate parte din datina Iudeilor de a serba Paştile lor şi parte argumente astronomice şi simbolice şi în fine argumente luate din sf. Scriptură.

Dreptaceea socotesc, că este de interes general a cunoaşte aceasta scriere a sftului Atanasie precum şi argumentele, pe cari le înduce întru sprijinul vechii tradiţii bisericeşti de a serba Cina cea de taină pe pâne dospită.

In cele ce urmează dau deci trăducerea românească

a acestei mici, dară importante scrieri a sfîntului Atanasie:

(Scrierea) sfîntului Atanasie despre azime [1].

Iudeii plineau Paştile în trei materii şi în trei deprinderi şi în baza a trei martori potrivit cu orânduirea legii. Şi anume cele trei materii sunt următoarele: Mielul, azimele şi fiertura amară [2]. Iară cele trei deprinderi sunt: Incinşi şi cu încălţămintele în picioare şi cu toegele în mâni [3]. Iară cei trei martori sunt: Cărturarii stând la masă şi căutând cu exactitate revărsarea lunii (scil. pline) şi dând sămn bătând într'un potir. Indatăce (se aude acest sămn) preotul trâmbiţă, că sunt Paştile Domnului [4]. Şi mai pe urmă, (adecă) după ce s'a auzit glasul trâmbiţei, ei (adecă Iudeii) făceau aluat fără pâne (scil. dospită) prin decurs de 7 zile. Iară mai înainte de (a se da) sămnul potirului şi al trîmbiţei ei prin 7 zile dearândul nu aveau voie să pregătească miel sau azimă sau fiertură amară. Căci aşa zicea şi Marele David [5]: *„Trîmbiţaţi din trîmbiţă la luna nouă!“* Iară Domnul nostru Iisus Hristos a săvârşit predarea sfintelor taine în ziua a cincea la ora a şeptea de noapte [6].

---

[1]) Suprascrierea aceasta numai în ce priveşte cuvintele din urmă: „despre azime“ poate fi redusă la însuşi autorul acestui tractat. In formularea de mai sus ea poate fi scrisă numai de copiatorii de mai târziu ai acestui tractat.

[2]) Vezi Exod., 12, 5—8.

[3]) Vezi Exod., 12, 11.

[4]) Despre obiceiul acesta vezi mai pe larg *Ginzel*, Handbuch der mathemat. und technischen Chronologie, II, Leipzig, 1911, p. 40 ss.

[5]) Psalm 80/81, 3. Din contextul acestui vers rezultă, că este vorba despre sărbătoarea Paştilor.

[6]) Ziua a cincea a săptămânei la Iudei era ziua de Joi, dat fiind că ei începeau săptămâna cu ziua întâia, care era Duminica noastră. Cei vechi împărţeau ziua în 12 ore, începând a le număra dela răsăritul şi terminând cu apusul soarelui. Totaşa împărţeau ei şi noaptea în 12 ore, dela apusul şi până la răsăritul soarelui. Orele de zi şi cele de noapte erau preste an de lungime diferită. Iarna orele de zi erau cele mai scurte, iară orele de noapte cele mai lungi. Vara erau, invers, orele de zi cele mai lungi şi orele de noapte cele mai scurte. Primăvara şi toamna pe timpul echinocţiului, şi aşa-

Dară întrarea în sărbătoarea mâncării azimelor a avut loc Vineri seara după înmormântarea Domnului. Dreptaceea cei patru evanghelişti [7]) zic, că Domnul a oferit pâne deplină (adecă pâne dospită) la sfintele mistere (taine) şi nu azimă pentru ca să se creadă, că El a fost corp deplin din sf. Fecioară. Dară zic (corp) însufleţit şi înzestrat cu raţiune şi nu, precum zicea ereticul Apollinarie, că El a luat numai corp [8]). Ci noi zicem pâne desăvârşită, adecă cea făcută din făină şi aluat şi sare, precum şi (omul) cel ce are suflet (constă) din trup şi raţiune. Căci trupul fără de suflare este mort. Şi (totaşa) şi azima (făcută) numai fără de aluat (scil. dospit) este (pâne) moartă şi nu este pâne care are viaţă, devremece aluatul (scil. dospit) este acela care dă frământăturii viaţă şi consistenţă, la fel precum (şi) spiritul (dă viaţă) trupului şi sarea (dă tărie) spiritului. Şi deaceea noi plinim misteriul (taina sf. euharistii) pe pâne deplină, ca să nu cădem în blasfemia impiosului Apollinarie.

Iară cât priveşte revărsarea discului (adecă întrarea lunii în faza unei lune pline) ea are loc după 14 zile şi jumătate şi 3 ore [9]). La patima Domnului nostru Iisus

---

dară şi pe timpul Paştelor, care cădeau în timpul echinocţiului de primăvară, ziua era egală cu noaptea şi deaceea şi orele de zi erau cam asemenea de lungi cu orele de noapte. Ora a 7-a de noapte era aşadară cam ora 1 după miezul nopţii după numărarea noastră.

[7]) Mat. 26, 26; Marc. 14, 22; Luc. 22, 19. cf. Ioan 6, 32 ss.

[8]) *Apollinarie*, despre care se vorbeşte aici, este Apollinarie cel care în anul 362 devine episcop din Laodicea şi moare după anul 380. Dintru început el trăia în raporturi amicale cu sf. Atanasie şi era ca şi acesta un aprig luptător împotriva Arianismului. Dară combătând pre Arieni el cade în celalalt extrem. Arienii susţineau, că Fiiul ar fi mai pe jos decât Tatăl fiind creat de Acesta, pecând Apollinarie vroind să-L înalţe pre Fiiul la aceeaşi demnitate cu Dumnezeu Tatăl susţinea nu numai că Fiiul este născut din Tatăl, ci credea că şi sufletul Lui omenesc (νοῦς) a trecut la Domnul Iisus pe seama firii Sale dumnezeeşti. Locul sufletului raţional omenesc (νοῦς) îl ţine Logosul cel dumnezeesc. Cf. mai pe larg Wetzer und Welte's Kirchenlexikon, 2. Aufl. I, 1882, art.: Apollinaris der Jüngere, p. 1087 ss.

[9]) Timpul, care trebue să treacă între 2 conjuncţiuni ale lunei, se cheamă *luna sinodică*. Ea se calculează pe baza întunecimilor de lună. Lungimea unei luni sinodice este calculată de astronomii de azi la 29·53059

Hristos ea a întrecut[10]) însă (acest termin fiind) epacta (ziua) a 16-cea (scil. a lunii), pentruca (şi în felul acesta) să fie mărturisit, că El este cu adevărat (scil. om) şi viaţă veşnică (adecă Dumnezeu). Să se ştie aşadară, că pe vremea lui Hristos şi a sfinţilor Săi apostoli nici o biserică n'a primit (tradiţia) de a mânca turtă de făină de azime sau de a o aduce (scil. drept sacrificiu euharistic). Dară cum că nici Insuşi Hristos potrivit timpului patimelor Sale n'a mâncat Paştile legale, auzi pre evangelistul Ioan care zice: „*Iară înainte de sărbătoarea Paştilor Iisus ştiind că I-a sosit ora, ca să treacă din lumea aceasta la Părintele ... şi stând la masă diavolul deja vîrise în inima lui Iuda, fiiul lui Simon Iscarioteanul,* (gândul rău), *ca să-L vândă pre El*[11])". Şi când a sosit ora, adecă a venit timpul, ca el să fie predat (scil. în mânele duşmanilor Săi), *s'au aşezat şi cei 12 apostoli împreună cu Dânsul (la masă) şi El li-a zis lor: Cu dor am dorit ca să mânânc Paştile acestea împreună cu*

---

zile sau 29 zile 12⁰ 44′ 2·9″ (cf. *Ginzel,* Handbuch der mathem. u. technischen Chronologie, I, p. 36). Dacă Atanasie socoteşte timpul dela conjuncţiunea lunii (luna nouă) şi până la lună plină la 14½ zile şi 3 ore, atunci diferenţa între el şi astronomii de azi este de cam 2⁰ 15′ în plus.

[10]) In anul 30 al erei creştine, anul morţii Domnului Iisus Hristos, ziua de 1 Nisan cădea pe ziua de 25 Martie al caiendarului Iulian, iară zîua de 14 Nisan pe ziua de Vineri în 7 Aprilie. După tabelele date de Ginzel (o. c., II, p. 573) luna plină din luna Aprilie a anului 30 d. H. a avut loc la 6 Aprilie 0·34, adecă 8⁰ 9′ 36″ socotite dela amiazăzi şi după meridianul de Greenwich. Reduse la meridianul de Ierusalim (= + 2⁰ 20′ 15″) şi socotite în ore dela miezul nopţii luna a devenit plină la 6 Aprilie 22⁰ 29′ 51″. Deci chiar în noaptea de Joi spre Vineri, când Domnul îŞi serba împreună cu apostolii Săi cina cea de taină luna trece în faza ei de lună plină. Iară în noaptea învierii Domnului, resp. Duminică demineaţa, luna ajunsese deja la epacta (vârsta) a 16-cea. La aceasta vârstă a lunei trebue să se fi gândit sf. Atanasie, deoarece zice, că prin faptul acesta „s'a mărturisit, că El (adecă Hristos) este cu adevărat (om) şi viaţă veşnică (adecă Dumnezeu)". Căci Domnul nu prin moartea, ci prin învierea Sa din morţi a dovedit, că este „viaţă veşnică" (adecă Dumnezeu). Data astronomică a vârstei lunei în anul (morţii şi) învierii Domnului este aşadară bine fixată din partea sf. Atanasie, când zice, că luna întrecuse terminul pentru „revărsarea discului" adecă faza a 14-cea, de lună plină, şi ajunsese la vârsta sau epacta a 16-cea.

[11]) Ioan 13, 1 s.

voi „înainte de a patimi [12])". Vezi, El zice „înainte de a pătimi", devremece trebuia să pătimească şi anume potrivit cu ziua Paştelor celor legale, în cari se şi junghia mielul la Iudei. Iară patimele avea să le sufere din partea ucigaşilor de Dumnezeu în ziua de Vineri, precum zice iarăşi Ioan [13]): *Devremece era Vineri, căci mare era ziua aceea a Sâmbetei"*, în care (zi de Vineri) pe atunci s'a întâmplat să cadă şi ziua a 14-cea a lunii (lui Nisan), luna cea dintâi [14]), în anul 530 [15]), pentruca nu, predat fiind (în mânele duşmanilor Săi, Domnul) să nu mai aibă timp a oferi învăţăceilor Săi Paştile Sale proprii. El şezând deci seara la cină (şi) târziu noaptea spre demineaţă, adecă într'a cincea (zi) [16]), a mâncat, dară (a mâncat) Paştile Sale proprii [17]) înainte de sărbătoarea Azimelor. Şi aceasta este evident din faptul, că Dânsul „a şezut", căci aceasta nici nu era orânduit prin lege, dat fiind că legea le poruncea Iudeilor, ca „stând şi încinşi şi încălţaţi să mânânce cu grabă pasca şi în mâni purtând toege" [18]). El dreptcă încât priveşte timpul predicării Sale proprii s'a abătut dela paştile cele legale, dară El li-a dat lor pre ale Sale proprii prin acea cină. Dreptaceea cinând El a luat pânea şi frângându-o a dat apostolilor misteriul Testamentului Său celui Nou şi al liturgiei evident că în noaptea a cincea, în care a fost tradat. Dară trebue să se ştie, că în ora, în care ucigaşii de Dumnezeu L-au răstignit pre Domnul măririi, în aceeaşi oră ei sacrificând şi mielul (scil. pascal) mâncau Paştile lor cele legale. Şi aceasta este evident din faptul,

---

[12]) Luca 22, 15.

[13]) Ioan 19, 31.

[14]) In anul 30 al erei creştine ziua de 14 Nisan = 7 Aprilie a căzut într'adevăr pe o zi de Vineri. Vezi şi mai sus nota 10.

[15]) Anii 530 poate că sunt număraţi dela reîntoarcerea poporului Iudeu din captivitatea babilonică, care s'a întâmplat cam pe vremea aceea.

[16]) A cincea zi a săptămânei era la Iudei ziua de Joi.

[17]) „Paştile proprii" însamnă că El s'a oferit Insuşi pre Sine apostolilor Săi ca miel pascal, dându-Şi trupul şi sângele Său în sf. euharistie spre mâncare şi băutură.

[18]) Exod. 12, 11.

că evangelistul Ioan[19]) zice: că *„ei nu au întrat în pretoriu, ca să nu se spurce, ci ca să mânânce paştile“*, aşa că într'o unică zi a fost sacrificat Hristos împreună cu mielul (pascal). Dară ce zice Luca[20]) ? El zice, că Hristos iea pâne şi nu azimă, căci aceasta încă nu era, fiind atunci (încă) a 5-cea zi. Era încă ziua a 13-cea a lunei[21]) şi (încă) nu erau azime, pentrucă încă nu se făcuseră. Devremece în ziua a 15-cea a lunii era stabilit prin lege[22]) ca să se mânânce azimele, iară într'a 14 zi mielul şi numai (într'aceea zi) să-l sacrifice. Dreptaceea legea anunţă Paştile pentru ziua a 14-cea a lunei celei dintăi, iară a 15-cea zi o numeşte Sâmbăta cea dintăi[23]).

Deci dacă Hristos a fost sacrificat într'a 14 zi a lunii, într'o zi de Vineri, iară Sâmbăta era sărbătoarea Azimelor, (să ne întrebăm), când a mâncat El oare azimele? Şi când le-a predat El pre acestea apostolilor în Testamentul Nou? Pentrucă cei carii imită pre Iudei zic, că noi am fi primit dela apostoli (datina) a face azime? — Căci Hristos nici n'a apucat timpul acela ca să mânânce Pască legală. Iară că aşa stă adevărul, pentru documentarea celor zise, auzi şi legiuirea, pe care Moisi a făcut-o privitor la Paşti şi Azime. El zice[25]): *Acestea sunt sărbători alese Domnului, pe cari le veţi serba la timpul său, în întâia lună în ziua a 14 a lunii, între cele două seri, Paştile Domnului. Şi într'a 15 cea zi a lunii acesteia sărbătoarea Azimelor Domnului. Şepte zile să mâncaţi azime“*. Iată deci că şi din legiuirea lui

---

[19]) Ioan 18, 28.

[20]) Luca 22, 19.

[21]) Joi seara îndatăce s'au aşezat la masă, cam pe la ora 6—8, vîrsta lunei era de fapt încă a 13-cea. Abia în cursul cinei celei de taină, care s'a îndelungat până spre miezul nopţii, luna îşi ajunge vîrsta sa a 14-cea ş. a. la orele $22^{0}\ 29^{1}\ 51^{11}$ aşadară scurt timp înainte de miezul nopţii. Vezi şi nota 10.

[22]) Exod. 12, 1—20; Lev. 23, 5 ss.; Deut. 16, 1—8.

[23]) In anul morţii Domnului Iisus Hristos, în anul 30 d. H. ziua de 15 Nisan era o zi de Sâmbătă. Şi cum Sâmbăta din săptămâna Paştilor era prima în rândul celor 7 Sâmbete, cari mai urmau până la Rusalii, ea se numea „Sâmbăta cea dintăi“ cf. Luca 6, 1.

[25]) Lev. 23, 4—6.

Moisi vei înţelege, că (pe atunci) nu erau (încă) azimele. Căci şi „dupăce au mâncat“ [26]) în ziua a 5 cea, Hristos a predat prin frângerea pânei misteriul Noului Testament, dat fiind că într'acea zi încă nici nu erau azime . . . [27]).

Virtutea teologică a credinţei

Studiu din teologia morală ortodoxă

„Iar credinţa este adeverirea celor nădăjduite, dovedirea lucrurilor celor nevăzute“.
Evrei 11, 1.

1. Noţiunea credinţei în genere.

Credinţa propriu zis, este consimţirea, mai mult: încredinţarea sau convingerea fermă, dar totodată voluntară, că ceeace ni-se împărtăşeşte de către cineva, — la tot cazul de către o fiinţă înţeleaptă, — şi fie cu graiu viu, fie în scris, conţine adevărul deplin.

Convingerea aceasta este rezultatul unui proces de ordin psihic. Ea se produce în noi prin faptul, că acea fiinţă propune convingerea sa proprie drept temeiu şi normă pentru convingerea noastră, iar noi o primim de bună voie ca atare. Acest proces psihic îşi urmează calea sa înainte în mod misterios, perfect corespunzător naturei sufletului, pânăce ea, convingerea, se face o proprietate a lui. In consecinţă, la câştigarea acestei convingeri experienţa, combinarea, ori calcularea cu mijloace intuitive naturale ori ştiinţifice, ca unele ce necontenit sunt supuse schimbărilor, sunt cu desăvârşire excluse. Elementul însă, care constitue un criteriu infalibil şi în

[26]) La Mat. 26, 26, şi Marcu 14, 22, cetim: Καὶ ἐσθιόντων αὐτῶν, pecând Atanasiu are în vedere cuvintele μετὰ τὸ δειπνῆσαι din 1 Cor. 11, 24, care sunt zise după frângerea şi mâncarea pânei euharistice şi înainte de binecuvântarea sf. potir.

[27]) Finea pare abruptă, dară chestiunea ca atare este lămurită din toate punctele de vedere în cele zise până acuma.

acelaş timp indispenzabil pentru esenţa acestei convingeri, şi care-i stă la bază este *certitudinea*, — o certitudine morală, — cu care credem. Iar întrucât această convingere este efeptuită cu concurgerea voinţei, este ea credinţă în *sens mai larg*.

Certitudinea stă în raport direct cu izvorul sau principiul dela care emanează împărtăşirea. Cu cât acest izvor se distinge prin cunoştinţi tot mai precize, cu cât se află mai mult în posesiunea adevărului, cu cât se va afla mai aproape de desăvârşire sub raport moral, scurt: cu cât autoritatea lui va fi mai mare, cu atât omul va fi mai influinţabil şi mai uşor determinabil în activitatea sa spirituală şi morală şi cu atât mai mult va fi predispus să îmbrăţişeze şi să consacre în sufletul său un loc acelei podoabe a fiinţei omului, care se chiamă credinţă.

Această autoritate, şi singur numai ea, este totodată motivul certitudinii noastre în materie de credinţă. Certitudinea eschide iarăş, la rândul său, orice părere, orice presupunere.

Credința, fără îndoială, este un act al intelectului; ori, cu alte cuvinte: intelectul nostru este subiectul credinţei. Fără ajutorul acestei facultăți a sufletului raţional este imposibil să câştigăm capabilitatea de a cunoaşte obiectul credinţei şi, peste tot, de a crede.

Deoarece însă sufletul omului nu numai prin intelect, ci și prin voinţa liberă se manifestează în întreaga sa splendoare, urmează, că la fiinţarea credinţei concurge şi voința neţărmurită, neîngrădită, liberă, a omului. Credinţa este chiar condiţionată şi dependentă de voinţă. Când voinţa ar refuza să *primească* de adevărate cele împărţăşite de cătră altul, şi intelectul ar refuza să le *recunoască* drept atari. In urma acestei coherenţe între intelect şi voinţă, cari numai în această unitate indisolubilă ne dau adevărata fiinţă a sufletului, ni-se prezintă credinţa ca un act liber, moral per excellentiam al sufletului. Iar cu cât autoritatea, dela care emanează împărtăşirea, este mai mult ori mai puțin ponderoasă, cu atât mai puternic ori mai slab influinţează şi voința asupra

intelectului de a consimți ori nu şi de a privi ori nu cele împărtăşite drept adevărate.

Cu tot rolul acesta precumpenitor al voinței întru determinarea intelectului de a îmbrăţişa cele comunicate, şi deci de a şi-le împropria drept adevăruri demne de crezământ, nu se poate zice că rolul celui din urmă s'ar reduce la o stare de pasivitate, de inerţie. Dimpotrivă, intelectul este activ, el nu se poate mulţumi numai cu cunoaşterea cuprinsului celor împărtăşite, ci după un discernământ serios şi riguros al motivelor credibilităţii lor (motiva credibilitatis) îşi va forma judecata sa, hotărîrea sa, fermă, de a le accepta, ori nu, drept adevărate. Puterea covârşitoare însă, care determină intelectul să se subordoneze adevărului împărtăşit, revine voinţei. Aceasta iarăş este determinată de către autoritatea persoanei dela care emanează împărtăşirea; autoritate, a cărei demnitate de crezământ, caracter moral şi putere de a obliga la credință, în scopul ridicării la aceeaş unitate de a cugeta şi voi, ca momente fundamentale ale ei, sunt întemeiate [1]).

2. Noţiunea credinţei teologice.

Definiţiunea credinţei teologice ni-o dă însuş s. apostol Paul în epistola către Evrei: „*Iar credința este adeverirea celor nădăjduite, dovedirea lucrurilor celor nevăzute* [2])".

Aceste cuvinte ale apostolului, cari din cele mai vechi timpuri erau considerate drept o caracteristică clasică a credinţei teologice, ne arată întreaga fiinţă, întreaga natură a acesteia.

Analizând cuvintele apostolului rezultă, că credinţa este primirea drept adevărate, existente, reale, a celorce se nădăjduesc, şi convingerea şi siguranța absolută a lucrurilor celorce nu se văd. In ea se cuprinde, ca într'un sâmbure, arborele gigantic, de pe ale cărui ramuri ma-

[1]) Comp. Pruner: Moraltheologie, pag. 100.
[2]) 11, 1.

jestoase se vor revărsa, ca o rouă înviorătoare, fructele dulci ale unei vieţuiri pioase, ideale.

In conglăsuire cu cuvintele apostolului, că *„credinţa este adeverirea celor nădăjduite, dovedirea lucrurlior celor nevăzute“*, învaţă şi s. Crisostom, că: *„Deoarece lucrurile, cari sunt în nădejde, se pare că n'au temeiu, de aceea credinţa le împărtăşeşte fundamentul, sau, mai bine zis, nu le împărtăşeşte, ci într'aceasta e fiinţa lor. Aşa d. e. învierea încă nu s'a întâmplat, încă nu e reală, ci nădejdea îi dă tărie şi bază în sufletele noastre“*. Iar la Ecumeniu: *„Credinţa e aceeaş ce fiinţa şi substanţa lucrurilor nădăjduite; dupăce în nădejde ele sunt fără fiinţă ca cum n'ar exista, iar credinţa este oarecare fiinţă a lor şi substanţă, ca să fie ele şi prezente oarecum prin această credere“*.

O determinare mai precisă a credinţei ne dă fer. Augustin în următoarele: *„Quid est fides? Credere quod non vides; huius fidei merces, et videre quod credis“*.

In raport cu Dumnezeu şi cu lucrurile sale credinţa ni-se prezintă deci aici ca ceva fiinţial[1]), ca ceva ce are viaţă. In acest raport credinţa teologică este consimţirea de bună voie, nesilită, a credinciosului cu cuvântul lui Dumnezeu, propus de biserica sa în anume articole de credinţă, împroprierea efeptuită pe seama lui a cuvântului lui Dumnezeu, supunerea convingerii lui către autoritatea dumnezeească, iar apoi, ca o urmare a acesteia, conformarea judecăţii sale proprii judecăţii lui Dumnezeu. Omului cu adevărat credincios, cu ajutorul graţiei dumnezeeşti, i-se dă apoi putinţa pentru o apropiere ideală de Dumnezeu, care apropiere lucrează şi produce cea mai intimă legătură, cea mai intimă comunitate, pătrundere şi afinitate a spiritului omenesc cu adevărul suprem, cu însuş principiul adevărului şi al tot binelui[2]).

In expunerea de mai sus am desemnat credinţa *teologică* ca fiind ea *consimţirea de bună voie, nesilită a credinciosului cu cuvântul lui Dumnezeu.*

---

[1]) ὑπόστασις = οὐσία = substantia (Vulgata) = fiinţă. (Dr. I. Olariu: Esplicarea epistolelor s. apostol Pavel... pag. 441—442).

[2]) Cf. Scheeben: Handbuch der katholischen Dogmatik, pag. 258.

Dacă autoritatea unui om, în baza puterii sale morale şi a demnităţii sale, cari împreună dau noţiunea autorităţii, este norma după care ne determinăm întru a manifesta credinţa noastră faţă de cele împărtăşite de el, urmează ca în măsură cu mult mai mare, nefinit de mare, să consimţim cu cuvântul lui Dumnezeu, pe motivul că autoritatea lui Dumnezeu este nefinită în comparaţie cu cea omenească. Autoritatea lui Dumnezeu, a fiinţei absolute, a adevărului absolut, a sfinţeniei absolute, întrece autoritatea oricărei fiinţi create. Cuvântul lui Dumnezeu, cuprins în mănunchiul de documente scrise de către autorii aleşi de El, precum şi cuvântul cel nescris al Lui, păstrate în aşa numitul depozit al credinţei, în virtutea originei sale dumnezeeşti poartă pecetea infalibilităţii. Căci Dumnezeu adevărul însuş fiind, nu poate nici a se înşela, nici a înşelà. Autoritatea infalibilă a lui Dumnezeu, care este motivul certitudinei noastre asupra adevărului cuvântului lui Dumnezeu, predispune, determină plăcut voia noastră de a supune, de a sacrificà intelectul nostru autorităţii dumnezeeşti; sau, dupăcum o spune apostolul: „... *vorbind toată înţelegerea spre ascultarea lui Hristos*“ [1]).

In voinţă se zămisleşte deci credinţa teologică, iar în intelect se desăvârşeşte. Se desăvârşeşte prin faptul, că intelectul, după o examinare minuţioasă şi severă a moţivelor credibilităţii, convins că adevărurile descoperite, cari formează obiectul credinţei nu stau în contrazicere cu dreapta judecată, aderează şi le aprobă şi, în urmă, consimţeşte, de bună voie, cu ele. De bună voie, nu contra voiei, nu silit, după cum mărturiseşte aceasta şi fericitul Augustin, că *omul nu crede cu sila şi fără voie, ci pentrucă voeşte* [2]); ori în alt loc, că *stă în voia omului să creadă, ori să nu creadă* [3]).

Dar predispunerea, determinarea voiei noastre este

[1]) II. Cor. 10, 5.

[2]) „Intrare quisquam ecclesiam potest nolens, accedere ad altare potest nolens, *credere non potest nisi volens*“. Augustin, Tractatum XXVI. in Ioannem, n. 2.

[3]) Augustin, De praedestinatione sanctorum, Cap. 5.

efectul lucrării graţiei dumnezeeşti în noi. „*Nimeni nu poate să vie cătră mine, de nu-l va trage pre el Talăl cel ce m'a trimis pre mine...*“ [1]). Graţia dumnezeească deci, care împărechiată cu certitudinea adevărată despre existenţa revelaţiunii dumnezeeşti constitue caracterul, fiinţa creştinului credincios, este puterea care luminează interiorul lui pentru a putea *veni la Hristos* şi pentru a putea *învia în ziua cea de apoi* [2]).

Dar tot opera lui Dumnezeu este chiar şi *deşteptarea* primei voiri spre credinţă în om, deci începutul absolut pentru „venirea la Hristos“, în deplină consonanţă cu cuvintele apostolului: „*Că Dumnezeu este carele lucrează întru voi şi ca să voiţi, şi ca să lucraţi, după bunavoinţă*“ [3]).

Cu toate că credinţa creştinului credincios este de origine dumnezeească, şi deci îşi are principiul său în însuş Dumnezeu, la nici un caz nu urmează ca omul să îmbrace haina largă a pasivităţii, ori chiar a indiferentizmului cu privire la soarta sufletului său. Intr'un astfel de caz ar urma, ca Dumnezeu singur să efeptuiască mântuirea omului chiar şi fără conlucrarea lui, fără voia lui. Aceasta ar însemna că Dumnezeu impune omului graţia Sa, şi deci că l-ar constrânge spre mântuire, pecând învăţătura bisericii învaţă apriat contrarul (gratia Dei non est necessitans). Dimpotrivă, dela subiectul activ Dumnezeu cere nu numai înlăturarea oricărei piedeci, ci mai vârtos întimpinarea cu bunăvoinţă a graţiei dumnezeeşti şi conlucrarea de bunăvoie şi cu dragă inimă cu ea. Iar dela omul căzut şi cu atât mai vârtos dela cel ce înoată în mulţimea păcatelor, se cere chiar o încordare, o sforţare a puterilor sale morale şi fizice, ca: tâmpirea boldului animalic, înfrângerea senzualităţii, o abnegaţiune de sine, etc.

Pentru ajungerea ţintei finale, a câştigării fericirii netrecătoare în apropierea lui Dumnezeu, omul are ne-

---

1) Ioan, 6, 44.

2) Ibidem.

3) Fil. 2, 13.

apărat nevoie de graţia dumnezeească. Căci altfel, fără această graţie, de unde şi-ar p tea câştiga ajutor întru imperfecţiunile inerente firii omeneşti? Ori: cum ar putea pătrunde şi înţelege mai uşor şi mai clar adevărul, binele, idealul? Şi iarăş: cum ar putea corespunde fără ea postulatelor sublime, morale, propuse de dumnezeescul Învăţător? Dar în firea noastră, inclinată spre rău, până unde am ajunge în lipsa graţiei dumnezeeşti?

Necesitatea *începutului* graţiei dumnezeeşti o accentuează chiar şi apostolii. Aşa d. e. zice apostolul Pavel: *„Că cu darul sunteţi mântuiţi prin credinţă; şi aceasta nu dela voi; al lui Dumnezeu este darul“* [1]). Iar despre necesitatea graţiei dumnezeeşti întru câştigarea tuturor bunurilor ce rezultă din ea, ca dintr'un dar dumnezeesc, ne mărturiseşte un loc clasic al T. V. [2]), la care se provoacă însuş Mântuitorul, zicând: *„Este scris în proroci: şi vor fi toţi învăţaţi de Dumnezeu. Deci tot cela ce aude dela Tatăl, şi se învaţă, vine către mine“* [3]). Asemenea prorocii mai aflăm şi la profeţii Ieremia [4]), Ezechil [5]) etc.

Dr. Dimitrie Cioloca.

(Va urma)

Refacerea societăţii creştine

Ca şi în urma mişcării popoarelor din Evul mediu, urmările războiului mondial se resimt încă şi azi printr'un deschilibru pe toată linia şi deaceea strigătul general este: refacere. Totul trebue de refăcut, se întreabă numai, de unde să pornească refacerea şi cum să se facă?

La o clădire stricată refacem înainte de toate temelia ei, asemenea şi în viaţa noastră socială trebue să refacem izvorul ei, adecă familia. Familia trebue să devină iarăşi

[1]) Ef. 2, 8.
[2]) Isaia 54, 13.
[3]) Ioan 6, 45.
[4]) 32, 33.
[5]) 11, 19. 18, 31.

un focar al vieţii religioase-morale şi un centru puternic de educaţiune adevărată întru fericirea neamului şi a patriei noastre.

Necredinţă, indiferentism religios şi laxitate morală au cuprins azi pături largi ale Creştinismului. In locul idealismului nobil creştinesc, s'a răspândit paralel cu socialismul şi comunismul, materialismul şi sensualismul.

Familiile noastre în mare parte au uitat de destinaţia omului, de sfinţirea lui, au uitat de D-zeu şi de poruncile Sale.

Toată viaţa familiară se trece cu grija pentru binele şi petrecerea uşoară în viaţa această. Spiritul materialist al vremii a infectat familia creştină întru atâta, că din creştinism şi ortodoxim adesea n'a mai rămas decât doar certificatul de botez. Dar familia creştină trebue şă-şi revină la starea de înainte vreme, când adorarea lui D-zeu era scopul ei cel mai important. In rugăciune creştinul se scula şi în rugăciune mergea la somn. Centrul atenţiunei familiei era sf. cruce, la care generaţiuni de-a rândul îşi ridicase mânile. Inaintea acestei cruci bunicul şi bunica cu părul ei argintiu stătuseră împreună cu nepoţii lor mititei, aici îngenunchiaseră părinţii cu copiii lor, lăudând în rugăciunile lor pe Domnul şi mulţumindu-i pentru credincioşia şi bunătatea Lui. In faţa sf. cruci îşi spuneau ei durerile şi păsurile lor, şi trimiteau salutul lor creştinesc morţilor din împărăţia veşnică, rugându-se pentru odihna lor fericită. Astfel coliba devenea un locaş sfânt în care prin inimi curate ardea focul veşnic al credinţei, dragostei şi speranţei creştineşti; în asemenea familii se împlinea cuvântul Psalmistului: „Dreptii au strigat şi Domnul i-a auzit şi i-a scăpat din toate nevoile lor.“ Familiile noastre trebue să ajungă iarăşi la convingerea că Duminica este ziua Domnului şi să-o sfinţească pre ea. Să ştie că omul are un suflet nemuritor care tinde la bunuri veşnice şi că omului nu-i foloseşte nimic, de-ar avea şi lumea toată, iar sufletul şi l-ar pierde. Sufletul să-i fie grija cea mai mare, grăbind la casa D-lui ca să asculte cu zel şi evlavie cuvântul lu Dumnezeu.

Familiile noastre trebue să revină la viaţa de odineoară, când părinţii drept locoţiitorii lui D-zeu binecuvântau pe copiii lor, care îi părăseau. Era un tablou de tot zguduitor, când un copil pleca din casa părintească şi părinţii îi udau fruntea cu aghiazmă, însemnându-l cu sf. cruce, care avea să-l ferească de tot răul în lume. Dureroasă şi totodată înălţătoare era clipa, când tatăl pe patul de moarte, aduna pe ai săi în jurul său şi-i binecuvânta ca şi Isaac zicând: „Veniţi să vă binecuvintez, înainte de a muri.“

Trebue să revenim la timpul, când totul se făcea cu D-zeu. Cu „Doamne ajută“ ţăranul pleca în câmp; „Cu D-zeu“ comerciantul purta cărţile sale, cu D-zeu se începea tot lucrul. Tinerii, care voiau să se căsătorească, cu seriositate morală se apropieau de sf. altar, deoarece îşi erau conştii că numai în ceruri se încheie căsătorii bune, că nu patima oarbă sau folosul material, ci numai înţelegerea reciprocă este dătătoare de ton; ei erau convinşi că fără religiune nu-i noroc în căsătorie, deaceea fetiţa fără jenă îl întreba pe mirele ei: „dar cum stai cu religia ta“?[1]) Cunoscuta zicală, că două credinţe nu pot dormi pe aceeaş perină, în vechime era şi băgată în samă, pentrucă foarte rare erau căsătoriile mixte. Asemenea tinerii erau convinşi de sfinţenia căsătoriei şi deaceea tânărul vlăstar cu bucurie era primit în casa lor.

Familia creştină trebue să devină iarăşi o şcoală de virtute. Părinţii noştri trăiau în convingerea că numai frica de D-zeu şi ţinerea poruncilor Sale sânt în stare să formeze oameni întregi, depline personalităţi cu caractere mari.[2]) Ascultarea, dragostea şi mulţumita copiilor nu mai dăinueşte în casa creştină ca odineoară, când munca, modestia şi îndestularea îi făcea de oameni fericiţi.

Dragostea faţă de aproapele era cel mai scump mărgăritar din cununa virtuţilor acelor timpuri. Proprietatea şi numele cel bun al vecinului erau sfinte, oricine

[1]) V. Videmar. kath. Relig.-Unt. Pag. 83.
[2]) V. Förster, Jugendlehre, pag. 3.

era gata de ajutor fără să aştepte vr'un profit. In adevăr viaţa creştină din timpurile de mult este o oglindă fidelă pentru familille noastre din ziua de azi. Azi remarcăm oriunde un tineret fără educaţie, aşa că vrând nevrând cu mirare te întrebi, dacă aceştia nu mai au părinţi, pentru că părinţii sânt răsponsabili pentru nelegiuirea şi imoralitatea copiilor; cea dintâiu şcoală a copilului este mama.

Cea dintâiu şi mai ascultată şcoală a mamelor este biserica.[1]) Acum ca niciodetă păstorul sufletesc va trebui să intensifice chemarea sa de învăţător şi păstor, pentru că niciodată credinţa noastră n'a fost combătută cu atâta violenţă ca astăzi. Statul, comuna şi casa părinţească dădeau în trecut credinţei tot sprijinul şi scutul. Acestea ziduri şi stânci de apărare ale credinţei noastre sânt azi aproape dărămate, iar toată tăria şi singurul scut al credinţei se află în graţia lui D-zeu şi în sufletul individului. De a face sufletul individului cât de religios, decis, convins şi însufleţit, aceasta este frumoasa şi urgenta datorie a preotului în şcoală şi în biserică.

Nici un mijloc să nu-i cadă prea greu şi nici o încordare să nu-i pară prea mare, pentru ca familiile noastre să devină iarăşi centrele răspândirii vieţii noastre religioase-morale. Dator este păstorul sufletesc ca în biserică prin regulata predicare să facă educaţie mai cu seamă părinţilor, iar în şcoală este chemat ca să aibă grijă, ca creşterea copiilor să fie în aşa fel ca ei să fi învăţat ceva şi să devină apoi părinţi vrednici care să dea mai departe creştere bună urmaşilor lor. Aceasta creştere trebue preoţii să-o dea prin învăţământul religios, care este de cea mai mare importanţă. Dar el este şi o problemă vitală a bisericii, deaceea toate spiritele agere dau atenţia cea mai mare învăţământului acestuia în deosebi azi. Problema catihetică, deşi veche, este azi de cea mai mare actualitate, pentrucă la toate popoarele de cultură se arată un mare regres în conştiinţa şi viaţa religioasă. Intrebându-ne de cauzele regresului acestuia

[1]) V. Mehedinţi, O altă creştere Bucureşti 1919, pag. 112.

religios — ca să nu-l numesc ireligiositate — este foarte adevărat, că în prima linie ele provin din afară de biserică. Raţionalismul în biserică e de origine filosofică. Asemenea şi Panteismul lui Hegel şi Spinozza, care au dat naştere socialismului, comunismului, materialismului şi sensualismului, este de origine filosofic-politică. Dar tot atât de adevărat este că mult a contribuit şi însaşi biserica la lăţirea ireligiosităţii în societatea creştină [1]). In cazul din urmă aflu îndreptăţită aserţiunea lui Stieglitz, când zice: „Wie die Katechese, so das katholische Leben", adecă viaţa creştină depinde de catihesaţia care se face. Inţelegem că în timpul războiului catehisarea n'a fost la înălţime, dar astăzi? — Din diferite părţi s'a afirmat că la noi catehisarea, deaceea nu-şi ajunge scopul, pentru că avem nevoie de catiheţi. Sau, e o poveste veche, că la noi metoda catihetică nu este cea modernă şi nici catiheţii noştri n'au pregătirea necesară [2]).

In parte vor fi îndreptăţite obiecţiunile de mai sus, dar cauza principală — după mine — este alta. Admitem că dela felul şi modul, cum învăţământul religios este predat, depinde şi succesul lui, dar dacă e vorba de metodă, atunci metoda tuturor metodelor este cea a inimii [3]). Mai presus de toate este dragostea! Iată că şi în catihetică cap. XIII, 1 Cor. pune în mâna catihetului metoda catihezei.

Regretatul pastoralist celebru Swoboda din Viena, întrebat fiind, ce este cel mai important pentru un catihet, a spus: disciplină de fier şi o nemărginită dragoste faţă de copii. Bine înţeles catihetul mai întâiu însuşi va trebui să simtă dragoste pentru sf. Biblie şi celelalte învăţături creştine, ca apoi prin dragostea sa să poată trezi şi în inimile copiilor dragoste către biserică şi religie. Catihetul fiind mai mult crescător decât învăţător

[1]) V. XI. Programă, Inst. Pedag.-teol. Sibiu 1894/5, pg. 21.
[2]) V. Candelea, Cernăuţi 1907, pg. 467.
[3]) V. Krieg, Katechetik.

şi având să formeze din sufletele tinere caractere tari, trebue el însuşi să fie un suflet nobil cu un caracter deplin. Mai departe catihetul va trebui să predea învăţăturile religioase în mod viu, îndemnând pe elevi la datoriile lor faţă de D-zeu, faţă de aproapele şi faţă de sine însişi; el va trebui să-i îndemne la ascultare, resemnare şi suprimarea patimilor; iar mai mult decât aceasta, catihetul va trebui să îndemne şi să crească pe elevi la muncă, îndestulare şi economie [1]).

Eu obiecţiunile referitoare la metoda catihetică am voit să accentuez numai, că metoda încă nu face pe catihet, ci adevăratul catihet să-şi formeze singur metoda; lucrul principal este ca să nu întrelase nicicând catehizarea şi totdeauna să meargă cu exemplu bun înaintea copiilor. Ei au datoria ca împreună cu învăţătorii şi părinţii copiilor să formeze uniuni, unde prietenii copiilor să se adune regulat şi să discute asupra problemelor creşterii, pe care probleme însă trebue să le traducă şi în faptă; căci avem destule dovezi că nu prin congrese şi tratate catihetice numai, vom putea îndrepta societatea de astăzi, ci numai prin muncă şi iar muncă! Părinţii, şcoala şi preoţii muncind cu devotament, pot reface familiile noastre. Statul însă are cel mai mare interes ca să sprijinească această acţiune, pentru că familia este doar inima statului; aceasta îi dă statului viaţă, putere şi sănătate.

Deci, dacă dânsa va fi tare şi sănătoasă, atunci şi statul va fi sănătos şi va înflori. Ca să putem vedea însă această schimbare mă asociez şi eu părerii, că educatorii religioşi trebue să fie cu mult mai religioşi, decât sânt în ziua de astăzi. Trebue să cerem dela catihet o cultură superioară, dar îmbinată cu o convingere religioasă [2]) !

Dr. Petre Procopovici

---

[1]) V. S. Mehedinţi, O altă creştere, Bucureşti 1919.

[2]) V. XI. Progr. a Instit. pedag.-teol. Sibiu 1894/5. pg. 24.

„Doamne, om nu am...!“

— Meditații pentru Duminica Slăbănogului —

Fii răbdător, crede și nădăjdueşte tare întru Domnul, o! bunule neam al meu!

Zăcut-am zile şi săptămâni, şi cei din jurul meu nu mai aveau pace nici odihnă de tânguirile mele pentru durerile şi grelele nopţi de strajă ce mă apăsau cu truda lor de plumb! Purtăm în silă toate năcazurile unei vieți de după un înfricoșat război, şi jălaniile noastre sunt fără număr, *uitând răbdarea!*

Dar ce este durerea mea față de suferinţele slăbănogului celce 38 de ani încheiaţi a zăcut până la uscare?! Şi, ce sunt neajunsurile şi năcazurile trecătoare ale neamului meu din zilele de azi față de robia mută a veacurilor multe din trecut?! Câtă răbdare de Hristos n'a purtat şi unul şi altul; unul pe scândura patului, uscându-se, iar altul în robia umilirii şi a durerii!

38 de ani!

Este îngrozitor, nu-i aşa, când ne gândim, că ce răbdare trebuie să avem, ca să putem purta 38 de ani de boală în trupul nostru!

Oricare din noi ar zice, trag şi în plug, dar să nu zac 38 de ani! „Zac aicea“ — am zice — „zădarnică mi-e viața; sunt plaga şi sarcina altora“. Și, totuşi, ce negrăit de mare, ajungătoare cu mărimea şi vârfurile ei până la ceriu, este o asemenea viață în dureri, când sufletul ei are pe buzele arse, zguduitoarea cântare a vitejiei creştine: „Fie voia Ta!“ Se poate o faptă mai mare decât aceasta: a mărturisi despre milostivirea Părintelui, zăcând cu oasele uscate?! Patul răbdării noastre creştineşti îl putem şi avem datorie să-l facem glas de îmbărbătare pentru semenii noştri ceice ne încunjură cu bucuria sănătăţii şi cu suspinul compătimirii!

„Voești să fii sănătos?“

„Cu adevărat, voeşti *sănătatea*, cu toate răspunderile, cu toate urmările şi cu toate marile ei *îndatoriri?* O voeşti cu sfânta muncă a ei, cu milostivirea de cei îndureraţi

şi cu întreaga uitare de tine a ei? Voeşti să fii sănătos pentru o viaţă mai frumoasă, mai roditoare şi mai puternică decât pân'aci?"

În puţini oameni este *această sănătoasă mare voinţă*, pe care trebuie s'o creştem zi cu zi în noi, în faptele noastre simple, mici şi mărunte, şi s'o închinăm ca pe o dulce lăcrimioară, lui Hristos, din grădina sufletului nostru! Lipsa ei este tocmai boala sufletească a mulţimii oamenilor zilelor noastre!

„Doamne, om nu am...!"

„Care cu curaj şi cu dragoste să mă ajute!"

„Cu adevărat aceasta este jalba noastră a tuturora: a bisericii, a neamului şi a binelui obştesc! Câţi din noi nu ne-am însănătoşa, de-am avea omul cu leac? Câţi din noi nu ne-am ridica din adâncul întunerecului şi al lipsurilor grozave, de-am avea omul pricepător", cu inimă mare şi de ispravă? Nu om de carne şi de lut, ci omul lui Dumnezeu, cel cu dragostea şi îndurarea în inimă, este şi poate fi săvârşitorul minunii: arhangelul celce ne duce pe înălţimile lui Hristos. „Şi Mântuitorul Hristos s'ar putea jălui, — arătând cu sfânta Sa mână pe atâtea familii, instituţii şi turme ale credincioşilor Săi — cu cuvintele: om nu am, care să fie mamă, îndrumător, păstor şi apostol! Iată buba răului; oamenii (devotaţi lui Hristos) sunt puţini!"

„Scoală-te!"

„Iată Dumnezeu-omul! Nu ne mai putem văită că n'avem om; Hristos este omul nostru, El ne vindecă, El ne dă putere şi ajutor". Cine vrea să se scoale să nu mai aştepte turburarea apei de către înger, nici toate învăţăturile şi iscodirile mărginitei minţi omeneşti... căci Hristos este aicea şi El ne spune: „Scoală-te!" „Ce prostie aş face, de-aş mai aştepta ori să-mi zic în mine: „Nu pot".

„Pot" şi *„mă şi scol"*, căci inima mea zi de zi pleacă la scăldătoarea Vitezda, ca să asculte cuvintele Tămăduitorului meu Hristos: „Scoală, ia-ţi patul tău şi umblă!"

Vasile Loichiţă.

Cuvânt la fine de an şcolar

Domnilor colegi, iubită junime,

Ajungând la finea anului şcolar, se cuvine să ni facem bilanţul şi să ni dăm seama despre ceea ce-am făcut şi ce trebue că mai facem. Căci întocmai ca şi călătorul, carele după ce a parcurs o bună parte a călătoriei sale se sue pe un deal şi poposind acolo puţin, se uită îndărăt, tot astfel şi noi, când ne vedem ultima oră în acest an şcolar la un loc în acest sf. locaş d-zeesc, trebue să privim încă odată asupra capitolului vieţii şcolare, care se închee azi. Aţi auzit cuprinsul evangeliei despre pomul şi fructele sale, şi azi trebue în legătură cu acest cuprins să ni recapitulăm cuvintele Stăpânului din altă evangelie: „Dă socoteală despre cele ce ţi s'au încredinţat". Răspunsul — oricât de greu ar fi pentru unul sau altul — va fi aşa dar de două feluri pentru voi, iubiţilor elevi, îmbucurător sau neîmbucurător. Pentru cine va fi îmbucurător şi pentru cine nu şi ce-i de făcut în ambele cazuri — acesta să fie obiectul cercetării noastre de azi.

Omul când e cuprins de simţeminte plăcute, zice că e fericit iar dacă simţemintele deprimătoare îl copleşesc, e din contră nefericit, intocmai ca în natură timpul senin cu furtuna, aşa alternează şi în viaţa noastră bucuria cu întristarea. Adevărata bucurie însă ni-o poate da numai o conştiinţă bună. O conştiinţă bună însă are numai acela, care şi-a împlinit datorinţele sale. Aceasta are valoare pentru noi toţi şi se'nţelege că şi pentru voi. Numai acela dintre voi poate aştepta cu bucurie sfârşitul anului şcolar şi numai aceluia îi va fi porunca din sf. evangelie: „Dă socoteală despre cele ce ţi s'au încredinţat", îmbucurătoare, care cu fruntea senină poate zice: „Mi-am îndeplinit conştiincios toate datorinţele mele de elev".— Dea Domnul, ca fiecarele dintre voi, dragilor mei, să-şi poată da un astfel de răspuns mângăietor, care îl va răsplăti pentru munca şi încordările unui an întreg, căci psalmistul David zice: „Cel ce a sămănat cu lacrimi, va secera cu bucurie. El merge şi plânge purtând aruncătura seminţei sale; va veni însă cu bucurie, purtând snopii săi". Ps. XXVI). Ceea ce înseamnă, că după greu-

tăţile împreunate cu o muncă încordată, nu se poate să nu vie şi bucuria nepreţuită care izvoreşte din împlinirea datoriei. După semănatul cu lacrimi, iată că a venit şi secerişul vesel, cu snopii luminei şi ai bunei educaţii, precum şi cei ai liniştii şi bucuriei adevărate. — Dară vor fi între voi şi de aceia cari asemenea administratorului talantului din sf. Evangelie, nu se vor putea justifica înaintea Stăpânului lor. Internul lor şi privirea asupra anului şcolar, care se închee, li va spune că şi-au îngropat talanţii încredinţaţi lor de Stăpân. Unde ţi-i făgăduiala făcută la începutul anului şcolar că te vei face vrednic de nădejdile ce le-au pus în tine părinţii tăi îngrijoraţi? Cu ce bucurie vezi tu cum strâng alţii fructele sârguinţii lor, — ce vei culege tu, care n'ai semănat nimică? — Aceste sunt reproşurile juste, ale unei conştiinţe, încărcată cu vină. Dar mă va întreba cel neîmpăcat în conştiinţa sa, asemenea administratorului din sf. Evangelie „ce să fac acuma"? Şi eu îi voiu răspunde: „Aceea ce a făcut el, — a gândit la viitor".

Zilele pierdute sunt asemenea unei lavine, care cu cât se rostogoleşte mai departe cu atât mai mare nenorocire aduce. Lianele, un fel plante parasitare, icoana tristă a trândăviei spirituale, neputându-şi singure pregăti nutreţul necesar, se încolăcesc pe lângă cei mai puternici şi sănătoşi pomi şi cuprinzindu-i li sug măduva, până ce-i usucă, doborîndu-i la pământ. Asemenea şi cel ce s'a aruncat în braţele trândăviei, dacă nu va şti să scape din vreme, se va agăţa de alţii pentru a trăi din munca şi avutul altuia. Această viaţă leneşă l-ar duce apoi în abisul patimilor şi a decăderii imorale, îngropând talantul, cu care ar fi trebuit să lucreze şi să facă dobânzi. E amară această constatare, dar n'avem încotro, adevărul e pentru cel ce a greşit aşa de amar ca şi medicina pentru bolnav.

Cine voeşte să guste priveliştea încântătoare pe care ni-o procură un munte sau un deal, acela trebue să se sue pe el. Cine însă rămâne la poalele lui şi numai abia se uită în sus, acela nu se va bucura nici când de ea. Şi cu ştiinţa e tot aşa; şi ea e asemenea unui deal şi grele sunt cărările ce duc în sus; însă cu cât mai curajoşi ne vom urca în sus şi cu cât mai sus vom ajunge, cu atât mai frumoasă va fi privirea noastră şi cu atât mai mare va fi şi bucuria noastră.

Deoarece însă ştiinţa noastră are valoare înaintea lui D-zeu

numai atunci, când toate încordările şi năzuinţele noastre sunt în consonanţă cu voinţa Lui, când întreaga noastră viaţă şi faptele noastre ni le-am rânduit după poruncile Lui — şi abia aceasta ni procură adevărata sfinţenie creştinească — de aceea ni aduce aminte stăpânul, la sfârşitul evangeliei, să întrebuinţăm puterile noastre înainte de toate, spre a ni aduna comori în cer, unde nici furii nu le fură, nici rugina nu le rugineşte, nici moliile nu le mănâncă (Mat. 6 c. n.). Căci fie ştiinţa noastră cât de strălucită şi multă, valoarea omului nu depinde numai de ea, precum nici fericirea lui dela posesiunea bunurilor pământeşti, ci ea depinde de persoana sa, de acţiunile şi faptele sale.

Vouă, iubitelor eleve, vă este dat a păstra cu neştirbire credinţa în D-zeu, în care v'aţi născut, căci aparţineţi unui sex, care în toate timpurile a fost cel mai nesmintit păstrător al credinţei în D-zeu şi al tuturor sentimentelor frumoase şi înălţătoare de suflet. Nu uitaţi la orice ocazie, că printr'o femee, Maica-Prea-Curata, a venit mântuirea în lume. Nu uitaţi că unei femei i s'a vestit întâiu Învierea Domnului nostru Is. Hristos Menirea măreaţă a Voastră este de a împreuna în o legătură frumoasă ştiinţă şi credinţă, dar şi credinţa cu viaţă. Cariera pentru care vă pregătiţi e una dintre cele mai frumoase, mai sublime cariere de pe pământ, dar totodată şi una dintre cele cu mai mare răspundere, căci dela voi atârnă viitorul patriei şi al neamului nostru. In lumea civilizată învăţătorul e un factor indispensabil al culturii. Pentru a vă împlini menirea frumoasă ce o aveţi, trebuie să fiţi înzestrate cu o cultură generală şi profesională corăspunzătoare ; de pe acuma să gândiţi şi să năzuiţi spre fericirea Voastră sufletească să vă creaţi o bază sigură ; căci cine zideşte o casă, trebue întâiu să sape temelia, şi să sape cu atât mai adânc, cu cât mai înaltă voeşte să-i fie clădirea.

Ferice de acela aşadară, care de cu bună vreme s'a gândit la aceasta şi a lucrat cu zel în direcţia aceasta, — el poate liniştit şi plin de mângâere să zidească mai departe. Cine însă zideşte fără bază solidă, zideşte cu pericol şi e mai consult în un asemenea caz de a începe clădirea din nou.

Ni-se spune despre un sculptor, ajuns aproape la perfecţiune în arta sa, că i s'a cerut din partea unui cap încoronat o mobilă foarte scumpă. Măestrul o găteşte şi pleacă cu ea pe umere spre locul destinaţiei. Când ajunge la curte, regele îşi

adună curtenii în jurul său. In sala palatului regal se aduce lada, în care era împachetată mobila; măestrul o deschide, însă cine poate descrie frica şi ruşinea lui, când îşi văzu opera sa, la care a muncit aşa de greu cu mâinile sale, desfăcându-se înaintea ochilor tuturor! S'a ridicat adecă o furtună pe mare şi bătând valurile cu furie asupra corăbiei, întrară în ea şi udară şi lada şi mobila se desfăcu. In loc de admiraţiune se ridică un murmur de nemulţumire. Măestrul sta ca trăsnit. In curând repară mobila, dar înlăuntrul său se întâmpla o straşnică schimbare. In momentul desnădejdii sale făcu un vot, ca de acuma înainte să nu mai lucreze din astfel de material slab, ci numai din marmoră; şi îşi şi aduse la îndeplinire hotărîrea.

Şi voi dragilor, asemenea măestrului numit, aţi dorit şi sperat cu începutul anului şcolar, a secera laudă la sfârşitul lui şi a pregăti astfel bucurie părinţilor voştri. Intru cât s'a împlinit aceasta frumoasă speranţă a voastră, la aceasta întrebare vă răspunde conştiinţa fiecăreia dintre voi. Dea Domnul însă ca în toate acele dintre voi, a căror conştiinţă este neliniştită de mustrări şi care cu durere gândesc şi la aşteptările înşelate ale părinţilor lor, să afle loc o astfel de prefacere şi schimbare. Dea Domnul ca aceste reproşuri ale internului vostru să vă fie şi un îndemn spre viitor, să vă silească de a întrebuinţa măcar de acum înainte timpul cel atât de scump numai şi numai spre ceea ce e folositor şi durabil, numai spre cultivarea sufletului şi inimei voastre, — căci atunci desigur nu vă va lipsi nici răsplata, care o veţi afla-o în simţământul îndeplinirii datoriei.

Mare folos aduce ştiinţa omului. Şi unei femei i se şade bine să fie cât de învăţată. Nici odată însă nu trebue să pierdeţi din vedere, că sexul vostru reprezintă mult partea de sentiment a omenirii. Femeia răspândeşte fericire prin mâna ei fermecată. Ea aduce cu deosebire balsam suferinţelor omeneşti. Ranele vitejilor căzuţi pe câmpul de luptă se vindecă mai uşor când sunt îngrijite de mâini femeeşti. Şi aici avem exemplul scumpei noastre Regine, faţă cu răniţii din războiul mondial. Să fiţi blânde, scumpe eleve, totdeauna bune şi pline de îndurerare cătră cei năcăjiţi, atât în familie, la căminul părintesc, cât şi în societatea, în care veţi trăi, iară mai pe sus de toate să fiţi pildă de religiositate.

Frumoasele învăţături auzite aici şi virtuţile practicate să vă înspire paşii voştri, ferindu-vă de exemple rele de necredinţă şi nemodestie, cari din nenorocire sunt în mare număr mai ales azi. Aceste sunt sfaturile ce vi le dau în aceste solemne clipe. Vi le dau în numele tuturor celor ce au contribuit la creşterea voastră; în calitate de părinte sufletesc vâ doresc tot binele, împărtăşindu-vă binecuvântarea mea. Inainte de despărţire şi plecare la vetrele voastre părinteşti să îndreptăm rugile noastre spre Domnul, care ne-a ţinut ca administratori ai talantului încredinţat nouă, mulţumindu-i pentru toate darurile de care ni-a făcut părtaşi în decursul acestui an şcolar, din toată inima şi din tot sufletul şi să-L rugăm să nu ni lipsească şi mai departe de graţia sa ca să putem pune tot sufletul nostru în folosul scumpei noastre patrii.

Binecuvântarea Domnului să fie cu voi cu toţi acum şi pururea şi'n vecii vecilor, Amin.

I. Avram.

RECENSII

Păr. Arhim. I. Scriban, *Curs de Introducere în Noul Testament* după programa în fiinţă pentru învăţătura şcolarilor din cl. VI a seminariilor teologice din România veche, aprobat din sf. Sinod şi Consistoriul Superior bisericesc cu Nr. 372 din 14 Noemvrie 1923 şi de Ministeriul Cultelor cu Nr. 59775 din 7 Dec. 1923, Bucureşti, editura librăriei „Universala“ Alcalay et Comp., 1924, pp. 224.

Acesta este titlul noui scrieri din pana cunoscutului scriitor bisericesc Arhimandritul *Iuliu Scriban*, care a vroit să-şi depună aici cunoştinţele sale pe cari le are pe terenul studiului biblic, în special pe cel al Testamentului Nou.

Dreptcă în prefaţa acestei scrieri autorul vrea să-şi ceară scuze pentru graba, cu care a publicat acest curs de întroducere zicând, că „Manualul (scil. de întroducere în cărţile T. N.) întrebuinţat până acum în seminariile noastre din România veche, al răposatului profesor de teologie *Dr. Ioan Cornoiu*, deşi ieşit în două ediţiuni (1903 şi 1911), nu se mai găseşte. De aceia a

trebuit să mă grăbesc cu scrierea acestuia, care altfel poate mai întârzia".

Cu toate acestea autorul, după cum ne spune însuşi, tot în prefaţa sa, a aflat necesar să amplifice programa studiilor de întroducere în cărţile T. N., stabilită pentru seminariile teologice din România veche, adaugând la capitolul, care tratează despre istoria textului, şi chestiunea textului tipărit şi încă şi unele amănunte în apendice. Scopul, pe care l'a urmărit cu acestea, este, pentru a o face potrivită şi spre a fi întrebuinţată în seminariile de peste munţi şi la cel din Chişinău.

Deosebitul meu interes însă l-a deşteptat cumunicarea, pe care ni-o face, tot în prefaţă, că în aceasta scriere vom întâlni un lucru nou. Autorul schimbă adecă cronologia obişnuită a scrierilor sf. apostol Pavel. Motivele, care l-au determinat să o facă, sunt determinate de faptul, că în anul 1890 s'a descoperit *inscripţiunea dela Delphi,* care, după cum zice autorul, „dă date mai sigure despre cronologia sf. Pavel", vizându-ne totdeodată că despre numita inscripţiune a scris Păr. Dr. Gala Galaction (Gr. Pişculescu) în revista „Biserica ortodoxă română" din Febr. 1923 un articol documentat.

Faptul acesta m'a făcut ca să nu mai dau cartea din mână, pânăce n'am citit-o din scoarţă în scoarţă cum zicem.

Am trecut în grabă preste capitolele cele dintâi. Eu dreptcă obişnuesc a trata în cursurile mele de întroducere în cărţile T. N. mai întâiu fiecare carte, care face parte din colecţia T. N., îndeosebi şi apoi trec la partea generală, care se ocupă cu istoria canonului, a textului şi în fine cu cea a traducerilor, pentrucă aceasta era şi evoluţiunea lor istorică. Dară dacă cineva vrea să trateze mai întâiu partea generală şi apoi cea specială, cum fac mulţi exegeţi şi cum face şi Păr. Scriban, n'am nimic de obiectat. E chestie de metod. In partea generală a întroducerii foarte instructiv este mai ales c. 24, în care Păr. Scriban vorbeşte despre atacurile aduse cărţilor Noului Testament şi combaterea lor (p. 63—76).

M'am lovit însă de felul, cum se redă în §. 12 (p. 29 s.) atitudinea lui Eusebiu din Cesarea faţă de canonul cărţilor T. N. In istoria sa bisericească (3, 29) el împarte cărţile T. N. în 3 clase, pecând Păr. Scriban le socoate împărţite în 4 clase. lară la pag. 48 vorbind despre signarea codicilor biblici întro-

dusă de H. von Soden, evident că s'a strecurat o eroare, care nu poate să rămână nerectificată într'o ediţie nouă a acestei scrieri. Aici se spune adecă „Numerele dela 1—99 se aplică manuscriptelor din veac. 4—9“, pecând eu ştiu, că acestor manuscripte li se aplică signatura dela 1 numai până la 50, iară signatura 51—100 se aplică manuscriptelor biblice din secolul următor X.

Cât priveşte expunerile autorului despre evangelii nu mă pot împăca nici cu datarea lor şi nici cu cele ce ni le spune despre geneza lor. Trec însă preste chestiunile cronologice menţionând numai atât, că mărturiile înduse dela Irineu nu au nici decum importanţa hotărîtoare, care li se dă. Mă reţin însă puţin la chestiunea genezei evangeliilor. Pe pag. 118 Păr. Scriban zice: „că au existat astfel de scrieri (adecă evangelii primitive), nici vorbă“. Vra să zică în aceasta privinţă nici nu mai încape vre o discuţie. Şi spre a-şi întemeia aceasta socotinţă a sa, pe care dreptcă o întâlnim foarte adeseori mai ales în cercul teologilor protestanţi, autorul se provoacă (p. 116) la prologul evangeliei lui Luca (1, 1—4). Dară cu nedreptul, căci dacă Luca în prologul evangeliei sale, ne spune, că „deoarece mulţi au întreprins a scrie“ istoria evangelică „după mărturia marturilor oculari şi a celor carii au fost ministri ai cuvântului, a crezut şi dânsul că trebue să scrie“ prezenta evangelie, atunci aceste cuvinte ale lui Luca nu trebue înterpretate în acel înţeles, că până a scrie Luca evangelia sa ar fi existat mai multe „evangelii primitive“. Noi cei de azi având în vedere discuţiunile largi, care s'au purtat în jurul chestiunii, dacă au existat evangelii primitive sau ba, dreptcă am putea crede, că cuvintele acestea ale lui Luca ar vorbi în favorul existenţii unor evangelii primitive. Dară nu împoartă, ce înţeles am putea da noi, cei de azi, cuvintelor de mai sus ale lui Luca, ci hotăritor pentru noi trebue să fie faptul, la cari scrieri evangelice s'a putut gândi evangelistul Luca, când a scris aceste cuvinte. Luca s'a gândit numai la scrieri evangelice scrise pe baza mărturiilor marturilor oculari şi a celor carii aveau însărcinarea a predica cuvântul Domnului.

Aceste scrieri evangelice nu sunt „evangeliile primitive“, la cari ne gândim noi cei de azi, ci sunt evangeliile canonice ale lui Mateiu şi Marcu. O critică a textului evangeliei lui Luca arată într'adevăr că el a avut în vedere pe aceste 2 evangelii

canonice. Şi dacă el totuşi nu vorbeşte despre două, ci despre mai multe încercări de a scrie istoria evangelică, atunci el o face aceasta nu pentru motivul, că ar avea cunoştinţă că există încă şi alte încercări de acest fel, ci pentrucă el în condiţiile, în cari trăia pe atunci, nu putea şti cu toată certitudinea, dacă n'au încercat între timp şi alţi reprezentanţi ai bisericii lui Hristos să scrie istoria evangelică aşa, după cum făcuseră Mateiu şi Marcu.

Din prologul evangeliei lui Luca nu rezultă aşa dară nicidecum, că pe vremea aceea ar fi existat mai multe evangelii fragmentare, „evangelii primitive". Existenţa acestor fel de evangelii nici nu e textată de nimene dintre cei vechi. Şi nici nu ne putem închipui, că autorii sfinţi ar fi putut să compileze scrierile lor evangelice, cari după credinţa bisericii noastre sunt scrieri inspirate, din mai multe scrieri evangelice fragmentare „evangelii primitive" selecţionând materialul, pe care-l ofereau acestea. Nu în felul acesta avem să ne explicăm geneza evangeliilor noastre.

O mică contradicţie aflu între cele ce se spun la p. 119 s. şi p. 123 despre Faptele apostolilor. La p. 119 s. se spune, că Faptele apostolilor ne descriu un răstimp de 30 de ani, dela Inalţarea Mântuitorului şi *„până la a doua închisoare* alui Pavel în Roma". Iară la pag. 123 ni se spune, că Faptele apostolilor au fost scrise *„înainte de slobozirea lui Pavel din întâia închisoare* (scil. din Roma), căci şi de aceasta ar fi trebuit să pomenească, dacă s'ar fi petrecut până atunci". Dacă Fapt. Apost. nu pomenesc despre slobozirea lui Pavel din întâia închisoare din Roma, cum ar putea să cuprindă ele istoria răstimpului „până la a doua închisoare alui Pavel în Roma", care închisoare poate să fi urmat numai după slobozirea apostolului din întâia închisoare din Roma?! —

Trecând la expunerile Părintelui Scriban privitoare la epistolele sf. apostol Pavel aflu la pag. 128 s. că Domnia Sa datează cele 2 epistole către Tesaloniceni de pe la anul 50, grupa epistolelor celor mari: către Romani, Corinteni şi Galateni din anii 53-54, grupa celor 4 epistole scrise din întâia închisoare din Roma, adecă Efeseni, Filipeni, Coloseni şi Filimon din anii 58-60, iară din timpul până la anul 67 epistolele către Timoteiu, Tit şi cea către Evrei. Sinodul apostolic e fixat pe anul

49 (v. p. 173 ş. a.), iară moartea apostolului Pavel pe la anul 63 (v. p. 173).

In anul 1909 am publicat o monografie destul de mare, în care m'am ocupat pe larg despre viaţa şi activitatea sf. apostol Pavel până la finea călătoriei a doua misionare, cautând tot deodată să fixez şi datele cronologice ale evenimentelor celor mai însemnate. Pe atunci dreptcă încă nu cunoşteam inscripţiunea dela Delphi. Discuţia în jurul ei s'a încins între teologi abia în anul 1912. Cu toate acestea eu nu m'am simţit îndemnat nici deatunci încoace să schimb nimic din datele cronologice ce le fixasem privitor la viaţa şi activitatea sf. apostol Paul până atunci. Şi nici articolul Păr. Gala Galaction publicat în „Biserica ortodoxă română“ (Febr. 1923) nu m'a putut determina să mă abat dela cele ce le stabilisem odată. Cauza este, că atât *Deissmann* (Paulus, p. 161, Beilagen: Der Proconsulat des L. Iunius Gallio) cât şi *Gala Galaction* în articolul său menţionat mai sus din Biserica ortodoxă română (Febr. 1923), precum şi ceilalţi cari vorbesc la fel, comit o eroare gravă în ce priveşte interpretarea locului din Fapt. Apost. 18, 12. Aşa zice *Deissmann* (l. c.), că cuvintele din Fapt. Apost. 18, 12: „Dar pecând Gallio era proconsul al Ahaii, Iudeii s'au sculat toţi într'un cuget împrotiva lui Pavel“ nu pot fi înţelese altfel, decât aşa, că după un an şi jumătate de lucru evanghelic, săvârşit de sf. Pavel în Corint, Gallio a venit *ca nou proconsul* şi atunci Iudeii s'au ridicat cu plângerea lor (vezi Biserica ortodoxă română, 1923, p. 321 s.). La fel vorbesc şi *Lehmann*, *Osk. Holtzmann* şi de aceeaş socotinţă (pare că) este şi *Gala Galaction* (vezi ibd., p. 322). Interpretarea aceasta a cuvintelor lui Luca din Fapt. Apost. 18, 12, face silă textului. Cuvintele „pecând Gallio era proconsul al Ahaii (Γαλλίωνος δὲ ἀνθυπάτου ὄντος τῆς Ἀχαίας)“ nu pot fi interpretate aşa, că abia atunci Gallio venise ca proconsul al Ahaii, căci într'un caz ca acesta Luca s'ar fi exprimat altfel, fie că ar fi zis, că „sosind Gallio ca proconsul (ἐλθόντος)“, fie că ar fi amintit de decretarea lui în aceasta funcţiune. Inţelesul nesiluit al cuvintelor lui Luca poate fi numai, că pe timpul acela, când Iudeii îl aduc pre apostolul Pavel înaintea tribunalului păgân din Corint, Gallio era proconsul al Ahaii. Atâta şi nimic mai mult. Decând venise el la Corint şi câtă vreme petrecuse deja aici, textul nu ne spune nimic. El putea să fi venit la Corint în

primăvara aceluiaşi an. Dară cum proconsulii adeseori petreceau timp mai îndelungat decât un singur an în provinciile, pe cari le administrau, tot atât de bine e posibil, că Gallio a venit la Corint încă cu 1 sau chiar 2 ani mai înainte.

Din textul Fapt. Apost. 18, 12, ştim aşadară numai atât, că Gallio a fost proconsul al Ahaii pe la anul 53 d. H. Dară câţi ani Gallio a fost în această funcţiune şi decând o avea asupra sa, noi nu ştim. Să trecem acuma la inscripţiunea dela Delphi. Ce ne spune ea? Ea ne spune, că pe timpul aclamaţiei a XXVI a împăratului Claudiu era proconsul al Ahaii L. Iunius Gallio. Dară când a obţinut împăratul Claudiu aclamaţia sa a XXVI ca imperator? Să cercetăm! Aclamaţia următoare a XXVII ca imperator Claudiu o obţinuse încă înainte de 1 August al anului al 12 al puterii sale tribuniciene. Aceasta rezultă clar din inscripţiunea de pe arcul apeductului din Roma, care datează din 1 August al anului al 12 al puterii tribuniciene a împăratului Claudiu şi din timpul aclamaţiei sale a XXVII ca împerator. Despre aclamaţiile sale anterioare ştim în mod documentat numai atâta, că aclamaţia a XXII şi XXIV, vra să zică între timp şi cea a XXIII, deşi aceasta până în prezent nu este mai de aproape documentată, Claudiu le obţinuse încă în anul al 11 al puterii sale tribuniciene, aşadară în timpul dela 25 Ian. 51 d. H. până la 25 Ian. al anului 52 de H. De aici rezultă, că în cei 10 ani dintăi ai domniei sale Claudiu obţinuse 21 de aclamaţiuni, vra să zică cam câte 2 aclamaţiuni pe an. Intr'un singur an el trebue să fi fost aclamat însă de 3 ori ca imperator. Şi totaşa şi în anul al 11 al domniei sale Claudiu trebue să fi fost aclamat de 3 ori ca imperator. Dacă am vrea să adaugăm, că Claudiu va fi obţinut şi aclamaţia a XXV tot în anul al 11 al puterii sale tricuniciene, atunci am zice cu aceasta că el a fost aclamat într'un singur an chiar de 4 ori ca imperator. Numărul de 4 ar şi fi numărul maxim de aclamaţii pe cari le-a putut obţine vre un împărat în cursul unui singur an. Dară având în vedere faptul, că Claudiu de obiceiu obţinuse în cei 10 ani dintăi ai domniei sale numai câte 2 aclamaţii în cursul unui an, şi că el preste tot dela 1 August al anului al 12 al puterii sale tribuniciene înainte şi până la moartea sa întâmplată în anul ai 14 al puterii sale tribuniciene, n'a mai objinut altă aclamaţie, decât numai pe cea a XXVII, pe care o avea, precum am zis mai sus,

încă în ziua de 1 August al anului al 12 al puterii sale tribuniciene, noi vom trebui să zicem, că nu e nicidecum probabil, că Claudiu ar fi obţinut tot în anul al 11 al puterii sale tribuniciene pelângă aclamaţiile XXII, XXIII şi XXIV încă şi pe cea a XXV.

Dară dacă aceasta totuşi ar fi fost fact, care dreptcă până azi încă nu este confirmat prin nici un document, atunci cu bună seamă, că aclamaţia a XXVI, despre care este vorbă pe inscripţiunea dela Delphi, împăratul Claudiu nu poate să o fi obţinut tot în cursul anului al 11, ci trebue să o fi obţinut abia în anul al 12 al puterii sale tribuniciene. Inscripţiunea dela Delphi trebue aşadară datată din timpul înainte de 1 August al anului 12 al domniei sale, când era în posesia aclamaţiei sale al XXVII ca imperator, aşadară din prima jumătate a anului al 12 al puterii tribuniciene a împăratului Claudiu. Anul al 12 al puterii tribuniciene al împăratului Claudiu coincide cu anul 52 d. H. In prima jumătate a acestui an Gallio era deci proconsul al Ahaii. Cine poate spune, venit-a el ca proconsul al Ahaii chiar în aceasta primăvară sau în primăvara anului precedent? — Din Fapt. Apost. 18, 12 rezultă cu Gallio funcţiona ca proconsul încă şi în toamna anului 53 d. H., când Iudeii aduc pre apostolul Paul înaintea tribunalului său. Câtă vreme a mai petrecut el în Corint, noi nu putem şti. Nu este imposibil, că el a părăsit Corintul abia atunci, când a primit ştirea despre moartea împăratului Claudiu şi urcarea pe Tron a urmaşului său Nero (13 Octomvrie 54 d. H). Aşa fiind inscripţiunea dela Delphi nu contrazice, ci confirmă mai vârtos cronologia vieţii sf. apostol Paul, precum am stabilit-o noi. Cronologia lui Pavel trebue să rămână deci neschimbată.

Cine zice însă, precum Deissmann, Gala Galaction şi alţii şi aprobându-i pre aceştia şi Păr. Scriban, că Gallio a venit ca proconsul al Ahaii chiar în timpul, când Iudeii l-au tras pre apostolul Paul înaintea tribunalul său, firește, că bazaţi pe faptul că inscripţiunea dela Delphi datează din primăvara anului 52 d. H. trebue să susţină, că apostolul Paul trebue să fi venit la Corint cu $1^1/_2$ an mai înainte, aşadară încă în anul 50 d. H. şi deaceea şi data sinodului apostolic trebue avansată pe anul 49 d. H. Dară cum aceasta interpretare este greşită, noi trebue să rămânem cu atât mai mult pelângă cronologia de până acum a vieţii şi activităţii sf. apostol Pavel, care e stabilită în bune teme-

iuri. Dreptaceea trebue să resping ca eronată datarea de mai sus a epistolelor sf. apostol Pavel, după cum o propune Părintele Scriban. In afară de acestea îmi pare rău, că trebue să constat, că Părintele Scriban nici nu e consecvent în ce priveşte cronologia stabilită de Domnia Sa. Aşa cetesc la p. 190 despre epistola lui Iacob, că ea trebue să fie scrisă mai în urmă decât epistola către Romani. La pag. 134 ne spunea, că epistola către Romani, e scrisă pe la finea anului 54. Cu toate acestea susţine, că epistola lui Iacov e scrisă pe la anul 50. Dară poate că e numai o eroare de tipar şi trebuia să se zică pe la anul 60. Dară de aici se învederează, cât de necesar este, a supravighia cât mai bine revizuirea coalelor de tipar, pentru a evita ca să se strecoare astfel de erori, cari aduc confuziune în toată alcătuirea cronologică a scrierilor N. T.

Privitor la epistola lui Iacov şi Iuda mai notez, că autorul identifică pre apostolii Iacob, fiiul lui Alfeiu, şi pre Iuda Tadeu sau Lebeu cu fraţii Domnului Iacov şi Iuda, pecând eu cred, că noi n'am putea să-i identificăm, precum am arătat pe larg şi în mod documentat în comentarul meu asupra epistolei lui Iacob (în limba germ.) şi în comentarul meu asupra epistolei lui Iuda (în limba germană şi cea română).

Incă ceva şi apoi termin. Părintele Scriban întrebuinţează foarte adeseori termenul „a povesti, povestire" pentru a însemna o înşiruire de fapte reale, istoricc, precum sunt cele scrise în cărţile Noului Testament. Pentru noi Moldovenii „povestea" este o istorisire de întâmplări ireale, născocite. De aceea eu aşi fi dorit, ca să se zică „a istorisi, istorisire", dară nu „a povesti, povestire".

Autorul se provoacă adeseori la mărturia lui *Renan, Harnack, Zahn, Jülicher* ş. a., cari stau departe de biserica ortodoxă, spre a da mai multă tărie cuvintelor sale sau rezultatelor, la cari a ajuns. Nu era absolut necesar. Putea să se îndică citate mult mai convingătoare din scriitori ortodoxi. Şi apoi nici Domnul Iisus Hristos n'a primit mărturii din partea celor necredincioşi nici chiar când se întâmpla ca aceştia să spună adevărul.

Inţeleg că Păr. Scriban a vroit să ne informeze cât mai exact despre starea actuală, la care a ajuns ştiinţa isagogiei în cărţile T. N. preste tot, atât la noi, cât şi în biserica rom.-catolică şi mai ales la protestanţi. Cu acestea dânsul s'a ridicat preste

nivelul programei stabilite pentru seminariile din vechiul Regat. Cartea sa pare că vrea să dea îmbold viitorilor bărbaţi ai bisericii noastre ca să se ocupe mai înadins cu deslegarea problemelor, cari până în prezent au rămas încă nedeslegate. Dară în cazul acesta nu socot potrivit a face prognosticuri de felul acelora, precum cetesc la pag. 119, unde privitor la problema sinoptică zice „fireşte, o lămurire cu totul mulţumitoare nu se va putea ajunge *niciodată*“ şi apoi continuă în acelaşi ton zicând: „Aceasta e partea pe care nimenea n'o va putea lămuri deplin şi numai vom bâjbâi împrejurul ei“. Chestiunile de întroducere nu aparţin la tainele necuprinse de mintea omenească. Ele trebue să se poată lămuri pe deplin. Depinde numai dacă se găseşte omul, care să le deslege.

Am scris acest raport în dorinţa ca Părintele Scriban să binevoiască a ţinea cont de observaţiunile, pe cari în interesul cauzei am crezut că trebue să le fac, şi aştept, că se va conforma cu ele, întrucât le va afla îndreptăţite, într'o ediţie nouă a acestui curs de întroducere în cărţile T. N.

Prof. Dr. **Vasile Gheorghiu.**

°°°OOO°°°

Comunicări. — Cazuri pastorale

Predicatorul şi auzitorii lui.

(După Prediger und Katechet, 1924 Nr. 1 şi 2)
de prof. Dr. Vasile Tarnavschi.

Exegeţii îşi bat capul de ce în evangelia lui Ioan, mântuitorul vorbeşte cu totul alt fel decât la cei sinoptici. Omiletulu aceasta în mare parte este destul de clar: In evangelia dela Ioan adică Domnul vorbeşte către auzitori deosebiţi, suflete alese, cum erau Nicodim, samarineanca la fântâna lui Iacob, apostolii la cina cea de taină, apoi către Iudeii din Ierusalim. Aceştia nu erau nişte ţărani lesne credincioşi şi iubitori ai naturei precum erau locuitorii din Galilea către cari Isus ca autoritate recunoscută şi probată prin minuni a putut să li vorbească în parabole şi asemănări despre imperiul dumnezeesc. Ei erau locuitori de oraş mare, mai mult sau mai puţin culţi, instruaţi în Sfânta

Scriptură de cei mai renumiţi învăţători ai Legii care locuiau în mijlocul lor, deprinşi de a primi dela autoritatea spirituală instrucţiunile necesare şi cu toate aceste totdeauna gata de a face critică. Aice Isus se afla faţă de Fariseii doritori de luptă, faţă de Saduceii sceptici, membrii Consiliului înalt, faţă de preoţimea iudaică, când El învăţa înaintea uşilor Sinedriului unde toate cazurile de cazuistică religioasă de obiceiu se decideau cu pretenţiunea infalibilităţii.

Aici trebuia altfel să vorbească, altfel să argumenteze, aici trebuia să se provoace la Sfânta Scriptura, autoritatea sa ca Mesia şi ca fiul lui Dumnezeu aice trebuia să o apere faţă de ierarhie şi învăţătorii Legii şi faţă de aceştia, cari în loc de conducători erau mai mult nişte ispititori, fii ai Satanei, trebuia să se opună cu toată asprimea. Aici cuvântarea sa trebuia să devină cuvântare de controversă, de luptă, dacă nu voia să renunţe la dreptul şi misiunea sa. Şi evangelistul Ioan putea să-şi aducă aminte cu toată vioiciunea de cuvântările aceste, deoarece cam pe la finea vieţii sale între creştini începu a se ivi cearta pentru Hristos şi se formară erezii pe cari acuma în Ierusalim le combătuse însuş Domnul.

In Galilea mai mult catehet, în Ierusalim mai mult cuvântător, mântuitorul este exemplu de vie acţiune reciprocă care trebuie să existe între predicator şi auzitorii săi. Cu agerime naturală şi ştiinţă supranaturală a pătruns inimile auzitorilor săi, a înţeles gândurile lor cele mai secrete şi a vorbit către ei pe înţelesul şi după trebuinţa sufletului lor.

Pilda Domnului Isus Hristos şi evidenţa lucrului ne dispenzează a da o motivare aprofundată a obligaţiunii ce priveşte pe predicator: predicatorule ţine sama de auzitorii tăi! Priveşte publicul tău! Ţine sama de dânsul: 1 la alegerea temei şi ţintei predicii, 2 la compunerea predicii, 3 la ţinerea predicii, 4 după ţinerea predicii.

I.

De obiceiu predicatorul este liber însuş a-şi alege tema şi ţinta predicei sale. De aceea totdeauna se va ocupa cu întrebarea: „Ce li trebuie oamenilor mei în prima linie? Prin ce se va promova într'ânşii preamărirea lui Dumnezeu şi mântuirea sufletelor lor?“ Această întrebare să fie steaua conducătoare, ca

nu cumva ca un coşmar rău să-l apese pe predicator intrebarea: „Ce să cuvintez duminica aceasta? Cum să ocup poporul jumătate de oară?“ Trebuinţele sufletelor să determineze alegerea, nu indicarea unei cărţi de predice sau unei reviste.

Cel ce ia în considerare auzitorii săi, acela se prepară serios şi-şi fixează un plan de predici, cel puţin pentru vr'o câteva săptămâni. Nu e numai decât de a ţinea un ciclu de predici în sensul mai îngust, însă în unile timpuri mai ales în posturi şi în jumătatea anului după Rusalii ar fi necesar să se ţină mai adese cicluri de predici. Mai ales predici catehetice din ce în ce devin o necesitate cu cât mai rar se cercetează instrucţiunea de religiune şi tocmai din partea celora cari au cea mai mare trebuinţă de ea. Dară predicile catehetice să fie în adevăr *predici* în care să se evite stilul sec şi monoton al textului catehisului şi preotul să-şi deie silinţa a câştiga inima şi voinţa auzitorului. Apoi fiecare ciclu să nu se extindă prea mult timp, căci în cazul acesta oboseşte pe auzitorii şi ei devin neatenţi şi desgustători.

Ce li trebuie oamenilor? Aceasta întrebare, care totdeauna în mod viu să-i fie aminte predicatorului, îi dă predicii un caracter practic, impiedică propuneri academice asupra chestiunilor neimportante din punct de vedere practic, ne sileşte a nu repeta una şi aceiaşi materie, însă la timp potrivit a trata despre chestiuni importante. Aşa b. o. la ţară fiecare toamnă este un prilej bun de a predica despre sfânta liturgie şi sfânta împărtaşire, pentru că acuma oamenilor este mai lesne a cerceta biserica decât în zilele ferbinţi ale verii.

Ce li trebuie oamenilor? Dacă vom medita asupra întrebării acesteia, vom cunoaşte tot mai lămurit că publicul nu este o massă uniformă cu trebuinţi egale, nici chiar la ţară, unde parohienii maică toţi se află pe aceiaşi treaptă de cultură. Unii au lipsă de mai multă instrucţiune, alţii de întărire în credinţă, alţii de încurajare la rugăciune sau mângăiere în suferinţi, toţi însă de înălţarea inimii la Dumnezeu, aducere aminte de adevărurile eterne. Cu fraze generale ale predicii nu se potoleşte setea sufletească, nu se vindecă rana sufletească. Predicătorule inima ta să fie însufleţită de cuvântul Mântuitorului: Îmi este milă de popor.

Ce li trebuie oamenilor? De faţă sunt copii vioi şi uşu-

Finele cuvântării rezumează toate aceste motive într'un apel entusiasmat spre a birui toate greutăţile ce s'ar ivi şi apoi va da încă unile indicări practice pentru ajungerea scopului acestuia.

Obiecţiuni mai însemnate abia se vor putea aduce încontra, aşa că e de prisos o combatere mai energică. De aceea o cuvântare asupra temei acesteia nu se poate desvolta cu acea putere dramatică ca o cuvântare care trebuie să calculeze cu o contradicţie vechementă.

Pentru şirul de idei al unei propuneri întroducerea şi încheierea sunt de mai puţină importanţă, însă de cea mai mare importanţă pentru influenţa asupra auzitorilor. Aceste nu trebuie nici decum neglijate cum se face aceasta prea adese din partea predicatorilor. Introducerea are acea ţintă importantă ca pe auzitori să-i scoată din ideile lor, să-i necesiteze ca cu spiritul lor să urmeze pe predicator, şi să-i străpună într'o stare de aşteptare şi atenţie incordată, plină de interes şi bucurie.

Cât de importantă este introducerea pentru predica întreagă şi primirea ei din partea publicului, atât de împortantă este încheierea pentru efectele practice ale ei. E bine în ea să se releveze ceva nou sau ceva ce-i impresionează adânc pe auzitori. Dar mai esenţial este o recapitulare scurtă şi energică a momentelor principale. De bună samă să o astfel de recapitulare nu-i face plăcere predicatorului, însă ţinând sama de auzitorii săi şi memoria lor cam slabă predicatorul prin aceasta li aduce mare folos. Desvoltată din tr'un nou punct de vedere practic încheierea nu e lipsită şi de un interes spiritual. Mai ales trebuie a se feri de o încheiere prea lungă, căci aceasta ni-ar răpi toate rodele predicii.

O predică în întregimea ei poate să aducă efecte salutare numai atunci dacă părţile singuratice sunt bine potrivite. Felul expunerii să fie popular. Mai ales trebuie de ţinut explicări întuitive şi o comunicaţie vie cu auzitori. Modul de a vorbi abstract îi răpeste predicii tot interesul. Să vorbim deci cât se poate de intuitiv, să avem la dispoziţie icoane, comparaţii, care lămuresc ideea şi excitează viu fantazia auzitorilor. Tocmai de acţiunea fantaziei, care joacă un rol aşa de important în viaţa poporului, trebuie să ne folosim cât de mult. Cu ajutorul ei putem mai uşor şi mai eficace influenţa asupra oamenilor decât numai cu

raţiunea. Omul simplu voeşte să participe cu toate sensurile sale, căci numai aşa îi va fi posibil de a-şi închipui şi a-şi păstra toate în memorie şi a le îndeplini. Mulţi scriitori moderni ştiu să povestesca şi să descrie aşa de vioiu în cât crezi că toate se întâmplă înaintea ochilor. Ei expun lucrurile nu numai aşa precum sunt ci precum *se observează*, ce impresie fac asupra sensurilor şi cum se primesc în internul nostru. Deci să deschidem ochii şi să ascuţim urechile ca să auzim cum vorbeşte poporul!

Comunicaţiunea în cuvântarea oratorică este de mare importanţă şi în multe predici trebuie regretată lipsa acestui element care este baza proprie a atenţiunii. De obiceiu în predicile noastre lipseşte dialogul, conversaţia. Ceea ce cetim sau auzim este mai mult o cugetare cu glas tare, sau o descriere a ideilor, cel mult un monolog. Abia dăm de urme că predicatorul are misiunea de a produce în spiritul auzitorilor idei determinate, aşa cunoştinţi, judecăţi, convingeri, în înimile lor a trezi sentimente şi emoţiuni, precum şi de a forma propuneri, decisiuni şi direcţiuni determinate pentru voinţa lor. E fără îndoială că o propunere executată cu aceasta conştiinţă, va avea o fiziognomie cu totul alta, decât în cazul când autorul scrie numai spre a putea fixa idei subiective şi a le propune apoi în public. Odată pentru totdeauna trebuie suprimată înclinarea de a face reflexiuni cu voce tare, a ţine monologuri care de loc nu se potrivesc pentru amvon.

De cu timpuriu trebuie să se exerciteze predicatorul ca la prepararea şi meditarea predicii sale să considere şi dialogul. El trebuie făcut atent cu stăruinţă continuă că predicarea nu consistă 'ntr'acea că mulţimei adunate de pe amvon să se comunice o sumă de idei, ci că predicarea este o curgere continuă de idei, sentimente şi sensaţiuni între predicator şi auzitor, deci trebuie să existe *comunicaţie* vie.

III.

Cel ce cu privire la auzitorii săi a fixat ţinta predicii şi i-a dat dispoziţiunea psicologică, considerând cu băgare de samă introducerea şi încheierea ei, cel ce toate le-a expus în mod intuitiv, a explicat corect, a argumentat şi motivat cu putere spre a mlşca voinţa şi a excita dorinţa de a împlini ţinta predicii —

şi toate aceste în comunicaţie vie a spiritului şi a inimii cu auditor — acela de pe amvon va fi în stare să împlinească cu ajutorul lui Dumnezeu opera bine pregătită, va putea vorbi nu numai *înaintea* oamenilor ei *către* oameni ba chiar *cu* oamenii. Atunce se va efectui că fiecare dintre auzitorii va avea sentimentul ca şi când predicatorul ar vorbi numai cu dânsul.

Pentru de a fi în stare astfel a se înfăţişa înaintea auzitorilor săi nu trebuie a se ţinea sclavic de predica scrisă. Memorarea este calea cea mai sigură de a nu deveni un orator. E cu mult mai rău decât chiar cetirea unei predici. Se recomandă de a avea înaintea sa un concept scris care cuprinde şirul ideilor predicii.

Involuntar simţeşte fiecare deosebirea mare a efectului asupra auzitorilor la cetire şi la cuvântarea liberă. Pentru predicator e interesant şi folositor a-şi da seama asupra acestei deosebiri. Cetitorul se uită tot timpul numai în carte, oratorul se uită numai la public. Cetitorul e legat de cartea sau manuscrisul său pe care îl urmează şir după şir, oratorul este liber, îşi urmează calea sa şi trebuie să cucerească publicul. Cetirea este servire, vorbirea liberă o dominare. A ceti este o pronunţare a ideilor cuprinse în carte, a vorbi este a se exprima, este o vorbire către auzitori îmbinată cu mângăiere şi îmbărbătare. Cea dintâi se adresează către raţiune, uneori şi către sentiment, predicatorul mai ales către voinţă. Cetitorul trebuie să se conformeze bine, predicatorul să-i atragă cu putere pe cetitorii săi. Intr'adevăr este o mare deosebire dacă cetim sau predicăm şi de aceea predicarea noastră nici odată nu trebuie să fie o cetire mascată; aceasta însă va fi totdeauna, dacă predicatorul este sclavul în loc de stăpânul predicii scrise, poate nici nu compusă de dânsul, şi poate nici nu compusă după regulele retoricei.

Ochiul să fie direct îndreptat către ochiu. Atunce contactul viu cu auzitori se înfăţişează cu mult mai uşor, atunci atât la predicator cât şi la auzitori inima se mişcă mai lesne. O putere intuitivă se manifestează la cuvântător, care mai bine decât o deliberare obositoare arată ce se petrece în inima auzitorului. Deci predicatorul să aţintească ochii la auzitorii săi, să privească bărbaţii dacă vorbeşte special către bărbaţi, pe tinerii dacă e vorba de dânşii, pe copii dacă aminteşte ceva despre dânşii. Atunci el de bună samă va vorbi către ei precum o cere aceasta apos-

tolul: „Predică cuvântul, stai asupra cu vreme şi fără vreme, mustră, ceartă, îndeamnă cu toată îndelunga rabdare şi cu învăţătură“. (II Tim. 4, 2). De pe amvon deci nu se ţin monologuri, ci trebuie astfel a influenţa asupra auzitorilor ca şi ei să colaboreze cu plăcere şi să nu fie constrînşi la ascultare pasivă care produce plictiseală. Ei să poată participa nu numai cu toate sensurile ci şi toate puterile lor spirituale trebuie să le pună în activitate, ei înşişi să se ocupe cu chestiunile diferite, să caute, să judece să afirme sau să tăgăduească, să rezolve enigmele, să înlature îndoelile, să mulţămească lui Dumnezeu înşişi, să se cerceteze, să simţească căinţă, că se hotărească şi să se decidă, fără ca să li se pretindă o prea mare incordare spirituală. Totdeauna predicatorului să-i fie aminte de a-i atrage pe auzitori la cooperare, însă nu cu frazele: „Să facem aceea sau să ne ferim de aceasta“, fraze de care in viaţa de toate zilele nu se foloseşte nimene. Atunci foarte adese ca dela sine se vor repeta expresiunile: „Voi înşişi vă daţi sama... ce spuneţi la aceasta...? nu crezi şi tu... gândeşte şi tu însuş la aceasta... nu vrei ca să mai auzi despre aceasta? acuma încă nu sunteţi lămuriţi despre aceasta...

Cel ce voeşte să spună ceva oamenilor, şi o face aceasta din toată inima sa, atunci şi mânile i se vor însufleţi întru acţiuni vorbitoare care nu sunt numai nişte gesturi deşerte. Dacă se va uita la public, atunci predicatorul va vorbi pe înţelesul tuturora, nu va vorbi prea iute, dară nici nu va striga prea tare. A vorbi nelămurit este o mare lipsă de considerare faţă de publicul. Şi mai adese se greşeşte cu vorbirea prea iute. Cel ce este bine pregătit o face aceasta fiind că e stăpân pe subiect, cel ce este rău pregătit crede că dacă va vorbi iute nu se va încurca şi nu va pierde şirul ideilor. De vorbirea prea iute şi nelămurită mulţi predicatori s'au îndreptat prin aceea că priviau asupra auzitorilor ce steteau cei mai de pe urmă şi aşa zicând vorbiau numai pentru sau cu aceştia. Făcând aceasta practică şi cei ce vorbesc cu glas prea tare, vor înţelege de a-şi stâmpăra vocea lor.

Privirea asupra publicului poate să-l entusiasmeze pe predicator de a alege cuvintele cele mai potrivite şi a exprima sentimentele cele mai insufleţite, dară aceasta privire poate să-l descurajeze şi să-l indispună. Tocmai în biserica sa, înainte

auzitorilor săi obicinuiţi el adese simţeşte că cuvintele sale nu fac efectul dorit, vede că nu există o dorinţă vie după cuvântul lui Dumezeu. Căci duşmanul cel mai înverşunat al predicii este apatia spirituală, aceasta îngrozitoare rezistenţă pasivă a auzitorilor, mai ales la ţeară. În astfel de cazuri numai credinţa şi dragostea îi vor da ajutorul necesar ca să nu descurajeze. Pătruns de aceste sentimente el va scuza apatia multor auzitori, ştiind că spiritul este binevoitor, iară carnea debilă. Privirea asupra publicului deci trebuie complectată şi sfinţită prin ridicarea inimii la Dumnezeu. El să nu scape din vedere că partea cea mai bună din cuvântul semănat în inima omului se desvoltă în tăcere. Ochiul atotştiutor, etern al lui Dumnezeu vede multe ceea ce nouă oamenilor scurţi de vedere şi nerăbdători ni este ascuns, vede rod însutit, la care nici nu ni-am gândit. Ceea ce cu încredere în Dumnezeu predicăm unui public în aparenţă apatic, poate să producă mai multe fructe decât predica cea mai sublimă ţinută înainte unui public ales.

IV.

Mulţi sunt de părere că dacă ţin predica în fiecare duminică şi sărbătoare, cu aceasta şi-au împlinit misiunea lor. Nu e aşa. Importantă e prepararea pentru predică, importantă e ţinuta în timpul predicii, însă cel mai important este timpul după ţinerea predicii, căci acesta este timpul încolţirei, creşterei şi coacerii. E adevărat că acuma, acţiunea omenească cea mai importantă revine auzitorului, primitorului seminţei. Insă aceasta trebue să o spunem adese şi cu insistenţă oamenilor, că după ţinerea predicii începe abia activitatea lor, la aceasta trebuie să-i îndemnăm şi să-i conducem.

Ce e drept, cerul trebuie să iae sub protecţia sa semănătura noastră, căci altfel toată truda noastră este zădarnică. De aceea şi în rugăciunile noastre cu mai multă insistenţă să ne rugăm pentru creşterea cuvântului dumnezeesc. După ce am ţinut predica se cuvine ca să ne aducem aminte de cele predicate, şi să ne interesăm de efectul predicii noastre asupra auzitorilor. Căci dacă nu ne vom interesa noi, cum putem aştepta ca oamenii să o facă aceasta?

Astfel a doua zi după ţinerea predicii cu ocazia împărtăşirei învăţământului din religiune să examinăm copiii asupra cuprinsului predicii ca acuma din tinereţe copiii să se deprindă a fi atenţi când se ţine predica şi după ţinerea ei cu atât mai mult să o ţină minte şi să o împlinească.

Cărţile bisericeşti mai vechi din vechea biserică episcopală din Rădăuţi şi însemnările de pe ele.

Cunoaşterea rămăşiţelor de cărţi bisericeşti, de ritual dela fosta biserică episcopală din Rădăuţi e de interes, fiind ele isvoare destul de importante, cari ni dau mărturie despre starea culturală-bisericească de pe atunci şi despre schimbul de influenţă şi de cultură dela Ţara-Românească, ba chiar de la sf. Munte până la Rusia.

I. Din timpul de înainte de răpirea Bucovinei ni s'au păstrat:

1. *O Evanghelie slavonă* cu blagoslovenia sf. patriarh chir Partenie, tipărită, cu îngrijirea frăţiei stauropegiale cu hramul Pogorârii Duhului sfânt, la **Vilna**, în anul 1644. Dechemvrie 21. Еѣ сн рѣчѣ: ѡ҃ѣаговѣстіе ѡ҃ѣго дхновенныхъ еѳлистъ. ѡ҃ѣаѣкеніе ст҃ѣишаго патріархи кѵр парѳе́нія. тщáніемъ ѡ҃ѣрастка ст҃аѵроп҃ хрáмѵ сошествїа ст҃аго дха. в вилни. в лѣто а҃,,хмд лека ка.

2. *Apostol*, în zilele lui Constantin Basarab cu blagoslovenia Mitropolitului chir Teodosie... (de aici foaia cu titlu ruptă). E apostolul din anul 1704 (v. Bibliografia rom. veche I. p. 454/7.)

3. *Ciasoslov* slavon, tipărit sub Petru Alexevici cu binecuv. sf. Sinod în Kiev pecersca în anul 1724 (аѱкд).

4. O carte slavonă, foaia titulară lipseşte. De pe timpul împărătesei Elisaveta Petrovna. După cum rezultă din un „помѧникъ“ dela foaia 325 (тке). A) Conţine *o parte întroductivă*, pe primele 8 pagini deosebit numerotate, de următorul cuprins 1. Simbolul atanasian 2. Tâlcuire pe scurt a fericitului patriarh al marei Antiohii a lui Anastasie şi a lui Chiril Alexandrinul despre credinţă şi întrebări şi răspunsuri din teologie. 3. Indicare pe scurt cum se face cruce. B) Cartea însăşi conţine: 1. Explicarea pe scurt a psalmilor. 2. Despre praznicele împărăteşti după lunile anului. 3. Pashalia, conspect пасхалїа зрѣчаѧ şi 4. tipicul la ieşirea duhului.

5. *Trebnic slavon,* tipărit sub împărăteasa Elisaveta la Moscva 1743. — Are următoarea însemnare în limba română: „Acest trebnic l'am dăruit sfintei mănăstiri *Caracal* ce iaste la sfietagora unde iaste hramul sfinţilor apostoli Petru şi Pavel ca să fie întru pomenire noastră, 1745 anul, Iulie 10 дня (zile). Antonii metropolit.“ Cineva a scăzut anul acesta 1745 dela 1827, arătând astfel că au trecut 82 ani dela aceasta danie.

Mitropolitul Antonie e mitropolitul Moldovei fost episcop de Rădăuţi 1728—30, plecat cu Ruşii 1739, mort la 1748. [v. Iorga: Istoria bisericii rom. II. 336]. Aceste 3 cărţi din urmă, împreună cu un Slujebnic şi un Tipiconii v. mai jos No. 8 şi No. 12, mărturii a contactului cu Rusia, le-a adus probabil vreo una din soliile egumenilor, de sub conducerea lui Vartolomei Mazăreanul, din călătoriile la curtea Ţarilor.

6. *Apostol,* tip. sub Mihai Racoviţă, cu blagoslovenia Mitropolitului Neofit şi cu cheltuiala episcopului Buzăului Meftodie, la Buzău 1743 (v. B. r. v. II. p. 65).

7. *Evanghelie,* tip. sub Constantin Nicolae Voevod, cu blagoslov. Mitropolitului chir Neofit şi cu cheltuiala lui chir Clement ep. Râmnicului, Râmnic, 1746 (v. B. r. v. II. p. 88—92).

Are la fine următoarea însemnare: „Aceasta evanghelie sau lăsat la anul 1826 Mai în 5 zile de ierodiacon Gherman Sacovici lăgător de cărţi. Dumnezeu să-l ierte.“

8. *Slujebnic* slav. tip. sub împărăteasa Elisaveta Petrovna cu blagoslov. sf. sinod, la Kiev pecersca, de arhimandrit Timoftei, în anul 1746 [ацмз].

9. *Octoih* ce se zice Paraclitiki în zilele lui Grigore Ghica, cu blagoslov. Mitrop. chir Neofit, cu cheltuiala lui chir Grigore episcop de Râmnic, tip la Râmnic *1750* (v. B. r. v. II. p. 113—119).

10. *Antologhion* sub Matei Ghica, cu blagoslov. Mitropolitului Moldo-vlahiei Iacob, tip. la Iaşi 1755 (v. B. r. v. II. p. 126—130). Pe acest antologhion se află următoarea însemnare: Aceasta carte meneiu iaste a sfintei episcopii Rădăuţului Dosoftei episcop“, vine apoi următoarea afurisanie: „Să să ştie că acest sfânt şi de Dumnezeu grăitor menei (este) al sfintei episcopii Rădăuţului şi cine la fura să fie blestemat — anaftema — maranata“.

11. *Liturghie,* sub Ioan Teodor Voevod, cu osârdia şi cheltuiala Prea sf. chir Iacob, tip. la Iaşi 7267—1759 (v. B. r. v. II.

p. 145/6). Aceste 2 din urmă se datoresc deci mitropolitului Iacob, fostul episcop al Rădăuţului.

12. *Tipicon slav.* sub împărăteasa Ecaterina Alexievna cu blagoslov. sf. sinod, tip. în Moscva ꙁсоа-аѱꙁг (7271—1763) are jos pe primele pagini următoarea însemnare:

„Inştiinţat, am înscris pentru aceasta carte, ce se numeşte sloveneşte Tipicon pre carile din osărdie inimii meli lam cumpărat cu ai mei drepţi bani şi lam dat sfintei mănăstirei *Solca* unde sa prăsnueşte hramul sfinţilor şi întru tot lăudaţilor apostoli Petru şi Pavel, fiind eu igumen la mai sus numita mă(năsti)re. Să fie pentru pomenire me şi a răpousaţilor părinţii miei. Neclătită şi nemişcată să (se) afle în sfânta biserică ca să fie de îndreptarea celor ce or vrea să caute slujbile prasnicilor şi (ale) altor sfinţi. Pentru aceasta cu măna me o am şi iscălit în anii dela Hristos а҃ѱ҃ξ P (1762) Dechemvrie ιε (20). *Venedict* igumen Solcăi“.

13. *Psaltire slavonă*, foaia cu titlu şi foile următoare până la foaia л҃а (-31) lipsesc. E tipărită cu litere foarte mari şi maşcate, având la margină şi în text explicări, citate şi trimiteri la sfinţii părinţi b. o. Chiril Ierusalimiteanul, Aftanasie, Ioan Gură de aur etc. Are însemnarea: „S'au legat cu cheltuiala a lăcuitorului din Rădăuţi Dimitrii Iosef pentru beserica sf. ierarh Nicolai din Rădăuţi în anul 1854 pentru vecinică pomenire“.

De observat e că lipsesc tipăriturile rădăuţene: 1. *Catavasierul* din 1744 (v. B. r. v. II. p. 79). 2. *Ceaslovul* 1745 (v. B. r. II. p. 85). 3. *Liturghia* sf. Ioan 1745 (v. B. r. v. II. p. 87).

II. Timpul după răpirea Bucovinei.

Austria se introduce cu „*Bibia sacra*“ tip. la Veneţia 1804 sixti V. iussu recognita et Clementis VIII auctoritate edita... Nu lipseşte „*Octoihos*-ul“ adecă osmoglasnic tipărit la Cernăuţi în anul *1804*. Acesta are observarea că e legat de zugravul din Rădăuţi Vasile Şindilar la anul 1853.

Dintre cărţile mai vechi notăm mai multe tipărituri nemţene şi anume: *Ciasoslov*-ul din anul 1833, *Octoihul* din 1836 cu blagoslovenia Mitropolitului Veniamin ,*Psaltirea* din 1843 cu blagoslovenia Mitropolitului chir Meletie, *Triodionul* din 1847 şi *Mineile*.

Rădăuţi.

Ioan Zugrav
preot.

CRONICA

Infrăţirea popoarelor prin biserică. Alianţa înfrăţirii popoarelor prin biserică şi-a ţinut de astădată conferinţa la Sinaia în zilele de 22 şi 23 Septemvrie a. c. Este un semn bun că se caută tot mai mult România, şi nu numai pentru informaţii de ordin economic şi politic sau pentru a „resolvi“ chestiuni minoritare la care nu sunt chemaţi deşii călători de prin ţara noastră. Este semn bun mai ales pentru biserica noastră, a cărei importanţă este tot mai mult apreciată şi în străinătate.

Bisericile ortodoxe au fost toate reprezintate la Sinaia, cu excepţia bisericii ruse, care este oprimată şi nu-şi poate trimite deci delegaţii săi, pe când biserica oficială „vie“ sau „roşie“, în orişice caz comunistă, n'are ce căuta la o acţiune de înfrăţire. La Sinaia au venit şi delegaţi americani, englezi, suedezi pe lângă delegaţii statelor ortodoxe. S'a discutat chestiunea minorităţilor religioase. Punctul critic a fost chestiunea păcii religioase în Balcanii nenorociţi. Delegatul bulgar, conform cu principiile de diplomaţie tradiţională bulgară, a acuzat în dreapta şi în stânga pe toţi vecinii într'un mod atât de neiscusit încât le-a fost foarte uşor, mai ales delegaţilor oficiali ai României, d-nii Dr. V. Gh. Ispir şi Dr. St. Bogdan, să spulbere acuzaţiile neîntemeiate în ce ne priveşte pe noi. Propuneri rezonabile a făcut d-l V. Gh. Ispir, cerând ca biserica ortodoxă să fie răspânditoarea păcii sociale, a ideei creştine şi a solidarităţii creştine, care toate vor putea mai uşor întări pacea atât de necesară pentru toţi. W. Dickinson (Anglia) de asemenea stăruie pentru o apropiere între bisericile ortodoxe şi anglicane. Ideia d-lui Ghibu, de a încerca o apropiere de biserica romano-catolică *acum* când aceasta din urmă nu vrea împăcare decât supunere, a rămas, cum era firesc, izolată ca o părere izvorîtă din nepătrunderea situaţiei religioase din Europa.

In orişice caz conferinţa aceasta, având un scop atât de nobil, e vrednică să contribue la apropierea sufletească între toate popoarele.

Un patriarh în România. In 24 Septemvrie a. c. a sosit în Capitală patriarhul *Damian* al Ierusalimului. Venerabilul patriarh, în etate de 78 de ani, nu şi-a cruţat bătrâneţele pentru a vizita România, reînviind vechile vremuri, când atâţi patriarhi din Constantinopole, din Alexandria, Antiohia şi Ierusalim se îndreptau spre Principatele Dunărene. Odinioară veneau după ofrandă la Domnii evlavioşi şi darnici. Câte bogăţii, câte daruri, câte moşii nu au fost date de Domnitorii noştri pe la locurile sfinte!

Cu vremea s'a creat o întreagă tradiţie de creştinism activ, susţinut de ţările române. Astăzi biserica din România are o importanţă şi mai mare. Astăzi

suntem poporul cel mai puternic ortodox, câtă vreme nebunia bolşevică întunecă şi tiranizează biserica rusească.

Vizita I. P. S. Sale patriarhului Damian este o distincţiune şi un omagiu ce se aduce Suveranului, ţării şi bisericii noastre. Este o îndicaţie că în străinătate lumea îşi dă seama de importanţa noastră, pe care este bine să nu o uităm nici noi, ci să căutăm să o mărim şi fortificăm chiar în domeniul bisericesc.

Patriarhul Damian a vizitat pe Regele, căruia i-a adus cea mai mare decoraţie a sf. Mormânt, pe Mitropolitul Primat, a admirat vechile clădiri creştine din Capitală. In ziua de 28 Septemvrie a asistat la sfinţirea locului, unde se va clădi catedrala din Bălţi; în urmă a fost la Iaşi la Păr. Mitropolit al Moldovei şi Sucevei. Pretutindenea înaltul chiriarh a fost primit cu entuziasm şi cu respectul cuvenit unui oaspe atât de distins. Vădit impresionat de de bogăţia ţării noastre şi de bogăţia sufletească a poporului nostru, I. P. Sf. Patriarh Damian a plecat, luându-şi rămas bun, printr'o înduioşătoare şi frumoasă adresă către poporul credincios.

Icoanele şi influenţa bizantină. Dr. Vladimir Zaloziecky publică în „Prager Presse", numărul de seara din 21 Maiu 1924, un foileton despre influenţa picturei bizantine asupra icoanelor din Maramurăşul cehoslovac. (Ikonenmalerei in der Podkarpatska Rus). Dânsul se încearcă să stabilească două epoci ale influenţei bizantine asupra picturei icoanelor sfinte din această regiune. Epoca dintâiu „bizantină-ruteană" este cuprinsă în secolele 16 şi 17; epoca a doua „bizantină-barocă" este din secolul al 18-lea. In cea dintâiu epocă se constată mai multă rigiditate, „o stilizare şematizantă care trece adesea în linearism pur". Totuşi o întorsătură spre primitiv arată că icoanele acestea adesea înseamnă calitativ un regres, deşi se află şi frumoase exemple de „manieră bizantină" (b. o. în judeţul de apoi dela Ujoc şi din Apşa). Mai ales judeţul din urmă, pictat în tinda bisericilor, dă prilejul pictorilor de a contribui cu fantazia şi talentul lor la ridicarea nivelului picturii, înviorând tabloul prin plasticitatea şi varietatea figurilor. In epoca a doua se resimt influenţe baroce. Stilisarea este mai redusă, culorile mai intensive; tipuri noui răsar, deşi se păstrează cu tenacitate tradiţia bizantină. Influenţa bizantină, în ambele epoci, autorul o crede de provenienţă ostgaliţiană, deşi admite că mai ales în secolul al 18-lea arta barocă a lăsat urme cu mult mai vizibile în partea slavizată a Maramurăşului decât în Galiţia de Răsărit. Prin urmare nu se poate reduce influenţa picturii bizantine esclusiv la provenienţa galiţiană. Dat fiind că pictarea judeţului celui din urmă e caracteristică şi prin varietate şi prin numărul mare al bisericilor unde o găsim, credem noi, că n'ar fi esclusă şi o influenţă moldovenească; un lucru, bine înţeles, care ar trebui cercetat.

Oameni fără confesiune în Cehoslovacia. Republica cehoslovacă are după statistica din 1921 la 13.613.172 de locuitori

724.507 sau 5.32% de oameni cari s'au declarat fără confesiune. Situaţia aceasta se atribuie mai ales agitaţiilor politice. Interesant este că numărul cel mai mare al cetăţenilor fără confesiune religioasă îl dau aşanumitele provincii istorice: Bohemia, Moravia şi Silezia. Din 1000 de oameni fără confesiune 908 sunt din Bohemia, 67 din Moravia, 13 din Silezia, pecând în Slovacia şi Carpatorusia erau abia 11. Renunţarea la o confesiune creştină a început a se manifesta ca o apariţie în masă abia după anul 1918. In 1910 erau în Bohemia, Moravia şi Silezia: 12.981 de oameni fără confesiune, iar în 1921 în aceleaşi trei provincii: 716.515! Aceste deserţiuni dela credinţa creştină s'au făcut aproape exclusiv în dauna bisericii romano-catolice. Pecând romano-catolicismul număra în 1910 în întreg teritoriul, care formează astăzi Republica cehoslovacă, 11.675.768, în anul 1921 biserica romano-catolică avea în acelaş teritoriu numai 10.384.833 de suflete. Pierderile ei sunt deci de 1.290.935 de suflete. In frunte stă Bohemia unde scăderile ajung la cifra de 19%.

Nepotriviri istorice. Părintele asesor consistorial dela Arad *Dr. G. Ciuhandu* publică în „Legea Românească" din 23 Decemvrie 1923 (No. 50) un foarte interesant articol: „Episcopiile latine din Ardeal", din care articol, fiind şi astăzi de actualitate, reţinem următoarele: Romano-catolicii din Ardeal şi părţile mărginaşe au patru episcopii romano-catolice: Alba-Iulia, Sătmar, Oradea-Mare şi Timişoara. Dintre acestea numai cea din Alba-Iulia aparţine cu teritoriul întreg României; celelalte aparţin abia cu 40% Regatului român. Romano-catolicii din cele patru episcopii au fost în vechea Ungarie cam 1,558.448 de suflete, astăzi să tot fie în România 956.717 de suflete. Oradea-Mare ca eparhie are numai 58.900 de credincioşi, mai puţini decât are protopopiatul ortodox al Mehadiei şi numai cu foarte puţin mai mulţi decât are protopopiatul Caransebeşului. Iar „dieceza" romano-catolică a Sătmarului cu 37.500 suflete este întrecută ca număr de credincioşi chiar de 11 protopopiate româneşti. Statul român susţine 51 canonici romano- şi greco-catolici pentru 2,800.000 şi numai 19 asesori (consilieri consistoriali) la aproape două milioane de ortodoxi (cifra din urmă mi se pare prea mică). In medie la un canonic vin 54.000, la un asesor consistorial ortodox aproape 98.000 suflete. Disproporţia este evidentă. Şi apoi să mai vorbească cineva de persecuţie în Ţara Românească! Părintele Ciuhandu cu drept cuvânt spune că nu doreşte să li se aplice romano-catolicilor tratamentul ce ni s'a aplicat nouă de Unguri, cere însă cu drept cuvânt echilibrarea acestei stări anormale, desfiinţând o episcopie latină. Noi credem că s'ar putea desfiinţa chiar două mărginaşe în interesul statului nostru şi fără nici o pagubă pentru romano-catolicism. In orişice caz se impune cât mai grabnic o organizare a bisericii latine în cadrele statului român şi aceasta s'ar putea face şi fără încheierea unui concordat...

Catolicismul în Iugoslavia. Cum se fac încercări de a încheia un concordat — rămase deocamdată şi în Iugoslavia numai încercări — credem că este folositor a da câteva cifre cu privire la catolicismul iugoslav. Romano-catolici sunt Croaţii şi Slovenii. Deosebirea aceasta confesională e atât de adâncă încât asistăm, dela constituţia cea nouă încoace, la lupte politice foarte acerbe în Iugoslavia, lupte înteţite în mare parte prin deosebitele credinţe, care cu vremea şi cu ajutorul interesat al Austriei au creat o mentalitate deosebită. Credincioşii romano-catolici din Iugoslavia sunt mai mult în Nordvestul şi'n Vestul ţării. Şi în Iugoslavia s'a păstrat încă anomalia existenţei unor dieceze interteritoriale; aşa sunt dieceze cari aparţin Austriei şi Iugoslaviei, Iugoslaviei şi Italiei sau Ungariei etc., un lucru ce păgubeşte statul. Insuşi A. Palmieri, dela care împrumutăm datele statistice (Aurelio Palmieri, La statistica del Cattolicismo Jugoslavo în „L'Europa Orientale" A. III, 1923, No. II pag. 57—68), spune că această situaţie este un „curioso spectacolo". Romano-catolicii jugoslavi sunt organizaţi (în cadrele statului iugoslav) în 9 arhidieceze, 21 dieceze şi 2 vicariate apostolice. Statisticele firește, sunt lacunare; Palmieri însuşi le dă după izvoare croate şi slovene, până la un anumit grad deci interesate. Iată cifrele după aproximaţie: I Arhidiec. *Antivari* cu 6000 romano-catolici; II Arhid. *Gorizia*. In limitele acestei arhiedieceze sunt 3 dieceze: Veglia, Lubliana (Laibach) şi Trieste. In partea iugoslavă a Vegliei ar fi 8000 suflete; în partea italiană 24.193 de suflete al aşanumitului „cattolicismo jugoslavo irredento"; în vechea dieceză a Lublianei sunt vreo 450.000 de suflete cu un catolicism foarte înfloritor, care susţine 22 de ziare şi reviste; din dieceza Trieste Iugoslavii au o întindere cu 7.675 suflete; ei pretind însă că întreaga dieceză (396.136 suflete) ar fi iugoslavă!

Interesant este că publicaţiile de propagandă romano-catolică, scrise în limba slavonă, sunt respinse categoric de poştele italiene. III. Arhid. *Calocea* în Ungaria; e vorba să se facă o dieceză nouă cu centrul în Maria Teresiopol şi 482.515 suflete; partea Iugoslaviei din dieceza Cenade are 234.878 suflete. IV. *Arhid. Ostrogon* (Esztergom, Strigoniul cel vechiu); din această arhidieceză Iugoslavii posed părţi din dieceza Pécs (cu 71.000 sufl.) şi dieceza Subotišče (Steinamanger, Szombathely; cu 63.985 suflete). V. *Arhid. Sarajevo*, este foarte vastă, are 200.000 romano-catolici; dieceza sufragană Banialuca are 5051, iar episcopia Mostar-Trebinie 143.356. VI. *Arhidiec. Solnograd (Salzburg)*. Aceasta are trei dieceze: Celovec (Klagenfurt) cu credincioşi puţini, Gradec (Graz) 8800 şi Maribor (Marburg) cu 152.546. Aceasta din urmă este extrem de slovenă şi antiitaliană (contra „imperialismului italian"). VII. *Arhid. Scopia* cu 17.509 sufl. In Belgrad erau în 1920 vreo 10.000 romano-catolici. In Aug. 1921 s'a înfiinţat aci o societate pentru construcţia unei biserici romano-catolice; şi papa a contribuit cu 100.000 lire italiene. Sârbii orto-

docşi au reacţionat imediat, pornind acţiunea pentru ridicarea unei mari biserici naţionale, închinată Sfântului Sava. VIII. *Arhid. Zara.* Situaţia acestei arhidieceze este caracteristică pentru Iugoslavia: oraşul Zara aparţine Italiei, teritoriul arhidiecezei însă Iugoslaviei; rom.-catol.: 79.415 Episcopii sufragane: Ragusa (70.285 suflete); Lesina (Hvar 65.300); Kotor (Kattaro 16.505); Spalato-Makarska (209.585); Sebenico (98800). IX. *Arhid. Zagreb (Zagrabia)* cu 1,569.701 credincioşi romano-catolici. Episcopii sufragane: Giakovo (317.678); Seni-Modrus (40.000); Križevac (30.000). In limitele teritorului iugoslav se mai află „Grecii Uniţi" din satele Gievdelia, Bogdanci, Stacicovo, Pirava, Strumiţa (Macedonia); „Grecii uniţi" din Bosnia-Herzegovina şi două parohii de Români uniţi din eparhia Lugoşului („Due parrocchie romeno-uniate dipendenti dalla diocesa (eparchia) di Lugoš" pag. 65).

Aceasta ar fi statistica Iugoslavilor romano-catolici liberi; pe lângă aceştia mai sunt Iugoslavi romano-calolici „iredenţi" în Italia, Bulgaria, Cehoslovacia, Grecia, Ungaria, Austria, România şi Constantinopole. Autorul, precaut, nu mai dă cifre... Interesantă este statistica oficială iugoslavă (dată de departamentul statisticei din Belgrad în 1923); Locuitori: 12,027.323; dintre aceştia Sârbi ortodocşi: 5,602.227 sau 46·6%, rom.-cat.: 4,735.154 sau 39·4%; musulmani 1,337.687 sau 11·1%; protestanţi 216.847 sau 1·8%; uniţi 30.000. Evrei sunt numai 0·5%! Românii au fost în această statistică pur şi simplu înghiţiţi de Sârbii ortodocşi şi abia la rubrica despre limbă aflăm că 1·5% (cam 200.000) vorbesc limba română, şi anume în Banat („voivodina"); despre Românii din Timoc nici un cuvânt! Se vede că Sârbii întrebuinţează faţă de noi aceiaşi metodă ca şi Ungurii.

Socialiştii şi religia. Atitudinea deosebit de duşmănoasă faţă de religie începe a slăbi în faţa realităţii. Astfel în revista de căpetenie a socialdemocraţiei germane „Sozialistische Monatshefte" a. XXX No. 2, care apare la Berlin, Joh. *Kleinspohn* arată că socialismul este necesitat să revie asupra părerii sale cu privire la religie, fiind religia o putere ce nu poate fi disconsiderată. Arătând cum socialismul a luptat împreună cu „intelectualii liberali" contra „dogmelor necritice şi neistorice" (sic), ajunge la cloncluzia că astăzi lumea vede limitele până la care poate ajunge ştiinta. Din cauza aceasta şi socialiştii trebuie să ţie cont de realităţi: „Un nou val de religie străbate ţara, lumea vrea să-l înţeleagă pe Dumnezeu din nou. Socialismul trebuie să satisfacă această necesitate, dând religiei putere socială, străbătându-o cu focul creator de comunitate. Masele muncitoreşti trebuie să ajute ca religia să devie în practică, ceea ce vrea să fie în teorie: marea organizaţie a slujirii altruiste".

Cam târzie descoperire!...

R. Cândea.

Bibliografie

Cărţi.

Dr. N. Cotlarciuc, Trepte formale psihologice în predică. Cernăuţi 1924. Institutul de Arte Grafice „Glasul Bucovinei". 106 pag.

Dr. Onisifor Ghibu, Catolicismul unguresc în Transilvania şi politica religioasă a statului român. Cluj 1924. Institutul de Arte Grafice „Ardealul". 302 pag. Preţul Lei 80.

Silviu Dragomir, Vlahii şi Morlacii. Studii din istoria românismului balcanic. Cluj 1924. Imprimeria Bornemisa. 134 pag. Preţul Lei 50.

Silviu Dragomir, Fragmente din Cronica sârbească a lui George Brancovici. Din „Anuarul Institutului de Istorie Naţională" pe anul 1923. Bucureşti. Cartea Românească. 1924. 70 pag.

N. Bonwetsch, Kirchengeschichte Rußlands. Wissenschaft und Bildung. 190. Leipzig 1923. Quelle und Meyer. 89 pag.

Preotul G. Niţu, Nu poate preotul căsătorit să fie capabil de jertfa celui necăsătorit? Roman 1924. Tipografia „Munca". 17 pag. Preţul Lei 10.

Abbé Poulin, Cele şapte cuvinte ale lui Iisus pe cruce. Traducere din franţuzeşte de V. A. C. Huşi. Zanet Corlateanu. 1924. 16 pag.

REDACŢIONALE.

Numărul 7—8 al „Candelei" apare cu întârziere din cauza vacanţelor universitare. Numărul 9—10 pe Septemvrie şi Octomvrie va apărea cât de curând.

Anul XXXV, No. 9—10 Septemvrie—Octomvrie 1924

CANDELA

Revistă teologică și bisericească

publicată de

profesorii de la Facultatea de Teologie din Cernăuți, Dr. Vasile Tarnavschi, Dr. Vasile Gheorghiu, Dionis Ieremiiv, Dr. Nicolae Cotlarciuc, Dr. Valerian Șesan, Dr. Romul Cândea și Dr. Nicolae Cotos.

SUMARUL:

	Pag.
V. Gheorghiu, Noui probleme privitoare la limba greacă a cărţilor N. T.	349
N. Cotos, Din învăţăturile sectarilor noştri Psichopanichitism: A. Z. Ş.	358
D. Cioloca, Virtutea teologică a credinţei (Studiu din Teologia morală ortodoxă)	364
D. Ieremiiv, Introducere în Pimenică sau Teologia pastorală în înţelesul strâns al cuvântului	373
C. Morariu, Virtutea blândeţei creştineşti	390
V. Gheorghiu, Predică de Intrarea Maicii Domnului în biserică	418
P. Procopovici, Predică pentru Naşterea Maicii Domnului	424
R. Cândea, Cronică şi Bibliografie	427

CERNĂUŢI, 1924
Editura Facultăţii de Teologie

5696

Director şi Redactor : **Dr. Vasile Tarnavschi**
Administrator : **Dr. Valerian Șesan**
Redacţia şi Administraţia: Cernăuţi, Facultatea de Teologie
Abonamentele se fac la Administraţia Revistei.
Preţul pentru România este 100 lei anual.
Pentru studenţi 50 Lei anual.
Revista apare lunar. Numărul costă 10 Lei.
Manuscrisele nu se înapoiază.

Institutul de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei“
Cernăuţi, strada I. Flondor 33.

ANUL XXXV SEPTEMVRIE—OCTOMVRIE 1924 No. 9—10

CANDELA

REVISTĂ TEOLOGICĂ ȘI BISERICEASCĂ

Noui probleme privitoare la limba greacă a cărților N. T.

Caracterul limbii greceşti a cărților N. T. lungă vreme nu a fost cunoscut sau cel puțin nu a fost prezintat aşa, cum este.

Cauzele zăceau în prima linie în lipsa unei cunoştinți mai profunde a evoluțiunii istorice, prin care a trecut în cursul veacurilor limba greacă, şi în special în lipsa unei cunoştinți mai profunde a dialectologiei grecești.

Incă în cursul veacului al 16 unii învățați (precum *Erasmus* din Rotterdam) prezintă graiul apostolilor ca „un graiu incult şi vulgar, stricat şi pe unele locuri evident eronat“, pecând alții (ca Theodor *Beza*) îl ieu în scut, arătând simplitatea şi puterea dicțiunei limbii greceşti a cărților N. T. şi nevoindu-se pe de altă parte a prezinta ebraismele, pe cari nu le neagă, într'o lumină cât mai favorabilă.

In secolii următori cearta dintre aderenții unei păreri şi a celeilalte devine şi mai vehementă. Unii susțin, că limba greacă a cărților N. T. se poate pune chiar pe aceeaşi treaptă cu limba veche greacă atât în ce priveşte curățenia, cât şi eleganța ei. Ceilalți accentuau însă preste măsură elementul ebraic, care n'a putut ca să nu se strecoare în cărțile T. N., şi-l înterpretau în defavorul limbii greceşti. Limba greacă a cărților N. T., după socotința acestor din urmă, nu este decât limba greacă vorbită în jargon jidovesc. Reprezentanții direcțiunii prime se numeau „Purişti“, întrucât erau călăuziți de tendința

de a curăța textul grecesc al cărților N. T. după putință de toate elementele străine. Reprezentanții direcțiunii din urmă se numeau „Ebraiști“, dat fiind că erau conduși de tendința contrară de a afla și a releva preste tot felul de gândire și de vorbire al Iudeilor.

Către finea sec. 17 socotința Ebraiștilor devine predominantă, fără însă ca să putem zice, că pe de altă parte ar fi amuțit cu desăvârșire și vocile „Puriștilor“. Aceștia dreptcă rămăseseră acum în minoritate disparentă față de numărul mare al „Ebraiștilor“, dară aparțineau la cei mai profunzi cunoscători ai limbii grecești.

Cearta dintre „Ebraiști“ și „Puriști“ continuă și prin întreg decursul sec. 18, fără ca unii să se dea bătuți de ceilalți.

Intre timp se fac descoperiri și desgropări interesante. Monumente numeroase de piatră din timpurile ultimilor ani ai republicei romane și din anii celor dintâi împărați romani, descoperite mai ales în părțile orientale ale imperiului roman de odinioară, poartă inscripții grecești, și se constată că limba lor se aseamănă foarte mult cu limba cărților T. N. Și tot în acest graiu grecesc sunt scrise și multe convolute de papir, care dătează din aceste vremuri și cari s'au desgropat mai ales în Egiptul de jos.

Descoperirile acestea firește, că au adus cu sine convingerea, că în veacul 1 înainte și în veacul 1 după nașterea Mântuitorului limba greacă se vorbea în țările din jurul mării mediterane pretutindenea la fel, atât de Greci, cât și de străini. Limba aceasta greacă s'a văzut, că diferă în mai mult decât o privință de limba veche greacă. Dreptaceea aceasta limbă greacă a primit numirea de limba „vulgară“ greacă sau limba „κοινή“. Ea formează o epocă în evoluțiunea limbii grecești, dela cea clasică la cea neogreacă, care se vorbește astăzi.

Decând a străbătut aceasta convingere nouă în cercurile învățaților, de atunci s'a recunoscut, că și limba greacă a cărților N. T. face parte din aceasta limba greacă, numită κοινή. Cu bună seamă că pelângă elementele grecești a fost inevitabil ca să nu se strecoare în cărțile

N. T. şi unele elemente ebraice, resp. aramaice şi pelângă acestea şi unele elemente romane, dat fiind că autorii cărţilor T. N., excepţie făcând numai singur Luca, erau originari ludei şi au scris cărţile lor parte pentru cetitori ludeo-creştini şi parte pentru cetitori păgâno-creştini, din cele mai diferite părţi ale imperiului roman.

Pe acest punct de vedere stau în sec. 19 şi în prezent aproape toţi, câţi s'au ocupat mai din adinsul de limba greacă a cărţilor N. T.[1]).

Dară alăturea de limba κοινή, care în evoluţiunea sa din secol în secol se diferenţează în gura poporului tot mai mult de limba clasică greacă, cărturarii şi scriitorii greceşti prin secoli dearândul se nevoiesc ca să păstreze limbii vechi atice în literatura greacă preponderanţa preste graiul viu al poporului. Dreptaceea ei continuă a concepe operele lor literare nu în graiul viu al poporului, ci le scriu încă tot în limba atică veche. Tot ceea ce nu se putea afla în limba atică veche se considera de ei ca rău şi vulgar şi se repudiază. Aceasta e nota caracteristică a direcţiunii aticiste în cultura şi literatura greacă. Aticismul imită pe scriitorii vechi, clasici, greceşti şi nu este în stare să învioreze dialectul atic vechiu cu forme noui luate din graiul viu al poporului, care să exprime în mod adecvat vre o cugetare, pe care vroiau să o exprime. Dialectul atic vechiu este susţinut în viaţă în mod artificial de către învăţaţii şi literaţii greceşti, nutrindu-se numai cu hrana, care era conservată prin monumentele vechi literare greceşti, de fapt graiul vechiu atic era o limbă deja moartă. Aticismul în forma aceasta nu mai este copilul natural al poporului grecesc, ci este o apariţie istoric-culturală, bolnăvicioasă. El nici nu mai ţine pas cu evoluţiunea istorică a limbii greceşti, ci se fixează în forme anumite, preste cari nimene nu mai are voie să treacă sau să le nesocotească. Aticiştii îşi stabilesc canonul lor în gramatici şi lexicoane[2]). Aticismul ajuns

[1]) Cf. *Benedict Winer,* Grammatik des neutestamentlichen Sprachidioms, 7. Aufl., Leipzig, 1867, p. 12—35; *Fr. Blass,* Grammatik des neutestamentlichen Griechisch, 4. Aufl., Göttingen, 1913. p. 1 ss.

[2]) Dintre operele lexicografice ale aticiştilor menţionăm mai ales urmă-

în aceasta situaţie vrea să pună stavilă evoluţiuni limbii greceşti şi să o readucă la starea ei de odinioară din timpuri vechi, de mult trecute. In aceste condiţiuni se îndrumară vremuri, când nimene dintre reprezentanţii culturii şi literaturii greceşti nu mai cuteza să recurgă la formele vii şi pururea creatoare ale limbii poporului, ci trebuia ca să se mişte în cadrele rigide şi forţate ale formelor reci ale aticismului anticvat. Toţi erau călăuziţi de tendinţa nefirească de a vorbi ἀρχαίως καὶ δοκίμως ca şi când ar fi trăit în alte vremuri, de mult trecute.

Dreptcă n'au lipsit nici de aceia, carii au încercat să reacţioneze împotriva încătuşării limbii greceşti în formele cele vechi şi rigide ale aticismului, lipsit de viaţă. Dară de obiceiu încercările lor au fost înăbuşite şi s'au frânt de nătângia celor, cari ştieau să iea apărarea aticismului. Cei carii nu vroiau să se supună dictaturii aticiştilor erau socotiţi ca „ἀμαθεῖς (neînvăţaţi)".

Cu toate acestea nu e nimic mai firesc, decât ca lupta, care se dă între direcţiunea aticistă şi între cei carii vreu să înstăpânească în literatura modernă greacă graiul viu al poporului, să nu înceteze până când ceea ce este viaţă nu va răpune pre cel mort, care numai în urma mijloacelor artificiale, care i-se aplică, mai are aparinţa că încă trăeşte.

---

toarele: *Moeridos* Atticistae ΛΕΞΕΙΣ ΑΤΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΩΝ e recensione et cum notis Ioh. Hudsoni. Curavit Ioh. Fr. Fischerus, Lipsiae, 1756. Şi mai bogat este lexiconul acesta în ediţia făcută de Ioannes Piersonus şi publicată în Lugduni Batavorum, 1759. — *Phrynichi* Eclogae nominum et verborum Atticorum cum notis P. I. Nunnesii, D. Hoeschelii, I. Scaligeri et Cornelii de Pauw edidit Chr. August Lobeck, Lipsiae, 1820.— ΘΩΜΑ ΤΟΥ ΜΑΓΙΣΤΡΟΥ ΚΑΤ ΑΛΦΑΒΗΤΟΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΑΤΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΑΙ ex dispositione Nicolai Blancardi collegit partim, digessitque Ioh. Steph. Bernard, Lipsiae, 1833, şi ediţia făcută de Fr. Ritschel şi publicată în Halis Saxonum, 1832.— Scrierile patriarhului din Constantinopole *Photius*. — Apoi se pot consulta şi următoarele scrieri: *Harpocrationis* Lexicon in decem oratores atticos ex recensione Guilelmi Dindorfi, t. I şi II, annotationes interpretum, Oxonii, 1853. — *Aelii Dionysii* et *Pausaniae* Atticistarum fragmenta collegit Ernestus Schwabe. Accedunt fragmenta lexicorum rhetoricorum apud Eusthatium laudata. Lipsiae, 1890. — ΑΜΜΩΝΙΟΥ ΠΕΡΙ ΟΜΟΙΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΛΕΞΕΩΝ cum selectis L. C. Valchenarii edidit Chr. Fried. Ammon, Erlangae, 1787, ş. a. — Vezi mai larg despre aceştia Zeitschrift f. neut. Wissenschaft, 1923, p. 96 ss.

Cum lupta aceasta este o luptă foarte veche, care a început chiar din momentul când s'a văzut, că limba poporului s'a diferenţiat de limba atică veche, se împune întrebarea, dacă nu cumva au fost atinse de aceasta luptă şi cărţile Testamentului Nou sau altfel zis, dacă n'a fost înrîurită limba greacă a cărţilor Noului Testament de direcţiunea aticistă şi întru cât.

La întrebarea aceasta nu se poate răspunde deadreptul, pentrucă noi de prezent nu suntem în posesia textului grecesc al cărţilor Noului Testament în acea formă, în care ne-a ieşit din mâna autorilor sfinţi înşişi. Autografele lor ni s'au pierdut foarte de timpuriu şi noi cei de azi suntem numai în posesia unor texte biblice, cari dătează din timpuri mai târzii. Dară şi acestea nu sunt în toate privinţele uniforme, ci prezintă o sumă de variante. Variantele acestea, dacă nu toate, atunci totuşi oarecare parte din ele, se prea poate, ca să se fi ivit sub înrîurirea direcţiunii aticiste.

A priori nu se poate zice, că direcţia aticistă n'ar fi putut exercita oarecare înrîurire asupra textului grecesc al cărţilor N. T., devremece e ştiut, că creştinismul a avut să ducă o luptă grea contra păgânismului între altele şi pe motivul, că era învinuit, că scrierile sale sunt scrise într'o limbă vulgară şi incultă. Dreptaceea mulţi reprezentanţi ai bisericii căutau pe de o parte să arate, că creştinismul nu stă în desacord cu filosofia greacă (în reprezentanţii ei cei mai buni), dară pe de altă parte se nevoiau ca să netezească cât mai mult textul cărţilor T. N. şi să suprime din el toate acele cuvinte şi forme, de cari se loveau învăţaţii grecilor.

Şi dacă se va stabili în mod bine documentat, că textul cărţilor T. N. în variantele sale a fost de fapt înrîurit de direcţiunea aticistă şi vom şti şi în care măsură, atunci noi vom putea să avansăm cu mai multă certitudine în lucrările noastre spre a restabili textul original aşa după cum a ieşit din mâna autorilor sfinţi.

Aceste cercetări asupra eventualii înrîuriri a aticismului asupra cărţilor T. N. trebue să preceadă încercărilor de a restabili textul original, pentrucă până ce noi n'am

stabilit bine chestiunea aticismului în N. T. nu avem nic un criteriu mai sigur pentru de a putea face o selecțiune bună între diferitele variante, pe cari ni le prezintă documentele vechi. Multe din variantele pe cari le avem drept că s'au strecurat în text din eroare, fie că scoposită, fie că şi nescoposită, dară există şi astfel de variante, care nu sunt făcute din eroare, ci s'au întrodus în interesul de a da limbii cărţilor N. T. o dicțiune cât mai curată, aleasă şi elegantă greacă şi atunci iată, că direcţiunea aticistă n'a lipsit de a înrîuri şi asupra formei textului cărţilor T. N. Şi se împune deci necesitatea de a cerceta şi a stabili, cum şi întrucât înrîurirea aceasta este dată.

Iată, întru ce consistă noua problemă care îi preocupă de prezent pre criticii textului grecesc, a arăta şi a documenta înrîurirea aticismului asupra limbii cărţilor Testamentului Nou.

Cercetările în aceasta direcție trebue să se facă metodic, pentru ca ele să nu depăşească limita lor, ci să ducă la un rezultat cât mai bine documentat.

Ele nici nu sunt simple şi uşoare, ci destul de complicate, căci noi nu vom putea constata astăzi deadreptul, dacă şi întrucât limba greacă a cărţilor N. T. corespunde sau nu cu canonul stabilit de gramaticii şi lexicografii limbii aticiste. Aceasta nu se poate face, câtă vreme nu ştim exact ce forme şi cuvinte au scris sf. autori cu mâna lor proprie, pentru a putea pune în paralelă limba lor cu canonul aticiştilor.

Caracterul limbistic al textului scris de sf. autori ne este încă ascuns sub forma variantelor din documentele cele mai vechi biblice, pe cari le posedem. Variantele acestea, câte din ele au vre o importanţă limbistică, sunt nu numai martorele timpului, în care s'au strecurat în text, ci tot deodată învederează şi tendința, cu care au fost introduse în text. Tendință aticistă vom putea constata însă numai atunci şi în acele cazuri, când textul a fost schimbat pentru a înlocui cuvinte, fraze sau forme, cari nu corespundeau cu canonul aticist cu alte cuvinte, fraze sau forme, cari co-

respund cu acesta. Orişicum însă vom trebui să ţinem seama şi de regula, că decâte ori aticiştii refuză vre un cuvânt, vre o formă sau vre o frază, nu o refuză numai pre ea, ci totdeodată şi o sumă de cuvinte, forme şi fraze asămănătoare [1]).

Eliminate odată aceste variante din text, aparatul critic se simplifică cu mult şi atunci cu atât mai lesne vom putea face concluziuni certe la forma textului original.

Rezolvirea problemei acesteia este totdeodată şi de cea mai mare importanţă pentru critica textului grecesc al cărţilor Test. Nou, şi tot aşa pentru clasificarea manuscriptelor şi dejudecarea variantelor, pe cari ni le prezintă. Dela rezolvirea satisfăcătoare a acestei probleme aşteptăm să cadă lumină binefăcătoare asupra formei originale a textului grecesc al acestor cărţi. Şi cu bună seamă, că şi alte probleme, cari stau în legătură strînsă cu aceasta problemă, se vor putea rezolvi cu atât mai uşor.

Cât priveşte istoricul acestei probleme menţionez, că destinsul cercetător al textului grecesc al cărţilor N. T. *Constantin de Tischendorf* († 1873), dreptcă a avut impresia, că variantele textului nu prezintă o icoană unitară din punct de vedere limbistic. In ediţia sa critică mare [2]) el a ţinut să înregistreze o mulţime de variante, care i-se păreau că au oarecare importanţă din punct de vedere limbistic. Dară pe vremea sa el încă nu putea să cunoască adevărata stare a lucrurilor. El prea era preocupat încă de idea neclară a unui dialect grecesc alexandrin. El nu bănuia, că între limba vorbită de popor şi scrisul învăţaţilor aticişti era un antagonism atât de pronunţat şi numai în prea puţine locuri el ţine să iea în privire socotinţele aticiştilor şi gramaticilor vechi.

---

[1]) *Hatzidakis*, Einleitung in die neugriechische Grammatik, p. 1; *W. Michaelis*, în Zeitschrift f. neut. Wissenschaft, 1923, p. 120.

[2]) Novum Testamentum graece recensuit Constantinus Tischendorf. Vol. I Lipsiae 1869; vol. II Lipsiae 1872; vol. III Prolegomena scripsit C. R. Gregory, Lipsiae 1894.

Hermann v. Soden [1]) dreptcă ne spune, că textul cărţilor T. N. a suferit oarecari modificări în direcţia unei dicţiuni mai corecte gramaticale. Dară el nu face deosebire între variantele, care se prezintă ca erori făcute la copiarea manuscriptelor, şi între variantele, căror le revine importanţă din punct de vedere limbistic. Dealtcum constată şi el, că a existat cândva o tendinţă de a curăţa textul cărţilor T. N. de vulgarisme şi a-l îmbunătăţi în direcţia unui text, care să fie mai conform cu spiritul vremii. O clasificare a variantelor însă din acest punct de vedere nu face şi nici nu se ocupă de raportul variantelor faţă de direcţia aticistă.

Cel dintăiu, care a recunoscut în întregime importanţa acestei probleme pentru critica textului a fost *Caspar René Gregory* († 1918). In scrierea sa „Vorschläge für eine kritische Ausgabe des Neuen Testaments“ [2]) el exprimă clar părerea sa, că aparatul critic trebue simplificat, eliminând din el acele variante, cari sunt făcute din eroare şi neglijenţă. Celelalte variante trebue reţinute, pentrucă tendinţele aticizătoare, dacă se constată că au înrîurit asupra textului, sunt de mare importanţă pentru reconstruirea textului original. Pe la finea sec. 2 au existat în Alexandria şi în Antiohia şcoale teologice, în cari textul cărţilor T. N. cu drag se îndrepta în direcţia unei limbi mai corecte din punct de vedere gramatical. Aceasta drept că nu se făcea în mod sistematic, ci numai din caz în caz şi numai la acele locuri, de cari gramaticii se loveau mai tare. Cu toate acestea nici Gregory n'a putut urmări aceasta chestiune în toate detaiurile ei.

Cu problema aticismului se ocupă mai de aproape

[1]) *H. v. Soden*, Die Schriften des Neuen Testaments in ihrer ältesten erreichbaren Textgestalt, hergestellt auf Grund ihrer Textgeschichte, Berlin, 1902—1903; şi *H. v. Soden*, Griechisches Neues Testament, Text mit kurzem Apparat (Handausgabe), Göttingen, 1913, p. XIV.

[2]) *Caspar René Gregory*, Vorschläge für eine kritische Ausgabe des griechischen N. T. (Versuche und Entwürfe, 5 Heft), Leipzig 1911, p. 17 s.; cf. şi C. R. *Gregory*, Einleitung in das N. T., Leipzig, 1909, p. 606; C. R. *Gregory*, Textkritik des N. T., 3. Bd., Leipzig, 1909, p. 1004.

Albert Debrunner în noua ediţiune a Gramaticii limbii greceşti a N. T., scrisă de Fr. Blass [1]). El iea privire adeseori la variantele textului T. N., dară se mărgineşte numai la variantele cele care sunt testate prin codicii maiusculi cei mai importanţi. Pre acestea variante el le pune în paralelă cu limba şi sintaxa clasică greacă. De toate variantele în mod sistematic însă nu se ocupă nici el.

Iames Hope Moulton [2]) face cercetări în cazuri singurite. Aceste cercetări îl îndreptăţesc a zice, că limba greacă a cărţilor N. T. stă mai aproape de literatura populară κοινή, decât de stilistica aticiştilor.

Cercetări amănunţite în aceasta direcţie face şi *Iohn C. Hawkins* [3]), voind ca cu ajutorul rezultatelor acestora să rezolve problema evangeliilor sinoptice, şi totaşa şi un grec cu numele *Manolis Triantaphyllidis* [4]). Acesta publică un tractat scurt asupra evangeliilor privite din punctul de vedere al aticismului şi caracterizează bine contrastul dintre limba greacă populară a T. N. şi canonul gramaticilor aticişti.

In fine se ocupă de aceasta problemă şi *W. Michaelis*, care publică în Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der älteren Kirche, 1923, p. 91—121, un articol bine documentat asupra chestiunii acesteia întitulat: „Der Attizismus und das Neue Testament“. El ne spune totdeodată că a pregătit şi o lucrare mai mare în aceasta direcţie, în care va arata, întrucât se poate vorbi despre o înrîurire a aticismului

---

[1]) Fr. *Blass*. Grammatik des neutestamentlichen Griechisch, 4. Aufl., bearbeitet von Albert *Debrunner* Göttingen, 1913, 5 Aufl., 1921.

[2]) *Iames Hope Moulton*, Einleitung in die Sprache des N. T., 3. Aufl. deutsche Übersetzung von W. Michaelis (în Indogermanische Bibliothek, Erste Abteilung, 1 Reihe 9), Heidelberg, 1911. Cf. Iames Hope *Moulton*, New Testament Greek in the light of modern discovery (în Essays on some biblical questions of the day by members of the University of Cambridge edited by Henry Barclay Swete, London, 1909, p. 461—505), p. 477.

[3]) *Iohn C. Hawkins*, Horae synopticae, Contributions of the study of the synoptic problem, 2 Edit., Oxford 1900.

[4]) Μανόλης Τριανταφυλλίδης, Τὰ εὐαγγέλια καὶ ὁ Ἀττικισμός (Ἀνατύπωσις ἀπὸ, Τὰ Γράμματα' τόμος δεύτερος), 1913, Ἀλεξανδρεία.

asupra evangeliilor sinoptice. Lucrarea aceasta de prezent nu se poate tipări din cauza speselor enorme de tipar. Dar rezultatul, la care [11]) ajunge în baza cercetărilor făcute, tot el ne spune că este următorul; Evangeliile sinoptice privite din punct de vedere al limbii lor stau în contrast cu limba scriitorilor şi gramaticilor aticişti. Dară despre o prelucrare sistematică a evangeliilor sinoptice în direcţie aticistă totuşi nu se poate vorbi pentru timpurile cele mai vechi, când scrierile T. N. vin în atingere cu lumea păgână. Mai curând s'ar putea spune, că în timpurile acelea textul s'a deteriorat întroducându-se în el multe cuvinte, care erau mai populare, aşa că multe variante de felul acesta sunt a se considera ca secundare şi nu ca primare, precum bănuiau alţii. Unele manuscripte biblice dreptcă sunt corectate în înţeles aticist, dară numai în cazuri sporadice. Totdeodată Michaelis ne spune, că se poartă cu gândul ca să extindă cercetările sale în aceasta direcţie şi asupra celorlalte cărţi ale Noului Testament, făcând pregătirile necesare.

Când cercetările acestea vor fi încheiate şi rezultatul lor bine fixat, noi vom fi făcut un pas mare înainte în direcţia stabilirii textului original al cărţilor N. T. şi a caracterului lor limbistic.

Prof. Dr. Vasile Gheorghiu.

Din învăţăturile sectarilor noştri

— Adventiştii de ziua Şaptea —

Starea de completă inconştienţă şi inactivitate a sufletului în timpul dela moartea până la învierea corpului (psichopanichitism).

Expunere.

Mărturisirea de credinţă a Adventiştilor de Ziua a Şaptea publicată în revista „Adevărul Pre-

[11]) In Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der älteren Kirche, 1923, p. 121.

sent", Anul I, No. 1 din Ianuarie 1884, Basel (Elveția), Piteşti (România) — cea mai veche publicaţie adventistă sabatară în limba română, din câte cunoaştem, încă nu precizează complet doctrina adventistă de Ziua Șaptea privitoare la starea celor decedaţi. Ea zice la punctul 15: „Ei [Adventiştii de Z. Ș.] cred că «Sfinţii cari sunt morţi nu întră în posesiunea moştenirei lor şi nu primesc coroana lor la moartea lor — Daniel 12, 13; Apoc. 6, 9—11; Rom., 8, 22. 23. Ei nu pot parveni la perfecțiune fără noi — Evrei, 11, 40. Moştenirea lor care nu se poate strica, nici păta, nici vesteji, este păstrată în ceruri, gata a se descoperi în timpul din urmă — 1 Petru 1, 4. 5. Este păstrat [așa] pentru ei şi pentru noi cununile dreptăţii, pe care domnul Judecătorul cel drept le va da în ziua lui Christos tuturor acelor ce au iubit venirea lui — 2 Tim. 6, 8. Ei nu vor fi satisfăcuți până ce nu vor vedea faţa Domnului, când se vor redeştepta — Ps. 17, 15. Atunci când Fiul omului va veni în gloria sa... va zice celor de-adreapta lui etc."

Dar în această expunere că morţii nu vor primi nimic la moartea lor, ci abia „când se vor redeştepta", se străvede totuşi doctrina Adventiştilor de Ziua Șaptea despre somnul sufletului, în starea lui de după moartea corpului, formulată scurt şi preciz în mărturisirile lor următoare, de mai târziu, şi anume în cea dela 1913 la punctul 23, pag. 29, iar în cea dela 1921 la articolul 22, pag. 69: „Noi credem că starea omului după moarte, până va fi sosit momentul învierii, e o stare de absolută inconştienţă şi inactivitate". Aceiaşi credinţă psichopanichitică o declară şi în memoriul lor către Ministerul Cultelor cu No. 8499 din 1921, Anexa No. 1: „Ei [Adventiştii de Z. Ș.] cred că starea omului după moarte, până va fi sosit momentul învierii, e o stare de linişte, absolută inconştienţă şi inactivitate". Numim psichopanichitism această teorie, pentrucă vorbeşte de „o stare", de o „linişte" a sufletului, deci de un fel de somn a lui, şi nu de o desființare, sau de o lipsă de orice stare, de descompunere şi dispariţie temporară, ca aceea a corpului, după moarte.

In memoriul şi mărturisirile susnumite, ei citează, pentru justificarea acestei doctrine, simplu numai câteva texte din Biblie, fără nici o exegeză, şi fără nici o argumentare de ordin raţional. Dar în literatura lor de propagandă, ei încearcă a susţine şi argumenta acest nou psichopanichitism şi pe temeiul Bibliei şi al raţiunii. Un „tractat", în limba germană, publicat de „Societatea de Tractate Internaţională din Hamburg", fără data apariţiei şi fără numele autorului, cu titlul: „Der Zustand der Toten im Lichte der Bibel — Starea decedaţilor în lumina Bibliei, miia a 276-a", ne dă un rezumat destul de complet al străduinţelor teologiei adventiste de a dovedi o pretinsă raţionalitate, biblicitate şi valoare edificativă a acestei doctrine.

1. „Ce dovadă avem", se întreabă autorul necunoscut al numitului tractat, „că omul trăeşte şi după ce a murit? Raţiunea este împotriva unei învăţături ca aceasta". „Cum ar fi posibil, ca un om fără de creer să poată gândi, fără picioare să poată merge, să vadă fără ochi şi să audă fără de urechi? Aceasta este împotriva şi a naturei şi a minţii".

Biblia, de asemenea, nici n'ar putea să înveţe aşaceva, fără a se contrazice pe sine însăşi. „Dacă morţii trăesc, şi dacă omul, imediat ce moare, intră, fie el, sau fie sufletul ori spiritul lui, în cer sau în iad", atunci Judecata cea de pe urmă n'are nici un scop. Tot aşa de inadmisibil ar fi ca Dumnezeu să trimită în iad un om, „înainte de ce a fost judecat", şi abia după mii de ani de munci să-l scoată de acolo, pentru a-l judeca. Aceasta ar însemna să judecăm pe cineva după ce a fost spânzurat.

Tot astfel de incopatibil cu demnitatea lui Dumnezeu ar fi că el după ce a primit pe cineva în ceruri, după o mie de ani, să-l scoată apoi din cer pentru a-l judeca şi „a constata, dacă într'adevăr merită să fie acolo".

Pe de altă parte, apoi, dacă sufletul omului „poate trăi în afară de corp, dacă poate gândi, dacă poate fi activ şi atât de extraordinar de fericit"; „dacă se poate

mişca, ca un înger, cu cea mai mare regejune dintr'un loc în altul"; ... „dacă trupul, cum predică oamenii, nu este decât o colivie, o coajă, o închisoare a sufletului, atunci voim să întrebăm, ce rost să mai aibă învierea corpului?"

Deasemenea, „dacă sfinţii, imediat ce-au murit se duc în cer la domnul Isus, şi se pot bucura acolo de strălucirea cerească şi de fericirea cea deplină, atunci vom întreba pentru ce s'ar mai îngriji de a doua venire a lui Hristos? Şi totuşi, toţi bărbaţii purtaţi de Spiritul lui Dumnezeu au dorit şi s'au rugat fără încetare pentru aceasta — Evrei, 9, 28; Apoc. 22, 20".

Gonclusiunea: „Cu această învăţătură, anume că oamenii trăiesc şi după moarte, se dau la oparte şi se despoaie de importanţa lor adevăruri fundamentale recunoscute ale Bibliei — ca Judecata viitoare, Invierea marţilor şi A doua venire a lui Christos".

2. Din fericire însă Biblia „în nici un singur text" nu ne-ar spune „că morţii ar mai avea conştiinţă", ci ea învaţă în tot locul şi totdeauna „chiar contrarul", ceeace s'ar putea „arăta cu uşurinţă", „aşa că fiecare copil de şcoală poate să înţeleagă... şi toată lumea ar trebui să creadă".

Starea de completă inconştienţă şi inactivitate a sufletului, după despărţirea lui de corp până în momentul învierii, ar învăţa-o Biblia în toate acele texte cari ar spune „răzvedit", că „oamenii, după moarte nu merg nici în cer nici în iad", ci că „cei nedrepţi sunt păstraţi pentru ziua Judecăţii, când îşi vor primi pedeapsa", şi că timpul răsplăţii pentru cei drepţi „nu este la moarte, ci la Judecată", precum şi în toate acele texte, în cari Biblia zice, despre oameni, că „au murit", că sunt în mormânt", că „morţii nu ştiu nimică, şi nu mai au planuri", şi în sfârşit că „morţii dorm".

a) „Ştie Domnul a scăpa de ispită pe cei pioşi, iar pe cei nedrepţi a-i păzi la ziua judecăţii, spre a se pedepsi" — 2 Petru, 2, 9; vezi şi Iob. 21, 28—32; Apoc. 20, 12. 13. Dacă morţii sunt păstraţi pentru ziua Judecăţii, ca abia atuncea să fie pedepsiţi,

atunci ei fără îndoială, nu pot fi în chinuri acuma, şi nici nu vor fi chinuiţi înainte de ziua Judecăţii.

b) Totaşa, cei drepţi vor primi răsplata lor abia la reapariţia lui Hristos: „Că fiul omului va să vie în mărirea Părintului Său, cu îngerii Săi; şi atuncea va răsplăti fiecăruia după faptele lui“ — Mat. 16, 27; „apoi când se va arăta Pastorul cel mare veţi primi cununa nevestejită“ — Petru 5, 4; abia când vor învia: „ci ţi se va întoarcea la învierea drepţilor“ — Luca 14, 14.

Nu există nici o promisiune că răsplata s'ar face înaintea venirei lui Christos şi a învierii. Resultă deci, că dreptii, după moarte nu merg în cer. Aceasta ar însemna o răsplată înaintea invierii şi venirei Domnului. Biblia însă ar spune că sfinţii, cei mici şi cei mari, vor primi răsplata cuvenită abia când va veni timpul Judecăţii morţilor — Apoc. 11, 18; şi multe alte texte.

c) Aşa fiind, după moarte nici răii nu merg în iad, nici drepţii în cer. Atunci unde merg? Biblia spune clar, că ei au murit: „Părinţii voştri au mâncat mană în pustie, şi au murit“ — Ioan, 6, 49; (David) a murit şi a fost îngropat“ Fapt. 2, 29; „Cei morţi în Christos vor învia întâiu“ — 1 Tes. 4, 16; „Avram a murit şi profeţii“ — Io. 8, 52; „Lazar a murit“ — Ion 11, 14 şi a. m. d. A muri însă înseamnă a „înceta de a trăi“. Mort este acela pe care la părăsit viaţa. „Toţi aceşti oameni sunt, prin urmare, morţi şi nu vii“.

d) D-zeu îi spune lui Adam: „Pământ eşti şi în pământ te vei întoarce“ — 1 Moise 3, 19. Adam, omul înzestrat cu întelect şi raţiune, se va intoarce în pământ. Lui Avram: „Şi tu vei veni la părinţii tăi în pace, şi te vei înmormânta în bătrâneţe fericite“ — 1 Moise 15, 15. „Toate câte-ţi sunt la îndamână, fă-le cu toată puterea ta; căci nu este nici lucru, nici minte, nici ştiinţă, nici înţelepciune în mormânt unde te duci“ — Ecl. 9, 10: „Da, mulţi din cei ce dormiau, în ţărâna pământului, se vor scula“ — Dan. 12, 2; „Iar bărbaţi pioşi au îngropat pe Stefan şi au făcut plângere mare pentru dânsul“ — Fopt. 8, 2. Cine-i, deci, în morminte? Oameni, cari au făcut bine, şi oameni cari au făcut rău,

deci oameni înzestrați cu rațiune și capabili de responsabilitate.

In aceste locuri, și în altele analoge, nu s'ar spune, că numai corpul, sau numai o parte, coaja materială a omului, zace în mormânt, ci că omul doarme'n țărână. „Cetitorul face bine, dacă consideră că nu se spune că trupul ar fi în mormânt, ci omul, persoana însași, în realitatea ei", zice tractatul.

e) Foarte importantă ar fi, îndeosebi, spusa Bibliei, că „morții nu știu nimică, — că nu mai au nici un plan:" „Nu vă încredeți în cei mari, în fiul omului, la care nu este ajutor; eși-va spiritul, și în țărână se va întoarce; și în ziua ceia vor peri planurile lui" — Ps. 146, 3, 4. „Cei ce trăesc, știu, că vor muri; dar cei morți nu știu nimică, și nu au nici o răsplătire, căci și amintirea lor se uită. Și iubirea lor și ura lor și zelul lor acum au perit; și ei nu mai au parte pentru totdeauna din toate câte se fac sub soare" — Ecl. 9, 5. 6; „Nu morții laudă pe Iahve, nici cei pogorîți în locul tăcerii" — Ps. 115, 17; „Căci în moarte nu este aducere aminte de tine, în infern cine te va lăuda" — Ps. 6, 4 (6) ș. a. In moarte deci, omul pierde toate cugetările și planurile sale. După moarte, omul nu mai știe nimic, nu mai are nici un fel de inteligență. Rezultă că sufletul omului, după moarte, nu mai poate fi conștient, nici într'un chip.

f) „Morții dorm": „Și adormi David cu părinții săi și se înmormântă în cetatea lui David" — 1 Reg. 2, 10, astfel și Salomon — 1 R. 11, 43; și Hischia — 2 Reg. 20, 21. „Așa și omul se culcă și nu se mai scoală; cât va fi cerul nu se vor deștepta, și nu se vor scula din somnul lor" — Iov. 14, 12; „Și mulți din cei ce dormiau în țărâna pământului — Dan., 12, 2; „Lazar, amicul nostru, a adormit; dară merg ca să-l deștept... Atuncia li-a zis Isus pe față: Lazar a murit" — Ioan 11, 11. 14; „... unii însă au adormit... în Christos... cari dorm... nu toți vom a dormi, ..." — 1 Cor. 15, 6. 18. 20. 51; 1 Tes. 4, 13—15.

„Noi știm cu toții", zice adventistul nostru, „că

într'un somn sănătos şi bun, n'avem nici un vis şi nici un fel de cugetare. In somn suntem simplu înconştienţi." Domnul şi Biblia se folosesc de termenul a dormi pentru a ilustra starea celor dacedaţi; un om care doarme bine, odihneşte liniştit, în pace, şi n'are nici o grijă şi nici o întristare.

Apoi conclusia generală: „Dacă sfiinţii sunt morţi, atunci ei nu trăesc. Dacă sunt în mormânt, atunci nu sunt în ceriu. Dacă nu au cugetări, atunci nu pot cugeta. Dacă nu ştiu nimic, atunci nici nu înţeleleg nimic. Dacă dorm, nu sunt treji. Dacă răsplata li se va da abia la Judecată, atunci ei nu o primesc acuma. Iubite cetitor, această învaţătură, nu este ea în concordanţă cu Biblia?"

3. Fireşte că s'ar putea obiecta, conced adventiştii, că a dormi sumedenie de ani în „mormântul rece" ar fi „o tristă perspectivă" pentru credincioşii lui Christos. Dar adevărul nu trebuie să depindă de dorinţele noastre, ci de Cuvântul lui D-zeu. Mai sunt şi alte lucrări neplăcute, cari totuşi sunt adevărate şi reale, ca păcatul, războiul, boala şi moartea. Pe dealtă parte însă, nici învăţătura că după moarte oamenii merg în cer sau în iad, nu e mai puţin tristă. Credinţa că zilnic, sufletele pacătoase, cari dau contingentul cel mai numeros al sufletelor omeneşti, întră în chinurile iadului, este mai puţin mângăietoare decât a şti, că toţi morţii zac liniştiţi în somnul lor pacinic, până la ziua Judecăţii.

N. Cotos.

Virtutea teologică a credinţei

Studiu din Teologia morală ortodoxă

3. Numirile diferite ale credinţei teologice.

Intrucât credinţa teologică este primirea şi ţinerea de adevărate a celor împărtăşite nouă drept un adevăr dumnezeesc, respective întrucât le primim voluntar, fără ezitare şi fără a ne îndoi cătuş de puţin de adevărul

întreg ce ele cuprind, sau cu alte cuvinte: întrucât ea se întemeiază pe autoritatea dumnezeească, — şi nu pe cea omenească, — ea se numeşte credinţă *dumnezeească.*

Dată fiind valoarea neasemănată a descoperirilor dumnezeeşti, credinţa dumnezeească este neajuns superioară celei *omeneşti*, care din urmă se întemeiază pe autoritate curat omenească şi la care se poate ajunge cu mijloace omeneşti, ca: speculaţiuni, cercetări, concluziuni, etc. Că rezultatele acestor cercetări, speculaţiuni, ori combinări nu pot forma adevăruri vecinice, ori măcar şi numai de durată mai lungă, se vede de acolo, că adeseori corifei ai cugetării, nemulţumiţi cu rezultatele preconizate drept adevărate, ori chiar drept adevăruri „nerăsturnabile", fie ele oricât de strălucite cuceriri ale cugetării omeneşti, în urma altor cercetări şi cu mijloace noui, răstoarnă pe cele recunoscute până aci, — abstracţie făcând dela adevărurile aşa numite fundamentale, logice, metafizice, matematice, etc., cari, comune fiind întregei omenimi şi a căror plauzibilitate deja prin sine înseşi nu mai au nevoie de o dovedire specială, — le înlocuesc cu altele, cari iarăşi pot avea aceeaş soarte. Adevărurile însă, cuprinse în descoperirile dumnezeeşti şi împărtăşite oamenilor, fie direct, nemijlocit, începând cu paradisul şi continuând în timpul patriahilor, prin darea legii mozaice, cu un cuvânt în întreg cursul economiei dumnezeeşti — fie mijlocit, prin organele sale (patriarhi, profeţi, etc.), iar la „plinirea vremii" nemijlocit prin Isus Hristos, ca cea mai deplină descoperire a sa, — aceste adevăruri, în temeiul originei, obiectului şi scopului lor sunt vecinice şi nestrămutabile.

Credinţa teologică, întrucât este ea bunul cel mai fundamental al ordinei supramaturale, şi deoarece se efeptueşte în mod supranatural, de către însuş Dumnezeu, se numeşte şi *supranaturală.*

Considerând menirea supranaturală a omului, care este comunitatea de viaţă cu Dumnezeu: participarea la bunurile *„cele ce ochiul n'a văzut, nici urechea n'a auzit,*

nici la inima omului nu s'au suit...,"[1]) şi Dumnezeu s'a folosit de mijloace supranaturale întru a înlesni omului ajungerea acestei meniri. Fiind însă credinţa începutul pentru ajungerea menirii finale a omului, a mântuirii lui supranaturale, şi deoarece ea se naşte din concurgerea voiei libere şi a intelectului, sau, cu alte cuvinte, deoarece credinţa este o lumină ce se varsă în sufletul omului, de către însuş Dumnezeu, deci având pe Dumnezeu de autor al ei nu numai în sens obiectiv, ci şi subiectiv, [2]) — atributul de supranatural pentru credinţa teologică este pe deplin justificat.

În fine, întrucât credinţa teologică are în vedere revelaţiunea dumnezeească mijlocită şi îndeplinită de către însuş Isus Hristos, respective prin revărsarea Duhului sânt asupra sânţilor apostoli, apoi în urma faptului, că atât cu privire la cuprinsul, cât şi la ţinta acestei revelaţiuni credinţa teologică îndeplineşte un rol foarte important în ordinea mântuirii, — ea se numeşte şi credinţă *creştină.*

Într'adevăr, prin faptul, că revelaţiunea dumnezeească a Noului Testament, sau revelaţiunea *creştină* în înţeles strâns este împărtăşită şi îndeplinită prin însuş Isus Hristos, fiul cel unul născut al lui Dumnezeu, apoi prin faptul, că ea are caracter universal, adecă priveşte întreaga omenire, faţă cu revelaţiunea „pregătitoare" sau a Testamentului Vechiu, care priveşte numai părţi anumite din istoria omenirii, şi în urmă având în vedere sublimitatea scopului ei, — revalaţiunii Testamentului Nou cu tot dreptul i-se impregnează acel nimb strălucitor, care o îndreptăţeşte la prerogativa de a sta înaintea şi deasupra revelaţiunii Testamentului Vechiu; cu atât mai vârtos, cu cât revelaţiunea Testamentului Vechiu avea numai caracterul de *învăţătoare spre Cristos* [3]) şi era numai *„umbra bunătăţilor celor viitoare",*[4]) pecând cea

[1]) I. Cor. 29.
[2]) Cf. Scheeben: Handbuch der kath. Dogmatik, pag. 283.
[3]) Gal 3, 24.
[4]) Evr. 10, 1.

a Testamentului Nou este *„însuşi chipul lucrurilor“* [1]), deci o icoană vie.

Că această revelaţiune creştină a fost mijlocită şi îndeplinită prin Isus Cristos, care prin învăţătura sa, prin faptele sale minunate, cu întreaga sa viaţă, — însaş o minune în lumea morală, — şi care prin moartea sa, cu care a pecetluit cele propovăduite, a dat cea mai clasică dovadă că nu a fost numai un sol de importanţa celor cari l-au precedat, ci că a fost însuş cuvântul cel vecinic al lui Dumnezeu, deci că într'însul a vorbit nemijlocit însuş Dumnezeu, — se confirmă prin mai multe locuri ale Testamentului Nou [2]). Aşa în profundele sale învăţături către Evrei, că Isus Hristos este mai presus de îngeri şi de toată zidirea, apostolul Pavel zice: *„In multe feluri şi în multe chipuri de demult Dumnezeu grăind părinţilor prin proroci, în zilele acestea mai de pe urmă au grăit nouă întru Fiul, pe care l-a pus moştenitor tuturor, prin carele şi veacurile a făcut“* [3]). Mai departe: *„Pre Dumnezeu nime nu l-a văzut niciodată; cel unul născut Fiul, carele este în sânul Tatălui, acela a spus“* [4]), ori: *„Deci ziceau ei lui: tu cine eşti? Şi a zis lor Isus: începutul, care şi grăesc cu voi“* [5]).

*

Cu toate că scopul lucrării prezente este ca virtutea teologică a credinţii creştine să se arate în deplina sa sublimitate şi maiestate, ca izvor şi bază a unei vieţi morale curate, precum şi rolul ei ca condiţiune morală indispensabilă întru câştigarea vieţii de veci, totuş credem că nu este inutil a arăta şi diferitele înţelesuri în cari ocură cuvântul *credinţă* (fides, πίστις) atât în cărţile Testamentului Vechiu şi Nou, cât şi în scrierile ss. Părinţi. Aşa la Ieremia i-se dă înţelesul de *vrednicie de*

[1]) Ibidem.
[2]) Cf. Scheeben, opul citat pag. 35, 37.
[3]) Evr. 1, 1.
[4]) Ioan 1, 18.
[5]) Ioan 8, 25.

crezământ: „Şi vei grăi către ei limba aceasta, care n'au auzit glasul Domnului Dumnezeului lor, nici au primit învăţătura, sfârşitu-s'a credinţa din gura lor“ [1]). In epistola apostolului Paul către Romani se ia în înţeles de *conştiinţă: „Iar cel ce se îndoeşte cu gândul, dacă mănâncă se osândeşte, pentrucă nu este din credinţă; şi tot ce nu este din credinţă, păcat este“* [2]). Apostolul Iacob în epistola sa sobornicească îl foloseşte în sens de *încredere: „Iar să ceară cu credinţă, nimic îndoindu-se...* [3]) In înţeles de *obiect al credinţii* îl aflăm în Apocalipsă: *„Ştiu faptele tale, şi unde locueşti, unde este scaunul satanei; şi ţii numele meu, şi n'ai lepădat credinţa mea...“* [4]) In înţeles de *act al intelectului* este luat cuvântul credinţă la apostolul Paul în ep. I. către Corinteni: *„Şi acum rămâne credinţa, nădejdea, dragostea, aceste trei...* [5]) Tot aşa, la ss. Părinţi, ca s. Vasile: „Πίστις ἐστὶ συγκατάθεσις ἀδιάκριτος τῶν ἀκουσθέντων ἐν πληροφορίᾳ τῆς ἀληθείας τῶν κηρυχθέντων“ [6]). In acelaş înţeles este luat şi la Ioan Hrisostom (Omilia 36, 5 la Geneza). — Ioan Damascen (De fide, IV. 11). — Augustin (De util. cred c. 11; De ordin. c. I. 9). Se mai ia în înţeles de *ascultare* (ὑπακοή) în epistola către Romani: *„... prin care am luat darul şi apostolia spre ascultarea credinţii întru toate neamurile, pentru numele lui“* [7]).

4. Credinţa ca virtute teologică.

Avându-şi menirea supranaturală a omului temeiul în acte supranaturale, este evident că aceste acte îşi au şi ele temeiul lor în puteri supranaturale, în abilităţi ale

[1]) Ieremia 7, 27.

[2]) Rom. 14, 23. Vezi: Dr. Vasile Gheorghiu: Epistola către Romani. Comentar, pag. 143.

[3]) Iac. 1, 6.

[4]) Apoc. 2, 13.

[5]) I. Cor. 13, 13.

[6]) „Despre credinţă“, Tom II. p. 224.

[7]) Rom. 1, 5. — Dr. Vasile Gheorghiu: Op. c. pag. 2. — V. mai departe în acelaş înţeles Rom: 2, 8; 10, 16; 16, 26; I. Cor. 2, 5; II. Cor. 10, 5; Gal. 5, 7; Ioan 1, 18; etc.

sufletului, — abilităţi cu cari unic Dumnezeu l-a înzestrat. Dispoziţia permanentă a sufletului de a săvârşi cât mai adeseori şi cât mai multe fapte demne de originea sa dumnezeească, fapte bineplăcute lui Dumnezeu, deci fapte moral bune, o varsă însuş Dumnezeu în sufletul omului la îndreptarea sa. Această dispoziţie internă permanentă, habituală, pentru săvârşirea de fapte supranaturale, se în vredniceşte de numele de: *virtute;* iar fiind această dispoziţie opera lui Dumnezeu, se numeşte: *virtute însuflată* (virtus infusa).

Credinţa creştină, sau teologică, întemeiându-se şi ea pe lucrarea perpetuă a lui Dumnezeu în sufletul omului, lucrare în care omul devine capabil de săvârşirea faptelor moral bune, deasemenea se ridică la rangul de virtute. Şi deoarece credinţa ca virtute îşi are pe Dumnezeu drept principiu, obiect şi ţintă finală a sa, se numeşte *virtute teologică.*

Ca virtute teologică este deci credinţa creştină o putere supranaturală permanentă a sufletului omenesc, vărsată în el, fără vre-un merit din partea omului, de către însuş Dumnezeu, în urma cărei puteri intelectul nostru se face capabil ca, în baza autorităţii lui Dumnezeu, să primească ferm, dar de bună voie, toate adevărurile descoperite de Dumnezeu şi propuse de biserică.

„Mărturisirea ortodoxă a credinţei bisericii sobornicesti şi apostoleşti de răsărit“ [1]) dă credinţei următoarea definiţie: *„... Credinţa ortodoxă, sobornicească şi apostolească este: a crede cu inima şi a mărturisi cu gura un Dumnezeu în trei feţe, după învăţătura sântului Pavel, carele zice: „Că cu inima se crede spre dreptate, iar cu gura se mărturiseşte spre mântuire“* [2]). *Pelângă aceasta creştinul ortodox trebue să ţină de adevărat şi fără de îndoială, că toate articolele de credinţă ale Bisericii Sobornicesti şi Ortodoxe sunt predate de către Domnul nostru Isus Hristos prin Apostolii săi în Biserică; iar Sinoadele ecumenice* [3]) *le-au tâlcuit*

[1]) Ediţia I., Bucureşti, 1899, pag. 21, Intrebarea IV.
[2]) Rom. 10, 10.
[3]) Sinodul VI., canonul 82.

şi le-au primit . . . " Prin acest răspuns la întrebarea, că „Ce este credinţa" ? — vedem că „Mărturisirea ortodoxă" confirmă definiţiunea de mai sus, îndeosebi cu privire la obiectul credinţei teologice.

5. Obiectul credinţei teologice.

Sublimitatea credinţei teologice pretinde să ne ocupăm şi de obiectul specific al ei, ca de un factor foarte important, care premerge şi condiţionează începutul şi fiinţa ei.

In expunerile noastre de până aci am arătat, că autoritatea infalibilă a lui Dumnezeu este motivul certitudinii noastre asupra adevărului cuvântului lui Dumnezeu şi că tot ea determină voia noastră de a-i supune intelectul nostru. Aceasta va să zică, că autoritatea lui Dumnezeu este motivul *pentru ce* credem.

6. Obiectul formal.

Obiectul formal, care este totodată motivul formal al credinţei, privind laturea etică a ei, este autoritatea infalibilă a lui Dumnezeu. Aceasta reese din evangelia după Ioan, când Isus întrebat fiind despre Tatăl său, răspunde: *„Eu sunt cel ce mărturisesc pentru mine însumi, şi mărturiseşte pentru mine Tatăl cel ce m'a trimes"* [1]).

In virtutea faptului că Dumnezeu este creatorul lumii văzute şi nevăzute, este logic a cunoaşte, că toate fiinţele şi lucrurile create se află într'un raport de absolută dependenţă de el. Şi deoarece fiinţele personale au putinţa intelectuală şi morală să cunoască, că distanţa dintre Creator şi creatură, — deci cu referire la om, între Dumnezeu şi acesta, este inconmensurabilă, — precum şi maiestatea absolută dumnezeească faţă cu spiritul omenesc, — vor putea cunoaşte şi aceea, că Dum-

[1]) Ion 18, 8.

nezeu umple sufletul omenesc în măsură mare cu sentimentul stimei şi al respectului, şi deci că unui astfel de suflet îi şi poate cere supunere, încredere şi primirea cu credinţă a cuvântului său. Astfel credinţa ia forma unui act de supunere şi devotament către Dumnezeu, sau a unui act de religiozitate, ori, mai preciz, a unui cult latreutic sublim, bineplăcut lui Dumnezeu: un cult al religiozităţii minţii, sau o jertfire a intelectului [1]).

Dar ce fel de credinţă este aceea, pe care o poate cere Dumnezeu dela noi? O credinţă care ni-se prezintă ca *înţelepciunea absolută, „înţelepciunea lui Dumnezeu“*, care se cuprinde în învăţăturile cele mai înalte ale creştinismului [2]), în conformitate ca cuvintele apostolului Paul: *„Şi înţelepciunea o grăim întru cei desăvârşiţi; însă înţelepciunea lui Dumnezeu întru taină . . .;“* [3]) o credinţă, care ni-se prezintă ca veracitatea absolută: *„Multe am pentru voi a grăi şi a judeca; ci cela ce m'a trimes pe mine, adevărat este; şi eu cele ce am auzit dela dânsul, acestea le grăesc în lume;“* [4]) şi iarăş: *„Cela ce primeşte mărturia lui, a pecetluit, că Dumnezeu adevărat este* [5])“.

Afară de aceste mărturii cărţile Testamentului Nou ne mai oferă şi alte multe locuri, în cari însuş Isus Hristos se provoacă la faptele minunate ce a săvârşit în scopul de a adeveri solia sa dumnezeească. Aşa la Ioan: *„De nu fac lucrurile Tatălui meu, să nu-mi credeţi mie* [6])“. *„Nu crezi că eu sunt întru Tatăl, şi Tatăl întru mine este? Graiurile pecare eu vi le grăesc vouă, dela mine nu le grăesc; iar Tatăl cela ce petrece întru mine, acela face lucrurile* [7])“, *etc.* [8]).

Vorbind de motivul formal al credinţei teologice,

---

[1]) Cf. Scheeben, op. c. pag. 288.

[2]) Cf. Bisping: Exegetisches Handbuch zum Neuen Testament, Tom V, Secţ. II, pap. 39.

[3]) I. Cor. 2, 6.

[4]) Ioan 8, 26.

[5]) Ibidem 3, 33.

[6]) Ibidem 10, 37.

[7]) Ioan 14, 10.

[8]) Ibidem 15, 24. Mc. 16, 17—20. Evr. 2, 3—4.

care, cum am arătat mai sus, este unic Dumnezeu, nu vom confunda cu acesta *motivele credibilităţii.* Acestea sunt semne distincte, criterii, din cari se poate deduce cu certitudine că revelaţiunea dumnezeească necondiţionat a avut loc. Drept cele mai de seamă motive ale credibilităţii se înşiră, după fericitul Augustin, următoarele: împlinirea profeţiilor, minunile, caracterul cel fără de prihană al lui Isus, sfinţenia legii creştine, viaţa curată ce a înflorit în sinul bisericii creştine, lăţirea cea minunată a credinţii creştine, etc. [1]).

7. Obiectul material.

Precum fiecare act omenesc, răsărit din exercitarea celor trei virtuţi teologice, este îndreptat spre Dumnezeu ca scopul suprem al omului, aşa şi orice act răsărit din exercitarea virtuţii credinţii teologice este îndreptat spre Dumnezeu. Urmează deci, ca orice fenomen, petrecut în lumea creată, pentru a veni omului în ajutor întru a cunoaşte pe Dumnezeu, orice manifestare a fiinţei lui Dumnezeu, orice descoperire a sa faţă cu lumea creată, să constitue obiectul material al credinţii teologice.

Obiectul material al credinţii teologice îl formează toate adevărurile descoperite de către Dumnezeu oamenilor în mod nemijlocit şi direct. Aceste adevăruri avându-şi principiul în însuşi Dumnezeu şi fiind ele descoperite pentruca omul, cunoscând voia lui, să-şi poată ajunge scopul pentru care a fost creat, e natural ca Dumnezeu să oblige pe om la primirea cu credinţă a acelor adevăruri.

Creştinul este deci îndatorat, în scopul câştigării fericirii sale veşnice, să facă obiect al credinţii sale toate adevărurile dumnezeeşti, cari se află cuprinse în s. Scriptură şi în s. Tradiţiune şi sunt propuse de biserică.

(Va urma) **Dr. Dimitrie Cioloca**

[1]) Conf. Pruner: Lehrbuch der kath. Moraltheologie, pag. 105. Mironescu: Manual de Teologia morală, pag. 332—333.

Introducere în Pimenică sau Teologia Pastorală
în înțelesul strâns al cuvântului.

§ 1. Impărăţia cerurilor, întemeiată de Hristos.

Dumnezeescul învăţător şi Mântuitorul nostru Isus Hristos vorbeşte adeseori despre *împărăția lui Dumnezeu* sau *împărăția cerurilor*[1]). Sub acest nume nu se poate înţelege nimic alta decât adunarea tuturor oamenilor cari, crezând în mesianismul lui Hristos şi primind învăţătura lui, sunt aplicaţi de a se supune normelor şi legilor, date în folosul credincioşilor sau de Mântuitorul însuşi sau de apostolii lui, îndreptăţiţi la aceasta prin trimiterea lor şi capabili prin sprijinirea Duhului sfânt.

Impărăția lui Dumnezeu sau *împărăția cerurilor* aşadar nu înseamnă nimic alta decât biserică cea sfântă a lui Isus Hristos, adecă *biserica creştină*. Biserica aceasta ca o împreunare organică a oamenilor trebue numai decât să aibă o ocârmuire, o supraveghiere şi o disciplină, căci alminteri ar domni într'insa o desordine şi un haos cumplit. Aceasta a şi prevăzut-o dumnezeescul nostru Mântuitor, când, trimiţând pe apostolii săi să înveţe şi să boteze toate popoarele, le-a zis lor; „...*învăţându-i pre dânşii a păstra toate, câte vi le-am poruncit vouă*“ [1]).

Apostolii aşadară precum şi urmaşii lor, adecă starea preoţească, au primit dela Hristos dreptul şi datoria de a se îngriji ca poruncile lui Hristos date bisericii sale să fie păstrate de toţi membrii bisericii creştine. Fiind că împărăţia întemeiată de Hristos nu este o împărăţie a lumii acesteia, ci o împărăție a lui Dumnezeu, deci o împărăție spirituală, şi grija preoţimei creştine trebue să fie îndreptată mai ales asupra trebu-

[1]) Mat. IV, 17; X, 7; XIII, 24; Luc. IX 11; XVII, 21 şi în multe alte locuri.

[1]) Mat. XXVIII. 20. — Tot acelaş sens îl au şi cuvintele Mat. XVIII. 18, XVI, 19. Asemenea Ioan. XX, 23.

inţelor sufleteşti. Ba, noi am putea spune chiar că ea are să se ocupe numai cu trebuinţele sufleteşti. Căci preotul creştin şi atunci când se ocupă cu sporirea lucrurilor pământeşti şi lumeşti ale poporenilor săi, o face aceasta numai cu scopul ca prin acestea să promoveze trebuinţele lor sufleteşti, spirituale, — tot aşa ca şi dumnezeescul nostru Mântuitor, când a hrănit într'un mod minunat pe oameni sau când a vindecat diferitele boale sau când a înviat pe cei morţi, făcea toate aceste numai cu scop de a *câştiga pe oameni pentru împărăţia lui Dumnezeu* [1]).

§ 2. Deosebirea între diregătoria împărătească a lui Hristos şi cea a bisericii lui.

Adeseori se spune — şi cu tot dreptul — că demnitatea pastorală a lui Hristos şi a bisericii lui este una şi acelaşi, pentru că este *răzimată pe acelaşi principiu* al dumnezeirii şi al omenirii, atât cât priveşte preasfânta persoană a Mântuitorului, cât şi dupla natură a bisericii lui, în care lucrează preoţii ca oameni cu sprijinul Duhului sfânt. Atât activitatea lui Hristos cât şi cea a bisericii lui are unul şi acelaş scop şi este îndreptată către aceeaşi ţintă. Dacă privim însă la felul activităţii pastorale *în concreto*, apoi se arată o deosebire foarte mare între activitatea lui Hristos şi cea a bisericii lui.

Is. Hristos a pus *temelia* pentru activitatea pastorală a bisericii sale, el a şi îndeplinit această activitate într'un mod ideal şi eficace. Ceea ce a făcut Is. Hristos ca învăţător, ca arhiereu şi ca ocârmuitor în cele ale religiunei are valoarea vecinică pentru toţi oamenii şi pentru toate vremurile. Is. Hristos, am putea zice, a întemeiat şi a săvârşit zidirea clădirei mântuirei omeneşti, pre-

[1]) Cu drept zice *Gehringer:* Arhipăstorul nostru Hristos n'a întemeiat o împărăţie a acestei lumi ci el mântueşte sufletele Împărăţia lui se află în noi; lucrarea lui are drept ţintă chiar şi acolo, unde el vindecă pe cei bolnavi şi hrăneşte pe cei flămânzi, sufletul; câştigarea lumii întregi nu ne-ar ajuta nimic, dacă sufletul nostru s'ar pierde. (Theorie der Seelsorge. Tübingen 1848).

dându-o bisericii sale, spre a o întreținea cu sprijinul Duhului sfânt în buna stare şi a împărtăşi cu locuinţele trebuincioase pe toţi aceia, cari şi-au câştigat dreptul de a fi părtaşi de mântuire.

De n'ar fi învăţat Is. Hristos, biserica n'ar avea ce a aplica spre luminarea minţii membrilor săi. De n'ar fi suferit Hristos moartea pe cruce, biserica ar fi cu totul lipsită de cultul cel adevărat. Iar dacă Hristos n'ar fi *adunat* pe credincioşii săi pe baza învăţăturii şi jertfei sale mântuitoare într'o comunitate bisericească, biserica nu numai că *n'ar putea cârmui pe nimeni* în lucruri religioase, dară ea nici *n'ar putea exista.*

Dacă ni aducem încă aminte de cuvintele Mântuitorului, rostite către ucenicii săi la înnălţarea spre cer: „şi iată eu cu voi sunt în toate zilele, până la sfârşitul veacului“ [1]), drept dovadă că el însuşi lucrează pururea în biserica sa şi că aceasta din urmă este numai un mijloc, un instrument vizibil în nevizibilă mână a lui Hristos, — apoi nu vom putea să nu recunoaştem că diregătoria pastorală, deci şi cea cârmuitoare sau împărătească a lui Hristos este *absolută*, iar cea a bisericii lui numai o *diregătorie relativă.*

§ 3. Raportul intre puterea ocârmuitoare şi cea învăţătorească şi preoţească a bisericii.

Genul omenesc fiind luminat prin învăţătura Domnului nostru Is. Hristos şi împăcat cu Dumnezeu şi sfinţit prin jertfa sa cea de pe cruce, era dată posibilitatea pentru mântuirea tuturor oamenilor şi pusă temelia pentru sfinţirea fiecăruia om îndeosebi. Ca mântuirea şi sfinţirea aceasta să devie factică, la aceasta era numai decât de trebuinţă ca omul însuşi să conlucreze cu graţia dumnezeească, oferită lui prin învăţătura şi jertfa lui Hristos. Această conlucrare însă nu putea fi lăsată în sama fiecărui om singular, ci aşa precum în alte afaceri ponderoase se adună oamenii în societăţi cu scopuri anumite,

[1]) Mat. XXVIII, 20.

aşa şi în chestiunea cea mai importantă, care este mântuirea sufletului şi ajungerea la fericirea vecinică, oamenii trebuiau să formeze o adunare bine întocmită şi înzestrată cu toate însuşirile şi atributele unei societăţi juste şi regulate. Prevăzând aceasta dumneescul Mântuitor, a întemeiat biserica sa, care-o numeşte şi *împărăţia lui Dumnezeu* sau *împărăţia cerurilor* [1]). Impărătul acestei împărăţii este însuşi Hristos şi ca atare a fost el chiar prezis încă în Testamentul Vechiu [2]).

De diregătoria (dignitatea) împărătească a sa vorbeşte el însuş zicând cătră apostoli: „Datu-mi-s'a toată puterea în cer şi pre pământ [3])". Credinţa în dignitatea şi puterea împărătească a Mântuitorului a fost totdeauna vie şi neştirbită în biserica creştină, ceea ce află expresiunea potrivită şi în simbolul Niceo-Constantinopolitan prin cuvintele: „... *şi împărăţia lui nu va avea sfârşit*".

Puterea aceasta împărătească sau ocârmuitoare a predat Mântuitorul *împreună* cu oficiul învăţătoresc şi preoţesc al său urmaşilor săi, adecă apostolilor şi preoţilor bisericii sale [4]).

Deşi activitatea ocârmuitoare se priveşte de un ram deosebit, ea este totuş aşa de strâns legată de celelalte ramuri ale activităţii pastorale, că ea nici n'ar putea exista fără de ele. Mai mult chiar. Isprăvind preotul creştin un act oarecare, care se ţine de un ram al activităţii pastorale, el isprăveşte aproape totdeauna şi slujba din alt ram pastoral: aşa că învăţând el, adeseori şi ocârmueşte şi din contra ocârmuind, învaţă; ori dacă îndeplineşte acte de ale cultului sf., el adeseori învaţă prin conţinutul rugăciunilor sau prin simboale. Dară şi predica însaşi ca cel mai eficace mijloc al învăţământului creştin este strâns legată de un act liturgic şi sprijineşte foarte mult şi ocârmuirea turmei cuvântătoare.

---

[1]) Mat. XI. 11; Luc. XI. 2; XII. 31; Ioan. III. 3.
[2]) Isaia IX. 6. 7.
[3]) Mat. XXVIII, 18; XVIII. 18.
[4]) Mat. XXVIII, 19. 20.

Dreptaceia activitatea ocârmuitoare a bisericii creştine pătrunde adânc în celelalte activităţi pastorale şi este şi ea pătrunsă de ele, aşa că nu este cu putinţa a deosebi exact una de alta şi a o privi ca un ce de sine stătător. Nu poate aşadar exista *preotul sau liturgul* creştin fără ca să fie totodată şi învăţător şi ocârmuitor, dar nici nu poate fi *învăţător* în biserica lui Hristos, cine n'a primit darul preoţiei şi a ocârmuirii, şi în sfârşit nici nu poate *ocârmui* cu folos turma cea cuvântătoare, cine nu este preot şi învăţător bun.

Şi cu toate acestea se poate spune în general că activitatea învăţătorească premerge celorlalte activităţi păstorale, întrucât printr'însă se câştigă membri pentru biserică şi se pune temelia într'înşii, pe care se poate lucra mai departe în scopul mântuirii. Urmează apoi activitatea preoţească propriu zisă, prin care oamenii se curăţesc de păcăte şi se sfinţesc. Şi abia atunci, când omul şi-a dobândit cunoştinţa adevărurilor religioase şi a devenit prin taina botezului membru al bisericii lui Hristos, poate fi vorba despre ocârmuirea lui spre limanul mântuirii. Dreptaceia şi spune Hristos către apostolii săi, să „*înveţe popoarele, să păzească toate, câte a poruncit el*“, după ce a zis înainte: . . . *mergând, învăţaţi toate neamurile, botezându-i pre ei* . . .[1])“.

§ 4. Pimenica.

Acel ram al ştiinţei teologice care tratează despre diregătoria împărătească sau ocârmuitoare a lui Hristos, încredinţată bisericii sale, se numeşte de obiceiu *Teologia pastorală.* Deoarece însă tot sub acelaş nume, adecă Teologia pastorală, foarte adeseori se înţelege şi întregul conţinut al *Teologiei practice* (afară de Dreptul bisericesc), se naşte numai decât necesitatea de a face deosebire între Teologia pastorală, luată în sens de Teologie practică sau în sensul mai larg, şi Teologia pastorală ca o parte specială a celei dintâiu, numindu-o

[1]). Mat. XXVIII. 19. 20.

pe cea din urmă *Teologia pastorală în înțelesul strâns al cuvântului.*

Fiind această nomenclatură însă sau neexactă sau greoaie, ar fi cu cale, ca în loc de *Teologia pastorală în înțelesul strâns* al cuvântului să se substitue un alt nume oarecare. Acest neajuns s'a simțit acum de mult. Din cauza aceasta teologii protestanți începură a întrebuința diferite nume pentru acest ram al teologiei practice, precum *Pimenica, Odigetica, Kybernetica, Teoria îngrijirii sufletești* (Seelsorge). Dintre toate aceste numele cel mai potrivit pare să fie *Pimenica*, de oarece el nu este nimic alta decât o simplă traducere a cuvântului *Pastorală*, uzitat până'acum la noi, așa că adoptându-l noi oareșcum nu ne vom lepăda de tradițiunea de mai înainte. Acum să vedem ce constitue obiectul sau conținutul Pimenicii.

§ 5. Conținutul Pimenicii.

Pimenica nu conține toate câte ar trebui să încapă într'însa ca disciplină despe activitatea cea ocârmuitoare sau împărătească a bisericii creștine, precum ea se definește de obicei și precum și noi am lămurit-o în cele antecedente. Căci dacă ar fi cazul, atunci ar trebui să se trateze în Pimenică și dreptul bisericesc, fiind disciplina aceasta baza și norma activității ocârmuitoare a bisericii. Dar și activitatea misionară, dacă vom judeca exact, ar trebui să facă parte din Pimenică, deoarece puterea împărătească a bisericii nu se estinde numai asupra dreptcredincioșilor creștini, ci și asupra ereticilor, shismaticilor și necreștinilor. Și despre asupraveghiarea episcopală ar trebui, după consecința strâns logică să se trateze în Pimenică. Supraveghierea această este doar simburele cel mai din lăuntru al puterii administrative bisericești, deoarece episcopul este pastorul de suflete propriu zis, iară presbiterul numai înlocuitorul lui. Și totuș nu se află din toate acestea în diferite sisteme ale teoriei de îngrijirea sufletească sau ale Pimenicii sau nimic sau numai foarte puțin.!

După usul general aşadar Pimenica nu conţine toate, câte aparţin puterii împărăţeşti a bisericii, ci numai o conducere pentru pastorii de suflete de rând (parochii, administratorii de parochii, preoţii de ajutor), sau cu alte cuvinte tot aceea, ce priveşte păstoria sufletească cea *de toate zilele, cea nemijlocită.* Toate celelalte cunoştinţe, de cari încă nu poate fi lipsit un păstor de suflete creştin, trebue să şi-o procure el din celelalte doctrine teologice. Aşa cunoştinţa legilor din dreptul bisericesc, aptitudinea pentru învăţământul bisericesc din catihetică şi omiletică ş. a. m. d. Doctrinele teologice sunt înrudite între olaltă aşa de mult, încât este foarte greu a trata una fără a presupune oarecari cunoştinţe din cealaltă. Căci ele toate conţin o tratare ştiinţifică despe împărăţia lui Dumnezeu [1]).

Acea parte a ştiinţelor teologice, care cade după datina în sarcina Pimenicii conţine toate acele *principii, norme şi mijloace înţelepte* care trebue să fie la îndemână fiecărui pastor de suflete ordinar, dacă voieşte să lucreze cu succes în via Domnului.

§ 6. Impărţirea ei.

Impărţirea Pimenicii a fost încercată a se face de mai multe feluri. Cea mai firească pare a fi aceea care este arătată în sf. scriptura însaşi. Marele apostol Paul ni dă aici ca şi în multe alte privinţi un semn înţelegibil, spunând cătră presbiterii adunaţi la Milet aceste cuvinte: „Dreptaceea luaţi aminte *de voi şi de toată turma,* întru care Duhul sfânt v'a pus pe voi episcopi, ca să păstoriţi

[1]) Wenn wir die Theologie als die wissenschafliche Lehre von dem Reiche Gottes betrachten, so unterscheiden wir drei Seiten: die spekulative Theologie zeigt uns in der Dogmatik und Moral das Wesen des Reiches Gottes *in der idealen Anschauung,* die historische Theologie stellt in der Exegese und Kirchengeschichte das Erscheinen des Reiches Gottes *in der Vergangenheit* dar, die praktische Theologie lehrt die Verwirklichung des Reiches Gottes *in der Gegenwart und nächsten Zukunft (Gehringer.* Theorie der Seelsorge. Tübingen 1848. Pag. 1).

Biserica lui Dumnezeu, pe care a câştigat-o cu sângele său[1])".

Sf. apostol prin aceste cuvinte face atenţi pe pastorii de suflete creştineşti ca ei nu numai să poarte grijă de comunele, încredinţate conducerii lor, ci să se aibă în vedere şi pe sine înşişi: „Luaţi aminte *de voi* şi de toată turma" — zice el. Şi oare cum avem să înţelegem aceasta? Nu se poate contesta că cuvintele „Luaţi aminte *de voi*" conţin o admoniere către înalta ierarhie, mai ales către episcopi, ca să veghieze asupra clerului de graduri inferioare şi să-i conducă într'un mod cuvenit. Dar cu aceasta sensul cuvintelor acestora încă n'a fost exhauriat. Sensul acesta este numai un sens derivat, mijlocit ce nu are pentru Pimenică valoare nemijlocită. Sensul direct, literal, nemijlocit a acestor cuvinte nu poate să fie altul decât acela, că fiecare păstor de suflete, care vrea să conducă şi să supraveghieze sufletele altora trebue să fie în primul rând cu atenţiune asupra persoanei sale proprii, pentru ca nu cumva în împrejurimea sa externă sau în lăuntrul său, în aplicările sale proprii, în năzuinţele sale să prindă rădăcină neajunsuri, defecte sau chiar viţii şi patime, cari împiedecă o activitate pastorală folositoare sau o fac chiar cu totul imposibilă. Din contra, el să-şi dea toată silinţă şi să lucreze din răsputeri ca să dobândească pe din afară şi din lăuntru toate acele ce ar putea să-l facă asemenea măreţului prototip al unui bun păstor de suflete.

Este aşadar numai decât de trebuinţă de a trata în *partea cea dintâi* a Pimenicii despre toate acele ce se rapoartă la persoana păstorului de suflete însuşi, şi aceasta cu privirea la împrejurările *externe* ale vieţii sale ca şi în ce priveşte *omul lăuntric* cu aptitudinile şi aplicările sale.

A *doua parte* ar trebui să conţină în conformitate cu zisele sf. apost. Paul „Luaţi aminte de toată turma„ toate principiile, îndrumările şi normele care se refer la aşa zisa păstorie sau îngrijire de suflete *propriu zisă* sau

[1]) Fapt. ap. XX. 28.

directă, adecă toate câte au de obiectul lor nemijlocit conducerea şi supravighierea comunei creştine.

Această supraveghiere, resp. conducere poate să privească întreaga comuna, adecă comuna în totalitatea ei, sau ea poate să aibă de obiect numai pe creştinii singulari sau cel mai mult singularele grupuri, mai mari sau mai mici, ale membrilor comunei. Aşa ar fi firească împărţirea parţii a doua a Pimenicii în două subarticole, adecă.

Despărţitura I. *Pimenica generală.*

Despărţitura II. *Pimenica specială,*

In Pimenica specială trebuie luate în considerare în primul rând cele trei puteri capitale ale sufletului omenesc: *inteligenţa, simţul* şi năzuinţa sau *voinţa*, mai departe şi *starea corporală* şi în sfârşit încă şi *împrejurările externe* de alt fel ale singularului creştin, resp. ale singularelor grupuri ale membrilor comunei. Astfel urmează să fie trătate 5 capitole ca cinci subarticole ale Pimenicii speciale.

§. 7 Literatura.

Literatura care o lăsăm să urmeze aici se va restrânge numai la operele cele mai însemnate. De toate acele lucrări din domeniul Pimenicii care se pot considera ca o parte a Teologiei păstorale în înţelesul larg al cuvântului nu vom aminti aici.

În timpurile cele dintâiu ale erei creştine nu se simţia lipsă de opere de cuprins pastoral, deoarece graţia dumnezeească împărtăşită stării clericale într'o măsură îmbelşugată de o parte, iar zelul păstorilor precum şi bunăstarea în privinţa vieţii religioase a păstoriţilor de altă parte înlocuiau în timpurile acele pe deplin totul ce putea presta şi expune pe acest teren orşicare ştiinţă omenească.

Totuş dăm şi în timpurile cele străvechi de oare cari încercări pe terenul Teologiei păstorale în genere şi pe cel al Pimenicii indeosebi. Aşa se pot privi cu tot dreptul unele părţi ale sf. scripturi ca prototipuri de

scrisori pastoral-teologice, precum unele cărți din Test. Vechi, iar din Test. Nou mai ales epistolele așa numite *pastorale* ale sf. apost. Paul *către Tit* și *Timoteiu* [1]).

În tot acelaș spirit sunt scrise și epistolele și alte scrisori ale sf. părinți și scriitorilor bisericești ai secolilor celor trei dintâiu, precum sf. Ignatie cel Mare, Climent dela Roma, Policarp, Climent dela Alexandria, Ciprian ș. a.

Crescând dela secol. IV. încoace activitatea literară în sânul bisericii creștine s'a început și pe terenul Teologiei pastorale o activitate mai rodnică și mai temeinică. Veacul IV. este distins prin cele mai renumite lucrări pe terenul Pimenicii din tot răstimpul patristic. Atunci au scris:

Sf. *Ambrosie* valorosul său op *De officiis ministorum.*

Sf. *Ambrosie* se poate privi ca cel dintâiu scriitor pe terenul Pimenicii în biserica apuseană, întocmai așa precum în biserica cea din răsărit sf. *Grigorie dela Nazianz.* În scrierea sa amintită își pune Ambrosie de scop de a povățui și a îndruma preoțimea supusă cum are să lucreze cu zel și succes în comunele încredințate conducerii ei pastorale. Spre a înlătura însă în privința aceasta orișice piedică, sf. Amrosie încearcă totodată să înfrângă principiile etice false ale lui Cicero, prin care parecă se lăsau amăgiți unii din preoți și cu atât mai mult și mirenii. Din cauza acestui scop secundar sunt toate trei părțile acestui scop împletite cu meditățiuni de cu-

[1]) Deoarece activitatea oficială a prorocilor din Test. Vechi, a Domnului nostru Isus Christos și a apostolilor săi poate fi privită din punct de vedere al stăruinței oficiale în serviciul împărăției Dumnezeești și al bisericii, conform cu aceasta cărțile cele profetice și cele apostolice ale Test. Vechi și Nou pot fi privite de începutul literaturei practice-teologice. Înainte de toate trebue să se lămurească evangeliile ca cărți creștine de misiune și ceremoniale, epistolele Test. Nou ca cărți didactice..., iar în unele din cele din urmă dăm chiar de începuturile unei conduceri conștiincioase spre administrația conștiincioasă ordinară a oficiilor bisericești și de urme clare ale unei regulări a referințelor în mijlocul creștinilor care țintește spre constituirea fundamentală a acestor referințe. La aceste aparțin mai ales așa num. epistole pastorale ale apostol. Paul (*Knocke*, Grundriss der practischen Theologie. Göttingen 1889 p. 5. §. 3. 1).

prins etic-filozofic, aşa încât mult literaţi numără — şi uu fără îndreptăţire această scriere a sf. Ambrosie la scrierile ascetice-morale [1]).

Fericitul *Icronim* a scris *Epistola ad Nepotianum de vita clericorum et monachorum.*

În biserica ortodox-catolică a răsăritului au apărut în acelaş secol al IV-lea două scrieri foarte însemnate, dintre care una deveni prototip pentru două opuri clasice din domeniul Pimenicii din timpul patristric, iar cealaltă este tocmai unul dintre aceste opere.

Cea dintâiu este scrierea sf. *Grigorie dela Nazianz „Despre fugă"* (Περὶ φυγῆς), ţinută în forma unei cuvântări: ea însă este atât de lungă, că mulţi se îndoiesc cu tot dreptul, că ea ar fi fost aevea cândva rostită înaintea auzitorilor [2]). Cuvântarea aceasta însă a fost ţinută de sf. părinţi în mare cinste. Aceasta se poate conchide şi din împrejurarea că atât sf. *Ioan Chrysostom* cât şi sf. *Grigorie cel Mare* au luat-o drept izvor şi model pentru lucrările lor de acelaşi fel, despre care vom aminti imediat [3]).

Fiind sf. *Ioan Chrysostom* încă foarte tinăr, poporul din oraşul unde petrecea îl alese de episcop împreună cu amicul său un oarecare Vasile. Dară pecând Vasile primi hirotonia de episcop, sf. Ioan *fugi,* cuprins de spaimă înaintea responzabilităţii celei mari şi grele a stării episcopale. Fuga aceasta i-o luă în nume de rău sfântului Ioan amicul său şi îi şi exprimă bănuielile

[1]) „Nou diffitemur Ambrosium sequendam sibi proposuisse Ciceronis in Officiis suis oeconomiam... Manifesto enim significat sanctus Antistes non alio consilio sese Oratoris imitatione operam dedisse, nisi ut in eo, qui prae caeteris honestatis exactae leges profitebatur, falsa praecepta paganae ethices fortius confutaret; ac simul etiam palam faceret, quanto intervallo Christianae institutiones, quidquid unquam inter gentiles perfectius fuit, antecederent (*Migne,* Patrologiae cursus complet. Parisiis 1845. Lat. Tom. XVI. pag. 1920).

[2]) Srisoarea aceasta se numeşte câte-odată şi Περὶ ἱερωσύνης, iar mai adeseori Ἀπολογητικὸς τῆς εἰς τὸν Πόντον φυγῆς ἕνεκεν. Vezi Καλογέρας, Ἡ ποιμαντική. Ἀθήν. 1883. pag. 10.

[3]) V. Wetzer şi Welte, Kirchenlexikon. 1888. V. pag. 1164.

sale. Spre a se scuza şi justifica, sf. Ioan Chrisostom compuse vestita scriere a sa *Despre preoţie* (Περὶ ἱερωσύνης), în forma unei epistole adresate către prietenul său Vasile. Cartea aceasta a slujit de manual conducător pe terenul pastoral pentru preoţimea bisericii răsăritene prin socoli întregi şi este încă şi în ziua de astăzi pentru teologia pastorală de o valoare foarte mare. Ea ocupă pintre scrierile sf. Ioan Chrisostom un loc foarte însemnat şi exceliază prin sinceritatea simţului, gingăşia cugetelor, prin expunerea cea fără de asămănare a demnităţii preoţeşti, prin limbagiu simplu, confidenţial, ici-colea măreţ, şi tratează într'o măsură largă despre însuşirile unui păstor de suflete demn, despre datorinţele lui faţă cu comuna în privinţa ingrijirii de suflete şi a învăţământului,despre responzabilitatea lui înaintea lui Dumnezeu [1]). Intreaga scriere se desface în şase cărţi. Întâia şi începutul cărţii a doua se poate privi ca o întroducere, în care se înduc bănuelile şi reproşurile lui Vasile, pe care sf. Ioan le respinge cu afirmarea generală, că el amăgindu-l pe amicul său, n'a voit decât să promoveze interesul bisericii. Mai departe respinge el gândul nejustificat, că el din trufie n'ar fi voit să se facă episcop, şi arată cât de înaltă şi măreaţă este starea preoţească şi cât de mari, dar totodată cât de grele sunt obligaţiunile şi memrea acestei stări, arătând în sfârşit, ce însuşiri trebue să aibă un preot adevărat. [2]) În cartea a IV. şi V. se vorbeşte despre dobândirea şi perfecţionarea aptitudinilor retorice. In cartea VI. în sfârşit se arată, că este cu mult mai uşor a fi un călugăr bun decât un bun episcop. Ce se atinge de forma acestei scrisori, trebue să observăm că, fiind scrisă ca o epistolă către Vasile, nici nu se poate aştepta într'însa o sistematică sau o acurăteaţă ştiinţifică oarecare. Lucruri ponderoase şi regule principiale în privinţa vieţii şi purtării păstorului c eştin ni se împărtăşesc parcă la întâmplare, într'un nex liber, într'un limbagiu vioiu, sincer,

[1]) Wetzer-Welte, Kirchenlexikon III. p. 538.

[2]) Cart. II şi III.

călduros şi împodobit, care la fiecare pas vădeşte pe marele orator al bisericii răsăritene.

Cu două sute de ani mai târziu a compus *sf. Grigorie cel Mare* vestitul op al său *„Liber regulae pastoralis“*, numit şi „De cura pastorali“, un op clasic care în decursul evului mediu a avut în biserica apuseană o însemnătate canonică [1]). Că sf. Grigorie nu îi erau necunoscute Περὶ ἱερωσύνης a sf. Ioan Chrisostom şi Περὶ φυγῆς a sf. Grigorie Teologul se vede din aceia că şi el porneşte la compunerea cărţii sale deopotrivă, ca şi aceşti doi antecesori ai lui, de la o *fugă înainte alegerii sale de episcopul Romei.* Scrisorea aceasta este adresată şi dedicată „conepiscopului (din Ravenna) *Ioan*“, care l-a înfruntat pe Grigorie pentru năzuinţa lui de a se sustrage datorinţelor stării episcopale. Tot aşa ca şi Grigorie Teologul şi Ioan Chrisostom înduce şi sf. Grigorie cel Mare ca scuză pentru sine greutatea datorinţelor unui episcop şi responzabilitatea cea mare a stării preoţeşti înaintea lui Dumnezeu şi a oamenilor.

Opul acesta este scris foarte sistematic şi întrece prin această însuşire a sa tot ce s'a scris mai înainte pe terenul teologiei pastorale. In ce priveşte însă forma expunerii, sf. Grigorie este departe de stilistica sf. Ioan Gură de aur. El, se vede, a neglijat din adins limba, având aici ca şi în toate scrierile sale un stil prea prolix şi are mult din forme unei ritorice decădente, precum constată cu tot dreptul *Montalembert* [2]).

Liber regulae pastoralis se desface în 4 părţi din care cea dintâiu tratează despre *aceia cari voiesc să ajungă la starea preoţească*; a doua despre *viaţa proprie a pastorului de suflete*; a treia despre *aptitudinea lui învăţătorească* şi a patra — de tot scurtă — despre *umilinţa pastorului* „ca nu prin deşarta înălţare de sine înaintea ochilor judecătorului celui ascuns să se lipsească faptele cele bune de meritul lor [3])“. Partea aceasta din urmă trebue privită ca un *epilog*, ca un sfat ultim, dat

[1]) *Knocke*, Grundriss der prakt. Theologie. Göttingen 1889. p 5.

[2]) *Montalembert*, Die Mönche des Abendlandes (T. II. p. 162, 163).

[3]) Lib. reg. past. Precuvântarea.

acelui preot, care are cunoştinţa că a împlinit toate datorinţele sale. Partea a treia este cea mai lungă şi conţine în 40 capitole *Pimenica propriu zisă,* deşi din titlu s'ar putea presupune, că aici se vor discuta în primul rând regule omiletice. In sfârşit partea cea dinţâiu şi a doua conţine toate acelea ce trebuie tratate după împărţirea noastră în parte primă a Pimenicii.

După aceşti sf. părinţi în biserica răsăritului un timp de mai multe veacuri nu s'a scris pe terenul Pimenicii aproape nimic. Dar şi în biserica apuseană, deşi aceasta s'a aflat în situaţia cu mult mai favorabilă, nu s'a produs prin multe veacuri în ramul teologiei pastorale nimic de o însemnătate oarecare.

Până în vremurile cele mai nouă, adecă până la începutul veacului al XVIII-lea în biserica grecească nu s'a scris nici un op de conţinut pastoral-teologic. Abia la anul 1708 apare la Venezia Βοσκὸς λογικῶν προβάτων alui *Metodie* ieromonachul, fost dascăl în ştiinţele teologice. Valoarea ştiinţifică a acestei scrieri însă era foarte mică ce a şi fost recunoscut de *Nichifor Kalogeras* în opul său Ποιμαντική [1]), apărută în prima ediţie la Atena în 1883. Acest op este la Greci pân'în ziua de astăzi cea mai bună scriere pe terenul Pimenicii. Deşi autorul încearcă a o taxa ca o carte de cuprins pastoral-teologic general, ea ni se prezintă în adevăr numai ca Pimenică, fiind materiile din omiletică şi liturgică tratate numai foarte pe scurt şi în disproporţie cu materia care aparţine Pimenicii.

In anul 1898 a mai apărut în Atena o Pimenică în limba elină sub titlul Μάθημα ποιμαντικῆς, compusă de *Nectarie Kefalas* în forma unui catehism, adecă cu întrebări şi răspunsuri, menită ca manual pentru seminarele teologice.

Prima lucrare însemnată pe terenul Pimenicii în biserica *rusească* a fost „О должностяхъ пресвитеровъ приходскихъ", adecă *Datorinţele preoţilor parohiali",* al cărei autor a fost *Partenie Soncovschi,* episcop al Smo-

[1]) Ediţia din anul 1883, p. 17.

lenscului. Prima ediţie a acestei cărţi a apărut la 1776, iar la 1861 ediţia 26-a! Din aceasta se vede clar, că această carte era mult preţuită şi foarte căutată. In anul 1817 a fost tipări ă la Buda o traducere *românească* a acestei cărţi sub titlul *„Teologia pastorală sau datoriile preoţilor,* iar la anul 1858 a apărut la Sibiu chiar o a doua ediţie. Chiar şi în limba engleză a fost ea tradusă de Dr. *Palmer*, care-o numeşte o lucrare *clasică*. Mărturisind toate aceste pentru valoarea şi marele renume al cărţii acesteia, nu putem însă să trecem aici cu vederea şi oarecare scăderi ale ei. Ca şi sf. Grigorie c. M. şi Soncovschi împărţeşte cartea sa despre datorinţele preoţilor în patru părţi. Dar pecând la sf. Grigorie împărţirea este foarte exactă şi bine întemeiată, aici ea este arbitrară, fără temeiu şi greşită [1]). O alta scădere acestui op este aceea, că autorul vorbeşte el însuş prea puţin, ci citează o mulţime mare de locuri din sf. scriptură, din sf. părinţi şi soboarele bisericeşti; din această cauză lucrarea apare cam aridă.

Din scrierile mai nouă în biserica rusească pe terenul Pimenicii amintim următoarele:

Chiril, Пастырское богословіе (Teologia pastorală), o carte foarte preţuită de Kalogeras [2]), tipărită la Petrograd 1853.

Gladchii, Ученіе св. І. Златоустаго о пастырскомъ ученіи (Invăţătura sf. I. Chrisostom despe învăţământul pastoral). Cazan 1898.

Pocrovschi, Курсъ практическаго руководства для пастырей (Cursul conducerii practice pentru pastori). Petrograd 1898 (Ed. II). Opera aceasta cuprinde numai partea generală a Pimenicii.

Tot numai partea generală a acestei doctrini este expusă în Пастырство Христа Спасителя (Pastoria lui

[1]) In introducere cetim următoarele: „Patru datorinţe sunt pe care cu sârguinţă au a le împlini presviterii: 1. a *propovădui cuvântul dumnezeesc*... 2. a purta o viaţa care corăspunde învăţăturii evangelice... 3. zidirea tainelor dumnezeeşti... 4. rugăciunea către Dumnezeu".

[2]) L. c. pag. 18.

Hristos Mântuitorul) lui *Solertinschi*, o carte scrisă într'un limbagiu greoiu şi foarte greu de înţeles.

Socolschi, Евангельскій идеалъ христіанскаго пастыря (Idealul evangelic al pastorului creştin). Cazan 1905.

Berdnicov, Что нужно для обновленія православнаго русскаго прихода? (Ce este de trebuinţa pentru reînnoirea parohiei dreptcredincioase ruseşti?). Petrograd 1907.

In biserica ortodoxă *românească* se poate privi ca cea mai veche lucrare pe terenul Pimenicii, scrisă în limba română, aşanumita *Carte folositoare de suflet*. Cartea aceasta este o traducere de limba elină, tipărită la îndemnul şi cu spesele mitropolitului *Dosofteiu* al Ungrovlachiei în anul 1799. Ea cuprinde numai o parte mică din conţinutul Pimenicii, adecă numai acea materie ce se referă la taina pocăinţei.

De traducerea Pimenicii lui P. Soncovschi am amintit mai sus. *Teologia pastorală* a archimandritului *Melhisedec* (Bucureşti 1862) şi *Manualul* de *studiul pastoral* al mitropolitului *Andrei Şaguna*, de-şi menite de a cuprinde întregul conţinut al Teologiei pastorale (în înţelesul larg al cuvântului), sunt totodată cele dintâiu opere originale ce se ocupă şi de materia Pimenicii.

Abia arhidiaconul *Gibescu* a fost acela care, cel dintâiu, a încercat a compune o scriere de conţinut special pimenic. *Manualul de teologia pastorală* al lui Gibescu. care a apărut la Bucureşti în anul 1894, este însă foarte scurt (abia 80 pagini format mic) si superficial, şi abia ajunge pentru menirea sa de a fi un manual de studii pentru seminariile teologice.

In anul 1908 a apărut la Bucureşti o carte compusă de economul *Călinescu*, întitulată *„Povăţuitor în activitatea pastorală a preotului“*. Conţinutul acestei cărţi în primul rând este cel al Pimenicii, deşi dăm într'însa şi de materii din liturgică şi din dreptul bisericesc. Chiar şi câteva îndrumări scurte din domeniul omileticii şi catiheticii aflăm aici. Cea mai însemnată parte a acestei lucrări însă este traducerea cărţii Περὶ ἱερωσύνης a sf. *Ioan Hrisostom*, care ocupă locul central al conţinutului ei. In general se poate spune, că „Povăţuitorul“ păr.

Călinescu este o carte bună şi corăspunde pe deplin scopului arătat de autorul ei în „Prefaţa“ cu aceste cuvinte: „... povăţuirile ce se cuprind aci, uşurează multe din cele de făcut şi deşteapta atenţiunea despre ce trebue să se ferească un om corect bisericesc“.

Mai amintim încă tratatul *„Biserica şi enoriaşii“* de *Beleuţă*, apărut la Sibiu 1920/21.

* * *

In biserica apuseană, atât la romano-catolici cât şi la protestanţi, fiind întregul sistem al teologiei pastorale de obiceiu tratat într'o unică lucrare Pimenica se expune alături de celelalte ramuri ale teologiei pastorale. Din scrierile speciale ce se ocupă numai de Pimenică amintim următoarele:

I. La **romano-catolici:**

Gehringer, Theorie der Seelsorge. Tübingen 1848.
Kerschbaumer, Paterfamilias. Regensburg 1894.
Aebischer, Wie man die Seelen reitet. Mainz 1894.
Dela acelaş autor: *Die Volksmission.* Mainz 1895.
Leute, Der katholische Priester, sein Werden und Wirken. Göttingen 1914.

II. La **protestanţi:**

Klaus Harms, Pastoraltheologie 1830—34.
Palmer, Evangelische Pastoraltheologie. Leipzig 1875.
Schweizer, Pastoratheologie. Leipzig 1875
Harnack, Pastorallehre (Zöckler, III. Band). Nördlingen 1884.

Afară de aceste opere aflăm Pimenica prelucrată în *fiecare* sistem de Teologie Pastorală numită la protestanţi *Teologia Practică*, oricare ar fi părerea autorului despre conţinutul acestui ram al ştiinţilor teologice. Dreptaceea zice *Achelis:* „... numai o disciplină o aflăm la toţi teoreticienii — teoria îngrijirii speciale bisericeşti a sufletelor [1])“.

D. Ieremiiv

[1]) Grundriss der praktischen Theologie. Freiberg i. Br. 1896. pag. 7.

Virtutea blândeţei creştineşti.

Prelucrare autorizată de preotul C. Morariu după „Christl. Tugendschule“ de Dr. F. Xaver Massl, Schaffhausen 1855

1. Ce este blândeţa creştinească?

In sf. Scriptură virtutea blândeței e de obiceiu pusă la un loc cu virtutea umilinței, a îndelungei răbdări și a iubirii. Așa zice Iisus Hristos: „*Veniți la Mine toți cei osteniți și însărcinați, și eu Vă voiu odihni pe voi; luați jugul meu peste voi și vă învățați dela Mine că Eu sunt blând și umilit cu inima*“ (Mat. 11, 28—30). Și sfântul Pavel ne îndeamnă: „*Să umblați cu vrednicie după chemarea, cu care sunteți chemați: cu toată umilința și cu blândețe, cu îndelungă răbdare, îngăduind unul altuia cu dragoste*“ (Efes. 4, 1—4). Același Pavel ne îndeamnă: „*Imbrăcați-vă dar, ca aleșii cei sfinți și iubiți ai lui Dumnezeu, cu o inimă plină de îndurare, cu bunătate, cu smerenie, cu blândeță, cu îndelungă răbdare... cu dragostea, care este legătura deplinătății*“ (Col. 3, 12—15). Tot Pavel zice către Timotei și către fiecare din noi: „*Urmează dreptatea, Evanghelia, credința, dragostea, răbdarea, blândeța*“ (1 ep. 6, 11), iară către Corinteni zice: „*Ce voiți, cu toiag să vin la voi, sau cu dragoste și cu duhul blândeței?*“ (1 ep. 4, 21). Și despre dragoste zice el că ea „*îndelung rabdă, nu se întărâtă, toate le sufere, toate le rabdă* (1 Cor. 13, 4—8). De aceea „*slugii Domnului nu se cade să se sfădiască, ci blând să fie către toți* (2 Tim. 2, 24). Și lui Tit îi scrie: „*Adă-li aminte* (credincioșilor tăi)... *pe nimeni să nu huliască, să nu fie sfadnici, ci lini, arătând toată blândeța către toți oamenii*“ (3, 1—3). Asemenea ne îndeamnă și sf. apostol Iacob: „*Cine e înțelept și bine știutor între voi să-și arăte din viața cea bună faptele sale în blândețele înțelepciunii*“ (3, 13).

Luând bine sama la cele înșirate până aici din Sf. Scriptură, vedem că blândeța creștinească este o soră a

umilinței și a răbdării creștinești, și o fiică a iubirii creștinești. Ea se ferește și fuge de toată întărâtarea și patima, fuge mai ales de patima mâniei, „*știind că mânia omului nu lucrează dreptatea lui Dumnezeu*“ (Iacob 1, 20). Blândețea creștinească este asemenea unei ape curate și liniștite, în care se oglindește cerul albastru în toată curățenia sa, și din al cărei fund privește ochiul lui Dumnezeu. Ochiul acesta și pacea deplină cerească se oglindește și din fața Omului Iisus Hristos, când graiul Lui ne îndeamnă cu atâta dragoste: „*învățați dela Mine că Eu sunt blând și umilit cu inima, și veți afla odihnă sufletelor voastre*“ (Mat. 11, 29). Să ne silim din răsputeri a învăța dela Dânsul, și atunci și noi vom fi blânzi și umiliți cu inima și vom afla acea odihnă sufletească, care cu nimic nu poate fi zguduită și la care putem ajunge numai unind cu totul voia noastră cu voia Lui. Cei ce-și unesc cu totul voia lor cu voia lui Dumnezeu se fac asemenea lui Dumnezeu și sunt oarecum atotputernici. Căci, împlinind ei cu voia lor, unită cu voia dumnezeiască, totdeauna numai voia lui Dumnezeu, se'nțelege că e cu neputință ca Dumnezeu să nu împliniască totdeauna și voia lor, de oarece Dumnezeu nu poate sta singur împotriva voiei Sale. Astfel de oameni nu se mai împiedecă de nimic, și nimic nu mai e în stare să tulbure pacea lor sufletească. Făgăduința, că își vor afla odihnă sufletelor, se întrupează în lăuntrul lor în cel mai statornic adevăr, și din această întrupare strălucesc razele asemănării lor cu Dumnezeu în decursul întregii lor vieți. Astfel de oameni, *fiind ocărâți, grăiesc de bine; fiind prigoniți, rabdă; fiind huliți, mângâie* (1 Cor. 4, 12—14). De ce? Pentrucă Dumnezeu Sfântul Duh ni spune prin rostul sfântului apostol Petru: „*De răbdați, bine făcând și pătimind, aceasta este plăcut lui Dumnezeu. Că pentru aceasta sunteți chemați, de oarece și Hristos a pătimit pentru noi, lăsându-ni pildă ca să urmăm urmelor Lui. El, fiind aspru înfruntat, nu răspundea împotrivă prin aspre înfruntări; pătimind, nu amenința, ci se dă pe Sine Celui ce judecă drept. El păcatele noastre le-a ridicat însuși în trupul Său pe lemn, ca noi, scăpând*

de păcate, să trăim pentru dreptate" (1 ep. 2, 20—25).

Ştim că, fără să mergem pe căile Domnului, nu ne putem mântui. Domnul însă, după cum ni spune proorocul David, numai „*pe cei blânzi îi va învăţa căile sale*" (Psl. 24, 10), şi numai „*pe cei blânzi îi va înălţa întru mântuire*" (Ps. 149, 4). Vrând dar să ne mântuim, trebue să urmăm numai decât Cârmaciului blândeţei Hristos, trebue să ne dăm cu totul Lui şi să-L privim ca temelia, pe care stăm, şi de care nu ne putem despărţi în nici un chip, fără să cădem în prăpastia morţii atât în viaţa de aici cât şi în cea de veci. Numai ţinându-ne lipcă de Hristos, care singur este „*calea şi adevărul şi viaţa*" (Ioan 14, 6), putem învăţa dela El blândeţa şi umilinţa, şi putem afla, ca osteniţi şi însărcinaţi, acea pace făgăduită de El, care ni chezeşuieşte odihna sufletească atât aici pe pământ cât şi după moarte.

Adevărate sunt pentru noi toţi cuvintele Domnului, că „*cel ce cere va lua, şi cel ce caută va afla şi celui ce bate i se va deschide*" (Mat. 7, 8). Dar când? Când noi stăm ca vameşul din sfânta Evanghelie şi nu cutezăm să ne ridicăm nici ochii cătră cer, ci numai ni batem pieptul şi zicem: „*Dumnezeule, milostiv fii mie păcătosului!*" (Luca 18, 13). Dacă facem aşa, se potrivesc şi la noi cuvintele Domnului: „*Zic vouă că vameşul s'a dus la casa sa mai îndreptat decât fariseul, că tot cel ce se înalţă se va umili, iar cel ce se umileşte se va înălţa*" (Luca 18, 14). Dacă ne umilim, primim ca răsplată acea statornică pace sufletească, care Iisus Hristos o numeşte *blândeţă* şi care îşi ajunge culmea în deplinătatea, de care ne minunăm la sfinţii lui Dumnezeu. Ajungând odată la acea deplinătate, noi plutim de-asupra tuturor loviturilor lumii, şi nu ne mai poate atinge nici o vătămare şi nici o durere. Noi trăim atunci cu toţi oamenii în pace, şi ne silim să ţinem între toţi duhul unirii prin legătura blândeţei şi a umilinţei, întemeiată pe iubire.

2. După care semn se cunoaşte virtutea blândeţei creştineşti?

Iubirea este semnul, după care se cunoaşte blândeţa creştinească — iubirea aceea care *„este tare ca moartea“* (Cânt. cânt. 8, 6) şi rămâne neclintită în orice timp şi în orice nevoi şi primejdii. Dacă un prieten îi va răpi altui prieten, care are adevărată blândeţă creştinească, toată averea cu înşelăciune, înşelatul va simţi mai mare durere de stricăciunea ce şi-a făcut-o înşelătorul său, decât de paguba ce el o are în averea sa, de oarece înşelătorul, răpind avere străină, şi-a primejduit fericirea vieţii de veci, iar înşelatul are numai o pagubă vremelnică. Înşelatul va zice înşelătorului său cu zâmbet blând şi plin de durere: *Prietene, de ce ţi-ai făcut tu singur răul acesta? Cum de-ai uitat tu cuvintele Domnului: ce va folosi omului de ar dobândi toată lumea, dar îşi va pierde sufletul său? sau ce va da omul în schimb pentru sufletul său?“* (Mat. 16, 26). *„Tu mi ai răpit mie numai averi trecătoare, iar pe tine te-ai despoiat de bunurile cele veşnice!“* Şi dacă prietenul cel orbit de patima lăcomiei după muncă străină se mai poate mântui, mântuirea îi vine dela blândeţa prietenului pe care el l-a înşelat, după cum arată şi istoria ce urmează:

Un student bogat se împrieteni cu alt student sărac. Bogatul îl primi pe cel sărac în casa sa, mâncând cu el la aceeaşi masă, bând cu el aceeaşi băutură şi împărţind cu dânsul prietenește toată averea sa. Intr'o seară studentul cel sărac căzu în mrejele unor păcătoşi cari îi dădură un praf ameţitor într'un pahar cu vin, ca să-l pungăşiască de paralele ce le avea. Săracul sorbi vinul şi întru una sorbi în sufletul său şi duhul întunerecului. Lăsându-se apoi ademenit la jocul pe bani, el puse în joc nu numai banii săi, sau adecă banii nobilului său prieten, ci şi toată patima diavolească a acestui joc. După ce a pierdut toţi banii, el şovăi spre locuinţa sa, ca să ieie bani de ai prietenului. Prietenul nu era acasă şi odaia lui era încuiată. Nenorocitul stătu câteva clipe pe gânduri, dar diavolul îl aţiţa mereu. In sfârşit el

sfărâmă încuitoarea dela uşa odăii şi dela dulapul cu bani. Privirea banilor îl orbi cu totul. El îşi umplu buzunarile cu amândouă mânile şi, ca biciuit de duhuri rele, alergă înapoi la pungaşii, cari într'un ceas îl goliră iarăşi cu totul. Înţepat de boldul patimei, el alergă din nou acasă, ca să ieie toţi banii din dulap. Dar nobilul lui prieten era acum în odaia sa şi se uita, dus pe gânduri, la dulapul cu bani cu încuitoarea sfărâmată şi lăsat deschis. Nenorocitul, când îl văzu, se repezi asupra lui pe la spate să-l ucidă. Primejduitul însă se întoarse şi-l doborî la pământ pe cel ce voia să-i curme zilele numai cu o privire plină de dragoste şi de durere asemenea privirii, cu care Învăţătorul blândeţei Hristos s'a uitat la vânzătorul Iuda, întrebându-l: *„prietene, la ce ai venit?“* (Mat. 26, 50). Privirea aceea l-a desarmat atât pe cel ce voia să se facă ucigaş cât şi pe diavolul dintr'însul. Înşelatul prieten se plecă apoi spre înşelătorul său şi, vărsând lacrimi amare, îl strânse la inima sa. El nu-i spuse nici un cuvânt de nemulţămire, ci îngropă toată întâmplarea în mormântul uitării. Numai nenorocitul de student sărac, care în ceasul greu al ispitei uitase de Dumnezeu şi se uitase şi pe sine, îşi aducea mereu aminte de acea groaznică întâmplare. Dar bunul lui prieten îl însoţi şi mai departe cu blândeţe şi cu dragoste, ca un înger mântuitor, pe calea cea strâmtă a vieţii.

Iisus Hristos zice: *„Fericiţi cei blânzi, că aceia vor moşteni pământul“* (Mat. 5, 5). Da, ei vor moşteni nu numai pământul, ci şi cerul, şi nu-l vor moşteni ei singuri, ci vor ajuta şi altora să-l moşteniască. Iată, de ce toată istoria cea sfântă ni arată virtutea blândeţei ca cel mai bun leac pentru îndreptarea păcătoşilor. Sfântul apostol Pavel ne îndeamnă: *„Fraţilor, de va cădea vre-un om în vre-o greşeală, voi, cei duhovniceşti, îndreptaţi-l pe unul ca acela cu duhul blândeţei, păzindu-te pe tine, ca să nu cazi şi tu în ispită. Purtaţi sarcina unul altuia, şi aşa veţi împlini legea lui Hristos. Că de se pare cuiva că el este ceva, nimic fiind, pe sine se înşală“* (Galat. 6, 1—4). Cine a dovedit mai multă blândeţă faţă cu păcătoşii decât Iisus Hristos? Nu cetim în sfânta Evanghelie, cum s'a

purtat El cu femeia cea prinsă în preacurvie, pe care cărturarii şi fariseii o pârâseră înaintea Lui şi voiau s'o ucidă cu pietre, întrebând-o: „*muiere, unde sunt pârâşii tăi? nimeni nu te-a osândit? Iar ea a zis: nimeni, Doamne! Şi Iisus i-a zis ei: Nici Eu nu te osândesc, du-te, şi de acum să nu mai păcătuieşti!*“ (Ioan 8, 10—12). Nu e însăşi blândeţa vorba rostită de El către sfinţii apostoli, când în grădina Ghetsimani i-a aflat dormind: „*N'aţi putut priveghia cu Mine un ceas? Priveghiaţi şi vă rugaţi ca să nu întraţi în ispită, că sufletul este plin de râvnă, dar trupul e neputincios!*“ (Mat. 26, 40—42). Nu l-a întimpinat El chiar pe vânzătorul Iuda cu cea mai mare blândeţă, întrebându-l: „*Iudo, cu o sărută e Il vinzi tu pe Fiul omenesc?*“ (Luca 22, 48). Nu s'a uitat Iisus cu milă şi cu blândeţă în faţa apostolului Petru, după ce el a treia oară s'a lepădat de Domnul său? (Luca 22, 61). Nu s'a rugat El cu toată blândeţa pentru ucigaşii Săi, zicând de pe crucea pe care era răstignit: „*Părinte, iartă-li lor, că nu ştiu ce fac!?*“ (Luca 23, 34). Şi nu ne îndeamnă el la blândeţă, în chipul cel mai pătrunzător, cu pilda despre fiul cel rătăcit, în care ni spune că — „*încă departe fiind fiul, l-a văzut tatăl lui şi i s'a făcut milă şi, alergând, a căzut pe grumazul lui şi l-a sărutat pe el!?*“ (Luca 15, 20).

Păgânul *filosof* sau *iubitor de înţelepciune* Socrate era totdeauna aşa de liniştit, că nici o întâmplare nu putea să-i tulbure pacea sufletească. Un om rău şi aprig la mânie îi trase odată o palmă. Atunci filosoful zise zimbind: „*Cât e de rău că nu poţi ştie înainte, când ar fi bine să-ţi iai coiful în cap!*“. Tot aşa ascultă el odată cu cea mai mare linişte, cum i se povesti că cineva l-ar fi grăit de rău. Sfârşindu-se povestirea, filosoful zise: „*poate să mă şi bată, numai eu să nu fiu de faţă!*“ Dar şcoala cea mai bună pentru îndeletnicirea în răbdare şi în umilinţă o avea Socrate chiar în casa sa. Căci soţia sa, Xantipa, avea adese ori toane rele, şi atunci era foarte hărţăgoasă. Intr'o zi ea îl batjocuria pe Socrate cum îi venia la gură. El nu răspunse nici un cuvânt, dar văzând că gureşa se aprinde tot mai mult de mânie, dela o vreme

se sculă şi ieşi afară. Atunci Xantipa se făcu foc şi pară. Ea apucă o oală cu apă şi împroşcă pe soţul ei prin fereastă, iar împroşcatul zise zimbind: *„Se'nţelege că, după atâtea trăsnete şi fulgere, a trebuit să şi ploaie!“*.

Iată, aşa grăieşte blândeţa, aşa se poartă ea. Şi dacă un păgân a putut fi aşa de blând, noi creştinii să răsplătim răul cu rău? Am mai fi noi atunci vrednici să purtăm numele lui Hristos, numindu-ne crsştini? A fi creştin înseamnă a împlini voia lui Dumnezeu aşa, cum ni-a arătat-o Iisus Hristos. Şi doară ştim că Iisus ni spune:

„Să nu vă puneţi împotriva răului, ci, de te va lovi cineva peste faţa obrazului cea dreaptă, întoarce-i lui şi pe cealaltă, şi celui ce va să se judece cu tine şi să-ţi ieie haina, lasă-i lui şi cămaşa. Şi de te va sili cineva să mergi cu el o milă de loc, tu mergi cu el două (mile)... *Iubiţi pe vrăjmaşii voştri, grăiţi de bine pe cei ce vă grăiesc de rău, faceţi bine celor ce vă urăsc pe voi, şi vă rugaţi pentru cei ce vă asupresc şi vă prigonesc pe voi, ca să fiţi fiii Tatălui vostru care este în ceruri, că El răsare soarele Său peste cei răi şi peste cei buni, şi plouă peste cei drepţi şi peste cei nedrepţi“* (Mat. 5, 39—46).

Ca să nu ne clătinăm în viaţă ca trestia de vânt, ci să avem *„pacea lui Dumnezeu care covârşeşte toată mintea“* şi numai pacea aceasta *să păziască inimile noastre şi cugetele noastre în Iisus Hristos* (Filip 4, 7), noi trebue să ni ţinem voinţa în cea mai mare asprime. Când voinţa aceasta firească, stricată prin păcatul strămoşesc, se răscoală împotriva voinţei lui Dumnezeu, noi pe loc s'o domolim numai decât cu cuvintele lui Iisus Hristos: *„Părinte, nu voia mea, ci a Ta să fie“* (Luca 22, 42). Să ni ţinem voinţa întotdeauna în frâul acestor cuvinte, şi să urmăm blândului glas care ne chiamă: *„Veniţi la Mine toţi cei osteniţi şi însărcinaţi şi Eu vă voiu odihni pe voi; luaţi jugul Meu peste voi şi vă învăţaţi dela Mine că Eu sunt blând şi umilit cu inima, şi veţi afla odihnă sufletelor voastre, că jugul Meu este bun şi sarcina Mea este uşoară“* (Mat. 11, 28—30).

3. Blândeţa creştinească ni e de trebuinţă, ca să ne mântuim noi singuri.

„Fericiţi cei blânzi, că aceia vor moşteni pământul,“ (Mat. 5, 5). Cu acestea cuvinte Iisus Hristos vrea să zică că oamenii cei blânzi vor rămânea stăpâni pe averile lor, vor trăi în pace şi, cu pacea, vor dobândi mare fericire. Sufletul nostru e aşa întocmit, că el nici o clipă nu se odihneşte, ci necontenit lucrează. El mereu are de lucru ori cu sine însuşi ori cu alta ceva. Dacă se pune el cu lucrul său în slujba virtuţii sau a binelui în deobşte, atunci e în pace şi se simţeşte fericit; iar dacă se lunecă în slujba păcatului sau a răului, atunci pe loc îşi pierde pacea şi se simţeşte nefericit. Sufletul e împins în slujba păcatului ori de poftele trupului său, ori de diavolul, ori de ispitele lumii. Aceşti trei protivnici se aruncă necurmat asupra sufletului ca nişte fiare selbatece, vrând să-l sfâşie; dar sufletul are totdeauna puterea ca să nimicească toate loviturile duşmanilor săi, are anume arma cu care l-a înzestrat Dumnezeu şi aceasta este: *voia lui slobodă*. Sufletul trebue numai *să voiască cu toată tăria*, şi biruinţa îi este cu bună samă asigurată asupra tuturor vrăjmaşilor cari vreau să-i tulbure pacea şi să-l facă nefericit. Dacă sufletul e împins la păcate de trupul său, el are dreptul şi datoria să-i zică trupului: Tu dragul meu trup, eşti făcut din lut, iar eu sunt suflarea lui Dumnezeu, şi menirea mea este să te cârmuiesc şi să te ţin curat de toată tina şi rugina păcatelor, că numai aşa vom fi amândoi biserica lui Dumnezeu şi Domnul va locui în noi. Eu nu-ţi pot face pe voie, fiindcă trebue să împlinesc voia lui Dumnezeu care este şi Stăpânul tău şi al meu, şi, dacă aş împlini voia ta, mi-aş pierde pacea şi aşa amândoi am fi nefericiţi. Deci chiar de aceea că-mi eşti drag şi te iubesc, eu trebue să te ţin în frâu. Scris este doară în legea Domnului: *„Alungă răul dela trupul tău!“* (Eccles. 11, 10), şi *„să se teamă tot trupul de faţa Domnului!“* (Zahar. 2, 13). *„Drept aceea, datori suntem nu trupului, ca să vieţuim după trup. Că de vieţuiţi după trup, veţi*

muri, iar de veţi omorî cu Duhul faptele trupului, veţi fi vii" (Rom. 8, 12—14). Deci „*să ne curăţim pe noi de toată spurcăciunea trupului*" (2 Cor. 7, 1), că „*trupul cel putrezitor îngreuiază suftetul*" (Inţel. Sol. 9, 15). Şi oare „*nu ştiţi că trupurile voastre sunt mădulările lui Hristos? au doară, mădulările lui Hristos, le voiu face mădulări curviei? Să nu fie!*" (1 Cor. 6, 15). Şi oare „*nu ştiţi că trupul vostru este biserica Duhului Sfânt care locuieşte în voi, pe care Il aveţi dela Dumnezeu, şi nu sunteţi ai voştri!?*" (1 Cor. 6, 19). Deci, dragul meu trup, eu nu te pot lăsa să mă tragi în noroiul păcatelor, că scris este: „*Aceasta este voia lui Dumnezeu: sfinţirea voastră!*" (1 Tesal. 4, 3). — Dacă sufletul e împins la păcate de „*diavolul şi satana cel ce înşală toată lumea*" (Apoc. 12, 9), prefăcându-se chiar „*în îngerul luminii*" (2 Cor. 11, 14), el e dator *să nu deie loc diavolului* (Efes. 4, 27), ci *să steie împotriva lui şi el va fugi dela dânsul* (Iacob 4, 7). In toate meşteşugirile ispitelor diavoleşti, sufletul să-şi aducă aminte că diavolul L-a ispitit pe însuşi Iisus Hristos, îndrăznind chiar să-I zică să se închine lui. Iisus însă i-a răspuns: *Fugi dela Mine, satano, că scris este: Domnului Dumnezeului tău să te închini şi Lui unuia să-I slujeşti*" (Luca 4, 8). Să zică dar şi sufletul nostru la orişice ispită a diavolului: *Fugi dela mine, satano, că eu numai Domnului Dumnezeului meu trebue să mă închin,* şi el cu bună samă va fugi, că scris este: „*Dumnezeul păcii va zdrobi pe satana sub picioarele voastre*" (Rom. 16, 20). — Despre ispitele la păcate, cu cari îndeobşte lumea ne cearcă, sfântul apostol Ioan zice: „*Fiilor, nimeni să nu vă înşele... Iubiţilor, să nu credeţi oricărui duh, ci să cercetaţi duhurile, ca să vă încredinţaţi dacă sunt dela Dumnezeu, că mulţi prooroci mincinoşi au venit în lume*". Asemenea ne îndeamnă şf sfântul apostol Pavel: „*Toate să le cercaţi, ce e bun să ţineţi, de tot felul de rău să vă feriţi!*" (1 Tesal. 5, 21). Şi, ca să fim feriţi de rău totdeauna, să gândim necurmat la Dumnezeu, şi, mai ales în primejdiile aţitării la păcate, să ne rugăm ca proorocul David: „*Ispiteşte-mă Dumnezeule, şi cunoaşte inima mea, cear-*

că-mă și cunoaște cărările mele, și vezi de este în mine calea fărădelegii și îndreptează-mă în calea cea veșnică" (Psl. 138, 22—24).

4. Blândeţa creştinească ni e de trebuinţă, ca să-i mântuim pe alţii.

O vorbă zice că mai multe muști prinzi cu o lingură de miere decât cu un poloboc de oțet. Așa și pentru câștigarea inimilor omenești ni trebue mierea dragostei și a blândeței. Asprimea întarâtă și amărește, iar blândeța împacă și îndulcește. Asprimea alungă și risipește simțirile omenești, iar blândeța le adună și le unește. Și voia lui Dumnezeu este chiar adunarea tuturor oamenilor în împărăția Lui anume cu scopul — cum zice Iisus Hristos — ca *„toți să fie una, precum Tu, Părinte, în Mine și Eu în Tine, ca și ei să fie una în Noi"* (Ioan 17, 21). Scopul acesta al unirii tuturor oamenilor cu Dumnezeu ni-l arată Iisus și cu cuvintele: *„Ierusalime, Ierusalime, care omori pe prooroci și ucizi cu pietre pe cei trimiși la tine, de câte ori am voit să adun pe fiii tăi, cum cloșca își adună puii sub aripi, și nu ai voit"* (Mat. 23, 37). Cloșca însă nu-și adună puii ciocnindu-i, ci chiemându-i cu dragoste și cu blândeță.

Când Spaniolii au întrat în America, ei au dus înaintea Indianilor sălbateci de acolo steagul cu crucea lui Hristos, spunându-li că vreu să-i mântuiască, dar au dus și steagul războiului. Urmarea a fost că bieții Indiani au fugit de semnul mântuirii prin pădurile lor, dorindu-și mai bine moartea, decât să se întoarcă la viața vestită de preoții cuceritorilor în numele Fiului lui Dumnezeu. Aducerea aminte de groaza acelui război a fost multă vreme piedica cea mai mare, cu care vestitorii cuvântului dumnezeiesc au avut să se lupte în America. Iată, ce istorisește un vestitor de aceia:

Ajungând în cetățuia Albany de lângă Hudsonsbai, am aflat mulțime de Indiani cari toți fugiau de mine, nevrând să mă asculte. Eu nu m'am mirat de aceasta, pentrucă

ştiam prea bine, ce icoană îngrozitoare li s'a arătat acestor nenorociţi despre sfânta lege a lui Hristos. Dar eu venisem prea de departe, ca să fi putut sta nepăsător în faţa stării de plâns ce am văzut-o la oamenii aceia. De aceea am întrat în coliba fiecăruia, m'am imprietenit cu toţi, am desmierdat pe copiii lor — vai, ce copii! — am sfătuit cu cei tineri despre întâmplările lor dela vânat, cu cei bătrâni despre nevoile lor şi despre unele păţanii ale mele ce vedeam că vreu să le asculte, fără să-mi pese de fel de milioanele de păduchi din colibele lor, ce se acăţau de hainele mele negre aşa, încât ele păreau a fi cu totul sure. Uimiţi de această purtare a mea nenorociţii se uitau la mine şi păreau că se întreabă între olaltă: oare poate să fie acesta omul, de care ni s'a grăit aşa de rău? Şi încurând am avut bucuria că, la cel dintâi sunet de clopot, îi vedeam pe toţi adunaţi în bisericuţa mea. Intre dânşii se afla şi un bărbat tânăr care avea două femei. Prietenii şi mai ales mama lui şi-au dat toată silinţa să-l despărţiască de o femeie, dar toată truda lor a fost zădarnică. Trecuseră vre-o două zile dela sosirea mea în Albany, când şi acel tânăr bărbat veni acolo cu femeile sale şi cu o droaie de copii. Auzind el de mine, s'a spăimântat şi a vrut repede să fugă. Cu mare greu l-a oprit mama lui care era foarte evlavioasă. Pe mine el mă ocolia şi, de câte ori voiam să-l cercetez în coliba lui, se ascundea. Dar mi s'a spus unde se ascunde şi l-am aflat. Dorind eu să-i botez mai întâi copiii, m'am silit să-i lămuresc de ocamdată însemnătatea botezului. El tremura în tot trupul, dar s'a liniştit pe încetul, şi încă în ziua aceea mi i-a adus pe toţi copiii săi şi i-am botezat. După botezul lor, el m'a rugat în chipul cel mai pătrunzător să-l fac şi pe dânsul părtaş de mila aceasta. Eu însă i-am zis: Tu nu poţi fi botezat, câtă vreme ai două femei, pentrucă Duhul cel mare dumnezeiesc nu îngăduie un lucru ca acesta, şi dacă tu vei călca şi mai departe porunca Lui, El, în loc să te primiască în marea Lui lumină, te va arunca în focul iadului. Cuvintele acestea au muiat sufletul sălbatecului astfel, încât, după câtva timp de răsgândire, el şi-a ridicat capul şi a zis: *„Părinte, ceea ce-mi poruncesti este cu dreptate, de oarece Duhul cel mare al lui Dum-*

nezeu i-a dat omului celui dintăi numai o femeie, şi de aceea nici eu nu pot avea două femei. De care vrei să mă despărţesc?" Eu i-am răspuns: *„Tu trebue să o ţii pe femeia cea dintăi, dar ai tăi sunt şi copiii dela a doua femeie; tu trebue să-i creşti şi să grijeşti de mama lor, ca şi cum ea ar fi o soră a ta!"* El mi-a zis: *„îţi mulţămesc, părinte!"* şi pe loc s'a despărţit de a doua femeie care, în lepădarea de sine, n'a rămas înapoia fostului ei bărbat, că de atunci îi văd la un loc încă numai în biserică, silindu-se de o potrivă de a fi râvnitori în lucrurile cele dumnezeieşti.

Iată, ce putere mare are blândeţa creştinească asupra tuturor păcătoşilor. Virtutea aceasta lipseşte în vremea de acum. Fiind ea un Duh ceresc, şi-a luat sborul în sus din pricina păcatelor noastre, şi în locul ei vedem că poartă cârma între oameni duhul lumesc, dobitocesc şi drăcesc al tuturor urelor şi urgiilor. Sub cârma acestui duh necurat noi perim. Numai Duhul blândeţei creştineşti ne poate mântui, dându-ni pacea pierdută, pacea cu Dumnezeu, cu lumea şi cu noi înşine. De această întreită pace noi avem lipsă numai decât, ca cei surzi să audă, cei orbi să vadă, cei muţi să grăiască, cei şchopi să salte ca cerbii, şi să se vindece toţi bolnavii de toate boalele lor. De aceea *„fraţilor"*, în Duhul blândeţei lui Iisus Hristos, *„să gândiţi"* numai *„câte sunt adevărate, câte sunt de cinste, câte sunt drepte, câte sunt curate, câte sunt bine de auzit, dacă este vre o virtute şi dacă este vre o laudă, . . . şi Dumnezeul păcii va fi cu voi"* (Filip 4, 8—10).

5. Virtutea blândeţei creştineşti este poruncă dumnezeiască.

Am arătat mai înainte că blândeţa creştinească răsare din unirea voiei noastre cu voia lui Dumnezeu. Numai unirea aceasta e izvor de viaţă pentru oameni, dar din acest izvor izvoreşte nu numai blândeţa, ci şi dragostea. Mai înainte de toate noi trebue să-L iubim pe Dumnezeu, că numai aşa putem avea şi virtutea blândeţei. Pe Dum-

nezeu însă Îl iubim cu adevărat numai dacă ascultăm de toate poruncile Lui şi le împlinim cu toată umilinţa şi supunerea. Dacă facem aşa, putem fi încâtva încredinţaţi că voia noastră este aievea unită cu voia lui Dumnezeu, şi putem avea şi virtutea blândeţei creştineşti. Iisus Hristos zice: „*Cine are poruncile Mele şi le păzeşte*“ sau ascultă de ele şi le împlineşte, „*acela este care Mă iubeşte*“ (Ioan 14, 21). Blândeţa e nedespărţită de dragoste şi dragostea e nedespărţită de blândeţă, iar amândouă virtuţile acestea fac la un loc *însăşi ascultarea*. Deosebirea e numai atâta că ascultare ni se cere să avem mai întâi faţă cu Dumnezeu şi apoi şi faţă cu semenii noştri, pe când blândeţă ni se cere să avem mai ales cu toţi oamenii şi apoi şi cu celelalte făpturi. Cum nu ni putem închipui să fie viaţă într'un trup lipsit de suflet, aşa nu ni putem închipui să fie nici blândeţă fără ascultare şi nici ascultare fără blândeţă. Căci blândeţa, după cum am spus, este unirea voiei omeneşti cu voia dumnezeiască, şi, dacă ea s'ar desface de ascultarea de Dumnezeu, se înţelege că s'ar nimici pe sine însăşi; tot aşa şi ascultarea, dacă s'ar desface de blândeţă, s'ar nimici pe sine însăşi, fiindcă s'ar desface de unicul şi veşnicul izvor al vieţii care este numai Dumnezeu sau Dragostea. Cui îi lipseşte ascultarea îi lipseşte şi blândeţa, şi cui îi lipseşte blândeţa îi lipseşte şi ascultarea, şi un om ca acesta nu are nici dragoste, adecă nu-L are nici pe Dumnezeu, el e ca şi mort.

Ca să-ţi păstrezi scumpa podoabă a blândeţei creştineşti, nu e destul să laşi să treacă asupra ta, ca nişte vifore ori furtuni, toate supărările, batjocurile şi necazurile din partea altora; nu e destul să încarci asupra ta toate nedreptăţile ce ţi se fac, fără să-ţi pierzi cumpătul şi fără să te laşi domolit numai prin silă ori usturături trupeşti; nu e destul să rămâi nepăsător în faţa laudei ori hulei, în faţa cinstei ori ruşinei, în faţa disprețului ori slavei, şi să înăbuşi în lăuntrul tău tot focul acesta firesc, dacă nu ţi-l cere lămurit voia dumnezeiască, ci numai o nebună iubire de sine; nu e destul să nu te neliniştiască şi să nu te înspăimânte nici o deşertăciune de felul acesta, ci trebue să te laşi mereu călăuzit numai de dragostea către

Dumnezeu care nu ştie de nici o frică lnmească. Căci *„frică nu este în iubire, ci iubirea desăvârşită scoate afară frica, fiindcă frica are chin* (sau se teme) *de pedeapsă, şi cine se teme nu este desăvârşit în iubire“* (i Ioan 4, 18). Creştinul împlineşte toate datoriile sale numai din iubire. Singura lui lege este: *„Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta şi din tot sufletul tău şi din toată virtutea ta şi din tot cugetul tău“* (Luca 10, 27). In legea aceasta sunt cuprinse toate legile celelalte, şi creştinul adevărat ştie că numai dacă se ţine morţiş de dânsa, îşi păstrează neştirbită şi podoaba blândeţei creştineşti. Iubirea însă sau dragostea e cea dintâi şi cea mai mare poruncă dumnezeiască, prin urmare poruncă dumnezeiască este şi virtutea blândeţei. Este răsvedită voie dumnezeiască ca noi să fim blânzi, deoarece Iisus Hristos zice: *„Invăţaţi dela Mine că Eu sunt blând şi smerit cu inima“* (Mat. 11, 29). Sfântul apostol Pavel ne îndeamnă să arătăm *„toată blândeţa către toţi oamenii“* (Tit. 3, 2). Şi Iisus ni mai porunceşte fiecăruia în pilda Samarineanului: *„mergi şi fă şi tu asemenea!“* (Luca 10, 37) adecă fii iubitor şi blând faţă cu toţi oamenii, toarnă unt de lemn şi vin în ranele lor şi leagă-le, purtând grijă de toţi cei ce au lipsă de ajutorul tău, căci tot omul, fie-ţi el prieten ori neprieten, cunoscut ori necunoscut, este aproapele tău, şi Domnul îţi spune: *„iubeşte-l pe aproapele tău ca pe tine însuţi!“* (Luca 10, 27). Dacă ne rugăm deci în adevăr cu inimă curată: *„fie* (Doamne) *voia Ta precum în cer aşa şi pe pământ“*, adecă dacă în adevăr ni unim voia noastră cu voia dumnezeiască şi în adevăr vrem să ascultăm de poruncile lui Dumnezeu, apoi numai decât trebue să fim blânzi faţă cu toţi oamenii, de oarece şi Dumnezeu vrea aşa, ba El chiar porunceşte ca noi să avem această virtute cerească.

6. Imbărbătare la blândeţă prin pilde.

La virtutea blândeţei creştineşti ne îndeamnă pildele Mântuitorului şi ale sfinţilor. Iisus zice: *„Dacă-Mi slujeşte*

cineva, să-Mi urmeze, şi unde sunt Eu, acolo va fi şi slujitorul Meu" (Ioan 12, 26). Şi sfântnl apostol Pavel scrie: „*Fraţilor, fiţi împreună cu alţii următori ai mei, şi îndreptaţi privirea la cei ce umblă aşa cum ne aveţi pildă pe noi*" (Filip. 3,17). Blândeţa e semnul cel mai bun, după care se cunosc creştinii. Hristos, primind trup omenesc, a fost deplinătatea întrupată a blândeţei. Din tot cuvântul şi din toate faptele Lui străluceşte lumina lină a acestei fiice cereşti. El, Impăratul împăraţilor, vine la noi călare pe o asină, icoana umilinţei şi a blândeţei (Mat. 21, 5). El „*ca o oaie spre junghiare s'a adus, şi ca un miel fără de glas înaintea celui ce-l tunde, aşa nu şi-a deschis gura Sa*" (Fapt. ap. 8, 32). Sfinţii lui Dumnezeu au „*urmat de aproape învăţătura, felul vieţii, hotărârea, credinţa, îndelunga răbdare, îngăduinţa, prigonirile şi suferinţele*" (2 Timot. 3, 10—12) dumnezeiescului lor Invăţător, şi pilda lor trebue să ne ducă şi pe noi la aceeaşi ţintă. Deşi ne simţim slabi şi neputincioşi, totuşi ştim că puterea lui Dumnezeu lucrează toate în cei nemernici, şi ştim că avem poruncă să fim deplini ca Tatăl nostru cel din ceruri (Mat. 5, 48). In porunca aceasta ni e chezeşuit şi ajutorul dumnezeiesc, căci Dumnezeu nu ni dă porunci cari să nu le putem împlini. Noi trebue numai să voim ceea ce voieşte Dumnezeu, şi el cu bună samă ne va face deplini, pentrucă, *la Dumnezeu toate sunt cu putinţă*" (Mat. 19, 26), şi El ne asigură că, dacă noi credem în sfintele lui învăţături cu toată tăria, „*nimic nu ni va fi cu neputinţă*" (Mat. 17, 20). Fiecare din noi poate fi ca sfinţii lui Dumnezeu, *numai dacă vrea cu toată hotărârea şi se roagă Domnului să-l facă părtaş de mila Sa.* Iată, de ce pildele vieţii sfinţilor sunt aşa de potrivite ca să ne îmbărbăteze şi pe noi la virtutea blândeţei şi la deplinătatea sau sfinţenia aceea, la care au ajuns ei. Cine poate ceti bunăoară viaţa sfântului Ioan Gură de aur, a sfântului Vasile cel Mare, a sfântului Grigorie cel Mare şi a altor sfinţi, fără să fie însufleţit de dorul de a fi şi el aşa de umilit şi blând ca sfinţii aceştia? Şi cine nu va afla în însufleţirea aceasta puterea de a se hotărî numai decât să-şi sfinţiască şi el viaţa? Hotărârea tare îl

va duce apoi cu bună samă la izbândă. Mulți creștini nu-și sfințesc viața numai din pricină, că nu se hotăresc să meargă pe calea cea strâmtă ce ni-o arată Hristos. Cine însă pășește pe ea, fără să-i pese de nici o piedică, acela va și învinge cu bună samă toate piedicele. Ori cât de greu ni s'ar părea lucrul acesta, dacă îl începem cu toată dragostea către Dumnezeu și cu toată nădejdea în El, vom izbuti numai decât. Diavolul are mare frică de sufletele ce se hotăresc cu toată tăria să fie numai ale Domnului. El se ascunde de dânsele. Și chiar greșelile acestor suflete nu sunt în stare să li puie piedici în calea sfințeniei, numai dacă ele poartă neadormit grijă ca, îndată ce cad în vre-o greșală, să se scoale repede, să se umiliască și să se pocăiască,

Lucrul de căpitenie în mersul nostru pe calea cea strâmtă a lui Hristos trebue să ni fie numai *voința neînfrântă,* de a nu iubi nimic din lume mai mult decât pe Dumnezeu. Căci Domnul Dumnezeul nostru singur ni spune să nu ne închinăm *„la alți dumnezei“*, pentrucă El este *„Dumnezeu răvnitor“* și nu sufere să ni facem *„dumnezei vărsați“* (2 Moisi 34, 14 și 17) din aur, argint, piatră sau alta ceva, cum făceau păgânii, sau cum fac astăzi atâția creștini-păgâni cari se închină la bogății, la măriri lumești și la atâtea alte deșertăciuni.

Știm că Romanii cei din vechime, strămoșii noștri ai Românilor din ziua de astăzi, erau păgâni, închinându-se la mulțime de dumnezei mincinoși, Și a fost o vreme, când diregătoria cea mai înaltă din împărăția lor era *Senatul,* adecă 200 de bătrâni, boeri sau și oameni de rând, cu al căror sfat se puneau la cale trebile cele mai însemnate din toată lumea, câtă era supusă uriașei lor stăpâniri. Fericitul Augustin ni istorisește că Senatul a încuviințat, ca milioanele cele multe de oameni din împărăția Romanilor să se închine la treizeci de mii de dumnezei mincinoși, adecă la toți idolii din lume, și a oprit închinarea numai la Dumnezeul creștinilor din singura pricină, că acest unic Dumnezeu adevărat voiește ca toți oamenii să se închine numai Lui. Iisus Hristos îi numește pe toți dumnezeii cei mincinoși *„furi și tâlhari“* (Ioan 10, 8). Și

cuvântat fie Dumnezeu, Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, care după mare mila Sa ne-a născut a doua oară prin învierea lui Iisus Hristos din morți, spre nădejde vie, spre moștenire nestricăcioasă și nespurcată și nevestejită, păzită în ceruri pentru voi, cari sunteți păziți cu puterea lui Dumnezeu prin credință spre mântuire, gata să fie descoperită în vremea de apoi; de care vă veseliți, deși acum pentru oarecare timp, dacă trebue să fie, sunteți mâhniți în multe feluri de ispite, pentru ca lămurirea credinței voastre cea cu mult mai scumpă decât aurul cel peritor și lămurit prin foc să se afle spre laudă și cinste și mărire la arătarea lui Iisus Hristos, pe care Îl iubiți, deși nu-l vedeți, în care, deși nu-L vedeți acum, dar, crezând (în El), vă veseliți cu bucurie nespusă și prea mărită, luând voi de aici sfârșitul credinței voastre, (anume) *mântuirea sufletelor*" (1 ep. 1, 3—10).

Noi vom ajunge la această țintă a credinței, la aceasta răsplată a mântuirii și fericirii sufletelor noastre, dacă ne vom curăți neîncetat prin iubirea și ascultarea de Dumnezeu, prin iubirea frățească dintre noi toți oamenii și prin înțelepciunea liniștei aceleia, care este temelia neclintită a blândeței și a păcii atât pentru viața de aici cât și pentru cea veșnică. Cine să nu se simțiască dator a se sili din răsputeri, că să-și puie odată piciorul pe un fundament tare, de pe care să nu mai poată cădea? Cine ar vrea să fie asemenea *„bărbatului nebun care și-a clădit casa pe nisip, și a căzut ploaia și au venit șivoaiele și au suflat vânturile și au izbit în casa aceea și ea a căzut?*" (Mat. 7, 26—28). Câtă vreme sufletul nostru se tulbură încă din pricina altor lucruri, decât a celor ce i se cer pentru lauda lui Dumnezeu și pentru mântuirea fraților, și câtă vreme voia noastră încă nu este cu totul supusă voiei dumnezeiești, noi trebue să fim pătrunși de marea grijă că încă n'am ajuns la înțelepciunea care vine de sus, și nu stăm pe stînca neclintită a Duhului Sfânt. De aceea *„să nu fim copii, fiind aruncați de valuri și duși încoace și încolo de orice vânt al învățăturii prin înșelăciunea oamenilor, prin vi-*

clenie spre uneltirea rătăcirii, ci, grăind adevărul în iubire, să creştem în toate în privinţa Lui care este capul Hristos. Să nu mai umblăm după cum umblă păgânii în deşertăciunea minţii lor, fiind întunecaţi la minte, înstrăinaţi de viaţa lui Dumnezeu prin necunoştinţa care este în ei pentru împietrirea inimii lor... Lepădaţi pe omul cel vechiu, sorţit pieirii, căci se lasă biruit de faptele înşelătoare, şi să vă înoiţi în duhul minţii voastre. Şi să vă îmbrăcaţi în omul cel nou care este făcut după chipul lui Dumnezeu în dreptate şi în sfinţenia adevărului... Să nu daţi prilej să între diavolul..., să nu întristaţi pe Duhul cel Sfânt al lui Dumnezeu... Toată amărăciunea şi aprinderea şi mânia şi strigarea şi defăimarea înlăturată să fie dela voi cu toată răutatea. Fiţi buni unii cu alţii, miloşi şi iertaţi-vă unul pe altul, precum şi Dumnezeu v'a iertat pe voi în Hristos!" (Efes. 4, 14—42). *„Deşteaptă-te cel ce dormi şi scoală-te din morţi, şi Hristos te va umplea de lumină!"* (Efes. 5, 14). Şi atunci pacea lui Dumnezeu, care covârşeşte toată mintea, îţi va fi partea şi de aici şi din viaţa din veci.

8. Noi ni câştigăm blândeţa creştinească prin voinţă tare şi prin ajutorul lui Dumnezeu.

Noi ne îndulcim de cel mai plăcut rod al vieţii, dacă învingem deplin toate patimile încuibate în noi, toate ăţitările şi tulburările de cari e robit sufletul nostru. Noi trebue să ne silim din răsputeri a fi deplini stăpâni asupra acestor duşmani, trebue să-i căutăm cu de-amănuntul în cotloanele cele mai ascunse ale simţurilor noastre şi să ne războim cu ei cu voinţa cea mai hotărâtă de a-i birui numai decât aşa, încât ei să nu se mai poată scula. Dar ori cât de hotărâtă ar fi voinţa noastră în acest război, ea singură nu va izbuti nici odată. Ea are neapărată trebuinţă de ajutorul lui Dumnezeu şi anume iată de ce:

Păcatul strămoşesc a adus în lume toate nevoile, cu cari trebue să ne luptăm. Fiecare păcat este un izvor de răutăţi şi, fiind toţi oamenii păcătoşi, unii mai mult, alţii

mai puțin, toți trebue să ne războim cu răutățile ce curg din păcate. Felurite nevoi îi pricinuiește fiecăruia starea sa. Izvor de supărări, griji și amărăciuni ni suntem noi singuri, apoi ni sunt avuțiile și familiile noastre, copiii, prietenii, vecinii, răuvoitorii noștri, rudele și slugile noastre. Pe lângă acestea se mai adaog întâmplări de boale, de moarte, de pagube mari, înșelăciuni, năpăști și câte și mai câte neajunsuri, de cari omul de multe ori nici nu visează. Vrei ori nu vrei, acestea valuri ale vieții te ajung numai decât. Și nu odată se întâmplă că și cea mai hotărîtă voință, care urmărește numai făptuirea binelui, e răsplătită la urmă cu cele mai mari supărări, și cu cât mai mult iubim, cu atâta mai mult trebue să plângem.

Unde e puterea, cu care să purtăm toată usturimea acestor rane sufletești? Unde e voința omenească care numai ea singură să fie în stare a se lecui de atâtea dureri până la sfârșitul biruinței depline? Și noi chiemați suntem să biruim până la sfârșit, adecă numai moartea să ni poată lua din mână arma iubirii și a blândeței. Numai cu arma aceasta suntem meniți să trecem prin toate fierberile sgomotoase ale oamenilor, prin vălmășagul tuturor piedicilor, greutăților și durerilor din lume, numai cu arma iubirii și a blândeței ni putem oțeli necurmat voința să nu se abată din calea binelui, și numai așa putem ajunge la izbândă. Dar aici oțelirea voiei numai prin puterile noastre este lucrul cel mai cu neputință. Aici, fără ajutorul lui Dumnezeu, vom fi răniți și răpuși fără doar și poate. Aici siliți suntem să căutăm leacul vindecător numai căzând în genunchi și rugându-ne Domnului cu toată umilința și stăruința. Făcând așa, nu vom avea de ce să ne temem, nu vom fi descurăjați, fiindcă cetim: *„Nimic să nu vă grijiți, ci întru toate, prin rugăciune cu mulțămită, cererile voastre să se facă cunoscute înaintea lui Dumnezeu. Și pacea lui Dumnezeu, care covârșește toată mintea, va păzi cugetele și inimile voastre în Iisus Hristos“* (Filip. 4, 6—8). Așa zice și proorocul David: *„Aruncă grija ta spre Domnul și El te va ușura, nu va lăsa în veac ca cel drept să se clatine“* (Pslm. 54, 25). Așa zice și apostolul Iacob: *„Păti-*

meşte rău cineva între voi? să se roage"! (5, 13). Aşa zice şi apostolul Petru: *„Puneţi-vă toată grija voastră în Dumnezeu, că El se îngrijeşte de voi"!* (1 ep. 5, 7).

Acesta a fost leacul tuturor sfinţilor lui Dumnezeu, acestă este singurul leac şi pentru toţi cei ce voiesc să-şi păstreze pacea sufletească în nevoile lumii. Noi avem un Prieten care mereu aşteaptă să ne uşureze, dacă-I spunem grijile şi durerile noastre; avem un Prieten care, petrecând pe pământ 33 de ani, a mângăiat pe toţi sărmanii, bolnavii şi năcăjiţii, şi aşa cunoaşte bine inima noastră, un Prieten care plânge cu cei ce plâng şi ne chiamă pe toţi cu toată dragostea: *„Veniţi la Mine toţi cei osteniţi şi însărcinaţi şi Eu vă voiu odihni pe voi!"* (Mat. 11, 28). Prietenul acela scump, Ilsus Hristos, şi-a pus sufletul pentru noi şi *„are preoţie veşnică, de aceea şi poate mântui desăvârşit pe cei ce vin prin El la Dumnezeu, pururea trăind ca să se roage pentru dânşii"* (Evrei 7, 24—26). El are puterea să *„ne păziască fără de păcat şi nespurcaţi, şi să ne puie înaintea slavei Sale fără prihană cu bucurie"* (Iuda 24), dacă noi ne ducem *„prin El la Dumnezeu"*, adecă dacă, în numele Lui, ne rugăm lui Dumnezeu cu duh umilit şi cu inimă înfrântă şi umilită pentru ajutor. Prietenului nostru Iisus Hristos se roagă pentru noi şi toţi sfinţii, dacă şi noi ne rugăm lor. O, de ar înţelege toţi fraţii noştri că norocul şi pacea fiecăruia zace numai în inima sa, şi numai pacea ce ni-o dă Dumnezeu poate păzi inimile noastre de tot felul de tulburări.

Lupta împotriva ori cărei patimi, ce ni tulbură pacea, trebue s'o începem repede. In clipa, în care ea ne ispiteşte, să zicem cu toată hotărârea: *„Iată acum timp bine plăcut, iată acum zi de mântuire!"* (2 Cor. 6, 3). Şi să nu avem în această luptă nici o milă de noi, că zice Iisus Hristos: *„Dacă ochiul tău cel drept te sminteşte, scoate-l afară şi aruncă-l dela tine, că mai bine-ţi este să piară unul din mădulările tale, şi nu tot trupul să fie aruncat în gheena. Şi dacă mâna ta cea dreaptă te sminteşte, taie-o şi arunc'-o dela tine, că mai bine-ţi este să piară unul din mădulările tale, şi nu tot trupul tău să se ducă în gheena"* (Mat. 5, 29, 30). Astfel,

creştine „*nădăjduieşte spre Domnul şi fă bine, părăseşte-te de iuţime şi lasă mânia; nu râvni ca să vicleneşti, că cei ce viclenesc de tot vor peri, iar cei ce-L aşteaptă pe Domnul vor moşteni pământul*“ (Pslm. 36, 3, 8, 9).

9. Noi ni câştigăm virtutea blândeţei creştine prin credinţă vie.

Sfântul apostol Pavel ne îndeamnă: „*Luaţi toate armele lui Dumnezeu, ca să puteţi sta împotrivă în ziua cea rea, şi, după ce veti fi biruit toate, să rămâneţi statornici. Mai luaţi cu voi la toate scutul credinţei, cu care veţi putea stinge toate săgeţile cele arzătoare ale vicleanului, făcând în tot timpul rugăciuni şi cereri prin Duhul, şi la aceasta priveghind cu toată stăruinţa*“ (Efes. 6, 13 şi 16). Credinţa este temelia întregii noastre vieţi creştineşti, şi rodul ei este nădejdea care ni-o întărim ca stânca cea mai neclintită numai prin rugi fierbinţi, însoţite de credinţa cea mai curată şi mai vie. Zice doar Iisus Hristos: „*Dacă aţi avea credinţă ca un grăunte de muştar, aţi zice smochinului acestuia: desrădăcinează-te şi te aruncă în Mare, şi el v'ar asculta*“ (Luca 17, 6). Şi despre puterea cea uriaşă a rugăciunii Iisus ni dă asemănarea aceasta: „*Cine dintre voi va avea un prieten şi va merge la dânsul în miezul nopţii şi-i va zice: prietene, dă-mi împrumut trei pâni, că a venit din cale un prieten al meu la mine, şi nu am ce pune înaintea lui. Şi acela din lăuntru, răspunzând, va zice: nu-mi face osteneală, acum uşa este încuiată şi pruncii mei sunt în aşternut cu mine, nu pot să mă scol să-ţi dau. Zic vouă, măcar de nu se va scula să-i deie, fiindcă-i este prieten, dar pentru obrăznicia lui se va scula să-i deie câte-i trebuiesc. Şi Eu zic: cereţi şi se va da vouă, căutaţi şi veţi afla, bateţi şi se va deschide vouă. Că tot cel ce cere va lua, şi cel ce caută va afla, şi celui ce bate i se va deschide. — De va cere fiul pâne dela unul din voi care este tată, au doară-i va da lui piatră? Ori de va cere peşte, au doară în loc*

de peşte, îi va da lui şerpe? Ori de va cere ou, au doară îi va da lui scorpie? Deci dacă voi, răi fiind, ştiţi să daţi daruri bune fiilor voştri, cu cât mai mult Tatăl vostru cel din ceruri va da Duh Sfânt celor ce cer dela Dânsul"! (Luca 11, 5—14).

Şi dacă ne rugăm să ni deie Domnul virtutea blândeţei creştine, oare nu ne rugăm să primim dela El pe Duhul Lui cel bun, pe Mângăitorul, Duhul cel sfânt al adevărului, pe vistierul tuturor bunătăţilor şi dătătorul de viaţă? Cum să nu avem noi toată încrederea în Tatăl ceresc, că ni va da acest Duh sfânt? Făgăduit-a El ceva şi n'a împlinit făgăduinţa? Sau îi este Lui ceva prea greu ori cu neputinţă? De ce dar să-ţi pierzi curajul, creştine? Unde-i credinţa ta? Scoală-te şi fii tare ca un viteaz! Increde-te în Domnul, roagă-te Lui cu toată stăruinţa şi El nici odată nu te va părăsi.

Un preot creştin scrie despre un sălbatec aşa: Eu i-am rugat pe mulţi Indiani sălbateci de curând încreştinaţi să-mi deie dovezi despre puterea rugăciunii lor către Cel ce a zis *„cereţi şi se va da vouă!"* Atunci un Indian bătrân, arătând-mi mâna sa, mi-a zis, *uită-te ici la mâna asta,* şi a început a-mi istorisi: Intr'o zi de iarnă mă depărtasem de coliba mea departe la vânat. Era foarte frig şi, cum mergeam necăjit, de odată văd cerbi înaintea mea. Eu întind încet puşca, trag, dar ea se sfarâmă şi îmi rupe degetul cel mare dela mână. Din rană curgea foarte mult sânge, şi eu în zădar cercam să-l opresc. Dela o vreme am simţit că tot trupul mi-i rece. M'am silit să fac foc, dar n'am putut. Eram cuprins de fiorii morţii. Atunci mi-am adus aminte de Cel ce zice: *„cereţi şi se va da vouă!"* (Mat. 7, 7). Eu încă nu-L cunoşteam bine, dar m'am rugat Lui aşa: Tatăl meu cel Mare, se zice că Tu toate le poţi, priveşte la mine şi, pentrucă eşti atotputernic, ajută-mi! Pe loc a încetat curgerea sângelui, eu am ajuns la coliba mea, dar, de slab ce eram, înaintea pragului ei am căzut la pământ. Aşa am cunoscut eu unde este izvorul puterii, şi de atunci mă silesc să cunosc acest izvor tot mai mult. De aceea am şi venit aice, părinte, din depărtare aşa de mare, ca să-mi arăţi calea către Acela care

atunci m'a mântuit pe mine şi numai singur ne mântuieşte pe toţi!

Iată, cum a gândit şi a grăit un om sălbatec care încă nu-L cunoştea bine pe Dumnezeu! Şi noi să avem mai puţină oredinţă? Noi să ne încredem mai puţin în ajutorul Domnului? Cuprinşi de lepra atâtor păcate, noi să nu strigăm din adâncul inimii ca cei zece leproşi din sf. Evanghelie: Doamne, *„fie-ţi milă de noi!?* (Luca 17, 13). Şi oare Domnul nu se va milostivi spre noi, dacă avem credinţa aceea ce El ni-o cere numai decât în schimb pentru mila Sa? Sau nu ne asigură El că, *dacă vom crede, vom primi toate câte le cerem în rugăciune?* (Mat. 21, 22). Da, noi vom primi toate câte le cerem cu credinţă neclintită, numai trebue să ni unim voia în cea mai strânsă legătură cu voia lui Dumnezeu, adecă să ne ferim de orice păcat ca de cea mai mare primejdie, fiindcă *voia lui Dumnezeu este: sfinţirea noastră* (1 Tessal. 4, 3) *„în toată viaţa"* (1 Petru 1, 15). Dacă ne silim din răsputeri să ni sfinţim gândurile, vorbele şi faptele din toată clipa vieţii, atunci suntem oarecum atotputernici, şi, în această atotputernicie, sufletul nostru nu mai poate fi tulburat prin nimic, el învinge toate piedicile şi greutăţile şi ajunge să fie împodobit cu virtutea blândeţei creştine. *Credinţa lui l-a mântuit* (Luca 17, 19).

De aceea fraţilor, părăsiţi-vă singuri pe voi, lepădaţi-vă singuri pe voi şi uniţi-vă de istov cu Domnul, că numai în El veţi afla pacea sufletului vostru. Ţineţi-vă de El şi numai de El, şi atunci inima şi voia voastră nu vor mai fi tulburate de nici o putere a întunerecului. Părăsiţi orice legătură cu cele trecătoare din lumea aceasta, iubiţi-L pe Domnul mai pre sus de toate, că numai aşa veţi ajunge la fericirea cea mai mare atât vremelnică cât şi veşnică. Ne asigură doară singur Iisus Hristos ca şi că jurământ: *„Adevăr zic vouă, nimeni nu este care lasă casă sau fraţi sau surori sau mumă sau tată sau femeie sau copii sau ţarină pentru Mine şi pentru Evanghelie, şi să nu ieie de o sută de ori mai mult acum în vremea aceasta* (a vieţii de aici, anume să nu ieie) *casă şi fraţi şi surori şi mume şi copii şi ţarine printre prigoniri*

(adecă chiar prigonit de ar fi), *şi, în veacul cel viitor, viaţa de veci*“ (Marcu 10, 29 şi 30).

10. Noi ni câştigăm virtutea blândeţei creştine prin mila lui Dumnezeu.

Chiar un înţelept păgân zice: Nimeni n'a fost mare fără să fi fost însufleţit de oarecare duh dumnezeiesc Fără ajutorul Duhului Sfânt noi nu putem face nimic, iar cu ajutorul Lui putem face ori şi ce. Dar noi trebue să vrem a-L avea pe Duhul Sfânt, trebue stăruitor să cerem dela Dumnezeu ca El să-L sălăşluiască în noi, căci, fără voia noastră, Dumnezeu nu ni-L dă. Şi, dacă L-am primit odată pe Vistierul tuturor bunătăţilor şi Dătătorul de viaţă, trebue să trăim aşa de curaţi, încât nici cu o umbră de păcat să nu-I dăm pricină să ne părăsiască. Numai avându-L pe Duhul Sfânt sălăşluit în noi, şi numai lucrând în cea mai strânsă unire cu El, putem ajunge la mântuire. Numai aşa pot fi sfinte toate cugetele, vorbele şi faptele vieţii noastre. Şi Dumnezeu vrea hotărât să ne sfinţim astfel, dar omul de multe ori nu vrea. De aceea, dacă ne mântuim, mântuirea nu e câştigul nostru, iar dacă suntem osândiţi, osânda e numai vina noastră, pentrucă nu vrem să căutăm mântuirea. O, de n'am uita nici odată acest mare adevăr, şi am urma îndemnului sfântului apostol Pavel: „*Lucraţi mântuirea voastră cu frică şi cu cutremur, că Dumnezeu este cel ce lucrează în voi şi să voiţi şi să lucraţi după buna Sa voinţă*“ (Filip. 2, 12 şi 13). Mila dumnezeiască ni se dă numai ca dar. Dumnezeu ni poate lua acest dar, şi El ni-l şi iea pe loc, dacă noi nu mai lucrăm cu dânsul, adecă dacă, în loc să ne ţinem morţiş de duhul umilinţei, noi ne legăm cu duhul sumeţiei şi credem că nu mai avem lipsă de ajutorul dumnezeiesc. De aceea pururea să ni fie aminte să nu pierdem ajutorul acesta. Pururea să veghiem ca să nu cădem în ispită, căci firea noastră ne îndeamnă necontenit la cele rele şi numai mila lui Dumnezeu ne îndreaptă pe calea binelui. Dacă pierdem mila aceasta, suntem şi noi cu totul pierduţi. Să

luăm dar bine sama la ispitele ce ni scormonesc simțirile și ne mână și ne împing, și să le cercetăm cu de-amăruntul. Ceea ce ne umple cu ură, cu pizmă, cu îndărătnicie, cu pofta de răzbunare, cu mânie, cu închipuire trufașă de sine, cu dorul de plăceri și desfătări trupești, și cu atâtea alte patimi și uneltiri diavolești, acestea sunt boldurile otrăvitoare ale morții, și noi trebue să ne silim mereu a le scoate din ranele firii noastre pricinuite de păcatul strămoșesc. Iar pe de altă parte să râvnim din răsputeri a ni câștiga mila dumnezeiască care ne umple cu dragoste, cu îngăduință, cu bună voire, cu duhul liniștei și al păcii, cu omenie, cu umilință, cu lepădare de sine. Acestea podoabe sfinte ne fac să fim cu adevărat oameni, cari să nu căutăm nimic altă decât împlinirea voiei lui Dumnezeu și lățirea împărăției Lui pe pământ. Acestea podoabe ni luminează mintea, ni întăresc voința, ni curățesc simțirile și felul de viețuire, ne mângâie și ne bucură. La acestea podoabe sfinte să gândim pururea și să ne rugăm să ni le deie mila lui Dumnezeu, iar firii noastre stricate, care ne îndeamnă numai la răutăți, să ne împotrivim cu toate puterile noastre, căzând în genunchi și rugându-ne: *„Doamne Dumnezeul meu, Tu m'ai făcut după chipul și după asemănarea Ta, dăruiește-mi dar mila ca să pot birui firea mea atât de întunecată și coruptă prin păcatul strămoșesc. Că eu simțesc în carnea mea legea vrăjmașă care, neîmpăcându-se cu glasui cugetului meu, mă trage numai la fărădelegi, mă ține ca pe un rob în lanțurile pierzării, și eu nu mă pot împotrivi pornilor ei, dacă mila Ta nu-mi ajută la luptă“*. Rugați-vă așa Domnului cu toată umilința și El vă va asculta. Și când veți simți că mila Lui vă duce pe calea binelui, atunci desfaceți-vă de tot ce v'ar pricinui pierderea acestui neprețuit dar dumnezeiesc, răstigniți-vă trupurile cu toate poftele sale și urmați numai lui Iisus Hristos care a zis: *„De veți rămânea în cuvântul Meu, sunteți în adevăr ucenicii Mei și veți cunoaște adevărul și adevărul vă va mântui“* (Ioan 8, 31—33).

Dumnezeu ni dă mila Sa, dacă ne rugăm Lui, dar în schimb ni cere să ne lepădăm de noi înșine. La lepădarea aceasta ajungem numai prin luptă grea, și trebue

să ni dăm toată osteneala şi să aducem orice jertfe, dacă vrem să rămânem biruitori. Biruinţa ni va fi foarte uşoară, privind necurmat la Cel răstignit pe Golgota. Căci El a părăsit mărirea Tatălui Său din ceruri şi a luat chip de rob, alegându-şi ca leagăn ieslea dintr'un staul; a trăit retras în sărăcie şi umilinţă 30 de ani în coliba teslarului din Nazaret, a postit 40 de zile în pustie, s'a lăsat ispitit chiar de diavolul pentru a ni arăta, cum avem să învingem şi noi astfel de ispite; a străbătut prin 3 ani oraşe, sate şi neavând unde să-şi plece capul. Şi în sfârşit, după suferinţe nespuse, şi-a pus chinuitul trup pe cruce, s'a lăsat adăpat cu oţet şi cu fiere şi a murit pe lemnul de ocară.

„Nu este ucenic mai pre sus de învăţătorul său, nici slugă mai pre sus de domnul său“ (Mat. 10, 24). Să cerem noi în viaţa aceasta o soarte mai bună, decât cum a avut-o Hristos, Regele cerului şi al întregii lumi? Nu! *„Cine nu-şi iea crucea sa şi nu vine după Mine, nu este vrednic să fie ucenicul Meu“* (Mat. 10, 38). Cine nu vrea să sufere ca Hristos, acela nu va avea parte de mărirea Lui. Să ni luăm dară fiecare crucea şi să urmăm Mântuitorului nostru, trăind ca El, suferind ca El, murind în deplină sfinţenie, şi atunci vom afla odihnă sufletelor noastre. Să învăţăm dela El milă, răbdare, umilinţă, blândeţă, iubire; să învăţăm a răsplăti orice rău numai cu bine, să învăţăm, cum zice sfântul apostol Pavel, *a fi tuturor toate,* ca toţi să dobândim împărăţia lui Dumnezeu. *„Să alergăm la lupta ce este pusă înaintea noastră, căutând la Iisus începătorul şi plinitorul credinţei care, în locul bucuriei ce era pusă înaintea Lui, a răbdat crucea de ocară, a dispreţuit batjocura şi a şezut de-a dreapta scaunului lui Dumnezeu. Uitaţi-vă cu luare aminte la Cel ce a suferit din parte păcătoşilor o împotrivire aşa de mare, ca nu cumva să vă osteniţi cu sufletele voastre... Intăriţi-vă dar mânile slăbite şi genunchile cele slăbănoage; croiţi cărări drepte picioarelor voastre, ca să nu rătăciască cel ce este şchiop, ci mai vârtos să se vindece. Pacea să urmaţi cu toţii şi sfinţenia, fără de care nimeni nu va vedea*

pe Domnul. Luați sama ca nimeni să nu fie lipsit de harul lui Dumnezeu, ca nu cumva vre-o rădăcină otrăvitoare, odrăslind în sus, să facă sminteală și mulți să fie atinși de ea... Voi încă nu v'ați împotrivit până la sânge în lupta voastră împotriva păcatului, și ați uitat sfatul care vi-l dă Dumnezeu ca unor fii: Fiule, nu disprețui pedeapsa Domnului și nu slăbi când ești mustrat de El. Că Domnul îl pedepsește pe cine-l iubește, și bate pe tot fiul pe care-l primește... El ne pedepsește pentru binele nostru, ca să ne facă părtași sfinteniei Lui. Ori ce pedeapsă pare la început o pricină de întristare și nu de bucurie, dar mai pe urmă aduce celor ce au trecut prin ea roada dătătoare de pace a unei vieți sfinte (virtutea cerească a blândeței creștinești, Evrei 12). ... *„Iar Dumnezeul păcii, care prin sângele legii celei veșnice a sculat din morți pe Domnul nostru Iisus Hristos, marele Păstor al oilor, să vă facă desăvârșiți în tot lucrul bun, ca să puteți împlini voia Lui și să lucreze în noi ce-i este plăcut prin Iisus Hristos. Căruia fie-i slava în vecii vecilor. Amin"* (Evrei 13, 20—22).

Predică de Intrarea Maicii Domnului în biserică

„Adăți aminte de Făcătorul tău în zilele tinereților tale!" (Eccl. 12, 1).

Din timpuri străvechi biserica noastră serbează în ziua de 21 Noemvrie amintirea Intrării Maicii Domnului în biserică. In sf. evangelie, care ni se ceteşte cu aceasta ocaziune, ni se istoriseşte iarăşi acea întâmplare duioasă din viaţa pământească a Domnului nostru Iisus Hristos, când Dânsul, obosit de lungul drum, pe care-l făcuse până la Betania de lângă Ierusalim, întră în casa lui Lazar şi una din surorile acestuia, cu numele Marta, nu ştie cum ar îngriji mai bine de binele trupesc al Domnului. Ea îşi dă toată silinţa ca să-I pregătească bucate cât mai gustoase

şi mai alese, pecând cealaltă soră a ei, Maria, se aşează la picioarele dumnezeescului Mântuitor şi îi soarbe din gura-I înţeleaptă cuvintele dulci de mângăiere şi alinare sufletească pe cari le rostea. Dară cum Marta nu poate birui singură lucrul mult, pe care-l are cu pregătirea mesei, ea vine de se plânge Domnului cerându-şi scuze că trebue să întârzie cu masa. Dară Domnul îi răspunde cu blândeţe: „*Martă, Martă! Spre multe te sîrgueşti şi mult te osteneşti, dară un unic lucru trebueşte!... Iară Maria partea cea bună şi-a ales, care nu se va lua dela dânsa*“ (Luca 10, 41 s.). Cu aceste cuvinte blânde Domnul vrea să o facă pre Marta să înţeleagă, că „*nu numai cu pâne va trăi omul, ci cu tot cuvântul bun, care iese din gura lui Dumnezeu*“ (Mat. 4, 4; Luca 4, 4) şi că grija pentru ascultarea cuvântului lui Dumnezeu este mai bună şi trebue să fie mai mare decât grija pentru hrana trupească. Cu alte cuvinte zis cultura sufletului nostru trebue să ne fie mai pre sus şi mai de preţ decât grija pentru cultivarea trupului nostru.

Pe aceste gânduri măreţe şi în acelaşi timp folositoare vrea să ne aducă sf. evangelie de astăzi. Şi nici nu se putea ca în ziua, când serbătorim noi întrarea Maicii Domnului în biserică, să ni se cetească o evangelie mai potrivită decât evangelia de mai sus. Căci întrarea Maicii Domnului din pruncia cea mai fragedă în biserică ne arată în mod luminos, că numai grija pentru cultivarea cât mai bună şi mai adevărată a sufletului a putut să-i îndemne şi pre drepţii Ioachim şi Ana, părinţii Maicii Domnului, ca să-şi dea pre unica lor fiică, dobândită după multă aşteptare la adânci bătrâneţe, îndatăce a împlinit 3 ani — după cum spune o tradiţie veche — pe mâna preoţilor pentru a fi crescută la loc sfînt întru frica Domnului. Şi cum pasul, pe care-l face fiica lor, Maria, întrând încă de copilă mică în casa Domnului, a fost hotărîtor pentru întreaga sa viaţă, daţi-mi voie ca în cele ce urmează să relevez în puţine cuvinte importanţa întrării Maicii Domnului în biserică şi să cercetez ce învăţături trebue să scoatem şi noi din acest fapt pentru viaţa noastră.

I.

In vechile Scripturi sfinte ale Iudeilor li se punea lor de multă vreme în vedere, că la timpul său va veni Acela, în care omenirea întreagă îşi va afla mântuirea sa. Şi de Dumnezeu

inspiraţii profeţi în cuvinte tot mai clare prevesteau, că acel Mântuitor se va naşte din seminţia lui Iuda. Seminţia lui Iuda s'a destins întotdeauna între toate celelalte seminţii ale poporului lui Israil prin credinţă tare în Dumnezeu şi prin zel deosebit întru împlinirea legii Domnului. Cu David, regele, seminţia lui Iuda ajunge la demnitate regală, domnitoare. Şi profeţii, carii urmează după David, profeţesc de acum înainte că din familia Regelui David se va naşte Messia şi va întemeia tronul lui pentru vecie. Când poporul Iudeu este dus în captivitatea din Babilon, familia Davidică îşi pierde tronul. Ea devine în timpurile cari urmează tot mai sermană şi mai necunoscută şi membrii acestei familii, cea mai destinsă dintre toate, nici nu mai locuesc în căpitala ţării, în Ierusalim, ci se retrag în orăşelul Nazaret din îndepărtata Galilee. Aici duc ei o viaţă retrasă şi umilită. Nu mai aveau nici avere. nici putere în ţară. Un singur dor îi stăpânia, o unică nădejde (speranţa) îi mai ţinea, ca să ajungă ace e vremuri mari, când din sinul lor vor vedea că se naşte mult aşteptatul Messia. Cu aceste nădejdi se mângăiau şi drepţii Ioachim şi Ana, singurii, carii se mai trăgeau în linie dreaptă din familia regală alui David. Lungă vreme împlinirea nădejdilor lor a întârziat. După multe rugi fierbinţi înălţate Cerului în cele din urmă bunul Dumnezeu se îndură de dânşii. La adânci bătrâneţe li se naşte o fiică, carei îi dau numele de Maria. Se prea poate că ei şi-ar fi dorit mai curând ca să li se nască un fiiu, care să poată deveni Mântuitorul poporului său. Dară obişnuiţi a se supune întotdeauna voii Preasfinte alui Dumnezeu ei primesc cu multă bucurie şi acest sămn de graţie divină şi spre a-şi arăta adâncul lor devotament faţă de Domnul ei închină pre aceasta fiică a lor, unica, pe care o aveau, lui Dumnezeu aducându-o încă în vîrsta fragedă de numai 3 ani, la templul din Ierusalim, unde o predau în mânele preoţilor pentru a fi crescută aici la loc sfînt întru frica lui Dumnezeu, ca doară s'ar învrednici să devină o cât mai bună Maică sau străbună a Aceluia, care avea să se nască din sinul familiei lor. Drepţii Ioachim şi Ana renunţă aşa dară la plăcerea de a avea la bătrâneţele lor pe lângă sine pe acest vlăstar tînăr, pe care să-l poată îngriji cu toată dragostea lor părinţască. Ei ştiu, că în prima linie sunt datori a se pune în serviciul scopurilor mai înalte ale lui Dumnezeu şi că zace în interesul tuturora ca fiica lor să primească

o creştere cât mai aleasă în vederea marilor făgăduinţi ce se făcuseră familiei davidice. Fiecare membru al acestei familii se sîrguia să se destingă prin deosebit devotament şi alipire faţă de Dumnezeu. Şi aşa şi micuţa Maria trebuia să se deprindă încă de copilă la ascultare şi supunere cât mai deplină faţă de Dumnezeu.

Aşteptările mari, pe cari drepţii Ioachim şi Ana le legau de fiica lor, Maria, n'au rămas zadarnice şi străduinţele lor de a-i da o creştere cât mai aleasă n'au fost deşerte, căci Maria preste scurtă vreme este învrednicită din partea Cerului a deveni însaşi Maica Fiiului lui Dumnezeu, a Mântuitorului nostru. Ea devine cea mai binecuvântată şi mai mărită femeie, dintre toate femeile din lume, mai pre sus decât toate reginele care au trăit vreodată, mai pre sus decât chiar toţi îngerii. Iată, unde a dus-o creşterea aleasă, pe care a primit-o întru frica Domnului! Iată, plinătatea binecuvântării cerului, care s'a revărsat asupra ei! Şi nu numai asupra ei, ci şi asupra noastră s'a resfrânt în mod abundent aceasta binecuvântare, asupra noastră, cari ne-am pus toată încrederea mântuirii noastre în Fiiul ei cel dumnezeesc, în Domnul nostru Iisus Hristos.

II.

Drepţii Ioachim şi Ana, precum şi fiica lor, Maica Domnului, ne sunt nouă totdeodată şi pilde vii, *cum trebue să ne creştem şi noi*, părinţii de azi, *copiii noştri* pentru a avea bucurie adevărată de dânşii şi pentru ca dânşii să ajungă la adevărată fericire.

Dragostea părinţilor faţă de copii este adeseori atât de mare încât îi face pre cei mai mulţi ca să-şi dea toată silinţa şi să nu cruţe nici o jertfă, orişicât de mare ar fi, numai pentru ca să-i vadă pre copiii lor cât mai fericiţi. Dreptcă nu toţi au în vedere adevărata fericire, care nu se va putea lua de la dânşii niciodată. Mulţi se gândesc numai la fericirea cea timpurală a copiilor lor, cea de aici, de pe pământ. Dreptaceea cei mai mulţi se mulţumesc a-şi da toată silinţa ca să-i vadă pre copiii lor ajunşi în situaţiuni cât mai înalte şi mai sigure şi înzestraţi cu averi cât mai mari pământeşti, pentru ca acestea să li dea lor posibilitatea în orice împrejurări a duce un traiu

ticnit şi lipsit de supărări şi neplăceri. Acestea sunt dorinţele celor mai mulţi dintre părinţii din zilele noastre şi numai puţini se gândesc să dea copiilor lor şi o creştere sufletească de aşa natură ca copiii lor să se ferească de a face aproapelui lor vre un rău, vre o supărare cât de mică, vre o nedreptate, cât de neînsemnată, ci să se bucure mai vârtos când pot să-i facă cuiva vre un bine. Şi numai prea puţini părinţi se gândesc să dea copiilor lor o astfel de creştere ca ei în toată viaţa lor să se simtă strâns legaţi de Dumnezeu şi să nu se abată dela împlinirea voii Lui celei preasfinte. Mulţi caută să li asigure lor numai fericirea vieţii acesteia pământeşti, care este scurtă, înşelătoare şi trecătoare, şi uită de a purta grijă şi de fericirea netrecătoare a sufletului lor. Şi totuşi numai de aceasta avem neapărată trebuinţă. Căci zice Domnul învăţăceilor Săi: *„Ce va folosi omului de va dobândi lumea întreagă, iară sufletul său îl va pierde“?* Sufletul nostru are pentru noi atât de mare preţ, încât noi nici cu toate bogăţiile lumii acesteia nu-l putem cumpeni. Dreptaceea şi grija noastră pentru cultivarea şi fericirea sufletului nostru trebue să fie mai mare decât toate celelalte griji, pe cari le-am avea pentru bunăstarea noastră cea de aici de pe pământ. Un unic suflet are omul. Nu-l vinde pentru nimic în lume, căci te vei căi în veci! *„Căutaţi mai întâiu împărăţia lui Dumnezeu şi dreptatea Lui şi toate celelalte vi se vor adăuga vouă“* zice Domnul şi *„Nu va lăsa Domnul pre cel drept ca să se piardă!“*

Dară când să începem a ne cultiva sufletele noastre? Când ne-am deprins cu cele rele sau abia atunci, când puterile noastre încep a slăbi? Nu, nicidecum, iubiţilor! Părinţii Ioachim şi Ana aduc pre fiica lor, Maria, în pruncia cea mai fragedă la templu şi o predau preoţilor pentru a fi crescută întru frica Domnului. O vargă tânără mai curând se îndoaie decât un băţ şi pre acesta nu-l mai poţi mlădia după dorinţa ta dacă a început odată a se usca. De aceea îngrijiţi de creşterea sufletească a copiilor voştri încă din cea mai fragedă copilărie. Învăţaţi-i şi deprindeţi-i încă de mici ca să-şi ridice mânuţele spre cer şi să se roage Părintelui celui ceresc. Păziţi-i ca să nu spună minciuni, să nu fure vre un lucru cât de mic, care nu este al lor, să nu se jure pe nedreptul, să nu supere pre nimene, ci să fie buni, blânzi şi înduraţi şi gata întotdeauna de a face cele

ce sunt bune şi drepte. Dacă veţi deprinde pre copiii voştri de mici întru frica Domnului, când vor creşte mari şi se vor întări în cele bune veţi avea bucurie de ei şi ei vor fi mulţumiţi cu sine şi fericiţi. Aceştia vor fi fii, carii vor face părinţilor, ţării şi neamului cinste.

Vorbesc aşa, pentrucă este ştiut, că „ceea ce omul învaţă la tinereţe are şi la bătrâneţe". Impresiunile din copilărie sunt cele mai puternice şi ele se întipăresc mai adânc în sufletele noastre. Ele ne însoţesc în toată viaţa noastră. Ceea ce a văzut şi a învăţat copilul în casa părinţească nu uită în întreaga sa viaţă. Şcoala îndeplineşte numai ceea ce copilul ştie de acasă şi rareori învăţătorul are vreme ca să observe şi să îndrepte unele apucături rele, pe cari copilul le are încă de acasă.

Deci fie-vă aminte părinţilor de creşterea bună şi adevărată a fiilor voştri întru frica lui Dumnezeu! Invăţaţi-i de timpuriu ca să se roage Părintelui celui ceresc şi să se adape la isvoarele nesăcate ale înţelepciunii Lui, căci aceasta singur trebueşte şi ne duce la adevărată fericire.

Iubiţilor!

In cele precedente am căutat ca să vă arăt, din cari motive drepţii Ioachim şi Ana şi-au dat toată silinţa ca mica lor fiică, Maria, să primească la loc sfînt o creştere cât mai aleasă. V'am spus, că Maria numai în urma acestei creşteri alese s'a învrednicit a fi Maica Fiiului lui Dumnezeu, a Mântuitorului lumii. Şi în fine v'am spus, că şi părinţii din zilele de azi ar trebui să dea copiilor lor o creştere cât mai bună şi mai aleasă pentru a-i putea vedea cu adevărat fericiţi, fericiţi nu numai pentru viaţa de aici, ci pentru totdeauna. Dela sf. botez încoace trupurile noastre au devenit locuinţe ale Spiritului sfânt, pe care l-am primit în acea baie a botezului. Nu alungaţi pre acest spirit sfânt prin gânduri şi fapte rele din sufletele voastre, ci daţi-vă în partea lui, îngrijiţi-l cât mai bine, ca să poată prinde rădăcini cât mai adânci în sufletele voastre. Nu călcaţi nicicând voia preasfântă alui Dumnezeu şi nu lăsaţi ca vre un gând rău să între în inimele voastre. Sârguiţi-vă a gândi şi a face întotdeauna numai cele bune. Şi fiţi siguri, că dacă vă veţi da conduşi de spiritul lui Dumnezeu, care a luat locuinţă

în voi, binecuvântarea Domnului va fi întotdeauna cu voi. Iară Tu, Marie, Maica Domnului nostru, fii îndurătoare spre noi şi cu rugăciunile Tale fierbinţi către tronul Atotputernicului Dumnezeu ajută-ne pre noi ca să putem ajunge la adevărata fericire, fericirea de veci, care să nu se mai poată lua dela noi. Amin!

Prof. Dr. Vasile Gheorghiu.

Predică pentru Naşterea Maicii Domnului

(După S. Mehedinţi: O altă creştere)

Iubiţi Creştini!

Incă şi astăzi ori în ce parte te întorci, te îngrozeşti de urmările războiului trecut. Din toate părţile ne sosesc zilnic ştiri la care mintea îţi stă în loc. Omoruri peste omoruri, furături şi nelegiuiri fără număr! Părinţii îşi ucid copiii, şi copiii lovesc în părinţi; cu groază ne întrebăm, care să fie pricina că lumea este atât de rea şi stricată? Generaţia de azi, în deosebi tineretul a fost lipsit de educaţiune şi instrucţiune, iar sate întregi au fost văduvite de păstor sufletesc şi de celelalte organe conducătoare. Cum tineretul este baza societăţii de mâne, pentru ca să se îndrepte referinţile, ne trebue numai decât alt tineret.

Deoarece mama este cea dintâiu şcoală a copilului şi cum astăzi sărbăm naşterea sf. noastre fecioare Maria, care este şi rămâne prototipul cel mai curat şi cel mai frumos pentru toate femeile creştine, vreau să Vă spun câteva cuvinte despre menirea femeii. Ca să puteţi avea însă şi folos din cuvintele mele, Vă rog să mă ascultaţi cu luare aminte.

Din sf. Biblie ştiţi cu toţii că femeia cea dintâiu, numită Eva, a fost aceea care a tras toată omenirea în păcat. Dară tot din Istoria sfântă D-Voastră ştiţi că prin femeie omenirea a fost adusă la mântuire. Preacurata noastră Fecioară a fost aleasă dintre femei ca să nască pe Domnul Nostru Isus Hristos, care prin moartea pe cruce cu sângele Său a mântuit lumea.

Asemenea şi astăzi, femeia mamă este chemată ca să ne dea un tineret, care să ne aducă mântuirea neamului nostru. Dar tineretului nostru îi trebue altă creştere cu altă omenie, deci şi altă şcoală.

Şcoala adevărată porneşte dela blândeţe şi iubire, şi cum femeia din fire este înzestrată cu acestea calităţi alese, dela dânsa aşteptăm ca să facă începutul îndreptării. Istoria ne învaţă că popoarele care au avut femei cu virtuţi mari, au ajuns ca să fie cele mai civilizate. Este dovedit că orice ar face biserica, şcoala şi toate măsurile statului zădarnice vor fi toate silinţile, dacă mamele nu vor fi bune — din ce în ce mai bune —. Din fericire şi noi ne putem lăuda cu femei care în multe privinţi sânt mai bune decât bărbaţii. In deosebi gospodinele noastre dela sate, care nu înjură, nu bat, nu beau şi nu părăsesc niciodată biserica noastră drept măritoare, prin pildele lor bune sânt în stare să-şi crească şi pe copilaşii lor spre sfinţenie, muncă, cinste şi dreptate.

Viitorul ţării sânt copiii; or viitorul ţării îl ţese femeia, a zis cândva Elisaveta, răpăusata regină şi bună mamă a României. E şi firesc că femeia este cel dintâiu învătător al copilului, pentrucă acesta nu e numai carne din carnea mamei, ci şi suflet din sufletul ei; din gura ei aude prima vorbă, din mâna ei primeşte cele dintâi lucruri, ea îl mângâie şi-l înveseleşte şi din glasul ei el se deprinde a înţelege, ce se cade şi ce nu se cade.

Dar mai presus de aceasta, femeia creştină, pe care Mântuitorul a ridicat-o la o treaptă mai înaltă scoţându-o din robia bărbatului, este chemată ca să crească copiii ei întru frica lui Dumnezeu, pentrucă dulcele Mântuitor ştiind câtă duioşie şi bunătate se ascunde în sufletul femeilor vrednice, le-a luat în mijlocul ucenicilor Săi, unde au fost luptătoare pline de înverşunare întru răspândirea sf. Evanghelie. Dovadă sânt muceniţele şi sfintele pe care Biserica le cinsteşte şi azi. Deci şi în zilele noastre Biserica pretinde ca gospodinele noastre să urmeze pildei femeilor creştine din vechime. Şi în adevăr femeile noastre sânt mai bune creştine decât bărbaţii.

Injurăturile ruşinoase care batjocuresc numele lui Hristos, nu prea pângăresc buzele femeilor, care trăiesc în frica lui Dumnezeu. Pe de altă parte însă ştim cu toţii că faţă de copii unele femei întrebuinţează cele mai cumplite drăcuiri, b. o. luate-ar dracii, du-te în draci, mâncate-ar para focului şi câte de acestea. Ce crâncen blăstăm! Un copilaş nevinovat să fie partea diavolului? Să fie dăruit iadului şi satanei chiar de mama lui, care l-a născut? Se poate mai mare grozăvie?!

Deaceea, mame, care aveţi acest ruşinos obiceiu, gândiţi-vă că sânteţi ca şi sămmănătorul faţă de sufletul copiilor; să nu sămănaţi neghină în sufletul copilului nevinovat. Gândiţi-vă că fetiţa voastră auzind vorbe urîte din gura mamei, când va fi şi dânsa mamă, va drăcui încă şi mai mult. Asemenea băiatul vostru când va ajunge soţ, va înjura soţia şi copiii săi. Feriţi-vă ca de foc de a semăna voi înşevă sămânţa păcatului.

Apoi mai sânt mame care socotesc să copilul trebue cresuct cu frica bătăilor; dar şi aceasta este o credinţă neghioabă, pentrucă sânt ţări, b. o. America, unde nimeni nu atinge pe copilul său, şi tocmai acolo copiii îi stimează pe părinţii lor ca şi pe nişte sfinţi. Copiii trebue să fie crescuţi cu dragoste! Cu bătaia prea multă copilul se deprinde ca şi calul cu ovăs, sau mai bine zis, cu biciul. După un timp bătaia nu-i face copilului nici durere, nici ruşine, ci mai degrabă îl deprinde ca şi el, dacă e băiat, să-şi bată mai târziu nevasta sa, sau dacă e fată, atunci când va deveni mamă, îşi va ucide în bătăi pe copilaşii săi. Deci băgaţi de seamă, că nu cu varga ci cu vorba şi cu sfatul se îndrumează copiii; dar şi vorbele să fie alese, ca să nu semănaţi neghină, căci cine samănă neghină, neghină va culege! Bătaia şi drăcuirile nu folosesc creşterii copiilor, ci numai pilda cea bună. E destul să te porţi tu bine şi să-l fereşti de pilda rea a altora, pentru ca fiul sau fiica ta, să meargă pe calea cea dreaptă.

Măcar voi, femeile duioase şi blânde, stăruiţi ca să imitaţi viaţa preacuratei noastre Fecioare Maria şi remâneţi credincioase iubirii, pe care a arătat-o duioasă Maica Domnului faţă de Fiul ei. Nu uitaţi că privirea dureroasă a unei mame, pentru copil şi pentru un bărbat bine crescut e o pedeapsă mai grea decât o mie de cuvinte aspre sau ocări. Multe poate privi omul cu nepăsare, dară ochii înlăcrămaţi ai unei mame trebue să-i sfăşie sufletul. Deacea dela voi, gospodine, depinde creşterea generaţiei de mâne. Ţineţi o viaţă înaltă şi purtaţi-vă în aşa chip, încât copilul să poată merge cu ochii închişi pe căile, pe unde aţi mers voi; atunci o lume nouă se va ridica chiar de mâne; iar în ceasul cel de pe urmă, privind fiii şi fiicele din jurul vostru, cu mulţumire veţi putea rosti cuvintele dreptului Simeon: „acum liberează Doamne, pre robul Tău în pace“, Rămâne ca întru amintirea preacuratei noastre Fecioare Maria

să ne rugăm, ca Ea cu luminarea cerească să lumineze pre fiecare din lumea aceasta, pentrucă atunci şi numai atunci se va lumina şi se va îndrepta toată omenirea în veci. Amin.

Dr. P. Procopovici.

CRONICA

Intoarceri. Ziarele şi revistele bisericeşti din Transilvania aduc ştiri despre treceri a comune întregi la biserica strămoşească. Aşa au trecut toţi uniţii din Drăguş (protopopiatul Avrigului) cu preotul în frunte, aducând cu sine şi vasele sfinte, la ortodoxism. Aceste treceri sunt semne ale vremii. Este firesc ca să nu fie pe placul uniţilor, căci pecetile dela 1700 sunt astfel primejduite Acuzaţiile de proselitism iloial sunt însă gratuite. A nu primi pe cineva în sânul bisericii tale numai de dragul unei linişti confesionale sau de teama unor supărări, evident, ar fi o mare greşeală. Trecerile dela uniţi la ortodoxi sunt ceva simptomatic. Unirea este un act istoric. Şi întorcerile sunt un proces istoric care nu poate fi împiedecat în chip artificial. Am mai spus-o: trecerea la ortodoxism nu trebuie forţată, ea se îndeplineşte dela sine. Aceasta nu-l împiedecă pe nici un Român, rămas credincios credinţei strămoşeşti, de a se bucura de trecerile pe care nu le vor putea împiedeca nici cele mai fulminante articole, dictate de teama prăbuşirii ...

Muncă pentru unire. „Internationale kirchliche Zeitschrift“ No. 1 din Ianuarie-Martie 1924 publică (pag. 48 — 59) raportul făcut la Conferinţa mondială pentru credinţă şi constituţie în 7 Noemvrie 1923 în Buffalo (New-York). In curs de 12 ani această asociaţie cu menirea de a împăca şi apropia bisericile creştine au răspândit 2 milioane broşuri de propagandă, 3/4 milion de scrisori şi circulări, şi a avut afară de aceasta nu schimb de scrisori de 150000 epistole. După războiu s'a ţinut Conferinţa prealabilă la Geneva (1920) unde s'au instituit comitetele de acţiune. Interesant este că şi în acest domeniu au lucrat mai mult numai comitetele de acţiune, pe când majoritatea celorlalţi creştini au rămas cam impasibili. Comitetul ajunse la mari datorii, iar preşedintele, neputându-şi ţinea un secretar, s'a îmbolnăvit sub povara muncii excesive. In urma propagandei s'au strâns însă şi sumele necesare, având conferenţa vreo 700 donatori; la 30 Septemvrie 1923 exista un excedent bugetar, iar numărul bisericilor care au promis colaborarea este destul de respectabil. Mai ales s'a distins prin colaborare şi o acţiune foarte devotată biserica anglicană; dar

şi Presbiterianii, Metodiştii şi Congregaţionaliştii din Scoţia au lucrat pentru scopul comun. Mult au lucrat bisericile din America, unde s'a ivit dintâiu ideia unei conferinţi mondiale. Raportorul subliniază şi atitudinea foarte binevoitoare a cardinalului Mercier din Malines. Conferinţa mondială avea să se întrunească la 1925 în Washington. Alţii au propus Ierusalimul ca loc de întâlnire ca un omagiu adus bisericilor ortodoxe. Episcopii anglicani au cerut amânarea conferinţei, până vor fi ţinut ei înşişi o conferinţă de unire, care va avea loc probabil în anul 1930. Şi arhiepiscopul din Upsala, care deasemenea urmăreşte cu multă sârguinţă unirea creştinilor, a cerut să fie amânată conferinţa. Bucuros s'ar fi ţinut conferinţa, spune raportorul, în 1925, împlinindu-se 1600 de ani dela întâiul sinod ecumenic. Dar nu se va putea. De aceia se fac o pregătiri mai largi, trimiţându-se tuturor grupurilor cinci serii de întrebări. Probabil că în anul 1927 această conferinţă tot se va putea ţinea.

Un schimb de scrisori. Tot *„Internationale kirchliche Zeitschrift“* (No. 1 din 1924) publică un schimb de scrisori între patriarhul *Gregorie* al Constantinopolei şi *Eduard Herzog*, episcopul vechilor catolici din Elveţia.

Patriarhul Gregorie aducând la cunoştinţă episcopului intronarea sa, îl asigură că şi în năcazurile şi nevoile, cari aproape întrec puterile omeneşti, o priveşte de o sfântă datorie de a menţinea şi mai departe legăturile de dragoste şi reciprocă comunitate cu toate bisericile creştine, din care se va naşte poate odată unitatea făgăduită de Hristos. Episcopul Herzog îi răspunde într'o mişcătoare scrisoare, dorind să înceapă şi pentru patriarhie o epocă de binecuvântare, pace şi fericire. „Am ajuns la adânci bătrâneţe — spune episcopul Herzog —, şi acum chinuit de o boală grea, stau, după prevederea omenească la marginea mormântului. De aceea este o deosebită mângâiere pentru mine speranţa, pe care Sfinţia Voastră mi-o faceţi, că tendinţele de unire, la care am colaborat şi eu în postul meu modest şi cu puţinele mele puteri mai mult de cât o jumătate de veac, sunt binecuvântate de D-zeu şi vor avea succes“. — Al doilea număr al revistei aduce necrologul episcopului atât de merituos pentru chestiunea unirii bisericilor.

Alegerea noului Mitropolit. Când era tipărită revista noastră aproape complect, s'a făcut alegerea noului Mitropolit al Bucovinei în persoana P. Sfinţitului Episcop Nectarie al Cetăţii Albe. In numărul viitor vom reveni asupra acestui important act.

R. Cândea

Bibliografie

Dr. Vasile Gheorghiu, Epistola către Romani, Introducere şi comentar scurt. Partea I cuprinde exegeza cap. 1—8. Partea II exegeza cap. 9—16. Editura autorului. Cernăuţi, 1923/24, XXXII + 194 pagini. Preţul fiecărei părţi 50 lei.

Comentarul la această epistolă mare şi grea a sftului apostol Pavel este scris într'o limbă cât mai uşoară. Pentru a putea fi cetit cu folos de un public cât mai mare, autorul face abstracţie de aparatul critic. Cu toate acestea el bazează preste tot expunerile sale pe cele mai noui cercetări ştiinţifice. Deosebit de interesante sunt cercetările sale privitor la începuturile bisericii din Roma, cele zise împotriva Calvinilor predestinaţiani (c. 8), despre problema necredinţii Iudeilor (c. 9—11) şi despre îndatoririle creştinilor faţă de stat şi dreptul acestuia de a pedepsi pre cei răufăcători cu moartea (c. 13).

Comentarul se poate comanda dela autor.

Anul XXXV, No. 11—12 Noemvrie—Decemvrie 1924

V. 1957 V 1974

CANDELA

Revistă teologică şi bisericească

publicată de

I. P. Sf. Sa Mitropolitul Nectarie şi profesorii dela Facultatea de Teologie din Cernăuţi, Dr. Vasile Tarnavschi, Dr. Vasile Gheorghiu, Dionis Ieremiiv, Dr. Valerian Şesan, Dr. Romul Cândea, Dr. Nicolae Cotos şi Dr. V. Loichiţă.

SUMARUL:

	Pag.
Pastorala I. P. S. S. Mitropolitul Nectarie	429
Memoriul Facultăţii de Teologie din Cernăuţi	433
R. Cândea, Mitropolitul Vladimir Repta	437
R. Cândea, Noul Mitropolit al Bucovinei Nectarie	461
D. Cioloca, Virtutea teologică a credinţei (Studiu din Teologia morală ortodoxă)	467
N. C., Ocuparea Scaunului de Arhiepiscop şi Metropolit al Bucovinei	492
V. Loichiţă, Crăciunul nostru	512
R. C., Monumentul Unirii din Cernăuţi	513
R. Cândea, Cronică şi Bibliografie	516

CERNĂUŢI, 1924
Editura Facultăţii de Teologie

5896

Director şi Redactor : **Dr. Vasile Tarnavschi**
Administrator : **Dr. Valerian Șesan**
Redacţia şi Administraţia : Cernăuţi, Facultatea de Teologie
Abonamentele se fac la Administraţia Revistei.
Preţul pentru România este 100 lei anual.
Pentru studenţi 50 Lei anual.
Revista apare lunar. Numărul costă 10 Lei.
Manuscrisele nu se înapoiază.

Institutul de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei"
Cernăuţi, strada I. Flondor 33.

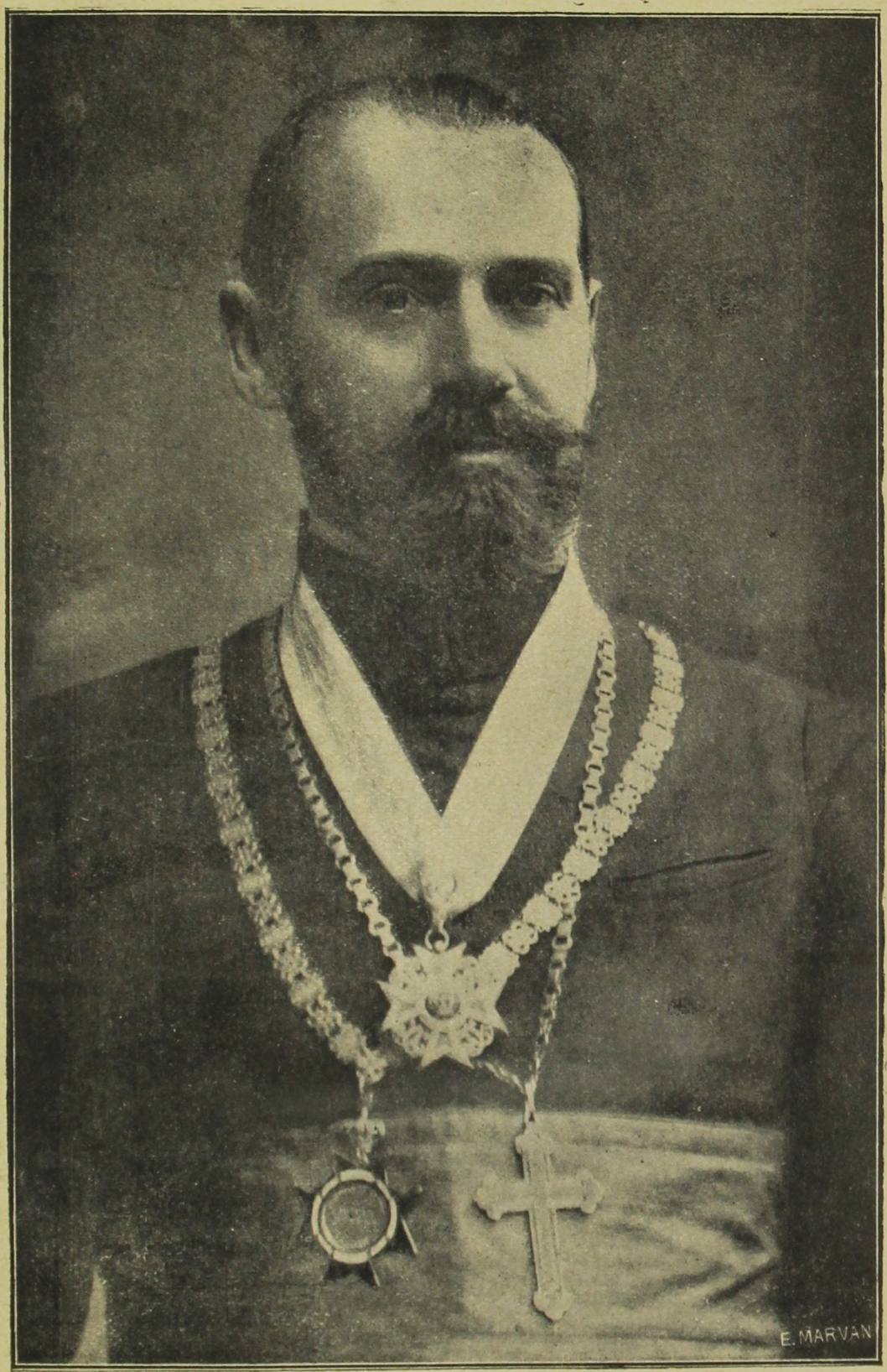

I. P. S. S. MITROPOLITUL NECTARIE

ANUL XXXV NOEMVRIE—DECEMVRIE 1924 No. 11—12

CANDELA

REVISTĂ TEOLOGICĂ ŞI BISERICEASCĂ

Pastorala I. P S. S. Mitropolitul Nectarie

NECTARIE

din graţia lui Dumnezeu Arhiepiscop şi Mitropolit al Bucovinei tuturor ortodoxilor creştini din Mitropolia Bucovinei dela Dumnezeu har, iar dela smerenia noastră arhierească binecuvântare

Provedinţa dumnezeească m'a învrednicit pe mine, smeritul Episcop şi slujitor al Mântuitorului nostru Isus Hristos din Cetatea Albă-Ismail, să mă cheme la scaunul de Arhiepiscop şi Mitropolit al Bucovinei.

Astfel prin hotărîrea divină şi soarta neamului nostru a doua oară în istoria ţării noastre un Episcop porneşte dela mare înspre mănăstirile şi Mitropolia Moldovei, venind să propage cuvântul lui Dumnezeu. Acum cinci sute de ani dela Cetatea Albă a pornit Episcopul Iosif pentru a fi aşezat în scaunul Mitropoliei din Suceava. Acest vrednic arhipăstor a adus cu sine, ca dar şi simbol al jertfei şi cucerniciei moaştele sfântului Ioan cel Nou, aşezate şi astăzi încă în Suceava de Dumnezeu păzitei noastre Mitropolii, ca o pază a dreptei noastre credinţe.

Jertfă şi evlavie se cere şi astăzi dela fiecare creştin. Drumul pe care l-am făcut dela capătul de sud al ţării noastre la hotarul ei de nord, este drumul cucerniciei şi al evlaviei. Din suflet doresc ca în voi toţi, iubiţi creştini şi fraţi întru Hristos, să se întărească acel duh al blândeţei cucernice şi credincioase, acel spirit de jertfă, care a fost podoaba sufletească a bunilor şi de Hristos iubitorilor noştri strămoşi.

Ridicat la această înaltă demnitate, am primit-o numai cu speranța în Tatăl cel ceresc, în ajutorul și harul Lui fără de sfârșit, care mă va întări și îmi va da putere să conduc pe dreptcredincioșii creștini, încredințați îngrijirei mele sufletești, spre limanul mântuirii.

In vremuri de mărire și înălțare s'a făcut Mitropolia Moldovei, vremuri de mărire și înălțare trăim și noi cu toții. Domnul Dumnezeu ne-a învrednicit să ne unim într'o singură țară, cu o singură biserică, cu un singur domnitor.

Visul nostru de aur, așteptat din generație în generație, s'a împlinit cu ajutorul lui Dumnezeu și jertfa neprețuită a tuturor fiilor acestei țări. Neamul nostru de pretutindeni se bucură astăzi de neprețuitul dar al libertății. In fruntea țării stă un domnitor, pildă vie a datoriei și vredniciei ostășești și demn urmaș al marilor noștri voevozi din trecut. La Alba-Iuiia lui Mihai Viteazul coroana strălucitoare a României întregite a împodobit capetele Regelui și Reginei noastre. Mormântul lui Ștefan Vodă astăzi iarăși este în paza Românilor. In hotarele țării întregite și biserica noastră una s'a făcut, una și nedespărțită dela Nistru până la Tisa și din Munți până la Mare.

După un veac și jumătate și țărișoara noastră, colțul cel mai istoric și mai scump al Moldovei, s'a întors la sânul patriei mame, cu ea și biserica s'a reunit cu biserica țării.

Chiar la început după unire, I. P. S. Sa Părintele Mitropolit Vladimir, slobozind din legăturile ierarhice biserica din Dalmația, a cerut primirea Mitropoliei noastre în sânul sf. biserici autochefale române. Sfântul Sinod cu bucurie a primit această solie, și biserica noastră în frunte cu vrednicul ei arhipăstor a fost credincioasă colaboratoare a Sf. Sinod, a Consistoriului Superior și a tuturor comisiunilor bisericești.

Acum I. P. Sfințitul și de toți veneratul Arhiepiscop și Mitropolit Vladimir, împovărat de ani și slăbit de boală, renunțând de bună voie la conducerea Mitropoliei, autoritățile în drept, Sf. Sinod și Marele Colegiu,

au făcut alegerea noului Mitropolit al Bucovinei. Intrunindu-se voturile asupra mea, M. S. Regele Ferdinand a binevoit a mă întări şi învesti cu putere, în conformitate cu legea ţării şi vechile noastre obiceiuri naţionale, preşedintele Sf. Sinod I. P. Sf. Mitropolit-Primat Miron împreună că d. Ministru al Cultelor Al. Lapedatu ca reprezentant al guvernului ţării, m'au instalat, iar reprezentanţii patronilor, clerului şi poporului cu bucurie şi iubire m'au aşezat în tronul mitropolitan, dându-mi reprezentantul guvernului cheia, sigilul şi inventarul, adecă temporaliile în samă.

Ales, investit şi aşezat ca Arhiepiscop şi Mitropolit, către voi, iubiţi creştini ai eparhiei mele, mă îndrept întâiaşdată.

Eparhiei noastre i s'a făcut marea cinste de a i se lăsa rangul de Arhiepiscopie şi Mitropolie şi de a fi socotită printre cele patru Mitropolii ale patriei întregite. Să ne sârguim deci cu toţii ca să păstrăm această mare onoare, de care ne-am împărtăşit, şi să ridicăm sf. noastră biserică la nivelul ce i se cuvine după trecutul ei cultural şi istoric.

Voiu lucra cu râvnă, cu căldură, cu sinceritate şi ca un smerit slujitor al Mântuitorului, voiu munci cu bărbăţie şi fără preget în via Domnului şi pe voi, pe toţi, vă chem ca împreună să lucraţi cu mine.

Sus să avem inimele! Cu bucurie să ne bucurăm de înmulţirea harului ceresc şi de revărsarea apei celei făcătoare de viaţă asupra neamului nostru! Cu vrednicie să răspundem la dragostea cea mare de care ne-au împărtăşit Eparhia noastră M. S. Regele, Stăpânirea, Sf. Sinod şi întreaga lume ortodoxă!

Să înlăturăm dintre noi zavistia, ura, patima şi orice cuvânt supărător. Să iertăm aproapelui greşelile, spre care ne împinge firea noastră în urma păcatului strămoşesc, să ne sprijinim şi întărim în năzuinţele noastre cele bune, spre fapte bune şi virtuţi să tindem ca „cu iubire creştină unii pe alţii să ne întimpinăm şi unii altora fraţi să ne spunem", cum ne-a poruncit Dumnezeescul Mântuitor!

Iubiţi creştini!

Cu evlavie şi mândrie să Vă aduceţi aminte de trecutul glorios al acestui colţ pe pământ românesc, care era odată parte întregitoare din Mitropolia Sucevei şi Episcopia Rădăuţilor.

Vechile şi preţioasele noastre mănăstiri cu odoarele lor scumpe, cu duhul smereniei şi evlaviei, ne cheamă spre trecut. Voevozi credincioşi, boeri smeriţi, ctitori şi creştini evlavioşi ne-au lăsat o scumpă moştenire în Eparhia noastră.

Să ne facem cu toţii vrednici de ea! Să înviem timpurile de glorie, să implorăm cu evlavie patronul Eparhiei noastre, pe Sf. Ioan cel Nou dela Suceava, ca rugile lui să ne fie de ajutor şi izbăvire în faţa tronului ceresc. Să ne închinăm amintirii marelui Mitropolit Silvestru şi să luăm pildă de blândeţe şi îngăduire dela iubitul nostru Vladimir!

Să înălţăm sufletul prin evlavie şi iubire a celor sfinte şi prin înalta cultură morală, care trebue să ne călăuzească paşii, dând pildă vie de smerenie şi de învăţătură binecuvântată, vrednică de urmat de toţi creştinii din patria noastră întregită.

Pe Dumnezeu să-l preamărim, de Rege să ascultăm, sfintei biserici să ne închinăm ca sufletele să ni le mântuim!

Pătruns de aceste gânduri şi simţiri, smeritul şi de Hristos iubitorul Vostru Arhiepiscop şi Mitropolit, pacea dorind şi buna orânduire, Vă trimit salutul Nostru cu cuvintele Mântuitorului „Pace Vouă“ şi vă împărtăşesc tuturor credincioşilor ortodoxi binecuvântarea Noastră arhierească!

Dată în reşedinţa noastră arhiepiscopală

Cernăuţi, în 11 Noembrie 1924.

Memoriul Facultăţii de Teologie din Cernăuţi

privitor la ridicarea bisericii române la rangul de patriarhie

In şedinţa sa din 16 Decembrie a. c. Consiliul Facultăţii de Teologie din Cernăuţi, pronunţându-se asupra chestiunii ridicării Mitropolitului Primat la rangul de Patriarh al bisericii autocefale ortodoxe române, a hotărît cu unanimitate a se înainta I. P. S. Mitropolit-Primat şi locurilor în drept următorul memoriu:

Inalt Prea Sfinţite Domnule Preşedinte,

Biserica creştină în organizaţia ei a ţinut totdeauna cont de realităţile istorice. Bisericile din oraşele principale ale Imperiului Roman, unde întâiaşdată s'au înfiinţat comunităţi creştine mai numeroase şi mai importante, s'au bucurat şi de o autoritate morală mai mare şi cu vremea au câştigat şi o jurisdicţie mai mare, jurisdicţie care a fost consfinţită apoi prin canoanele sinoadelor ecumenice.

Incă la sinodul I ecumenic dela Nicea se poate constata că bisericile din Alexandria, Antiohia şi Roma aveau o jurisdicţie mai mare care li se şi recunoaşte prin canonul al 6-lea. Canonul al 7-lea dă o întâietate onorifică bisericii din Ierusalim faţă de celelalte episcopii din Palestina, întrucât din vechime biserica din oraşul unde a pătimit Domnul se numia „mama credincioşilor".

Organizaţia şi împărţirea administrativă a imperiului dela împăraţii Diocleţian şi Constantin cel Mare încoace în prefecturi, dieceze şi provincii nu a rămas fără influenţă nici asupra organizaţiei bisericeşti. Era firesc lucru ca oraşele-capitale ale provinciilor şi ale diecezelor sau prefecturilor să câştige cu vremea întâietate şi în ce priveşte viaţa bisericească, dat fiind că era mai mare importanţa

politică, economică şi culturală a acestor oraşe, care erau şi din punct de vedere al comunicaţiilor cele mai potrivite şi ca centre bisericeşti, de unde se putea răspândi mai uşor creştinismul.

Mitropoliţii de pe vremea sinodului ecumenic dela Nicea îşi păstrează şi-şi augmentează chiar autoritatea lor, cum rezultă din canonul al 2-lea al sinodului al II-lea ecumenic prin care se disting cinci complexe mai mari bisericeşti: Egipetul, Orientul, Asia, Pontul şi Tracia. Dintre toate aceste biserici biserica din Constantinopole, capitala imperiului, a ajuns la o putere şi vază atât de mare încât prin canonul al 3-lea al aceluiaş sinod i se recunoaşte rangul onorific după Roma veche, ceeace însemnează de fapt rangul dintâiu în imperiu. Desvoltarea bisericilor din Alexandria, Antiohia, Constantinopole şi, în măsură mai redusă, a bisericii din Ierusalim şi-a aflat consfinţirea cu prilejul sinodului al IV-lea ecumenic, ţinut la Chalcedon în anul 451.

Sinodul acesta recunoaşte şi aprobă o situaţie de fapt. Episcopul Alexandriei era mitropolitul superior al întregei provincii egiptene, cel din Antiohia avea drepturile mitropolitane asupra eparhiilor din Fenicia, Arabia şi Siria, rămânând cel din Ierusalim cu jurisdicţia asupra eparhiilor bisericeşti din Palestina. Prin canonul al 28-lea al sinodului din Chalcedon i se recunosc mitropolitului din Constantinopole drepturile cele mai mari ce le are un mitropolit: i se adjudecă marile dieceze bisericeşti din Asia, Pont şi Tracia, i se recunosc drepturile de a hirotoni pe mitropoliţii din aceste dieceze şi chiar pe episcopii din teritoriul ocupat de barbari, dar aparţinând odinioară acestor dieceze.

Astfel mitropolitul Constantinopolei, ajuns prin faptul că resida în capitală cel mai puternic mitropolit al imperiului şi, întrucât imperiul însemna atunci „icumene", mitropolitul cel dintâiu al întregii biserici creştine, este recunoscut oficial de întreaga biserică creştină ca mitropolitul investit

cu drepturile cele mai mari. Și aceasta fiindcă bisericii din Constantinopole care avea privilegiul de a fi capitala împăratului, unde era și senatul imperial, și de a avea toate prerogativele civile, i se cuveneau și privilegiile sau prerogativele bisericești.

Dela sinodul din Chalcedon încoace, la care s'a recunoscut prin canonul 17 și principiul organizării bisericești în legătură cu organizația politică și administrativă a imperiului, mitropoliții din Constantinopole, Alexandria, Antiohia și Ierusalim au o situație specială în organizația bisericii creștine și poartă de pe la începutul secolului al VI-lea și titlul de distincție și jurisdicție superioară de „*patriarh*". In Apus puterea papilor a înăbușit organizarea bisericii creștine în sensul tradițional din Răsărit, apucând această organizare o cale ce a adus biserica adesea în conflict cu puterea politică.

In Răsărit organizația patriarhală a rămas normativă. Biserica din Constantinopole a devenit acum ea însași din punct de vedere al jurisdicției și al răspândirii creștinismului și în afară de hotarele imperiului bizantin „maica credincioșilor". Iar când state noui au tins după o organizație bisericească autocefală, după analogia canonului 17 dela Chalcedon, acestor biserici naționale li s'a dat titlul de „*patriarhii*". Așa a fost recunoscută autocefalia bisericii bulgare prin cei patru patriarhi la 1234, admițându-i-se mitropolitului din Târnova titlul de *patriarh*.

In anul 1346 când Serbia medievală ajunge la culmea puterii sale politice, și mitropolitul țării Ioanichie capătă titlul de *patriarh*. Cea din urmă patriarhie ortodoxă a fost *patriarhia din Moscova* înființată și recunoscută de patriahi la 1589.

Cât de mult erau legate vaza și viitorul unei biserici de titlul de patriarh se vede și din faptul că patriarhatele din Târnova și Peci s'au păstrat ca patriarhate titulare până în jumătatea a doua a secolului al XVIII-lea, deși puterea țaratelor bulgar și sârb apusese cu mult înainte.

Astăzi Sârbii și-au reînființat patriarhia, iar stăpânirea din Rusia a crezut că poate îmblânzi poporul, reînviind vechiul patriarhat. In împrejurările de astăzi însă biserica

autocefală română este cea mai cu vază, cea mai unitară şi, întrucât cea rusă se sbate în ghiarele bolşevismului răspândit şi condus de necreştini, şi numericeşte cea mai importantă. Mitropolitul Primat al ţării este preşedintele Sf. Sinod, în care se întrunesc o arhiepiscopie şi cele patru mari mitropolii ale ţării. Mitropolitul-Primat este capul tuturor eparhiilor creştine ortodoxe din România cu drepturile şi privilegiile recunoscute şi garantate prin sf. canoane şi legile ţării. Biserica ortodoxă nu poate avea nici în patria noastră decât o organizare unitară în sensul canoanelor sinoadelor ecumenice. Titlul de „mitropolit-primat" nu este însă în conformitate cu tradiţia bisericii ortodoxe. Tradiţia aceasta, importanţa bisericii noastre şi rolul ce se cuvine statului nostru în Răsăritul Europei reclamă ca şi bisericii noastre să i se dea onoarea cuvenită.

Bisericii glorioase a Constantinopolei i s'au recunoscut mari drepturi onorifice şi de jurisdicţie, fiindcă mitropolitul ei resida în oraşul investit cu onoarea de a fi capitala imperiului şi a puterii politice, Mitropolitul-Primat al României residă şi dânsul în capitala ţării, unde este reşedinţa Regelui şi a guvernului în conformitate cu Constituţia ţării; aici este deasemenea sediul sfântului Sinod. Prin urmare toate împrejurările de drept şi de fapt, recunoscute prin canonul al 28-lea al sinodului al IV-lea ecumenic, sunt date şi la noi.

Pentru a fi în tradiţia bisericii ortodoxe, pentru a consfinţi şi prin lege menirea şi rolul bisericii noastre ortodoxe şi al statului nostru naţional, Facultatea de Teologie din Cernăuţi s'a simţit datoare, înaintându-Vă acest memoriu, de a Vă ruga, Inalt Prea Sfinţite Domnule Preşedinte, să binevoiţi a face propunere sf. Sinod şi guvernului ţării ca în viitoarea legislaţie bisericească să i se recunoască Mitropolitului-Primat al bisericii autocefale ortodoxe române titlul de *patriarh*, care i se cuvine capului bisericii noastre în conformitate cu tradiţia bisericii, cu învăţătura sfintelor canoane şi cu importanţa bisericii noastre naţionale.

Mitropolitul Vladimir Repta.

In ziua de 14 Octomvrie 1924 Î. P. Sf. Sa părintele Mitropolit Vladimir a cerut autorităţilor în drept trecerea sa la pensie, motivându-şi cererea cu vârsta înaintată şi boala, care a venit ca un efect al bătrâneţelor. De mult Mitropolitul voia să se retragă, lăsând anevoioasa conducere a bisericii unui om mai tânăr. Pasul făcut de Mitropolitul din iniţiativă proprie este caracteristic pentru I. P. Sf. Sa: perfecta sa onorabilitate şi examenul riguros al conştiinţei sale l-au îndemnat să-l facă.

In viaţa sa intreagă Mitropolitul aşa a fost: sincer faţă de sine şi de datoria ce avea de îndeplinit.

Astăzi Mitropolitul, cu cei peste 80 ani ai săi, poate privi cu mângăiere la drumul lung ce l-a făcut; drum care a fost mai senin câtă vreme era profesor, drum acoperit aşa de des cu spini, decând ajunse în fruntea bisericii.

Vasile Repta s'a născut la 25 Decemvrie st. v. 1841 în Banila rusească din părinţi răzeşi. Politica Austriei s'a resimţit şi pe aici, şi tânărul Vasile când îşi urma studiile trebui să depuie o deosebită muncă pentru a învăţa deplin limba românească, pe care o stăpânire haină se pusese să o gonească de pe la vetrele răzeşilor noştri. Terminând la 1864, cu succes strălucit, liceul de stat de atunci din Cernăuţi, Vasile Repta, fire meditativă, întră în Seminarul teologic din Cernăuţi, fiind aici un foarte devotat, sincer şi diligent „alumn".

Terminându-şi studiile teologice la Institutul teologic de atunci, ajunge dintâiu prefect seminarial, apoi profesor suplinitor la liceul din Cernăuţi.

In curând capătă din Fondul bisericesc o bursă, care i-a făcut cu putinţă continuarea studiilor sale în străinătate. La Viena, Bonn, München şi Zürich urmează cursuri de teologie şi psihologie şi-şi câştigă acel larg orizont şi acea putinţă de discernământ, pe care ţi le dă munca îndeplinită cu ochii deschişi în centre europene.

Intors la Cernăuţi, este numit la 9 Septemvrie 1873

prin concurs (căci atunci candidații la profesură nu evitau astfel de utile instituțiuni) profesor titular la catedra de Testamentul Nou Când Institutul teologic se preface la 1875 în facultate, Repta rămâne, acum ca profesor universitar, la aceiași catedră. In calitatea lui de profesor Repta a avut totdeauna preocupări științifice de natură psihologică. Din cauza aceasta cursurile sale, bazate pe alese cunoștințe din Sf. Scriptură și din sf. Părinți și fundamentate și psihologiceşte, erau deosebit de interesante-și deosebit de rodnice pentru auditori. Unul din foștii săi elevi, regretatul profesor Vasile Găina, într'o schiță biografică a Mitropolitului Repta, publicată în numărul jubilar al „Candelei“ din 1907 laudă „blândețea caracterului, înțelepciunea și profunditatea cuvintelor ce le rostia, tactul cel fin și dibăcia pedagogică“.

Dar profesorul Repta nu cunoștea numai pe studenții universitari; dânsul a fost douăzeci de ani, dela 1875 până la 1895, inspector al învățământului primar în Cernăuți. In acest răstimp a avut prilejul să studieze și sufletul copilului și să-și câștige prețioase experiențe mai ales cu privire la studiul religiunii. Și nu este o întâmplare că la 1888 publică o lucrare din domeniul psihologiei: „Psihologia în însemnătatea ei pentru desceptarea, cultivarea și înaintarea vieții“ [1]). Și discursul pe care l-a ținut ca rector al Universității este dintr'un domeniu înrudit: „Datinele, ceremoniele și deprinderile religioase în însemnătatea lor pentru desvoltarea culturei“ [2]).

Activitatea sa ca inspector școlar se vede și din foarte conștiincioasele rapoarte („Jahresberichte“). Cum Repta era un suflet bun, este numai logic că s'a interesat și de soarta învățătorilor, cerând îmbunătățirea salariilor lor, un lucru de atâta actualitate astăzi; de altfel

[1]) A apărut în revista „*Candela*“ Anul VII, 1888, pag. 1 și urm.; 53 și urm.; 111 și urm.; 167 și urm.; 233 și urm.; totodată a apărut și în limba germană: „Psychologie in ihrer Bedeutung für die Wirkung, Pflege und Förderung des religiösen Lebens“.

[2]) In „Candela“ anul II, 1883, pag. 574-588; fiind rectorii obligați a ține discursurile inaugurale în limba germană, și discursul acesta a apărut și nemțește.

tot aşa s'a interesat mai târziu ca mitropolit şi de situaţia materială a clerului.

In deceniile cât a fost profesor la Universitate a funcţionat în patru rânduri (1878/9; 1885/6; 1888/9; 1893/4) ca decan al facultăţii de Teologie şi în anul 1883/4 ca rector al Universităţii.

Mai multă vreme, dela 1889—96, a fost şi vicepreşedinte al Societăţii de cultură, conducând chiar această societate în lipsa preşedintelui. Pentru activitatea sa a fost apoi şi proclamat la anul 1896 membru onorific al ei.

In anul 1896 Repta îşi încetează activitatea sa de profesor, ajungând vicar-general. Incă în 1885 intrase în cinul călugăresc, ajungând pe rând la rangul de protosincel şi arhimandrit staurofor (1890); la 16 Februarie 1896 este numit prin decret imperial arhimandrit consistorial şi vicar general. Facultatea l-a făcut, drept semn de recunoştinţă, doctor honoris causa şi titlul de profesor onorific, primit de arhimandritul de atunci, îl poartă şi acum Mitropolitul de mai târziu.

Decând a intrat Repta, cu numele călugăresc Vladimir, în administraţia bisericească, a depus o muncă foarte rodnică, fără mult sgomot şi afişaj, pentru reorganizarea învăţământului religios, pentru salarizarea clerului, pentru reorganizarea epitropiilor, pentru reclădirea bisericilor.

Dela început a primit în consistor referatul cel mai dificil, cel al *personalelor*, şi nici că se putea face o distribuţie mai potrivită; iubirea de dreptate, cumpătul şi liniştea l-au recomandat pe Vladimir Repta în chip deosebit pentru lucrul acesta.

Dar cu intrarea în administraţia bisericească începură greutăţile pe care nu le avuse profesorul Repta. Este caracteristic pentru soartea bisericii noastre şi este semnificativ lucru pentru situaţia Românilor din Bucovina că chiar un chiriarh atât de blând, cum a fost Repta, a ajuns în vălmăşagul luptelor naţionale şi toate puterile sale s'au irosit întru apărarea caracterului adevărat al bisericii noastre. In furtuna cea mai grea şi cea mai îndelungată, prin care a trecut biserica noastră de

aici, cârmaciul a trebuit să se mulțumească că-şi poate strecura nava pentru a o duce neavariată la liman.

Inainte de a ajunge mitropolit, această luptă se desemna mai puțin pentru vicarul general Vladimir. Ce interes ar ti şi avut fie guvernul austriac, fie Rutenii, sprijiniţi şi împinşi de acest guvern, de a lua o atitudine fățişă, când Mitropolitul Arcadie Ciupercovici era cea mai plecată şi mai lipsită de demnitate slugă a lor!

In epoca dela 1896 până la 1902 vicarul general Vladimir a putut lucra deci mai în tihnă. In consistor a început prin a simplifica birocratismul greoiu şi învechit; în afară a căutat să cunoască din intuiţie proprie situaţia clerului. Pentru acest scop a făcut dese vizitaţiuni canonice care i-au dat prilejul să cunoască bine întreaga situaţie, şi morală şi materială a bisericii. Numit inspector diecezan pentru învățământul religios din şcoalele primare şi secundare, Vladimir Repta şi-a împlinit sarcina aceasta cu conştiinţa unui bun creştin şi cu meticulozitatea unui vechi profesor. Prin inspecţiile dese a contribuit la intensificarea acestui învățământ, un lucru pe care l-a urmărit şi ca membru în Consiliul şcolar al ţării, dela 1900 încoace.

Ca bun cunoscător al organizaţiei bisericeşti şi ca om iubitor de echitate, Repta a făcut şi un statut al epitropiilor, în baza căruia epitropii aveau să fie aleşi prin vot secret de întreaga parohie, o reformă dintre cele mai potrivite şi din punct de vedere moral. Căci astfel toţi creştinii erau şi mai legaţi de soarta bisericii într'o eparhie, unde toate cheltuielile le suporta fondul şi unde prin urmare creştinul nu era aşa de strâns legat şi interesat (în nobilul înţeles al cuvântului) de soarta bisericii, cum era bună oară în Transilvania, unde creştinul îşi susţinea biserica din sărăcia lui.

In mijlocul acestei activităţi, ascunsă după modestia creştinească, la 30 Noemvrie 1898 Vladimir Repta fu numit de împăratul episcop titular de Rădăuţi; hirotonia lui la 17/30 Ianuarie 1899 a fost cea dintâiu hirotonie de episcop în catedrala noastră din Cernăuţi. Vizitaţiile canonice pe care noul episcop le face de aci încolo, în-

zestrat cu mai mult prestigiu decât înainte, apărarea, dela 1901 încoace, a intereselor fondului bisericesc pe care o face ca deputat sunt o vrednică încheiere a activității de vicar, căci în curând Repta fu chemat la cea mai înaltă demnitate.

Murind la 5 Mart 1902 mitropolitul Arcadie Ciupercovici, arhidieceza văduvită îşi capătă noul său păstor în persoana fostului vicar general abia în 17 Octomvrie 1902, când Vladimir Repta fu numit prin decret imperial arhiepiscop al Cernăuţilor şi Mitropolit al Bucovinei şi Dalmației.

Cu prilejul înstalării sale noul Mitropolit rosti între altele următoarele semnificative cuvinte: „Fiindcă pot spune cu conştiinţa curată că nu m'am îndesat nici odată spre scaunul acesta şi că n'am întins nici odată mânile mele spre toiagul arhipăstoresc, deci fiindcă cred că Dumnezeu m'a chemat la acest post, îmi plec capul înaintea voiei Sale sfinte şi puternice, lepădând toată grija şi toată teama; voiu purta toiagul arhipăstoresc cu bărbăţie şi cu încredere în Dumnezeu şi voiu căuta a conduce corabia bisericii spre ţinta ei. Voi pune toate puterile în serviciul bisericii. Insă departe să fie de mine socotinţa, că prosperarea bisericii va atârna numai dela activitatea mea.Chiar dacă aş dispune de alte puteri, decât cele slabe cu care sunt înzestrat, n'aş putea izbuti cu nimic însemnat, restrâns numai la puterile mele proprii".

I. P. Sf. Sa Vladimir era de 61 ani, când ajunse mitropolit. Anii vieţii şi experienţele îi albiseră părul, şi dacă din cuvintele sale te atinge modestia nefăţărită, nu te poți totuşi desface şi de impresia că în cuvântarea Mitropolitului vibrează, parcă în surdină, şi resemnarea omului care mai bucuros n'ar pune mâna pe toiagul greutăților, dacă, în conştiinţa lui, nu s'ar simți obligat faţă de Dumnezeu.

Şi într'adevăr, cum ajunse Vladimir Repta mitropolit, şi începură greutățile de tot felul, luptele de distrugere a vechii noastre biserici şi atacurile personale, îndreptate împotriva unui om care le merita mai puțin decât

oricare altul. Toată viața noului Mitropolit timp de 16 ani, dela instalarea sa în scaunul arhiepiscopal până la prăbuşirea împărăției, care în spasmurile morții mai încerca să ne umilească biserica, s'a consumat în apărarea poziției sale de chiriarh şi în încercările de a îndepărta, prin blândeţe şi atitudine împăciutoare, norii grei cari prevesteau furtuna.

Cele două decenii din urmă ale existenței politice a împărăției habsburgice au fost cele mai primejdioase pentru soarta bisericii române din Bucovina. Guvernele austriace înarmate cu acea perfidă diplomaţie, perfecţionată secole dearândul prin tendința de a stăpâni şi contopi elemente etnice atât de disparate, au crezut momentul sosit pentru a da asaltul decisiv împotriva ultimului bastion român din Bucovina: biserica.

Guvernul austriac avea supremul interes de a-i slăbi pe Români acolo unde erau mai tari. Boierimea fusese slăbită cu vremea, în parte austriacizată, funcționarismul intelectual habsburgizat, creându-se acea pletoră de indivizi cu concepţie politică hibridă, vagă, neconturată, specific austriacă; țărănimea era lăsată — în ciuda chiar a intereselor reale ale unui stat, — pe mâna cămătarilor evrei, care-şi aflaseră în Bucovina Canaanul european. Printr'o ciudată neprevedere, caracteristică pentru statele cari se apropie de prăbuşire, Austria nu înţelegea din punctul ei de vedere, deci ostil românismului, — importanţa primejdioasă pentru ea a mişcării *culturale* a Românilor bucovineni, menită să creeze un nou spirit naţional, ci se bucura, în beatitudinea-i de vechi întrigant încercat, de desbinările politice cu adevărat condamnabile dintre Românii bucovineni. Şi pentru a face utile în vederea scopurilor austriace aceste desbinări, guvernul dela Viena se pregătia să tragă ultimele şi decisivele foloase de pe urma unei activităţi de distrugere a românismului, pregătită cu meticulozitate, cu răbdare şi cu stăruinţă în cursul veacului al XIX-lea: rutenizarea conducerii bisericeşti pentru a bate păstorul şi a risipi astfel turma.

In această scurtă schiță biografică nu putem decât semnala luptele politice ale Românilor, lupte date împo-

triva guvernelor austriace şi a încercărilor de rutenizare, dar lupte date şi între fiii aceluiaşi neam, cu urmări funeste pentru naţie, cum nu se putea altfel. Epoca dela 1900 încoace a fost mai grea, mai primejdioasă, chiar mai desnădăjduită în ochii multor Români cu tragere de inimă; e şi firesc lucru, căci acum se iveau roadele unei acţiuni îndelungate de asuprire a elementului românesc din Bucovina [3]).

Asalturile cele mai furioase se dădură acum împotriva bisericii. Mitropolitul Arcadie îi lăsase urmaşului său o moştenire grea: rutenizarea în parte a consistoriului cu tendinţi de desfiinţare lentă şi întegrală a romanismului. Austria avea cel mai mare interes să fie slăbit elementul românesc, şi ca mentalitate şi ca număr, în aşa fel încât în vechiul colţ de moldovenism autentic să nu se poată ivi urme de iredentism ce ar fi neliniştit cercurile dela Viena.

Dar Austria mai avea un interes; şi în Galiţia întăria elementul gr.-cat. rutean, nu îndrăznea însă să facă lucrul acesta pe faţă; prea erau tari şi numeroşi Polonii. Aristocraţia polonă cultă, bogată şi naţionalistă era un factor de care guvernele din Viena trebuiau să ţie samă la toate prilejurile. Cele mai multe guverne dela Viena erau obicinuite, de decenii, să cadă în urma opoziţiei, (şi în minister!) a Polonilor sau Cehilor.

Atunci guvernele austriace au împreunat interesele de distrugere a elementului românesc cu interesele de menajare a elementului rutean, pe care guvernele acestea l-au îndreptat spre Bucovina, îngrijindu-se ca între populaţia românească şi cea ruteană să se sape o prăpastie cât de adâncă. Menajarea Rutenilor în timpul din urmă nu mai era opera unei diplomaţii ascunse; acum se făcea pe faţă, ostil şi neîngăduitor. Guvernul austriac aştepta numai momentul potrivit pentru a ne da lovitura de

[3]) Aceste lupte şi soarta nenorocită a Românilor din Bucovina îşi află istoricul lor documentat în următoarele două scrieri ale d-lui *I. Nistor:* 1) Românii şi Rutenii în Bucovina; studiu istoric şi statistic, ediţia Academiei Române. Bucureşti 1915 şi 2) Istoria bisericii din Bucovina, ediţia Casei Şcoalelor, Bucureşti 1916.

graţie; bătrâna împărăţie, încă într'o vreme când trosnea din toate încheieturile şi se apropia cu paşi grabnici de dezastru, se ocupa cu gândul să desfiinţeze complect conducerea românească a bisericii!

In astfel de împrejurări grele I. P. Sf. S. Vladimir a fost chemat să poarte toiagul arhipăstoresc, spre care nu se îmbulzise. Orice om trebuia să-şi cheltuiască toată energia, toate puterile şi toată iscusinţa pentru a salva biserica din lupta înverşunată împotriva a două fronturi, cel al guvernului şi cel al Rutenilor, sprijiniţi şi încurajaţi dela Viena. Ce bine i-ar fi prins sprijinul leal şi neprecupeţit al tuturor Românilor! Mitropolitul nu l-a avut întotdeauna. Şi aceasta nu din vina lui.

Pasiunile politice ale intelectualilor noştri, aţâţate şi sprijinite de duşmanii noştri, au contribuit mult la slăbirea noastră. „De aceea vina pentru înfrângerile noastre pe terenul bisericesc cade în bună parte în sarcina deputaţilor şi politicianilor români, fără deosebire de partid, cari luptau într'olaltă, în loc să se grupeze în jurul mitropolitului şi să-şi întoarcă arma contra năvălitarilor ruteni“ [4]).

Lupta se deschise deocamdată cu prilejul ocupării postului vacant de vicar general. Rutenii şi guvernul din Viena doriau un preot rutean în postul acesta, ceeace ar fi constituit o considerabilă slăbire a poziţiei noastre. Românii cereau ocuparea acestui post, cum era firesc, printr'un Român. Pentru a-i uşura situaţia Mitropolitului seniorul profesorilor dela Facultatea de Teologie, Eusebie Popovici, lansă un apel, şi în urma acestuia un memoriu, acoperit de mii de iscălituri, porni spre Viena, cerându-se numirea lui Miron Calinescu de vicar general. Guvernul nu se grăbia însă de loc.

Trei ani de zile s'a trăgănat lucrul acesta; în răstimpul acesta s'au ţinut numeroase adunări din partea Rutenilor, la care s'au cerut lucruri imposibile şi nejustificate; din tabăra aceasta au pornit cele mai urâte şi nedemne atacuri la adresa venerabilului Mitropolit şi a

[4]) *I. Nistor*, Istoria bisericii din Bucovina pag. 127.

Românilor. Agitaţ a vie, intensă, foarte zgomotoasă şi necruţătoare pentru noi, i-a făcut în fine şi pe Români să-şi strângă rândurile, cu excepţia aşanumiţilor „democraţi“, cari se complăceau atunci într'un anticlericalism de mahala, atât de dănuător intereselor noastre. Profesorul de Drept bisericesc, Constantin Popovici, într'un discurs frumos, demn şi bine documentat apără biserica noastră, la 1905, în parlamentul de la Viena, iar clerul şi poporul în număr mare se întruni la diferite ocazii, în Iulie 1903, Noemvrie 1904 şi Iulie 1905, pentru a-i arăta Mitropolitului, contra căruia mai ales se îndreptau atacurile şi asupra căruia se făcea presiune şi dela Viena, simpatia şi recunoştinţa.

Mitropolitul menţinându-şi cu tărie propunerea făcută, în fine fu numit Miron Calinescu vicar general la 27 Martie 1905. Insă locul lui în consistor urma să-l capete un Rutean, aşa că darul acesta danaic nu-i putea mulţumi pe Români. Totuşi, Rutenii pretextau nemulţumire şi într'o adunare ţinută la Coţmani cerură înfiinţarea unei episcopii rutene, deschizând iarăşi o chestiune care înainte vreme fusese atinsă mai mult în treacăt. Românii reacţionară, şi în adunarea din 13 26 Aprilie 1906, care se ţinu la Cernăuţi şi la care luară parte vreo 6000 de oameni, cerură păstrarea mitropoliei nedivizate. De aci încolo luptele între Români şi Ruteni se purtau pe chestiunea dismembrării arhidiecezei.

Ceia ce cereau Rutenii însemna ştergerea caracterului naţional-românesc al bisericii noastre, crearea, în cadrele vechilor organizaţii bisericeşti, a unei episcopii rutene, susţinută din fonduri româneşti. Românii erau într'o situaţie tragică: pe deoparte doriau salvarea tuturor drepturilor noastre în biserică, pe de alta cu vremea ajunseră la concluzia că Rutenii ar trebui demişi din arhidieceza română, ceeace însă însemna dismembrarea vechii biserici şi ştirbirea drepturilor ei integrale.

Intre Ruteni se amestecară şi Ruteni originari din Galiţia cari nici nu aparţineau măcar confesiunii ortodoxe şi făceau o agitaţie nebună. Guvernul uustriac era în expectativă, ceeace însemna atunci: sprijin indi-

rect Rutenilor. Aşa se explică faptul că la 1907 Rutenii visau o mitropolie ruteană cu un episcop român sufragan[5]).

Românii accentuau caracterul istoric al bisericii, care s'a înalţat din suflet românesc, din jertfă românească şi din danii ale voevozilor şi boerilor români; Rutenii desfiinţând trecutul, se mărgineau la prezentul, *creat* lor prin guvernul austriac!

Situaţia era dintre cele mai grele; şi cum Românilor şi în ceasul acesta suprem le lipsia patriotismul unei perfecte uniri, s'a putut întâmpla ca la 1911 aceiaşi Români, cari protestaseră cu cinci ani în urmă contra dismembrării arhidiecezei, să ceară crearea unei episcopii rutene!

In aceste vremuri de cumpănă, de îngrijorare şi de durere pentru orice Român, Mitropolitul Repta îşi pierdu şi vicarul său general, care muri la 7 Ianuarie 1912.

Luptele începură şi mai aprige, şi pentru a preîntâmpina orice primejdie Românii se întruniră, la iniţiativa lui Doxuţă Hormuzachi, în 12/25 Mart 1912 într'o mare adunare şi înaintară împăratului dela care cereau scut un memoriu, purtând 46.136 iscălituri. In acest memoriu se rugau ca „Majestatea Sa i. şi r. apostolică să se îndure prea graţios a păstra pentru toate timpurile caracterul românesc al strămoşeştii arhiepiscopii greco-orientale; iar pentru credincioşii greco-orientali de naţionalitate ruteană să aibă graţia prea înaltă de a întemeia o episcopie ruteană greco-orientală; şi să dea, ca şi până acum, unui Român greco-oriental postul vacant de arhimandrit consistorial şi vicar general". Dar Majestatea sa apostolică dela Viena, atât de îndepărtată când era vorba de recunoaşterea vreunui drept, nu se îndură în nici un chip, decât doar în acela de a nu învrednici pe Români de nici un răspuns. Atunci Românii urmară, dela începutul anului 1913, altă cale: cea a înţelegerii directe cu Rutenii. Delegaţii ambelor popoare se întruniră la 1 Mart 1913

[5]) *I. Nistor,* Ist. bis. din Bucovina pag. 178.

şi hotărîră să-şi comunice reciproc dorinţele în scris. Rutenii nu admiseră aproape nimic din ce cerură Românii, afară de crearea episcopiei lor. Bucovina bisericeşte avea să fie împărţită într'o arhiepiscopie română şi o episcopie ruteană; arhiepiscopul român era totodată Mitropolit al Bucovinei şi Dalmaţiei, păstrându-se această ciudată împărechere eparhială. Dar episcopul rutean avea să fie supus mitropolitului numai ca şi episcopii Dalmaţiei, deci numai de formă! In ce priveşte arondarea terenului eparhial, Rutenii cerură şi mănăstirea Suceviţa, vechea şi frumoasa ctitorie a Movileştilor [6]).

Dureroase concesiuni de partea Românilor din toate punctele de vedere!...

In epoca aceasta de frămîntări Mitropolitul Vladimir Repta şi-a dat toată silinţa să salveze caracterul românesc al bisericii noastre. Suprema dorinţă a sa era să revie pacea în biserică, să fie o turmă şi un păstor şi agitaţiile curat politice ale Rutenilor să fie cu totul înlăturate din domeniul bisericesc. Om blând şi creştin bun, trebuia să se roage pentru liniştea sufletească şi a unora şi a altora şi cu multă durere trebuie să fi văzut cum se sfâşiau credincioşii săi întreolaltă, cum se primejduia biserica românească în Bucovina, asupra căreia îşi întindea parcă aripile prevestitoare de moarte prădalnica pasere cu două ciocuri. Guvernul necontenit îi cerea Mitropolitului să propuie un nou vicar; Mitropolitul evita să o facă, până nu vedea o perfectă unitate de vederi la Români. Românii ei înşişi desorientaţi şi neuniţi, cereau când întegritatea teritorială a eparhiei, când erau pentru crearea unei episcopii rutene. Situaţia era întradevăr aşa de grea şi desnădăjduită, că numai cine a trăit pe acele vremuri în Bucovina poate să înţeleagă sbuciumul sufletesc al Românilor în imensitatea lui. Pe de o parte un rutenism politic cuceritor, spri-

[6]) Vezi *I. Nistor*, Ist. bis. din Bucovina pag. 181 şi *C. Hurmuzachi*, Chestia delimitării dieceze'or naţionale gr. or. din Bucovina, Cernăuţi 1913 *Memoriul* delegaţilor români din 1913 este publicat în întregime la *I. Nistor*; Ist. bis. din Bucovina ca anexa XV (pag. 272–288).

jinit cu toate mijloacele dela Viena şi ameninţând cu distrugerea biserica strămoşilor noştri, pe de altă parte dureroasa, nespus de dureroasa concesie, ce trebuia făcută (cum se credea atunci) prin crearea unei episcopii rutene. Era o modalitate aceasta, dar nu ar mai fi rămas nici aşa biserica cu vechiul ei caracter moldovenesc, căci doar tot pământ românesc era, cu lăcaşuri de închinare româneşti cu danii româneşti, ceeace avea să fie cedat!

De zbuciumul acesta sufletesc s'a împărtăşit şi Mitropolitul Repta. De sus dela Viena presiune, dela Ruteni ameninţări, din partea Românilor stăruitoare demersuri de a resolvi chestiunea atât de încurcată în chip tranşant.

Ce mult s'a zbuciumat în jurul Mitropolitului sufletul de foc care era Vasile Găina! In 1906 a publicat în limba germană o strălucită şarjă împotriva tuturor acelora, cari ne-ar fi distrus bucuros moştenirea bisericească[7]; cu avânt, energic şi cu hotărîre stăruia în nenumărate rânduri la Mitropolitul, care-l preţuia foarte mult, să facă despărţirea! Şi semnificativ a fost răspunsul pe care-l primi odată tânărul profesor dela Mitropolitul: ar vrea să închidă ochii înainte de a vedea o sfâşiere.

Guvernul îi adresă Mitropolitului un ultimat, arătându-i că, dacă nu va face propunerea cerută, guvernul singur va numi vicarul, presupunând că Mitropolitul renunţă la dreptul său de propunere. Inzadar aşteptase Vladimir Repta să se înţeleagă Românii asupra convocării congresului bisericesc: „democraţii“ îl cereau acum; „naţionalii“ nu-l voiau. In astfel de împrejurări Mitropolitul se hotărî să propuie pentru postul de vicar general pe venerabilul profesor dela Facultatea de Teologie Eusebie Popovici. Numele lui Eusebie Popovici era cunoscut şi respectat în toată ţara şi de străini; nimeni nu se gândia că propunerea ar putea fi respinsă.

[7]) Die gr. or. Kirchenfrage in der Bukowina und die Jungruthenen, von einem rumänischen Priester. Czernowitz 1906.

Şi totuşi în Septemvrie 1913 ministerul cultelor numi pe arhimandritul rutean Artemon Manastyrski vicar general, iar pe profesorul Eusebie Popovici vicar ad personam: deci Rutenii cu puterea, Românii cu cinstea. Acesta era cursul cel nou. Guvernul în sfârşit se declarase acum pe faţă. Românii fură jertfiţi. Această procedare a produs o vie nemulţumire în cercurile Românilor ceeace se vede şi din memoriul delegaţilor români, trimis împăratului încă în 1913. O adunare de protestare s'a ţinut, dar n'a fost chiar strălucită. In schimb prin memoriu Românii protestară împotriva numirii noului vicar, temându-se ca numirea să nu însemne „intenţia de a primejdui caracterul românesc al strămoşeştii arhiepiscopii greco-orientale şi că guvernul i. r. urmăreşte scopuri cari au maniera să creieze un prejudiţiu pentru viitoarea ocupare a scaunului arhiepiscopal".

Ce dureros memoriu era şi acesta! Ce dureros lucru să expui pe pagini întregi istoricitatea caracterului românesc al bisericii din Bucovina, ca, forţat prin împrejurări, să ajungi totuşi la concluzia că „Unicul mijloc de a aduce rânduială definitivă în chestiunea bisericii greco-orientale a Bucovinei este despărţirea totală a Românilor de Ruteni, deoarece de acum pentru amândouă popoarele numai pe acest drum se poate garanta libera ocrotire şi desvoltare a intereselor lor"! Căci şi aceasta era o abdicare! In situaţia aceasta tristă i-a ajuns apoi pe Români războiul mondial.

In astfel de vremuri grele fu sortit Mitropolitul Vladimir să conducă biserica. In zbuciumul acesta, în frământările sale sufleteşti, în încercuirea voită a guvernului austriac, Mitropolitul a fost silit să-şi irosească puterile, să cheltuiască dragostea sa într'o epocă de lupte şi ură. Totuşi şi în aceste împrejurări Repta a rămas credincios principiilor sale. Ca vechi om de şcoală nu s'a mărginit numai la controlul învăţământului religios prin inspectorii diecezani; dânsul a şi stăruit totdeauna ca acest învăţământ să fie predat în şcoale de preoţi, împlicând acest principiu, subliniat de dânsul, şi

obligaţia clerului de a-şi însuşi o temeinică cultură pedagogică.

De altfel Repta s'a îngrijit şi de îmbunătăţirea situaţiei materiale a clerului. Incă în anul 1899 fusese ameliorată dotaţia clerului. Dar scumpetea ce creştea impunea o îmbunătăţire considerabilă a congruei preoţeşti. In urma deselor stăruinţi ale Mitropolitului congrua fu urcată în anul 1907. Parohii primeau dela 1907 încolo o leafă anuală de 2800 coroane, având dreptul la cinci gradaţii din cinci în cinci ani de câte 300 cor.; pe lângă aceasta mai aveau casă parohială şi 24 fălci de pământ. Cooperatorii aveau congrua de 2300 cor. şi două gradaţii de câte 250 cor., deasemenea locuinţă gratuită. In urma stăruinţelor Mitropolitului se zidiră şi peste o sută de case parohiale, frumoase, mari, spaţioase, încât clerul din Bucovina şi din acest punct de vedere stătea cel mai bine.

Cum Repta dădu o deosebită atenţiune epitropiilor bisericeşti, se gândi şi la îngrijirea slujitorilor mai mici: în 1909 fură sporite şi lefurile cantorilor bisericeşti. Dintre reparaţiile bisericeşti merită să fie amintite şi reparaţiile mănăstirii Putna şi a Bisericii Mirăuţilor, pentru a cărei modernizare în ce priveşte arhitectura şi pictura evident nu-i răspunzător Mitropolitul.

Profesorul Vasile Repta a fost multă vreme şi consilier comunal. In acest post a desfăşurat o deosebită activitate umanitară; el era un călduros sprijinitor al săracilor. Această grijă le-a purtat-o săracilor şi Mitropolitul de mai târziu. In amintirea părinţilor săi Mihai şi Paraschiva Repta a creat şi un orfelinat, destinând atât pentru copiii sărmani români, cât şi pentru cei ruteni câte 10.000 coroane. Milostenia nu se întinde numai asupra săracilor, ci şi asupra celor bolnavi. Şi către aceştia şi-a îndreptat Mitropolitul gândul: din mijloacele sale proprii a cumpătat o casă în valoare de 26.000 coroane, destinându-o pentru crearea unei mănăstiri de maice, cari aveau chemarea de a se îngriji de bolnavi. In 8/21 Martie 1908 acest institut samaritan putu fi

inaugurat; mănăstirea există şi astăzi şi adăposteşte mai multe călugăriţe infirmiere.

In urma înrăutăţirii situaţiei naţionale a Românilor, s'a simţit şi clerul din Bucovina obligat de a contribui în chip mai intensiv la păstrarea datinelor şi drepturilor strămoşeşti. In acest scop fu înfiinţată pe vremea păstoririi lui Repta foaia preoţească „Viitorul" pentru a întări solidaritatea clerului şi a combate indiferentismul, luptându-se totodată pentru menţinerea romanităţii bisericii noastre. Tot în vremea păstoririi lui Repta se creă la 1902 o foarte necesară şcoală *ortodoxă* de fete, adecă o şcoală susţinută din fondul bisericesc. Cu crearea acestei şcoale s'a făcut un însemnat pas înainte în educaţia fetelor. In 1911 şcoala fu prefăcută într'un fel de „Mädchenlyzeum" cu şase clase germane, deşi germanismul avea foarte puţin a face cu ortodoxismul.

In 1907 introducându-se sufragiul universal în Austria, biserica din Bucovina nu-şi mai avea reprezintantul său trimis în parlament; Mitropolitul era acum membru de drept în casa magnaţilor. Dar faţă de un guvern perpetuu ostil nouă, care însă ştia să-şi ascundă mai întotdeauna aşa de bine intenţiunile sale, ce putea isprăvi un glas timid în adunarea seniorilor feudali!

Guvernele austriace, credincioase principiilor de guvernământ de a slăbi totdeauna pe cel mai puternic, fără a-l desfiinţa dela început, au urmărit cu tenacitate o politică de distrugere faţă de biserica română din Bucovina. În conglomeratul acela politic care era împărăţia habsburgică poate nici nu era posibil a face altfel de politică: un echilibru trebuia menţinut, pentru a nu se răsturna tronul, unicul punct de legătură al popoarelor cu interese naţionale şi politice atât de deosebite.

Insă interesele dela Viena nu concordau cu interesele popoarelor, cari alcătuiau monarhia; şi acelea trebuiau să primeze pentru a menţinea stăpânirea. Situaţia Austriei într'o epocă a înfloririi ideiei naţionale era dintre cele mai nefireşti: Austria nu se putea salva decât păgubindu-şi când pe unii când pe alţii dintre cetăţenii proprii,

neputând exista la nici unii trainice legături sufleteşti cu Viena.

In Bucovina elementul cel mai tare era tot elementul românesc; politica cu dirigiuirea secretă dela Viena îi desbinase pe Români, chiagul care-i mai ţinea era biserica. Odată biserica aceasta desnaţionalizată, deci austriacizată, o primejdie a Românilor părea că nu mai există. Gândul acesta a condus guvernele dela Viena.

Aceasta s'a văzut mai ales în cursul războiului mondial. În acest război Bucovina a avut să sufere mai mult decât oricare ţară, aparţinătoare atunci imperiului; evacuări, ocupări prin Ruşi, întoarceri austriace, distrugere materială şi distrugere sufletească. În vremurile acestea de restrişte l-au învăluit suferinţele din toate părţile şi pe Mitropolitul Repta. Un fel de prisonier al împrejurărilor politice şi al guvernelor austriace a fost purtat din loc în loc; dela Cernăuţi la Vatra-Dornei, de aici peste Cluj la Praga, dela Praga la Viena. Trecând prin Transilvania, în pribegie cu „guvernul" Bucovinei, n'a putut primi nici învitarea făcută de Mitropolitul Ioan Meţianu, de a fi pentru toată vremea oaspele său în Sibiu. Mâhnirea pe care a avut-o din cauza aceasta bătrânul mitropolit dela Sibiu, fără îndoială că în sufletul său a împărtăşit-o şi Mitropolitul Bucovinei. Pe Mitropolitul îl aşteptau vremuri grele. Guvernul austriac se trudia să-i facă o vină dintr'un pas la care l-au silit alţii, şi de punibilitatea căruia nu erau convinşi nici miniştrii austriaci cari i-au cerut la 1918 abdicarea.

In Cernăuţii învălmăşiţi dela începutul războiului în focul luptelor violente, Mitropolitul Repta s'a jertfit în sufletul său bun pentru interesele altora, ocrotind lume care nu era a lui şi care nu prea avea titlu la recunoştinţa Românilor. A făcut-o din acel sentiment de bunătate creştină, care l-a avut totdeauna şi care-l onorează din toate punctele de vedere. Dar în Bucovina era în toamna anului 1914 jale mare. Glasul tunurilor ruseşti se apropia tot mai ameninţător; debandada în armata austriacă creştea văzând cu ochii. Populaţia era cuprinsă de panică, echilibrul dsipăruse, „buna înţelegere" cârpită la un loc

cu atâta măiestire de politica austriacă dispăruse deodată şi ura elementelor duşmănoase românismului se manifesta brusc şi urât cu ajutorul celui mai abject delaţionism[8]).

In astfel de împrejurări, când orice evreiaş, improvizat pe neaşteptate în mare patriot austriac, te trimitea prin delaţiunea lui la spânzurătoare, Ruşii întrară în Cernăuţi. Guvernatorul rus ceru dela Mitropolitul să publice o circulară către cler prin care să-l oblige pe acesta să se roage pentru ţar, pentru biruinţa oştirii ruseşti, pentru împreunarea Bucovinei cu Rusia! In situaţia desperată de atunci Mitropolitul Repta trecu prin clipe din cele mai grele din viaţa sa. Această circulară guvernul austriac a întrebuinţat-o în 1918 ca armă împotriva Mitropolitului Repta; dar aceasta a fost numai un *pretext*, pentru a înlătura conducerea românească a bisericii, cum resultă chiar din cuvintele ministrului-preşedinte Seidler. Pe Mitropolitul l-au chinuit din primăvara anului 1918[9]) până toamna, chiar în preajma prăbuşirii imperiului. Mitropolitul a avut toată vremea aceasta cea mai demnă atitudine, şi deoarece chestiunea personală a Mitropolitului a fost numai un pretext, vom urmări tendinţele guvernului austriac, că sunt semnificative.

Despre circulară sutem foarte bine informaţi prin însemnările proprii ale Mitropolitului, printr'o scrisoare deschisă a regretatului Eusebie Popovici[10]), publicată în ziarul vienez „Die Zeit" din 20 Septemvrie 1918, prin procesul verbal din 14 August 1918, privitor la ultimele încercări ale ministrului de culte şi instrucţie Madeyski, de a-l face pe Mitropolit să abdice, şi în fine din însemnările cele mai veridice ale d-lui Eugen Neşciuc, secretarul mitropolitan de atunci.

[8]) Cu privire la activitatea aceasta a slujitorilor funestei împărăţii a generalului spânzurători de Români şi Ruteni, Fischer, vezi documentata interpelaţie pe care a făcut-o *deputatul Dr. Aurel Morariu* în Cameră în Martie 1920.

[9]) Intre actele Mitropolitului se află şi o adresă, datată din 8 Aprilie 1918, prin care acesta îi aduce la cunoştinţă că Ministrul i-a răstălmăcit cuvintele pe care le rostise Mitropolitul „în ultima audienţă".

[10]) Această scrisoare „Aus der Leidenszeit von Czernowitz" a fost publicată în iarna anului 1918 şi în „Telegraful Român" dela Sibiu în traducere făcută de mine.

Mitropolitul Repta nu s'a condus cu prilejul publicării circulării de teama să nu i se întâmple dânsului ceva; dânsul ştia că este pe lista de proscripţie a Ruşilor, şi când respinse textul circulării, trimis de Guvernatorul rus, îşi împachetase lucrurile cele mai necesare, aşteptând să fie deportat în Siberia, şi-i încredinţase d-lui E. Neşciuc şi testamentul său. Ameninţat fiind de Guvernator şi în urma intervenţiilor unor persoane influente, Mitropolitul consimţi în fine să se publice circulara cu următoarea întroducere: „Excelenţa Sa Domnul Guvernor împerial rusesc în Cernăuţi a trimis subsemnatului Mitropolit următoarea ordinaţiune ddto 16 Septemvrie 1914 No. 96 spre publicare preoţilor din parohii". Răspunsul cu circulara astfel formulată fu predat din ordinul Mitropolitului de dl E. Neşciuc guvernatorului care-l acceptă; circulara fu apoi trimisă la tipografie. Ea a şi fost tipărită cu această întroducere în limba românească şi limba rusă în „Foaia Ordinăciunilor" No. 12 anul 1914 cu data de 19 Septemvrie (2 Octomvrie). Dar înainte de de a fi distribuită foaia oficială, guvernatorul reveni asupra textului, îl chemă pe vicarul Manastyrski la sine şi-i dădu textul, aşa cum doria să fie tipărit, cu obligaţia de a-l preda Mitropolitului care-l va iscăli, altfel acesta din urmă va fi pedepsit cu „cea mai severă pedeapsă".

Mitropolitul se sfătuise încă la prima încercare a guvernatorului cu consistoriul său şi-i comunică apoi guvernatorului că nu poate. Răspunsul acestuia „Machen Sie was Sie wollen!" îl mai linişti puţin, cu atât mai dureros fu atins, când vicarul său veni cu ultimatul [11]). Mitropolitul convocă în 19 Sept. (2 Oct.) şedinţa consistorului, la care luară parte Eusebie Popovici şi trei Ruteni. Mitropolitul însuşi tăcea; el era „still und gedrückt ohne in die Debatte einzugreifen" (cum spune Eus. Popovici). Consistorul hotărî unanim tipărirea circulării în forma do-

[11]) Mitropolitul a declarat şi în 14 Aug. 1918 în faţa ministrului de culte şi în convorbirea secretă, ce o avu la 9 Iulie 1918, cu ministrul-preşedinte şi cu ministrul de culte: „Die Wendung der Dinge hat mich derart aufgeregt, dass ich einem Schlaganfalle nahe war und in diesem Zustande habe ich unterschrieben." (Procesul verbal din 14 Aug. 1918).

rită de guvernator, pentru a scuti populația de răzbunări. Circulara apăru deci tot în No. 12 al „Foaiei Ordinăciunelor“ tot cu data de 19 Septemvrie (2 Octomvrie) 1914, de astă dată dintâiu în textul rusesc și apoi în textul românesc[1]) și fu distribuită de guvernatorul rus prin jandarmii săi. Aceasta este soarta circulării.

Mai târziu, în 1918, guvernul austriac încercă o presiune asupra Mitropolitului, susținând că circulara aceasta ar fi „jignit sentimentele patriotice în păturile largi ale populațiunii“ și pretextând că ar fi nevoie de o satisfacție (entsprechende Sühne) pentru „menținerea autorității de stat și apărarea intereselor populației din Bucovina“. E ciudat lucru că guvernul își aduse așa de târziu aminte de această pretinsă jignire și-l cuprinse chiar în preajma prăbușirii imperiului grija pentru autoritatea statului. Este însă semnificativ: indignarea aceasta patriotică a miniștrilor vienezi, venită după patru ani și în chip atât de artificial, era numai un pretext. Și aceasta o făceau chiar la 1918 în vremea cea mai nepotrivită; este destul de caracteristic pentru lipsa de intuiție politică a bărbaților de stat din Viena că cu câteva săptămâni înainte de prăbușire se mai ocupau cu astfel de gânduri. Pe Mitropolitul, care în 1918 nu putea pleca din Viena, l-au chemat, când ministrul-președinte, când ministrul de culte, o jumătate de an, încercând să-l forțeze la abdicare. Veșnic veniau cu același pretext: că trebuie „Sühne“ pentru circulară, și nu se

[1]) Dă n textul românesc cu introducerea destul de ciudată și ca formă: „Circular. După învoeala cu Domnia Sa Guvernor Rusesc în Cernăuți am făcut eu, Mitropolit Bucovinei și Dalmației, prin Consistoriul următoarea orînduire către preoțimea parochială și Vă trimit pre dânsa spre strictă urmare: Preotului parochiei — Vă recomand, ca pe timpul plinirii serviciilor dumnezeești să rădicați rugăciuni pentru sănătatea și îndelungata vieață a Dreptmăritorului Singur Stăpânitorului Marelui Domn Impăratului Nicolae Alexandrovici a toată Rusia, a Maicei Sale, Dreptmăritoarei Impărătese Maria Feodorovna, a Soției Salei Impărătesei Alexandra Feodorovna, a dreptmăritorului Țesarevici și Mare Duce Alexie Nicolaevici și pentru biruința oștirii dreptmăritoare și de Christos iubitoare a toată Rusia, eară în cuvântări să se învite poporul, ca el miliția rusască și pre oamenii ruși să-i primească ce pe frați sosiți să-i elibreze de sub asuprirea și apăsarea din partea altor confesiuni cu observarea, ca ei sub stăpânirea țarului rusesc să se împreune într'una cu Marea Rosie.“

poate face altfel decât abdicând de bună voie Mitropolitul. In 6 August 1918 ministrul de culte ceru dela Mitropolit să facă, în 24 ore (deci ultimat), o petiție către împărat, rugându-l pe acesta să decidă. Repta n'a făcut-o; dânsul nu se simțea vinovat. De altfel ministrul de culte admitea și el la 6 August și la 14 August 1918 că nu poate fi vorba de „strafgerichtliche Behandlung Ihres (a Mitropolitului) Vorgehens schon aus Rücksichten des Ansehens der Kirche wie auch im Hinblicke auf die nicht zu verkennende Zwangslage"; mai mult chiar Madeyski știa că nici din punct de vedere canonic nu putea fi învinuit Mitropolitul („dass ich im vorliegenden Falle die Grundlage für ein allfälliges kanonisches Verfahren für nicht gegeben erachte")[13]).

Atunci de ce această stăruitoare intervenție atât de îndelungată pe lângă Mitropolit? Mitropolitul s'a apărat foarte bine, foarte demn și a arătat că a fost forțat la un lucru la care l-au sfătuit toți în interesul populației din Bucovina. Adevărata intenție a ministeriului austriac era de a înlătura conducerea românească din biserică. Pornind dela circulara din 2 Octomvrie 1914 guvernul îi sili pe toți membrii consistorului de atunci să-și ceară trecerea la pensie. Rămase Mitropdlitul. Dacă ar fi abdicat și Mitropolitul, guvernul ar fi putut face din biserica din Bucovina o docilă unealtă, înlăturând fără nici un scrupul dela conducere pe Românii legați prin tradiție de această veche instituție și înlocuindu-i cu persoane potrivite pentru scopurile pe care le urmărea. Hotărîrea Mitropolitului, de a nu pleca dela datorie, câtă vreme o mai putea împlini, a zădărnicit însă planul guvernului; și când Mitropolitul a fost depus, totuși guvernul n'a îndrăznit să execute planul integral.

Interesantă în această privință este o convorbire pe care a avut-o Mitropolitul Vladimir în 9 Iulie 1918 la președinția consiliului de miniștri. De față au fost numai

[13]) După procesul verbal dresat în ședința din 14 August 1918 pe care a avut-o ministrul de culte și instrucție Georg Ritter von Madeyski cu Mitropolitul Vladimir, fiind de față și guvernatorul Bucovinei Ezdorf și încă un „k. k. Sektionschef", doi „k. k. Ministerialrați" și un „k. k. Landesregierungsrat".

Mitropolitul, ministrul-președinte Seidler și ministrul de culte Madeyski. Ni s'au păstrat însemnările Mitropolitului, scrise cu slovă mărunță și tremurată. Le vom reproduce în parte; atitudinea Mitropolitului a fost aceiași ca și în 14 August 1918, ultima ședință; dar convorbirea din 9 Iulie are caracter mai personal și interesant. Seidler spune că în împrejurările grele în care trăiau, Mitropolitul ar aduce „un mare serviciu" statului, dacă s'ar retrage dela postul său. Răspunzându-i Mitropolitul că îl opresc canoanele, ministrul-președinte îi replică: „Trebuie să se facă; este exclus să mai conduceți D-Voastră biserica". Mitropolitul: „Nu sunt atât de naiv să-mi închipui că nu se va întâmpla (abdicarea) dacă eu nu consimt. Cum va hotărî Maj. Sa așa va fi; împotriva unei astfel de hotărîri nu există apel. Eu nu voiu cere însă trecerea mea la pensie, ci voiu părăsi postul meu abia când i se va aduce publicului la cunoștință prin „Wiener Zeitung", că Maj. Sa s'a îndurat să mă demită din post" („dass Seine Majestät mich von meinem Posten zu entheben geruht haben"). Când ministrul de culte îi arătă că au mai fost cazuri de retragere a episcopilor ortodocși, Mitropolitul îl lămurește: „Dispozițiile în această privință ale bisericii noastre prevăd că episcopul este oprit să-și părăsească turma; o excepție sunt numai îmbolnăvirea gravă a episcopului sau boala cronică („eine dauernde Kränklichkeit"), care îl pune în imposibilitate de a-și împlini datoriile". Atunci încercă Seidler a-l convinge pe Mitropolit cu vârsta. Nereușind, îi aduse aminte de circulară și trase, belicos, concluzia: „Das ist Hochverrat!" Mitropolitul îi arătă că lipsesc premisele; nici n'a avut intenția, nici n'a fost liber în acțiunea lui. De fapt circulara și pretinsele jigniri, ca și indignarea războinică a lui Seidler, nu erau decât *pretexte*. Odată ce declarase și România războiul de liberare, Austria încerca și mai mult să desființeze românizmul din Bucovina; Rusia se prăbușise; de o primejdie rusă cu ajutorul Rutenilor, ca la începutul războiului, nu se mai temea guvernul din Viena. Se putea deci proceda la înlăturarea ultimului Mitropolit român.

Aceasta se vede din convorbirea din 9 Iulie 1918.

Mitropolitul îi arătă ministrului-preşedinte Seidler că cu prilejul ocupării Poloniei ruseşti comandamentul militar austriac luase puterea executivă şi legislativă. Aşa este în războiu deci; ce rost ar fi avut a mai vorbi de trădare!

Seidler nu-şi mai apără punctul său de vedere, ci îi spuse de astădată foarte sincer: „*Wir möchten die Diöcese reorganisieren, aber Ihretwegen können wir es nicht recht tun*". Iată deci scopul adevărat! Nu o satisfacţie pentru pretinse jigniri patriotice, ci intenţiunea de a-i înlătura pe Români dela conducere, acesta a fost scopul intervenţiilor ministeriale! Câtă vreme s'a discutat şi între marturi, a fost lumea mai rezervată; acum, singuri fiind, membrii guvernului austriac şi-au mărturisit intenţia. La o schimbare în defavoarea Românilor Mitropolitul nu se învoise niciodată, nu s'a învoit nici în momentele cele mai critice ale vieţii sale. Lui Seidler îi răspunse ferm: „In astfel de împrejurări n'am dreptul să mă retrag". („Ich darf unter diesen Umständen nicht zurücktreten"). Ultima încercare se făcu la 14 August 1918 în conferinţa dela ministerul cultelor. Mitropolitul şi acum avu aceiaşi atitudine. Deoarece dânsul se simţea nevinovat şi pe de altă parte vedea că se urmăresc cu totul alte scopuri decât cele mărturisite, refuză să abdice. In conştiinţa lui era justificat; aceasta-i dicta să rămâie la postul de datorie.

E de mirat numai că guvernul austriac în pragul prăbuşirii împeriului se mai gândea la astfel de lucruri; este aproape inexplicabilă această lipsă de apreciere a realităţii. In 24 August apoi Mitropolitul Repta fu demis de împărat. Şi „Wiener Zeitung" care publică acest decret, are în partea neoficială şi un comentar al abdicării silite: a trebuit „entsprechende Sühne", dar demiterea s'a făcut „in huldvollster Weise". Nu s'a putut altfel, căci şi din comentarul acesta semioficial, stângaciu şi nesincer, rezultă că s'a făcut o nedreptate. Deocamdată guvernul numi doi vicari noi, pe un Român şi pe un Rutean; atitudinea de perpetuu refuz a Mitropolitului se vede că-l puse pe gânduri; de aceea nu îndrăzni să treacă peste Români.

De aci încolo evenimentele se precipitară. In câteva săptămâni din imperiul habsburgic nu mai rămaseră decât

ruine. Mitropolitului Vladimir îi fu dat să-şi revadă turma după atâţi ani de exil, când Bucovina se reuni cu patria-mamă şi Mitropolitul fu neîntegrat în drepturile sale. Incă în 24 Noemvrie 1918 preşedintele „guvernului ţării Bucovina", Iancu Flondor, îl învită pe Mitropolit să reia conducerea arhidiecezei. Iar în 20 Maiu 1919, la intervenţia ministrului-delegat I. Nistor, I. P. Sf. Sa fu întărit prin decret regal în scaunul de Arhiepiscop şi Mitropolit al Bucovinei cu reşedinţa în Cernăuţi.

După două decenii aproape, în care luptele înteţite îi răpiră liniştea sufletească, după ultimele umiliri din partea guvernului austriac, venerabilul Mitropolit avu norocul să vadă întoarcerea Bucovinei la patria-mamă şi avu şi fericitul prilej să prezideze, ca preşedinte de vârstă, cel dintâiu Senat român, menit să proclame unirea provinciilor liberate.

Mitropolitul Repta, acum Mitropolit al Bucovinei fără Dalmaţia, care nu mai avea ce căuta aici, a luat parte şi la lucrările de unificare bisericească. Pretutindenea a adus spiritul său împăciutor.

Sarcinile vremilor nouă erau grele. Ce a făcut Mitropolitul în aceeastă epocă de după unire este încă prea de actualitate decât să poată forma acum obiectul expunerilor noastre. Pretutindenea Mitropolitului i s'a dat cea mai mare consideraţie şi veneraţia sinceră a credincioşilor este cea mai bună dovadă că omul, oricât uită de repede, nu uită faptele bune, izvorîte dintr'o inimă sinceră, şi nu uită suferinţele îndurate cu resemnare creştinească.

In 9 Iulie 1918 Mitropolitul îi spunea ministrului dela Viena că sunt numai două cazuri, când se poate retrage un chiriarh. In 1924 bătrânul Mitropolit socoti că unul din aceste cazuri este dat şi, întrebându-şi conştiinţa lui, făcu ceiace-i dictă aceasta. Trecu cârja din braţul slăbit de o boală îndelungată în mâni mai viguroase. Guvernul român luând la cunoştinţă această dorinţă îi exprimă venerabilului chiriarh „via recunoştinţă pentru serviciile eminente aduse bisericii în decursul îndelungatei şi rodnicei arhipăstoriri şi pentru partea ce a luat (Mitro-

politul) la unele din cele mai mari și mai însemnate acte din viața națională a neamului".

Regele însuși, cu prilejul inaugurării monumentului unirii, îl vizită pe bătrânul Mitropolit și-i dădu spre amintire o fotografie a sa.

Astăzi Mitropolitul Vladimir își petrece liniștit zilele în Reședința mitropolitană, departe de zgomotul lumii și de povara grijilor de cârmuire.

Dacă încercăm astăzi a caracteriza personalitatea venerabilului chiriarh, ne izbim înainte de toate de o ciudată nepotrivire în soartă. Repta a fost două decenii profesor de teologie și ceva din firea meditativă de profesor i-a rămas viața lui întreagă. Cu această fire blândă, care înclina spre contemplativitate, fu aruncat de soartă în vălmășagul unor lupte aprinse. In viața sa, care a cunoscut zbuciumul nu numai în cursul războiului, Mitropolitul Vladimir a fost blând, bun, senin, gata de a face bine, împăciuitor până la evitarea luptei, pentru a nu jigni pe nimeni. Din învățăturile Mântuitorului a reținut și mai ales a practicat viața întreagă preceptul dragostei creștine, a nemărginitei dragoste creștine care se împărtășește și celuia ce nu-ți răspunde la fel și care se pogoară și asupra dușmanului. In vremurile de criză dureroasă, prin care a trecut biserica noastră din Bucovina mai ales de pe la 1902 încoace până la unire, această atitudine împrăciuitoare și această risipitoare dragoste au fost adesea interpretate că semne de slăbiciune, dar nimeni n'a îndrăznit a bănui măcar bunele sentimente ale arhipăstorului, pus de soarte la încrucișarea atacurilor. Toată lumea s'a grăbit să recunoască cu sinceritate că dacă Repta n'a făcut din cârja vlădicească o sabie înfricoșată împotriva tuturor acelora ce încercau să zguduie temelia bisericii noastre strămoșești, a știut totuși să facă din ea toiagul înflorit al unei păstoriri drepte, blânde și iertătoare.

R. Cândea

Noul Mitropolit al Bucovinei: Nectarie.

Devenind vacant locul de mitropolit al Bucovinei, prin retragerea I. P. Sf. S. păr. Mitropolit Vladimir, în ziua de 7 Noemvrie a. c. marele Colegiu l-a ales mitropolit pe Sf. Sa episcopul Cetăţii-Albe Nectarie Cotlarciuc. Nu cred să fie om în Bucovina sau în celelalte părţi ale ţării, unde sunt binecunoscute împrejurările dela noi, care să nu fi aprobat această alegere de chiriarh, ca fiind cea mai potrivită.

Noul Mitropolit Nectarie este un fiu al plaiurilor noastre, crescut cu greutatea şi truda, care au fost un fel de binecuvântare pe vremuri pentru tinerii noştri de la ţară; dânsul cunoaşte foarte bine împrejurările dela noi, dânsul s'a bucurat cu noi când sufletul ne-a fost străbătut de bucurii, dânsul a suferit cu noi, când aşa de adesea s'au pogorît suferinţele de tot felul asupra noastră. Născut şi crescut în Bucovina, şi-a petrecut viaţa în acest colţ frumos şi istoric al pământului românesc.

Cu prilejul alegerii sale de episcop al Cetăţii-Albe, săvârşită în 29 Martie 1923, am încercat prin „Candela“ (vezi anul XXXIV, 3—4) să apreciez în puţine cuvinte activitatea ştiinţifică a noului episcop, care pleca la păstorire dela o catedră universitară.

Ceea ce este caracteristic pentru Nectarie N. Cotlarciuc a fost munca fără preget, depusă în toate împrejurările şi în toate locurile unde a fost chemat să lucreze. O viaţă de modestie şi de necontenite strădanii, iată viaţa lui Nic. Cotlarciuc. La onoruri nu s'a îmbulzit, că-l opria firea, dela muncă nu s'a dat înapoi nici odată, căci aceasta îi era o necesitate a sufletului. Când tânărul fiu de dăscal (născ. la 1875) pleca voios dela Stulpicani la şcoalele mari, a dus cu sine acel optimism şi acea onorabilitate sufletească pe care le întâmpini aşa de adesea în satele noastre. Studiind cu sârg, în curând a putut să vadă, dupăce avea doctoratul în Teologie şi în Filosofie dela Universitatea, atunci germană, din Cernăuţi, marile centre universitare din Apus, unde şi-a completat stu-

diile şi de unde s'a întors cu nestrămutata hotărîre de a-şi pune toate puterile sufleteşti în serviciul naţiei, care avea atunci o nevoie atât de mare de oameni vrednici, dispreţuitori ai măririlor trecătoare şi inchinători ai unei activităţii permanente şi tăcute. La Biblioteca Universităţii a fost un deceniu şi jumătate funcţionar şi apoi bibliotecar (1901—1915); aici şi-a intensificat munca stăruitoare de cărturar. In ceasurile libere cetia şi scria; în vremea aceasta şi-a pregătit toate lucrările sale ştiinţifice cari cuprind cum am arătat în 1923, trei domenii deosebite: dreptul bisericesc, teologia fundamentală şi teologia pastorală.

Lucrările acestea nu arată numai preocupările ştiinţifice ale autorului, ci sunt totodată o dovadă de o vastă cultură teologică şi filosofică, pe care Nicolae Cotlarciuc a şi ştiut să o valorifice cât se poate de bine.

Cu pregătire ştiinţifice solidă, întărită prin migăloasa muncă de cercetări, făcute cu răbdare călugărească, Nicolae Cotlarciuc era indicat să între în învăţământul universitar (1915).

Aci s'a impus prin seriozitatea concepţiei de viaţă, prin activitate vie, desfăşurată mai ales după încetarea războiului, prin bunătatea senină faţă de studenţi şi printr'o cordială colegialitate faţă de ceilalţi profesori. Astăzi Mitropolitul Nectarie fără îndoială că îşi aduce aminte cu înduioşare de frumoşii ani petrecuţi la catedră; îi vor rămânea, credem, totdeauna neşterse în amintire iubirea şi stima colegilor săi şi acea caldă şi senină atmosferă ştiinţifică dela Facultatea de Teologie din Cernăuţi, unde profesorii se disting prin omenia atât de caracteristică instituţiilor cu vechi şi frumoase tradiţii culturale.

Catedra universitară impune şi mari obligaţii; profesorul trebuie să aibă o perfectă onorabilitate faţă de sine însuşi şi faţă de studiul căruia i s'a dedicat şi un devotament faţă de catedră pe care nu ţi-l poate da decât *chemarea*. Nicolae Cotlarciuc a avut chemarea de profesor. Fiec re profesor din vocaţie este un profet al adevărului şi al idealului; cu atât mai mult profesorul

de teologie. Adevărul şi idealul au găsit în Nicolae Cotlarciuc un apostol. Şi la Cotlarciuc s'a vădit că numai o pregătire îndelungată şi serioasă şi numai o muncă necontenită pot face din om un adevărat dascăl al tineretului. Dar Cotlarciuc n'a fost numai un apostol de pe catedră; încă de tânăr a intrat în cler; preoţia a fost pentru dânsul un ideal, aşa cum ni-l înfăţişează vechii părinţi bisericeşti.

Când căzură deci, în primăvara anului 1923, sorţii asupra lui de a păstori în noua, şi totuşi vechea eparhie a Cetăţii Albe, profesorul de teologie practică era de mult pregătit şi pentru păstorirea sufletească.

La plecarea d-sale din Cernăuţi, „Candela" la care era redactor şi colaborator asiduu îi aducea aminte că este chemat să contribue nu numai la înălţarea bisericească, ci şi la unificarea sufletească. Nădejdile noastre s'au justificat. Păr. Episcop Nectarie n'a stat mult în eparhia lui; abia trecu un an şi jumătate şi marele Colegiu prin votul său îl trimise pe scaunul de mitropolit al Bucovinei. Dar în vremea scurtă cât i-a fost dat să o întrebuinţeze pentru credincioşii săi din marginea de sud a ţării, P. Sf. Nectarie s'a dovedit a fi un bun, destoinic şi însufleţit păstor al turmei sale, faţă de care se purta cu acea credincioşie rară pe care apostolul Pavel o numără printre calităţile ce trebuie să le aibă un episcop. La Cetatea-Albă se mai păstra încă, dar numai în contururi vagi, amintirea lui Iosif, fostul episcop, ajuns apoi mitropolit al Moldovei lui Alexandru cel Bun; era mai vie amintirea personală a neobositului Melhisedec, păstrată cu pietate de câţiva clerici bătrâni din vremuri de demult. Doar o căsuţă modestă, aproape dărăpănată, dacă mai aducea aminte de organizaţia anterioară. Aici trebuia deci lucrat cu multă hotărîre.

Profesorul dela Cernăuţi a fost un bun organizator şi administrator. In scurtă vreme îşi puse cancelaria episcopală în rând, îşi reorganiză consistoriul şi-şi adoptă o reşedinţă, pentru a arăta şi pe această cale credincioşilor din eparhie că este un centru şi un stăpân. Şi poate nicăiri credincioşii n'au fost mai setoşi

după o stăpânire duhovnicească, nicăiri nu vor fi fost mai dornici după mângăierea sufletească ce le-o putea da un episcop bun. Dragostea nemărginită, cu care l-au înconjurat clerul şi poporul, regretul adânc simţit la plecarea păstorului lor, este o vie dovadă că episcopul Cetăţii Albe a mers în căile apostolului Pavel şi că obligaţiile, pe care acest apostol i le impune unui episcop, au fost o necontenită preocupare sufletească a Prea Sfinţitului Nectarie. Ceea ce l-a caracterizat pe Nectarie îndeosebi era dragostea pentru creştinii cei buni şi modeşti. Dânsul le-a adus cuvântul mângăierii, le-a adus cuvântul lui Hristos şi le-a dat şi ţăranilor dela sate şi copiiilor cu suflete curate lumină.

Nu era lucru aşa de uşor; slova românească tipărită era rară, căile de comunicaţie dintre cele mai rele şi insuficiente. Eparhia cea nouă a Cetăţii-Albe-Ismail nu era numai isolată de celelalte eparhii româneşti, dar nu exista nici o legătură mai strânsă în interiorul eparhiei.

Iubirea episcopului şi strădania lui au biruit însă greutăţile şi au apropiat depărtările. La Ismail s'a reclădit, parte s'a înfiinţat din nou, în provincie s'au stabilit legături vii cu clerul şi poporul credincios. Pentru a-şi apropia sufleteşte credincioşii episcopul a făcut, cu toate greutăţile uneori aproape de neînchipuit ale căilor de comunicaţie primitive, visitaţii canonice. Cuvântul tipărit, răspândit de episcop prin micile şi folositoarele cărticele de rugăciuni, a fost primit cu lăcomie din partea celor dornici de lumină.

O lume nouă li se deschidea creştinilor din noua eparhie: aveau acum un păstor sufletesc, aveau acum un răspânditor de lumină. O mână binecuvântată îi ţinea strâns uniţi întru întărirea bisericii strămoşeşti şi întru respectarea statului român. Clerul de jos începu a se obicnui cu disciplina şi împlinirea onestă a îndatoririlor pastorale. Episcopul om bun şi blând din fire, nu îngăduia însă abuzuri şi cerea severa respectare a legilor bisericeşti. De îngăduire şi îndulgenţă, unde nu era locul lor, episcopul nu s'a făcut vinovat, a pedepsit şi mai ales n'a cruţat interesele personale, ale cleriilor când acestea se puneau deacurmezişul interesului obştesc.

Credincios față de chemarea sa, episcopul a cerut aceiași credincioșire dela preoți față de misiunea lor. Chemarea preoțească este o chestiune de conștiință, și aceasta noul episcop i-a adus-o clerului necontenit la cunoștință. Cu clerul a ținut ca și cu poporul legături strânse prin pastorale și prin buletinul bisericesc pe care începu a-l publica.

In părțile basarabene ale țării ideia unirii lua uneori strania înfățișare a unei ciudate democrații destructive de origine străină. Și aici mâna episcopului care a intervenit a fost fericită. Episcopul a predicat înțelegere, împăcare, unire sufletească, dar a cerut și respectarea drepturilor de stăpânire ale statului român. Credincioșii săi trebuiau să fie și buni cetățeni; poate nici un episcop de al nostru n'a lucrat în vreme așa de scurtă cu mai multă râvnă și cu mai mult folos într'un domeniu atât de dificil, unde păstorul sufletesc poate să facă minuni, aducând neprețuite servicii și statului și bisericii. Ingăduitor față de toți și iertător față de greșeli, episcopul Nectarie a cerut însă cu hotărire și cu acea demnitate și insistență, care nu tolerează discuție sau împotrivire, dela toți să dea și Chezarului ce este al Chezarului și limbii românești ceeace i se cuvine.

Când Nectarie a călcat pe pământul eparhiei basarabene, a venit ca un onest cărturar cu bogată și strălucită cultură duhovnicească. Aici în eparhia lui episcopul a fost un răspânditor de cultură și învățătură. A fost și un spirit organizator, a fost și un cetățean disciplinat și devotat. Dar mai ales a adus cu sine nu numai conștiința îndatoririlor unui episcop, pe care le-a îndeplinit atât de credincios, ci și *drepturile* unui episcop, drepturi date de canoane și consfințite prin tradiție și istorie. Această *înaltă concepție despre îndatoririle și drepturile unui chiriarh* sunt un semn distinctiv al episcopului.

Supt înfățișarea blândă și îngăduitoare a chiriarhului se ascundea și conștiința drepturilor episcopești; acest episcop atât de bun a dovedit cu prisosință că are putința și priceperea de a face să fie respectate aceste drepturi din partea tuturora.

Şi socotim că aceasta nu este una din cele mai rele calităţi. Ne bucurăm mai ales că noul Mitropolit, care a început a crea la Ismail o tradiţie de demnitate episcopească, aduce şi la Cernăuţi suflul nobil al demnităţii mândre şi justificate prin conştiinţa drepturilor de natură spirituală pe care chiriarhul în eparhia lui nu le împarte cu nimeni.

Dela Cetatea-Albă şi Ismail I. P. Sfinţitul Nectarie vine cu preţioase experienţe, câştigate în timpul păstoriei, la Cernăuţii tinereţelor şi activităţii sale culturale şi ştiinţifice.

In scaunul de mitropolit îşi va putea valorifica acum şi experienţele de episcop şi cunoştinţele multiple teologice. In noua sa carieră îl aşteaptă mari şi grele răspunderi.

Mitropolitul Nectarie este cel dintâiu mitropolit al Bucovinei, ales şi investit după legile ţării. Dânsul are frumoasa menire de a continua vechiul tradiţionalism moldovenesc al marilor şi milostivilor chiriarhi din trecut: o cărturărie aleasă şi distinsă, o demnitate arhierească de smerită împlinire a datoriilor de bun creştin şi de mândră valorificare a drepturilor de chiriarh, o bogată milostivire faţă de toate năcazurile sufleteşti ale credincioşilor şi un adânc devotament faţă de vechile şi frumoasele tradiţii de muncă ale bisericii noastre şi ale naţiei noastre atât de devotate, în trecut cât şi în prezent, acestei biserici a strămoşilor noştri.

Bisericii noastre i se impune acuma resolvireă atâtor probleme de mare importanţă. O colaborare a clerului şi a tuturor credincioşilor cu chiriarhul, dar mai ales o colaborare intensivă a Facultăţii de Teologie, acest cel mai preţios element sufletesc din întreaga noastră eparhie, va contribui la resolvirea potrivită a acestor probleme.

Nu ne îndoim că noul Mitropolit, om de iniţiative fericite, care ne va rămânea colaborator la „Candela“ şi de aci încolo, va şti să utilizeze toate forţele vii din biserica noastră ca să-i dea acesteia strălucirea pe care i-o dorim cu toţii.

R. Cândea

Virtutea teologică a credinţei

Studiu din Teologia morală ortodoxă

8. Necesitatea credinţii.

Necesitatea credinţii pentru creştinul adevărat, cu referire la actul intern al ei, rezultă din faptul, că mântuirea nici nu se poate închipui. cu atât mai puţin câştiga, fără o activitate liberă, supranaturală din partea omului, ajuns, se'nţelege, la acel stadiu al vârstei omeneşti, când este în stare să judece independent. Credinţa este deci o condiţie fundamentală a vieţii supranaturale, a mântuirii. Această necesitate a credinţii este întemeiată pe locuri clare ale s. Scripturi şi s. Tradiţiuni. Aşa însuş Isus Hristos pune în vedere mântuire pe seama celuice crede şi osândă pentru cel necredincios: *„Cel ce va crede şi se va boteza, se va mântui; iar cel ce nu va crede, se va osândi“* [1]). La evanghelistul Ioan cetim: *„Cela ce crede întru el, nu se judecă; iar cela ce nu crede, iată este judecat, că n'a crezut întru numele celui unuia născut Fiul lui Dumnezeu.“* [2]) Apostolul Paul arată clar că *„... fără de credinţă nu este cu putinţă a bine plăcea lui Dumnezeu, că trebue cel ce se apropie de Dumnezeu să crează cum că este, şi celor ce-l caută pre dânsul este dătător de plată“* [3]).

Necesitatea credinţii reese şi din alte cuvinte ale apostolului Paul, care arată că credinţa este un act al supunerii, al *ascultării: Prin care am luat darul şi apostolia, spre ascultarea credinţei....“* [4]) Asemenea în epistola II. către Corinteni: *„.... vorbind toată înţelegerea spre ascultarea lui Hristos.“* [5]) Iar ca poruncă aflăm necesitatea credinţii la evangelistul Ioan, care zice: *„Şi aceasta este porunca lui: ca să credem întru numele lui*

[1]) Mc. 16, 16.
[2]) Ioan 3, 18.
[3]) Evr. 11,6.
[4]) Rom. 1,5.
[5]) II. Cor. 10,5.

Isus Hristos Fiul lui, şi să iubim unul pre altul, precum ni-au dat nouă poruncă“ [1]). Necesitatea credinţii la dobândirea mântuirii o accentuează apoi şi ss. Părinţi; aşa Clement Alexandrinul [2]), Ciril Alexandrinul şi alţii.

Credinţa este deci necesară deoparte în urma slăbiciunii raţiunii omeneşti, întrucât ea este rătăcitoare faţă cu adevărul dumnezeesc infalibil, iar de altă parte în urma disproporţiei ordinei naturale faţă cu cea supranaturală. Dar ea mai este necesară şi pentrucă aşa este porunca lui Dumnezeu, căruia omul trebue se i-se supună cu necesitate [3]).

Necesitatea credinţii rezultă şi indirect din existenţa poruncii *negative*, care opreşte negarea credinţei celei adevărate, ori înlocuirea ei cu una falsă. Isus Hristos pune în vedere răsplătire în conformitate pe seama aceluia care îl neagă pe el: „*Iar cela ce se va lepăda de mine înaintea oamenilor, mă voiu lepăda şi eu de dânsul înaintea Tatălui meu carele este în ceruri*“ [4]).

Dacă porunca negativă opreşte negarea credinţii, apoi cea *pozitivă* pretinde şi ne obligă deadreptul să o mărturisim, oriunde şi ori de câte ori ni se cere, chiar şi în ispite, şi în strâmtorările şi persecuţiunile cele mai crâncene, fie chiar şi cu pericolul de a ne jertfi viaţa. Răsplata, de care se poate face vrednic un creştin, care împlineşte această poruncă pozitivă, este, că şi Mântuitorul Hristos îl va mărturisi pe el înaintea Părintelui său. Aceasta reese din următoarele: „*Deci, tot cela ce mă va mărturisi pre mine înaintea oamenilor, îl voiu mărturisi şi eu pre dânsul înaintea Tatălui meu, carele este în ceruri*“ [5]).

Tot aşa şi la evanghelistul Luca: „*Că oricine se va ruşina de mine şi de cuvintele mele, de acesta Fiul Omului se va ruşina, când va veni întru slava sa şi a*

---

[1]) I. Ioan 3,23.

[2]) Strommata cap. 7.

[3]) Cf. Hettinger: Lehrbuch der Fundamental-Theologie oder Apologetik, pag. 186.

[4]) Mat. 10, 33.

[5]) Mat. 10, 32.

tatălui și a sfinților îngeri“[1]). Și „Mărturisirea ortodoxă“ în definițiunea ce o dă „credinții ortodoxe, sobornicești și apostolești“ prevede mărturisirea directă și pe față, deci și în mod extern, a credinții, prin următoarele cuvinte: „*Credința ortodoxă.... este a crede cu inima și a mărturisi cu gura un Dumnezeu în trei fețe, după învățătura sântului Pavel*[2]) *carele zice: Că cu inima se crede spre dreptate, iar cu gura se mărturisește spre mântuire*“[3])

9. Estensiunea îndatoririi la credință.

In conformitate cu cele de mai sus cu privire la obiectul credinții, îndatorirea creștinului se estinde asupra întregului complex de adevăruri descoperite și propuse de biserică. Creștinul adevărat nu va face deosebire între adevăruri dumnezeești esențiale și neesențiale, ci având în vedere că și credința este un ce întreg și un sistem, nu va alege numai unele adevăruri pentru a forma ele obiectul credinții sale, omițând pe celelalte, ci le va îmbrățișa pe toate, fără excepțiune. O credință parțială, o credință eclectică, nu este credință. Sfântul Vasile cel Mare, iar pe urma lui și Simeon Tesalonicenul zic că *în biserica lui Dumnezeu nimic nu este neînsemnat.* Originea adevărurilor descoperite, rolul lor în economia dumnezeească și scopul pentru care ele au fost date, le imprimă caracterul de adevăruri vecinice, sfinte, deci esențiale.

De sine înțeles, că nu toți oamenii, și cu atât mai puțin laicii, ori cum sunt ei cu o cultură rudimentară în cele religioase, sunt îndatorați a cunoaște fiecare articol de credință, în special nu toți oamenii sunt înzestrați cu o dispoziție intelelectuală egală și nu toți oamenii s'au împărtășit de aceeaș cultură. Dovadă diferitele stări sociale.

---

[1]) Lc. 9, 26.

[2]) Rom. 10, 10

[3]) „Mărturisirea ortodoxă“, Ed. I. București 1899 pag. 21.

Lipsa cunoştinţii detailate a fiecărui articol de credinţă în special nu poate forma piedică întru câştigarea mântuirii. Ceeace însă biserica cu tot dreptul poate cere dela creştin, este, ca cel puţin adevărurile fundamentale ale ei să le cunoască şi să le creadă. Conform cu aceasta biserica distinge două feluri de credinţă: credinţa *nedesvoltată* (fides implicita) şi credinţa *desvoltată* (fides explicita).

Credinţa nedesvoltată este o dispoziţie internă, o aplecare a voinţii credinciosului de a primi şi crede tot ceeace biserica crede şi propune credincioşilor ei spre primire. Credinţa desvoltată iarăş constă în cunoştinţa clară şi precisă şi totodată în primirea expresă cu credinţă a singuritelor adevăruri de credinţă creştină, a singuritelor articole de credinţă. Credinţa nedesvoltată presupune însă necondiţionat, precum şi este firesc, existenţa unei anumite cantităţi de cunoştinţă desvoltată a adevărurilor de credinţă. Căci ar fi absurd a crede în ceva despre ce nu avem cunoştinţă. Trebuinţa acestei cunoştinţi premergătoare se evidenţiază şi din epistola cătră Romani a apostolului Paul care zice: „....*Şi cum vor crede, de care n'au auzit?.... Deci credinţa este din auz....*“ [1])

Toate adevărurile de credinţă descoperite sunt necesare pentru mântuire. Aceasta este regula generală. Cu toate acestea numai unele sunt *absolut* necesare (necessitas medii), iar altele numai *relativ* (necessitas praecepti).

Cele absolut necesare formează obiectul material al credinţii desvoltate, adecă toţi creştinii trebue să le cunoască în mod desvoltat şi să le creadă cu tărie. Fără cunoaşterea lor, ori măcar şi cunoscându-le fără să fie primite cu credinţe din partea creştinului, mântuirea lui devine imposibilă. Biserica noastră propune drept adevăruri de credinţă absolut necesare, ca mijloace indispenzabile pentru mântuire, următoarele:

1. Credinţa în *unul Dumnezeu* ca principiu a toate.

---

[1]) Rom. 10, 14 şi 17.

Simbolul credinţii accentuează aceasta îndată la începutul său prin cuvintele: „*Cred întru unul Dumnezeu...*“ [1]).

2. Că Dumnezeu este *creatorul, conducătorul şi guvernatorul lumii: „....Tatăl a tottiitorul, făcătorul cerului şi al pământului, văzutelor tuturor şi nevăzutelor*“ [2]).

3. Că Dumnezeu este *judecătorul şi răsplătitorul cel drept* pentru faptele noastre din viaţa pământească. Aceasta se evidenţiază şi prin acel loc din Simbolul credinţii unde se zice: „*....Şi iarăş va să vie cu mărire să judece viii şi morţii....*“ [3]), şi că adecă „*în acea zi fiecare va primi plata cea desăvârşită şi vecinică după faptele sale*“ [4]). Aceeaş rezultă şi din cuvintele apostului Paul, care zice: „*....că trebue cel ce se apropie de Dumnezeu să crează cumcă este, şi celor ce-l caută pre dânsul este dătător de plată*“ [5]).

4. Că *sufletul este nemuritor*, adecă el continuă a trăi şi după despărţirea sa de corp.

5. Credinţa în *întruparea lui Isus Hristos*. Necesitatea absolută şi cunoaşterea acestei taine rezultă din s. Scriptură. Anume evangelistul Ioan zice: „*Cela ce crede întru el, nu se judecă; iar cela ce nu crede, iată este judecat, că n'a crezut întru numele celui unuia născut Fiul lui Dumnezeu*“ [6]). Tot aşa reese aceasta şi din alte locuri exprese ale s. Scripturi. Aşa la Ioan: „*....credeţi întru Dumnezeu, şi întru mine credeţi*“ [7]), şi: „*Ştiind că nu se îndreptează omul din faptele legii, ci numai prin credinţa lui Isus Hristos, şi noi întru Isus Hristos am crezut, ca să ne îndreptăm din credinţa lui Hristos...*“ [8]).

---

[1]) Simbolul credinţii, art. I. Vezi „Mărturisirea ortodoxă“ pag. 23, Răspunsul la Intrebarea VI.

[2]) Ibidem.

[3]) Simbolul credinţii, art. VII.

[4]) „Mărturisirea ortodoxă“ pag. 66, Răspuns la Intrebarea IX.

[5]) Evr. 11, 6.

[6]) Ioan 3, 18.

[7]) Ioan 14, 1.

[8]) Gal. 2, 16.

6. Credinţa în *s. Treime*, ca bază a mântuirii noastre. Căci doar în numele s. Treimi ni-se împărtăşeşte şi s. taină a Botezului, conform cuvintelor Mântuitorului: *„Drept aceea mergând învăţaţi toate neamurile, botezându-i pre ei în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh“* [1]).

Adevărurile, cari din punct de vedere moral, deci *relativ* sunt necesare creştinului credincios întru perfecţionarea sa morală şi, ca scop final, pentru mântuirea sa, acelea, cari îşi au temeiul în voinţa liberă a lui şi în porunca dumnezeească şi bisericească (necesitas praecepti), şi a căror cunoaştere şi primire cu credinţă desvoltată i-se cere, sunt următoarele:

1. *Simbolul credinţii*, ca normă pentru ceeace avem să considerăm şi să credem drept descoperire dumnezeească. Simbolui credinţii constă din 12 articole şi este chintesenţa tuturor dogmelor. In el se cuprind *„toate câte trebue pentru credinţa noastră“* [2]). Importanţa acestui Simbol rezultă din deasa lui rostire la cele mai însemnate acte din viaţa creştinului, ca în sânta taină a Botezului, la serviciul divin, în rugăciunile de toate zilele, etc.

2. *Decalogul*, sau cele 10 porunci dumnezeeşti. Decalogul este legea fundamentală a legământului vechiu şi suma tuturor principiilor morale. Mântuitorul accentuează necesitatea păzirii acestor porunci dumnezeeşti şi condiţionează moştenirea vieţii vecinice dela observarea lor prin următoarele: *„....de voeşti să intri în viaţă, păzeşte poruncile!“* [2]).

3. *Rugăciunea domnească*, ca model pentru toate rugăciunile noastre în ceeace priveşte conţinutul ei adevărat. Necesitatea rugăciunii o accentuează Mântuitorul când zice: *„....se cade în toată vremea a se ruga şi a nu se lenevi...* [3]). Tot aşa şi apostolul Paul: *„Neîncetat vă rugaţi!“...* [4]). Mai departe: *„Voesc dar ca să se*

[1]) Mat. 28, 19.
[2]) „Mărturisirea ortodoxă“ pag. 23.
[3]) Lc. 18, 1.
[4]) I. Tes. 5, 17.

roage bărbaţii în tot locul, ridicându-şi mâinile curate, fără de mânie şi fără de îndoire“ [1]). Şi în urmă: „*Şi coiful mântuirei luaţi, şi sabiea Duhului, care este cuvântul lui Dumnezeu*“ [2]).

4. *Cele 9 porunci bisericeşti,* ce cuprind îndatoririle creştinului referitoare la raporturile generale ale vieţii morale.

5. *Sântele taine,* mai ales a Botezului, Euharistiei, Pocăinţei, sau cel puţin a acelora, pe cari le-a mai primit creştinul, ori va trebui să le mai primească în scopul desăvârşirii sale morale.

Indatorirea în această direcţie o pretinde însaş firea nobilată a creştinului luminat, care şi-a propus drept o importantă problemă a vieţii sale desăvârşirea morală şi deci, prin aceasta, câştigarea vieţii vecinice. In sufletul unui creştin adevărat neîntrerupt va arde viu focul unei dorinţi după propăşire şi spre desăvârşire morală, singurul mijloc pentru întemeierea adevăratei împărăţii a lui Dumnezeu pe pământ şi a „bunei învoiri“ între oameni. Este deci de datoria fiecărui creştin, şi cu atât mai vârtos a celor cu cunoştinţi religioase mai desvoltate, să dee ascultare glasului bisericii de a cunoaşte mai deaproape şi de a aprofunda adevărurile de credinţă, căci altfel întrelăsarea lor de a progresa este aproape egelă cu regres [3]). In consecinţă comite păcat creştinul care nu-şi îndeplineşte datoria, referitor la cunoaşterea adevărurilor indispenzabile, respective necesare în mod relativ întru câştigarea fericirii vecinice. fie că intenţionat se sustrage, fie că nu se foloseşte de ocaziile ce i-se oferă spre ea. Scuzabil poate fi creştinul numai în acel caz, când piedici de natura forţei majore i se pun în cale şi-i fac imposibilă împlinirea intenţionată. Nu se poate însă examina de sub greutatea păcatului acela, care din cauza neştiinţei, fie chiar şi involuntară, o neglige conform principiului : ignorantia legis non excusat.

---

[1]) I. Tim. 2, 8.

[2]) Ef. 6, 17.

[3]) Cf. şi Linsenmann: Lehrbuch der Moraltheologie, pag. 294.

Nu încape îndoială, că diferitele împrejurări de viață influențează în mod adese hotărîtor asupra gradului de cunoştinţă a adevărurilor de credinţă ce i-se cere creştinului. Nu toți creştinii au parte de aceeaş educație, nu toţi sunt înzestraţi cu aceeaş inteligenţă, nu toți trăesc în acelaş mediu social. O cunoştinţă precisă a tuturor adevărurilor de credinţă, precum şi primirea lor cu credință desvoltată se cere însă mai ales persoanelor specializate în învăţăturile dumnezeeşti şi încredinţate cu răspândirea cuvântului lui Dumnezeu, deci fețelor bisericeşti.

10. Acte de credinţă interne.

In perfectă conglăsuire cu cuvintele apostolului Paul, *„Că cu inima se crede spre dreptate; iar cu gura se mărturisește spre mântuire“*, fiecărui creştin îi incumbă datoria de a cultiva şi a se exercita cât mai mult în virtutea credinţii şi, în consecinţă, a arăta, drept fructe ale acestei activități în această direcție anumite acte de credinţă. Creştinul adevărat îşi va împlini această datorie și în temeiul internului său absolut reînoit şi luminat prin lucrarea lui Dumnezeu în sufletul său. Căci ţinta finală a omului fiind unirea sa cu Dumnezeu, în baza desăvârşirii morale, şi pentru ajungerea acestei desăvârşiri trebue să se îndeletnicească adese, chiar necontenit, în virtutea credinții, care este fundamentul întregei activităţi de vieţuire virtuoasă a lui, conform cuvintelor apostolului Paul: *„că dreptul din credință va fi viu“*.

Precum credinţa este necesară creştinului atât în temeiul poruncii negative, cât şi în al celei pozitive, tot aşa şi porunca credinții este *afirmativă* şi *negativă*, după-cum adecă ea pretinde a cunoaştc unele adevăruri descoperite, a crede în ele şi a le mărturisi, ori că ea opreşte a nu consimţi cu ele, ori a dubita în vr'unul din ele, ori a nega credinţa publice.

Caracterul creştinului pios îi impune ca în toate cazurile, *când numai i-se cere*, creştinul să săvârşească

acte pronunţate de credinţă. Aceste cazuri sunt următoarele:

1. când pentru întâia oară *câştigă cunoştinţă de un adevăr descoperit*, care adevăr în urma caracterului şi originii sale dumnezeeşti are toată îndreptăţirea de a pretinde supunerea intelectului autorităţii dumnezeeşti;

2. de câte ori *îşi înmulţeşte cunoştinţele sale religioase* avute cu câte un adevăr nou, lui până aci necunoscut;

3. *în cazuri de ispită*, îndreptată contra credinţii, şi când se fac încercări de seducere la necredinţă, ori la dubitare. In privinţa aceasta iată ce recomandă apostolul Paul: *„Peste toate luând pavăza credinţii, cu care veţi putea stinge toate săgeţile vicleanului cele aprinse;“* [1])

4. *înainte de săvârşirea oricărui act religios*, precum este: primirea ss. taine, mai ales a sântei Euharistii, a Pocăinţei, a Eleoungerii, etc.; la cultul divin, la săvârşirea de rugăciuni, şi altele asemenea;

5. *în preajma morţii*. Momentele acestea sunt cele mai potrivite pentruca creştinul să se ridice cu cugetul la Dumnezeu şi folosindu-se de toate mijloacele, ce-i stau la dispoziţie întru sânţirea sa, sau, dând lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu, să tindă să se unească cu Dumnezeu.

11. Acte de credinţă externe.

Precum omul este îndatorat să săvârşească, ori de câte ori i-se cere, ori i-se dă prilej, chiar zilnic, acte interne de credinţă, tot aşa este obligat şi la acte *externe* de credinţă. Sub aceasta înţelegem *mărturisirea* expresă, pe faţă, cu cuvântul, a credinţii.

„Că cu inima se crede spre dreptate, iar cu gura se mărturiseşte spre mântuire“ [3]) Sau: *„Deci, tot cela ce*

[1]) Ef. 6, 16.

[2]) Cf. şi Pruner: Moraltheologie, pag. 109—110.— Gury: Moraltheologie, trad. în l. germ. de Wesselack, pag. 93—94.

[3]) Rom. 10, 10.

mă va mărturisi pre mine înaintea oamenilor, îl voiu mărturisi şi eu pre dânsul înaintea Tatălui meu, carele este în ceruri“[1]). Imprejurările cari pretind mărturisirea pe faţă şi în public a credinţii pot să fie de multe feluri. Felurimea lor determină şi natura mărturisirii.

Porunca *afirmativă* pretinde o mărturisire directă, şi cu rizicul de a pierde bunuri temporale, şi chiar şi viaţa. Iată ce zice însuş Isus Hristos: „*Iar cela ce se va lepăda de mine înaintea oamenilor, mă voiu lepăda şi eu de dânsul înaintea Tatălui meu, carele este în ceruri*“[2]). In special este creştinul dator să mărturisească credinţa sa în mod pronunţat în următoarele cazuri:

1. Când autorităţi publice de altă credinţă, ori duşmănoase credinţii ortodoxe ne-ar supune unui interogatoriu sever şi sub urmări de pedeapsă fie oricât de grea. Nici ascunderea, nici simularea credinţii, ori măcar şi numai a unui singur adevăr de credinţă în faţa acestor autorităţi nu se admit, şi cel ce se va face vinovat de acestea comite un păcat greu. Insuşi Mântuitorul zice: „*Iar cela ce se va lepăda de mine înaintea oamenilor, lepădat va fi înaintea îngerilor lui Dumnezeu*“[3]).

Ceeace priveşte, în special, simularea, biserica creştină îndată la începutul ei a condamnat şi procedat cu cea mare rigoare contra aşa numiţilor „libelatici“, cari, pentru a scapă de furia prigonitorilor, storceau, pentru bani, dela autorităţile păgâne, certificate, ca şi când ar fi jertfit zeităţilor păgâne.

2. Creştinul este dator să mărturisească credinţa sa dacă i-s'ar cere aceasta de către o autoritate privată, fie că este de altă lege, fie că nu, dară este duşmănoasă credinţei noastre. Mărturisirea o va face numai atunci, când ar subverza pericolul, ca atotsânţenia, majestatea şi demnitatea lui Dumnezeu, ori binele spiritual al aproapelui, ar avea să sufere oarecare ştirbire, ori dacă întrelăsarea mărturisirii ar avea drept urmare des-

---

[1]) Mat. 10, 32.
[2]) Mat. 10, 33.
[3]) Lc 12, 9.

considerarea religiuni, scandelă, ori stricăciune morală la alţii. Dacă creştinul într'un astfel de caz totuş ar ascunde credinţa sa, s'ar face vrednic de pedeapsa ce o pune în vedere Mârtuitorul prin următoarele cuvinte: „*Că oricine se va ruşina de mine şi de cuvintele mele, de acesta Fiul Omului se va ruşina, când va veni întru slava sa şi a Tatălui şi a sfinţilor îngeri*“ [1]).

Cu toate că în general nu este permis ca creştinul să ascundă credinţa sa adevărată, ori să simuleze o crepinţă falsă, totuş sunt cazuri speciale, când din motive ponderoase se permite aceasta, dacă prin ascunderea ori simularea ei nu se produce scandelă.

Tot aşa nu vine în contrazicere cu învăţătura bisericii noastre acel creştin ortodox, care prin atitudinea sa produce nesiguranţă între oameni, că oare dânsul de fapt aparţine biserici ortodoxe ori ba.

Biserica noastră nu impută creştinului ortodox drept păcat, dacă dânsul s'ar refugia dinaintea duşmanului, sau chiar a stăpânirii proprii, care nutreşte ură şi duşmănie contra supuşilor pentru credinţa lor ortodoxă; din contră, Mântuitorul mai vârtos porunceşte încâtva refugierea prin cuvintele: „*Iar când vă vor goni pre voi într'această cetate, fugiţi în cealaltă . . .*“[2]) Tertulian [3]) şi Montan condamnau fuga dinaintea prigonitorilor şi pretindeau rămânerea pe loc şi înfruntarea pericolului, ba chiar suferirea de martiriu, — o învăţătură care a fost mult combătută de s. Ciprian [4]), fericitul Augustin [5]), s. Atanasie [6]) şi alţii. Fuga dinaintea prigonitorilor duşmani Mântuitorul o admite pentruca creştinul să nu fie forţat cu braţul, ori prin alte mijloace neînvingibile, de a se lepăda de credinţă. O porunceşte Mântuitorul şi atunci, când fuga lui este necondiţionat necesară în interesul

[1]) Lc 9, 26.

[2]) Mat. 10, 23.

[3]) „De fuga în persecutione“ cap. IV.

[4]) „De lapsis.“

[5]) Ep. ad Honoratum. Tract. 46. in Joann., Lib. I. Contra Gaudentium c. 16.

[6]) Apologia despre fugă.

salvării dela eventuala cădere a mai multora, cu cari se refugiază împreună. Dacă însă interesul sufletesc al mulţimii reclamă rămânerea pe loc a păstorului de suflete, mai ales pentru a o feri de căderea dela credinţa adevărată, atunci acesta este îndatorat a se supune, chiar în butul celor mai mari primejdii ce a ameninţă.

In mod *negativ* ni-se cere să nu negăm credinţa noastră sub nici o condiţie. Pelângă cele zise mai sus mai adăugăm, că datorinţa creştinului adevărat este de a nu săvârşi nici un act care ar putea da anză de a fi considerat drept o însuşire, o împropriere a punctelor esenţiale de învăţătură a necredincioşilor. Acestea pot fi: tăierea împrejur, a pleca genunchii înnaintea unui idol, deasa participare la săvârşirea tainelor ereticilor, îmbrăcarea vestmintelor necredincioşilor cu toate insigniile proprii religiunii lor, etc. Nu se impută însă drept păcat, dacă creştinul credincios va cerceta numai din curiozitate capiştele păgânilor, ori bisericile ereticilor, ori adunările sectarilor, ori sinagogele evreeşti, ori li-ar asculta predica, ori ar asista la o nuntă, ori înmormântare a lor. Nu va păcătui dacă din acestea nu rezultă nici un pericol de cădere dela credinţa cea adevărată, ori scandelă, etc. [1]).

12. Insuşirile credinţei

Fiind umilinţa fundamentul şi izvorul tuturor virtuţilor adevărate, deci creştine, evident că şi creştinul credincios va trebui să fie însufleţit şi pătruns de puterea şi lumina acestei pietre scumpe din comuna ce împodobeşte fruntea aleşilor lui Dumnezeu. De sine se 'nţelege, că aici poate fi vorba numai de umilinţa cu adevărat *din inimă*. Numai aceasta ne insuflă nemărginita încredere îu Dumnezeu, numai ea ne arată inconmenzurabila distanţă dela noi până la Dumnezeu, numai dela această distanţă putem vedea mai bine strălucirea

[1]) Cf. şi: Mironescu, op. c. pp. 345 squ Pruner, op. c. pp. 111—121. Gury, op. c. pp. 93—95.

maiestății lui Dumnezeu şi simți autoritatea Sa înaltă, în fața cărora ne proşternem şi cărora le sacrificăm însăş voința noastră, vederile noastre, convingerea noastră. La această umilință vom ajunge însă numai desbrăcându-ne de tot ce ar putea să ne înalțe la o valoare nemeritată, — fie că sunt porniri proprii spre aceasta, fie că străine, — precum şi că nu vom râvni la onoruri departe, că nu vom impune părerile noastre în mod arbitrar altora, că vom avea tăria de a ne lepăda de tot ce nu e indispenzabil pentru existența noastră, etc. Dar această umilință trebue să fie voluntară, şi nici decum contra conştiinței. Contra conştiinței nu va fi atunci, dacă ne vom fi câştigat garanța, că vederile noastre personale le-am subordonat unor vederi mai bune. Autoritatea lui Dumnezeu şi autoritatea bisericii sunt garanța care justifică subordonarea, sacrificarea vederilor noastre personale autorității lui Dumnezeu, respective celei a bisericii.

Prima însuşire a credinței aşadară, întru cât aceasta depinde de voința noastră, este *umilința.*

Dacă privim viața Mântuitorului nostru, idealul moral suprem al nostru, ne vom convinge, că şi El a dat dese probe de umilință. Aşa zice însuş Isus Hristos despre sine: „.... *învățați dela mine, că sunt blând şi smerit cu inima...;*“ [1]) ori în alt loc: „*Eu nu caut slava mea: este cela ce caută şi judecă*“ [2]). *Un alt exemplu* de umilință a lui Isus Hristos ni-se relatează decătră *evangelistul* Luca; anume, cu prilejul unei dispute între apostoli pentru întâietate, Isus zice: „*Că cine este mai mare, cel ce şade, sau cel ce slujeşte? Au nu este cel ce şade? Iar eu sunt în mijlocul vostru ca cel ce slujeşte*“ [3]).

Dar umilința şi abnegațiunea şi-a arătat-o Isus Hristos, primind firea omenească. El, Fiul lui Dumnezeu, s'a umilit până şi într'atâta. Apostolul Paul are un loc

---

[1]) Mt. 11, 29.
[2]) Ioan 8, 50.
[3]) Lc. 22, 27.

clasic în privinţa aceasta în epistola sa adresată Filipenilor. Iată ce zice acolo: „*Ci s'au deşteptat pre sine, chip de rob luând, întru asemănarea oamenilor făcându-se. Şi cu închipuirea aflându-se ca omul, s'au smerit pre sine, ascultător făcându-se până la moarte, iar moarte pe Cruce*“ [1]).

Exemplul sublim de umilinţă al Mântuitorului este să-l urmeze şi creştinul credincios. Numai credinţa izvorîtă din o inimă umilită deschide porţile cerului pe seama celui dornic de mântuire. Numai creştinul, care a îmbrăcat natura copilului: a copilului fără aroganţă, fără slăbiciuni, plin de încredere şi gate de a se ataşa părinţilor săi, binevoitorilor săi, are titlu de îndreptăţire pentru a se împărtăşi de „împărăţia cerurilor“. Căci iată ce zice apostolul şi evangelistul Mateiu: „*Că cine se va smeri pre sine ca pruncul acesta, acela este cel mai mare în împărăţia cerurilor*“ [2]). Iată cum esclamă psalmistul: „*Doamne, nu s'a înălţat inima mea, nici s'au înălţat ochii mei*“ [3]). Umilinţa o cere şi apostolul Iacob, când zice: „*Smeriţi-vă înaintea lui Dumnezeu, şi vă va înălţa pre voi*“ [4]). Tot aşa şi apostolul Petru: „*Drept aceea, smeriţi-vă supt mâna cea tare a lui Dumnezeu, ca să vă înalţe pre voi în vreme*“ [5]). Iar apostolul Paul nu ezită să avertizeze pe cetitorii săi din Colose ca să nu cadă jertfă rătăcirilor ereticilor, cari prin umilinţă falză căutau să întroducă învăţăturile lor printre Coloseni. Această smerenie falză trebue să o evite creştinul. Căci iata ce zice apostolul: „*Nimeni pre voi să nu vă amăgească voind prin smerenie şi slujba îngerilor, la cele ce nu le-a văzut cu mândrie umblând, îndeşert umflându-se din mintea trupului său*“ [6]). Şi iarăşi: „*Care sunt având cuvânt numai al înţelepciunei întru slujba*

---

[1]) Fil. 2, 7—8.
[2]) Mt. 18, 4.
[3]) Ps. 130, 1.
[4]) Iac. 4, 10.
[5]) Petru 5, 6.
[6]) Col. 2, 18.

cea din voia sa, şi întru smerenie, şi întru nepărtinirea trupului, nu în vre-o cinste spre saţiul trupului“ [1]).

Din cele zise mai sus despre garanţa ce justifică subordonarea vederilor noastre autorităţii dumnezeeşti respective bisericeşti, — garanţă ce ne dă şi siguritatea ca singuritele adevăruri de credinţă şi morală, ce ni-se propun spre a fi crezute şi urmate, de fapt sunt adevăruri cuprinse în s. Scriptură şi s. Tradiţiune, — rezultă o altă însuşire a credinţei, după fiinţa acesteia: *raţionalitatea* ei.

Credinţa raţională ni-o putem agonisi mai ales consultând depozitul ei: s. Scriptură şi s. Tradiţiune. Aşa cetim la evangelistul Ioan: „*Iar acestea s'au scris ca să credeţi că Iisus este Hristos, Fiul lui Dumnezeu, şi crezând, vieaţă să aveţi în numele lui*“ [2]). Iar apostolul Paul scrie Romanilor: „*Deci credinţa este din auz, iar auzul prin cuvântul lui Dumnezeu*“ [3]).

Dar adevărurile de credinţă şi morală, cuprinse în s. Scriptură şi s. Tradiţiune, sunt date de Dumnezeu pentru toate timpurile. Creştinul ortodocs este deci obligat să le păzească în întreaga lor estenziune şi în cea mai ideală curăţie a lor, dupăcum le propune biserica ortodocsă. Din acest punct de vedere creştinului pios i-se cere o credinţă *curată*, nefalzificată, ca o altă calitate indispensabilă a ei. Apostolul Paul scriind lui Timoteiu, între alte însuşiri cere diaconilor să aibă „... *taina credinţei întru ştiinţa curată*“ [4]). Tot apostolul Paul cere: „*Să ne apropiem cu adevărată inimă întru deplină credinţă...*“ [5]) ceeace indică o inimă curată, o credinţă curată, nu făţarnică. Se'nţelege de sine că credinţa curată eschide credinţa oarbă, ori credinţa în orice lucruri fără temeiu real justificat, precum peste tot credinţa deşartă.

Dar creştinul ortodox, şi îndeosebi cel înaintat în

[1]) Col. 2, 23.
[2]) Ioan 20, 31.
[3]) Rom. 10, 17.
[4]) I. Tim. 3, 9.
[5]) Evr. 10, 22.

cuvioşie, este îndatorat să pătrundă cât mai adânc în misterul adevărurilor de credinţă, precum şi să-şi propună a urma tuturor obligamentelor morale ce ele cuprind. Credinţa lui va fi deci, în acest caz, *luminată.*

Din noţiunea însăş a credinţei, cum am definit-o mai sus, precum şi din fiinţa ei, rezultă o altă calitate a credinţei: *tăria.*

Credinţa ori este tare, neclătită, neîndoielnică, ori, dacă nu este aşa, nu mai este credinţă în înţelesul adevărat teologic al cuvântului. Numai o atare credinţă îi stă bine unui creştin bun. Numai o atare credinţă îl îndreptăţeşte la nădăjduirea bunurilor viitoare.

Credinţa tare eschide şi îndoiala cea mai mică în adevărurile de credinţă propuse de biserică. Indoiala intenţionată constitue direct un păcat.

Un exemplu clasic de credinţă tare ni-se oferă în istoria lui Avram, care cu toate dovezile despre slăbiciunea sa corporală şi a soţiei sale Sara, nu s'a îndoit [1]), ci a crezut cuvântului lui Dumnezeu că poate să facă ca, pelângă toată vârsta lor foarte înaintată, să li-se nască fiu, precum a crezut şi în promisiunea lui Dumnezeu în privinţa succesiunii şi înmulţirii „seminţiei" sale „ca stelele cerului". Despre tăria credinţei lui Avram mărturiseşte şi apostolul Paul. Iată ce zice dânsul în epistola sa către Romani: *„Şi întru făgăduinţa lui Dumnezeu nu s'a îndoit cu necredinţa, ci s'a întărit cu credinţa, dând slavă lui Dumnezeu"* [2]); Tot apostolul Paul îndeamnă spre o credinţă tare, zicând: *Privegheaţi, staţi, în credinţă, îmbărbătaţi-vă, întăriţi-vă!"* [3]) Tot aşa arată

---

[1]) Ar fi o rătăcire a explica drept o îndoială alui Avram locul: Gen 17, 17: *„Şi a căzut Avraam pe faţa sa şi a râs, şi a zis în cugetul său grăind: au doară se va naşte fiu celui de o sută de ani: Şi Sarra de nouăzeci de ani fiind, au doară va naşte"?* Avraam îşi exprimă aici mai mult mirarea. Din Gen. 15, 5—6 se vede credinţa tare a lui: *„Şi l-au scos pre el afară şi i-au zis lui: caută la cer şi numără stelele de le vei putea număra pre ele şi i-au zis lui: aşa va fi seminţia ta. Şi a crezut Avraam lui Dumnezeu, şi s'a socotit lui spre dreptate".*

[2]) Rom. 4, 20.

[3]) I. Cor. 16, 13.

el preţul cel mare al unei credinţe tari, pentru care pătimeşte chiar. Anume în epistola II către Timoteiu zice următoarele: *„Petru care pricină şi acestea pătimesc, ci nu mă ruşinez, că ştiu cui am crezut, şi încredinţat sunt, că puternic este a păzi lucrul cel încredinţat mie la ziua aceea!* [1]) De credinţa tare a Colosenilor se bucură apostolul Paul şi zice: *„Că deşi sunt cu trupul depărtat, dar cu duhul împreună cu voi sunt, bucurându-mă şi văzând rânduiala voastră şi tăria credinţei voastre întru Hristos“* [2]).

Pentru credinţa tare a avut şi Iisus Hristos cuvinte de laudă. Aşa zice El Hanaanencei: *„... o! muiere, mare este credinţa ta; fie ţie precum voieşti ...“*; [3]) iar cu prilejul vindecării slugii sutaşului a zis poporului: *„... grăiesc vouă, că nici în Israil n'am aflat atâta credinţă“* [4]).

Despre frumoase exemple de credinţă tare ni-se mai relatează şi în alte locuri ale cărţilor atât ale Testamentului Vechiu, cât şi ale Testamentului Nou. Aşa în Cartea Iov [5]), în istoria celor 3 tineri în cuptorul cu foc [6]), în vindecarea slăbănogului [7]), în vindecarea unui îndrăcit [8]), etc.

Am zis că credinţa tare eschide şi cea mai mică îndoială, cu atât mai vârtos îndoiala intenţionată. Se întâmplă însă, că chiar şi contra voiei noastre, deci neintenţionat se poate furişa în sufletul nostru o îndoială asupra vre-unui punct de credinţă. In cazurile acestea îndoiala este opera diavolului. Cu cât mai tare vom rezista însă şi vom lupta contra ispitelor diavolui, cu atât mai mare va fi meritul nostru. Indoiala produsă în felul acesta în om nu se va socoti drept păcat, deoarece

---

[1]) II. Tim. 1, 12.
[2]) Col. 2, 5.
[3]) Mt. 15, 28.
[4]) Mt. 8, 10.
[5]) 19, 25.
[6]) Daniil 3, 16—18.
[7]) Mt. 9, 2—3.
[8]) Mc. 9, 24.

ea nu s'a produs cu învoirea omului; dincontra, omul şi-a dat toată silinţa să o îndepărteze din sufletul său.

Creştinul, care dă mărturie de o credinţă tare, fără greutate poate să şi persevereze în ea. Un astfel de creştin nu va considera credinţa drept un bun pe care să-l stăpânească numai până la un termen hotărît, şi apoi să-l primească, ori să-l părăsească ca pe un obiect uzat. Nimic în lumea aceasta nu va fi de aşa preţ, înalt, încât să poată înlocui credinţa. Credinţa este o comoară a sufletului, şi ca atare nu poate fi substituită prin nimic de valoare trecătoare. De aceea creştinul credincios trebue să aibă o credinţă *statornică*. Nici promisiuni, nici momeli, nici persecuţiuni, nici torturi, oricât de crâncene ar fi ele, să nu abată, nici să slăbească măcar credinţa lui. Deodată cu pierderea credinţei se pierde orice drept şi orice înd eptăţire la viaţa de veci. Insuş Iisus Hristos şi-a îmbărbătat învăţăceii la perseverarea în credinţă, când a zis: „ *Şi să nu vă temeţi de ceice ucid trupul, iar sufletul nu pot să-l ucidă, ci să vă temeţi mai vârtos de cela ce poate să piarză şi trupul şi sufletul, în gheena* [1]). Apostolul Paul scrie lui Timoteiu: „*Dar se va mântui prin naşterea de fii, de vor petrece întru credinţă şi întru dragoste şi întru sfinţire cu întreagă înţelepciune*“ [2]). Iar în alt loc: „*Lupta cea bună m'am luptat, călătoriea am săvârşit, credinţa am păzit*“ [3]).

Exemple clasice de statornicie în credinţă ne oferă ceata nesfârşită a martirilor, al căror sânge a îngrăşat pământul din care a răsărit puternica religiune creştină şi a căror moarte eroică pentru evangelia lui Hristos i-a învrednicit pe veci de „cununa nestricăciunii“.

Credinţa trebue mai departe să fie *generală*, sau *univerzală*. Univerzală va fi credinţa noastră numai atunci, când facem obiect al ei toate adevărurile descoperite, propuse nouă de către biserică spre a fi crezute [4]).

[1]) Mt. 10, 28.

[2]) I. Tim. 2, 15.

[3]) II. Tim. 4, 7.

[4]) Comp.: „*7. Obiectul material*“ din lucrarea de faţă.

Toate adevărurile, fără escepţie, şi nu numai unele, cari conţin postulate de acelea, acăror împlinire ni-se pare mai uşoară, ori numai pe acelea, pe cari fără nici o greutate le putem înţelege cu mintea noastră mărginită şi slabă. Făcând deosebire între adevăruri şi adevăruri, ne-am face vinovaţi de lipsa de încredere în Dumnezeu, ceeace ar fi o adâncă vătămare adusă maiestăţii dumnezeeşti, şi deci un păcat greu.

Tot aşa nu se admite o diferenţiare între adevăruri dumnezeeşti esenţiale şi neesenţiale, dupăcum greşit învaţă d. e. protestanţii. Nici un singur loc din s. Scriptură nu îndreptăţeşte la o astfel de diferenţiare. Dimpotrivă, însuş Isus Hristos cere credinţă pentru *toate* adevărurile, când zice apostolilor: „...*mergeţi în toată lumea şi propoveduiţi evanghelia la toată zidirea. Cel ce va crede şi se va botezà, se va mântui; iar cel ce nu va crede, se va osândi*“ [1]). Nu zice deci: cel ce nu va crede în învăţăturile *esenţiale* se va osândi. Nu se vede diferenţiarea în învăţături principale şi secundare nici din cuvintele următoare ale Mântuitorului, adresate tot apostolilor: „*Invăţându-i pre dânşii să păzească toate câte am poruncit...*“ [2]) Dincontra, Isus Hristos prin aceste cuvinte pretinde păzirea *tuturor* învăţăturilor, a *tuturor* poruncilor, fără privire la ponderozitatea lor. Măsura, în care creştinii sunt datori să creadă adevărurile descoperite, depinde dela cultura lor. Dela cei mai puţin înstruiţi în învăţăturile religionare se cere, ca dânşii să le cunoască cel puţin implicite, sau cu credinţă nedesvoltată.

Fiind credinţa prima condiţie pentru mântuire, evident că ea trebue să fie astfel însuşită, încât să şi poată servi acestui scop al ei. Scopul ei, mântuirea, şi-o va putea ajunge creştinul numai dacă credinţa lui va fi *vie*, sau *activă*. Viaţă însă dă credinţei numai dragostea: dragostea faţă de Dumnezeu şi faţă de aproapele. Dragostea aceasta o manifestează creştinul credincios prin

[1]) Mc. 16, 15.
[2]) Mt. 28, 20.

faptele bune, ca roade ale credinței. După ele vom cunoaşte credinţa, cum se cunosc şi arborii după roadele lor, precum cetim la evangelistul Mateiu: *„Din roadele lor îi veţi cunoaşte pre ei“* [1]). Ori: *„Nu tot cel ce îmi zice mie: Doamne! Doamne! va întrà întru împărăţia cerurilor, ci, cela ce face voia Tatălui meu, carele este în ceruri“* [2]) Iar „voia Tatălui“ se cuprinde în poruncile lui Dumnezeu. *„Ele* (faptele bune) *sunt astfel dacă se săvârşesc cu bunăvoinţă, adecă prin conlucrarea minţii şi a voinţii omeneşti, cu ajutorul lui Dumnezeu, şi dacă se nasc din dragostea către Dumnezeu şi către aproapele . . .“* [3])

Credinţa însufleţită de dragoste şi ilustrată prin fapte bune, adecă fapte corăspunzătoare legii morale, este deci aceea, fără de care *„nu este cu putinţă a bine plăceà lui Dumnezeu“* [4]). Fără de această dragoste, care împinteneşte spre fapte bune, credința noastră este moartă. Iată cum se confirmă aceasta prin cuvintele apostolului Iacob: *„Ce folos este, fraţii mei, de ar zice cineva că are credinţă, iar fapte nu are? Au poate credinţa să-l mântuiască pre dânsul? Că de va fi fratele sau sora goli şi lipsiţi de hrana cea de toate zilele, şi va zice lor cineva dintru voi: mergeţi cu pace, încălziţivă şi vă săturaţi; si nu le-ar dà lor cele de treabă trupului, ce folos ar fi? Aşa şi credinţa, dacă nu are fapte, moartă este singură“* [5]). Şi în alt loc: *„Că precum trupul fără de duh mort este, aşa şi credinţa fără de fapte moartă este“* [6]). Iată ce zice şi apostolul Paul: *„Că întru Hristos Iisus nici tăierea împrejur foloseşte, nici netăierea împrejur; ci credinţa care lucrează prin dragoste“* [7]). Tot apostolul Paul dă o caracterizare cla-

---

[1]) Mt. 7, 16.

[2]) Mt. 7, 21.

[3]) „Mărturisirea ortodocsă“ Partea III., Răspuns la Intrebarea III, (pag. 148).

[4]) Evr. 11, 6.

[5]) Iac. 2, 14—16.

[6]) Iac. 2, 26.

[7]) Gal. 5, 6.

sică credinței însufleţite de dragoste când scrie: „*Şi de aş aveà prorocie, şi de aş şti toate tainele şi toată ştiinţa; şi de aş aveà toată credinţa, cât să mut şi munţii, iar dragoste nu am, nimic nu sunt*“[1]). Aşadară numai credinţa întovărăşită de dragoste activă, numai credinţa, căreia dragostea îi dă adevărată fiinţă şi viaţă, dragoste cu calităţi ca cele următoare, — numai o astfel de credinţă este în stare să ne asigure mântuirea. Iată cum caracterizează apostolul Paul dragostea ce trebue să însoţească credinţa în măsura necesară şi aptă pentru asigurarea mântuirii: „*Dragostea îndelung rabdă, se milostiveşte; dragostea nu pismueşte, dragostea nu se semeţeşte, nu se trufeşte. Nu se poartă cu necuviinţă, nu caută ale sale, nu se întărîtă, nu gândeşte răul; nu se bucură de nedreptate, ci se bucură de adevăr; toate le suferă, toate le crede, toate le nădăjdueşte, toate le rabdă. Dragostea nici odată nu cade . . .*“[2])

Credinţa fără dragoste, adecă fără faptele ce răsar din dragoste, din dragostea către Dumnezeu şi către aproapele, deşi nu o putem numi necredinţă, totuş nu poate fi numită nici credinţă în sens propriu. Ea este o credinţă asemănătoare celei a demonilor, amintită în epistola lui Iacob[3]). Fericitul Augustin o şi numeşte de-adreptul credinţă a demonului. Din motivul, că credinţei demonilor îi lipseşte una din condiţiile cardinale cari ne dau credinţa în înţelesul strict al cuvântului: *libertatea voiei*, şi deoarece şi aceasta e lipsită de fapte bune, — ea este numai o credinţă în sens impropriu. Căci iată ce zice fericitul Augustin: „*Credinţa fără dragoste este credinţa diavolului: pentrucă şi dracii cred şi se cutremură. Şi diavolii au mărturisit despre Isus Hristos: Tu eşti fiul lui Dumnezeu*“[4]). *Oare pentru aceasta şi ei vor stăpâni cu Fiul lui Dumnezeu? Nici decum, pentrucă n'au dragoste*“[5]).

---

[1]) Cor. 13, 2.
[2]) I, Cor. 13, 4—8.
[3]) Iacob 2, 19.
[4]) Mc. 3, 11.
[5]) Sermo 167.

13. Efectele credinţei.

Credinţa vie, activă, roditoare spre fapte bune, aplicată atât la viaţa internă, cât şi externă, practică, a omului, nu întârzie să-şi producă efectele sale binefăcătoare, asigurând astfel pe seama credinciosului aici pe pământ fericirea, iar ca scop final mântuirea.

Drept întâiul efect al unei atari credinţi ni-se prezintă *înţelepciunea creştină.*

Inţelepciunea creştină este *„o îngrijire şi o chibzuire mai înainte cugetată şi socotită, ca să nu mâniem pe Dumnezeu şi pe aproapele nostru prin vre-o faptă sau gândire a noastră. Despre această înţelepciune Domnul învaţă zicând: Fiţi înţelepţi ca şerpii şi blânzi ca pormbeii*[1]) *.... O astfel de înţelepciune creştinească se întemeiază pe curăţia şi nevinovăţia inimii, pe toată podoaba şi buna cuviinţă, şi pe toată judecata ca să nu ne amăgim de vrăjmaşul sufletului nostru şi de acei cari ne ispitesc“* [2]).

In raportul credinciosului către lumea externă, unde şi cu, şi fără invenţiune năvălesc primejdii asupra sa, dânsul să aibă cea mai mare prudenţă, îmbinată cu curăţia inimii, blândeţea, nevinovăţia şi simplicitatea — o simplicitate ca cea a porumbului. Celui cu inima curată cu atât mai uşor îi va fi să afle calea cea adevărată, impusă de înţelepciunea creştină, pentru a nu se pierde în labirintul primejdiilor, năcazurilor şi ispitelor. Când sub greutatea acestora am sucomba, ori am aluneca dela calea determinată de legea morală, fie prin fapte, fie chiar şi numai prin gândurile noastre, supărăm pe Dumnezeu, ori pe aproapele nostru.

Inţelepciunea este o virtute cardinală, insuflată de Dumnezeu. Ea şi în lumea greco-romană deţinea locul prim între virtuţile cardinale. In tovărăşia celorlalte virtuţi cardinale ea privea însă acolo numai viaţa externă a cetăţeanului din acea epocă. Suscepute în creştinizm, în special ce priveşte înţelepciunea, rolul ei s'a schim-

[1]) Mat. 10, 16.

[2]) „Mărturisirea ortodoxă“, Partea III. Răspuns la întrebarea IX (pag. 152).

bat. In religiunea creştină motivul, care-i stă la bază, este Dumnezeu. In urma importanţei ei ca normă de credinţă pentru orice acţiune morală supranaturală, ea este după virtuţile teologice cea mai necesară. In fiinţa ei ni-se prezintă inteligenţa unită cu conştiinţa dreaptă, cu simţulmoral. Din conlucrarea acestor doi factori rezultă faptele bune, fapte bine plăcute lui Dumnezeu, necesare pentru câştigarea mântuirii. Credem de prisos să insistăm asupra trebuinţii de a mai dovedi, că şi înţelepciunea stă sub înrâurinţa dragostei creştine.

Cartea „*Proverbele lui Solomon*“, cuprinde în o mulţime de sentinţe înţelepciunea cea adevărată, care îşi are baza în frica lui Dumnezeu, — înţelepciunea scoasă din adevărurile religioase şi morale şi din experienţa proprie a scriitorului şi o recomandă cetitorilor spre însuşire şi urmare în diferitele împrejurări de viaţă. Aşa: „*Fericit este omul carele a aflat înţelepciunea...*“ [1]) Şi: „*Cei înţelepţi vor moşteni mărire...*“ [2]) Ori: „*Inceputul înţelepciunii este frica Domnului...*“ [3]). Nu mai puţin se recomandă înţelepciunea practică şi frica lui Dumnezeu şi în „*Cartea lui Isus, fiul lui Sirach*“, şi apoi în „*Cartea înţelepciunii*“. Aşa: „*Toată înţelepciunea este dela Domnul şi cu el este în veac*“ [4]). Şi în alt loc: „*Înţelepciunea înalţă capul celui smerit şi-l face pre el să şază între cei mari*“ [5]). „*Pentru aceea m'am rugat şi minte mi s'a dat mie, chemat-am şi a venit întru mine duhul înţelepciunii. Mai mult o am ales pre ea, decât schiptrurile şi scaunele*“ [6]).

Isus Hristos deasemenea recomandă apostolilor săi această înţelepciune când zice: „...*Fiţi înţelepţi ca şerpii şi blânzi ca porumbeii*“ [7]). Iată cum ne înfăţişează sântul apostol Iacob înţelepciunea cea adevărată: „*Iar înţelepciunea cea de sus întâiu este curată, apoi făcătoare de*

[1]) Prov. 3, 13.
[2]) Ibidem 3, 35.
[3]) Ibidem 9, 10.
[4]) Cartea înţelepciunii lui Isus fiul lui Sirach 1, 1.
[5]) Ibidem 11, 1.
[6]) Cartea înţelepciunii 7, 7—8.
[7]) Mat. 10, 16.

pace, blândă, plecată, plină de milă şi de roduri bune, fără de judecată şi nefăţărnicie“ [1]).

Pe cât de mare preţ este pentru om înţelepciunea adevărată, pe atât de dezastruoasă şi chiar periculoasă este înţelepciunea falză. Înţelepciunea falză nu este aceea care are la bază raţiunea luminată şi care să ne conducă numai spre binele mai înalt. O vieţuire după trup“ [2]) am putea numi această înţelepciune care nu urmăreşte alta, decât satisfacerea plăcerilor trupeşti faţă cu cele „ale spiritului“ [3]). Apostolul Paul distinge bine între aceste două feluri de înţelepciune, când zice: *„Pentrucă cugetul trupului este moarte; iar cugetul Duhului viaţă şi pace“* [4]). Moartea ce rezultă din acest „cuget al trupului“ constă în fapte cari contravin legii morale ca: uciderea, ne-dreptăţirea, răpirea, ostenirea şi lupta după averi, după „comori pământeşti“; „cugetul Duhului“ însă povăţueşte şi conduce pe om pe calea desemnată de dumnezeescul Mântuitor întru câştigarea „comorilor cereşti“, cari atât pe pământ cât şi în cer ne asigură „viaţa şi pacea“ [5]). Aceeaş idee o desvoltă apostolul Paul şi în alt loc al numitei epistole, când arată consecvenţele unei vieţuiri neraţionale, senzuale, când zice: *„Drept aceea, fraţilor, datori suntem nu trupului, ca să vieţuim după trup, că veţi să muriţi; iar de veţi omorî cu Duhul faptele trupului, veţi fi vii“* [6]) Această minte luminată, această înţelepciune creştinească pare a fi fost presimţită şi de către marele poet latin *Ovidiu*, când zice:

„ . . . . *Si possem, sanior essem*
Sed trahit invitam nova vis; aliudquo cupido,
Mens aliud suadet. Video meliora, proboque:
Deteriora sequor . . . .“ [7])

---

[1]) Iac. 3, 17.
[2]) Rom. 8, 5.
[3]) Ibidem.
[4]) Rom. 8, 6.
[5]) Comp. Dr. V. Gheorghiu, spul citat pag. 57.
[6]) Rom. 8, 12–13.
[7]) Metamorphoseon liber VII. 18—21.

Biserica creştină numără înţelepciunea la cele şapte daruri ale Duhului sânt[1]). „Mărturisirea ortodoxă“ o pune în fruntea celorlalte, învăţând: „*Cel întâiu dar este înţelepciunea, adecă înţelepciunea cea de sus*“[2]) Suflet creştin îmbracă însă această virtute numai referind ea toate la Dumnezeu, principiul obiectul şi scopul vieţii noastre.

Un alt afect al credinţei este *pietatea.*

Pietatea este afecţiunea plină de veneraţiune a creştinului către Dumnezeu, către părinţi, către acele persoane cari reprezintă autoritatea în viaţa bisericească, precum şi către aceia, cari în vre-un oarecare rol legal faţă cu semenii lor au contribuit cu ceva în favorul celor îndatoraţi la veneraţiune. Din o viaţă eminent creştinească prin o viaţă pătrunsă de o credinţă tare, constantă şi vie, care îl aduce în legătura cea mai intimă cu Mântuitorul Hristos, răsare ca un rod ales pietatea. Pietatea este însuşirea creştinului desăvârşit. Apostolul Paul cere dela noi ca: „... *lepădând păgânătatea* (ἀσέβειαν, nepietatea), *şi poftele cele lumeşti, cu întreagă înţelepciuna, şi cu dreptate, şi cu bunăcredinţă* (εὐσεβῶς, pios, în pietate), *să vieţuim în veacul de acuma*“[3]).

Numai creştinul pios poate fi apoi însufleţit de *zelul,* de râvna de a lucra pentru preamărirea lui Dumnezeu şi pentru mântuirea sufletelor a cât mai mulţi creştini. Zelul acesta este un alt efect al credinţei vii. Zelul nostru trebue să-l manifestăm după modelul zelului dovedit de către Mântuitorul nostru Isus Hristos la anumite prilejuri; aşa când cu scoaterea vânzătorilor de animalele de jertfă şi a schimbătorilor de bani din tinda templului[4]), etc. Apostolul Paul ne cere şi nouă râvnă cum o avea un soţ al său, Epafra, „sluga lui Hristos“, pentru Coloseni, către cari scrie: „*Mărturisesc că are râvnă multă către voi, şi pentru cei din Laodichia şi din Iera-*

[1]) „Mărturisirea ortoxă“, Partea I. Răsp. la Intreb. LXXIII.

[2]) Ibidem I. Răsp. la Intreb. LXXIV.

[3]) Tit. 2, 22.

[4]) Mt. 2J, 13—13; Mc, 11, 15—17; Lc, 19, 45—46; Ioan 2, 14—16,

poli“ [1]). Tot dânsul cere aceeaş râvnă şi Corintenilor, când le scrie: „*Aşa şi voi, de vreme ce sunteţi râvnitori duhurilor, spre zidirea bisericei şi căutaţi ca să prisosiţi* [2]).

(Va urma) **Dr. Dimitrie Cioloca**

Ocuparea Scaunului de Arhiepiscop şi Metropolit al Bucovinei — 1924

Alegerea, Investitura şi Instalarea I. P. S. Metropolit Nectarie.

Prin decretul regal din 5 Noemvrie 1924 Maiestatea Sa Regele convocă Marele Colegiu Electoral pe ziua de 7 Noemvrie a. c., spre a proceda la alegerea de arhiepiscop şi metropolit al Bucovinei, al cărui scaun devenise vacant prin retragerea de bună voie a I. P. S. Metropolit Dr. Vladimir de Repta.

In ziua de 7 Noemvrie 1924, la orele 11 se ţine la Metropolie tedeul cuvenit, iar la orele 3 d. a., se întruneşte Marele Colegiu, fiind de faţă membrii Sfântului Sinod, membrii Consistorului Superior Bisericesc şi membrii ortodocşi ai Senatului şi ai Camerii Deputaţilor, sub preşidenţia I. P. S. Metropolit Primat Miron.

După cetirea decretului de convocare, I. P. S. Metropolit Primat deschide şedinţa şi, însuşindu-şi dorinţa clerului şi credincioşilor din Arhidieceza Bucovinei cu privire la propunerea candidaţilor, propune Marelui Colegiu spre alegere pe P. S. Episcop Dr. Ipolit Vorobchievici din Cernăuţi, pe P. S. Episcop Nectarie al Cetăţii-Albe şi Ismailului şi I. P. C. Arhimandrit mitrofor Dr. Clementie Popovici din Cernăuţi.

Făcându-se votarea, P. S. Episcop Nectarie întruneşte majoritatea de 217 voturi din 270 votanţi, şi în consecinţă P. S. Sa este declarat ales Arhiepiscop şi Metropolit al Bucovinei.

Cu această ocazie nou-alesul Metropolit multumeşte Sfântului Sinod şi Marelui Colegiu Electoral, rostind următoarea fru-

---

[1]) Col 4, 13,

[2]) I, Cor, 14, 12.

moasă cuvântare, care este primită cu repetate aprobări şi prelungi aplauze:

„Acum 2 ani mi-aţi făcut cinstea de a mă alege Episcop al Cetşţi-Albe şi Ismailului. Acum îmi exprimaţi din nou încrederea şi mă alegeţi Mitropolit al Bucovinei şi Arhiepiscop de Cernăuţi. D-Voastre D-lor, ca urmaşi ai vechiului divan domnesc, Vă reluaţi astăzi dreptul vechiu de-a alege pe Metropolitul Moldovei de sus. Această eparhie începând la 1401, sub Alexandru cel Bun era odată Mitropolia Moldovei cu sediul la Suceava în toată măreţia şi splendoarea ei, dar la 1630 se mută Mitropolia cu scaunul domnesc de la Suceava, la Iaşi. Mai era şi Episcopia de Rădăuţi, care avea să arhipăstorească nordul ţării, adică nordul Bucovinei şi nordul Basarabiei cu Hotin cu tot până la Nistru. Deci arhipăstoria în regiunile Bucovinei este de o bârşie moldovenească. Soarta vitregă a voit ca la 1775 să se rupa din Moldova tocmai partea cu cele mai multe monumente istorice şi să se cedeze împărăţiei Austriei sub numele de Bucovina. Aşa, Episcopia de Rădăuţi trece numai în marginiie Bucovinei, primind o parte din Mitropolia Iaşului şi renunţând la părţile Hotinului.

La 1782/83 se mută Episcopia dela Rădăuţi la Cernăuţi. Străinii credeau că depărtându-ne matca neamului, ne vom pierde. Dar amarnic s'au înşelat, căci în timpul ocupaţiei străine Mitropolia aceasta a Bucovtnei a rămas un focar de cultură naţională, şi prin ea poporul şi-a dovedit vitalitatea. Biserica a susţinut şcoale ce ne-au dat o pleiadă de intelectuali, cari pe timpul ocupaţiei străine au alimentat şi apărat conştiinţa naţională în toată curăţenia ei şi astăzi la plinirea vremei când văzură ochii noştri mântuirea noastră şi a întreg neamului românesc, aceşti intelectuali cu întreg poporul bucovinean sunt sinceri apărători îi ideiei de stat român.

Vlădici cu inimă română ca Herescu, Baloşescu şi Silvestru Morar-Andrievici au fost stâlpi de granit de care s'au sfarâmat toate atacurile străine, atât cele ce priveau la lege cât şi cele contra limbei strămoşeşti. Intregul cler din Bucovina forma pătura cea mai cultă şi era mai bine pregătită.

După ce mi-am adus obolul de muncă şi jertfă în regiunile Basarabiei, mă înapoiez în locurile, unde m'am adăpat de conşfiinţă naţională cu mormântul lui Ştefan cel Mare şi a celorlalţi

voievozi înmormântaţi în Bucovina şi unde m'am umplut de credinţă târgă moaştele Sf. Ioan de la Suceava. Mă întorc şă conţinui opera începută acolo şi să colaborez cu ceilalţi fraţi ai mei din Bucovina pentru binele bisericei şi al neamului. Şi în Bucovina e atâta lipsă de lucrători pentru refacerea eparhiei, care era odată fala ortodoxiei, dar care a suferit foarte în timpurile turburi.

Voiu ţine legături mai departe cu Basarabia de care mă despart cu inimă grea. Aici, am făcut tuturor toate după cuvântul Domnului şi plec cu conştiinţa de a fi tăiat brazda cea mai vârtoasă şi de a fi semănat sămânţa cea mai bună şi doresc să aducă numai roade bune.

Voiu lucra pentru susţinerea legăturilor dintre Bucovina şi Basarabia şi apoi ca ambele să devina ca în trecut cele mai credincioase fiice ale ţării.

Mulţumesc Sf. Sinod şi Onoratului Mare Colegiu pentru încrederea pusă în mine. Promit că voiu lucra pentru întărirea credinţei şi a neamului din Bucovina, pentru legături sincere şi intime a acestor regiuni cu Patria Mamă şi voiu stărui ca locuitorii Bucovinei şi generaţiunile viitoare să fie stâlpi puternici al ţării.“

A treia zi după alegere, adecă Duminică în 9 Noemvrie 1924, s'a făcut investitura noului Metropolit al Bucovinei, în sala de ceremonii a Palatului Regal, cu tot fastul obicinuit.

Cortegiul a pornit dela Sfânta Metropolia la orele 11‘45, în ordinea următoare: Prefectul Poliţiei Capitalei, doue plutoane de cavalerie, trăsura regală cu I. P. S. Metropolit Primat, împreună cu nou alesul Metropolit al Bucovinei Nectarie, tresura regală cu I. P. S. Metropolit a Moldovei şi Sucevei şi cu P. S. Episcop al Hotinului, trăsura regală cu P. S. Episcop al Buzăului şi P. S. Episcop al Armatei, apoi iarăşi doue plutoane de cavalerie. Trăsura cu nou alesul metropolit a fost escortată de doi ofiţeri superiori.

Tot drumul dela Sfânta Metropolie până la palat era ocupat de un imens public, care formând ca două ziduri nesfârşite de ambele părţi, aducea cu bucurie ovaţiunile sale şi primea binecuvântarea noului Metropolit.

La intrarea cortegiului în curtea Palatului Regal garda a dat onorul şi muzica a intonat „Spre rugăciune“.

La Palat nou alesul Metropolit împreună cu I. P. S. S. Metropoliţi şi P. S. S. Episcopi ce-l însoţiau au fost primiţi de către Mareşalul Curţii Regale şi Ad-utanţii Regali şi conduşi în salonul de primire. Asupra actului de investitură cronica publicată în „Monitorul Oficial“ No. 248 din 11 Noemvrie 1924 raportează următoarele:

„Anunţându-se sosirea Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit, M. S. Regele şi A. S. R. Principele Moştenitor, precedaţi de Mareşalul Curţi Regale îşi fac, la ora 12, întrarea în sala Tronului, unde se aflau aşezaţi:

In dreapta Tronului:

Inaltul Cler şi membrii aleşi ai Consistoriului Superior,

D-nii Miniştrii,

D-nii Senatori şi Deputaţi,

Inalta Curte de Casaţie şi Justiţie,

D-nii Preşedinte şi Vice-Preşedinţi ai Comisiet Interimare a Capitalei,

Rectorul Universităţii şi Decanii Facultăţilor, Reprezentanţii Academiei Române,

D-nii Prim-preşedinte, preşedinţi şi procurorul general al Curţii de apel,

D-nii Prim-Preşedinte, Preşedinţi şi Prim-Procuror al tribunalului Ilfov,

D-l Secretar general al Ministerului Cultelor şi Artelor,

D-l Director general al Cultelor.

In stânga Tronului:

D-nii Generali prezenţi în Capitală.

D-l Prefect al judeţului Ilfov.

După ce M. S. Regele s'a suit pe Tron, având în stânga pe A. S. R. Principele Moştenitor, Mareşalul Curţii şi doi Adjutanţi Regali au condus pe I. P. S. S. Nectarie Cotlarciuc, Arhiepiscop şi Mitropolit al Bucovinei, care îmbrăcat în mantia episcopală s'a prezentat în faţa M. S. Regelui.

D-l Ministru al Cultelor şi Artelor a citit diploma de investire a Inaltului Prelat, iar M. S. Regele i-a încredinţat cârja episcopală.

I. P. S. S. Nectarie Cotlarciuc Arhiepiscop şi Mitropolit al Bucovinei, a ţinut următoarea cuvântare:

„*Sire*,

Pronia Cerească mă chiamă dela Arhipăstoria Cetăţii Albe Ismail la Arhipăstoria Mitropoliei Bucovinei.

Tragică şi plină de schimbări a fost soarta şi istoria acestei Mitropolii; Actele Patriarhiei din Constantinopol ne arată că sub Alexandru-cel-Bun la 1401 Vlădica Iosif din Cetatea-Albă s'a mutat ca Mitropolit al Moldovei cu reşedinţa la Suceava. Aici se desfăşură Mitropolia Moldovel la toată măreţia şi splendoarea ei. Intreg pământul Bucovinei e presărat cu monumente istorice care ne fac cinste, documentând starea înaintată de cultură a strămbunilor noştri. Dar la 1630 se mută Mitropolia dela Suceava împreună cu scaunuf domnesc la Iaşi, teritoriile însă rămân tot sub Arhipăstoria Mitropoliei Moldovei, trăind în cele mai strânse legături.

Tot de pe timpul lui Alexandru cel Bun exista şi Episcopia Rădăuţilor, dar avea de arhipăstorit numai ceva din nordul Bucovinei şi mai ales nordul Basarabiei cu Hotinul până la Nistru. Şi această Episcopie era sufragană Scaunului Mitropolitan al Moldovei.

Veni însă timpul de suferinţe. La 1775 se detrunchiază pământul Bucovinei din scumpul trup al Moldovei şi se anexează împărăţiei Austriace.

Stăpânirea străină nu suferi ca să avem legături nici bisericeşte cu fraţii noştrii din Moldova. De aceea regiunile care aparţineau mai înainte mitropoliei Moldovei se anexează la episcopia de Rădăuţi, rămânând Hotinul Episcopie de sine stătătoare.

Aşa Episcopia Rădăuţilor acum în existenţa ei numai pentru Bucovina se mută la Cernăuţi la 1782.

Dela 1781—1783 această Episcopie a fost independentă.

La 1783 însă s'a subordonat scaunul episcopal din Cernăuţi „in dogmaticis et pure spiritualibus“ arhipăstoriei din Carlovitz, fără ca mitropolia Moldovei să-şi fi dat carte canonică la desmembrarea acestor teritorii.

De legătura cu Carlovitz scăpă Episcopia din Cernăuţi abia la 1873, ridicată fiind iară la rangul de Mitropolie. Aceste timpuri grele le-a suportat Eparhia Bucovinei graţie unor Vlădici cu conştiinţă naţională, cum era Dozitei, Isaia, şi mai ales Mitropolitul Silvestru care cu îndârjire a luptat contra autorităţilor

austriace pentru drepturile românilor şi cărui avem a-i mulţumi salvarea naţiunii şi a bisericei noastre române din Bucovina.

Sire,

Maiestatea Voastră, moştenitor al Coroanei lui Ştefan Vodă, ştiaţi că hotarele Moldovei erau ciopârţite şi că mormântul lui Ştefan cel Mare aşteaptă la Putna să fie liberat de sub stăpânirea străină.

Aţi tras spada pentru desrobirea şi întregirea neamului românesc şi hotarele sale etnice şi istorice le-aţi reaşezat.

Aşa şi vechea Mitropolie a Moldovei de Sus, adică Bucovina, revine iar la Patria Mamă şi se realipeşte la biserica Ţării.

Acum I. P. S. Mitropolit Vladimir, istovit de bătrâneţe şi de boală, demisionând de bună voie şi devenind vacant Scaunul Mitropolitan al Bucovinei, s'a reintrodus iară vechiul obicei al pământului şi Marele Colegiu ca urmaş al Divanului Domnesc m'a ales pe mine smeritul ca Mitropolit al Bucovinei şi Arhiepiscop de Cernăuţi, iar Maiestatea Voastră, glorios urmaş al Voevozilor noştrii din trecut, binevoiţi a-mi încredinţa Toiagul şi a mă învesti cu jurisdicţiunea de Mitropolit.

Marii Voevozi, falnicii înaintaşi ai Maiestăţii Voastre, îndătinau a face legături dela un capât al ţării la celălalt.

Ştefen Vodă după crâncena luptă dela Chilia 1465 zideşte un an după aceasta Sfânta Mânăstire Putna în secularele păduri ale munţiloı din Bucovina aşa că limba clopotelor din creerii munţilor să vestească vitejia plăeşilor isprăvită la malul Mărei.

Maiestatea Voastră a-ţi reînfiinţat Episcopia Cetăţii Albe Ismail şi pe mine smeritnl originar din munţi m'aţi aşezat Vlădică al acestor regiuni dela Mare.

Acum iară, precum odinioară Alexandru cel Bun a lăsat să se mute Vlădica Iosif din Cetatea Albă dela Suceava ca Mitropolit al Moldovei, aşa acum Maiestatea Voastră mă învestiţi cu putere să mă duc dela Cetatee Albă Ismail Mitropolit al Bucovinei la Suceava şi Cernăuţi.

Mi-am făcut datorie în Eparhia Cetăţei Albe, mărit-am pe Dumnezeu neamului românesc.

Arătat-am că suntem o lege şi un neam şi o ţară. Ajutatu-leam să vadă faptele măreţe ale Maiestăţii Tale şi ale Slăvitei noastre Doamne precum şi a întregei Augustei Familii Regale.

Făcutu-i-am să înţeleagă vitejia armatei Române şi să priceapă că aceeaş doină, acelaş cântec, aceeaş limbă şi credinţă se aude dela munte până la mare.

Acum cu inimă grea mă despart de eredincioşii mei de până acuma, cari m'au iubit şi pe cari eu i-am iubit, dar mă duc cu drag la nouii credincioşi cari încă au nevoie de conducere. Mă duc înapoi acolo unde m'am inspirat din finereţe la monumentele trecutului nostru glorios şi am Invăţat a-mi iubi legea, neamul, Regele şi Ţara. Mă duc să păzesc mormântul lui Ştefan cel Mare biruitorul dela Chilia şi să strâng legături tot mai tari între Bucovina şi Basarabia şi între ambele cu Ţara Mamă.

Sire,

Vlădica Iosif a luat cu sine moaştele Sfântului Ioan dela Cetatea-Albă şi le-a dus la Suceava. Pe la anul 1860 Ţarul Rusiei cu Impăratul Austriei s'au înţeles ca să se taie o bucată din piciorul Sfântului Ioan şi să o dea Cetăţei Albe, aşa că trupul rămase la Suceava şi o bucetă de picior se află deatunci în biserica grecească din Cetatea-Albă. Dar nu se putea să rămână detrunchiată nici ţara Românească, dar nici Sfântul nu putea să fie despărţit aşa că trupul să fie într'o ţară şi piciorul într'alta şi încă ambele ţări fără nici un drept la Sfintele lui moaşte, căci Sfântul Ioan pe pământ Românesc a pătimit martirul şi întreg a fost adorat în ţara noastră ca Sfânt şi patron al ţării prin veacuri dearândul. Prin rugile lui şi ale drept credincioşilor şi cu ajutorul lui Dumnezeu a crescut vitejia armatei noastre şi s'a sfărâmat şi Austria şi Rusia şi cum era just a rămas trupul întreg al Sfântului în ţara întregită a Românilor.

Am rugat şi voiu implora şi în viitor rugile acestui Sfânt patron al Eparhiei mele ca Dumnezeu să ne ajute să ne întărim ţara noastră şi pe vecie să rămână întreagă, cum acum iarăş Sfântul e întreg în ţara noastră, voiu implora ajutorul Domnului să dea vitejie armatei şi înţelepciune guvernului Maiestăţii Voastre, iar Maiestăţii Voastre şi întregii Dinastii sănătate şi zile indelungate.

Sire,

Inapoindu-mă la Mitropolie cu moaştele Sfântului Ioan şi cu osemintele lui Ştefan cel Mare şi ale altor Voivozi înaintaşi ai Maiestăţii Voastre,

Vă mulţumesc cu profundă supunere şi recunoştinţă pentru puterea cu care mă învestiţi prin acest Toiag.

Mulţumesc Marelui-Colegiu Electoral şi Sfântului Sinod pentru încrederea pusă în mine.

Şi promit că voiu lucra cu stăruinţă pentru a întări legea strămoşească şi dragostea pentru neam, pentru Tron şi pentru Ţară.

Şi trăiţi Sire!

Să trăiască Maiestatea Sa Regina!

Să trăiască moştenitorul Tronului şi Intreaga Dinastie".

M. S. Regele răspunzând Inaltului Prelat a spus:

Inalt Prea Sfinţite Părinte Nectarie,

„Datinele vechi păstrate cu sfinţenie în mintea şi inima poporului şi în tradiţia biserici a pus în mâinele Regelui dreptul de a întări printr'un act solemn pe Vlădicii chemaţi de glasul Marei Adunări la scaune episcopale.

„Azi, însă resimt o deosebită bucurie însoţită de o mare satisfacţie sufletească, când Imi este daf ca după 150 de ani dela răpirea străvechii reşedinţe metropolitane a Sueevei şi a vechii episcopii a Rădăuţului, împreună cu aceste falnice mănăstiri în cari se odihnesc rămăşiţele marilor Voevozi ai Moldovei, să reluăm firul drepturilor bisericii moldoveneşti, şi ca Rege al României întregite să-Ţi încredinţez cârja arhipăsroralâ a eparhiei Bucovinei".

Viu mişcat am ascultat cuvântarea Inalt Prea Sfinţiei Tale despre măreţele începuturi ale Mitropoliei Moldovei şi despre împrejurările dureroase prin cere a trecut. Vrednicii Arhipăstori Dositei Herescu, Isaiia Băloşescu şi mai ales Silvestru Andrievici Morar, cari în timpuri apăsătoare au ştiut să apere drepturile strămoşeşti ale credincioşilor români şi să ţină trează conştiinţa naţională sub aripele sfietei biserici, au dreptul la vecinica noastră recunoştinţă.

Inalt Prea Sfinţite Părinte,

„Mergând în prea frumosul colţ de ţară unde ţi-ai desfăşurat munca tinereţelor, şi având de păstorit un popor blând şi bun, în sufletul căruia este adânc înrădăcinată dragostea credinţei strămoşeşti, vei putea desvolta în toată

voiea, sub cerul limpede al României unite, o activitate rodnică în atâtea direcţii".

„Buna pregătire a slujitorilor altarului, cât mai apropiata lor privighere prin dese vizite pastorale în mijlocul poporului doritor de bune îndemnuri din însăşi gura Arhipăstorului lor; o deosebită luare-aminte pentru poporenii de viţă română, înăbuşiţi în cursul unui veac de vitregie; păstrarea cu scumpătate a neasemănatei comori de frumuseţe ce ne-au lăsat binecredincioşii şi vrednicii Voevozi ai Moldovei, aceste odoare cari, dacă provoacă admiraţia învăţaţilor cari le cercetează, ne vorbesc nouă Românilor cu glas elocvent despre timpurile de fală şi mărire a strămoşilor noştri; — iată un câmp larg de muncă, pe care sunt sigur că-l vei îngriji cu toată râvna, ca un vrednic urmaş al Inalt Prea Sfinţitului Vladimir de Repta, căruia greutăţile vârstei înaintate i-au cerut o bine meritată odihnă, după o îndelungată şi vrednică arhipăstorie, tocmai în cele mai grele timpuri prin cari a trecut întregul neam românesc.

„Mulşumindu-ţi din toată inima pentru sentimentele de dragoste şi devotament ce ni le arăţi Reginei, Mie şi Familiei Mele, îţi urez o lungă şi fericită păstorie".

In urmă M. S. Regele şi A. S. R. Principile Moştenitor s'au întreţinut cu Inalţii Prelaţi, cu membrii guvernului şi persoanele prezente, iar la orele 12,45 s'au retras, după care Inaltul Prelat nou iovestit a fost readus la Sf. Metropolie cu acelaş ceremonial ca la venire", salutat cu aceaşi căldură de mulţimea cetăţenilor dealungul întregului drum până la Sfânta Metropolie, unde s'a slujit iarăşi un tedeu de mulţumire lui Dumnezeu, şi apoi s'a dat masa.

In seara aceleiaşi zile noul metropolit pleacă spre Cernăuţi şi soseşte la Burdujeni în dimineaţa zilei de Luni în 10 Noemvrie, nsoţit de toţi metropolitii Ţării (I. P. S. S. Miron, metropolitul Primat, Nicolae, metr. Transilvaniei şi Pimen al Moldovei şi Sucevei), de P. S. S. episcopi vecini (Gurie, arhiepiscop al Chişinăului, Visarion al Hotinului şi Lucian al Romanului), de d-nii miniştri Dr. I. Nistor al Bucovinei şi d-nul Lapedatu, ministru pentru Culte, de un număr de senatori şi deputaţi, precum şi de mai mulţi reprezentanţi al clerului şi credincioşilor din die-

ceza Cetăţii-Albe şi Ismailului, pe care a pastorit-o prin doi ani de zile, între cari remarcăm pe d-l P. C. Protopresviter Dumbravă şi protodiaconul Stichi membri consistoriului din Ismail, şi pe d-l Gheorghiţă, directorul consistoriului şi d-l Doinarul prefectul judeţului şi d-l Tomov, primarul oraşului precum şi pe d-nii sanatori Tomov şi Chirilov.

Aici, la păşirea sa pe pământul arhidiecezei ce pronia d-zească o încredinţează arhipastoriei sale, I. P. S. Metropolit Nectarie este întimpinat şi bineventat de un mare număr de cler şi popor, în frunte cu reprezentanţii Consistoriului arhidiecezan din Cernăuţi, I. P. C. păr. arhimandrit-mitrofor Dr. Cl. Popovici şi I. P. C. păr. protopr.-mitrofor D. Dan, de căfră profesorii facultăţii de teologie, în frunte cu decanul N. Cotos, de reprezentanţii Societăţii Clerului ortodocs din Bucovina cu preşedintele păr. protopr.-mitrofor prof. Dr. Vasilie Tarnavschi, reprezentanţii profesorilor de religie părinţii D. Ţopa şi Gh. Ciupărcă împreună cu păr. I. Avram, care îl bineventează în numele foştilor colegi de şcoală ai I. P. S. S., de reprezentantul patronatului bisericesc bucovinean baron Eudoxiu Hormuzachi, apoi reprezentanţii autorităţilor politice, bisericeşti şi şcolare din oraşul Suceava, cu d-l prefect D. Cojocar, d-l primar Donisă, părintele Ignatescu, cu mulţi preoţi şi profesori, mulţi gospodari din comunile învecinate, cu d-l Coclici din Mitocuţ-Dragomirnei.

După salutarea călduroasă din partea păr. arh.-mitrof. Dr. Cl. Popovici în numele Metropoliei Cernăuţene, care încheie spunând că azi Biserica Bucovinei se îmbracă în haină de sărbătoate, căci vine în fruntea ei un cap tânăr, menit să-i dea toată strălucirea ce-a avut-o, ia cuvântul d-l N. Cotos decanul Facultăţei de Teologie, rostind:

„Inalt Prea Sfinţite Stăpâne,

Vă rog să-mi îngăduiţi, ca, la păşirea Inalt Prea Sfinţiei Voatre pe pământul Arhidiecezei pe care Prea Bunul Dumnezeu cu ziua de astăzi o încredinţează păstoriei Inalt Prea Sfinţiei Voastre, să Vă aduc bineventările cele mai supuse şi cele mai adânc simţite din partea Facultăţii de Teologie din Cernăuţi.

Având deosebita fericire de a saluta în persoana Inalt Prea Sfinţiei Voastre, nu numai un fiu distins al Bisericei Bucovinene, ci şi un fost elev ales şi un prea iubit fost profesor şi decan al său,

Facultatea de Teologie, prea veselă şi prea onorată de sosirea Inalt Prea Sfinţiei Voastre, roagă pe Domnul, în numele căruia veniţi, să binecuvânteze paşii I. P. S. Voastre, hărăzindu-Vă încă mulţi ani de sănătate şi fericire întru ostenelele ce Vă aşteaptă pentru realizarea a tot progresul şi a mântuirii noilor fii sufleteşti ai I. P. Sf. Voastre, în pace şi bună înţelegere, spre binele Bisericei şi Neamului nostru şi spre mai marea laudă a lui Dumnezeu.

Cu acestea I. P. Sfinţită, Vă rugăm să binevoiţi a ne împărtăşi înalta binecuvântare."

Apoi preşedintele Societăţii Clerului prof. D. V. Tarnavschi:

„*Inalt prea Sfinţite Stăpâne,*

Societatea Clerului ortodox bucovinean cu vie satisfacţie şi cu bucurie nespusă a luat la cunoştinţă că la ultima alegere de Mitropolit a Bucovinei Marele Colegiu a considerat dorinţa exprimată a Societăţii şi V'a ales pe Inalt Prea Sfinţia Voastră de Metropolit al Bucovinei. Veniţi ca episcop dela Ismail. Deşi numai scurt timp aţi fost Episcop în dieceza Ismail-Cetatea Albă, totuşi Prea Sfinţia Voastră aţi condus această dieceză cu atâta înţelepciune, bunăvoinţă rară şi tact deosebit în cât v'aţi câştigat simpatiile întregii populaţiuni de acolo. Avem ferma speranţă că şi dieceza noastră se va bucura de aceeaş conducere înţeleaptă şi binevoitoare a Inalt Prea Sfinţiei Voastre. Daţi-ne voe ca întimpinându-vă la hotarele diecezei în numele Societăţii Clerului ortodox bucovinean, să Vă prezintăm urările cele mai respectoase, asigurându-Vă supunerea noastră fiească şi credinţă nestrămutată şi dorind ca prea bunul Dumnezeu să Vă susţină pe Iualt Prea Sfinţia Voastră spre binele bisericii şi patriei noastre întru mulţi şi fericiţi ani."

Apoi d-l baron Eudoxiu Hormuzachi în numele patronilor Bisericeşti:

„*Inalt Prea Sfinţia Voastră,*

Venim în numele Credincioşilor ortodoxi din Bucovina să Vă urăm bună venire, implorând binecuvântarea cerească întru păstorirea fericită a Inalt Prea Sfinţiei Voastre.

Ajungeţi la cârma diecezei noastre într'un moment când Biserica noastră are nevoie mai mult ca ori când de un păstor luminat şi cu ochii aţintiţi spre calea cea adevărată, care conduce un popor atât de binecuvântat la limanul fericirei.

Aveţi Inalt Prea Sfinţia Voastră, o dieceză frumoasă şi mărită şi aveţi înaintea ochllor exemplul viu al unor predecesori iluştri pe scaunul metropolitan al Cernăuţilor şi Bucovinei.

Urăm Inalt Prea Sfinţiei Voasfre să aveţi mulţumirea a conduce dieceza acolo unde deosebitele însuşiri ale Inalt Prea Sfinţiei Voastre îndreptăţesc să privim.

Să trăiţi, Inait Prea Sfinţia Voastră, mulţi şi fericiţi ani, şi să dea atotputernicul Dumnezeu să fiţi purtătorul înflorirei poporului pe care pronia cerească l-a încredіaţat cârjei arhipăstoreşti a Inalt Prea Sfinţiei Voastre", şi apoi pe rând toţi reprezentanţii numiţi mai sus rostesc cele mai alese cuvinte de bun sosit I. P. S. Metropolit Nectarie, care cu toată oboseala drumului, răspunde şi mulţumeşte fiecăruia în parte, în aplauzele şi ovaţiunile numerosului public de faţă.

Tot aşa şi în drumul dela Burdujeni până la Cernăuţi I. P. S. S. Mitropolitul Nectarie a fost întâmpinat de mult popor în frunte cu preoţii în odajdii şi la gările din Dărmăneşti, Dorneşti şi Adâncata. La staţia din Dărmăneşti i-au urat bun venit I. P. S. Sale protopopul Homorului, S. S. păr. Bendevschi, paroh în Stulpicani, comuna în care s'a născut I. P. S. S. Mitropolitul Nectarie, apoi protopopul Câmpulungului-Moldovennsc S. S. păr. Lumiceanu din Vama şi protopopul Sucevii, S. S. păr. Berariu din Costâna. D-nii prefecţi ai Homorului şi Câmpulungului precum şi mulţi primari şi gospodari fruntaşi l-au salutat pe I. P. S. Sa în numele poporului dreptcrediucios. La Dorneşti I. P. S. S. Mitropolitul Nectarie a fost întimpinat de protopopul Siretului S. S. păr. M. Percec din Grăniceşti, de protopopul Rădăuţilor, S. S. păr. Cărbune din Rădăuţi şi de protopopul Vicovelor, S. S. păr. Bucevschi din Bilca, de prefecţii judeţelor Rădăuţi şi Siret d-nii dr. E. Bancescu şi Tr. Bădăluţă, de primarii Siretului şi Rădăuţilor, d-nii O. Pauliucu-Burlă şi G. Popadiuc şi de mult popor dreptcredincios. Deasemenea şi la Adâncata I. P. S. S. Mitropolitul Nectarie a fost întimpinat de protopopul Storojineţului, S. S. păr. Săveanu din Iordăneşti şi de d. prefect al Storojineţului A. Bocancea. Numeroase delegaţii de gospodari fruntaşi din toate judeţele, în frunte cu protopresviterii şi mulţi preoţi l-au însoţit pe I. P. S. S. Mitropolitul Nectarie până la Cernăuţi spre a lua parte în numele norodului dreptcredincios. din Bucovina la serbările aşezării în scaun a nou alesului Mitropolit al Bucovinei.

In gara Cernăuţi I. P. S. S. Mitropolitul Nectarie a fost întimpinat de mult şi ales popor, de reprezintanţii autorităţilor bisericeşti în frunte cu P. S. S. Episcopul Ipolit Vorobchievici, de reprezintanţii autorităţilor civile, administrative, judecătoreşti şi şcolare, în frunte cu d-nii directori generali, preşedinţi ai Curţii de Apel şi ai tribunalelor şi de profesorii universitari, de deputaţii şi de senatorii Bucovinei, de reprezintanţii autorităţilor militare în frunte cu d-nii generali Mircescu şi Constantinov, de reprezintanţii Primăriei Cernăuţi în frunte cu d. Primar Nicu Flondor şi de reprezintanţii tuturor celorlalte confesiuni, catolică, unită, luterană, armeană şi mosaică.

Ca şi la Burdujeni, Dărmăneşti şi Adâncata, I. P. Sa a mulţumit şi aicea cu frumoase cuvinte fiecărei reprezentanţe în parte.

Dela gară a pornit un frumos alaiu, în frunte cu un escadron, de roşiori şi urmând trăsura de paradă cu I. P. S. S. Mitropolitul-Primat al României Miron Cristea şi I. P. S. S. Mitropolitul Bucovinei Nectarie la Catedrală. Toate străzile Cernăuţilor dână la Catedrală erau frumos împodobite cu steaguri şi verdeaţă; dealungul trotuarelor erau înşiruiţi elevii tuturor şcoalelor din Cernăuţi. La poarta şi în uşa Catedralei I. P. S. S. Mitropolitul Nectarie a fost întimpinat de preoţii acestei biserici, în frunte cu păr. protopresviter mitrofor Dr. Ipolit Tarnavschi, care îl bineventează cu frumoasa cuvântare:

„Inalt Prea Sfinţite Stăpâne,

La pragul acestui măreţ locaş dumnezeesc, rădicat din daniile pioase ale vechilor Voievozi, Episcopi şi boieri mvldoveni, am marea onoare şi bucurie a întimpina în numele Clerului Catedralei şi al credincioşilor cu respectul cuvenit pe Inalt Prea Sfinţia Voastră, nou alesul nostru Arhiepiscop şi Mitropolit, sălutându-Vă şi bineventându-Vă după vechea datină românească cu salutul sincer şi isvorit din inimele tuturora: „Bine aţi venit“.

Eparhia noastră este mică între Eparhiile surori din ţara întregită şi dacă se bucură totuşi de oareşicare renume are să mulţămească acest lucru în primul rând facultăţii de teologie, care i-a dat preoţi cu studii înalte şi în măsură să-şi împlinească misiunea în toate împrejurările, prin care a trecut şi trece biserica noastră, predicând cu zel şi cu efecte vădite cnvântul dumnezeesc şi ţinând cultul divin la un nivel demn. Inalt Prea Sfinţia Voastră ca fost profesor, specializat în ale teologiei pastorale, aşadară în ale Cul-

tului şi ale predicământului, simbolizaţi oarecum unirea acestor două ramuri de căpetenie ale chemării preoţeşti şi ne bucurăm mult că vom primi de acum înainte dintr'o parte atât de autorizată o îndrumare, încurajare şi binecuvântare a activităţii noastre pe aceste terenuri, ne bucurăm că Inalt Prea Sfinţia Voastră veţi şi încununa această activitate a noastră, rostind şi I. P. S. Voastră de acu înainte în această Catedrală ca supremul ei magistru cu dragoste apostolică cuvântul Domnului, de care poporul nostru credincios este atât de însetat.

Cu finea anului 1924 inrtră biserica noastră catedrală în al 7-lea deceniu al existenţei şi activităţii sale, iară I. P. S. Voastră intraţi ca al 7-lea Arhipăstor dela întemeietorul Catedralei încoace în sanctuarul ei. După credinţa podorului nostru numărul biblic de „*şapte*“ este aducător de noroc. Dorim din inimă ca această credinţă a poporului nostru să se adeverească pe deplin şi cu privire la noul nostru Arhipăstor, iară în desfăşurarea activităţii arhipăstoreşti, pe care o începeţi I. P. S. Voastră cu ziua de astăzi în Eparhia al cărei fiu sânteţi, Vă dorim ca bunul Dumnezeu să întăriască şi să aprofundeze în sufletul I. P. S. Voastră calităţile alese ale marilor predecesori pe scaunul mitropolitan al Bucovinei, Vă dorim îndeosebi *energia P. S. Eugenie,* întemeietorul bisericei catedrale, *gloria* neuitatului *Silivestru, duhul profund creştin şi blândeţele I. P. S. Vladimir.* Εἰς πολλὰ ἔτη δέσποτα, întru mulţi ani Stăpâne“.

In Catedrală s'a săvârşit mai întâiu obişnuita slujbă la aşezarea în scaun a unui Mitropolit. De faţă au fost d-nii: Al. Lapedatu, ministrul Cultelor, general Mărdărescu, ministru de război, A. Văitoianu ministrul căilor ferate, şi I. Nistor, ministrul Bucovinei, apoi I. P. Sfinţiţii Mitropolitul-Primat al României Miron Cristea, Mitropolitul Moldovei Pimen, al Ardealului Balan, Arhiepiscopul Basarabiei Garie, episcopul Hotinului Visarion, episcopul Romanului Lucian şi mulţi alţi arhierei şi înalte feţe bisericeşti, oaspeţii din Vechiul regat, Transilvania şi Basarabia, precum şi reprezentanţii tuturor autorităţilor, ai Universităţei, şi ai tuturor şcolilor din Cernăuţi, şi o imensă mulţime de credincioşi din oraş şi dela sate.

Dupăce s'a terminat slujba bisericească d. ministru Al. Lapedatu a citit Inaltele Decrete Regale în virtutea cărora I. P. S. S. Nectarie a fost ales şi aşezat Mitropolit al Bucovinei şi declară aşe-

zarea în scaun al noului Mitropolit înfăptuită, urând în numele guvernului I. P. S. Sale Nectarie păstorire îndelungată şi fericită:

„Prin voinţa membrilor Marelui Colegiu electoral al ţării, reprezentanţi ai bisericii şi poporului nostru drept credincios din România întregită, şi prin graţia Majestăţii Sale Regelui, augustul şi gloriosul nostru Suveran, iai, azi, în samă Inalt Prea Sfinţite Stăpâne, păstoria sufletească a celei mai vechi eparhii moldovene.

Imprejurări, hotărîte adesea printr'un tainic şi nepătruns înţeles, fac ca Inalt Prea Sfinţia Ta, om al acestor locuri, să vii la Scaunul mitropolitan al Bucovinei, pe acelaş drum, pe care — cum însu-Ţi ai relevat — a venit, odinioară, la Suceava, cel dintâiu arhipăstor al ţinutului acestuia, pe drumul Vlădicăi Iosif dela Cetatea Albă.

Şi precum acela venia, atunci, să organizeze, în sens naţional, viaţa bisericească a noului Stat al Moldovei lui Alexandru cel Bun, tot aşa vii acum Inalt Prea Sfinţia Ta — să restabileşti, în situaţia schimbată de astăzi şi în formele cu putinţă încă, vechi rosturi ale bisericii noastre din Bucovina, anterioare răşluirei ei dela trupul patriei mume şi să introduci cu iubire şi înţelepciune, viaţa particulară a acestei biserici, formată în decursul stăpânirii străine, în viaţa generală a bisericii ortodoxe din România Mare.

Căci eşti, Inalt Prea Sfinţite, cel mai chemat să îndeplineşti acestea postulate.

Intr'adevăr, născut şi crescut în Bucovina, cu cunoştinţa şi intuiţia deci a lucrurilor şi oamenilor, a împrejurărilor de tot felul din trecut şi prezent, vei putea să cârmueşti eparhia ce Ţi s'a încredinţat aşa fel, ca să nivelezi, rând pe rând, toate acele asperităţi pe cari vitregia stăpânirii căzute le-a creat şi le-a susţinut.

Făcând, apoi parte din generaţiunea bucovineană a războiului pentru întregirea neamului, generaţiune luptătoare pentru afirmarea culturii române şi pentru izbândirea idealului naţional, — Inalt Prea Sfinţia Ta eşti chemat să fii, în lumea noastră bisericească, reprezentantul autorizat al năzuinţelor actuale ale acestei generaţii: — consolidarea, cu un ceas mai curând şi sub toate raporturile ale Statului întregit cu atâtea străduinţe, jertfe şi suferinţe.

Având, în fine, ca învăţat şi cleric, conştiinţa însemnatului rol al bisericii noastre în viaţa neamului, vei putea lupta, în cursul anilor ce-Ţi stau larg deschis înainte, pentru aşezarea acestei biserici în cadrele şi rosturile cuvenite pentru ca ea să-şi poată în-

deplini pe deantregul menirea sa, spirituală şi morală, culturală şi naţională.

Aceste sunt, Inalt Prea Sfinţite, temeiurile pe cari clădim speranţele ce punem în păstoria Inalt-Prea Sfinţiei Tale la arhidieceza Bucovinei. Ele ne îndreptăţesc a ne bucura sincer, a Te felicita cordial şi a-ţi face urări călduroase pentru înalta demnitate la care dorinţa bisericii, voinţa naţională şi graţia regală te-a înalţat.

Vii, Inalt-Prea Sfinţite la această înaltă demnitate după vremuri grele şi cumplite, cele mai grele şi mai cumplite poate prin care a trecut ţara aceasta dela intrarea sa în istoria neamului nostru şi după un păstor vrednic şi merituos, care, cu concursul alor săi, a putut păstra caracterul naţional al bisericii întemeiată de Alexandru cel Bun şi înzestrată de Ştefan cel Mare, îndurând cu resignare, adversităţile unui război aşa de nemiloase cu poporul său şi cu sine.

Vii în vremuri noi, senine şi pline de zări luminoase, în care munca şi silinţele noastre ale tuturor pentru binele patriei şi al neamului sunt ocrotite şi asigurate. Fii deci omul zilelor în care trăim, omul năzuinţelor pentru care luptăm, omul idealelor ce nutrim, ca să răsplăteşti încrederea ce se pune azi din toate părţile în Inalt-Prea Sfinţia Ta.

Cu această urare, exprimând în calitate de Ministru al Cultelor, omagii de înaltă şi călduroasă recunoştinţă venerabilului ierarh, care, cu preţul a mari şi grele suferinţe, morale şi fizice, s'a învrednicit să ducă la limanul mântuirii naţionale corabia ce i-a fost încredinţată la timpul său şi care, în situaţia bătrânului preot din templul Ierusalimului lasă azi, în interesul bisericii pe care a iubit-o şi servit-o, locul său altuia mai tânăr şi mai viguros, — te felicit Inalt-Prea Sfinţite încă odată în numele Guvernului Ţării şi nu mă îndoesc că toţi acei reprezentanţi ai bisericii noastre din Bucovina cari, înaintea altora, au înţeles spiritul vremurilor noui, vor sta în jurul Inalt Prea Sfinţiei Tale ca să conlucraţi pentru mărirea bisericii lui Hristos şi pentru propăşirea neamului românesc.

Intru mulţi ani, Stăpâne!"

Apoi se citeşte scrisoarea sinodolă, pe care o dă cu acest prilej I. P. S. S. Mitropolitul-Primat al României către poporul şi clerul dreptmăritor din Bucovina:

„*MIRON,*

Din mila lui Dumnezeu şi voinţa clerului şi a poporului, Archiepiscop şi Mitropolit al Ungro-Vlahei, Exarh al Plaiurilor, Primat al României şi Locţiitor al Cesareei din Capadochia, Preşedinte al Sf. Sinod al Bisericii Autocefale Ortodoxe-Române.

„Iubitului cler şi popor din de Dumnezeu păzita Metropolie a Bucovinei şi tuturor ascultătorilor şi cetitorilor acestei scrisori sinodale — har şi pace dela Dumnezeu Parintele din ceruri, iar' dela Noi salutare şi binecuvântare arhipăstorească.

Tuturor, cărora se cuvine, facem arătare, că Mântuitorul nostru Domnul Isus Christos, — trimiţând din cer în chipul limbilor de foc pe Prea Sfântul Duh peste sfiinţi săi ucenici şi apostoli, le-a întărit lor darul de a provădui cuvântul Evangelei Sale, — a aşezat în sfânta Sa Biserică scaune şi vrednicii mici şi mari şi astfel prin punerea mâinilor print'o neintreruptă înlănţuire dela Sf. Apostoli şi până azi îndreptătorii Bisericii lui Dumnezeu şi păstorii turmei lui Christos se fac vrednici a fi părtaşi aceloraşi daruri şi haruri.

Văzând, că I. P. S. Mitropolit Dr. Vladimir de Repta, încărcat de ani şi slăbit de boală din a sa bună voie şi plăcere s'a retras din scaunul de Mitropolit al Bucovinei, singur socotind în a sa dragoste către turma, pe care în zile grele cu vrednicie a păstorit-o, că în fruntea Mifropoliei din Bucovina e nevoie să stea bărbat sănătos şi tânăr, care să poarte cu voinicie printre valurile vremii cârma acelei de Dumnezeu păzite Mitropolii,

Şi că Majestatea Sa Regele a primit acea demisiune:

Noi, ca o Mitropolie atât de însemnată să nu rămâie vaduvită de canonicescul ei ocârmuitor vreme mai îndelungată, am învitat Marele Colegiu Electoral, alcătuit din toţi Preasfinţii Vlădici şi membri ai Sf. Sinod, din Cucernicii clerici ai Consistorului Superior Bisericesc şi din toţi aleşii Naţiunii, — Senatorii şi Deputaţii de credinţa noastră — ca în temeiul drepturilor şi îndătoririlor ce i-l dă legea fundamentală a Bisericii Noastre „Despre alegerea Mitropoliţilor şi Episcopilor" în capitolul I Art. 1, 2 şi 3 şi pe temeiul dorinţii arătate de Biserica Bucovinei prin reprezintanţii săi canonici şi exprimate în şedinţa Sf. Sinod din 30 Ianuarie 1919, a fi socotită ca făcând parte întregitoare din Biserica Autocefală Ortodoxă Ro-

mână, împărţindu-se de toate drepturile şi datoriile ei, — ca să aleagă un nou titular la scaunul devenit vacant; iară în ziua de 7 Noembrie 1924, acest Mare Colegiu a ales Mitropolit titular al Sf. Mitropolii a Bucovinni pe P. S. Sa D. Dr. Nectarie Cotlarciuc, Episcop titular al Cetăţii Albe şi Ismailului, carele s'a arătat vrednic prin statornicia lui în dreapta credinţă a sfintei noastre biserici răsăritene, prin lucrare fără preget în slujbele sale de până acum şi în deosebi în sf. Episcopie, pe care cu multă vrednicie şi părintească grijă a cârmuit-o, şi a dat dovezi despre neclintita credinţă faţă de M. S. Regele nostru Ferdinand I, de ascultare faţă de Sf. Sinod şi supunere faţă legile Patriei.

Majestatea Sa Regele Ferdinand I, cu Inaltul Decret, Nr. 3.738 din 7 Noembrie 1924, întărind această alegere, i-a dat după vechile datini ale Ţării, în sala Tronului şi de faţă fiind toţi înalţii demnitari şi căpetenii ale Ţării, Clerici, Ostaşi şi Mireni, tradiţionala investitură în ziua de 9 Noemvrie 1924.

Iar Noi, Preşedintele Sf. Sinod, în numele acestuia şi pe temeiul celor mai înainte arătate, emitem şi dăm nou alesului Mitropolit Dr. Nectarie Cotlarciuc, prin această gramată sinodicească investitura canonică de Mitropolit al de Dumnezeu păzitei Mitropolii a Bucovinei cu toate târgurile şi satele câte se ţin azi, sau se vor ţinea în viitor de această sf. Mitropolie, drept mărturie, că I. P. S. Sa — fiind investit cu diregătoria arhierească şi cu jurisdicţiunea de Mitropolit, — are darul şi puterea de a pune, după rânduirile sfintei noastre Biserici dreptmăritoare de răsărit şi legile în fiinţă, ceteţi, cântăreţi, ipodiaconi, diaconi, preoţi şi protopopi la bisericile din eparhia I. P. S. Sale, stareţi şi stareţe, igumeni şi arhimandriţi la mănăstiri, şi a face toate, câte i-se cuvine ca lerarh spre zidirea duhovnicească a turmei Sale.

Din parte-i aşteptăm cinstire şi ascultare către starea cea înaltă bisericească şi în deosebi către Sf. Sinod al Sfintei Biserici Autocefale Ortodoxe-Române, precum şi lucrare neobosită, bună înţelegere, înţelepciune, părintească dragoste şi tuturor călăuză întru întărirea, paza şi ţinerea strămoşeştilor tradiţii, de cari e plin acest colţ de ţară moldovenească.

Tuturor celor din cinul preotesc şi călugăresc şi întregului norod din Mitropolia Bucovinei, recomandăm pe D. D. Mitro-

polit Nectarie ca Chiriarh legiuit al lor, să-l cunoască şi cinsteacă, plecându-i-se cu toată voia şi arătându-i în toate împrejurările supunere şi ascultare, ca fi, sufleteşti, privindu-l şi cinstindu-l ca pe arhipăstorul, învăţătorul şi ocâmuitorul lor duhovnicesc, care este următor sfiinţilor Apostoli ai Domnului Dumnezeului şi Mântuitorului nostru Isus Hristos, căruia se cuvine toată slava, cinstea şi închinăciunea în vecii vecilor."

A luat apoi cuvântul I. P. S. S. Mitropolitul Primat Miron Cristea spunând că mitropolia Bucovinei a suferit cel mai mult pe urma războiului; I. P. S. S. Vladimir a îndurat cele mai grele lovituri din partea stăpânirii austriace, care nu s'a uitat la vârsta înaintată a I. P. S. Sale, ce l-a dus din patrii la Viena, unde i-a amârît zilele cu toate mijcoacele. Totuş I. P. S. S. Vladimir nici o clipă n'a uitat scaunul său de Mitropolit şi turma sa de credincioşi şi când a putut, a căutat s'o mângăie, în acele cumplite vremuri, prin cari a trecut ţărişoara noastră până la disrobirea ei prin ostaşul român. După Unirea tuturor fraţilor I. P. S. S. Vladimir văzând că puterile nu-l mai slujesc, cu dragoste pentru poporul încredinţat păstoriei I. P. Sf.-Sale s'a retras din scaun iar în locul I. P. S. Sale a fost ales un om mai tânăr, plin de putere de muncă şi se cuvine să-l primim pe noul Mitropolit I. P. S. S. Nectarie cu aceiaş dragoste cu care l-am ascultat pe I. P. S. S. Vladimir.

După acestea, potrivit vechiului obiceiu, dintre delegaţii pentru aşezarea noului Mitropolit în scaun, părinţii prot. mitrof. D. Dan, arhim. Volcinschi, prot. Mironovici din partea clerului şi d-l comte G. Vasilco şi Rudu Grigorcea şi doi săteni din partea patronilor bisericeşti şi a credincioşilor, conduc d-l comte Vasilco deoparte şi păr. consil. D. Dan de alta pe noul Mitropolit în scaunul metropolitan din Catedrală, care ia cuvântul mulţumind mai întâiu lui Dumnezeu pentru dreptatea ce a făcut Neamului nostru, care a suferit tot felul de chinuri multă şi îndelungată vreme, pânăce s'a văzut unit sub o sigură stăpânire.

M. S. Regele Ferdinand I, a binevoit a încredinţa după votul Marelui Colegiu toiagul arhipăstoresc de Mitropolit al Bucovinei şi arhiepisco de Cernăuţi, I. P. S. S. Nectarie, iar Guvernul prin d. ministru Al. Lapedatu a săvârşit aşezarea în scaun a nou alesului Mitropolit. Pentru aceasta I. P. S. S. Mitropolitul

Nectarie mulţumeşte şi încredinţează Tronul de supunerea credincioşitor din Mitropolia Bucovinei.

Credincioşii bucovineni sunt un popor bun şi blând, aşezat aicea de vechii voevozi descălicători şi viteji apărători şi deprinşi din moşi-strămoşi la credinţă şi supunere faţă de voevozii săi. Inaintaşii lui au slujit pe plaiurile şi meleagurile Bucovinei cu credinţă şi vitejie pe Alexandru cel Bun şi Ştefan cel Mare şi cu aceeaş credinţă şi vitejie vor sluji şi pe urmaşii lor, gloriosul nostru Rege Ferdinand I.

„Iubiţi creştini şi fii ai mei sufleteşti, vin la d-voastră din sudul Basarabiei, unde am păstorit fraţi de-ai voştri, din cari vitregia vremurilor v'a despărţit un veac şi jumătate, vin de acolo unde Sf. Ioan cel Nou s'a jertfit pentru credinţă, şi întorcându-mă pe aceste meleaguri unde m'am născut şi am crescut, vreau să vă aduc un suflet gata de jertfă prin faptă şi cuvânt. Cu duhul blândeţei şi cu duhul iubirii lui Hristos voiu căuta să-mi împlinesc misiunea de păstor sufletesc. Vin din apropierea Chiliei lui Ştefan cel Mare, pe care apărând-o prin luptă grea, a ridicat în amintirea acelei lupte măreţul locaş al mănăştirii Putna, simbol al patrimoniului nostru românesc şi al credinţei noastre strămoşeşti în această parte a României întregite, Şi acest patrimoniu românesc şi această credinţă strămoşească, vin cu gândul să le apărăm, să le păstrăm şi să le întărim".

La urmă I. P. S. S. Mitropolitul Nectarie aduce muţumiri d-lui ministru I. Nistor pentru marele ajutor ce i l-a dat până acuma întru împlinirea îndatoririlor sale de profesor universitar şi Episcop al Cetăţii-Albe; acest ajutor larg al d-lui ministru I. Nistor cu bună seamă nu va lipsi nici noului Mitropolit al Bucovinei precum nu i-a lipsit nicicând nici fostului Mitropolit. Incheie frumoasa sa cuvântare cu cuvintele Mântuitorului: „Pace vouă".

După aceasta se face câte o rugăciune (polichroniu) pentru Maiestatea Sa Regele, pentru Metropolitul Nectarie şi pentru asistenţa la înălţătoarea serbare a instalării la care corul metropolitan care executat şi toate cântările slujbei, răspunde cu câte un întreit „mulţi ani..." executat cu deosebită măestrie şi însufleţire.

După serbarea instalăriii, dela Catedrală, a urmat un prânz în sala de masă a palatului metropolitan din Cernăuţi, la care

au luat parte 200 oaspeţi din toate colţurile Ţării noastre întregite, atât feţe bisericeşti cât şi mireni. La acest ospăt a închinat I. P. S. Metropolit Nectarie pentru Maiestatea Sa Regele, I. P. S. Metropolit Primat Miron pentru I. P. S. Nectarie şi apoi iarăşi acesta din urmă pentru toată asistenţa.

In ziua următoare, adecă în 11 Noembrie 1924, I. P. S. Mitropolit Nectarie trimite credincioşilor săi şi întâia sa Scrisoare Pastorală, pe care am publicat-o în fruntea revistei.

N. C.

Crăciunul nostru.

. . . . Florile dalbe, florile dalbe de măr . . . Ce dragă, ce dulce frântură de cântec ni mai eşti din colinda fericitei noastre copilării! . . . . Cu răsunetul tă îngeresc din guri drăgălaşe de copii, cu mânuţe amorţite de suflul crivăţului, ne reaminteşti şi ne împrumuţi *pacea*, bucuria şi tihna sărbătorilor cu fulguiri şi flori de omăt din alte vremi . . .

Retrăim clipele emoţionate din pragul Crăciunului . . .

Luminiţele s'aprind, şi pomul Crăciunului prin lucirile sale feerice ne cufundă, cu ochi miraţi, în lumea bazmelor . . . Darurile lui Moş Crăciun . . . . odăiţă caldă şi albă de fericire . . . . priviri duioase şi iubitoare de părinţi . . . .

Şi sunt stări în sufletul nostru, ca şi cele de azi din pragul Crăciunului, evocate şi înfiripate de fâlfăirea caldă şi uşoară a amintirilor, cari, prin măreţia lor intimă şi prin sfinţenia lor, ne fac mai buni, mai iertători, mai îngăduitori şi mai tari pentru purtarea crucii noastre pe pământ . . . . şi mai înţelegători pentru rosturile vieţii încărcate cu mărunţele mizerii ale zilelor ce le trăim şi cu marile dureri zbuciumate şi clocotitoare ale imenzilor mulţimi . . . .

S'a născut Domnul, a venit în lume în cadrul celei mai patriarhale idile ale simplităţii, în sermanele iesle ale unui grajd dela marginea Vitleemului, încunjurat de animalele ce rumegau şi prin căldura nărilor par'că încălzeau frăgezimea trupului Mântuitorului — copilaş — şi de închinarea şi dragostea păstorilor şi a părinţilor . . . .

Nu leagăn de aur, nici căldura perinilor de mătasă I-au fost partea la venirea Sa în lume, ci un lemn c'un

MONUMENTUL UNIRII DIN CERNĂUŢI

așternut de paie . . . . Cu adevărat Domnul cerului și al pământului a fost mai sărman decât toți copiii noștri sărmani și orfani și mutilații uitați ai războiului . . . Tot ce a luat lumii n'a fost decât un biet lemn la nașterea Sa, și unul la moartea Sa, iar ce a dat lumii, a fost mai pe sus de mintea și inima ei înțelegătoare: evanghelia iertării și a iubirii . . . .

S'o împlinim azi, s'o împlinim mâne, când prăznuim Nașterea lui și a Neamului nostru românesc ocrotit prin milostivirea Sa iubitoare, întinzând mâna noastră plină de dragoste tuturor micuților noștri, cari n'au odăiță caldă, dar mai mult, n'au priviri duioase și iubitoare de părinți, cari au încremenit, însângerate, în slujba datoriei pentru a patriei întregire!

Iată Crăciunul nostru de azi, Crăciunul nostru de mâne . . . .

„Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu, și pre pământ pace, între oameni bună voire“ . . . .

V. Loichiță.

Monumentul Unirii din Cernăuți.

In ziua de 11 Noemvrie a. c., zi aniversară a întrării trupelor române în Bucovina, s'a inaugurat în piața Unirii din Cernăuți un monument, menit sa simbolizeze bucuria și recunoștința acestei provincii liberate.

Intr'adevăr, Bucovina este o comoară artistică și istorică a pământului românesc. Aici sunt cele mai multe din vechile reședințe sau orașe, unde s'au adăpostit osemintele Domnitorilor noștri din trecut; în Bucovina au fost și sunt încă unele din cele mai prețioase mănăstiri ale Voevozilor moldoveni. În Bucovina nu este petec de pământ care să nu fie strâns legat de istoria neamului nostru. Parcă era deci și o datorie față de trecut ca cel dintâiu monument, reprezintând unirea, să fie ridicat chiar în acest colț de pământ moldovenesc.

Acest monument este deosebit de prețuit, fiindcă a fost ridicat din colecte publice, din banul omului bogat ca și din cel al omului sărac. Intre serbările de amintire a marei clipe din istoria

noastră contemporană această serbare dela Cernăuţi a fost una dintre cele mai frumoase şi înălţătoare. Suveranii ţării cu principii moştenitori, guvernul ţării, mitropolitul-primat cu mitropoliţii şi mulţi episcopi, reprezintanţi ai intelectualităţii de pretutindenea, ţărănimea din Bucovina în grupuri compacte, după judeţe, în porturile ei pitoreşti, toată naţia a fost sufleteşte la această serbare, care este cu atât mai semnificativă cu cât monumentul se ridică chiar într'unul din cele mai primejduite oraşe ale ţării.

I. P. S. S. Mitropolitul Nectarie, cuvântând

Sfinţirea monumentului s'a făcut, după obiceiul strămoşesc, de Mitropolit. *I. P. Sf. Sa Nectarie* a îndeplinit astfel cel dintâiu act al său de chiriarh al Bucovinei, rostind o scurtă şi pătrunzătoare cuvântare.

Ministrul Bucovinei, d-l I. Nistor, într'o cuvântare amplă a evocat în linii largi suferinţele din trecut ale Românilor bucovineni, cari n'au pierdut nici odată speranţa că odată tot trebuie să vie dreptatea. Oricât s'au tras hotare meşteşugite în pământul nostru, conştiinţa naţională n'a putut fi înăbuşită şi sufletul unui neam, unul şi nedespărţit, n'a putut fi sfâşiat. „Afirmându-ne, — zice d-sa —, în mod demn pe toate tărâmurile de manifestaţie publică şi vecinic

gata la orice jertfă, aşteptam cu încredere să se împlinească scriptura şi să sune ceasul mântuirii şi să se împlinească visul, de al cărui dor, după cuvântul poetului, ne murise şi moşii şi părinţii şi visul nostru s'a împlinit!".

După d-l minislru Nistor a rostit, cu avânt, o cuvântare de sinceritate ostăşească d-l *General L. Mircescu*, comandantul trupelor din Bucovina. D-sa a stăruit asupra rolului de ostaş viteaz şi eu încredere în viitor al M. S. Regelui. Primarul oraşului, *d-l N. Flondor*, într'o cuvântare binesimţită, declară că luând primăria sub ocrotirea sa acest monument, cetăţenii îl vor păstra şi îngriji cu toată dragostea patriotică.

Pentru a se vădi că Unirea Bucovinei este a tuturor Românilor, a vorbit şi un Oltean, *Doctorul Jianu*, care a contribuit şi d-sa la ridicarea acestui monument în vremea cât a stat în Cernăuţi ca medic la spitalul de stat.

Apoi în liniştea solemnă a imensului public care asista la serbare a vorbit Suveranul.

Regele Ţării a adus aminte de eroismul ţărănimii bucovinene, care a ştiut să reziste aşa de bine, şi a indemnat cu sinceritate toată lumea la bună frăţie pentru munca naţională „îndepărtând dintre noi orice pizmă şi neunire, şi întărindu-ne în munca cea sănătoasă şi cu dreptate pentru binele obştesc şi înălţarea patriei".

După discursul Regelui a urmat defilarea. Dintâiu au defilat, cu muzica în frunte, cohortele de cercetaşi, apoi foştii voluntari bucovineni, şi în ţinută demnă, cu linişte şi mândrie armata cea de toate zilele a Bucovinei: ţărănimea din toate judeţele şi după ea invalizii de războiu. Serbarea a fost apoi încheiată prin revista trupelor prin supremul comandant.

Astfel s'a inaugurat în Piaţa Unirii din Cernăuţi, unde numai cu câţiva ani în urmă se mai înfăţişase tânărul Habsburg, menit să vadă prăbuşirea imperiului, monumentul Unirii româneşti, care pe cât a fost de dorită, pe atât trebuie să fie de vecinică.

R. C.

CRONICA.

Cronica Romanului. Sub acest titlu apare, începând cu 1 Noemvrie 1924, o revistă a clerului eparhiei Romanului. Revista este pusă sub protectoratul P. Sf. Sale părintelui Episcop Lucian şi se înfăţişează din toate punctele de vedere în bune condiţiuni. Nu se poate destul aprecia rolul binecuvântat al astorfel de reviste eparhiale. La Roman sunt vechi tradiţii culturale; ne bucurăm că actualul episcop le continuă cu atâta pricepere; apariţia revistei este totodată un semn bun pentru clerul din eparhie, dornic de de lumină şi de solidaritate sufletească. Astăzi, când ortodoxiei noastre îi revine un rol cu mult mai important decât înainte, este un semn îmbucurător că clerul nu-şi manifestă numai setea pentru cultură, ci caută şi mijloacele cele mai potrivite pentru a şi-o stâmpăra.

Institutul teologic din Oradea-Mare. Sunt numai câţiva ani, decând vechiul titlu de „episcopie a Orăzii“ şi-a căpătat realitatea prin guvernul român după Unire. Cel dintâiu episcop, P. Sf. Sa Roman Ciorogariu, un bun şi priceput gospodar, care s'a îngrijit şi de-o reşedinţă potrivită, dar mai ales un devotat om al şcoalei, a făcut toate stăruinţele pentru a obţinea şi un Institut de educaţie a clerului din eparhie. Sprijinit de guvern în intenţiile sale, păr. episcop a avut fericitul prilej să-şi poată inaugura, în prezenţa ministrului de culte, d-l. Al. Lapedatu, noul institut teologic la începutul lunei Noemvrie.

Această acţiune culturală chiar în oraşul de unde porniau spre Transilvania semţele încercări de maghiarizare este de cea mai mare împortanţă. Unificarea sufletească, unificare ce se poate desăvârşi numai printr'o serioasă cultură etică şi prin avântul ce ţi-l dă constiinţa datoriei va profita fără indoială pe urma acestei înalte şcoale atât de necesară şi atât de folositoare.

Institutul de teologic din Cluj. Cu o lună mai târziu s'a înaugurat şi în episcopia Clujului, urmaşa episcopiei lui Ştefan cel Mare, un nou institut de teologie. Emulaţia aceasta nobilă şi tendinţele episcopilor de a contribui fiecare cât mai mult la întărirea culturii noastre prin crearea de noui institute de învăţământ sunt de bun augur pentru vremuri mai bune. Şi aici, cum era şi firesc, guvernul a dat mijloacele. Au fost semnificative cuvintele P. Sf. Sale păr. Episcop Nicolae, prin care arată contribuţia statului la cultura religioasă şi prin care stărue mai ales asupra schimbării în bine a situaţiei bisericii noastre, decând cu toţii ne aflăm în statul liber român.

La Cluj sunt multe şi foarte bine intreţinute institute teologice ale celorlalte confesiuni. Era deci de neapărată trebuinţă ca şi Românii să se gândească la crearea unui astfel de institut căruia îi revine intr'un oraş atât de important din punct de vedere cultural, politic şi administrativ, oraş cu mare universitate, o menire dintre cele mai importante.

Un congres preoţesc. In zilele

de 13 şi 14 Noemvrie a. c. s'a ţinut la Oradea-Mare congresul Asociaţiei clerului „Andrei Şaguna“ din Transilvania. La congres la care au luat parte vreo 300 de preoţi s'au discutat cu avânt şi încredere, uneori cu exagerare, problemele din ziua de astăzi. Foarte demnă de reţinut este hotărîrea intregului cler de a sprijini pe toate căile ortodoxia noastră. O ortodoxie activă, căci s'a hotărît ca clerul să tindă într'acolo să poate fi creat un ziar cotidian religios moral, care fără îndoială se impune în chip imperios, când te gândeşti că aproape întreaga presă pretins independentă este scrisă de străini de neamul şi credinţa noastră. Jocurile tineretului, închiderea cârciumelor, răspândirea bibliei, a cărţilor de conţinut moral, colaborarea cu societăţile cu scopuri naţionale şi de binefacere au fost probleme dintre cele ce au preocupat pe preoţii congresişti. S'a discutat şi situaţia materială a clerului, chestiunea „Statusului“ catolic, a cărui desfiinţare s'a cerut. S'a protestat contra încheierii unui concordat; s'a cerut exproprierea complectă a moşiilor bisericii romano-catolice, statificarea urgentă a averilor mobile şi imobile ale fondului religionar (sic!) romano-catolic, bineînţeles, s'a pretins şi schimbarea legii privitoare la treceri. Multe din pretenţiunile acestea arată cum în Transilvania lupta confesională este cu mult mai acută decât oriunde în ţara noastră. Mult s'a discutat şi chestiunea „apostolatului mirean“ care, socotim noi, va veni dela sine, dacă pretutindenea toţi preoţii îşi vor îndeplini integral misiunea lor.

Pictura bisericească. In sesiunea de toamnă a consistorului superior bisericesc s'a discutat şi chestiunea picturii din bisericile noastre. Ne lipsesc pictorii însufleţiţi şi culţi, mai ales pentru bisericile dela sate. Este intr'adevăr o mare mizerie aceasta. Căci pe cât de înălţătoare şi emoţionantă este o pictură frumoasă pe atât şi de instructivă şi civilizatorică este. Dar pictorului i se cere talent şi cultură, şi mai ales o cunoaştere exactă a tradiţiei din pictura bisericilor noastre, care să ţie cont şi de elementul propriu zis românesc. Ar trebui reînviate vechile obiceiuri frumoase de a încredinţa pictarea unei biserici numai unor meşteri pricepuţi şi devotaţi. Altfel ni se poate întâmpla ca oameni nu îndestul de bine pregătiţi să facă pe apostolul Petru odată sub numele de Petru, altă dată sub cel de Chifa (cunosc un asemenea caz), pentru a avea numărul de 12. Şi astfel de oameni, cari nu cunosc rostul picturii bisericeşti, de obiceiu n'au nici urmă de talent artistic. De aceia este foarte necesar să intervie autorităţile bisericeşti pentru a izbuti ca fiecare din bisericile noastre să fie şi o operă de artă adevărată, oricât de modest ar fi locaşul dumnezeesc.

Criza din biserica rusă. Sovietele ruseşti, stăpânite de Evrei, nu puteau fi favorabile unei biserici creştine. Prin constituţia sovietică nu se proclamă numai separaţia bisericii de stat, ci se reglementează chiar persecutarea bisericii. Eeste adevărat că la început comisarii poporului au reîntrodus patriarhatul. In scurtă vreme trebuia să se vadă adevărata atitudine a comuniştilor faţă de creştinism, care nu putea fi pe placul lor. Din cauza aceasta sovietele

unde au putut au persecutat biserica, au luat-o în derâdere, au jefuit-o în chip sistematic sub diferite pretexte administrative. Urmarea a fost că numărul clericilor a scăzut tot mai mult; preoţii au părăsit altarul, alţii tineri, n'au mai studiat teologia, şi sectele au început a se înmulţi în mod neaşteptat.

Deşi desorganizarea aceasta începu a se potoli la 1923, totuşi biserica rusă nu se putea bucura de linişte. Conflictul cu patriarhul Tihon o zgudui din nou. Tihon se împotrivi rechiziţionării obiectelor sfinte pentru a potoli foamea celor ce erau pieritori din cauza lipsei de alimente. Din cauza aceasta patriahul fu arestat; împotriva lui porni şi o mişcare din cler, încurajată tacite de guvernul sovietelor. Această mişcare, pretextând numai reforme serioase în biserică, era mai mult capriciul unor clerici ambiţioşi şi fără o cultură mai vastă. De aceia în biserica cea nouă („biserica vie") se iviră curând divergenţe, izvorîte din ambiţii personale. O grupare era condusă de protopresbiterul Crasniţchii şi izbuti să pună mâna pe cea mai mare biserică din Moscova; altă grupare era „reforma bisericii" de sub conducerea episcopului Antonie. O a treia grupare avea în fruntea sa pe un bun predicator, arhiepiscopul Vvedenschii, şi se numia „Biserica veche apostolică", având dintre toate trei grupările credincioşii cei mai numeroşi. Incă înainte de a se diviza această „biserică vie", ea ţinu un congres bisericesc panrus la care se hotărîră între altele: sistarea patriarhatului, depunerea lui Tihon, instituirea unei „administraţii supreme" (compusă din preoţi şi mireni), numită mai târziu „sinod". Se zice că acest congres le-ar fi îngăduit episcopilor şi căsătoria. (N'am posibilitatea de a controla acest lucru).

Tihon protestă, nu recunoscu congresul şi hotărîrile lui şi se împăcă cu sovietele, care-l eliberară din închisoare. Odată liberat, patriarhul Tihon desaprobă toate hotărîrile congresului şi obligă poporul a nu le respecta. Doar reforma calendarului o admise, pe care însă nu o recunoscu poporul! „Biserica vie" îi înlătură pe Crasniţchii şi Antonie; în schimb se vorbea mult de o înţelegere între Tihon şi Crasniţchii, un fapt care-i făcu pe aderenţii episcopului Vvedenschii să convoace o „sfătuire prealabilă" în vederea unui nou congres: 69 mitropoliţi, arhiepiscopi şi episcopi semnară un protest contra lui Tihon. La sfaturile acestea „prealabile", ţinute în Iunie a. c., luă parte, (după informaţiile destul de necomplete, venite din Rusia), şi un reprezintant al patriahului din Constantinopole care-i dădu lui Tihon sfatul să abdice. Tihon, care trimise şi dânsul trei delegaţi, se înţelese cu „biserica vie;", aceasta avea să-i recunoască lui Tihon titlul de patriarh până la moarte. In ultimul moment însă Tihon se răsgândi. Guvernul sovietic era în înţelegere cu convocatorii „sfatului prealabil", cărora le permise chiar să facă slujbă divină într'o biserică din Kreml, pecând în palatul principal din Kreml în aceeaşi vreme ţinea internaţionala comunistă şedinţele sale!

O împăcare bisericească nu putea veni deci nici de aici. Şi pe

lângă duşmanul extern: comunismul, biserica rusă trece prin alte, două crize grave: *a)* împărţirea în diferite grupări cari se combat şi *b)* înmulţirea sectelor, cari dispun, de când e Rusia cea nouă, de un număr înzecit de aderenţi.

Un congres religios panslavist. La Velehrad în Cehoslovacia s'a ţinut în zilele de 31 Iulie până la 3 August a. c. un congres al „unirii". La Velehrad, presumptivul loc de înmormântare al lui Metodiu, s'a mai ţinut în 1907, 1909 şi 1911 câte un congres religios, la care au participat mai ales popoarele slave. Al patrulea congres, convocat pentru anul 1914, nu s'a putut ţinea din cauza războiului mondial. S'a ţinut deci abia 10 ani mai târziu.

Congresele din Velehrad urmăresc o unire specifică: o unire care să recunoască primatul papal. Deci intenţiunea adevărată, dar nemărturisită a acestor congrese şi a întregei mişcări, pornită de aici, este expansiunea catolicismului cu ajutorul ideei de unire. Congresul din anul acesta a fost prezidat de nunţiul papal Marmaggi, destul de bine cunoscut şi la noi pentru politica sa papistaşă. Au luat parte popoarele slave, Cehi, Slovaci, Jugoslavi, Bulgari (un capuţin bulgar!), Poloni, Ruteni uniţi din Galiţia şi sudestul Cehoslovaciei, Ruşi emigraţi (între cari unii trecuţi la romano-catolicism, câţiva ortodoxi, cari deplângeau soarta Rusiei ajunsă pe mâna bolşevicilor); chiar şi Sorbii din Lusaţia au fost de faţă. Dintre Francezi au luat parte iezuitul P. d'Herbigny, directorul institutului pontifical oriental din Roma, părinţii Saulaville şi Evrard, misionari romano-catolici în Orient. S'a discutat chestiunea unirii religioase. Interesant este faptul că romano-catolicii discută chestiunea unirii, pe când la nici una dintre conferinţele mondiale de unire creştină nu iau parte în mod principial. Deci şi „unirea" dela Velehrad trebuie înţeleasă într'un sens limitat: supunere sub scaunul papal! Sorbii s'au plâns contra Germaniei, Rutenii au făcut politică contra Polonilor.

Incolo s'a accentuat în discuţii solidaritatea slavă. Iată deci un nou mijloc de propagandă a romano-catolicismului. Austria, atât de devotată papismului, nu vedea cu ochi buni aceste congrese, fiindcă de fapt erau mai mult întruniri slave. Şi un corespondent francez care spune că congresul acesta era „avant tout et surtout un congrès slave", relevă cu bucurie şi surprindere prezenţa a „quelpues Roumains et Armèniens unis", (Pierre de Quisielle în „Gazette de Prague" din 13 Aug. 1924). Semnificativ lucru; uniţii din Transilvania tot zugrăvesc în culori vii primejdia ortodoxismului „slav" pentru Români. Se vede treaba că slavismul, dacă este supus papei, nu mai este periculos....

Mişcarea religioasă în Italia. Şi în Italia s'a pornit după războiu o mişcare mai intensivă religioasă, fără indoială ca o reacţiune împotriva elementelor demoralizătoare pe care le-a deslănţuit războiul. Revista „*Roma*" de sub conducerea d-lui prof. Ramiro Ortiz dela Universitatea din Bucureşti publică în numărul său 9—10 din Sept. 1924 la pag. 4—7 traducerea unor note informative ale lui *Valentino Piccoli* despre „*Ultimele studii religioase în Italia*" (din rev. „I Libri

del Giorno"). Din articolul d-lui V. P. se vede cam ce probleme preocupă pe intelectualii italieni. Avem mai ales de inregistrat traduceri: o traducere italiană a „Patimilor lui Hristos" de *M. Mir*, o traducere a importantei opere a învăţatului iezuit francez *F. Prat* despre Teologia sf. Pavel, traduceri din *Chateaubriand* (Martirii); traduceri din operile *fer. Augustin.* Mai ales acestea sunt de mare importanţă. Aşa avem de inregistrat o traducere a „Confesiunilor" fer. Augustin, făcute de *E. Jnidi*, apoi o alegere de cugetări din opera acestui mare scriitor bisericesc, făcută de *Toma Barthet.* Cea mai importantă şi mai de actualitate traducere este cea făcută de preotul *G. de Luca*, anume „*La prima istruzione cristiana*" (*Fer. Augustin*, de catechizandis rudibus). Interesant este că traducătorul în prefaţă deplânge năravul unor predicatori moderni, cari se lasă prea mult covârşiţi de problemele sociale, văzute exclusiv prin prisma mentalităţii moderne, nemai considerând tradiţia gândirii religioase. Cam acelaş fenomen îl putem constata şi la noi, unde anumiţi predicatori îţi spun de toate, numai Sf. Scriptură o utilizează foarte puţin şi nu dau fundamentarea *religioasă* a problemelor, aşa cum ar trebui să o facă. Articolul d-lui V. P. tradus în româneşte de d-l A. Marcu, mai informează despre o nouă ediţie a prea frumoaselor „Floricele" (Fioretti) ale lui Francisc de Assisi. Studii despre *Bernadin din Siena*, traduceri din operele lui *R. H. Benson*, sau ale lui *I. Royce*, o colecţie de mici studii despre păgânism, budism, protestantism, catolicism etc. ne arată, cât dor există în publicul italian de a se înforma asupra problemelor religioase. Interesantă pare a fi cartea lui *P. Chiminelli*, *Il contributo italiano alla Reforma religioasa in Europa. 219 pag. Roma.* D-l V. Piccoli ne spune că autorul „nu ţine totdeauna socoteală de profunda neînţelegere dintre spiritul teoretic al umanismului şi spiritul practic şi social care este propriu mişcării protestante". Cu drept cuvânt se opune V. P. părerii lui Chiminelli că răspândirea protestantismului în Italia ar fi fost împiedicată prin faptul că Renaşterea era păgână, iar orgoliul naţional s'ar fi împotrivit răspândirii reformei. Poate că orgoliul naţional nu a fost chiar atât de desvoltat şi Renaşterea sigur n'a fost aşa de păgână, cum ni-o prezintă Chiminelli şi alţii.

Un fenomen ciudat. Nu este astăzi nici un stat naţional şi creştin la conducerea căruia partea cetăţenilor naţionali şi creştini să fie atât de redusă ca Rusia. Este aproape inexplicabil cum un stat cu aşa vechi tradiţii religioase să se lase condus aproape numai de Evrei cum este cazul Rusiei celei „nouă".

Procentul Evreilor la conducerea ţării este înspăimântător de mare. Să ne mai mirăm deci de asasinarea atâtor episcopi şi altor clerici şi de jăfuirea bisericilor creştine? In anul 1920 a apărut la Londra şi New-York o carte întitulată „Cauza turburărilor lumii". In prefaţa acestei cărţi editorul cunoscutului ziar englez „The Morning Post" publică o listă a cincizeci dintre conducătorii Rusiei sovietice, arătând numele lor adevărate şi originea lor. Din aceste

cincizeci de persoane 6 sunt Ruşi, 1 Leton şi 43 Evrei! Troţchi e Braunstein, Kamenev-Rosenfeld, Zinoviev-Apfelbaum, Radek-Sobelson, şi a. m. d. Dintre ziarişti o sută de procente sunt Evrei. Este deci şi explicabil de ce experienţele cu noua biserică sovietică n'au reuşit.

Un conflict religios-politic în Cehoslovacia. Episcopii slovaci au publicat în 26 Nov. a. c. o pastorală de apărare a credinţei romano-catolice. Guvernul a intervenit şi a oprit răspândirea şi cetirerea de pe amvon a acestei pastorale. Presa socialistă şi comunistă a atacat în chip violent biserica; şi unii oameni, mai grabnici au vorbit chiar de un „Kulturkampf“ în Cehoslovacia.

Intre timp episcopii din Bohemia şi Moravia s'au solidarizat şi ei cu episcopii slovaci şi motivează pastorala prin faptul că dânşii sunt obligaţi a-şi apăra credinţa faţă de necredincioşi. De fapt pastorala este îndreptată numai contra socialiştilor şi comuniştilor, arătând că adepţii acestor credinţe politice nu vor fi admişi la nici un sacrament şi nici nu vor fi înmormântaţi în cimitirele creştine. Cum partidul socialist ca şi cel comunist sunt în Cehoslovacia destul de puternice, chestiunea are şi un aspect politic; şi aceasta este şi cauza conflictului ivit intre episcopat şi guvernul cehoslovac, sprijinit de socialişti şi care pretinde că episcopii s'au făcut vinovaţi de imixtiune în chestiuni curat politice.

R. Cândea

Bibliografie

Cărţi.

Dr. Vasile Gheorghiu, Epistola către Romani, Introducere şi comentar scurt. Partea I cuprinde exegeza cap. 1—8. Partea II exegeza cap. 9—16. Editura autorului. Cernăuţi, 1923/24, XXXII + 194 pagini. Preţul fiecărei părţi 50 lei.

Comentarul la această epistolă mare şi grea a sftului apostol Pavel este scris într'o limbă cât mai uşoară. Pentru a putea fi cetit cu folos de un public cât mai mare, autorul face abstracţie de aparatul critic. Cu toate acestea el bazează preste tot expunerile sale pe cele mai noui cercetări ştiinţifice. Deosebit de interesante sunt cercetările sale privitor la începuturile bisericii din Roma, cele zise împotriva Calvinilor predestinaţiani (c. 8), despre problema necredinţii Iudeilor (c. 9—11) şi despre îndatoririle creştinilor faţă de stat şi dreptul acestuia de a pedepsi pre cei răufăcători cu moartea (c. 13).

Comentarul se poate comanda dela autor.

C. A. Bernouilli, Christentum und Kultur. Basel, B. Schwabe 1919. 302 pag.

A. Amodeo, Storia delle origini christiane. T. III. Paolo di Tarso apostolo delle genti. Messine, Principato. 1922. 444 pag.

A. S. Balanos, Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης. Atena, N. Sideres. 1922. 184 pag.

R. Graffin et *F. Nau*, Patrologia Orientalis. Tome XVI. Paris, Firmin-Didot. 1822. 8⁰ 862 pag.

Charles F. Jean, Le milieu biblique avant Jésus-Christ: T. I: Histoire et civilisation. Paris, Geuthner, 1922. 339 pag.

L. Preiss, Apulien. Mittelalterliche Architektur und Skulptur der Normannen und Hohenstaufen im südöstlichen Italien. Stuttgart, Hoffmann, 1922. Folio. 11 pag., 64 planşe.

P. Chiminelli, Il contributo italiano alla Riforma religioasa in Europa. Roma, Casa ed. „Bilycnis“. pp. 219 în 8⁰.

A. Alivizatos, Περὶ χάριτως τῶν ποίνων τῶν κληρικῶν. Atena 1923. 26 pag.

A. Boulenger, Historie de l'Eglise. Lyon, E Vitte. 1923. 648 pag.

J. Ebersolt, Les arts somptuaires de Byzance. Étude sur l'art impérial de Constantinople. Paris, Leroux. 1923. In 4, 68 grav.

F. Firmini, Gregorio Magno. Roma, Formiggini, in 16, pp. 58. 1923.

A. Fortescue, The Uniate eastern Churches, the byzantine vite in Italy, Sicily, Syria and Egypt. Edited by G. D. Smith, London, Burns, Oates and Washbourne. 1923. 244 pag.

Giuseppe Ghedini, Lettere christiane dai papyri greci del III e IV secolo. Milano, Ed. „Vita e Pensiero", in 16, pp. 376.

Γ. Καλλινικὸς, Ὁ χριστιανικὸς ναὸς καὶ τὰ τελούμενα ἐν αὐτῷ. Ἀλεξάνδρεια. 1923. 750 pag.

C. Kirch, Enchiridion fontium historiae ecclesiasticae antiquae. 4 ed. Freiburg i. Br. Herder 1923. 644 pag.

G. Krüger, Handbuch der Kirchengeschichte für Studierende. 2. Aufl. Bd. I. Tübinngen, I. C. B. Mohr, 1923. 292 pag.

F. Macler, Chrétientés Orientales. Librairie Istria. Strasbourg 1923.

O. Marucchi, Manuale di archeologia cristiana. 3. ed. Roma, Desclée. 1923. 8. 411 pag.

E. Monnier, Les Nouvelles de Léon de Sage. Bordeaux. Féret, 1923. 226 pag.

G. Rouillard, L'administration civile de l'Eglise byzantine. (Diss.) Paris, Presses Universitaires. 1923. 242 pag.

R. Seeberg, Lehrbuch der Dogmengeschichte in der alten Kirche. 3. Aufl. Leipzig, A. Deichert. 1923. 606 pag.

E. Wellesz, Aufgaben und Probleme auf dem Gebiete der byzantinischen und orientalischen Kirchenmusik. Münster, Aschendorff. 1923. 120 pag.

H. Leisegang, Der Apostel Paulus als Denker, Leipzig, I. C. Hinrichs. 45 pag.

A. *Palmieri*, L'ortodossio orientale sull'altra sponda dell' Adriatico. Roma, Instituto per L'Europa Orientale.

The influence of the Church on modern problems. Papers by varians writers read at the Church congress in 1922. London, Macmillan 1923. 224 pag.

Reviste.

Adevărul Bisericesc, Anul VII (XVII), Nr. 1—3, Sept.—Oct.—Nov. 1924. Piteşti.

Buletinul Episcopiei Huşilor, Anul I, Nr. 1, 2. Noemvrie şi Decemvrie 1924. Huşi.

Cronica Romanului, Anul I, Nr. 1, 2, 3, Octomvrie, Noemvrie, Decemvrie 1924. Roman.

Crucea, Anul II, Nr. 16—17, 1—15 Decemvrie 1924. Bucureşti.

Cultura Creştină, Anul XIII, Nr. 9—10, 11—12, Septemvrie—Octomvrie, Noemvrie—Decemvrie 1924. Blaj.

Democraţia, Anul XII, Nr. 7—12, Iulie—August, Septemvrie, Octomvrie, Noemvrie, Decemvrie 1924. Bucureşti.

Foaia diecezană, Anul XXXIX, Nr. 42—49 pe lunile Noemvrie şi Decemvrie 1924. Caransebeş.

Glasul Bisericii, Anul II, Nr. 2—10, Aprilie—Decemvrie 1924. Brăila.

Legea Românească, Anul IV, Nr. 33, 34, 35, 36, 1 Noemvrie, 15 Noemvrie, 1 Decemvrie, 15 Decemvrie 1924. Oradea Mare.

Luminătorul, Anul LVII, Nr. 31, 32, 33, 34, 1 şi 15 Noemvrie, 1 şi 15 Decemvrie 1924. Chişinău.

Noua Revistă bisericească, Anul VI, Nr. 9—10, Decemvrie 1924 şi Ianuarie 1925. Bucureşti.

Renaşterea, Anul III, Nr. 11 şi 12, Noemvrie, Decembrie 1924. Craiova.

Revista Teologică, Anul XIV, Nr. 10—11, 12, Octomvrie, Noemvrie, Decemvrie 1924. Sibiu.

R. C.

CANDELA

Revistă teologică și bisericească

publicată de

I. P. Sf. Sa Mitropolitul Nectarie și profesorii dela Facultatea de Teologie din Cernăuți: Dr. Vasile Tarnavschi, Dr. Vasile Gheorghiu, Dionis Ieremiiv, Dr. Valerian Șesan, Dr. Romul Cândea, Dr. Nicolae Cotos și Dr. V. Loichiță

ANUL XXXV
1924

CERNĂUȚI 1924

EDITURA FACULTĂȚII DE TEOLOGIE

Director şi Redactor : **Dr. Vasile Tarnavschi**
Administrator : **Dr. Valerian Şesan**
Redacţia şi Administraţia: Cernăuţi, Facultatea de Teologie
Abonamentele se fac la Administraţia Revistei.
Preţul pentru România este 100 lei anual.
Pentru studenţi 50 Lei anual.
Revista apare lunar. Numărul costă 10 Lei.
Manuscrisele nu se înapoiază.

Institutul de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei"
Cernăuţi, strada I. Flondor 33.

Cuprinsul anului XXXV

Studii.

Pag.

V. Gheorghiu, Raportul literar între cele 3 evangelii dintâiu 1
N. Cotlarciuc, Chestiuni omiletice 30, 99
N. Cotos, In jurul isvorului şi normei de credinţă şi viaţă creştină . 48
V. Tarnavschi, Biblia şi ştiinţa naturală 89, 205, 285
D. Ieremiiv, Cugetări asupra existenţei şi însuşirilor lui Dumnezeu 126
D. Spânu, Socialismul în marginele moralei creştine 155
N. Cotos, Sf. Păr. Grigorie Teologul, Scrisori 226, 237
Gh. Ciuhandu, Unaţia dela 1834 în Ţinutul Sebişului şi al Deznei . 241
V. Gheorghiu, Un tractat al Sf. Atanasie „despre azime“ 297
D. Cioloca, Virtutea teologică a credinţei 305, 364, 467
P. Procopovici, Refacerea societăţii creştine 311
V. Loichiţă, Doamne, om nu am ! 317
V. Gheorghiu, Noui Probleme privitoare la limba greacă a cărţilor T. N. 349
N. Cotos, Din învăţăturile sectarilor noştri: Psichopanichitism . . . 358
D. Ieremiiv, Introducere în Pimenică 373
C. Morariu, Virtutea blândeţei creştineşti 390
I. P. Sf. S. Mitropolitul Nectarie, Pastorală 430
Facultatea de Teologie, Memoriu 433
R. Cândea, Mitropolitul Vladimir 437
R. Cândea, Noul Mitropolit al Bucovinei: Nectarie 461
V. Loichiţă, Crăciunul nostru 512

Predici şi cuvântări.

P. Procopovici, Predică pentru Dumineca după înălţarea sf. cruci . 66
C. Ureche, Pareneză 69
V. Gheorgiu, Predică pentru Dumineca a 2-a a postului mare . . . 169
I. Ilisei, Pareneză 175
O. Soroceanu, Predică pentru Dumineca Vameşului şi a Fariseului 249

Pag.

I. **Avram**, Cuvânt la fine de an şcolar 319
V. **Gheorghiu**, Predică la Intrarea în biserică 418
P. **Procopovici**, Predică pentru Naşterea Maicii Domnului 425

Recensii.

R. **Cândea**: Episcopul Nicodim al Huşilor, Ortodoxia şi creştinismul apusean, Sibiiu, 1922 71
R. **Cândea**: Georg Pfeilschifter, Die kirchlichen Wiedervereinigungsversuche der Nachkriegszeit, München 1923 73

D. **Spânu**, Giovanni Papini, Storia di Cristo 256
R. **Cândea**, T. Botiş, Ist. Şcoalei Normale şi a Institutului teologic din Arad 260
V. **Gheorghiu**, Pär. Arhim. Scriban, Curs de Introducere în Noul Testament 323

Comunicări.

O. **Tarangul**, Apropierea bisericilor 180
N. **Cotos**, Preoţeşti 191
N. C., Preoţeşti 279
V. **Tarnavschi**, Predicatorul şi auzitorii lui 331
I. **Zugrav**, Cărţile mai vechi bis. din Rădăuţi 341
N. C., Ocuparea scaunului de Arhiepiscop şi Mitropolit al Bucovinei 492
R. C., Monumentul Unirii din Cernăuţi 513

Cronica, bibliografie, etc.

R. **Cândea**, Cronica 77, 264, 344, 427, 516
R. **Cândea**, Necrolog 83
R. **Cândea**, Bibliografie 85, 277, 522